PHILLIPPI A LIMBORCH

DE

VERITATE RELIGIONIS CHRISTIANAE AMICA COLLATIO

CUM

ERUDITO JUDAEO:

[Isaaco Orobione.]

LONDINI,

Prostant Venales apud ABELEM SWALLE, ad insigne Monocerotis in Cemeterio D. Pauli. 1691. 3 s. 1765.

Apud eundem veneunt LIMBORGH THEOLOGIA CHRISTIANA.

[Editio prima, Goudæ, 1687.]

PRÆFATIO
AD
LECTOREM.

Benevole Lector,

Disputatio hæc neutiquam fuit inchoata eô consiliô, ut publicam lucem adspiceret, totiusque mundi judicium subiret: verum ut privatim inter Judæum & Christianum amica de religionis veritate disquisitio institueretur. Intentio Judæi, uti ex quæstionibus ab ipso propositis liquet, fuisse videtur, ostendere, nullas esse rationes, quibus Judæi ad religionis Christianæ professionem, deserto Judaismo, persuaderi possint; plures vero, easque non exigui momenti, quibus ab eâ deterreantur. Quo in argumento dextre satis ac docte se gessit: Judæorum quippe argumenta, quibus religionem Christianam impugnare solent, penitus se percepisse clare ostendit, ex iisque quæ fortissima sunt non infæliciter selegit. In quibus eruditio ejus non vulgaris ingeniique acumen in urgendis argumentis passim elucet.

Ego vero videns hominem eruditum ex com-

muni Judæorum præjudicio, quo religionem Chriſtianam ſupponunt eſſe falſam, & à Deo non profectam, argumenta ſua urgere, aliâ quam communiter fieri ſolet inſiſtendum methodo credidi, ut diſquiſitio hæc recte inſtituatur, & de ſumma rei ſolidè diſputari poſſit. Primo enim de religionis Chriſtianæ fide hiſtorica & revelationis certitudine agendum judicavi: Quo poſito fundamento, particularia dogmata, quæ Judæis offendiculo ſunt, rectius probari & facilius admitti poſſunt. Cum enim revelatio ad ea ſolum neceſſaria ſupponatur, quæ ratio per ſe & ex principiis mere naturalibus aſſequi non poteſt, fruſtra laboramus in iis ſtabiliendis, quæ à fide & revelatione unice pendent, niſi prius adſtruatur revelationis ipſius veritas; quod in hujuſmodi diſputationibus & fundamentum & caput rei eſt. Hæc methodus ſi in omni cum incredulis diſceptatione æqua & legitima eſt, à Judæis certe minime omnium recuſari poteſt, nec ab iis negligi debet qui cum ipſis de religione diſputant. Si enim Judæi omnem ſuum cultum, religionem, privilegia vera & indubitata eſſe volunt, quia Deum habent autorem; idque unice conſtat, quia Moſes miſſionem ſuam operibus ſtupen-

ſtupendis ac miraculis teſtatam fecit; eandem argumentationis methodum Chriſtianis ſane nullo jure negare poſſunt, qui ſui Legiſlatoris miſſionem eadem trutina ponderandam, Chriſtumque cum Moſe conferendum proponunt.

Itaque ut diſputationem eò deducerem, quæſivi, quibus argumentis moti Judæi Moſen agnoſcant Prophetam ac legiſlatorem divinum. Perſuaſum quippe habui, nulla pro divinâ Moſis miſſione à Judæo poſſe afferri argumenta, quin eadem multo fortius ac validius à Chriſtiano urgeri poſſint ad divinam Jeſu Chriſti miſſionem comprobandum. Quæ cum produxiſſet Vir Doct. ego ea bona ac ſolida eſſe admiſi; verum validius divinam Jeſu Chriſti, quam Moſis, miſſionem adſtruere oſtendi: Indeque concluſi, Judæum, qui hiſce argumentis motus credit Moſen eſſe Prophetam divinum, iiſdem validius debere perſuaderi, Jeſum Chriſtum à Deo eſſe miſſum; ac proinde nullam poſſe dare ſolidam rationem, cur, quoniam Moſi credit, in Chriſtum credere recuſet. Hoc ſe argumento preſſum ſentiens Vir Doct. evitare non potuit, quin, quod declinare maluiſſet, varia contra religionem Chriſtianam, ejuſque veritatem ac

divinitatem, conquireret, ad oſtendendum, non æqualibus eam comprobari argumentis, atque legem Moſis. Quare ſi hic contra religionem Chriſtianam quid ſcripſerit liberius, & quod alicui durius videri poſſet, non illud ipſi imputandum, quaſi ſponte occaſionem Euangelio obloquendi quæſiviſſet, aut captaſſet; ſed neceſſitati, in quam per argumentationem meam redactus fuit, & pertractus in diſquiſitionem quam evitare maluiſſet; ideoque &, offenſionem veritus, ægre in editionem conſenſit.

Hac pertractatâ diſquiſitione, ad vindicationem mearum reſponſionum, quas quæſtionibus ac argumentis eruditi Judæi oppoſueram, redii, illaſque à novis ipſius objectionibus vindicavi. Hìc autem ita me geſſi, ut nullius peculiaris inter Chriſtianos controverſi dogmatis, ſed ſolius Euangelii, patrocinium ſuſceperim: Secutus judicium viri ſummi & religionis Chriſtianæ patroni ac vindicis, omnium calculo, prudentiſſimi ac ſtrenuiſſimi, Hugonis Grotii, qui in aureo ſuo & nunquam ſatis laudato de Veritate Religionis Chriſtianæ tractatu non tantum eandem diſputandi rationem obſervavit; ſed & in Epiſtola qua-

quadam ad Gerardum Joannem Voſſium (*Epiſt. Præſtant. Virorum* IↃXLVIII. *pag.* 797. *col.* 1.) hanc inſtituti ſui rationem reddit: *Triados probationem in eo libro directe aggreſſus non ſum, memor ejus quod à viro magno ſocero tuo audiveram, peccaſſe Pleſſæum & alios, quod rationibus à natura petitis, & Platonicis ſæpe non valde appoſitis teſtimoniis, adſtruere voluiſſent rem, non ponendam in illâ cum Atheis, Paganis, Judæis, Mahumethiſtis, diſputatione, qui omnes ad Sacras Literas ducendi ſunt, ut inde talia hauriant, quæ niſi Deo ſemet pateſaciente cognoſci nequeunt.* Hinc quotieſcunque Judæus ad dogmata quibuſdam Chriſtianis peculiaria, qualia plura in ipſius ſcripto occurrunt, me pertrahere conatus eſt, ego ſtudioſe id declinavi; ratus, contra hominem Novi Teſtamenti autoritatem negantem fruſtra diſputari de dogmatibus alibi aut non, aut ſaltem non clarè revelatis, quorum proinde fides divinam Novi Teſtamenti autoritatem præſupponit: Ac proinde ſufficere, ut contra Judæum ſola Euangelii divinitas adſtruatur: de quâ ſi quis argumentorum pondere convictus ſit, eadem opera omnium quæ Euangelium tradit dogmatum veritas ac divinitas ipſi compro-

comprobata erit : quâ ſemel comprobatâ ipſe porro attenta adhibita Novi Teſtamenti lectione, omnibuſque in timore Domini legitime examinatis, dijudicare poterit, quid de dogmatibus inter Chriſtianos controverſis conſentaneë veritati in Novo Teſtamento traditæ ſtatuendum ſit. Tu, Lector, cujus nunc judicio tota hæc diſputatio ſubjicitur, lege, & candidè judica.

Amſtelodami, anno CIↃ IↃC LXXXVII.

SERIES CONTENTORUM HOC VOLUMINE.

Primum Scriptum Iudæi. pag. 1
Responsio ad primum Scriptum Iudæi. 3
Secundum Scriptum Iudæi. 6

RESPONSIO AD SECUNDUM SCRIPTUM JUDÆI.

Caput I. *De quæsito primo.* 17
Caput II. *De quæsito secundo.* 23
Caput III. *De quæsito tertio.* 28
Caput IV. *De quæsiti quarti primo membro.* 32
Caput V. *De quæsiti quarti secundo membro.* 38
Caput VI. *De argumentis quibus Legis & Euangelii divinitas comprobatur.* 41

TERTIUM SCRIPTUM JUDÆI.

Motivum istius scripti. 49

Primum Quæsitum.

Num. I. *Quod à lapsu Adami fuit necessaria fides in Messiam.* 50
Num. II. *Quod fides debet adimpleri & esse juxta revelationem.* 51
Num. III. *Quod Doctiss. Vir non bene me intellexit.* 52
Num. IV. *Quod officia Messiæ satis clare fuerunt in Veteri Testamento revelata.* 53
Num. V. *Quod quamvis Messias revelaretur, ut nunc creditur, sua munera postea posset efficere. Quod neque aliquando fuerunt homines sub Dei maledictione.* 54

Num. VI. *Quod quamvis prædiceretur Meſsias ut rex cœleſtis, Iſraël nec animo deficeret, neque à Lege recederet: potius oppoſitum faceret.* 56

Num. VII. *Quod per Euangelium verbum Dei non clarius evaſit, potius majora dubia enata, nec Chriſtus, quod ſub cortice literæ latebat, patefecit, ſed contrarium.* 57

Num. VIII. *Quod Deus nequit iis phraſibus loqui, quas in contrario ſenſu intelligere teneamur: præſertim in iis quæ ſunt de neceſſitate ſalutis.* 59

Num. IX. *Quod Chriſtus literæ ſpiritualem ſenſum non explicuit, neq; quod lex erat myſtica, potius oppoſitum: Atque in plurimis etiam Apoſtoli ad literam Legem ſervantes.* ibid.

Num. X. *Quod fruſtra & præter rationem ab Apoſtolis, præcipue Paulo, Iudæis ritualia ſervare permittebatur, & quod verbis implicabantur.* 60

Num. XI. *Quod ſi Lex eſſet typica, & hoc Deus non voluiſſet quod ſcirent Iudæi ante adventum Meſsiæ, eos fallebat: quia volebat, quod rem aliter ut erat intelligerent.* 62

Num. XII. *Quod Iſraël non ex odio neque malitia Chriſtum abjecit: quod ſi male fecit, fuit ex invincibili ignorantia, ut & Paulus fatetur, & Chriſtus dixit.* 63

Num. XIII. *Quod Deus talibus phraſibus uti debet, quas non in contrarium ſenſum Iſraël intelligere teneatur. Atque qua ratione Iſraël ſuum Meſſiam exſpectet, & ob quem finem.* 64

Num. XIV. *Quod Iudæi non propter carnalem affectum Meſſiam non recepere, neque talem exſpectant, ſed omnino propter Dei gloriam, cum pro ſingulorum ſalute Meſſias neceſſarius non ſit.* 66

Num. XV. *Quod ea quæ ſufficiunt pro ſuadendis gentibus ad Euangelium non ſuffecere Iudæis aliter à Deo inſtructis. In quo Doctiſs. Vir non me bene intellexit.* 68

Num.

Num. XVI. *Quod Israël regem cælestem non vidit, neque visibilis est, sed fide credendus, neque pro hoc miracula sufficiebant.* 69

Num. XVII. *Quomodo futura redemtio ab Israële desideretur, quamvis non omnibus populi individuis profutura sit, præsertim qui antea emoriuntur.* 70

Num. XVIII. *Quod Prophetæ neque locum, neque tempus nativitatis Messiæ, neque parentes prædixerint: sed quod erit ex tribu Iudæ, & domo vel semine Davidis: quod neque ejus parentes certo constant ex Euangelistis.* 73

Num. XIX. *Quod nil de Messia prædictum adimpletum est. Quod ejus regni cælestis nullum signum huc usque visum, neque in gentibus, neque in Israële, neque in Ecclesia Christiana.* 74

Secundum Quæsitum.

Num. I. *Quod Messias non fuit promissus, ut aliquid Israeli noviter revelaret: neque ut legislator, sed ut rex. Atque nil novum revelavit, quod Deus antea non dixisset, & Israël optime à principio scivisset.* 76

Num. II. *Quod Israel non debebat divinam Legem cum alia comparare, ut quæ sibi perfectior videretur eligeret. Et quod nulla ita perfecta ut divina esse potest.* 77

Num. III. *Quod textus ex* xxx. Cap. Deut. *proprie & absolute de præsente captivitate intelligendus est, juxta etiam Christianismi antiquos Doctores.* 78

Num. IV. *Quod Israel propter Christi mortem nullis beneficiis privatus est. Quod Israel non potuit nec poterit suum Messiam occidere: aliter verbum Dei omnino frustraretur.* 81

Num. V. *Quod ritualia non erant præcise ut Israel ab aliis populis separaretur. Neque Lex neque populus propter Messiam, sed hic propter populum, ut ei inserviret.* 86

Num. VI. *Quod nil intererat Euangelium primo Israëli annuntiari, sed pro eo credendo gratiam conferre.* 92

Num. VII. *Quod Israëli præfixa à Deo pœnitentia ut ad Deum resipisceret, non eam habuit conditionem, ut Messiam crederet, sed quod Legem Mosis integre servaret.* 94

Tertium Quæsitum.

Num. I. *Quod neque Messias, neque Propheta, aliquid dicere debet contra Legem Dei, & quod quæ clare de Messia prædicta fuere, minime fuerunt in Iesu adimpleta.* 95

Num. II. *Quod non oportebat omnia de futuro Messia prædicere, sed neque contraria, ita ut populus falleretur quando veniret.* 96

Num. III. *De hujus captivitatis causa, & diuturna duratione.* 98

Num. IV. *Quod Iudæi in secundo Templo, nec nunc, ab idololatria penitus abstinuere.* 101

Num. V. *Casus impossibilis à Doctiss. Viro propositus, alio simili convincitur.* 104

Num. VI. *Quod oriundus à Iudæis qui Christo nomen dedit, in redemtione poterit majore gratiæ gradu potiri, quam Iudæus: Sed non eandem dignitatem in populo habere.* 106

Num. VII. *Quod Propheta ea sola verba enuntiare debet, quæ ei Deus ori suo indiderit, vel erit falsus.* 107

Num. VIII. *Prophetæ doctrina examinanda in ejus confirmationem an vera sit vel falsa.* 109

Num. IX. *Quod Propheta debet approbari à Senatu, ut recipiatur.* 112

Num. X. *Quod Messias perfectiorem cultum nec docuit, neque docere potest.* 115

Num. XI. *Quod cultus externus, ut talis, est interno multò perfectior.* 118

Num. XII. *Cultus externus non minus Deo gratus, quam internus.* 120

Num. XIII. *Respondetur objectioni Doct. Viri, quare Deus possit externum cultum derogare.* 121

Num.

Num. XIV. *Quod præcepta Decalogi perfectissima sunt. Aliqui textus Prophetarum explicantur.* 124

Quartum Quæsitum.

Num. I. *Quomodo sensus literalis à mystico differat.* 127
Num. II. *Quod Hebræi Doctores ex sensu mystico nullum religionis dogma constituerunt.* 129
Num. III. *Quod Mosis miracula cum aliis comparari non possunt.* 131
Num. IV. *Contra Ethnicum non oportet disputare.* 136
Num. V. *Probatur nostram traditionem esse infallibilem, alteri non comparandam.* 138
Num. VI. *Quod Lex oralis est divina, contra Christianos doctores.* 140
Num. VII. *Probatur certitudo Legis divinæ, & sacri libri Mosis.* 143
Num. VIII. *Quod Euangelici libri non eandem habent certitudinem.* 144

RESPONSIO AD TERTIUM SCRIPTUM JUDÆI.

Occasio hujus disquisitionis. pag. 149
Caput I. *Iesu Christi miracula majora ac illustriora fuisse miraculis Mosis.* 151
Caput II. *Probatur veritas historiæ Novi Testamenti.* 159
Caput III. *De comparatione argumentorum quibus Legis, & quibus Euangelii divinitas comprobatur.* 167
Caput IV. *Collatio traditionis Iudaicæ cum Christiana.* 171
Caput V. *De Iudæorum Lege orali.* 175
Caput VI. *Quæ & quanta sit certitudo, libros Veteris Testamenti incorruptos ad nos pervenisse.* 180
Caput VII. *Major est certitudo Novi Testamenti libros incorruptos ad nos pervenisse, quam libros Veteris Testamenti.* 183

SERIES

Quæsitum Primum.

Caput I. *De necessitate fidei in Iesum Christum.* 190

Caput II. *Officia Messiæ sub Veteri Testamento non fuisse plene revelata, sed sub typis & umbris.* 192

Caput III. *Rationes ob quas Deus regnum spirituale Messiæ non clare, sed sub typis & umbris per Prophetas prædici voluerit.* 196

Caput IV. *Occurritur objectionibus in contrarium.* 199

Caput V. *Quod sensus Scripturæ spiritualis Iudæis prius sit revelatus quam Gentibus.* 202

Caput VI. *De spe remissionis peccatorum & vitæ æternæ per Legem, aliisque.* 207

Caput VII. *Quod Iudæi non ex ignorantia invincibili D. Iesum rejecerint.* 212

Caput VIII. *Quod ea quæ sufficiunt ad gentibus suadendum Euangelium, etiam sufficere debeant Iudæis.* 216

Caput IX. *Quo sensu Iudæi regem cælestem viderint.* 217

Caput X. *Quod Prophetæ cæleste Messiæ regnum insinuaverint.* 221

Caput XI. *Pleraque à Prophetis prædicta jam in Iesu Christo impleta esse.* 228

Quæsitum Secundum.

Caput I. *Non recte exigi, Prophetas omnia quæ Iesus Christus docuit, exacte & plene prædicere debuisse.* 234

Caput II. *Quod verba Mosis* Deut. Cap. xxx. *proprie agant de captivitate Babylonica.* 236

Caput III. *Quod Iudæi Messiam ad se missum rejicere potuerint, & revera rejecerint.* 240

Caput IV. *De modo operationis gratiæ divinæ, & de libero arbitrio.* 242

Caput V. *Separationem populorum fuisse factam propter Messiam, & in Messia desinere debuisse.* 248

Ca-

Caput VI. *De præsenti Iudæorum dispersione, & qua ratione in ea ut populus separatus subsistant.* 251

Caput VII. *De sensu Prophetiæ* Dan. cap. IX. 24,25,26,27. 257

Quæsitum Tertium.

Caput I. *Non necesse fuisse omnia quæ Messiæ munus concernunt clare & plene per Prophetas prædicere.* 263

Caput II. *De præsentis Iudæorum dispersionis causis, & diuturna duratione.* 267

Caput III. *Hanc dispersionem non esse continuationem captivitatis Babylonicæ.* 271

Caput IV. *Collatio inter peccata quæ Iudæi ante captivitatem Babylonicam commiserunt, & ea quæ postea commiserunt, & adhuc committunt.* 273

Caput V. *Refelluntur quas Iudæi credunt hujus captivitatis causæ.* 279

Caput VI. *Potuisse Messiam, etsi ad populi salutem veniat, rejici.* 284

Caput VII. *Quis in redemtione, quam Iudæi credunt, sit futurus status oriundi è Iudæis, qui Christo nomen dedit.* 288

Caput VIII. *Prophetiam* Deut. XVIII. *agere de Messia, & in Domino Iesu impletam esse.* 289

Caput IX. *Doctrinam Iesu Christi non pugnare cum Lege Mosis.* 293

Caput X. *Non necessario requiri in vero Propheta, ut à Senatu Iudæorum approbetur, & Senatum Iudæorum non fuisse infallibilem.* 297

Quæsitum Quartum.

Caput I. *Quod Christus perfectiorem cultum præscripserit quam Moses.* 305

Caput II. *Quod cultus externus, seu ceremonialis, sit imperfectior, Deoque minus placeat, quam internus, seu moralis.* 315

Caput III. *Ob quas causas Deus cultum externum possit abrogare.* 322

Caput

SERIES.

Caput IV. *Quod Lex ceremonialis à Deo non sit data ut nunquam desineret.* 327

Caput V. *Quod Deus cultum ceremonialem aliquando cessare voluerit.* 333

Caput VI. *De sensu Scripturæ literali ac mystico.* 338

URIELIS ACOSTA

Exemplar humanæ vitæ. 346

PHILIPPI a LIMBORCH

Brevis Refutatio argumentorum, quibus Acosta omnem Religionem revelatam impugnat. 355

AMICA

AMICA COLLATIO
CUM
ERUDITO JUDÆO.
PRIMUM SCRIPTUM
JUDÆI.

CUm fides in Messiam redemptorem futurum non minus necessaria fuerit à mundi exordio, quam in Deum creatorem; imo magis, quia non potest esse fides in Messiam, quin supponatur Deus; maxime in Deum absque Messia: quæritur quare Deus fidem in se ipsum sæpissime & clarissimè Israëli commendaverit in universo Vetere Testamento, & fidem in Messiam nunquam commendaverit, in qua consistebat tota salus? Quod si fecit, petitur

1. Ut assignetur locus aliquis, in quo Deus mandaverit, aut dixerit expressè, quod fides in Messiam est absolutè necessaria ad salutem generis humani, adeo ut qui non crediderit damnandus esset.

1. *Suscitabo Prophetam sicut te*: Non satisfacit; quia vel loquitur de Josua, vel de successuris Prophetis; ut explicat Joannes Calvinus ad Orationem Stephani Martyris.

2. Ut assignetur locus, in quo Deus dixerit, quod unicum medium ad salutem Israëlis, & restitutionis in divinam gratiam, est fides in Messiam jam adventum.

2. Medium unicum pro restituendo Israële ab hac captivitate in divinam gratiam clare dicitur à Deo, *Deuter.* 30. *usque ad vers.* 10. & *cap.* 28. *vers.* 1.

3. Ut as-

3. Ut assignetur locus, in quo Deus dixerit, quod Israël propter infidelitatem in Messiam erat deperdendus, & abjiciendus in nationibus, ut non sit amplius populus Dei, sed in æternum damnandus donec Messiam adventum non crediderit.

3. Causa extremæ ruinæ & abjectionis Israëlis, & præsentis captivitatis, in sententia Doctorum Christianorum, assignatur à Deo *Deuter. cap. 28. v. 15.*

4. Tandem assignetur locus, in quo dixit Deus omnia legalia, præter moralia, fuisse umbram, seu figuram futurorum in adventu Messiæ, & quod fere omnia quæ & in divina lege, & in Prophetis fuere revelata, mysticè & tropologice explicare liceat, quantumvis sensus literalis omnino despitiatur.

4. Si lex divina, & Prophetæ pro majore parte mysticè deberent intelligi, neque essent scitu faciles, neque Israël ita exactus rhetoricus, ut intelligere posset, quæ ad sui salutem intelligere oporteret. Oppositum dixit Deus, *Deuter. 30. vers. 11. & sequentibus.*

Non quæritur an Deus promiserit Messiam, sed an præter eam quæ debetur ex præcepto divino cæteris Prophetis, fidem in Messiam commendaverit, præceperit, & in ea hominis salutem consistere, Israëlem docuerit.

RESPON-

RESPONSIO
AD
PRIMUM SCRIPTUM JUDÆI.

Ad Quæſtionem Præliminarem.

PRæceptum divinum officii noſtri regula eſt. Cum ergo affirmet Quæſitor, Deum nunquam in univerſo Veteri Teſtamento Iſraëli commendaſſe fidem in Meſſiam; mirum quo fundamento aſſerere poſſit, fidem in Meſſiam redemptorem futurum non minus, imo magis neceſſariam fuiſſe à mundi exordio, quam in Deum creatorem. Ratio, quam allegat, aſſertionem hanc non confirmat, ſed deſtruit: Si enim fides in Meſſiam eſſe nequit, niſi ſupponatur Deus; in Deum vero maxime abſque Meſſia; evidentiſſime exinde ſequitur, fidem in Deum magis eſſe & fuiſſe ſemper neceſſariam, quam in Meſſiam.

Verum ita ſe res habet. Fides noſtra accommodata eſſe debet revelationi divinæ: Quando itaque Deus nobis veritatem quandam revelat, illi fidem adhibere obligati ſumus, etſi nullum credendi addatur præceptum. Eſtque fides hæc vel diſtinctior vel obſcurior, pro ratione ac modo revelationis divinæ. Sic Iſraëlitæ obligati fuere credere Deum eſſe, quoniam Deus adeo clare ſe iis manifeſtaverat, ut ejus exiſtentiam in dubium vocare non poſſent: Licet nuſquam Deus in Veteri Teſtamento exſerte fidem illam præcipiat: Sed eam tanquam legiſlationis ſuæ fundamentum præſupponens mandat ſui cultum præceptorumque obedientiam.

Eodem modo ſe res habet cum Meſſia. Deus per Prophetas Iſraëli revelavit, ſe ad ipſorum liberationem miſſurum Meſſiam. Iſti revelationi, quoniam conſtabat divinam eſſe, Iſraëlitæ obligati fuere fidem adhibere, etſi nullum addatur præceptum divinum, ſcilicet, credetis Meſſiam eſſe venturum. Verum non plene nec perſpicue Meſſiæ officium Deus Iſraëli olim revelavit; nec fidem expreſſam in eum exegit: Verum id reſervavit præſtituto tempori, quo Meſſias in mundum venturus ſeſeque manifeſtaturus eſſet. Non potuit ergo Iſraëlis exſpectatio de Meſſia alia eſſe, niſi accommodata promiſſionibus divinis; & fides, niſi ſecundum illam exſpectationem. Nunc vero, cum Meſſias in mundum venit, munus ſuum adminiſtrat, fidemque in ſe exigit, miſſionemque ſuam diviniſſimis miraculis confirmavit, exſerta & diſtincta in illum fides neceſſaria eſt; quæ olim, cum adhuc exſpectabatur, non perinde ut nunc neceſſaria fuit.

Ad primum Quæſitum.

Ex dictis liquet, neceſſarium non fuiſſe, ut Deus in Veteri Teſtamento mandaverit, aut expreſſe dixerit, fidem in Meſſiam abſolute neceſſariam eſſe ad ſalutem humani

mani generis, adeo ut qui non crediderit damnandus esset. Sufficit, Deum dixisse, se Messiam missurum; & postea per Messiam, quando in mundum venerit, voluntatem suam plene declarasse. Ab eo enim tempore distincta & expressa fides in Messiam necessaria fuit.

Verba Mosis *Deut.* XVIII. non de Josua, sed de Prophetis Mosen secuturis, recte explicat Calvinus; ita tamen, ut (quod omisit Quæsitor) etiam præcipue Messiam, tanquam omnium prophetiarum finem ac complementum, expresse intelligi voluerit. Et ratio, id suadens, evidens est: Quia verba hæc, si vis earum recte attendatur, suadent Prophetam majorem etiam intelligendum esse: Quia inter Veteris Testamenti Prophetas nemo fuit similis Mosi.

Ad secundum Quæsitum.

Eadem responsio hic valeat. Sufficit enim, postquam Messias jam in mundum venit, Deum per Messiam declarare, ***unicum medium ad salutem Israëlis & restitutionis in divinam gratiam esse fidem in Messiam, qui jam advenit***; quæ fides absque pœnitentia esse non potest.

Pœnitentia quæ præscribitur *Deut.* XXX. & XXVIII. non respicit præsentem Israëlitarum incredulorum dispersionem; sed captivitatem Babylonicam, aliasque afflictiones quæ Messiæ adventum antecesserunt: Uti ipse verba hæc interpretatur Nehemias *cap.* I. *vers.* 8. 9. ***Memento verbi, quod mandasti Mosi servo tuo, dicens: Cum transgressi fueritis, ego dispergam vos in populos: Et si revertamini ad me, & custodiatis præcepta mea, & faciatis ea; etiamsi abducti fueritis ad extrema cæli, inde congregabo vos, & reducam in locum, quem elegi ut habitaret nomen meum ibi.*** Quod si quis pertendere velit, ad præsentem statum ea etiam extendi debere; sciat ille, nullam veram ad Deum resipiscentiam esse posse, sine receptione illius, quem ad populi sui salutem misit.

Ad tertium Quæsitum.

Non necesse fuit, ut Deus olim dixerit, ***quod Israël propter infidelitatem in Messiam esset deperdendus & abjiciendus in nationibus, ut non sit amplius populus Dei, sed in æternum damnandus donec Messiam adventum non crediderit:*** Sufficit Deum Israëli Messiam promisisse: Exinde enim manifestum est, Deum voluisse, ut quando veniret reciperetur & agnosceretur: ac proinde neminem, qui eum agnoscere recusaret, beneficiorum ipsius fore participem.

Quæro vicissim: An non quæsitor agnoscat, quando Messias, quem hodierni Judæi exspectant, venerit, non alios ex Israëlitis redemtionis & beneficiorum ejus fore participes, quam qui eum recipiunt, ipsique ut regi suo se subjiciunt? Quid ergo fiet tot ex genere Judaico oriundis, quorum parentes jam olim in Jesum Christum crediderunt; quique parentum suorum vestigiis insistentes, etiam in Christum credunt, nec amplius originis suæ secundum carnem ex Abrahamo memores sunt? An non & illi, quoniam eum quem hodierni Judæi exspectant Messiam non sunt recepturi, à beneficiis

beneficiis ipsius sint excludendi ? Si agnoscat : Proferat locum ubi Deus id minetur : Idem & Christianis serviet contra Judæos. Si non possit proferre locum : ne urgeat Christianos in simili casu locum proferre ; sed agnoscat, sufficere Messiam à Deo missum : Inde enim evidens est, omnes, quicunque eum non recipiunt, sive Israëlitam sive extraneum, à beneficiis ipsius excludendos. Pœnam contumaciæ Deus etiam pro arbitrio per Messiam constituere potest, licet eam in Lege sua, ante Messiæ adventum, non expresserit.

Ad quartum Quæsitum.

Licere mystice Legem & Prophetas explicare cum despectu sensus literalis, nunquam ego concesserim. E contra credo, semper & ante omnia sensum literalem religiose esse investigandum, neque eum ullo prætextu posse rejici aut præteriri. Verum sub sensus literalis cortice etiam alium sublimiorem nonnunquam latere Judæi negare nequeunt, qui ferme ubique per Cabbalam suum sensum mysticum, aliquando ex singulis literis earumque positione ac ordine, item numero earumdemque repetitione, venantur. Nos cum admittimus, ubi manifesta rerum & historiarum est convenientia, & verba ipsa adeo sublimia, ut omnis eorum vis, si in plena sua significatione accipiantur, in sensu literali exhausta non sit ; ac proinde res ipsa nos docet, Deum præter sensum literalem sublimius quid verbis illis etiam comprehendere voluisse, quod suo tempore manifestavit.

Non necesse fuit, ut Deus olim dixerit, *omnia legalia præcepta præter moralia fuisse umbram & figuram futurorum* : Sufficit, Deum olim tam per Mosen quam Prophetas aliquoties indicasse, cultum illum ceremonialem absque morali sibi neutiquam placere ; & postea per Messiam perfectiorem cultum introduxisse ; quin & templum, cui cultus ille externus alligatus erat, excindi & dirui curasse : Ea enim ratione satis evidenter ostendit, sibi cultum illum externum non amplius placere ; sed meliori & perfectiori, per Messiam instituto, tanquam umbram corpori, cedere debere

Nec tamen propterea *Lex & Prophetæ Israëli fuerunt obscura*, quatenus pro illo tempore ab ipso intelligi debebant. Non enim exegit Deus, ut ante Messiæ adventum dilucide sensum illum mysticum intelligerent : Voluit ut secundum literam Legem adimplerent, & ceremonias in ea præscriptas observarent. Verum postquam adveniente Messia perfectiorem cultus rationem exegit, etiam cultum illum externum, olim exactum & secundum literam implendum, docuit umbram tantum fuisse cultus spiritualis ; ideoque eum evanescere sensim debere, sicut adventante corpore umbra evanescit : Et destruendo templum totamque Rempublicam Judaicam, illi etiam finem imposuit.

Coronidis loco libet vicissim quærere ; Quibus argumentis moti Judæi Mosen agnoscant Prophetam & Legislatorem divinum ?

SECUNDUM SCRIPTUM JUDÆI.

AFfirmavi in primo meo quæsito, Dominum nunquam in Veteri Testamento Israëli commendasse fidem in Messiam mediatorem : Sed idem videtur nobis fateri Clarissimus Dominus, siquidem nullum textum produxit in sua responsione, in quo talem fidem Deus Israëli commendaverit : Non fuisse necessarium tale præceptum docte satis ostendit, & juxta suum dogma probare conatur. Miratur, quod cum affirmaverim Deum nunquam hanc fidem commendasse in Veteri Testamento, eam esse à principio magis necessariam, quam in Deum Creatorem, statim addiderim. Sed non debebat Clarissimus Dominus intelligere me ex propria sententia eam propositionem protulisse, quam nunquam crediderim : Loquebar quidem juxta Christianum dogma ; ideo quærebam; quare si ita necessaria fuit illa fides, nunquam à Deo fuit commendata in Veteri Testamento?

Probabam (ex vestra fide) esse magis necessariam, quam in Deum creatorem : quia licet homines credant Deum creatorem, non ideo consequenter credunt Messiam, cujus fidei defectu, neque vere, neque verum Deum credunt ; Si vero crederent in Messiam, necessario crederent in Deum : Sic Joannes Calvinus : *Sciendum, quod est impossibile veram Dei cognitionem habere sine Christo, ideo à principio mundi propositus fuit omnibus electis, ut in ipsum oculos injicerent, & in ipso eorum spes requiesceret.* (& infra) *Cum ipsi caput non haberent, id est Christum, cognitio, quam ipsi de Deo habuerunt, vana fuit & inutilis : Sicuti hodie Turcæ, qui quamvis pleno ore se Deum creatorem cœli & terræ adorare glorientur, idolum tamen dumtaxat adorant, non verum Deum.* Ex tali dogmate ego inferebam, quod erat necessaria, imo magis necessaria commendatio fidei in Messiam Redemptorem, quam in Deum Creatorem, quia, ut creditis, Filius est unica via ad Patrem : Quia per unicum Christum est credere in Deum : *Petr. 1. 21. August. lib XI. de civit. Dei, cap. 2. Joan 2. vers. 23. Qui non habet Filium non habet Patrem.* Tandem hoc dogma Christianum est, quod saltem post lapsum Adami, nulla Dei cognitio potuit homini prodesse ad salutem sine fide in Mediatorem. Fortasse fortasse fallor, sed non potui aliter didicisse ex Doctorum Christianorum lectione : Non igitur omnino ineptè inferebam : Non minus, imo magis necessariam fuisse ab Adami peccato, revelationem fidei in venturum Messiam, quam in Deum creatorem, siquidem ista absque illa erat prorsus inutilis, aut omnino impossibilis.

Asserit Clarissimus Dominus, quod *fides nostra debet se accommodare revelationi divinæ eo modo, quo ipsa fuerit.* Hoc verum est, sed cum distinctione loquendum. Propheta credit Deo loquenti, quia præter id, quod revelat, influit in mentem Prophetæ assensum revelationi ; interim licet Prophetæ dubitare, an divina revelatio sit? Dubitavit Samuel ; dubitavit Gideonus. Sarah etiam dubitavit Angelo loquente : Ideo Deus simul cum eo quod intendit, ita afficit mentem Prophetæ, ut clare & evidenter sciat, Deum ipsi loquutum fuisse, ut ut fuerit modus revelationis clarus, vel obscurus. Quoad populum aliter se habet. Post divinam revelationem Synai tenetur credere omni veritati divinitus revelatæ (non sine præcepto, ut ait Clarissimus Dominus) sed ex præcepto divino ; Domino præcipiente, ut Prophetæ secundum legem approbato ab iis, ad quos de jure divino id judicium pertinebat, populus fidem adhibeat : quare nullum credendi additur præceptum, quia jam in lege talis fides fuerat præcepta. Est etiam verum, quod ea, quæ à divino Vate prædicuntur, alia sunt clara, alia maximè obscura, ut visiones Isaiæ, Ezechielis, Sachariæ, Danielis, & aliæ ; tamen etiam est verum, quod ea, quæ fuerunt, & sunt de necessitate salutis, Dominus nunquam obscure & ænigmatice revelavit ; sed

Deut. 18. vers. 19.

omnia

omnia clara, & distincta, ea perspicuitate, quæ sufficiebat, ut Populus falli non posset, neque aliquis eum seducere.

Prophetæ, post legis divinæ promulgationem, nullam novam veritatem populum edocebunt, quæ ad Deum credendum inducat aliter ac per Mosem fuit in lege revelatus: quia per eandem legem non licet adorare Deum aliter, ac patres nostri tunc temporis cognoverunt, quamvis vel Propheta, vel omnes homines affirment, eundem Deum Israëlis esse, & non alium: Ideo tali novæ veritati, quantumvis divina prædicetur, Israël assentire prohibetur: Neque assignabitur locus in tota lege, ex quo talis permissio deduci possit. Neque est officium Prophetæ, post Mosem aliquid à lege derogare, vel aliquid de novo addere sub legis prætextu: Non quod Deus non posset, si velit; sed quod ex eadem lege constat, quod noluit: pariter ac Christianus credit, neque baptisma, neque Sacramentum eucharisticum, mutanda fore; non quia Deus non posset, si velit, sed quia decrevit non ita velle.

Addit Clarissimus Dominus, quod *sicuti Israëlitæ tenebantur credere in Deum, quia clarissime se eis manifestavit, adeo ut ejus existentiam non possent amplius in dubium vocare, ideoque istius fidei unum fuit necessarium præceptum: ita neque pro Messia credendo fuit præceptum aliquod, præter ipsius claram promissionem necessarium.*

Habuerunt Israëlitæ de Deo indubitabilem notitiam, ideo & fides fuit indubitabilis: pro qua notitia neque sufficere in Ægypto stupenda miracula coram Israële & gentibus patrata: quapropter in transitu maris dixit divinus Spiritus: *& crediderunt Domino, & Mosi servo ejus*; neque omnino hæc sufficiebant (ut optime probat Doctissimus Benedictus Arias Montanus) quo usque in admirabili visione montis Sinaï Dominum ipsum loquentem audiverint, quæ fuit quasi visio beatifica, quasi intuitiva notitia. Nec necessarium erat alterum credendi præceptum, quia non ob alium finem se Deus eis manifestavit, nisi ut in ipsum crederent. Quare dixit postea Mosi: *& credent in me, & in te in æternum.* Præterquam in toto sacro volumine sæpissimè commendatur fides in Deum, ut in primo præcepto Decalogi: *Ego sum Dominus Deus tuus &c.* Etenim plurimi Doctores ex Christianis & Judæis hæc verba esse partem primi præcepti sustinent: alii esse fundamentum totius legis, quod ad ipsam supponitur: nec in his amplius sistere oportet. Quoties Dominus Deus noster addidit, & præcepit in lege ipsum adorare, ipsum cognoscere, ipsum, & non alium credere, amare. Profecto, liceat sic loqui: Hoc est præceptum totam legem transcendens. Sed assignetur locus in toto Veteri Testamento, ubi Deus eodem modo (licet non sub formalitate præcepti) fidem in Messiam venturum commendaverit, sicuti in se ipsum, cum non minus necessaria fuerit ad hominis salutem, quam in Deum Creatorem. *Exod. 19. vers. 9.*

Adducto exemplo de Deo ut Israëli revelato, prosequitur Clarissimus Dominus: *Eodem modo se res habet cum Messia.* Profecto si eodem modo Deus se gessisset cum Messia, ut se gessit cum se ipso, ut ab Israële indubitanter & infallibiliter crederetur, ejus existentiam non possent Israëlitæ in dubium revocare quando venisset. Verum quidem est, Deum per Prophetas Israëli Messiam liberatorem promisisse, idque non obscure, sed satis clare & aperte; ideo non fuit necessarium aliud præceptum, scilicet, credite Messiam quando venerit (ut dicit Clarissimus Dominus) quia credendo revelationi divinæ, Messiam fore venturum constantissime crediderunt, & Judæi huc usque credunt, ut omnibus notum est, qui spem nostram unanimes irrident. Ideo dicebam in ultimo quæsito, non textum, in quo Messias promissus fuisset, exigebam, sed in quo fides in eum pro salute æterna totius Israëlis, & generis humani, commendabatur, expetebam: Sed non extat: An fuisset necessarius; eventus docuit, ut asseritis, nostram infidelitatem reprobantes.

Addit Clarissimus Dominus, quod *Deus in Veteri Testamento, non plane & aperte Messiæ officium revelavit.* Certe satis clare & apertè Dominus Messiæ officia per suos Prophetas revelavit, adeo ut neque in dubium revocari possent. Prædicitur ut *Rex, qui regnabit, & sedebit in throno Davidis Patris sui:* Ut *Judex, qui judicabit populos in æquitate, qui judicabit pauperes, & egenos:* Ut *Pastor, qui pascet populum suum Israëlem, qui habitabit cum eis* [illegible] *fore:* Ut *bonus Pastor; qui præcedet ovium placabilem Domino, qui liberabit totam Israëlem, domum Judæ, & domum Jacob ex manu persequentium:* ad quem con- *Isai. Ezechiel. Jerem.*

fluet

fluet totus Iſraël ex omnibus locis, & regionibus, quærens Adonaï, & Davidem Regem ſuum, quem ſuſcitabit ei: aliaque plurima officia adeò perſpicua, ut in dubium revocari non poſſent. Sed hæc officia hc ad literam intellecta in veſtra ſententia, reſpectu eorum, quæ nunc Meſſiæ attribuuntur, certe minima ſunt, quaſi nihil ſunt. Verum alia in Veteri Teſtamento non clare extant, ut Clariſſimus Dominus fatetur, & non niſi myſtice inde deduci poſſunt. O quam bene, quam piè, quam miſericorditer Deus Dominus noſter ſe geſſiſſet cum dilecto populo (ſuppoſita veſtri dogmatis veritate) ſi ſaltem ſemel in toto ſacro volumine, clare & literaliter Meſſiæ, quem revelavit, officium Iſraëli prædixiſſet! Contra verò miſerum foret, quod omnia officia, quæ clarè & perſpicuè revelata fuere, ut jacent in litera, temporalia ſint, carnalia ſint, Iſraëli inutilia, Deo revelante indigna, ideoque ut à Deo promittuntur, nullatenus expetenda, contemnenda potius, ut ſpiritualibus nociva, adeo ut in ipſa literæ perſpicuitate, ob inſcitiam noſtram, abſque malitia, perpetua Iſraëlis damnatio, & ruina conſiſtat: tandem quod electo populo mortiferam ſolùm literam tradiderit, gentibus vero ſpiritum, qui vivificat. Sed difficilius eſt demonſtrare, quid de divina gloria & majeſtate detraheret, ſeu minueret, ſi fidem in Meſſiam, non qualem qualem, ſed ut à vobis depingitur, & extollitur, Iſraëli commendaſſet, aut revelaverit; cum præſciverit ob iſtius fidei defectum totum Iſraëlem in æternam damnationem abiturum, præter paucos? Et plurima legalia, quæ ad breve tempus inſervitura erant, paulo poſt mortifera, mille encomiis extulerit, mandaverit, intimaverit? An ſumma veritas hoc modo nos decipere volebat? Abſit. Sed Deus noluit (ajunt.) At non eſt credibile Deum noluiſſe, cum ſummè bonus ſit, qui omnia ad ſalutem revelavit Iſraëli ea claritate, quam ſufficere præſcivit, ut effectus ſequerentur, niſi hominis malitia obſtiterit.

Proſequitur Clariſſimus Dominus, quod *totum id reſervavit Deus præſtituto tempori adventus Meſſiæ.* Id verè certum eſt, quod omnia, quæ Prophetæ prædixerunt de futuro Meſſia, reſervavit Deus præſtituto tempore ejus adventus exequenda: non vero, quod vera & propria officia Meſſiæ nunquam antea revelata reſervaverit ad ejus adventum, cum ex iis, quæ antea revelata fuerunt, ejus adventus eſſet dignoſcendus: quæ ſi ita obſcura fuiſſent, ut non intelligerentur, eſſent potius Iſraëli (ut fatemini) erroris cauſa ſuum Meſſiam minime cognoſcenti: quia nec expectare, neque credere debebant Meſſiam, niſi ſe accommodando promiſſionibus (ut ait Clariſſimus Dominus) quæ cum nullatenus proportionatæ ſint eis, quæ nunc de eo prædicantur, niſi fere omnes myſtice intelligantur, ab Iſraële recipi hæ non poſſent, qui debet ſe accommodare divinis promiſſionibus, ut in ſacro textu clare & perſpicuè extant, non ut poſtea myſtice interpretarentur, adventus Meſſiæ tempori reſervata.

Concludit Clariſſimus Dominus ad primum quæſitum, quod non extat locus in Veteri Teſtamento, in quo Deus talem fidem in Meſſiam commendaverit, aut dixerit eſſe neceſſariam ad ſalutem Iſraëlis, & totius humani generis: Sed addit, *quod non fuit neceſſaria talis commendatio, & ſufficiebat Meſſiam promittere, qui poſtea Dei voluntatem hominibus indicaret.* Fateor hoc ſuffeciſſe gentibus, non aliter à Deo per divinam legem & Prophetas edoctis; non vero Iſraëli, quem Deus de talibus myſteriis nunquam prævenit, & contrariis coloribus Meſſiam depinxerat. Futurus erat Rex, Judex, Paſtor: Iſraël vero neque Regem vidit, neque Judicem, neque Paſtorem. De Regno ſpirituali in cœlo, de Judice in cœlo præter Deum, de Paſtore in cœlo, nunquam à Deo admonitus: Quæ ſi antea revelaſſet, quis non crediderit? Ideo petebatur textus, ſi forte in Veteri Teſtamento poſſet aſſignari, in quo Dominus hæc & ſimilia prænuntiavit. Sed non extat.

Ad tertium quæſitum, eodem modo reſpondet Clariſſimus Dominus, quod, ſcilicet, textus non exſtat in toto Veteri Teſtamento, in quo Deus infidelitatem in Meſſiam, futuram eſſe noſtræ calamitatis & condemnationis cauſam, prædixerit, admonuerit, aut comminatus fuerit: Hoc pro reſponſione ſufficiebat, quia nil aliud exigebat noſtrum quæſitum. Sed Clariſſimus Dominus eis, quæ nobis in pectore reſtabant, & tacitis conſequentiis ex ſua categorica reſponſione à nobis educendis, piè ſatisfacere conatur. Addit igitur, quod non erat neceſſarium Deum hæc nos præmonuiſſe, quia promittendo Meſſiam certò conſequebatur Deum velle, ut cum Iſraël admitteret, ipſumque audiret, & obedientiam præſtaret, ut Regi, & divi-

& divino Doctori, neque oportebat dicere; recipite eum, alias iram meam experiemini.

Fateor quidem, quod, Domino Messiam promittente, non necesse erat dicere, vel imponere præceptum de eo recipiendo: quia ut Rex à Deo missus ipse se faceret recipere, & obedire, si talis erat voluntas Dei: ut fecit cum Saule, Davide, & Salomone. Et ut Propheta, jam erat præceptum in lege expressum de audiendo Propheta: Et qui Prophetæ jam probato non audiret, peccaret, sicuti in quodlibet aliud contra legis præceptum. Non erat quæsitum de hac fide (ut notavi in calce mei scripti) sed de ista fide in Messiam Mediatorem, in qua consisteret tota salus æterna Israëlis, & generis humani, respectu cujus omnia quæ antea Deus in lege præceperat, quasi nihil erant, absque qua, neque verè, neque verum Deum credere possent; sed si quam fidem haberent in Deum Creatorem, futura erat quasi in non Deum, quasi in idolum. Quare Deus de hoc Israëlem non admonuisset, ne adeo infandum crimen idololatria deterius, in sui ultimam corporalem & spiritualem perditionem committeret? Quare pro aliis minoribus peccatis tot præventiones, tot comminationes? & pro hoc capitali, & omnium deterrimo, nec verbum ullum? Quare dixit: *Scio, quod fluentibus jeculis, vos adulterabitis, & fornicabimini cum Diis gentium, & scandescet ira mea, & abjiciam vos à facie mea in nationibus:* Hoc pessimum erat; sed in- *Deut.*
finite pejus Deum humanatum occidere, & eum loquentem facie ad faciem despicere, & in patibulo suspendere, posteaque in suis generationibus semper abnegare, respuere. Quare de idololatria tot comminationes, & de Messiæ abnegatione punienda perpetuum silentium in tota lege? Profecto ideo Deus nullam fecit de Messia recipiendo admonitionem, quia præsciebat non esse necessarium (ut recte ait Clarissimus Dominus) ut Israël suum Regem reciperet, id commendare: Siquidem id quod in summam utilitatem cedit ei, cui promittitur, non eget aliqua suasione, ut recipiat. Messias vero in summam fælicitatem Israëli promittebatur, ut ex tota Sacra Scriptura satis liquet: quare Deus juberet, ut admitteret? Cætera vero, quæ supra captum hominis sunt, quæ nunquam Israël excogitaverat, in quibus unicè tota salus consistebat, quare non admonuisset dilectum populum? Præsertim cum Messias adventaturus esset omnino absconditus, formam servi accipiens. Certe sicuti dixit: Ego scio quod fluenti tempore declinabitis ad falsos Deos; rationabile erat dixisse: Ego scio quod me humanatum non recipietis, potius enecabitis, inde vestra totalis damnatio. Sed sciebat Deus, hoc taliter non futurum esse, neque Israëlem remedium à Deo præscriptum pro libertate ex gentibus obtinenda recusaturum, neque Unctum Domini occisurum: Ideo neque ejus receptionem præcepit, neque tale facinus comminatur, neque de illa in Messiam eo modo Mediatorem & Salvatorem fide aliquando loquutus.

Dixi quod verba Mosis *Deuter.* XVIII. non satisfaciebant, quia de Josua, & eius successoribus Prophetis evidenter intelliguntur. Idem sentiunt plurimi Doctores Christiani, sicuti & Joannes Calvinus, qui *aliter opinantes se articulos meritò facere Judæis* aperte dicit, dum textus litera evidenter reclamet. Queritur Clarissimus Dominus quod cætera Calvini verba omiserim. Fateor, non malitiose, quia angustæ chartæ margo non plura capiebat, & quæ ibi scripsi ita constricta, ut vix essent legibilia. Præterquam ad id, quod intendebam nil prorsus intererat, quod Calvinus dixisset: *Non male, nec citra propositum talia verba Petrum Messiæ accommodasse ut Prophetæ & præcipuo Prophetæ:* Esto quod etiam conveniant Messiæ in ordine Prophetarum; non satisfacit quæsito de fide illa peculiari, in qua constitit, & consistit totius humani generis salus. Neque ibi major Propheta significatur quam Moses ut intendit Clarissimus Dominus) *eo quod nullus ex præcedentibus similis fuerit Mosi*, ut legitur in sacro textu: & miror quomodo hæc cohærere velit: quia si nullus ex præcedentibus Christum fuit similis Mosi, quomodo admittit, quod hæc verba intelliguntur de omnibus Prophetis, dicente Deo, *suscitabo Prophetam similem tibi:* & si fuerunt similes, quare additur quod inter V. Testamenti Prophetas nemo fuit similis Mosi? Certum quidem est, quod non surrexit sicut Moses Propheta, qui loquutus fuerit Dominum facie ad faciem: Fuerunt tamen omnes similes Mosi in officio prophetico; quamvis non gradu revelationis, qui

Moſi fuit omnibus excellentior. Hæc tamen verba multi fecere Chriſtiani Doctores, quia non alia invenerunt, ex quibus talem, quam expetimus fidem, poſſent ex V. Teſtamento deducere.

Ad alterum quæſitum eodem modo reſpondit, ſcilicet, quod non revelavit Dominus Iſraëli, quod unicum medium, ut reducatur in divinam gratiam, & à captivitate liberetur, eſt fides in Meſſiam Mediatorem, Deum & Hominem. Hoc unum quærebatur, ex cujus reſponſione poterit Judæus ſuas conſequentias juxta divinam legem deducere, certus, quod omnia quæ Deus præviderat ſimpliciter & abſolute neceſſaria ad ſui Populi ſalutem clariſſimè revelavit, ne temporum ſucceſſione, & gentium ſuaſione, falleretur. Hoc ad divinam providentiam, & amorem, quem ſemper cum Iſraële exercuit non pertinaciter, ſed conſtantiſſimè credimus pertinere: alias, legibus umbraticis, carnalibus, nihil proficientibus, ex quo tempore duraturis, nos decepiſſet: quod de ejus bonitate minimè credendum.

Levit. *Deut.* Quod ſine pœnitentia nulla nobis ſalutis ſpes in hac, & præcedentibus captivitatibus, fatemur: Sed qualis debeat eſſe hæc pœnitentia, divina revelatione ſumus præventi: quia, ut adnotavi in margine iſtius quæſiti, Deus ipſe modum pœnitentiæ nobis præſcripſit, videlicet, quod à peccatis vere reſipiſcamus, obſervando leges, præcepta, judicia, ac ceremonias, ſcripta ea die in eo libro legis. Quæ obſervantia, cum incompatibilis ſit cum medio ad noſtram ſalutem à Chriſtianiſmo propoſito, tale medium, ſeu pœnitentiam admittere, obſtat divinum præceptum, ſeu decretum in lege præſcriptum.

Sed Clariſſimus Dominus hanc pœnitentiam nobis à Deo præfixam ad præſentem captivitatem extendi, vel non admittit, vel in dubium vertit. Profecto immeritò, quia ex ſapientioribus Chriſtianis doctoribus nemo fere dubitat: Et qui non admittunt, ut Judæorum argumentum elidere poſſint, inextricabilem labyrintum contexunt, ut Babylonicæ captivitati circumſtantias & verborum Sacri textus ſeriem queant applicare. Certum quidem eſt, quod omnibus præcedentibus Iſraëlis afflictionibus & captivitatibus applicari poſſunt, quia in quavis afflictione, quæ univerſo Iſraëli accideret, peccata ſua fuiſſe in cauſa, fateri tenebatur, & Dei comminationes in lege ſcriptas, tunc periclitari, credere debebat; ad Deumque per legis obſervantiam reſipiſcere: ideo Nehemias verba Dei populo comminantia, aptè ſui temporis captivitati applicuit: Non quod omnia in ea captivitate exequuta fuiſſe crediderit, id erat impoſſibile: ſed quia etiam, juxta ea verba, propter legis prævaricationem iram Dei merito ſuſtinebant. Ergo de hac captivitate ea verba non intelligenda? Negatur conſequentia: quia non niſi in hac captivitate omnia à Deo ibi clariſſimè prænuntiata, nos, & patres noſtri, ad literam periclitati ſumus. Præſertim cum nunquam adimpletum fuerit, quod Deus Iſraëli poſt captivitatem, & diſperſionem per totum orbem terrarum in lege promiſit, dicens: *Deut.* *Etſi ad cardines cœli fueris diſſipatus, exinde te retrahet Dominus Deus tuus, & reducet te in terram quam dedit Patribus tuis, & multiplicabit te pluſquam Patres tuos, & circumcidet cor tuum, & ſeminis tui, ut ames Dominum Deum tuum toto corde tuo, & tota anima tua, & vivas.* Quæ verba non niſi de hac captivitate intelligi poſſunt, cum huc uſque nihil ex prædictis Iſraëli evenerit, neque talem corporalem, & ſpiritualem redemptionem expertus ſit; ſed omnino oppoſita nobis contingunt. Promiſit nobis Deus tempore redemptionis futurum ſe eſſe nobis in Deum. Sed, ut aſſeritis, à tempore redemptionis jam Deus nos dereliquit, abjecit: Meſſiam inter nos habitaturum, noſtrum futurum Regem, & Paſtorem; tamen nos eum de medio tulimus, nè habitaret in nobis. *Ezech. 37.* Promiſit ſe *nos purificaturum ab omnibus ſcortiis, immunditiis, & peccatis*; nos tamen (ut creditis) immundati fuimus in ſanguine Meſſiæ quando venit, cum infidelitate, & abominabili pertinacia. Promiſit ſe *nos congregaturum ex omnibus regionibus noſtræ diſperſionis ad terram, quam dedit Patribus noſtris, in qua habitaverunt Patres noſtri*: Nos tamen tunc temporis abjecti ſumus à terra noſtra per totum orbem terrarum: Promiſit ſe *poſiturum tabernaculum ſuum in medio noſtri*; fuit tamen ablatum tabernaculum ſuum ex medio noſtri: Promiſit, quod *ſcient, & fatebuntur gentes, Dominum nobiscum eſſe, & quod nobiscum habitat in æternum*; ſciunt tamen hodie gentes, & conſtanter credunt, quaſi ſuæ fidei

dei mysterium, à nobis recessisse, neque amplius nobiscum esse. Hæc omnia clare, & perspicue revelavit Deus Israëli cum in lege, tum in omnibus Prophetis, ut neque in dubium vocare possemus: juxta hanc revelationem, & claras promissiones debuit semper esse expectatio nostra, & juxta hanc expectationem fides (ut Clarissimi Domini verbis utar) quæ cum in aliis redemptionibus præcedentibus non adveniissent, post præsentem captivitatem futura esse, merito credimus, ut verbum Dei in suo Populo adimpleatur, indefectibile cum sit. Aliàs de hac præsenti captivitate nunquam Deus Israëlem prævenisset, neque verbum loquutus fuisset, maximè de præcedentibus brevissimo tempore duraturis; quod omnino incredibile est, si modus, quo semper Israëlem tractavit, recte, & cum sinceritate consideretur, & ad sensus mysticos, textus clara litera despecta, ad libitum non recurramus.

Tandem quærebatur: Ex quo loco Veteris Testamenti constaret: Legem Mosis esse umbraticam, esse figuram eorum quæ tempore Messiæ debebunt contingere? Etiam respondet Clarissimus Dominus, quod non extat talis locus in toto Veteri Testamento, quod hoc omnino latebat, in adventu Messiæ detegendum ac divinitus per eum revelandum: Et quamvis talis textus non adsit, ex ipsamet lege sufficiens ratio deducitur, qua probari potest sic fieri debere: quia, scilicet, Deo nunquam placuit cultus ille externus absque morali, seu interno cultu; unde patet majoris pretii & perfectionis esse hunc quam illum, qui in solis externis consistebat, quæ indifferentia sunt, nec suapte natura bona, sed in quantum à Deo præcipiuntur. Certe ex hac conjectura non recte inferri videtur divinam legem esse futurorum umbram, & figuram, præter quam Deus omnia moralia, quæ ad summam hominis perfectionem conducebant, in lege edocuit, quibus aliquid perfectius addi posse, non licet nobis credere: quod ex ipsis Dei nostri verbis probare, non esset difficile.

Nec videntur perfectiora, quæ nobis ratio nostra naturaliter dictat, quam ea, quæ à Domino supernaturaliter revelantur, & observanda præcipiantur; quamvis nostram miseram rationem lateat illius præceptionis motivum, bonum tamen, sanctum, & honestum debemus credere, quidquid ex illa infinita scientia, & bonitate proficiscitur. Nonne perfectius, & rationabilius est facere, quæ Deus præcepit, quam quæ nobis ratio naturalis bona esse suadet? Ideo contra plurima moralia commissum non adeo severe punit rectissimus judex, quam, quæ contra aliqua ceremonialia committerentur. Qui falso nomen Dei juraret, non impunè iturum, dicit Deus in decalogo; sed qui Sabatum non servaret, quod morte plecteretur: Qui furtum fecerit, quintuplum restituat, & sacrificium offerat; sed qui comederit fermentatum tempore Paschatis abscissa anima eius: Qui mentitus fuerit, qui falsum testimonium dixerit, qui concupiverit bona proximi sui, suum peccatum feret, nulla pœna his peccatis à Deo indicta, quamvis ab eo puniendi nisi resipiscant: Sed sanguine, vel sepo vetitus, & in die expiationis non contristatus, non circumcisus: Si immundus templum intraverit: Si pulverem suffumigii in alios usus divertat: Si ei speciem aliquam vel addiderit, vel subtraverit, & in aliis plurimis, quæ omnino ceremonialia sunt: abscissa anima eius, deleta anima eius de populo suo. Quam pœnam non omnium ceremonialium prævaricationi Dominus decrevit; neque moralibus præter pauca, ut idololatriæ, blasphemiæ, homicidio, & incestibus. Ideo non erat lex naturalis; sed divina: & cum moralia gentes minimè laterent lumine rationis edoctas, voluit infinita sapientia etiam moralia divinæ legi inserere, ne Israël crederet solo externo cultu Deum esse contentum, vel quod ex naturali ratione honeste viveret, & moralia observaret, cum plurimi ex gentibus hoc etiam fecissent; sed quod in iis agendis Deo præcipienti obedientiam præstaret, ut sic etiam perfecta essent moralia sub lege contenta; aliter naturalis lex esset, sed non divina, quamvis ex lumine rationis, à Deo hominibus indito, profluxerit.

Totam legem Deus æquè Israëli commendavit absque aliqua distinctione inter moralia, & ceremonialia; in quovis deficeret æque peccabat. Sed hæc distinctio noviter introducta, de qua Deus neque verbum loquutus; conqueritur tamen per Prophetas de unius, vel alterius prævaricatione: quandoque de homicidio, de rapina, de defectu charitatis in pauperes, semper de idololatria, de violentia &

ſimilibus moralibus. Etiam de ceremonialibus, ut de Sabathi non recta obſervantia, de impuris, & non ritè adminiſtratis ſacrificiis, de ſervis Hebræis ultra ſeptennium detentis, de terra non quieſcente ſeptimo anno, quod crimen Dominus longa captivitate ſe puniturum minatur. Filii Aaron, divino Dei Judicio propter ſuffumigium male adminiſtratum, intra Sanctuarium à Deo occiſi. Pater eorum Aaron, quod ſacrificii ceremoniam erraverit à Moſe acriter reprehenſus, & ex illius diei juſto dolore ſe excuſavit. Itaque neque cultus internus, abſque externo; neque hic abſque altero Deo placebat: Ideo David ſaltabat lino indutus coram arca Domini, & tanta cum majeſtate eam conduci voluit, quia ſciebat cultum eum externum Deo eſſe gratiſſimum: neque David quaſi puerulus erat, ad majora, & perfectiora ineptus, qui uxori reprehendenti dixit: ſe ea die honorabilem eſſe coram Deo. Sed Romani, & Græci Gentiles ad perfectiora, & magis ſpiritualia à Deo fuerunt aptiores inventi, Davide, omnibus Sanctis, & Prophetis, totoque populo à Deo ex omnibus gentibus electo, & ab incunalibus edocto, ob ſui ruditatem elementis puerilibus carnalibuſque & externis ceremoniis, abſque ſpiritualitate contentis: quaſi decem præcepta decalogi totam ſpiritualem perfectionem non contineant, vel alia perfectiora fuerint revelata. Sed cum divinæ majeſtati externus cultus abſque interno placere non poſſet, reprehendit ſæpe Hebræos, qui externo cultui, utpote faciliori, intenti, ab aliis vitiis & peccatis non abſinerent: neque hinc inferre licet, aliquando Deum, quem ſacratiſſimum externum cultum Iſraëli præcepit, odio habiturum, ut carnalem, vanum, & inanem: præter quem in lege omnia quæ ad ſui, & proximi amorem conducebant, abunde præcepit: & nulla major ſpiritualitas & perfectio excogitari poteſt, quam Deo præcipienti obedire.

Quod templo careamus ſignum non eſt ceſſationis legis Moſaicæ: caruimus etiam, quamvis breviori tempore, in captivitate Babylonica, perſeverante tota divina lege. Hanc oppoſitionem jam diu Dominus ſolvit per Prophetam Oſeam, quod *multis temporibus futuri eramus à Deo quaſi ſeparati, & ablegati, interim non marito alteri addicti*, id eſt, non alicui alteri legi ſubjecti, quod *futuri eramus per hæc longa tempora, ſine Rege, ſine Altari, ſine Sacrificio, & ſine idolo:* & poſtea *quæſituri erimus Adonai Deum noſtrum & Meſſiam Regem:* Nunc vero quæcumque extra templum fieri licet, opere exequimur, & in non ſacrificando divinæ legis præceptum obſervamus, quod extra templum fieri prohibuit.

Quærit inſuper Clariſſimus Dominus, an ego cognoſcam, quod ii, qui ex Iſraële oriundi, quorum aſcendentes jam olim in Chriſtum crediderant, & eorum veſtigiis inſiſtentes adhuc credunt, ſuæ progenici ex Abrahamo penitus obliti, ſi quando venerit Meſſias, quem hodierni Judæi expectant, ipſum non receperint, neque ejus imperio ſubjici velint, ob hoc peccatum, à beneficiis à Meſſia conferendis excludendi ſint? Quod ſi tunc textum ex Vetere Teſtamenti petiverint, in quo talis fides in Meſſiam commendetur; cum oſtendere minimè poſſim: quare nunc Chriſtianum urgeo ut talem textum mihi deſignet: cum ſicut illi tunc peccarent contra Meſſiam, quamvis textus nullus extet hanc fidem præcipiens, ſic peccarunt Judæi Meſſiam non recipientes.

Reſpondeo: Quod quando Deus Iſraëlem redimere dignetur, omnes impii ex gentibus, qui voluntati Dei ſuum populum redimentis obſtiterint, qui perſecutiones præteritis addiderint, qui ejus fortiſſimam manum agnoſcere renuant, omnino deperdentur, ut Prophetæ mille in locis nobis prædixere: in quibus etiam erunt ii, qui ex Abrahamo oriundi gentibus fuerunt immixti, ſuam progeniem, & legem obliti, qui jam cum Iſraële nil prorſus habent. Sed omnes iſti, non quia non obedient Meſſiæ, peribunt, ſed ut Deo omnipotenti inobedientes, & infideles, ut ejus imperio reſiſtentes, ut multa facinora contra Deum Creatorem, contra rationis lumen, contra innocentem populum, antea, & in eo tempore, patrantes. Verum pii ex gentibus, ſive ex Iſraële oriundi, ſive non, qui verum Deum coluerint, qui Iſraëlis mirabilem redemptionem adjuverint, Deo, & populo inſervientes, Dei amore, & timore alliciti, redemptionis beneficiorum erunt participes: Eorum corda, ut Iſraëlis, circumcidentur, ut ament Dominum Deum ſuum toto corde ſuo, & tota anima ſua,

ma ſua, ut vivant, divina gratia omnes affluentes: ibuntque de Sabatho in Sabathum, de anno in annum in Hiruſalaim, Deum Jacob fortem adoratum, & ſacrificia offerentes in feſto tabernaculorum: qui ſi non venerint, punientur, ut Dominus per Prophetas clare comminatur: non quod non crediderint in Meſſiam mediatorem, Deum & hominem, ſed qui Deo ipſi non obediverint imperanti. Profecto redemptionis beneficia non à Meſſia conferentur; ſed à Deo omnipotenti: *Ego diſperſi, ego reſtituam.* An ne Meſſias totas orbis terras percurret, ut Iſraëlitas ex captivitate liberet, & ſecum adducat? Non certe: ſed à Deo miraculosè admonitus veniet populus ex omnibus locis ſuæ diſperſionis ad quærendum Dominum, & Davidem Regem ſuum. Ideo Dominus in omnibus locis, & pro uno, vel altero Iſraëlita, prodigia efficiet, quæ Ægypti miracula excedant, ut inde liberetur, & erit pro fama, & honore in terra captivitatis ſuæ, & cantabunt gentes Domino canticum novum, quia fecit veritatem, quam promiſerat filiis Iſraël. Meſſias erit, utpote Rex ſanctiſſimus, omnium redemptorum caput, in quo etiam ſenſu Redemptoris munus exercebit: quia populum venientem, ut bonus Paſtor recipiet, gubernabit, rectiſſimè judicabit, & ſua doctrina, & exemplo ad ſanctiſſimam vitam provocabit: Sedebit in trono Davidis patris ſui, ex gentibus & ex Iſraële iniquos diſperdet: Cui omnes reges, & populi amantiſſime parebunt: non quod mundanum imperium exerceat, ut Alexander, vel Julius Cæſar; ſed quod divina virtute à Deo ipſi conceſſa, omnes gentes in Dei amore, & filiali timore, continebit: Ita ut non ultra bellum, ſed pax perpetua uſque ad fines terræ, non æmulatio, non contentio, non ſectarum diverſitas: quia talis eſt Dei voluntas & in ejus manu proſperabitur, & erit Adonai unus, & nomen ejus unum: & totus Iſraël jam ſanctificatus, Regnum Sacerdotum omnibus populis: Tunc Deus Iſraëlis ſolus regnabit in ſuo mundo, quem creavit, & generis humani hoc modo miſerebitur, ne amplius ſit diabolo in prædam: Non quod vim libero hominum arbitrio ſit illaturus; ſed quod ex affluentia gratiæ in bonum fere ſemper dirigetur, ut jam peccato finis imponatur. Hæc ſunt beneficia, quæ Iſraëlis miram redemptionem comitabuntur & inſequentur, à ſolo Deo Jacob manu forti, ſuo tempore efficienda, quorum omnes pii, vel ex gentibus, vel Iſraële, erunt participes, ipſe erit nobis, & omnibus in Deum, & ſervus ſuus David Paſtor in medio noſtri, cui ſi aliquis obedire nolit, ſi inſanus non fuerit, crimen læſæ majeſtatis committet, ut qui tempore Davidis ei ſubjici noluerit. Sed quid hoc cum fide in mediatorem, in qua generis humani ſalus conſiſtat?

Hæc omnia pro majore parte myſticè explicantur à Doctoribus Chriſtianis. Fateor quidem, quod ex Sacri textus litera plurima poſſit intellectus humanus, utpote cogitationum ferax, elicere, quæ ad perfectionem, & exactiorem moralitatem, hominem inducant; dummodo in iis, quæ rationi non repugnant, indemnis ſemper ſit, & rata maneat ſacri textus litera, alias ad hominum libitum legenda & intelligenda, quod divini verbi majeſtatem, & ſinceritatem haud quaquam deceret; ſed ſecundum quod clare, & perſpicue ſignificat (in iis quæ nullatenus, nec ſibi, nec rationi pugnant) ſemper intelligenda. Neque credimus perfectiorem nucleum contineri ſub illa, quam corticem homines appellarunt, ſed dulciſſimum fructum arboris legis divinæ.

Clariſſimus Dominus idem videtur fateri, quod ſenſus literalis religioſe ſervandus, quamvis ſub litera ſublimiora contineantur. Certe ſi ſenſus literalis nunquam rejiciatur, ſed religioſe obſervetur, quantumvis majora ibi latere credantur: Templum illud ab Ezechiele depictum cum ſuis porticis, & menſuris, aliquando realiter conſtruetur, & bellum Gog, & Magog, vere continget: atque Iſraël carnalis, domus Jacob & Judæ in propriam patriam, quam habitaverunt patres ſui, vere revertentur: Venient ex omnibus regionibus, & ex ſeptentrione, in propriam hæreditatem, & omnes gentes in nomine Adonaï, in Hieruſalaim. Sic adeſt clariſſime in litera, hic ſenſus literalis, tamen à vobis nunquam admittendus, qui Templum id myſticum, bellum id myſticum, Iſraëlem illum myſticum, Hieruſalaim myſticam, terram myſticam, interpretari intelligere cogimini; ſimiliterque cunctam Prophetarum literam, præter aliqua quæ vel veſtræ intentioni inſerviunt, aut ſaltem non obſtant, quæ ad literam intelligenda, permittitis.

In ſumma, verum eſt, quod plurima myſtica noſtri antiqui Doctores, atque etiam hodierni, magna cum ſubtilitate, ex ſacra litera deduxere, præſertim Cabaliſtæ: nunquam tamen, quod literalem ſenſum deſeruerint, neque quod ea myſtica novum in religione dogma conſtituerint, aut à Deo conſtitutum mutaverint (abſit tale nephas) hoc nunquam licebit: quia omnia ea myſtica cogitationes humanæ ſunt, quæ de ſenſu literali ſacræ paginæ nil debent, vel mutare, vel detrahere.

Chriſtianiſmus, cum novæ revelationi fidem adhibeat, perquam talis eſt, & conſtituitur, ſacram literam juxta Euangelicum ſenſum tenetur intelligere, aliter non eſſet amplius Chriſtianiſmus: Sed cum Iſraël in ſuo Veteri Teſtamento unicè perſeveret, nova revelatione neutiquam admiſſa: Quærebatur: An in ipſo locus aliquis exſtaret, ex quo colligi poſſet, Deum prædixiſſe, quod aliquando permiſſurus erat tales ſenſus myſticos, ex quibus nova Religionis dogmata conſtituerentur, vel tales ſenſus futuros inſinuaverit pro adventu Meſſiæ? Sed Clariſſimus Dominus reſpondet, quod nec exſtat, nec neceſſe fuit, quod exſtaret.

Coronidis loco quærit Clariſſimus Dominus: *Quibus argumentis moti Judæi Moſem agnoſcant Prophetam, & divinum legiſlatorem?* Facile ſatisfaciemus huic quæſito Clariſſimi viri veſtigiis inſiſtentes. *Deus* (ut ait) *adeo clare ſe Iſraëli manifeſtaverat, ut ejus exiſtentiam in dubium vocare, non poſſent?* Cum vero eadem media, per quæ ita clare ſe manifeſtavit, etiam Moſem divinum Prophetam, & Legislatorem probaverint, non magis poterant Iſtaëlitæ Prophetiam Moſis in dubium vocare quam Dei exiſtentiam: Ideo Deus ipſe dixit: *Et*
Exod. 19. *credent in me, & in te in æternum:* (& antea) *& crediderunt Domino, & Moſi ſervo ejus:* quippe eiſdem mediis, quibus ſe fecit clare cognoſci, Moſis legationem divinam eſſe facile, & liquido oſtendit. Igitur patres noſtri, quibus clara & indubitabilis fuit hæc revelatio Domini, & Moſis ſervi ejus, filios ſuos qui non viderant Dei miracula, neque ejus vocem audiverant, Moſis divinam legationem & Prophetiam, docuere, quod eſt unicum fundamentum divinæ legis in qua præcipue commendatur, ut hanc veritatem filios edoceant:
Deut. 6. *Et docebis ea filios tuos:* Non extraneos filios, à quibus per hanc legem nos ſeparari voluit, ut in Sacra ſcriptura ſæpe repetitur; & hi totam poſteritatem in ſuis generationibus, abſque doctrinæ & traditionis hujus interruptione, uſque in præſentem diem docuere.

Hæc enim traditio falſa eſſe non poteſt, ſuppoſito quod in ſua origine, & radice adeo vera fuit, ut non poſſit in dubium vocari: neque credibile eſt, quod tunc, vel poſtea, patres vellent ſuos filios decipere, & falſis legibus inſtruere: neque hoc de omnibus Iſraëlitarum patribus cogitari poteſt, quantumvis aliquis perverſus hoc facinus contra humanitatem in ſam committeret: Ideo quamvis ob varios fines, & cauſas plurimi à lege defecerint, populus Iſraëliticus perpetuo ſubſtitit, veritatem in Synaï à primis receptam, filios erudiens: Quapropter Dominus Iſraëlem ut perpetuo legem obſervet, ad patres provocat recurrendum, ut qui
Deut. 32. verſ. 7. ſciebat, traditionem à patribus eſſe infallibilem; non ab extraneis. Non enim eſt hæc traditio ab hominibus alicuius nationis, ad alterius nationis homines, & ſic de una in alteram per varias orbis partes propagata: Talis enim nunquam ſuam veritatem certò probare poterit: Quis non eſt difficile quod Græci aliqui, ob cauſas, & motiva noſtris ignota, Romanos fallere velint, vel Galli Hiſpanos, & hi Italos Martis, Veneris, & aliorum, deitatem prædicantes: Sicuti Arabes cæteros Orientales, & tractu temporis Africanos, & bonam Europæ partem ſeducentes, ſub divinæ legis prætextu, & virtutum moralium, omnibus rationabili, obſervantia. Hac arte falſæ antiquitatis gentilicæ ſectæ fuerunt introductæ, & per totius mundi gentes diſſeminatæ; quia malitia primi deceptoris, & ignorantia eorum, qui primò fallebantur, falſas deitates, earumque prodigia fecere credibilia, quæ ſemel accepta, quaſi veriſſima, ſanctiſſima, aliis propoſita, neque amplius in dubium vocare licceret: tamen omnino falſa, quia eorum origo falſa fuit. Pariter Romanorum legum, Numa Pompilio ficta divinitate, inventore; primi ab eo ſeducti vera cum pietate, & amore cæteros deceperunt. Adhuc noſtro ſeculo fingunt, & ſemper finxere Monachi Divorum infinita miracula, quibus populi fidem adhibuere: credit ſatis piè, & pia hac fraude miſere decep-

ptus,

ptus, quiſque filios erudit, & iſti alterius nationis homines, donec in toto Chriſtianiſmo Papiſtico illa impoſtura de fide habeatur, ut qui negaverit, igne ſuæ infidelitatis pœnas luat. Sic noſtro tempore pater Avianus Capucinus miraculis claret, populos, & principes decipit, ut ſanctiſſimus impoſtor: Sed quare non faciet? Sunt nè filii, quos ipſe genuit, quorum animarum ſalus ipſi chara? Talis eſt traditio, quæ in ſua origine, ab aliquibus incipit, quos non eſt moraliter impoſſibile, alios voluiſſe decipere, ob cauſas, quas poſteri penetrare nequeunt. Verum Judæorum de divina lege, & Moſe traditio à parentibus incœpit, qui clare viderant, & in filios ſuos immediate, ſine interruptione derivata: Quod ſi primi patres non vidiſſent, quare communi conſenſu filios docerent, quod falſum eſſe ſciebant? Quare in prolem inutile mendacium diſſeminarent?

Hoc ſit primum argumentum, quo Moſem Prophetam, & divinum legiſlatorem, cognoſcunt Judæi: quia patribus noſtris adeo clare Deus Moſem verum Prophetam Iſraëli manifeſtavit, ut eis non amplius poſſet eſſe dubitatio, neque nobis, qui ab eis per interruptam nunquam traditionem accepimus.

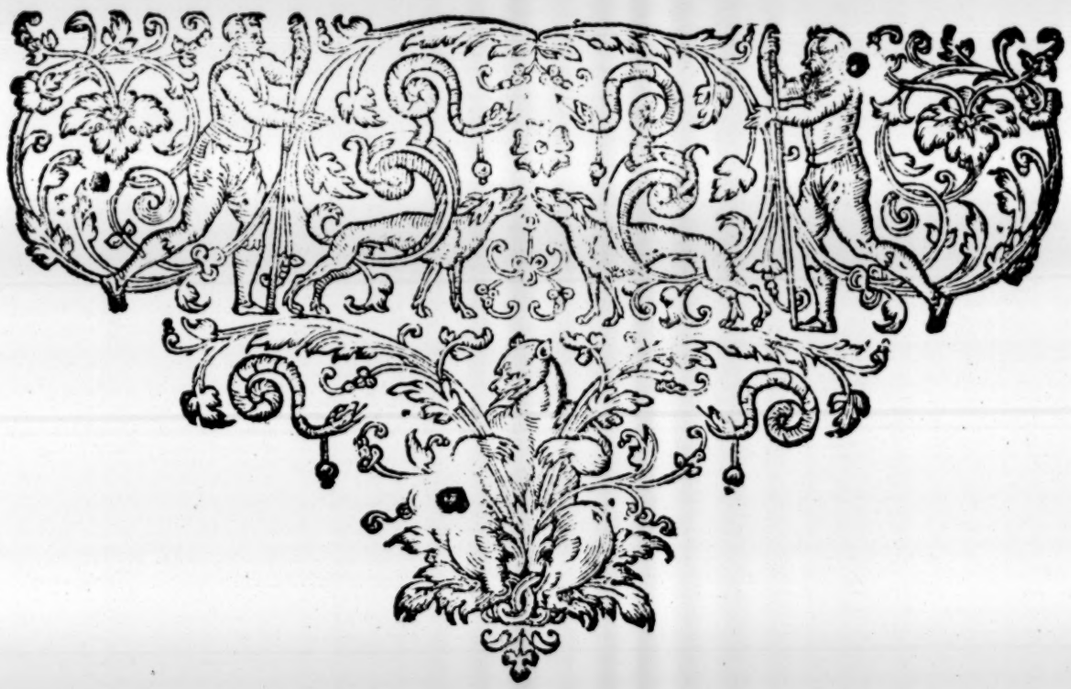
Alterum argumentum deſumitur, ex ipſa Moſis Prophetia, quæ ſuam divinitatem ita evidenter oſtendit, ut nemo eam rationabiliter negare queat. Etenim futura contingentia, quæ ab ſolo humano arbitrio dependent, nemo poteſt certo præſcire vel prædicere: ſolus Deus omniſcius hæc præcognoſcit, & ſuis Prophetis revelare quit, ut cæteris hominibus prænuntient. At in Moſis Prophetia clare, aperte, & omni cum perſpicuitate futura contingentia cum individualibus circumſtantiis populo Iſraëlis prænuntiantur, quæ poſtea ad unguem adimpleta continuo experimur. Recte ergo, & infallibiliter cognoſcunt Judæi Moſem eſſe verum, & divinum Prophetam: Hoc enim fuit medium unicum, quo Deus utitur per Iſaiam, ut ſuam divinitatem hominibus probet: *Nonnè ego vobis futura prænuntiavi? quærite à Diis gentium an hæc etiam facere poſſint?* Deut. 28.

Verum quod talium prædictiones extent in Moſis Prophetia, ex ejus ſimplici lectione conſtat. Scilicet, quod fluentibus ſeculis ob magna Iſraëlis peccata, & divinæ legis prævaricationem, venturæ erant gentes, ut eum deſtruerent è longiſſimis, & diſtantiſſimis regionibus (non ex proximis, hoc enim ſæpe contingit) ſed ex longinquis: quarum linguam non intelligetis: Profectò Iſraëlitæ Romanorum linguam non intelligebant. Nonne hæc erant ex mere contingentibus? tamen à Moſe prædicta, & in ſua tempore exequuta. Quod totus Iſraël in captivitatem iturus, ejus terra omnino deſerta: Quod ſpargendus erat per totum orbem. Contigit ne hoc alicui populo? An Romani Germanos, Britannicos, Gallos, Hiſpanos, Græcos, Aſiaticos, per totum orbem in captivitatem, diſperſere? Eos potius ut hæ regiones habitarentur, conſervare ſatagebant. Sed quod admirabilius eſt: prædixit Moſes Iſraëlem ſpargendum per totum mundum, in quo ab omnibus gentibus extremam paſſurus erat perſecutionem, quibus futurus eſſet in proverbium, deſpectum, & abominationem: Tamen quod in his omnibus ſemper conſervandus, & idem populus futurus per tot ſæcula: An hæc non ſunt de contingentibus, imo quæ naturali rationi obſtare videntur? Exiſtimo quod hoc divino fundamento nixus, dixit Apoſtolus: Quod non intrabit Iſraël in Eccleſiam, *donec intraverit plenitudo gentium*: Quod ſupponit Iſraelem ſubſtiturum, & perſeveraturum in eſſe populi ſeparati per plura ſecula, ut Moſes prædixerat: Præterquam omnes Doctores Chriſtiani conſentiunt, quod conſervatio Iſraelis naturalis non eſt, ſed ex ſpeciali Dei providentia, cujus varios fines excogitarunt. Quod totum clare Moſes prædixit, quantumvis merè contingens. Ergo fuit divinus Propheta. Tandem prædixit Moſes Iſraëlem toto hoc captivitatis tempore ſuam miſeriam, non ſeditioſorum tunc temporis diſcordiæ, non inimicorum potentiæ, non aliis naturalibus cauſis, attributurum; ſed ſuis duntaxat peccatis, & divinæ legis transgreſſioni: *Et dicent in ea die quia Adonai nobiſcum non eſt hæc nobis contingunt.* Talem confeſſionem per tot ſecula, Iſraëlem facturum, quis niſi divinus ſpiritus potuit prædicere? Qui per fideliſſimum ſervum Moſem hæc omnia clare prænuntiavit. Deut. 31. verſ. 17.

Exhibet etiam Judæis Daniel per clarum teſtimonium, qui clare, & aperte prædixit, quod poſt ſeptuaginta hebdomadas, id eſt cccxc. annos, templum erat à Duce cum exercitu venturo

penitus

penitus deſtruendum: Sacrificium in medio ultimæ hebdomadæ ceſſaturum, civitatemque omnino devaſtandam. Hujus Prophetiæ divinitatem eventus confirmavit. Quod ſi hæc per decem annos antea fuiſſent prædicta, non eſſet vaticinium minus divinum, quia ſolus Deus poterat hæc antea prævidiſſe, & futura enuntiare. Fuit igitur abſque dubio Daniel iſte divinus Propheta: hic tamen non Romanus, non Græcus; ſed Judæus fuit legis Moſaicæ exactus obſervator, cujus revelationem in hac eadem Prophetia valde commendat, & illius prævaricationem lamentatur: Ergo credidit Moſem Prophetam, & Dei legiſlatorem: cum Prophetia hæc Danielis à nemine, qui non inſaniat, impius quantumvis ſit, negari poteſt. Habent igitur Judæi argumenta, quibus Moſem verum Prophetam, & legiſlatorem agnoſcant (præter alia plurima) ex ejuſdem Moſis Prophetia, quæ ſuam divinitatem probat: Ex infallibili à patribus traditione: ex Danielis irrefragabili teſtimonio.

RESPON-

RESPONSIO
AD
SECUNDUM SCRIPTUM JUDÆI.

CAPUT I.
De Quæsitô primô.

CHristianum esse dogma, unicum ad salutem æternam medium esse fidem in Jesum Christum, agnosco. Verum id intelligendum de tempore, postquam Jesus Christus in mundum venit, Euangeliumque prædicatum est. Ab Adami lapsu fidem expressam in Jesum Christum futurum redemptorem perinde fuisse necessariam, adeo ut sine expressa & distincta in ipsum fide nemo salutem æternam consequi potuerit, nusquam in Scriptura Sacra reperio, ideoque nec ut dogma Christianum recipio. Agnosco lubens, quosdam Christianos Doctores, præjudicio erga peculiares quasdam opiniones abreptos, ita sentire ac docere: Verum mihi dogma Christianum non est, nisi quod in Scriptura, unica fidei meæ regula, reperitur. Si quid ergo Vir Doctissimus ex N. Testamento contra me proferre possit, illud ut dogma Christianum agnoscam & vindicabo.

Fides in Christum quo sensu sit unicum medium ad salutem.

Dixi ego, ut sententiam meam de fide, quæ requisita olim fuit sub V. Testamento in Redemptorem futurum, declararem, *fidem nostram accommodatam esse debere revelationi divinæ.* Sed sententiam meam non recte percepisse Vir Doctissimus videtur. Illud volui: Pro ratione ac modo clarioris vel minus claræ ac distinctæ revelationis divinæ, etiam fidem nostram esse vel magis vel minus distinctam & expressam. Quando Deus nobis quid revelat plene & distincte, etiam distinctam & expressam illius requiri fidem: Quando autem Deus quid revelat, cujus non omnes circumstantias distincte & perspicue ob oculos ponit; rem ipsam, quæ clare revelata est, distincta quidem fide esse apprehendendam; non perinde illas circumstantias: Sed sufficere confusiorem aliquam & minus distinctam earum apprehensionem, revelationi divinæ accommodatam. Solent quippe omnes Prophetiæ, antequam complementum suum habuere, aliquam involvere obscuritatem, quæ ipso demum complemento evolvi & explanari solet. Rem illustrabo exemplo. Promisit Deus Abrahamo, se semini ipsius terram Canaan hæreditario jure possidendam traditurum: non autem speciatim prædixit modum introductionis in terram illam; quod nempe Josua duce populus præeunte arca Jordanem sicco pede esset transiturus, regionisque illius incolas bello superaturus. Promissioni isti divinæ convenienter Abraham rem ipsam credere debebat; nequaquam autem ad fidem modi, quo eam Deus effecturus erat, obligabatur. Eodem modo Deus olim diversis temporibus, primo obscurius, deinde clarius paulo ac

Fides pro ratione revelationis, vel est distinctior, vel minus distincta.

distinctius Messiæ adventum, ejusque officium ac munus prædixit per Prophetas. Nullæ tamen prædictiones adeo fuere distinctæ & explicitæ, quin multum obscuritatis remanserit, per ipsum Messiæ adventum demum evolvendæ. Iniquum vero fuisset, & à justitia Dei alienum, ut distinctam in illum fidem exegisset, quem distincte non revelasset. Fides ergo Patrum sub Vet. Fœdere accommodata fuit revelationibus divinis de Messia, primo admodum confusa & indistincta, dein paulo distinctior, prout ex revelationibus divinis hauriri poterat: Sed quantacunque fuerit, valde fuit incompleta, si conferatur cum illa fide, quæ nunc in Christum præscribitur. Crediderunt illi, convenienter promissis divinis, adventurum Messiam, eumque redemptorem fore Israëlis: Naturam autem redemptionis non nisi imperfecte admodum perceperunt; nec Deus ab ipsis exegit, ut eam distincte & expressa fide reciperent. Sufficit ipsis, credere venturum Messiam ad liberationem Israëlis: distinctam autem in illum fidem Deus reservavit tempori, quo Messias in mundum missus, muneri suo inauguratus, totique mundo plene ac perspicue sine figuris & umbris prædicatus est. Itaque distincta illa fides, quæ nunc in Messiam necessaria est, olim necessaria non fuit.

Distincta non fuit fides patrum V. T. de Christo.

Et hinc liquet, Viri Doct. responsionem, ***quod Dominus ea quæ sunt & fuerunt de necessitate salutis nunquam obscure & ænigmatice revelavit, sed clare & distincte***, neutiquam mihi opponi; utpote qui urgeam, quoniam obscure revelata fuerunt, ideo distinctam eorum fidem non fuisse necessariam, nec à Deo præscriptam. Quanta autem ea fides fuerit, quam Patres ex Prophetiis divinis de Messia colligere potuerunt, definire difficile est. Sufficit, quia Deus plene & perspicue Messiæ munus ipsis non revelavit, quod nec ab ipsis fidem distinctam in Messiam exegerit. An ergo sine Messia salutem æternam consecuti sunt? Nec hoc dixerim. Sed Deus, pro absoluto suo jure, ipsis redemptionem, in plenitudine temporum per Messiam impetratam, applicat, licet pro ratione temporis quo vixerunt distincte in ipsum non crediderint. Hæc est mea de necessitate fidei in Messiam venturum sententia, quam S. Scripturæ omnino consentaneam judico.

Quomodo fuerit accommodata revelationi divinæ.

Ex dictis manifestum est, nec Virum Doct. sensum verborum meorum recte percepisse, cum dixi, ***existentiæ divinæ fidem Israëli non fuisse præscriptam, sed sufficisse claram existentiæ divinæ revelationem, ut credatur Deus esse, eamque totius legislationis fuisse fundamentum***: & postea pergens, addo: ***Eodem modo se res habet cum Messia***, &c. Non jam inquiram, an prima Decalogi verba, ***Ego sum Deus tuus qui eduxi te ex Ægypto***, præceptum contineant: Ego sane nullum in iis præceptum deprehendo, sed tantum declarationem, qua Deus se Israëlis Deum declarat, qui jus potestatemque habet leges ipsi pro lubitu ferendi, ob beneficium illud ingens liberationis ex dura Ægypti servitute, quo Deus eum sibi acquisiverat in peculium, quæque declaratio legislationis fundamentum est. Similiter, cum jubetur Deus adorari, amari, &c. non præscribitur ut credamus Deum esse; illa enim omnia divinam existentiam præsupponunt. Sed his omissis, quando dixi, ***Eodem modo se res habet cum Messia***, nequaquam, prout Vir Doct. verba mea accipit, indicare volui, perinde sicut Deus existentiam suam ita manifeste Israëli revelavit, ut eam in dubium revocare non possent; eum etiam ita manifeste Messiam Israëli revelasse per Prophetas, ut quando in

mundum

mundum veniſſet, ipſe ſtatim ita indubitanter & infallibiliter ab Iſraële agnoſceretur, ut ejus exiſtentiam in dubium revocare non poſſent: Tum enim mihi ipſi aperte contradixiſſem, qui continuo urgeo, Meſſiam obſcurius à Prophetis ſuiſſe delineatum, & non plene ac perſpicue revelatum, ſed id reſervatum ipſius adventui: Quod miror Virum Doct. non animadvertiſſe. Illud volui: Fidem noſtram accommodatam eſſe debere revelationi divinæ; & quando Deus nobis quippiam revelat, illi revelationi divinæ fidem adhibendam, etiamſi Deus non addat præceptum iſtiuſmodi, credetis hoc eſſe verum: & fidem hanc vel diſtinctiorem vel obſcuriorem eſſe, pro modo revelationis divinæ. Idque illuſtravi duobus exemplis: Primo Dei, qui exiſtentiam ſuam ita clare Iſraëli manifeſtaverat, ut eam in dubium vocare non poſſent: ideoque eos obligatos credere Deum eſſe, licet nuſquam præcipiatur, credetis Deum eſſe. Alterum fuit exemplum Meſſiæ: Eodem modo ſe res habet cum Meſſia; hoc eſt, credendum eſt Meſſiam à Deo promiſſum venturum, licet Deus expreſſe non præcipiat, credetis Meſſiam venturum eſſe: &, vel minus diſtincta, vel diſtinctior in ipſum fides fuit requiſita, pro ratione clarioris vel minus claræ de ipſo revelationis. Deum Meſſiam ita clare per Prophetas Iſraëli revelaſſe, ut quando veniſset minime ambigere poſſent, quin is eſſet qui à Prophetis prædictus fuit, ego non affirmavi: hæc potius, ut mox videbimus, Viri Doct. eſt ſententia: Contrarium dixi: per Prophetas Meſſiæ officium obſcurius fuiſſe deſcriptum: nunc vero in Euangelio id plene ac perſpicue revelatum; ideoque nunc diſtinctam & explicitam in ipſum requiri fidem. Sane ſi quis Novi Teſtamenti libros non oſcitanter perlegat, ex iis facile deprehendet, quale ſit Meſſiæ munus ibi deſcriptum, non ſub figuris & umbris, ſed plene ac perſpicue. At Judæi libri iſtius veritatem non agnoſcunt. Fateor: verum non quia non diſtincte intelligunt, quæcunque ibi de Meſſiæ munere dicuntur; ſed quia ea cum Prophetarum vaticiniis non congruere contendunt.

Munus Meſſiæ à Prophetis quomodo prædictum.

Age nunc videamus, quid Vir Doct. aſſertioni meæ opponat. Dicit, ***Dominum Meſſiæ officia clare & aperte per Prophetas ſuos revelaſſe, adeo ut neque in dubium vocari poſſent.*** Sane Meſſiam fore Regem, & ſeſſurum in ſolio Davidis patris ſui, Prophetæ expreſſe prædicunt, & in dubium vocari nequit. Sed quænam ſit regni illius ratio futura, non ita expreſſe & perſpicue prædicunt, ut ante Meſſiæ adventum Prophetiarum ſenſus plene & integre perceptus ſit: per adventum vero Meſſiæ, in quo prophetiæ illæ ſuum habent complementum, ſenſus earum manifeſtus & planus redditus eſt. Sane terrenum non fore Meſſiæ regnum, vel ex eo ſolo liquet, quod mors ejus miſeranda prædicatur: quæ cum fælici adeo regno in terris conciliari non poteſt. Quare & aliquot ex Judæorum Rabbinis, imo & ipſi Thalmudis compilatores (ut Doctor Lumbrozo in ſuo *Propugnaculo Judaiſmi* confitetur, & contra Grotium urget non eſſe hoc commentum recentiorum, ſed doctrinam Thalmudis) cum hæc adeo pugnantia conciliare non poſſent, ne cogerentur cum Chriſtianis regem agnoſcere ſpiritualem & cæleſtem, duos maluerunt confingere Meſſias, unum miſerum & occidendum, filium Joſeph ſeu Ephraim; alterum glorioſum & gentium victorem, filium Davidis. Sed de hiſce in ſequentibus plenius.

Verbis figuratis.

At vult Vir Doct. ut *clare ac perſpicue, verbis non figuratis, ſed ſenſu proprio acceptis*, munus Meſſiæ olim per Prophetas Iſraëli præſignificatum fuerit. At vero nulla

ſolida ratione inductus id urget ; imo ratio contrarium fieri ſuadet. Quia ſi Deus gratiam per Meſſiam revelandam jam ante per Prophetas clare revelaſſet , nihil novi Meſſias revelare potuiſſet , & Propheta , cujus miniſterio Deus gratiam illam revelaſſet, magnam muneris Meſſiæ partem impleviſſet. Hoc quippe Meſſiæ officium eſt , homines in gratiam cum Deo reducere , modumque , quo gratia divina , perſpicue ac plene ab ipſo revelata , obtineri poſſit ac debeat , docere. Si jam ratio illa per Prophetas fuiſſet plene expoſita , quid porro Meſſias , cum veniſſet , revelaturus fuiſſet ? Ut ergo rite officio ſuo Meſſias fungeretur , oportuit munus ipſius involutius prædici ; plena autem illius revelatio ipſi reſervari.

Prædictio iſta non pugnat cum miſericordia Dei.

Sed ſi hæc ſit prophetiarum ſententia , inquit Vir. Doct. ***Deus miſericorditer non egiſſet cum dilecto populo ſuo , ſi ne ſemel quidem in toto ſacro volumine clare & diſtincte Meſſiæ , quem revelavit , officium prædixit , &c.*** Imo contra , miſericorditer Deus cum dilecto ſuo populo egiſſe dicendus eſt , cum Meſſiam promiſit , muneriſque ejus rationem aliquatenus præſignificavit ; & poſtea Meſſiam ipſum miſit , miraculiſque omni exceptione majoribus inſtruxit , ad convincendum Iſraëlem , illum eundem eſſe cujus adventum per Prophetas ſuos ſignificavit. Et quæ injuria , quod regem mittat multo illuſtriorem , quam ſecundum literam promiſiſſe videri poſſet ? per quem Iſraël non proprie liberatur ab oppreſſione ſuorum hoſtium , & in terram Canaan reſtituitur ; ſed eximitur ab ira divina & maledictione æterna , & introducitur in vitam cæleſtem.

Promiſſa typica Iſraëli maxime fuerunt utilia. quia accommodata promiſſis Legis.

Atqui *Deo revelante eſt indignum* , inquit Vir Doct. ***ut promittat Iſraëli inutilia, ideoque , ut à Deo promittuntur , nullatenus expetenda , contemnenda potius ut ſpiritualibus nociva , adeo ut in ipſa literæ perſpicuitate , ob inſcitiam noſtram abſque malitia , perpetua Iſraëlis damnatio & ruina conſiſtat.*** Ego vero contendo , tantum abeſſe , ut hæc promiſſa Iſraëli fuerint inutilia , ut fuerint ſumme utilia , & maxime expetenda , & miſericordiam ac amorem, quo Deus Iſraëlem complectebatur , requiſiviſſe ut hac & non alia ratione promiſſum de Meſſia Iſraëli revelaret. Lex enim Iſraëli eam obſervanti promittit fælicem in terra Canaan habitationem. Deus ergo Iſraëli promittens Meſſiam , qui eum à peccatis, omnibuſque in quas ob peccata inciderant miſeriis , eſſet liberaturus , non potuit illo tempore munus Meſſiæ plene & perfecte revelare ; ſed oportuit , ut fælicitatem veram ac ſolidam , à Meſſia procurandam , adumbraret typis rerum terrenarum , in Lege Moſis diſerte promiſſarum. Exſpectatione quippe Meſſiæ , bonorumque quæ allaturus eſſet ſpe , in mediis afflictionibus Iſraël erat continendus in officio & obſequio Legis divinæ : oportuit ergo illum iſtiuſmodi promiſſis erigi , quæ bona in Lege promiſſa diſerte continebant , ipſiuſque exſpectationi ex promiſſis Legis conceptæ conſentanea erant : nondum maturuerat tempus , quo Iſraëli natura regni Meſſiæ plene revelari poterat. Quid enim ? ſiquidem manifeſte , ſine ullo verborum involucro , Prophetæ prædixiſſent , Meſſiæ regnum non fore terrenum , ſed cæleſte ; Meſſiam hic in terris fore crucifigendum ; ſed poſt mortem reſurrecturum , in cælos aſcenſurum , & poteſtatem in cælo ac terra accepturum ; eandem quæ Meſſiæ fuit ſortem fore ejus ſequacium ac ſubditorum , in hac nempe vita crucem & afflictiones , quietem vero ac gaudium in futura vita in cælis : An non in plurimis , quorum corda terræ Canaan nimium ſunt affixa , exſpectatio Meſſiæ elanguiſſet ,

guiſſet, & ſpes qua ſe ſuſtentabant mediis in afflictionibus collapſa fuiſſet? Quare tantum abeſt ut hæc promiſſa Iſraëli fuerint inutilia, ut potius ſummam ex illis Iſraël utilitatem perceperit, quoniam maxime fuerunt accommodata, ut Iſraëlem ante Meſſiæ adventum erigerent & in officio continerent. Cum autem Iſraël per varias & diuturnas afflictiones exercitatus aliquam quaſi maturitatem eſt adeptus, ſenſim præparatior redditus eſt, ad Meſſiam, cujus adventus inſtabat, recipiendum: populo ita præparato (licet & plurimi ob carnalem affectum animos ſuos induraverint) Deus Meſſiam miſit, ejuſque munus plene revelavit & quid ſub promiſſorum iſtorum cortice hactenus occultaverit, perſpicue ſine umbris ac typis patefecit. Neque hic quicquam inſolens aut Deo inuſitatum factum eſt: quia ſermo metaphoricus Deo eſt uſitatiſſimus; ideoque nemo criminari poteſt, Deum, quando phraſibus hyperbolicis utitur, quæ ab unoquoque, imo & ab Iſraële ipſo, agnoſci debent, ſecundum literæ rigorem accipi non poſſe, obſcure loqui: Proinde ea præciſe ſecundum literam accipere velle, non eſt abſque omni malitia, & ob ſolam inſcitiam in errorem labi. Sicut ergo in multis Prophetarum verbis hyperbole eſt agnoſcenda, quid ni & figurata locutio, Deo admodum familiaris? Præſertim cum alias, quæ de Meſſiæ afflictionibus & morte alibi prædicta ſunt, intelligi nequeant.

Sed tum *populo ſuo mortiferam tantum dedit literam, gentibus vero ſpiritum qui vivificat.* Nequaquam: imo vero Iſraëli facta eſt hæc prærogativa, ut ſpiritus vivificans ipſi ſit datus, antequam daretur gentibus: cum vero Iſraël eum contumaciter rejecerit, & in litera abſque ſpiritu hærere maluerit, Deus eum, ſpreto Iſraële, communicavit gentibus.

Gentibus non eſt datus ſpiritus vivificus præterito Iſraële.

Pergit Vir Doct.: *Si Deus præſciverit ob iſtius fidei defectum totum Iſraëlem, præter paucos, in æternam damnationem abiturum, etiam eum Iſraëli revelaſſet prout à vobis depingitur, & extollitur.* Reſp. Deus non tantum promiſit regem, ſed & præſtituto tempore eum miſit, donis ejuſmodi inſtructum, quibus Iſraëli ſufficienter eſt revelatus, adeo ut, ſiquidem ſepoſito omni affectu, præjudicio & malitia, ſedata mente eum conſiderare voluerit, ab ipſo facile agnoſci potuerit. Etſi Deus Iſraëlis infidelitatem præviderit, nulla tamen ratio cogit, ut Deus propterea ejuſmodi loquendi phraſibus promiſſa ſua enuntiet, quæ Iſraël, etiamſi maxime velit, in alienum ſenſum accipere nequeat. Oſtendimus enim Iſraëlis ſtatum exegiſſe, ne ante Meſſiæ adventum plena regni Meſſiæ revelatio ipſi fiat. Non etiam æquum fuit, ut propter præviſam ſequentium infidelitatem Deus nullam populi ante Meſſiæ adventum viventis haberet rationem; aut ejuſmodi loquendi modis promiſſa de Meſſia enuntiaret, qui ipſi ſpe & exſpectatione Meſſiæ pro ratione ſtatus ſui erigendo accommodati non erant. Præſertim cum, quando Meſſiam miſit, etiam abunde per eum convicti eſſe debuerint, ipſum eundem eſſe quem exſpectabant. Tum ipſa ſalutis, & medii quod ad ſalutis conſecutionem Deus deſtinavit, ratio exigit, ne Deus ejuſmodi prædictionibus, quæ nec à contumacibus detorqueri poſſent, Meſſiæ officium plene deſcribat. Vitæ quippe æternæ præmium excellentius eſt, quam ut ulli, niſi qui per voluntarium obſequium Deo ſeſe in omnibus ſubjicit, concedatur. Per fidem Deus Iſraëlem ad ſalutem ducere vult: Fides autem cum ſit virtus, & obedientia Deo maxime grata, argumentis apodicticis & omni exceptione majoribus non extorquet aſſenſum invitis & refra-

Præſcientia Dei non requirit, ut illis loquendi phraſibus utatur, quæ in alium ſenſum nullo modo accipi poſſunt.

refractariis ; ſed ſolidis perſuadet , quibus licet animus contumax aſſenſum denegare poſſit , docilis tamen & probitatis ſtudioſus pleniſſime convincitur. Sufficit itaque ut ea adhibeat argumenta Deus , quibus omnis infidelitas , niſi ſola obſtet malitia , facile expugnari poſſit.

Promiſſio verbis figuratis enunciata non eſt Iſraëli erroris cauſa.

Agnoſcit porro Vir Doct. promiſſorum de Meſſia impletionem reſervatam præſtituto tempori , quoniam *quæ Deus de Meßia prædixit in ejus adventu ſunt exequenda :* Non autem quod *vera & propria Meßiæ officia nunquam antea revelata reſervaverit ad ejus adventum.* Sed nec hoc in verbis meis reperitur : aliud quippe eſt , nullo modo , aliud , obſcurius revelare. Poſterius dixi. Qui obſcurius revelat , etiam rem inſinuat ; ſed clarius & apertius ſuo tempore in lucem producendam. Non itaque promiſſa hæc , quæ ſub locutionibus figuratis Meſſiæ officium aliquatenus adumbrabant , quod poſtea plenius in lucem eſt productum , Iſraëli erroris cauſa ſunt quod Meſſiam ſuum minime agnoſcat : Abſit : Sed carnalis quidam affectus , quod Iſraël terræ ita ſit affixus , ut animum ad cælum & cæleſtia minime attollere velit. Sed *non debebant exſpectare neque credere Meſſiam , niſi ſe accommodando promiſſionibus : ut ego aſſero.* Ita eſt : inde ergo ſequitur , antequam Meſſias advenit , officium ejus nondum plene cognoſci potuiſſe , quia plene nondum revelatum erat , ſed ſub figuratis quibuſdam locutionibus adumbratum. Poſtquam vero in mundum venit , ſeſeque miraculis diviniſſimis illuſtrem reddidit , muneriſque ſui rationem plene Iſraëli manifeſtavit , nunc & ipſius fides iliuſtriori huic revelationi accommodata eſſe debet , & Meſſias ut rex cæleſtis agnoſcendus.

Quæ ſufficiunt gentibus perſuadendis , etiam ſufficere debere Iſraëli.

Recte ergo me concluſiſſe contendo , non neceſſe fuiſſe , ut Deus ſub Vet. Fœdere Iſraëli diſtincte totum Meſſiæ officium revelaret , & expreſsam in ipſum fidem præciperet ; ſed ſuffeciſſe , Meſſiam promittere , qui cum venerit Dei voluntatem hominibus annuntiet. Fatetur Vir Doct. *hoc ſuffeciſſe gentibus , non Iſraëli.* Quamobrem vero ? *Quia gentes aliter per divinam Legem & Prophetas non erant edoctæ ; Iſraëli vero Deus Meßiam contrariis coloribus depinxerat.* Sed vero gentibus ſufficere non poteſt revelatio , niſi quæ ſufficientibus documentis probari poteſt eſſe divina. Agebatur quippe de gentibus à falſo idolorum cultu convertendis ad verum Deum Iſraelis. Quæ vero argumenta gentibus perſuadendis ſufficiunt , an illa Iſraëli perſuadendo non ſufficiunt ? Quid ulterius ad fidem exigi poteſt , quam argumenta , quibus ſufficienter probatur revelationem quandam eſſe divinam ? Talia ergo cum requirantur ad gentibus perſuadendum , dico ea etiam ſufficere Iſraëli , & injuſtum eſſe ut Iſraël alia requirat. Nec objicere poteſt , *ſibi Deum contrariis coloribus Meßiam depinxiſſe :* Deus enim ſibi ipſi contrarius eſſe nequit : ſed cum fateatur Vir Doct. , hæc ſufficientia eſſe gentibus perſuadendis , inde colligere debebat Iſraël , ſiquidem contraria opinione eſſet imbutus , ſe Prophetarum verba juxta genuinum ſenſum non percipere , ac proinde ex propiore hac Dei revelatione eorum ſenſum addiſcendum eſſe.

Qua ratione rex cæleſtis Iſraëli fuerit promiſſus.

Exſpectavit Regem , & merito : Rex enim eſt promiſsus. Dicit Vir Doct. , *Regem non vidit.* Fateor , non terrenum , ſed cæleſtem. *Atqui de Rege in cælo præter Deum nunquam admonitus fuit.* Reſp. Per Prophetas , qui Meſſiæ adventum anteceſſerunt , regem in cælo verbis planis abſque ulla figurata locutione non eſſe promiſsum , non imus inficias : ideoque nec illa fides expreſse & diſtincte ab Iſraële olim exacta fuit. Attamen in promiſſis illis quædam ſunt , ſi rite & attente inſpiciantur , quæ regem non

terrenum

terrenum promitti ſuadent. Quoniam redemptio quæ promittitur, ſiquidem futura ſit terrena, ad illos tantum ſpectare poteſt, qui Meſſiæ tempore victuri ſunt: Quomodo ergo ſalus eſt toti Iſraëli? Adde, quod terrena Iſraëlis fælicitas & reductio in terram Canaan res nimis exilis eſt, quam ut ob eam Meſſias toties à Prophetis ſit prædictus, & tempus ac locus nativitatis, & parentes adeo ſollicite deſcripti. Quid? Iſraëlis in terram Canaan reſtitutio tanti eſt, ut ob eam operæ pretium fuerit tot jam ſæculis prædicere Meſſiæ adventum, ipſumque adeo exacte per Prophetas præfigurare? Et reſtitutio illa tam ingens Iſraëli bonum eſt? cum forte pluribus nunc non multo pejus ſit, quam in tali, quale ſibi imaginantur, regno futurum. Aliquid ergo de regno cœleſti obſcurius eſt inſinuatum. Poſtea vero Meſſia adveniente de regno illo cæleſti pleniſſime verbis propriis abſque ulla figura eſt edoctus: Et ab eo tempore diſtincta fides in regem cæleſtem neceſſaria fuit: peccatque Iſraël, quod eum ad ſe miſſum, ſibique jam plene, & quidem prius quam gentibus, revelatum, agnoſcere, eique obedire & confidere recuſet. Nec eſt quod excipiat, ſe omnia, prout litera præciſe ſumta ſonat, nondum impleta videre. Majora ſiquidem in Meſſia Deus largitus eſt. Colorem aliquem habere poſſet objectio, ſi Deus minus quid præſtitiſſet, quam litera rigide ſumta ſonat. Nunc vero cum multo excellentius præſtiterit, nihil eſt quod infidelitati ſuæ Iſraël prætexat. Addo tandem; Si quædam à Prophetis prædicta Iſraël nondum in Jeſu noſtro Salvatore benedicto impleta credat, poſſe ea adhuc impoſterum impleri, poſtquam plenitudo gentium in Eccleſiam intraverit, & Iſraëlem ſuæ contumaciæ pœnituerit. Viam modo eorum impletioni non amplius infidelitate ſua præcludat.

CAPUT II.

De Quæſitô Secundô.

SEcundum Quæſitum fuerat, *ut aſſignetur locus, in quo Deus dixerit, quod unicum medium ad ſalutem Iſraëlis, & reſtitutionis in divinam gratiam, ſit fides in Meſſiam quatenus jam venit.* Reſpondi ego: Non neceſſe eſſe, ut id Deus olim præſignificaverit: ſufficere, poſtquam Meſſias in mundum venit, Deum id per Meſſiam declarare. Regerit Vir Doct. *requiri evidens ejuſmodi teſtimonium, ex quo Judæus ſuas conſequentias juxta divinam Legem poterit deducere, certus quod omnia quæ Deus prævidérat ſimpliciter & abſolute neceſſaria ad ſui populi ſalutem clariſſime revelavit, ne temporum ſucceſſione & gentium ſuaſione falleretur.* Sane quando Deus Iſraëli clare revelavit ſe miſſurum Meſſiam, juxta divinam Legem certo conſequentias ſuas deducere poteſt, pleniſſime perſuaſus, cum quando venerit audiendum eſſe. Sed Vir Doct. vult, omnia, quæ per Meſſiam revelari Deus voluit, jam per Prophetas pleniſſime revelari debuiſſe. At ſic nihil per Meſſiam revelandum reſtaret. Quo jure autem id Judæus à Deo exigere poteſt? Sive enim per præcedentes prophetas, ſive per ipſum Meſſiam jam miſſum id revelaverit, utrobique autoritate divina conſtringitur ad credendum & parendum. At *Deus omnia ad populi ſui ſalutem abſolute neceſſaria clariſſime revelavit.*

Non requiri, ut Deus omnia, quæ Meſſiæ munus ſpectant, clare per Prophetas prædixerit.

Agnoſco.

Agnoſco. Exinde ergo ſequitur, quod ad primum quæſitum jam reſpondi, diſtinctam & expreſſam fidem in Meſſiam, antequam in mundum venit, & à Prophetis ſub typis & umbris præfiguratus, ſaltem non plene revelatus fuit, abſolute ad ſalutem neceſſariam non fuiſſe: ſed demum neceſſariam redditam, cum Deus Meſſiam miſit & pleniſſime revelavit, ac diſtinctam in ipſum fidem ad æternæ ſalutis conſecutionem exſerte præcepit. Nihil itaque hic omiſſum, quod ab amore Dei, quem ſemper erga Iſraëlem oſtendit, exſpectari merito potuit.

Nec dici poteſt, legibus umbraticis Deum decepiſſe Iſraëlem.

Addit Vir Doct.: *Alias legibus umbraticis, carnalibus, nihil proficientibus, exiguo tempore duraturis, nos decepiſſet; quod de ſua bonitate minime eſſe credendum* recte Vir Doct. concludit: Deus enim, qui ipſa veritas eſt & ſanctitas, neminem decipere poteſt. Sed non video quomodo Deus, niſi ita exſerte omnia quæ conditionem regni Meſſiæ ſpectant in anteceſſum revelaverit, dici potuerit Iſraëlem legibus umbraticis, &c. decepiſſe. Juſta & legitima foret hæc argumentatio, ſiquidem Deus Legem ritualem Iſraëli præſcribens, eam obſervari noluiſſet, ejuſque obſervatores mortis reatui ſubjeciſſet. Nunc autem contrarium verum eſt: Voluit ſerio Legem ritualem ab Iſraële obſervari: ejus tranſgreſſores & prævaricatores ſevere punivit. Nec Apoſtoli uſquam docuerunt, ne ipſe Apoſtolus Paulus, tantus libertatis Chriſtianæ patronus, illicitum eſſe fidelibus ex Judæis Moſaicæ Legis ritus obſervare: Quin ipſe Timotheum circumcidit, ſe purificavit, & dies purificationis tranſegit in templo: Sed gentibus, quibus nunquam præcepti erant, eos à Judæis legis Moſaicæ zelotis imponi noluerunt. Verum eſt, docuerunt earum obſervationem ad ſalutis æternæ conſecutionem eſſe inefficacem; quoniam jam ipſum corpus adventaſſet, quo adveniente umbra ceſſare debet. Sed Deus, pro ſtatu Iſraëlis infantili, ritibus hujuſmodi, tanquam primis elementis, eorum animos ad perfectiorem cultum præparare volens, neutiquam dici poteſt Iſraëlem decepiſſe, quando cultu perfectiore introducto legem ritualem & umbraticam ceſſare facit. Non quod Deus ab Iſraële olim agnoſci & credi voluerit, ritus legales cultus ſpiritualis ac perfectioris eſſe typum: hoc enim cum nuſquam diſerte Iſraëli revelaverat, nec etiam illius fidem ab Iſraële exigere potuit: Sed quod cultus ille rudior & imperfectior revera tyrocinium religionis fuerit, & à Deo deſtinatus, ut, poſtquam perfectior cultus eſſet introductus, Iſraël illum hujus fuiſſe typum ex utriuſque collatione deprehenderet. Verum de eo mox plura.

Deut. xxx. reſpicit tempora captivitatis Babylonicæ.

Dixi, pœnitentiam, quæ præſcribitur *Deut* xxx. reſpicere proprie tempora captivitatis Babylonicæ: idque probavi verbis Nehemiæ, *Cap* i. 8, 9. Agnoſcit Vir Doct. Nehemiam verba hæc captivitati Babylonicæ applicuiſſe: ſed addit, *id à Nehemia factum, non quod omnia in ea captivitate executa fuiſſe crediderit: id erat impoſſibile: ſed quia etiam, juxta ea verba, propter Legis prævaricationem iram Dei merito ſuſtinebant.* Dicitque, *ex ſapientioribus Chriſtianis doctoribus neminem fere dubitare, quin verba hæc ad præſentem Iſraëlitarum captivitatem ſint extendenda.* Legi ego plures celeberrimos interpretes Chriſtianos, qui caput hoc ad tempora captivitatis Babylonicæ referunt, & inter illos quoſdam, qui vulgarem Judæorum objectionem allatis verbis Nehemiæ expreſſe refellunt. Et dura admodum eſt explicatio, Nehemiam, cum ipſa eadem verba referat, quæ Vir Doct. urget, *Etſi ad cardines cœli diſſipatus fueris, &c.* non credidiſſe, Deum omnia quæ ibi minatus fuerat executum eſſe; ſed tantum, quod propter Legis

prævari-

prævaricationem iram Dei merito sustinebant. Sane & in diversis afflictionibus, in libro Judicum memoratis, modo cum essent sub potestate Midianitarum, modo Palæstinorum, Ammonitarum, aliorumque, dubium non est, quin propter Legis prævaricationem iram Dei merito sustinuerint: Nemo tamen verba hæc Mosis ad illum statum unquam applicuisse legitur: Quoniam tunc in patria sua vivebant, aliorum licet jugo oppressi. In captivitate vero Babylonica è terra sua fuere abducti, & dispersi inter gentes. Verum, ait Vir Doct., *non fuere dispersi ad cardines usque cœli.* Verum est: Sed aut in verbis hisce hyperbole quædam agnoscenda est, valde familiaris in comminationibus ac promissionibus divinis; aut argumentationis quædam species, qua confirmetur pœnitentium spes ac fiducia in captivitate Babylonica, (quam ob carceris diuturnitatem valde collapsam fuisse docet *Ezechiel cap.* XXXVII.) Deum vere eos exinde liberaturum; neque esse quod de liberatione desperent ac dubitent; quia ea est divini numinis erga populum resipiscentem misericordia, eaque Dei omnipotentia, qua omnem humanam potestatem ipsi sese opponentem dejicere ac confringere potest, ut licet ad ipsos usque cœli cardines populus dissipatus fuerit, inde cum sit retracturus Deus.

Premissam felicitatem Israël non est adeptus ob spretum Messiam.

Hisce addit Vir Doct. patheticam admodum exaggerationem omnium miseriarum, quas Judæi à tempore adventus Jesu Christi, quem nos dicimus esse Messiam à Deo olim promissum, experti sunt, & etiamnum experiuntur, plane repugnantem felici illi statui, qui sub Messiæ regno prædictus fuit. Sed respondeo: Illustris illius felicitatis promissæ Israëlem participem esse non posse, quia regem Messiam ad se missum non agnovit, sed abnegavit & cruci affixit. Dicit Vir Doct. *hoc fieri non potuisse, quia Deus dixit, se tempore Meßiæ circumcisurum cor populi, populumque purificaturum ab omnibus scoriis, immunditiis, & peccatis*, &c. Ad quæ paucis respondeo: Deum in Scriptura dici homines *purificare*, non quod actu semper homines mundentur; sed quia circa eos gratiosam adhibet operationem, quæ ad ipsos mundandos efficax est, & ad ipsorum mundationem destinata; licet contingat, hominem propria malitia abuti ista operatione divinâ, & per eam minime mundari. Id unico nunc, omni exceptione majore, testimonio comprobabo, ex *Ezech.* XXIV. 13. *Immunditia tua execrabilis est: quia mundavi te* (in Hebræo est טהרתיך) *& non es mundata à sordibus tuis.* Et ita Ezechielis verba, quæ Vir Doct. citat, explicanda esse, evidenter colligitur ex *cap.* XI. ubi postquam idem proposuit promissum, *vers.* 19, 20. *Dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum*, &c. addit *vers* 21. *Quorum cor post offendicula & abominationes suas ambulat, dabo eorum viam in caput eorum.* Manifesto indicio, posse hominem, si contumax esse velit, gratiosæ isti operationi divinæ morem non gerere, atque ita beneficio promisso excidere. Verum Vir Doct. ejusmodi operationem divinam promissam credit, qua totus Israël cohibeatur, ne contumax esse possit, & qua adeo valide commoveatur ad recipiendum Messiam, ut se ei necessario subjicere debeat. Sed talis operatio divina cum libera obedientia, qualem Deus passim in Lege sua exigit, consistere nequit: nec ulla vera obedientia est, nisi quæ libera sit: libera autem esse nequit, nisi facultas non obediendi adsit.

Quo sensu dicatur Deus populi cor circumcisurus.

Posita libertate arbitrii homo gratiæ di-

Animadvertit Vir Doct. hanc sibi responsionem objectum iri, ideoque alio in loco eam præoccupare conatus est, dicens: *Non quod Deus vim libero hominum arbitrio sit illaturus: sed quod ex affluentia gratiæ in bonum fere semper dirigetur, ut jam peccato finis impona-*

imponatur. Sed vero, ſive vim libero hominum arbitrio Deus inferat, ſive intus ita potenter afficiat, ut aliud velle nequeat, perinde eſt. Dico ergo: Illa affluentia gratiæ divinæ aut relinquet homini libertatem contrarium volendi, aut non. Si non relinquet; jam deſtructum eſt liberum arbitrium, nullaque ſupereſt hominis obedientia, vere ac proprie dicta. Si relinquet: fieri poteſt, ut affluentia illa gratiæ per voluntariam hominis malitiam non conſequatur effectum: ac proinde requiritur, ut homo à ſua parte adferat animum docilem, ac pietatis ſtudioſum, omni præjudicio renuntiet, ſeque à verbo divino regi patiatur. Et non deſtructo libero arbitrio, quæ erit illa gratiæ divinæ affluentia, qua tam potenter homines in bonum dirigentur, ut peccato finis imponatur? An erit clara præceptorum ac promiſſorum divinorum renovatio? Sed & illis poſſe non parere hominem oſtendit Iſraël, cum ex ore Moſis Legem plene & perfecte audivit, & nihilominus aliquoties Moſi rebellavit. An interna quædam Spiritus Sancti in mentibus hominum operatio? Sed quæ alia, quæ liberum hominum arbitrium non deſtruat excogitari poteſt, niſi quæ præcepta Dei in memoriam revocet, & promiſſa bonorumque promiſſorum certitudinem ac magnitudinem animis hominum infigat? Sed quandoquidem ipſi revelationi divinæ homo rebellare poteſt, etiam illi Spiritus Sancti operationi, quæ in & cum illa revelatione operatur, reſiſtere poteſt. An denique potens maximorum miraculorum patratio, quæ ita convincet homines, ut aſſenſum & obedientiam ſit quaſi extorſura? Verum nulla tanta dari miracula, quin animus contumax ea contemnere poſſit, iiſque minime flecti ad obſequium, affectui ſuo aut concupiſcentiæ adverſum, exemplo ſuo aliquoties docuit Iſraël, qui licet Moſem in montem ad Deum adſcendentem conſpiceret, fulgura ac tonitrua videret ac audiret, aliaque miracula Moſis oculis ſuis conſpicatus eſſet, nihilominus aliquoties in deſerto illi rebellavit: imo licet miraculo inſolito & inaudito Corah Dathan & Abiram à terra devoratos coram adſpexiſſet, & cum fletu aufugiſſet præ metu ne & ipſi à terra abſorberentur; nihilominus poſtero diē, quaſi omnium horum obliti, animo rebelli Moſi ac Aaroni cædem interfectorum exprobrant, dicentes, *Vos interfeciſtis populum Dei, Num.* XVI. Quæ itaque erit illa gratiæ affluentia, qua homo fere ſemper in bonum dirigetur, & peccato finis imponetur?

Separatio populorum facta eſt propter Meſſiam, & in Meſſia deſinere debuit.

Tandem addit Vir Doct.: *Alias de hac præſente captivitate nunquam Deus Iſraëlem prævertiſſet, neque verbum locutus fuiſſet; maxime autem de præcedentibus breviſſimo tempore duraturis: quod omnino incredibile eſt, ſi modus, quo ſemper Iſraëlem tractavit, recte & cum ſinceritate conſideretur, & ad ſenſus myſticos, textus clara litera deſpecta, ad libitum non recurramus.* Reſp. Si conſideremus rationem regiminis divini, quo erga populum Iſraël jam ab initio uſus eſt Deus, apparebit totam illam directionem reſpexiſſe Meſſiam, & fælicia illa quæ ſub Meſſia fluent tempora adumbraſſe. Ob Meſſiam ſolum, quem Abrahamo ex ſemine ſuo promiſit, Deus diſcrimen illud populorum, inter Judæos nimirum & gentes, introduxit; ideoque etiam circumciſionem inſtituiſſe videtur, cum ſemen Abrahamo benedictum, quod ſenſu myſtico Meſſiam deſignabat, promiſit; ut ſemper in circumciſione promiſſi illius memores eſſent; ideoque & Deus tali ſigno Iſraëlem ab aliis populis diſcriminari voluit, quod deleri aut obliterari non poſſet; rituſque illi præſcripſit plane diverſos, imo & contrarios aliarum gentium ritibus: ne ulla unquam inter ipſum & gentes commixtio fieret; ut ita indubitato conſtaret,

Meſſiam

Messiam ex ea gente, cui promissus erat, ortum fuisse. Inde sequitur, Deum populi sui, tanquam populi peculiaris, & à reliquis separati, curam gessisse singularem, eum per Prophetas docuisse & monuisse, usque ad Messiæ tempora: hinc etiam omnes prophetiæ ad Messiæ usque tempora terminantur. Ab eo tempore Deus pro populo suo censeri voluit, non Israëlem secundum carnem ex Abrahamo oriundum, sed quoscunque vestigiis fidei Abrahami insistentes, ex quacunque gente oriundos; voluitque ut omnes in unum coalescerent, ac discrimen illud populorum aboleretur: simulque paries ille intergerinus, lex ritualis, qua Israël à gentibus separabatur, sponte evanesceret. Et hunc suum populum Messiæ regendum tradidit. Prædicunt ergo Prophetæ quanta populo fælicitas sit obventura per Messiam: non quia omnes in Israële secundum carnem fælicitatem sibi à Messia oblatam corde obsequioso sunt amplexuri, ac reipsa eam adepturi: sed quia omnibus facultatem largietur eam consequendi, adeo ut si quis eam non obtineat, sibi id imputet suæque incredulitati: & quia quicunque per veram in Messiam fidem populus Dei futuri sunt, reipsa etiam fælicitatem illam sunt consecuturi. Unde manifestum est, licet Deus per Prophetas antea diserte comminatus non fuerit, dispersionem hanc præsentem pœnam fore rejectionis Messiæ; juste tamen & non recedendo à modo quo hactenus Israëlem tractavit, eam potuisse ob spretum Messiam ipsi immittere: Quia jam ipsum regi suo Messiæ regendum tradidit. Et mirum non est Prophetas de temporibus Messiæ adventum secuturis non ita distincte prophetasse ac de præcedentibus, nec rejectionem Messiæ, & populi Israëlis propter eam è terra sua dispersionem, ita ad vivum præsignificasse: Quoniam omnes ferme prophetiæ in ipso Messia terminantur. Esaias tamen *cap.* LIII. Messiæ rejectionem prædixit; & Daniel *cap.* IX. populi propter ejus cædem miserabile excidium. Prædictiones autem de temporibus sequentibus Prophetis Novi Testamenti creditæ sunt.

Sine receptione Messiæ nulla Deo grata est resipiscentia.

Addideram præterea; ***Si quis pertendere velit, verba hæc etiam ad præsentem Judæorum statum extendi debere; sciat ille, nullam veram ad Deum resipiscentiam esse posse, sine receptione illius, quem ad populi sui salutem misit.*** Illud ideo addidi, ut subindicarem, licet id concederetur, nihil tamen exinde proferri posse contra necessitatem fidei in Jesum Christum. Requirit nimirum Deus à populo peccatore resipiscentiam, ut in terram suam restituatur. Atqui quæ pœnitentia Deo grata à populo præstari potest, quamdiu eum rejicere perseverat, quem ipsis misit redemtorem, ejusque se legibus subjicere recusat? Sed vero, ut dixi, vix quicquam Prophetæ de statu populi Israëlis post missum Messiam prænuntiant; nisi summam eorum, qui ipsum recipiunt, fore fælicitatem: quia huc usque separatio populorum durare debuit: Postea omnes gentes cum Israële coalescere voluit in unam Ecclesiam. Solus Apostolus Paulus in *Epist. ad Roman. cap.* XI. nobis revelat consilium Dei de Judæis, quod nempe cœcitas ex parte contigit Israëli, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fiet. Quæ fælicia tempora adhuc speramus, vovemusque ex animo, ut Israël debita animi purgatione se præparet ad redemtorem suum agnoscendum & venerandum; ac ut Deus spiritus sui luce magis magisque eorum animos illustret, ut genuinum prophetiarum sensum, & naturam regni Messiæ sibi promissi agnoscentes, per sinceram in ipsum fidem & obedientiam salutem sibi destinatam consequantur.

CAPUT III.

De Quæſitô tertiô.

Sufficit, ut Meſſias recipiatur, eum eſſe promiſſum.

AD tertium Viri Doct. Quæſitum reſponderam, ***Neceſſe non eſſe ut Deus olim dixerit, quod Iſraël propter infidelitatem in Meſſiam eſſet deperdendus, & abjiciendus in nationibus, ut non ſit amplius populus Dei, ſed in æternum damnandus, donec in Meſſiam cum venit crediderit: Sed ſufficere, Deum Iſraëli Meſſiam promiſiſſe: exinde enim manifeſtum eſſe, Deum voluiſſe, ut quando veniret reciperetur & agnoſceretur; ac proinde neminem, qui eum agnoſcere recuſaret, beneficiorum ejus fore participem.*** Hæc ego eum in finem non dixi, quod ejuſmodi textum in Sacra Scriptura nuſquam extare credam: ſed ut diſputationem noſtram in compendium contraherem: Prævidebam ſiquidem, ſi textus ejuſmodi allegaſſem, prolixam inter Virum Doct. & me de eorum ſenſu & genuina explicatione exorituram diſceptationem: Eam ut præciderem, & diſputationem, quantum poſſem, ad rei caput deducerem, & breviore gyro circumſcriberem, hac reſponſione uſus ſum: Sufficere Meſſiam à Deo eſſe promiſſum: inde enim evidens eſt, quando veniret, recipiendum eſſe, nec poſſe abſque gravi peccato ac divini numinis offenſione eum rejici. Agnoſcit ***hanc meam reſponſionem*** Vir Doct. ***legitimam eſſe, quando agitur de Rege aut Propheta recipiendo.*** Addit vero, ***ſe non quæſiviſſe de hac fide, ſed de iſta fide in Meſſiam Mediatorem, in qua conſiſteret tota ſalus æterna Iſraëlis & generis humani, reſpectu cujus omnia quæ antea Deus in Lege præceperat quaſi nihil erant, abſque qua neque vere, neque verum Deum credere poſſent; ſed ſi quam fidem haberent, in Deum creatorem, futura erat quaſi in non Deum, quaſi in idolum.*** Hic primo Virum Doct. præmonitum velim, me illorum Chriſtianorum, ſententiam qui Judæos criminis horrendi, quaſi non verum Deum ſed tantum idolum agnoſcant, reos agunt, neutiquam approbare. Sentio ego, nos ſimul Chriſtianos ac Judæos in unum eundemque Deum, cæli & terræ creatorem, quique Iſraëlem ex Ægypto eduxit, credere; neque in eo verſari controverſiam inter Chriſtianos & Judæos: Sed in eo ſolo, utrum Jeſus, qui olim in Judæa docuit, & miraculis claruit, crucique affixus eſt, ſit promiſſus ille Iſraëli Meſſias: quem cum Judæi non agnoſcant, nec etiam Deum recte colunt. Hoc præmiſſo jam ipſam reſponſionem examinabo. Cum Deus toties & tam ſollicite Meſſiæ adventum prædixit, manifeſtum eſt, voluiſſe Deum ut ab Iſraële reciperetur. Neceſſe non fuit, ut Deus omnia ita plene & exacte prædixerit, ut Iſraël, etiamſi vellet, eum cum veniret rejicere non poſſet: voluntarios ſiquidem ſibi Deus ſubditos vult, qui obſequium ſibi gratum præſtant. Sufficit, quando Meſſiam miſit, eum illis inſtruere donis, quibus omnes, quorum animi pia docilitate ſunt imbuti, & minime refractarii, abunde convinci poſſent. Sive enim Deus antea eas adhibeat præcautiones, ſive per Meſſiam, donis ex quibus agnoſci poſſet ſufficienter inſtructum, clare quomodo recipi & coli debeat, præcipiat; nulla præfracte eum reſpuentibus excuſatio ſupereſt.

Neceſſe non eſt, clare fuiſſe prædictam Meſſiæ rejectionem.

Sed cur Deus prædixit idololatriam Iſraëlis in futuris ſæculis, rejectionem autem Meſſiæ nequaquam, crimen idololatriæ multo deterius? Reſp. Aut tales requirit Vir Doct. de

Meſ-

Messia prædictiones, quibus Israël ita convinceretur, ut quando Messias venisset, etiamsi vellet, de eo dubitare minime posset: aut quibus de Messia sufficienter posset instrui, eumque quando venisset agnoscere; non tamen ita evidenter necessario convinceretur, quin si animo sit refractario eum rejicere posset. Si posterioris generis prædictiones requirit, eas exstare dicimus; & licet exstarent clariores, modo non tales quæ invitis assensum extorquerent, fieri tamen posset, ut Israël, maxima saltem Israëlis pars, eum rejiceret: neque rejicientibus omnis deëisset prætextus, quia semper quid invenirent quod cavillari possent. Si prioris generis prædictiones: præterquam quod eæ cum voluntario obsequio consistere nequeant, uti statim diximus; Quæro, an ullas ejusmodi dari posse credat? An licet sint evidentissimæ, Israël tamen non posset semper prævaricandi prætextum, siquidem vellet, sibi quærere? Num clariores dari possunt, quam prædictiones de idololatria, & præceptum divinum toties in Lege inculcatum, de non colendis idolis, seu diis alienis? Num propterea Israël ab idolorum cultu abstinuit? Nonne sæpius in idololatriam gentium, quas Deus coram facie ipsius è terra Canaan delevit, lapsus & relapsus est?

Præsentis diuturnæ dispersionis causam nullam aliam posse dari, quam Messiæ rejectionem.

Tandem, quoniam Deus comminatur, se Israëlem ob idololatriam dispersurum inter gentes, nullumque inter peccata Lege vetita gravius sit idololatria, dicat Vir Doct. ob quodnam crimen Israël nunc ita dispersus sit inter gentes, & pluribus jam sæculis è terra Canaan extorris inter gentes oberraverit. Non ob idololatriam. Quia legimus quidem in historia sacra, Israëlem ante captivitatem Babylonicam aliquoties se fœdo idololatriæ crimine polluisse, & ob id crimen Babylonem in captivitatem abductum. Post reditum autem è captivitate Babylonica, gravissima illa afflictione melius edocti, nunquam leguntur in idololatriam relapsi Judæi, sed alia quidem crimina & peccata commisisse: imo in hodiernum usque diem, licet peccatores uti cæteri, ab idololatriæ tamen crimine puros se conservant. Explicet ergo Vir Doct., quodnam illud crimen idololatria gravius sit, cujus pœna per tot sæcula Israëlem premit, & quod nulla sua pœnitentia, nullisque pœnis, quantumvis diuturnis, eluere possit. Sane si maturo judicio rem expendere velit, rationemque investigare quæ homini cordato in conscientia satisfacere possit, nullam aliam reperire poterit præter Messiæ contemtum. Legimus ob idololatriam Israëlem olim in hostium suorum potestatem traditum, sed quamprimum resipisceret, seque ad Deum converteret, jugo hostili liberatum: Babylonem in captivitatem abductum post septuaginta annorum captivitatem libertati & patriæ restitutum: interimque Deum per Prophetas suos spem fecisse liberationis, eaque Israëlem in mediis calamitatibus erexisse. Nunc autem ultra sexdecim sæcula extorres è patria vivunt, dissipati in ultimas usque mundi regiones, neque ullus Propheta nomine Dei eos erigit, aut miseriæ finem ostentat. Minatur Deus, se parentum idololatriam vindicaturum in liberis usque in tertiam & quartam generationem: Jam autem plus quam triginta aut quadraginta generationibus exilium hoc sustinent. Promittit Deus populo pœnitenti restitutionem in terram suam. An verbum hoc Dei excidit? Absit. Quodnam ergo est crimen illud idololatria gravius, quod ipsos tot sæculis in exilio hoc detinet, quodque sincera ac constanti sua in Deum fide, & Mosaicæ Legis professione expiari non potest? Si enim Judæi jure Dominum nostrum Jesum Christum rejecerint, soli sunt hodie in terra veri gloriæ ac veritatis divinæ

assertores ac patroni. Et quid Deus benignus & misericors ob tam constantem Legi suæ adhæsionem tam longinquo exilio, quin & tot afflictionibus ac calamitatibus, quibus nonnunquam à quibusdam Christianis, perverso zelo contra religionis suæ genium in eos sævientibus, misere affliguntur, testatam, fidis suis cultoribus non esset condonaturus? Proferat ergo Vir Doct. tale peccatum, ob quod Deus, non obstante hac Israëlis fide & constantia, iram erga eos tot sæculorum decursu ostendat.

Potuit Messias rejici, etiamsi in Israëlis salutem venerit.

Dixeram ego, *Necesse non esse, ut Deus id præmoneret Israëlem; sufficere ut Messiam mitteret, & per illum inobedientibus pœnam denuntiaret.* Agnoscit Vir Doct. sufficisse Messiæ promissionem: verum inde longe aliud quam ego concludit: addens; *Siquidem non egebat aliqua suasione, ut reciperetur is, qui in summam Israëlis felicitatem promittebatur.* Fateor, quando veniens fælicitatem actu ipso confert, licet aliam quam homo exspectaverat. Ita licet Jesus, Dominus noster, cum cæleſti gloria venisset, omnesque Judæos in cælum, coram oculis suis apertum, introducere paratus esset, plurimosque ipsum prompte recipientes coram aliorum oculis in cælum assumsisset, gloriaque cæleſti vestitos ostendisset, dubium minime est, quin omnes Judæi, licet nunquam de cæleſti illa gloria cogitassent, sed regnum in terra glorioſum exspectassent, unanimes nemine excepto cum pro rege & Messia promisso recepissent: neque necesse fuisset id ipsis præcipere, præceptumque illud pœnæ comminatione sancire: quoniam fælicitas bonum est summum, hominesque tam potenter in amorem sui trahit, ut refragari non possint. Alia vero est ratio, quando promittit fælicitatem futuram, mediumque fælicitatem illam consequendi est cultus carnali hominis inclinationi adversus: tum enim facile à carnali homine contemni potest, qui sibi persuadere non vult, vitam desiderio suo adversam ad fælicitatem perveniendi viam esse. Sane si vitam cæleſtem cultoribus suis promisisset Jesus Christus, simulque Judæis regnum, quod hic in terris desiderant, restituisset, religionemque carni non ingratam, & carnali ipsorum exspectationi minime repugnantem, exegisset, num eum rejeciſſent Judæi? an non obviis eum ulnis amplexi fuissent? Non ergo eum rejiciunt, quia promittit quæ captum hominis superant, quæque Israël non excogitaverat; sed quia non præstitit illa quæ Judæi exspectaverant. Quo jure, ad primam quæstionem diximus.

Quis status pregnatissimum ex Judæis in Christum credentibus, sub regno Messiæ qualem Judæi exspectant.

Ego, ut responsionem meam fortius adstruerem, quæsiveram, *an non ipse Vir Doct. agnoscat, eorum posteros, quorum parentes ex Israële oriundi jam olim in Jesum Christum crediderunt, si unquam Messias, quem adhuc hodie Judæi exspectant, in mundum veniat, esse à beneficiis ipsius excludendos, & graviter puniendos, quoniam ipsum non receperunt?* Hanc quæstionem, quæ proprie est argumentatio responsionem meam confirmans forma quæstionis proposita, Vir Doct. alieno loco transposuit, eique tanquam quæstioni principali prolixe respondet. Summa huc redit: *Tales puniendos, non quia Messiæ, sed Deo immorigeri sunt.* Verum ea responsio neutiquam sufficit. Manifestum quippe est, qualiscunque rex sit Messias, sive terrenus, sive spiritualis ac cæleſtis, nomine Dei eum munus suum administrare, ac proinde non posse cum rejici sine contumacia in Deum. Hoc quærebatur; an exstaret locus in Prophetis, ubi illi, qui ex Israële sunt oriundi, à beneficiis per Messiam conferendis dicuntur excludendi, eo quod ipsum non receperint. Talis non producitur à Viro Doct. Addit etiam Vir Doct.

pios

pios ex gentibus, ſive ex Iſraële oriundos, ſive non, qui verum Deum colucrint, qui Iſraëlis mirabilem redemptionem adjuverint, &c. redemptionis beneficiorum fore participes. Quæro, an iiſdem cum Judæis privilegiis ſint gaviſuri ſub Meſſia, an vero Judæi eminentiore ſupra eos honoris gradu ſint donandi? Si prius: Velim produci textum ex Prophetis. Si poſterius: velim ſimiliter ex Prophetis probari, oriundos ex Iſraële, eo quod in Jeſum Chriſtum crediderunt, inferiore loco ſub Meſſiæ regno futuros, quam illos, qui Chriſto nunquam nomen dederunt. Is locus ſi proferri nequeat, agnoſcendum nec Chriſtianos urgeri debere in ſimili caſu locum proferre, ſed ſufficere Meſſiam à Deo miſſum, pænamque inobedientibus ab ipſo conſtitutam.

Agnoſcit Vir Doct., à Chriſtianis inter alia loca afferri ſolitum teſtimonium Moſis *Deut.* XVIII. qui verba Dei referens, ait, *Suſcitabo prophetam ſicut te*, &c. Quare per præoccupationem reſpondet, locum illum, teſte Calvino, intelligendum vel de Joſua, vel ſucceſſuris Prophetis. Ego breviter reſpondens, eam explicationem conceſſi; ita tamen, ut vel potiſſimum Meſſias intelligatur: quia Deus dixit, ſe Prophetam ſuſcitaturum ſicut Moſen: inter Prophetas autem (ſolo excepto Meſſia) neminem fuiſſe Moſi ſimilem. Reſpondet duo Vir Doct.: Primo: *Eſto, etiam accipiatur de Meßia, non ſatisfacit quæſito de fide illa peculiari, in qua conſtitit & conſiſtit totius humani generis ſalus.* Sed nullam rationem hujus reſponſi video. Si enim hic præcipiatur Meſſias audiri in omnibus quæ præcepit Iſraëli, ipſe autem fidem in ſe ut Dei legatum præceperit, tanquam conditionem ad ſalutem æternam neceſſariam, omnino etiam in eo ex vi præcepti hujus audiendus eſt; & quicunque eum, etiam in eo, audire recuſat, eum manet pæna hic per Moſen denuntiata. Alterum eſt: *Me non poſſe urgere verba* ſicut tu, *ſignificare Prophetam Moſi ſimilem: quia agnoſco, totum hunc textum etiam comprehendere reliquos Prophetas, inter quos ipſe commendam neminem fuiſſe ſimilem Moſi:* Addit autem Vir Doct., *omnes Prophetas Moſi fuiſſe ſimiles in officio prophetico, non autem in gradu revelationis, qui Moſi fuit omnibus excellentior.* Reſpondeo: Me jure textum hunc urgere poſſe, licet eum etiam Prophetis, qui inter Moſen & Meſſiam interceſſerunt, applicandum concedam. Non enim propterea agnoſco, omnia, quæ hic dicuntur, omnibus illis Prophetis congruere: Sane verba illa, *ſicut tu*, nulli niſi ſoli Meſſiæ aptari poſſunt. Quare hunc textus hujus agnoſco ſenſum. Nolo ut Iſraël populus meus auſcultet augures & divinos, prout gentes ſolent: Sed ſuſcitabo ei Prophetas, qui nomine meo ipſi reſponſa dabunt: Inter illos autem Prophetas unum ſuſcitabo eximium, ſimilem tui, cui in omnibus quæ ipſi dixerit auſcultaturus eſt: Si quis vero verbis ejus, quæ in nomine meo loquetur, auſcultare renuerit, ejus anima exſcindetur. Et rationes ſunt non leves in textu, quæ explicationem hanc ſuadent. Primo: quia Deus dicit, *ſuſcitabo Prophetam*; quod indicare videtur, certo quodam tempore Prophetam ſuſcitandum. Si id interpretari velis de continua Prophetarum in populo Iſraëlis ſucceſſione; omnino dicendum videtur, continuos fore in populo Prophetas, quos audire Iſraël poſſit. Atqui id experientia falſi coarguit. Secundo: quia expreſſe dicitur, *ſicut tu*; quod omnino cum Moſe ſimilitudinem ſignificat. Dicit Vir Doct. *fuere Moſi ſimiles in officio prophetico.* Imo, inquam ego, ratione officii quo Moſes functus eſt Moſe longe fuere inferiores: fuit ſiquidem Moſes legiſlator: reliqui autem Prophetæ ad ſummum Legis Moſaicæ interpretes, populumque ad Legis obſervationem

Verba Deut. XVIII. reſpiciunt Meßiam, & in J. Chriſto ſunt impleta.

tionem ſolummodo hortati ſunt. Moſe ergo ratione officii longe fuerunt inferiores. Ut ergo Propheta ſit ſimilis Moſi, requiritur ut, Moſis inſtar, legiſlator ſit; ac proinde præſtantioribus præceptis Legem Moſis perficiat. Tandem addo: Licet Vir Doct. contendat, hæc ad Meſſiam non referri, non tamen Domino noſtro Jeſu Chriſto obſequium detrectare poteſt, conſentaneë hiſce verbis Moſis. Conſtat quippe, & in ſequentibus fuſius oſtendetur, Jeſum noſtrum eſſe non tantum Prophetam, ſed & Moſe multo excellentiorem: cum autem omnis Propheta, quem Deus miſſurus erat, audiri debuerit, ſub pœna exterminii è populo; ſane tam excellenti Prophetæ obſequium denegari nequit, niſi incurrendo pœnas hic à Moſe inobedientibus denuntiatas.

Non neceſſe eſt, ut Propheta ſit verus, eum approbari à Synedrio Judæorum.

Regeret forte Vir Doct. Jeſum Dominum noſtrum à Synedrio magno non fuiſſe approbatum, ſed ut blaſphemum condemnatum: Idque fortaſſe quaſi in tranſitu ſubindicare voluit, cum initio ſcripti ſui ait, ***Dominum præcipere, ut Prophetæ ſecundum legem approbato ab iis, ad quos de jure divino id judicium pertinebat, populus fidem adhibeat.*** Fateor, tale me præceptum in Lege nuſpiam reperire, quo Deus judices quoſdam conſtituit infallibiles, à quorum judicio populus ita pendere teneretur, ut non licuerit Prophetam, qui ſe evidentibus miraculis à Deo miſſum evincit, agnoſcere, niſi prius à judicibus illis approbatum. *Deut.* XVIII. 19. dicitur quidem interficiendus, qui Prophetæ à Deo miſſo auſcultare noluerit: nulli vero infallibilis illa cum autoritate judicandi poteſtas traditur: ſed ſigna verum à falſo Propheta diſtinguendi adeo ibi manifeſta & evidentia indicantur, ut à quovis diſcrimen iſtud obſervari poſſit: ***Hoc habebis ſignum: Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non eſt locutus***, &c. Neque ad iſtam diſcretionem faciendum opus erat judicio infallibili. Inde autem minime ſequitur, non potuiſſe Judæorum ſenatum ex odio, malevolentia, aliove pravo affectu, verum Prophetam, ingrata ipſi annuntiantem, & nomine Dei peccata ipſius libere redarguentem, reſpuere, & indignis modis tractare. Plures occurrunt apud Prophetas de Sacerdotum ac Scribarum perverſitate querelæ: inter alia *Eſa.* LVI. 10, 11. *Jerem.* VIII. 8, 9, 10. *Ezech.* XXII. 26. *Malach.* II. 7, 8. Quiſquamve credat, hominibus tam graviter Legem divinam violantibus, à Deo traditam poteſtatem, infallibile de Prophetis à ſe miſſis pronuntiandi judicium; ita ut, ſi quem illi rejicerent, nec illum ut verum Prophetam recipere fas eſſet? Sic Jeremiæ, quem ut pſeudoprophetam & ſeditioſum indignis modis tractarunt, ut Dei Prophetæ auſcultare nefas fuiſſet. Non ergo judicium Senatus Judaici contra Dominum Jeſum ſpectari debet, ſed ex ipſa doctrina miraculiſque ejus indubium de miſſione ipſius judicium eſt pronuntiandum.

CAPUT IV.

De Quæſiti quarti primo membro.

Ceremoniæ umbra ſunt cultus ſpiritualis.

ULtima quæſtio bimembris eſt: in priore membro quærit Vir Doct., ***ut aſſignetur locus, in quo Deus dixit, omnia legalia præter moralia fuiſſe umbram ſeu figuram futurorum in adventu Meſſiæ.*** Reſpondi: Neceſſe non eſſe, ut Deus olim dixerit,

dixerit, ante Meſſiæ adventum omnia legalia præcepta præter moralia fuiſſe umbram & figuram futurorum: Sufficere, Deum olim, tam per Moſen quam Prophetas, aliquoties indicaſſe, cultum illum ceremonialem abſque morali ſibi neutiquam placere; & poſtea per Meſſiam perfectiorem cultum introduxiſſe, quin & templum, cui cultus ille externus alligatus erat, exſcindi & dirui curaſſe, &c. In hac mea reſponſione tria occurrunt, quibus probo, neceſſe non fuiſſe, ut Deus olim per Prophetas populum præmonuerit, ceremonias tantum eſſe figuram perfectioris cultus: quæ tria aliquatenus inter ſe connexa ſunt, quorum præcipuum eſt ſecundum, quod Deus per Meſſiam perfectiorem cultum introduxerit. Vir Doct. prolixe ad primum reſpondet membrum, & quædam ad tertium, nullâ facta mentione ſecundi.

Olim rigide fuere obſervanda.

Prolixus ille diſcurſus ad primum membrum totus eò tendit, ut evincat: ***Legis ceremonialis obſervationem non minus rigide, imo in multis rigidius exactam, quam Legis moralis***; quod aliquot allatis exemplis illuſtrare conatur: ac proinde ***eam, quia ſupernaturaliter à Domino revelatur, & obſervanda præcipitur, non minus perfectam eſſe, quam ea quæ ratio noſtra naturaliter nobis dictat.*** Profecto non opus erat tanta exemplorum congerie, ut oſtenderetur, Legem ceremonialem exacte ab Iſraële debuiſſe obſervari: Quamvis enim omnia exempla non ſint accommodata, ut inter alia de falſo teſte, cui quidem in decalogo nulla conſtituitur pœna, ſed tamen graviſſima, ***Deut.*** XIX. 18. ***& ſeqq.*** tamen (ne ſingulatim omnia excutiendo prolixiores ſimus) ea, brevitatis cauſa, admittam ut legitime concludentia: Sed nihil hic contra me infertur: Non enim quæritur, an præcepta ceremonialia Iſraëlem obligaverint uſque ad Meſſiæ adventum: ultro id conceſſi, & etiamnum urgeo; ſed, utrum fuerint typus & umbra, quæ in Meſſiæ adventu non quidem abroganda erant ut illicita; ſed cedere debebant cultui perfectiori ac ſpirituali; ac proinde nullam amplius obligandi vim habere, ſed ſenſim ut inefficacia ad ſalutem conſequendum evaneſcere.

Inde non ſequitur, ejuſdem eſſe apud Deum pretii cum lege morali.

Sed fortaſſe Vir Doct. voluit hoc argumento evincere, Legem ceremonialem non minus fuiſſe perfectam Deoque gratam, quam moralem. Sane id nullo modo exinde evincitur. Sequitur quidem, Deum utramque rigide obſervari voluiſſe; non autem, utriuſque obſervationem ex æquo hominem commendare Deo. Præceptorum poſitivorum nulla ratio aſſignari poteſt, niſi arbitrium legiſlatoris: Sicut itaque pro arbitrio ſuo leges illas fert, ita & quibus libet pœnis eas ſancit. Unde manifeſtum eſt, ſiquidem gravioribus eas pœnis ſanciat, earum tranſgreſſionem ſummopere ipſi diſplicere: non autem, earum obſervationem æque ipſi placere, aut magis, quam moralium, quæ gravioribus pœnis non ſancivit, aut forte etiam levioribus. Poſſunt eſſe rationes graves, cur Legiſlator leges minoris momenti, ſi in ſe conſiderentur, ſeverioribus pœnis ſanciat, quam leges majoris momenti. Et ratio hic non obſcura eſt. Voluit Deus per legem ritualem populum ſuum ſanctificare & ſegregare à reliquis nationibus ac gentibus, ut eâ tanquam pariëte intergerino ſepararentur: Ideoque & populo ſuo ritus præſcripſit, ut plurimum contrarios gentium ritibus; ut ita populus ille eſſet peculiaris, ab omnibus diſtinctus: voluitque id populorum diſcrimen ad tempora uſque Meſſiæ religioſe ſervari: ut ita toti mundo conſtaret, Meſſiam ex familia & gente cui promiſſus erat, vere originem ſuam ducere. Juſtiſſima ergo ratio erat, legem hanc ritualem graviſſimis pœnis ſanciendi, ne forte negligeretur.

Non ſunt Deo gratæ ſine cultu morali.

Eam autem non æqualis cum morali apud Deum fuiſſe pretii, ipſe Deus per Prophetas ſæpius teſtatus eſt, cum ſe ritus illos, in quorum obſervatione populus omnem ponebat operam, deteſtari ait, quia populus vera erat deſtitutus pietate. ***Miſericordiam volo***, inquit Deus, ***non ſacrificium.*** Quin & quandoque legem ritualem impune violari permiſit: ita Davidi impune fuit panes propoſitionis, ſolis Sacerdotibus conceſſos, comedere. Imo &, ſi non juſſit, ſaltem ſpiritus ſui inſtinctu excitavit Eliam, ut altare conſtrueret & holocauſtum offerret in monte Carmel, contra expreſſam Dei legem, qua templum Hieroſolymitanum deſtinaverat ſacrificiis. Nihil tale de Lege morali uſquam comperietur. Et ipſa ratio ſuadet. Non enim externa rituum obſervatio animum intus purgat. Homines maxime impii ſummum in illa obſervanda nonnunquam ſtudium ponunt. Lex moralis ſine interna animi purgatione præſtari nequit: ideoque ejus obſervatio hominem Deo commendat.

Non ſunt perfectiores cultu morali.

Objicit Vir Doct.: ***Nonne perfectius & rationabilius eſt facere quæ Deus præcepit, quam quæ nobis ratio naturalis bona eſſe ſuadet?*** Certe. Sed an non & Lex moralis, quam & ratio naturalis commendat, à Deo eſt præcepta? Quæritur ſolummodo: An officia illa, quæ non tantum ratio naturalis facienda jubet, ſed & quæ Deus Lege lata expreſſe præcepit, quæque non niſi ex corde ſincero proficiſci poſſunt, præferenda ſint illis, quæ à Deo etiam præcepta, ſed nullum in ratione naturali fundamentum habent, & ab impio perinde atque à pio præſtari poſſunt? Hic non inſtituitur comparatio inter præcepta divina & humana, ſed inter divina diverſæ ſpeciëi, quæ utraque in eo conveniunt, quod ſint à Deo; ſed in hoc diverſa, quod alia ſint externa, alia intus animum purgent. Addit Vir Doct.: ***Nulla major ſpiritualitas & perfectio excogitari poteſt, quam Deo præcipienti obedire.*** Idque vere ac pie dicit: Ideoque certum eſt, non potuiſſe olim ſatisfacere Iſraëlitas, ſi in cultu ceremoniali negligentes forent; fuiſſet quippe hic ſummus legis divinæ, quam Deus ſevere obſervari volebat, contemtus. Inde autem minime ſequitur, ritualis legis obſervationem æquali apud Deum fuiſſe pretio, atque moralis; ſed ſolummodo, eam impune non potuiſſe ſperni.

Cur moralis legis obſervatio olim non ſufficerit, ſine obſervatione ceremonialis.

Sed nec Legis moralis obſervatio abſque ceremonialis Deo placuit. Reſp. Fieri non potuit, ut diligens Legis moralis obſervator ceremonialem negligeret: non enim fieri poteſt, quin legis moralis obſervatio ex ſumma erga Deum reverentia procedat; illa autem reverentia ut & rituum à Deo præceptorum obſervationem producat neceſſe eſt. Ritus autem ac ceremoniæ ab animo impio Deumque non ſincerè quærente obſervari poſſunt, ideoque fieri poteſt, ut exactus ac ſuperſtitioſus earum obſervator Deo minime placeat. Quemadmodum hoc pluribus prophetarum vaticiniis comprobari poteſt. Quæ omnia arguunt, Deum legem ritualem populo non præcepiſſe ut perfectam; ſed ut umbratilem & typicam, & tandem meliori ac perfectiori ceſſuram.

Ceremonialis poteſt abrogari, & deſinere debuit tempore Meſſiæ.

Et non eandem legis ritualis cum morali fuiſſe rationem, ſatis agnoſcere ipſe Vir Doct. videtur; cum pag. 7. Scripto ſuo in agnoſcat, ***Deum, ſiquidem velit, legem ceremonialem poſſe abrogare.*** Atqui id de Lege morali dici nequit; contrarium enim illi quicquam præcipere, eamve abrogare minime poteſt: Quia ex ipſa naturæ divinæ ſanctitate fluit, quam ſicut abnegare nequit, ita nec legem moralem exinde immediate fluentem abrogare poteſt. Verum contendit Vir Doct., ex eadem Moſis Lege

apparere,

apparere, Deum eam nunquam abrogare velle. Verum hoc expreſſe à nobis negatur, ejuſque aſſertionis probatio ex ipſa Lege Moſis requiritur à Viro Doct. Deinde, nec nos urgemus, legem ceremonialem per contrariam legem proprie abrogatam, ſed meliori, cujus typus fuerat, ceſſiſſe. Religio enim Chriſtiana religionis Judaicæ proprie non eſt abrogatio, ſed perfectio. Nihil enim in religione Chriſtiana Legi Moſaicæ contrarium præcipitur: Fides in eundem Iſraëlis Deum exigitur, Lex Moſis agnoſcitur divina; tantum ritus, qui, ut diſcrimen fieret populorum, ad tempus præſcripti ſunt, omnibus jam in unum recollectis ſponte evaneſcunt: perinde atque leges militares pace facta ſponte ceſſant; & inter omnes obtinet cultus ſpiritualis ritibus illis adumbratus. Quod licet antea temporibus perfectionis nondum impletis cognoſci non potuerit; nunc tamen accurata inter Veteris & Novi Teſtamenti tempora collatione facta, cultuque novo miraculis Moſis miracula multum excedentibus pleniſſime comprobato, facile ad Dei gloriam deprehenditur.

Gentiles non fuere aptiores ſpirituali cultui recipiendo, quam David, &c.

Objicit tandem Vir Doct, ; ***Exinde ſequi, Romanos & Græcos gentiles ad perfectiora & magis ſpiritualia à Deo fuiſſe aptiores inventos Davide, omnibus ſanctis & prophetis, totoque populo à Deo ex omnibus gentibus electo, & ab incunabulis edocto, ob ſui ruditatem elementis puerilibus, carnalibuſque & externis ceremoniis abſque ſpiritualitate contentis.*** Colorem haberet hæc objectio, ſi ſola lex ceremonialis populo data fuiſſet; gentibus autem ſolis perfectior lex annuntiata, excluſis Judæis. Atqui contrarium videmus. Judæis enim primo lex perfectior tempore præſtituto eſt annuntiata, & gentibus non, niſi poſtquam jam à Judæis rejecta eſſet. Et olim præter legem ritualem moralis Iſraëli eſt præſcripta, ut præcipue obſervanda; de qua Vir Doctiſſimus verbis immediate ſequentibus ita magnifice diſſerit: ***Quaſi decem præcepta Decalogi totam ſpiritualem perfectionem non contineant, vel alia perfectiora fuerint revelata.*** An perfectior Decalogo lex revelata fuerit, hujus non eſt diſquiſitionis: Nunc tantum dico, quoniam decalogus, qui legis moralis ſumma eſt, ipſis præſcriptus fuit, non ſolam legem umbratilem, & primis elementis aſſimilatam, ipſis latam eſſe. Interim & ceremonialem illis tulit Deus, & ab ipſis obſervari voluit. Verum non credendum eſt, in Davide aliiſque Prophetis eandem fuiſſe ruditatem, quæ vulgo in populo fuit. Dubium mihi non eſt, quin David, aliique ſpiritu divino afflati Prophetæ, penitius legis ritualis naturam habuerint perſpectam, cognoverintque eam populo rudiori in officio continendo deſtinatam, ut ſenſim ad perfectiorem cultus rationem aptior reddatur; ideoque nec in illius obſervatione pietatis ſummam collocarunt: quod vel ſolus *L. & LI. Pſalmus* evincit. Interim eam obſervarunt, quia noverant eam toti populo, ac proinde & ſibi datam, ac permanere debere ad tempora uſque perfectionis. Iſtis impletis, perfectior lex non Romanis ſolum & Græcis, ſed & Judæis, imo (uti diximus) illis primo annuntiata eſt; reliquis autem non, niſi prius jam à Judæis repudiata. Non ergo gentes, nec etiam Judæi tempore Chriſti, aptiores creduntur Davide, reliquiſque Prophetis, ad perfectiorem cultum recipiendum: Sed ſancti illi viri accommodare ſe debuerunt infirmitati populi in quo degebant, & communem cum illis cultus rationem obſervare: Deus quippe legem ſuam totius populi genio accommodavit, non eximiis quibuſdam in illo populo; ſed illi eidem ſorti cum integro populo ſubjecti eſſe debuerunt.

Ceremonialem legem desituram Prophetæ prædixerunt.

Ceremonialem autem legem tandem desituram, non obscure variis in locis Prophetæ prædixerunt: Unum aut alterum, brevitatis causa, seligam. *Esa.* XIX. 19. *& seqq.* dicitur *altare Domini futurum in Ægypto, & Ægyptii Dominum culturi in hostiis & muneribus. Malach.* I. 11. *Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus; & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.* Hinc ex conditione partis unius, & quidem præcipuæ, cultus ceremonialis, licet argumentum deducere, quid de integro illo cultu Deus decreverit. Pars præcipua cultus ritualis fuere sacrificia: illa autem alligata erant templo Hierosolymitano, juxta *Deut.* XII. *&* 1. *Reg.* IX. cum autem Deus hic per Prophetas prædicat, *in omni loco sibi hostiam mundam oblatum iri*, cultus fore immutationem aperte indicat: nempe non offerenda Deo sacrificia victimarum & holocautomatum, quæ Hierosolymis, non alibi, offerri debebant; sed *sacrificium laudis*, *Psal.* L. 14. *& spiritum contritum*, *Psal.* LI. 19. *Esa.* LXVI. 2. quæ sunt hostiæ puræ, ex puro corde profectæ, nullique loco alligatæ. Et ratio hujus immutationis ex antedictis facile colligi potest: Si enim lex ritualis à Deo lata est, ut constaret Messiam ex gente cui promissus fuit originem ducere; nato jam Messia, & in regem cœlestem exaltato, lex illa evanescere debuit, cessante causa ob quam introducta fuit: atque ita destructo pariete illo intergerino, discrimen populorum cessare, omnesque sub Messia in unum quasi populum congregari debuerunt.

Cultum ritualem Deus voluit cessare sub Christo.

Hisce ita per Prophetas non obscure prædictis, Deus tandem in plenitudine temporis per Filium suum Jesum Christum, in mundum missum, perfectiorem illum ac spiritualem cultum instituit; omnesque ad ejus observationem, primo Judæos, dein gentes vocavit: ad cujus præsentiam ritualis ille, velut umbra ad corporis, typus ad antitypi præsentiam evanescere ac sensim desinere debuit. Instituto jam cultu perfectiore, Dominus Jesus ejusque Apostoli umbratilem Judæis non quidem illicitum declararunt; (solummodo gentibus, quibus nunquam præscriptus fuit, imponi noluerunt) sed nullius amplius esse usus ad Deo placendum, & justificationem ab ipso obtinendam, docuerunt: hinc & aliquamdiu à fidelibus ex circumcisione observatus fuit: donec Deus cultum illum externum penitus abolere volens, templum, cui alligatus erat, per Romanos destruxit, totamque politiam Judaicam evertit, ipsumque populum in miserrimam tradidit captivitatem, & per omnes terræ populos dispersit; ut ita lex ceremonialis, quæ Domino moriente simul quasi mortua est, honestæ sepulturæ traderetur.

Quomodo id probetur ex destructione templi.

Sed excipit hic Vir Doct.: *Quod templo careamus, signum non est cessationis Legis Mosaicæ; caruimus etiam, quamvis breviore tempore, in captivitate Babylonica, perseverante tota divina Lege.* Sed vero, ex sola templi destructione ego non concludi cessationem legis ceremonialis; sed potissimum ex perfectioris legis promulgatione, cujus ceremonialis tantum umbra fuit. Cum itaque necessitate legis ceremonialis sublata, etiam templum destructum sit, & per tot sæcula desolatum maneat, populusque ita misere è terra sua evulsus, ut omnes genealogiæ penitus perierint, atque ita omne tribuum ac familiarum discrimen, unde origines agnosci debebant, penitus exstinctum; manifestum est, Deum legi ceremoniali finem imposuisse, & sublato illo rituum pariete intergerino, & populorum discrimine, omnes rursus populos in unum congregasse.

Sed

Sed inquit Vir Doct. *Dominus jam diu oppositionem hanc solvit per Prophetam Oseam cap.* III. Sed fateor me in illa prophetia neutiquam istiusmodi solutionem animadvertere : respicit enim illa non Judam, sed regnum Israëlis, seu decem tribuum, quod expresse à Juda discernitur, *cap.* IV. 15. *Si fornicaris tu Israël, non delinquat saltem Juda.* Decem autem tribus diu ante Judam abductæ sunt in Assyriam, & qui ex iis inde redierunt accessio Judæ facti sunt. Si autem prophetia hæc respiceret præsentem Judæorum dispersionem, & templi reædificationem polliceretur, Judam potissimum respicere deberet, in qua tribu Deus templum construi voluit. Hæc fortasse causa est, quòd hic nulla templi mentio fiat, sed tantum *principis, sacrificii, statuæ, ephod & teraphim*, quæ omnia in Israële obtinebant, sine templo. Alias enim ratio vix concipi potest, cur Deus *teraphim* & *statuas* conjungat *sacrificio*, idola nimirum cum cultu à se instituto : Sed si hæc explicemus, uti revera explicanda sunt, de regno Israëlis, ratio illius facile constat; quia sacrificia in Israële à Jerobeamo instituta Deo minime placuerunt; sed totus ille cultus Deo fuit quam maxime exosus, vocaturque *peccatum Jerobeami qui Israëlem peccare fecit.* Sensus Osæ. III. 3. 4. 5.

Sed supponamus, hanc prophetiam etiam Judam respicere, & ad hæc dispersionis Judaicæ tempora extendendam; an exinde sequitur, templum reædificandum, integrumque illum cultum ceremonialem reducendum fore? Nihil tale in toto hoc capite, nec sequentibus, dicitur; sed solummodo, quod *revertentur*, seu convertentur, *& quærent Dominum Deum suum, & David regem suum.* Ubi per *Davidem* Messiam Davidis filium intelligendum esse, non puto Virum Doct. negaturum. Prædicitur ergo post multos dies futura Israëlis conversio ad Deum & ad Messiam. Atqui illud ipsum est quod adhuc speramus, conversionem fore generalem Judæorum ad Messiam, seu Christum Jesum Dominum nostrum, quos, licet Dominum abnegaverint, adhuc propter patres diligi credimus; eoque & vocationem ipsorum aliquamdiu interruptam & ad gentes translatam, denuo reiterandam, ipsisque gratiæ ostium plenius & apertius referandum : Unde hunc speramus fructum, ut tandem, ubi Dominum agnoverint, misericordiam consecuturi, quin & Christi nostri protectione tuti quietam & tranquillam vitam transacturi sint, absque tamen cultu illo externo & umbratili, quem ad spiritualis cultus præsentiam evanescere debuisse ipsi agnoscent. Non enim omnia de Messia prædicta simul ac semel implentur, sed suis temporibus singula. Quia itaque nondum omnia quæ Prophetis continentur impleta vident Judæi, exinde causam non habent Christum Dominum rejiciendi; sed potius ob insignia & præcipua jam in ipso completa eum ut Dominum ac Christum agnoscendi; & reliqua quæ implenda restant per sinceram fidem ac humilem obedientiam à divina gratia suo tempore exspectandi.

CAPUT V.

De Quæſiti quarti ſecundo membro.

Senſus Scripturæ literalis quo ſenſu nunquam ſit rejiciendus.

ALterum Quæſtionis ultimæ membrum fuit ; ***Ut aſſignetur locus, quod fere omnia, quæ & in divina Lege & in Prophetis fuere revelata, myſtice & tropologice explicare liceat, quantumvis ſenſus literalis omnino deſpiciatur.*** Reſpondi ego : Licere myſtice Legem & Prophetas explicare cum deſpectu ſenſus literalis, nunquam ego conceſſerim : E contra credo, ſemper & ante omnia ſenſum literalem religiosè eſſe inveſtigandum, neque eum ullo prætextu poſſe rejici aut præteriri. Objicit mihi Vir Doct. ***Chriſtianos tamen plurima myſtice explicare, deſpecto ſenſu literali ; ſi enim nunquam ſenſus literalis rejiciatur, templum illud ab Ezechiële depictum cum ſuis porticis & menſuris aliquando realiter conſtruetur, & bellum Gog & Magog vere continget ; atque Iſraël carnalis, domus Jacob & Judæ, in propriam patriam, quam habitaverunt patres ſui, vere revertetur*** , &c. ***Sic adeſt clariſsime in litera : Qui tamen ſenſus literalis à Chriſtianis minime agnoſcitur, ſed illi omnia hæc myſtice intelligenda docent.*** Sed verborum meorum mentem Vir Doct. non recte percepiſſe videtur. Non enim figuratas, quæ in Scriptura occurrunt, locutiones proprie & ſecundum literam accipiendas eſſe indicare volui : Eas enim figurate accipere, non eſt ſenſum literalem deſerere, ſed amplecti : Certum quippe eſt, verba non ſemper eodem ſenſu à Scriptoribus ſacris, perinde ac profanis, uſurpari : ipſeque Vir Doct. agnoſcit, in viſionibus Eſaiæ, Ezechiëlis, Sachariæ, Daniëlis, aliiſque, multa reperiri obſcura. Qui itaque genuinum verborum ſenſum quærit, non quid litera præciſe accepta ſignificet, ſed mentem auctoris verba ejuſmodi adhibentis inveſtigare debet ; eumque ubi detexerit, ſe genuinum verborum ſenſum indagaſſe certus eſt. Quoties in Scriptura Deus ſibi os, oculos, aures, manus, pedes, &c. adſcribit ? An inde colligemus Deum eſſe corporeum, membriſque humanis præditum ? Abſit. Sed ea convenienter naturæ divinæ, quæ ſpiritus eſt, nihilque corporei admixtum habet, religioſe explicabimus. Sic quando tempore Meſſiæ dicitur ***mons Domini elevandus ſuper reliquos montes, lupus habitaturus cum agno***, &c. ***lux lunæ futura ſicut lux ſolis, & lux ſolis ſeptupliciter augenda***, & quæ his ſunt affinia ; anne hæc omnia prout litera ſonat accipiemus, dicemuſque animantia illa fera ac venenata omnem ſuam feritatem omneque venenum depoſitura, montem Domini ſeſe erecturum ut emineat ſupra omnes montes, & lunæ lucem æquandam luci ſolis, ſolis vero ſeptuplo fore auctiorem ? & quæ his ſimilia plura occurrunt. Nonne ipſa ratio nos redarguet, & figuratam eſſe dictionem evincet ? Ita plura in Prophetarum ſcriptis occurrunt, locutione figuratâ enuntiata, quorum ſenſus ex mente autoris dijudicandus eſt ; illa vero indaganda attentâ conſideratione omnium quæ autor dicit, non autem lacinia hinc illinc decerpenda. Eodem modo quando Prophetis viſio quædam offertur, non credendum eſt ſemper, rem ita reverâ contigiſſe, aut eventuram, prout viſio repræſentat : verum illam in eâ tanquam in emblemate repræſentari. Talis fuit viſio Michæ **1. Reg. XXII.** quæ non exprimebat ipſum Iſraëlem &

Dei

Dei deliberationem, prout revera se habebat; sed tanquam in emblemate repræsentabat miserum Israëlis statum, & Dei decretum de Achabo perdendo, idque per falsorum prophetarum deceptionem efficiendo. Similia plura occurrunt in Prophetis; quæ si eodem modo explicentur, à genuina autoris mente minime aberratur.

Dixi tamen, *sensum literalem nullo prætextu rejici debere.* Verum est: Sed quando verba figurate enuntiata, etiam figurate explicantur, sensus literalis non rejicitur, sed servatur. Cum hoc scriberem, respexi ad interpretes quosdam Christianos, qui pleraque Prophetarum vaticinia (quæ olim secundum literam complementum suum habuerunt, licet non secundum omnimodam promissionis divinæ latitudinem; sensu vero secundo ac mystico in Christo Domino nostro sunt impleta, & quidem perfectissimo modo, literæ sensu in amplitudine sua accepto) neglecto sensu literali mystice interpretantur, ac directe & sensu primo Christum Dominum designare urgent. Hosce genuinum Prophetiarum sensum minime assequi, neque Apostolorum verba, quando Prophetarum dicta in Christo impleta scribunt, neutiquam assecutos credo. Intentio autem mea nequaquam fuit, nullam in Prophetarum sermonibus occurrere figuratam dictionem. Quin ipsa ratio eam admittere jubet: Prædicuntur enim ab Israële extorre & exule ceremoniæ legales observandæ, quarum maxima pars terræ Canaan & civitati Hierusalem alligata erat. Manifestum itaque est, Deum hac locutione se accommodasse statui populi, & religionis tunc vigentis, & figurata locutione adumbrare voluisse cultum, quem Messias præscripturus esset. Messiæ regnum prædicitur: sed simul variæ Messiæ afflictiones, quin & mors violenta: Manifestum itaque est, hæc non de regno terreno accipienda, quod Messias ita miserabili obitu exstinctus erigere nequit; sed ut duo hæc apte concilientur, de regno cælesti, ad quod Messias per mortem cruentam contendet: uti antea fusius ostendimus.

Quomodo prophetiæ explicandæ.

Unde sequitur, quæ de Israëlis restitutione prædicuntur (quanquam certum est plurimas de eadem prædictiones captivitatis Babylonicæ tempora respicere) consentaneë Messiæ regno esse explicanda, & præcipue de spirituali ad Messiam congregatione & fælicitate accipienda. Dicet forte Vir Doct. nos æqualia hic gentibus cum Judæis adscribere privilegia, cum tamen gentes ad Judæos dicantur congregandæ. Sed vero hæc non pugnant. Euangelium quippe, quod statum hunc fælicem promittit, primo Judæis annuntiatum est, ex iisque Ecclesia collecta: postea, rejicientibus Euangelium plurimis ex gente Judæa, propagatum est ad gentes, illæque ad Ecclesiam illam primitivam Judæorum sunt aggregatæ, & tanquam rami sylvestres oleæ insiti, & in unam cum ipsis coaluerunt Ecclesiam.

Quid intelligendum per restitutionem Israëlis.

Templum Ezechiëli in visione repræsentatum credibile est fuisse imaginem templi, quale fuit Hierosolymis, cum à rege Nebucadnezare fuit destructum: ejusque idea Ezechiëli est repræsentata, & accurate ab ipso descripta, ut Judæi redeuntes, quantum facultatum & temporum angustia permisit, ad instar illius templum reædificarent. Nec obstat, quod descriptio hæc aliquatenus recedat à descriptione templi Salomonici: Credibile quippe est, reges Judæ, qui per aliquot sæcula Salomoni successerunt, ex amplis illis donariis & annuis tributis templum illud exornasse, & occasione ita ferente amplificasse & augustius reddidisse: perinde uti templum secundum à Sorobabele exstructum postea ab Herode admodum amplificatum, ornatum, multoque augustius redditum est.

Quodnam templum Ezechiëli fuerit repræsentatum.

est. Nequaquam enim verisimile est, Deum Ezechiëli repræsentasse templum, ad cujus ideam post bis mille ac amplius annorum decursum templum sibi exstrui vellet; nullam autem templi mox ab exulibus in patriam reversuris exstruendi mentionem fecisse, aut ideam exhibuisse. Quid quod Haggæus *cap. II.* satis manifeste indicet, post templum illud secundum aliud tertium ædificandum non esse; dicit quippe Deus, se templum illud *repleturum gloria, quæ prioris templi gloriam excedat*; ac *pacem in eo* templo *daturum*; cumque hoc continget, se *cælum, terram, mare & aridam commoturum*; imo se hoc *semel* tantum facturum. Quæ omnia arguunt, post illius templi excidium alterius tertii constructionem exspectandam non posse.

De prælio Gog & Magog.

Quid sit illud prælium Gog & Magog me non intelligere ingenue fateor. Multæ tamen sunt in illa Prophetia circumstantiæ, quæ figuratam locutionem admittere suadent: ut, quod tempore adventus Gog pisces maris, volucres cæli, &c. à facie Dei commovebuntur, montes subvertentur, &c. quod septem menses impendent sepulturæ interfectorum in exercitu Gog, & quæ his sunt similia. Verum in eo non vertitur cardo rei, licet in prophetia hac quædam remaneat obscuritas, quæ penitus elucidari nequeat.

Pro arbitrio non licet sensum mysticum fingere.

Agnoscit Vir Doct. *Doctores suos, tam antiquos quam hodiernos, plurima mystica magna cum subtilitate ex sacra litera deducere, nunquam tamen sensum literalem deseruisse, neque ea mystica novum in religione dogma constituisse, aut à Deo constitutum mutaviſſe: Quod nunquam licebit; quia hæ tantum cogitationes humanæ sunt, quæ de sensu literali sacræ paginæ nil debent vel mutare, vel detrahere.* Rectissime illud & verissime dictum est: Nunquam enim luxurianti hominis ingenio ea auctoritas concedi debet, ut sensu literali Scripturæ neglecto aut repudiato explicationes mysticas pro arbitrio fingat: Hac enim ratione janua panditur quibusvis commentis, insulsis ac absurdis fabulis, veritatem divinam commaculandi. Sed vero quid hoc contra religionem Christianam?

De explicationibus Prophetarum mysticis in Euangelio.

Ait Vir Doct. *Christianismus, cum novæ revelationi fidem adhibeat, talis est, & sacram literam juxta Euangelicum sensum tenetur intelligere.* Resp. Sensus Euangelicus literalem sacræ literæ sensum non evertit, sed eum præsupponit, uti jam ostendimus: solummodo docet, Deum sensum sublimiorem sub Prophetarum verbis occultasse, quem tempore constituto revelasset; Deumque, cum verbis istis uteretur, sensum illum secundum & mysticum respexisse, quod eventus, aptissime verbis divinis respondens, luculentissime comprobavit. Nec pro arbitrio sensus ille ab Apostolis Domini est excogitatus, sed ab eodem Spiritu Sancto, cujus instinctu & afflatu sancti Dei Prophetæ oracula sua ediderunt, dictatus. Adeo ut de illius interpretationis mysticæ non minus quam ipsius oraculi inspiratione divina persuasi sint Christiani: quod ex iis quæ mox dicenda sunt evidenter liquebit. Quod attinet figuratas locutiones, illæ ex circumstantiis dignosci possunt, neque necesse est iis, quæ paulo ante dicta sunt, hic quicquam addi.

Necesse non est, ut Deus prædixerit, eas locum habituras.

Verum urget Vir Doct. *ut ostendatur locus, ubi Deus prædixerit, quod aliquando tales sensus mysticos permissurus erat, ex quibus nova religionis dogmata constituerentur, vel tales sensus futuros insinuaverit pro adventu Messiæ.* Jure id exigeretur, siquidem Apostoli pro arbitrio & proprio marte mysticas illas Scripturæ explicationes excogitassent:

Non

non autem, quando Spiritus Sancti inſtinctu & revelatione eas tradiderunt. Idem quippe Spiritus, qui oracula Prophetis inſpiravit, Apoſtolos docere potuit, res olim geſtas typos fuiſſe Chriſti, eorumque quæ ipſi contigerunt; ideoque Deum duplicem oraculis iſtis comprehendiſſe ſenſum, literalem unum, in typo olim, ſed imperfecte, impletum: myſticum alterum, in Chriſto, & quidem perfecte, implendum: Quem ſenſum & verba ipſa Prophetarum nonnunquam inſinuant, cum illuſtrius quid quam olim impletum fuit continent, ſi genuinam verborum ſignificationem attendamus: Licet etiam aliquando tota verborum vis in typo exhauſta appareat, ac proinde nos auguſtiorem ſub verborum illorum cortice ſenſum latere nunquam cognoviſſemus, niſi eum Apoſtolis revelare Spiritui Sancto placuiſſet. Non jam loquor de locutionibus figuratis, quæ ex ipſa verborum contextura dignoſci poſſunt, & de quibus antea ſatis dictum eſt.

CAPUT VI.

De argumentis quibus Legis & Euangelii divinitas comprobatur.

Illud ergo unum inquirendum reſtat; utrum Apoſtoli Spiritus Sancti afflatu nobis myſticum prophetiarum ſenſum aperuerint? quo evicto, nihil amplius reſtabit, quod eorum explicationibus objici poſſit. Sive enim Deus antea per Moſen ſeu Prophetas præmonuerit, duplicem verbis ſuis ineſſe ſenſum, & utrumque ſimul patefecerit; ſive poſt myſtici ſenſus impletionem per Apoſtolos eum demum revelaverit, res eodem redit. Utrobique enim occurrit autoritas divina.

Iiſdem argumentis quibus Moſis, validius Jeſu Chriſti miſſio divina comprobatur.

Ut controverſiam eò deducerem, atque ita de ſummâ rei amica inter nos diſceptatio inſtitueretur, reſponſionibus meis ad quæſita Viri Doct. hanc ſubjunxi quæſtionem: ***Quibus argumentis moti Judæi Moſen agnoſcant prophetam & legiſlatorem divinum?*** Profert Vir Doct. duo argumenta, continuam patrum, quibus Deus ſe ac Moſen ſervum ſuum clare manifeſtavit, traditionem per filios ad hanc uſque ætatem conſtantiſſime propagatam; & prædictiones Moſis de futuris contingentibus, quæ à nemine cognoſci poſſunt niſi à Deo, & cui ea Deus voluerit revelare. Verum quoniam hæc argumenta judicio Viri Doct. ſufficiunt ad probandum Moſis miſſionem divinam; Quæro ulterius, quæ cauſa eſſe poſſit, cur Judæi, Moſen agnoſcentes Prophetam divinum, Jeſum Dominum noſtrum agnoſcere recuſent, cum omnia, quibus Moſis divina miſſio comprobari poteſt, multo illuſtriora ſint in Jeſu Chriſto? Quod ne dicere tantum videar, age comparationem inſtituamus inter Moſen & Chriſtum, ratione eorum quæ Vir Doct. profert argumentorum, & mox Chriſti præ Moſe prærogativa apparebit.

Miſſis miſſio adſtruenda apud Ethnicum.

Dicit primo Vir Doct. meis verbis, ***Deum adeo clare ſe Iſraëli manifeſtaſſe, ut ejus exiſtentiam in dubium vocare non poſſent:*** Ex quibus porro hanc elicit concluſionem:

nem : *Cum vero eadem media, per quæ ita clare se manifestavit, etiam Mosen divinum Prophetam & Legislatorem probaverint, non magis poterant Israëlitæ prophetiam Mosis in dubium vocare, quam Dei existentiam.* Sed vero ego hæc ut Christianus, qui divinam librorum Veteris Testamenti autoritatem agnoscit, scripsi, respondens Viri Doct. quæsito. Nunc autem quando quæro, quibus argumentis moti Judæi Mosen agnoscant Prophetam divinum, non quæsivi, quibus argumentis Mosis divina missio apud Christianum, suppositis iis quæ Christianus agnoscit, probetur; sed apud hominem eam plane rejicientem, apud quem quæ Christianus una cum Judæo admittit probanda sunt; perinde uti mihi Christianæ religionis divinitas apud Judæum eam repudiantem adstruenda est.

Eam comprobant I. miracula.

Sed age, primo supponentes librorum Veteris Testamenti divinitatem, consideremus paulo penitius illa media, quibus se Deus Israëli revelavit. Præter communia illa omnibus hominibus principia, quibus ex operum divinorum contemplatione cognoscimus existentiam divinam, præter traditionem, qua certi reddebantur Deum patribus suis Abrahamo, Isaaco & Jacobo locutum, accessere varia illustria ac vere stupenda miracula Mosis, & glorioſa cum Deo in monte Sinaï collocutio; quibus conspectis, nec de existentia Dei, nec de Mosis missione divina ambigere potuerunt. Miracula quippe omnem naturæ creatæ virtutem superantia indubium sunt missionis divinæ argumentum.

J. Christi miracula sunt plura ac majora miraculis Mosis.

Verum hisce Jesus noster Mose multo est illustrior, neque Mosis miracula ulla ratione cum Jesu Christi miraculis comparari possunt. Sive enim numerum spectes: Mosis miracula fuere pauca: ad summum enumerantur à Judæis septuaginta sex: Jesu Christi vero innumera. Sive ipsa miracula: Mosis fuere in certas tantum creaturas: Jesu Christi universalia in quascunque, in mare, ventos, diabolos, morbos omniumque morborum genera, quin & mortem ipsam: Neque momentanea & subito evanescentia, uti miracula Mosis; sed permanentia, quorumque effecta continuo in hominum oculis versabantur. Moses plerumque necesse habuit exspectare jussum Dei ut miraculum ederet: Jesus solo verbo sua fecit miracula, & cum autoritate quadam. Quin & discipulis suis dedit potestatem miracula faciendi in nomine suo: qui & omnia sua miracula in nomine Christi, & potestate à Christo accepta se facere constantissime professi sunt. Tandem ipse Dominus Jesus tertio die à Deo Patre è morte suscitatus est, post suscitationem suam redivivus conspectus discipulis suis, iisque adspectantibus in cælum sublatus: unde decimo post die Spiritum Sanctum effudit in Apostolos, quos Euangelii sui per totum orbem elegerat præcones. Hæc adeo illustria sunt & divina, ut omnia quæ de Mose narrat historia sacra longe his sint inferiora, ac nullo modo cum iis comparari queant: Ne ipsa quidem illa, quam Vir Doct. vocat, *quasi visio beatifica, quasi intuitiva notitia*, qua populus Israël Mosen vidit montem Sinai adscendentem, ut cum Deo loqueretur, ab eoque Legem acciperet.

Veritas historiæ Euangelicæ validioribus argumentis, quam Vet. Test. comprobatur.

Prævidit Vir Doct. hoc me ipsum argumento oppugnaturum, itaque tacite illud præoccupare volens, innuit magnum intercedere discrimen inter gentem suam aliasque ratione traditionis, qua certitudo de veritate rei gestæ nitatur. Suos enim constanti patrum suorum, de quibus neutiquam credibile est quod filios suos decipere voluerint, traditione

traditione pleniſſime eſſe perſuaſos : Gentes vero niti ſolummodo teſtimonio ac traditione hominum alterius nationis, quorum traditio certa non eſt : quoniam variis rationibus impelli poſſunt ut alios fallant : qui ita decepti porro alios fallunt. Quod exemplo gentium, quarum idololatria ex una gente in aliam eſt propagata, nec non confictis monachorum miraculis, quibus tamen plurimi temeraria credulitate miſere decepti ſunt, latius confirmat. Concedo omnia hæc fieri potuiſſe, & aliquoties contigiſſe : Verum quid hæc ad Chriſtianiſmum ? Rationes habemus Chriſtiani non minus ſolidas, imo ſolidiores, quam Judæi, quod traditio de doctrina ac miraculis Jeſu Chriſti, quæ hiſtoria Euangelica continetur, ſincere & incorrupte ſit conſcripta, & ad nos propagata.

Illius ſcriptores de veritate hiſtoriæ quam ſcribunt fuere perſuaſi.

Illius ſcriptores de rei geſtæ quam narrant veritate pleniſſime perſuaſos fuiſſe, ipſa, quam nobis reliquerunt, hiſtoria clamat. Non enim res procul in longinquis ac diſſitis regionibus geſtas, aut ex incerto aliorum relatu hauſtas, narrant ; ſed quarum ipſi fuere teſtes oculati, quod ſe oculis ſuis vidiſſe, auribus audiviſſe, ac manibus palpaſſe teſtantur. Non ergo hic aliorum figmentis decepti fuere, ſed certi, aut verum eſſe quod ſcribebant, aut falſum. Et ſiquidem falſum literis conſignarunt, non errore aliquo lapſi ſunt, ſed malitia, intendentes totum humanum genus mendacio à ſe confecto in errorem abducere. Atqui tot ſunt argumenta, & tam evidentia quæ contrarium evincunt, ut hoc de iis ſuſpicari nefas ſit.

Voluerunt etiam vera ſcribere.

Fuere enim homines plebeii & idiotæ, piſcatores manuum labore victum tolerantes, qui, etiamſi voluiſſent, fabulam ita apte ſecum cohærentem & per omnia ſibi reſpondentem excogitare non potuiſſent ; multo minus ſperare, ſe eam toti mundo perſuadere poſſe. Res enim ſcribebant ea qua vivebant regione geſtas coram oculis hominum innumerabilium adhuc vitali aura fruentium ; quorum conſentientibus ſuffragiis, ſiquidem mentiti fuiſſent, ſtatim mendacii coargui potuiſſent : atque ita ſtatim omnis ipſorum impoſtura concidiſſet. Fuere præterea homines pii vitæque inculpatæ, quos nunquam criminis adeo enormis ac mendacii tam deteſtandi coram Senatu accuſatos, multo minus convictos, conſtat. Sed vero ſupponamus fuiſſe acuti ingenii homines, & mendacium aptis coloribus adornare potuiſſe; quid tali mendacio intendiſſent ? Num ſibi ſpectaſſent famam ac honores ? Sed quid ex infami adeo mendacio exſpectare poterant, præter infamiam ſummumque dedecus ? An divitias ac opes ? Sed contraria omnia ſibi evenire quotidie videbant, & tamen ad mortem uſque in ea profeſſione conſtantes manſerunt, potuiſſentque ſola illius abnegatione mortem redimere. Anne hoc cadere poteſt in ſani cerebri homines, ut ob mendacium mortem ultro oppetant, malintque diriſſimo quovis perire ſupplicio, quam mendacium ingenue confiteri ? Nec eſt quod objicias, præter exſpectationem hoc ipſis eveniſſe : Habebant enim exemplum in magiſtro ſuo cruci affixo : ad crucem erant à Domino ſuo vocati : quin & graves ipſi ſuſtinebant perſecutiones, eaſque quotidie ingraveſcere percipiebant, omneſque ſuos auditores ac diſcipulos ad tolerantiam crucis hortabantur. Quæ omnia arguunt animum non tantum de veritate eorum quæ annuntiat pleniſſime perſuaſum, ſed & ſincerum, & ab omni fraude ac fuco alienum.

Æque valida ſint argumenta adverſus Ethnicos.

Conſideremus nunc, an Judæi æqualibus argumentis apud Ethnicos & incredulos Moſis divinam miſſionem adſtruere poſſint. Quid ſi Ethnicus totam Moſis hiſtoriam

in dubium revocet, negetque ullum unquam exſtitiſſe Moſen; quibus argumentis convinci poterit? Quid ſi concedat, Moſen quidem exſtitiſſe, ſed miracula ejus in dubium vocet, dicatque hominem fuiſſe ſagacem & verſipellem, uti Ethnici calumniari ſolent, qui aſtu Iſraëlitas circumduxit, ſibi dominatum in populum quæſivit, & pro miraculis venditavit, quæ vere miracula non erant, ſed illuſiones & fallaciæ ingenii ſagacitate excogitatæ; uti inter alios Tacitus: quibus argumentis eum convincent? An ulla habent, quæ cum argumentis, quibus hiſtoriæ Novi Teſtamenti veritatem adſtruxi, comparari poſſunt? Nulli ſunt ſcriptores coævi, qui de Moſe teſtimonium perhibent: plures autem, non Chriſtiani tantum, ſed & Ethnici illo circiter tempore viventes, ac religioni Chriſtianæ infenſiſſimi, qui Chriſtum exſtitiſſe ac in Judæa docuiſſe conſentientibus teſtimoniis agnoſcunt, & confirmant. Conſideret nunc Vir Doct., an ullum poſſit excogitare argumentum, quo ſuæ Legis divinitatem adſtruat, quod non multo illuſtrius Euangelii divinitatem evincat.

Veritas traditionis Judaicæ in ſua origine probari debet.

Unicum eſt, in quo ſe Vir Doct. triumphare putat, deſumtum *à continua patrum in filios in hanc uſque ætatem propagatione, quos credibile non eſt quod filios ſuos decipere voluerint: traditiones autem gentis unius in aliam non eſſe certas: talibus autem niti Chriſtianos.* Verum quam imbelle hoc ſit argumentum plenius paulo oſtendere lubet. Primo ait, *traditio hæc falſa eſſe non poteſt, ſuppoſito quod in ſua origine & radice adeo vera fuit, ut non poſſit in dubium vocari.* Verum hoc non ſupponendum, ſed probandum eſt. Ego id quidem in reſponſione mea ad Viri Doct. quæſtiones affirmavi; quoniam ut Chriſtianus divinam librorum Veteris Teſtamenti autoritatem agnoſco: Sed quando ego quæro, quibus argumentis moti Judæi Moſen agnoſcant Prophetam & Legiſlatorem divinum, ejuſmodi requiro argumenta, quæ apud hominem, nondum divinam Moſis autoritatem agnoſcentem, adhiberi poſſunt. Hic ſupponi non debet, quod Chriſtianus ultro concedit. Quæro ergo, quibus argumentis Judæus moveatur, ut credat, traditionem illam in ſua origine eſſe veram & indubitatam? Vertat ſe Vir Doct. in omnes formas, nulla poterit proferre argumenta, quin à Chriſtiano multo facilius ac fælicius ad Euangelii divinitatem comprobandum adhiberi poſſint.

Propagatio traditionis à patribus in filios non certo probat illius veritatem in ſua origine.

Quia traditio hæc à patribus propagata eſt ad filios continua & non interrupta ſucceſſione, ſufficiens illius veritatem adſtruendi probatio non eſt. Verum quidem eſt, efficax in liberis præjudicium, quod vix evelli poteſt, exoritur ex traditione parentum, quod liberi jam ab infantia in religione patrum ſunt enutriti, & aſſidua conſuetudine amorem ejus imbiberunt: quod præjudicium exinde valide confirmatur, quia credibile non eſt, patres ulla fraude filios ſuos, quorum ſalutem amant, circumducere velle: quo argumento etiam Vir Doct. pugnat. Verum ſcire debet, nihil adeo eſſe fabuloſum, quin à filiis hoc præjudicio faſcinatis avide ex parentum traditione arripiatur & altiſſime imbibatur. Non opus eſt alio argumento, quam experientia. Omnes nationes cultibus & conſuetudinibus à parentibus acceptis pertinaciſſime adhærent, & abſurdiſſima dogmata, quia à parentibus hauſta, ut veritates indubitatas acriter propugnant. Verum quidem eſt, credibile non eſſe, parentes filios ſuos per fraudem, quam judicant ipſis exitioſam, circumducere velle: Sed ſi quis objiciat, parentes Judæorum, duce Moſe, in fraudem conſpiraſſe, aut à Moſe eſſe deceptos; perinde uti Romani ſub

Numa

Numa Pompilio, non ut filiis exitium crearent, sed bonum filiorum publicum procurarent: quod nempe considerantes sine legum observatione nullam posse consistere rempublicam, ut legibus communi consensu constitutis reverentiam conciliarent, eas ut à Deo acceptas filiis tradiderint, atque ita æternitati consecrare voluerint: Quibus argumentis ejusmodi hominem convincet? His accedit, quod parentes Judæorum liberis suis sæpe falsam tradiderint religionem: Quotiescunque in libro Judicum leguntur lapsi & relapsi ad idolorum cultum? quem parentes idololatras porro filiis suis inculcasse, quis negare sustinebit? Præsertim in magna illa decem tribuum sub Jerobeamo defectione, quæ per aliquot duravit sæcula, parentes liberis suis falsam tradidere religionem, quæ ex parentum traditione hausta à liberis pertinacissime fuit conservata. Num propterea liberi in eâ, tanquam vera & à Deo profecta, secure acquiescere potuerunt? Non magis quam Romani in cultibus à Numa institutis, quos à patribus acceptos pertinacissime per multa sæcula conservarent; donec Euangelii luce cultus illi falsi conciderunt. Tandem Judæi à patribus suis legem oralem acceperunt; quam tamen nec à Deo Mosi, nec à Mose Israëli traditam, ac proinde non à primis illis patribus ad posteros propagatam, sed posterioris ævi esse commentum, validissimis argumentis comprobari potest. Illam tamen Legi Mosis scriptæ si non præferunt, æquant saltem Judæi. Ita videmus, nihil proclivius esse, quam filios à parentibus in errores induci.

Certius probatur, propagata à gente in gentem.

Quando vero religio ex unâ gente in aliam propagatur, non æquale deceptionis est periculum. Cavent sibi homines ab extraneo & ignoto, præsertim novæ & antea inauditæ & à majoribus receptæ religioni repugnantis doctrinæ annuntiatore: tum & singulis gentibus diversa non tantum sunt studia & mores, sed & directe adversantia commoda & negotia: quare caute admodum solent explorare extraneorum doctrinas; præsertim si præcepta contineant carni ingrata, commodis hujus mundi non alliciant, sed potius omni malorum genere homines deterreant. Talis religio si propagetur à gente in gentem, multo se credibiliorem ostendit, quam quæ à parentibus solummodo in filios propagatur. Fieri enim nequit, ut illa se commendet, nisi doctrinæ sanctitate, & miraculorum, quæ ad ejus confirmationem facta sunt, gloria.

Mirabilis doctrinæ Christianæ progressus miraculorum veritatem confirmat.

Et sane mirabilis doctrinæ Christianæ progressus veritatem miraculorum, quibus confirmata narratur, sole meridiano clarius demonstrat. Pauci quippe homines, viles & abjecti, nulla eruditione aut arte dicendi instructi, nulla potentia humana armati, doctrinâ, carni humanæ ingrata, dura, ac difficilia præscribente, paucos intra annos totum terrarum orbem repleverunt, omnisque generis homines ad fidem illius perduxerunt, non rudes tantum & plebeios, sed & eruditissimos, prudentissimos, & maxime potentes; adeo ut, relictis patriis religionibus in quibus nati & educati erant (erga quas quam valida sint præjudicia ipse Vir Doct. hoc suo argumento luculente testatur, quia in animum suum inducere nolunt homines quicquam falsi sibi à parentibus traditum) certatim hanc doctrinam sint amplexi; non tantum nulla commodi terreni spe allecti, sed ne gravissimorum quidem suppliciorum metu deterriti; illamque fidem ac confessionem morte dirissima obsignarint. Hoc qui absque miraculis factum esse dicit, is miracula tollendo multo majus ponit miraculum. Paucos enim & rudes homines tali doctrina quosvis potuisse imbuere absque miraculis, multo majus esset

miraculum, quam miracula quæ ab ipsis facta narrantur.

Falsæ doctrinæ potentia mundana propagantur.

Quid simile invenies in Ethnicis, quorum sacra adeo sunt diversa, ut unaquæque gens cultu gaudeat peculiari, & religionibus contrariis: sola vi armata ac potentia mundana sulciuntur, quibusque tanquam fulcris suis destituta statim collapsa sunt & evanuerunt? Quid hisce conferri merentur Monachorum ficta miracula, quæ lucem non ferunt, sed pleraque in occulto fieri dicuntur, nec diligentis inquisitoris examen ferre possunt, sed mox fraudis ac mendacii arguuntur? imo quæ fraudis convicta ipsis impune cedunt, fraudis autem convincere nulli tutum est, uti ipse Vir Doct. agnoscit. Ut alia nunc prætermittam.

Libri N. Test. incorrupti ad nos pervenerunt.

Nec in doctrinæ Christianæ ad nos usque propagatione minor est certitudo. Libros enim sacros, quibus rei gestæ historia ab ipsis Apostolis consignata est, sinceros & incorruptos ad nos pervenisse, certiore multo documento nobis constare potest, quam Judæis de Veteris Testamenti libris. Fuere enim libri Novi Testamenti mox per omnes terras ac populos dispersi, in varias conversi linguas, & tamen mirus omnibus in exemplaribus est consensus. Anne credibile est, etiamsi exemplaria librorum Novi Testamenti Apostolorum sectatores mutare voluissent, tot homines, in regionibus adeo remotis, ita potuisse conspirare, ut omnia exemplaria, nullo excepto, depravarent? & tam consentiente impostura, ut nulla alicujus momenti in tot exemplaribus reperiatur diversitas? Fieri hoc potest, quando in una tantum gente sacri codices asservantur: ut autem tot gentes unanimiter in eandem mutationem conspirent, impossibile est. Præterquam quod diversa gentium studia, & commoda unius alteri adversa, conspirationem in eandem fraudem non permittant. Quibus adde, inhumanum admodum esse ac durum, tot hominibus, per totum terrarum orbem dispersis, quique mortem etiam atrocissimam præferunt abnegationi professionis suæ, tantam adscribere impietatem, ut libros, quibus salutarem doctrinam contineri credunt, fraudulenter vitiare velint. Absit tale nefas.

Eque valide id de libris Vet. Test. ostendi nequit.

Potestne Vir Doct. simili argumento convincere, libros Mosis incorruptos, prout ab ipso Mose scripti sunt, ad nos pervenisse? Quid si aliquis contendat, libros Mosis in captivitate Babylonica interiisse; à piis vero quibusdam lacinias quasdam conservatas, quæ à reducibus ex captivitate sunt congestæ, & à Synedrio magno præside Esdra in unum volumen collectæ; uti notum est, plures in ea esse sententia, & varia occurrere in Scriptura quæ opinioni huic favere videntur: An posset Vir Doct. librorum Mosis γνησιότητα adstruere aliquo argumento, quod certitudine ac evidentia cum eo, quo ego Novi Testamenti libros esse genuinos & incorruptos adstruxi, ullo modo certare possit? Tale ego argumentum requiro.

2. Prædictiones futurorum. Inde Jesus Christus etiam superior est Mose.

Alterum Viri Doct. argumentum est, quod *Moses spiritu prophetico futura contingentia prædixerit.* Verum & in hoc argumento Dominus noster Mosen longo post se intervallo relinquit. Prædixit quippe varia, tam seipsum, quam Ecclesiam aut fideles suos concernentia. Cum adhuc summa in existimatione esset, se mortis supplicio afficiendum prædixit, & quidem, quando, à quibus, & quo mortis genere. *Matth.* XVI. 21. præterea, se à discipulo suo prodendum, *Joan.* VI. 70. *Matth.* XXVI. 21. à Petro, qui omnes zelo antecellebat, ter eâ qua caperetur nocte abnegandum, *ibid. vers.* 34. prædixit crucem & afflictionem suorum, & speciatim Petro quo mortis genere esset interimendus,

terimendus, *Joan.* XXI. 18. summasque ob doctrinam suam exorituras contentiones, non aliter ac si gladium non pacem missurus in terram venisset: ac nihilominus tam arcte ac constanter sibi adhæsuros suos fideles, ut charissima pignora, parentes, uxorem, liberos, deserere malint quam fidei suæ professionem, *Matth.* x. 34. *& seq.* Quæ ita contigisse eventus docuit. Hierosolymorum excidium, quadraginta antequam exscinderetur annis, cum maxime adhuc floreret, ita exacte prædixit, cum omnibus suis circumstantiis, ut magis rei gestæ historiam, quam rei futuræ prædictionem verba ejus continere videantur; tum & varia Ecclesiæ suæ statum concernentia, adventum pseudoprophetarum, aliaque plura: quæ omnia legere licet *Matth.* XXIV. *Marc.* XIII. *Luc.* XXI. Potissimum vero resurrectionem suam ex morte tertio die prædixit, *Matth.* XII. 39, 40. quæ cum ita contigerit, indubitatum divinitatis doctrinæ ipsius est argumentum. Fieri enim non potest, ut Deus impostorem, qui falso se à Deo missum jactet, & missionis suæ divinæ argumentum rogatus, ad resurrectionem suam tanquam irrefragabile argumentum provocavit, ex morte suscitet, signoque hoc omnium illustrissimo glorioſum reddat. Quid enim hoc esset, nisi mendacio autoritatem conciliare, & imposturam homini pio ac salutis studioso reddere inevitabilem? Quod cum de divina sanctitate cogitare sit nefas, ex hac Domini prædictione eamque secuta resurrectione, doctrinæ ipsius divinitas argumento omni exceptione majore comprobatur. Tandem & prædixit ultimum judicium, suumque ad judicium illud adventum, *Matth.* XXV. Quod quidem nondum impletum est, sed suo tempore implendum exspectamus.

Etiam per Apostolos suos multa prædixit.

Neque ipse tantum futura prædixit, sed & Spiritu suo cælitus in Apostolos demisso multa ipsis futura revelavit, quorum prædictiones, prout in scriptis ipsorum leguntur, eventus comprobavit: Non tantum adventum falsorum doctorum, sed & dogmatum quæ disseminaturi forent, 1. *Timoth.* IV. 1, 2, 3. præsertim defectionem illam magnam per ἄνομον illium & hominem peccati, 2. *Thess.* II. Quibus adde integrum Apocalypseos librum, nil nisi prophetias continentem; quarum aliquæ, præsertim quæ septem Asiæ Ecclesiarum statum respiciunt, jam suum habuere complementum, nobisque documento sunt, etiam reliquas nondum impletas suo tempore complementum habituras.

Conclusio.

Alia jam non addo, demonstrasse contentus, omnibus argumentis, quibus Vir Doct. Mosis divinam missionem adstruit, Dominum nostrum Jesum Christum Mose longe superiorem esse: Ac proinde nullam esse causam, cur Judæi, qui hisce inducti argumentis Mosen agnoscunt prophetam & legislatorem divinum, Dominum Jesum, omnibus hisce Mose superiorem, non pariter recipiant ut eximium à Deo missum prophetam, ac doctrinam ejus ut divinam amplectantur. Hic ergo pedem figamus, & fundamenta quibus Christiana religio nititur conferamus cum fundamentis Judaismi; ex iis facile liquebit, eos, qui Mosen recipiunt, nullam habere causam, cur non & simul Jesum Christum recipiant. Quo adstructo, simul evincetur, mysticum & spiritualem prophetiarum sensum, hactenus occultum & latentem, à Deo Apostolis fuisse revelatum, ac potuisse eos ipsum fidelibus aperire: Non proprie eum in finem, ut eorum evidentia infideles convincant; paucas enim cum in finem urgent prophetias, sed ordinarie ad miracula Jesu Christi, ac potissimum ejus resurrectionem, provocant: Verum ut, quibus jam per miracula doctrinæ Christianæ divinitas erat persuasa, iis porro, apertione

sensuum

sensuum Scripturæ hactenus latentium, repræsentarent summam Dei sapientiam, qui omnia, quæ nunc in Christo impleta videmus, olim variis in typis, tanquam in pictura, delineavit, atque ea ratione ostendit, omnia quæ in populo suo directione sua contigissent, propter Messiam esse facta, eumque illustrissimis personis gestisque maxime eximiis fuisse præfiguratum: de quo exacta illa inter typos & Christum antitypum convenientia omnes, qui, depositio præjudicio & affectu, animo pio ac docili prophetias & res gestas cum Christo conferunt, persuasissimos reddere potest, omnemque animis ipsorum eximere dubitationem. Deus Abrahami, Isaaci & Jacobi, Pater Domini nostri Jesu Christi, per immensam suam misericordiam velamen cordibus Judæorum impositum auferat, ut nobiscum Jesum Christum Dominum confiteantur, atque ita in eo omnium prophetiarum typorumque, tanquam in perfectissimo exemplari, complementum agnoscant.

TER-

TERTIUM SCRIPTUM JUDÆI.

Motivum iſtius Scripti.

A Primordiis Chriſtianæ Eccleſiæ uſque in hoc ſæculum, omnes Chriſtiani Doctores Iſraëlem acerrimè accuſant, quod Meſſiam jam adventum non crediderit, neque ipſius Euangelio fidem præſtiterit: Quæ infidelitatis contumacia unica fuit noſtræ ruinæ cauſa, ob eamque in hac diuturna captivitate detinemur, quouſque Meſſiam agnoſcentes, eumque adorantes ab incredulitate reſipiſcamus Cum verò ex Euangelio (quod nunquam admiſimus) teſtimonia contra Judæos inutiliter afferantur, atque Euangelium ipſum ex Vetere Teſtamento ſuam veritatem probaverit; ex eo hanc fidem nobis ad ſalutem neceſſariam ſuadere contendunt, multaque ex eiſdem ſacris ſcriptis teſtimonia congerunt, quibus planè nos convictos exiſtimant, niſi noſtra obſtiterit pertinacia. Cum autem totum Vetus Teſtamentum avidus exſcrutarer, neque teſtimonium aliquod occurreret, quo talis fides in Meſſiam, ut unicum ad ſalutem medium, exprimeretur; Quærebam à Clariſſimo Viro: An talis textus deſignari poſſet, in quo Deus hanc fidem Iſraëlem præmonuerit? An alicubi talem infidelitatem noſtræ ruinæ futuram cauſam prædixerit? Reſpondit Doct. Vir, hos, quos petebam, textus in toto V. Teſt. non clarè extare; & acutiſſimè contendit, quod non erat neceſſarium Deum id Iſraëlem clarè præmonuiſſe; ſed omninò ſufficere promiſiſſe Meſſiam, ut ei plenam, ſicuti antea Moſi, fidem adhiberet. Huic reſponſioni ut pro viribus ſatisfacere poſſem, aliqua ſcripſi: tandem meum quæſitum in diſputationem de religionis Chriſtianæ veritate, præter intentionem, devolutum fuit; cum mihi pro reſponſione ſufficeret, quod Doct. Vir fatetur, ex Vetere Teſtamento

clarè convinci non posse quod hæc fides erat unicum medium ad nostram, & totius generis humani salutem : quod nunquam Deus comminatus est Israëli de infidelitate in Messiam ; quod nunquam prædixit, quod si in Messiam crediderimus, divinæ gratiæ restituemur; aliter erit semper nobis adversus.

Novam aliam responsionem subtilitate, doctrina, & sapientia plenam Doct. Vir dignatus est instituere, cui an iterum responderem, dubius hærebam, ne gravissimo viro amplius forem molestus. Certè non facerem, nisi ejus candorem & humanitatem noviſſem, qui & inscitiæ & audaciæ meæ, solita sua benignitate, indulgebit.

PRIMUM QUÆSITUM.

Num. I.

Quod à lapsu Adami fuit necessaria fides in Messiam.

SUpponebam ut Christianum dogma, fidem in Messiam necessariam fuisse generi humano in salutem ab Adami lapsu : Sic ex Christianis Doctoribus didiceram. Respondet Doct. Vir, non fuisse necessariam ante Messiæ adventum, neque eam Deus justè ab hominibus exigeret : saltem in sua, & suorum Doctorum opinione: (est quidem difficilis disputatio cum Christianis in tot sectas divisis, ut quod uni est orthodoxum, alteri improbabile.) Sit ita : Genus humanum ante Christi adventum nullam habuit fidem in Messiam (præter Judæos, qui obscuram, confusam, figurativam, habuisse dicuntur) tamen in lege naturæ omnes homines salvari poterant : ergo sine Messia. Huic consequentiæ occurrit Doct. Vir (ut qui non audet eam concedere) quod Deus per suam misericordiam applicabat iis mortem Messiæ : Verum ego nunquam legi, quod sine fide possint merita Messiæ alicui applicari : Ideò adhuc innocentes, pro quibus nemo Christi fidem præstitit, ad limbum æternum præcipitant Pontificii : Calvinus infidelium filios in infernum, ubi suæ innocentis infidelitatis pœnas luant : Doctiſſi. Viri Doctores nescio quo eos abjecerint : & hoc quare ? quia fidem in Messiam vel venturum, vel jam adventum non habuere. Sed addit Doct. Vir, quod antè Messiæ adventum Deus non justè fidem in Messiam à Judæis exigeret, cum eis satis revelatus non fuisset. Videtur quod propter eamdem rationem, qua Deus non justè exigere poterat eam fidem in Messiam, antequam veniret, etiam postquam venit à plurimis non debebat exigere : Ab priscis non ; quia non iis fuerat revelata, ut ait, atque post ejus adventum per multa sæcula usque ad nostrum, vastissimis regionibus nulla Christi notitia ad gentes pervenit : Tunc si in lege naturæ aliqui rectè viverent, an damnarentur propter infidelitatem ? Quare isti, & non qui Christi adventum præcesserunt ? An salvarentur adhuc post eius adventum sine Christo ? An ex Dei misericordia applicabuntur iis merita Christi absque fide clara, vel obscura in eum ? Ego profectò in vestra Theologia nondum instructus, aliquid asserere non auderem. Interim liceat mihi dubitare, quare

tenentur

tenentur gentes ; quantumvis barbaræ , cuilibet Chriſti fidem , atque miracula Apoſtolorum enuncianti fidem adhibere ? & ſi primæ gentes miraculis indiguere ut crederent, quare jam non iſtæ ? neque par ratio eſt de Chriſtianis & Judæis , qui, nota interrupta traditione , & ſolidis fundamentis à majoribus acceptis , nituntur. Sed quare nunc barbaræ gentes in ſuis ritibus ſemper educatæ , noſtris traditionibus fidem præſtabunt , eo ſolum quod à nobis proponantur ? Ergo eadem eſt ratio poſt adventum Meſſiæ ac antea fuerat , reſpectu eorum qui nondum audiverunt , à quibus Deus talem fidem non juſte exigere poſſet.

Num. II.

Quod fides debet adimpleri & eſſe juxta revelationem.

PErgit Doctiſſimus Vir , quod fides non niſi juxta revelationem eſſe debet ; etenim ſi hæc ſit clara , & aperta , talis debet eſſe fides de eo quod revelatur : Si autem confuſa , & obſcura , ſimilem fidem ingenerat , quæ tunc erit clara & aperta , quando Prophetia ſuum complementum habuerit : exemplum adducit ex revelatione Abrahami , de terræ Kenaan poſſeſſione , qui redemptionis Iſraëlis circumſtantias minime prænovit , neque quod Moſes & Joſua , miraculoſis obtentis victoriis , populum in promiſſam terram erant introducturi. Quæ revelatio tunc clara facta fuit , quando plenè ſuum habuit complementum : Quod in Meſſiæ futuri revelatione pariter evenit , plurimis uſque ad ejus adventum nec explicitis , nec intellectis.

Hæc Doctiſſimi Viri doctrina adeo eſt vera , ut à nemine poſſit in dubium verti. Ita debet eſſe fides , ut revelatio fuerit : Claræ revelationi clara fides , quamtumvis plurimæ ignorentur circumſtantiæ , quæ vel obſcure , vel nullatenus fuere revelatæ. Ideo neque Abraham , & ejus poſteritas in Ægypto , de obtinenda terra Kenaan dubitare poterant , quia clarè , & apertè à Deo promiſſa fuit , & talis fuerat & Abrahami , & populi fides , & id ipſum quod clarè credebant , realiter debebat adimpleri , ne divina fruſtraretur promiſſio : Sicuti de multiplicatione ſeminis , & de regibus ex eo naſcituris , quæ omnia ita verè adimpleta fuerunt , ut à Deo promiſſa , & Abrahamo , & poſteris clarè credita , quibus Deus ex ſua bonitate plura poſtea , & ſublimiora largiri dignatus fuit , quæ de clara promiſſione nil detraxere , neque in diverſos ſenſus mutarunt. Sic quidem eſt divina revelatio , ut legitur de Samuele ; quod nil defecerit eorum quæ dixerat : Aliter nunquam poſſet Prophetiæ veritas hominibus ita innoteſcere , ut ejus divinitatem certò , & indubitanter aſſererent. Quod ſi ea quæ clariſſimè promittuntur , quorum etiam clara fides , ita ſuum complementum habuerint , ut nullatenus illi fidei reſpondeant , neque homines aliquid realiter , & viſibiliter experiantur , eorum quæ certò , & clarè crediderant , & exſpectabant ; potius ſuæ expectationi prorſus contraria ; quamtumvis omnia in ſublimiora mutata dicantur : cenſeretne adimpleta eſſe futurorum revelatio ? Non certè : ſed id quod clarè promittitur , clarè , & ſine aliqua mutatione adimpletur , quin obſtet ſublimioris effectus prætextus : Sicuti ſemen Abrahami realiter numeroſiſſimè multiplicatum fuit : quod ſi gentes plurimæ tunc ut Abraham in Deum crederent , ejus ſemine penitus non multiplicato , aut fortè exſtincto ; ſemen Abrahami ſpirituale eſſent , & in ipſis revelatio de multiplicatione ſeminis ſublimiori ſenſu adimpleretur , ſicuti de vobis nunc creditis : Verum illa Prophetia nunquam ſuam dignitatem probare poſſet , quia non ſenſibile hominibus complementum appareret ; cum tamen Prophetiæ ad intellectum humanum dumtaxat dirigantur , qui ex ſenſatis cum iis collatis , quæ fuerant promiſſa , hæc jam eſſe adimpleta dijudicat. Ejus igitur , quod de Meſſia clarè & apertè à Prophetis revelatum

Deut. cap. 8. verſ. 18. Cap. 9. v. 5. Cap. 10. verſ. 15.

fuit, claram, & minimè confusam fidem omnes Israëlitæ semper habuere. Neque clarior fuit promissio terræ Kenaan quam futuri Messiæ: & sicuti illa, ut revelata fuit, suum habuit complementum; quamvis sublimiora tunc etiam Deus largitus fuit, quæ non revelaverat, & Abrahamus, atque ejus filii ante redemptionem ignoraverant: Ita nos veram, sensibilem expectamus redemptionem, & regnum Messiæ terrenum, ut clarè fuit per Prophetas revelatum, quamvis ejus redemptionis, & regni terreni circumstantias penitus ignoremus, & quibus mediis Rex ille se manifestaturus, quomodo omnes reges, & nationes Deo & sibi subjecturus est: quæ portenta Dominus effecturus, ut totus Israël sit pro fama, & honore in terris captivitatis suæ. Hæc omnia sunt nobis ignota, quia non à Prophetis fuere prædicta. Verum hæc ignorare nil intererit, dummodo clarè revelata verè, & sensibiliter adimpleantur: & ut de iis plura dicamus Sap. V. scripta nobis amplius occasionem præbebunt: ad alia progrediamur. Dixeram quod ea quæ erant de necessitate salutis, Deus non obscurè, sed clarissime revelavit. Respondet Doctissimus Vir quod ita est, ideo fidem in Messiam, ut mediatorem, Deus ab Israële non exegerat, antè ejus adventum. Iterum ego urgeo, quod id quod erat Israëli futurum de necessitate salutis in, & post Messiæ adventum, Deus, qui ejus saluti semper consulit, ex sua infinita misericordia debebat præmonere, ut qui sciret ob futuram cæcitatem omnia promissa in suo dilecto populo frustranda fore: Neque sufficit, quod Patres ex Prophetis in Regem terrenum, qui populum ab hostibus erat liberaturus, fidem habuissent; quia hæc fides nil prorsus habet cum vero Messia mediatore, & à peccato liberatore; hæc enim differunt, ut caro ab spiritu: Præterquam totum genus humanum præter Judæos, ea obscura fide carebat, quod licet in lege naturæ recte viveret, absolutè damnandum erat, vel sine Christo salvari, ut supra diximus.

Num. III.

Quod Doctissimus Vir non bene me intellexerit.

Prosequitur Doct. Vir, & queritur me verba sua non benè intellexisse, ut qui non dixerit, ita per Prophetas clarè, & apertè fuisse Messiæ officia revelata, ut postea Judæi non possent ambigere, quando venit, an ille verus esset Messias antea promissus: quia si hoc dixerit sibi contrarius esset, qui semper sustinuit à Prophetis non nisi obscurè fuisse revelatum. Injusta profecto querela, quia id ego nunquam excogitavi, nec possem, cum Doctissimi Viri sententia satis clara extet in suis scriptis. Illius verò quam adducit probationis, talem ideam concepi. Non necessarium præceptum de credendo futuro Messia: quod hoc probat exemplo: Deus ita clarè se manifestavit Israëli, ut ejus existentiam non posset in dubium vocare, ideo nec necesse fuit præceptum addere de credendo Deo: subdit. Pariter de Messia. Quod ego sic intellexi: Sed Messias adeò clarè revelatus fuit Israëli quando venit, ut eum esse non posset in dubium vocare: Ergo non erat necesse fidem in eum esse præceptam; quæ consequentia præmissis concessis, satis benè concludit, & sic debebat fieri argumentum: Ideo neque ego respondi, quod revelationes propheticæ de Messia ex sententia Doctissi. Viri fuerant ita claræ, ut Dei Israëlis in deserto: Quare hoc dicerem? Et quæ comparatio inter Prophetiam de futuro Messia cum revelatione ipsius Dei toti Israëli præsentis: quapropter respondi, quod si sic se gessisset Deus cum Messia quando venit, aut Messias cum Israële, ut se gessit cum eo in exitu Ægypti, nunquam posset eum Messiam in dubium vocare, neque esset necessarium præceptum de credendo Messia. Ex quibus colliget Doct. Vir, quod neque ego ei imposui quod non dixerat. Neque mea verba satis comprehendit. An fides in Deum sit præ-

præceptum, vel non? Utrumque probabile ab Doctoribus censetur; id verò certum est, quod qui non crediderit in Deum peccat, & si peccat, contra aliquod Dei præceptum peccare putatur.

Num. IV.

Quod officia Messiæ satis clare fuerunt in Veteri Testamento revelata.

ADdit Clarissimus Dominus: Quod ego dixerim officia Messiæ clarissimè, & planè per divinos Prophetas fuisse enunciata: quæ ipse explicat, videlicet Regnum Israëlis restituturum, in throno Davidis sessurum, &c.

Addit quod non revelata fuit istius Regni ratio, & quomodo futurum erat, ita clarè, & perspicuè, ut in dubium verti non posset quando veniret.

Sed hoc videtur dubitationem affectare in re alias clarissima. Promittitur futurus Rex in throno Davidis; an hoc est obscurum? An David habuit thronum in cœlo? Poterant etiam Prophetæ prædicere Messiam obtenturum Romani Cæsaris regnum: An postea posset dici id intelligendum de regno Cæsaris in cælo? Quippe non magis fuit in cœlo regnum Davidis, quam Cæsaris: Estne intellectu difficile, aut obscurè dictum ut dubitationi locus supersit, prædicere, quod Messias erit Princeps, Judex in medio populi sui, eumque cum veritate, & justitia recturum, & hoc in terra Israëlis, in terra quam Deus dederat patribus suis, ubi patres sui habitaverunt, an hoc est cœlum? Certè de iis adeò claris non poterat esse dubia fides, postea in diversum, toto cœlo distantem sensum adimplendis. Ideo, ut Doctissimus Vir fatetur, Israël non aliam expectationem de Messia ex sacra Scriptura habere poterat, nisi carnalem: quia verba prophetica in suo naturali sensu non aliud significabant. Et si spectatio, & eventus talis futurus esset, ut nos credimus, non clarioribus verbis Deus per Prophetas eum significare potuisset: Sed quod hæc verba præter naturalem sensum, alterius sublimioris erant figurativa, naturali sensu minimè adimplendo, ex Euangelio satis clarè deducitur; Sed id credi nequit, nisi primo fides Euangelio adhibeatur; quæ an ex Vetere Testamento probari queat, erat nostrum quæsitum: at de ejus fidei veritate, vel falsitate, dubium haudquaquam fuerat institutum.

Conatur Doctissimus Vir ex aliquibus verbis Sacræ Scripturæ probare, quod regnum Messiæ non futurum erat terrenum, ob incompatibilitatem aliquorum, quæ etiam de Messia prænunciabantur, ut violenta mors LIII. *Isaiæ Cap.* descripta, quæ cum terreno, glorioso Messiæ Regno compati non poterat.

Verum si illud caput de Messia clare intelligeretur, quamvis ibi mors, & sepulchrum reperiantur; tamen juxta totam Prophetiarum seriem, in qua clarissimè terrenum Regnum prædicitur, hoc explicari oporteret; cum tales voces in sacra pagina non semel labores, & flagella significent, quibus antè perfectam regni revelationem Messias, utpotè bonus Judæus, in defensionem divinæ legis, & populi fortasse exponendus erit; Constat apertè *Ezechiel Cap.* XXXVII. *vers.* 11. Idcircò Propheta indicens eis, sic ait Deus; *Ecce ego aperiens sepulcra vestra deducam vos ex sepulcris vestris, populе mi: Reducamque vos in terram Israëlis; ut cognoscatis me esse Dominum aperiente me sepulcra vestra, & deducente vos ex sepulcris vestris: & collocabo vos in terra vestra.* Ecce Doctissime Vir, *sepulcrum* pro captivitate sumptum. Quod etiam dicitur in eodem Capite: *& cum divitibus in mortibus suis*, nihil aliud significat, quam vel Messiæ, vel alicujus afflicti extremos labores; patet ex *epistola secunda* Pauli *ad Corinthios cap.* XI. *vers.* 23. *Sunt ministri Christi (ut parum sapiens loquor)*

quod excellentior illis sum ego : in laboribus copiosior quam illi , in vulneribus copiosior , quam illi , in mortibus sæpius : Igitur Doctissime Vir labores , eo nomine , nempe *mortibus* à Paulo significantur , quo eodem usus fuerat Isaias in hoc Capite plurali numero , quod naturalem mortem significare nequit ; cum statutum sit hominibus semel dumtaxat mori. Quod etiam amplius patet , ex ultimis ejusdem Capitis versibus ; *Videbit semen , & prolongabit dies* , quæ de jam mortuo in nullo sensu verificari possunt. Pro populo in hac captivitate constituto omnia ibi prædicta satis clarè , & propriè intelliguntur , cum Israël sæpissimè ab Isaia sub nomine Servi Dei fuerit appellatus : & pro eodem , eisdem ferè verbis *Psalmus* XLIV. fuerit conscriptus. Atque notatu dignum est , quod si adeò clarè de Messia agitur in hoc Capite mortem passuro , quod vix in Novo Testamento in sui comprobationem illius mentio facta fuerit , cum nullum posset ex Vetere Testamento adducere ita clarum , & rei significativum , ut caput hoc , cum totum negotium , ut in Euangelio describitur , in eo graphice depingatur.

Id quod ait de Messia Ben-Ephraim à nostris antiquis invento ; nil probat : quia id neque est de fide Judaica , neque contra fidem negare : Certè alicujus Doctoris Talmudici opinio fuit , ut versum Sachariæ Prophetæ explicaret : *Et respicient ad me pro eo quod transfixere , & plorabunt pro eo planctum , sicuti primogeniti , &c.* & cum ibi ingens nationum contra Hierosolymam bellum enarretur ; videtur quod propter alicujus insignis viri mortem , talis Judæorum planctus futurus est ; inde capta occasione fuit opinatum , quod Judæorum in ea expeditione Imperator erit ab inimicis occidendus , quem Messiæ nomine insignire placuit , ut plurimos ad dignitatem evectos sic nominatos leginus , præter Regem filium Davidis à nobis expectatum , quem Messiæ nomine in toto sacro volumine (nescio qua providentia) significatum non invenimus , saltem non memini. At Sachariæ verba à Luthero , & Johanne Calvino commodius , & verius de populi pœnitentia explicantur pro iis quibus à lege divina defecerant ; cum Judæi Christum nec percusserint , nec malum aliquod inflixerint , sed Romani. Quid ergo : ob has , & similes conjecturas , clara , & aperta Prophetarum verba , derelinquenda sunt , & nova gentium dogmata amplectenda ?

Num. V.

Quod quamvis Messias revelaretur , ut nunc creditur , sua munera postea posset efficere. Quod neque aliquando fuerunt homines sub Dei maledictione.

ADdit Doctissimus Vir , quod si Prophetæ , ut ego exigebam , clarè , & non sub figuris Messiæ munus revelassent ; nil restaret quod Messias in suo adventu faceret , cujus proprium officium erat , divinam gratiam , & cæleste Regnum hominibus enunciare , eosque Deo reconciliare : Quod si Prophetæ prædixerint , non amplius necessarius foret Messiæ adventus.

Nihil solidum in hac ratione invenio , quia non est idem prædicere , quod officium Messias facturus est , ac idipsum officium facere : Non est idem , futuram gratiam ac reconciliationem cum Deo promittere , ac eam gratiam , ac reconciliationem consequi , & efficere : An quia Propheta prædixit Deum Israëlem Babylonis visitaturum , & in patriam reducturum , jam hoc amplius non restabat agendum ? Deus promittit quod tempore redemptionis Israëlis corda circumcidet ; ergo eo tempore hoc non restat efficiendum ? Non ergo benè sequitur ; quod si Prophetæ prædixissent Messiam regnum Dei cæleste revelaturum ,

rum, jam non ipsum faceret quando veniret: Imo neque aliquid inauditum prædicerent; cum antea David, postquam omnes Prophetæ frequenter regnum Dei futurum prænunciaverint, divinis elogiis eius temporis, & Regni sælicitatem celebrandi: quid ni? hoc jam novum non erit, quando opere exequatur? Neque ideò quia prædictum, non restat amplius agendum. Fossèt quidem promitti filius Davidis, qui Israëlem, & totum genus humanum erat restituturus, & Deo iis irato divina consequuta gratia conciliaturus.

Ait Doctissimus Vir in hoc paragrapho, quod nulla injuria fuit Israëli illata, quod Messias, quamvis ab hostibus non liberasset, miraculis, & portentis suam divinitatem asserens, eum ab ira Dei, & peccato liberaverit.

Profectò ut Messias ab Israële admitteretur, & à Deo missus crederetur, non necesse erat ea quæ referuntur miracula fecisse; sed alia à Prophetis clarissimè prænunciata, ut Prophetia sensibiliter adimpleretur: videlicet, cum recepta à Deo potentia populum congregare ex omnibus mundi partibus, Davidis thronum jam per tot sæcula dirutum, in pristinam, & majorem majestatem restituere, omnes reges, & gentes ad Dei omnipotentis cultum, atque Israëlis sanctum amorem perducere: Hæc verè insignia fuissent miracula omnibus nota, quæ à nemine in dubium vocarentur, & juxta naturalem Prophetarum sensum effecta: tunc enim si sublimiora cælestia præstare posset, etiam faceret, quæ ex præactis quæ revelata fuerant, & exequuta, meritò etiam crederentur: Sed prædicta à Prophetis nullatenus efficere; & invisibilia promittere, quæ ab hominibus nulla experientia probari possunt, Israëli fuit omnino extraneum, & à fide quam Prophetis præstiterant satis alienum. Quod attinet ad miracula, infra latius disceptabitur.

Quod Messiam esse, quamvis Israëlem ab inimicis sui: non liberaverit, neque in patriam restituerit, credere tenebantur Judæi, quia excellentius fuit eos à peccato, & ab ira Dei, atque æterna maledictione liberare, quam ea omnino terrena efficere.

Respondemus, quod non constat ex toto sacro textu illa ira Dei contra genus humanum, neque illa æterna maledictio: neque memini in quatuor Euangeliis me legisse hoc secretum à Christo fuisse detectum: quare putamus id postea inventum ut aliis dogmatibus fundamentum substerneretur. Id verò clarè ex divinis scriptis liquet, quod Henoch & Elias vivi ad Deum fuerunt assumpti: quod Patriarchæ, Moses, & David, cæterique divini Prophetæ; & ex popularibus pii, erant Deo benedicti, dilecti, & in hominum oculis sanctificati; quod Dominus jubet Aaroni, & semini eius, populo benedicere; *Et ponam benedictionem meam super eis, & erunt benedicti: Eritis sancti, coram me in die expiationis:* Et, *Sancti estote quia sanctus est Dominus Deus vester:* Dixitque Bilhamo: *Ne maledicas populo, quia benedictus est ille.* Quæ omnia æternæ maledictioni adeò contrariantur, ut neque Deus ipse posset ea componere: quia maledictio Dei, & benedictio Dei eodem tempore circa idem subjectum, suapte natura sunt incompatibiles, sicuti Deum hominem amare, eumque simul odio habere. Jam video Theologos Christianos hic plurima congerere de crimine læsæ majestatis infinitæ, ideoque ad mensuram peccati infinita malitia, justitia divina æquam satisfactionem exigente, quam homo ob sui limitationem, & corruptionem præstare nequit, & cætera quæ ex iis consequuntur: Sed hæc & similia pro Christianis necessaria sunt, aliter non essent Christiani: Israël verò has theologias, sine fundamento in divina lege non admittere tenetur; sed constantissimè eam servare, Deo ipso admonitus ne ab hominibus scientiam aliam discere audeat. Hæc est vestra sapientia, hic est vester intellectus.

Num.

Num. VI.

Quod quamvis prædiceretur Meſſias ut Rex cœleſtis, Iſraël nec animo deficeret, neque à Lege recederet: potius oppoſitum faceret.

PRoſequitur Doctiſſimus Vir, quod omnia quæ Deus Iſraëli in lege promiſerat non erant inutilia: ut ego pro inconveniente objeceram. Quia promittens Meſſiam, qui eum à captivitate, & inde ſequutis miſeriis erat liberaturus, cæleſte regnum oportebat non clare enunciare, ſcilicet cum Meſſia crucifixo, ex cœlo poſt reſurrectionem regnaturo, ſuis fidelibus non terrenam aliquam felicitatem; ſed perſecutiones, crucem, ut tandem his cœlum conſequeretur. Quem Meſſiam terreni carnaleſque homines nullatenus optarent, & in obſequio, & legis divinæ obſervantia non continerentur, ut eſſent unus populus ſeparatus, ut Deus pro eo ſtatu intendebat; neque illis ſpiritualibus futuris allicerentur: fuit igitur Iſraëli maximè utilè in iis umbraticis ritibus, & temporalibus promiſſionibus terrenique regni ſpe tunc detineri, quouſque tempore jam maturo, adveniens Meſſias ſecretum id revelaret, & quod in involucris fuerat tectum, manifeſtum faceret, & Iſraël jam maturus facilè reſipiſceret.

An talis Dei ſummè veracis cautela, utilis fuerit Iſraëli pro ſuo Deo Meſſia agnoſcendo, ut vitam æternam conſequeretur, ei fidem præſtanti? Eventus ipſe ſatis patefecit, qui non aliunde infauſtè provenit, quam ex obſervantia, & amore regulæ quam tot encomiis Deus extulerat, & in Lege, & Prophetis commendaverat: & ſi Dominus Iſraëlis ſalutem expetebat, actus prudentis judicii foret ea media eligere pro fine obtinendo, quæ ejus conſecutioni contraria non forent; maxime ſi intendens certò præſciverit quod ea media futura erant in cauſa, ut non propoſitus, ſed contrarius finis inſequeretur.

Concludit Doct. Vir, quod ut Iſraël in afflictionibus in divina lege contineretur, bona terrena in ea contenta volebat divina ſapientia ut conſtanter expectaret, uſque ad Meſſiæ adventum, quo illis minime conceſſis, tamen ſublimioribus ſpiritualibus frueretur.

Poterat quidem facillimò negotio utrumque Iſraëli præſtare, & terrena bona, & ſublimiora cœleſtia, ne Iſraël promiſſionibus falleretur: præſertim cum ſpiritualia non niſi per fidem liceat experiri; quæ certa crederentur, ſi ex viſibilium promiſſorum complemento ſuaderentur. Neque Iſraël in ſuis afflictionibus animo deficeret, ſi ei Meſſias promitteretur qui cœleſte regnum, mediumque ipſum conſequendi revelaturus erat; cum etiam nunc Iſraëlis præcipua ſpes conſiſtat in illa à Deo ſæpè promiſſa cordis circumciſione, & ſanctitate pro vita æterna conſequenda, quod ſi prædiceretur à Meſſia ut Dei inſtrumento efficiendum, nec populus contriſtaretur, neque divinam legem deſpiceret. Quomodo propter Chriſtianiſmi crucem, ſi prædiceretur, à lege deficeret, qui per tot ſæcula propter ejus obſervantiam mavult captivitatis extremæ labores pati, quam Chriſtianam ſatis commodam libertatem admittere, & hoc non Meſſiæ aut terreni Regni ſpe allectus, ſed divinæ gloriæ, quam per legem ſe conſecuturum credit, & ſemper antea credidit? Quis Judaiſmum profitetur tot cum laboribus, ut corporaliter, fortaſſe poſt multa ſæcula redimatur, aut Regnum terrenum Meſſiæ videat? Certè nullus, adhuc inſenſatus: Sed quia credit ſe per legis prævaricationem in perpetuam abiturum damnationem, à quo æterno exitio credit per legis obſervantiam liberari. Quod ſi Prophetæ prædixiſſent quod Meſſias ſecuriorem, & faciliorem modum, pro ſalute æterna obtinenda erat adducturus, id maximè deſiderarent, & amplecterentur, ſicuti nunc futuram cordis à Deo circumciſionem,

neque

neque ideò à lege deficerent, ſicuti per tot ſæcula non defecere; nulla habita conſideratione de felicitatibus Meſſiam ſecuturis.

Hanc veritatem ex antiquis, & pluribus noſtri ſæculi Chriſtiani Doctores agnoſcentes Chriſtum in mundum rediturum credunt, regnumque Iſraëli terrenum reſtituturum, & omnia quæ Prophetæ prædixere, realiter, & ad litteram adimpleturum, & ſatis diſertè probant, nullam ex prophetiis quæ ad Judæorum futuram fælicitatem ſpectant in Chriſto ſuum complementum habuiſſe: iſti ſunt Chiliaſtæ ſeu quintæ monarchiæ propugnatores, neque pauci, neque indocti, neque Chriſto infideles; Apocalypſis prophetiæ validè innixi.

Quod addit, Iſraëlem per varias afflictiones maturum evaſiſſe, & per legem præparatiorem ad Meſſiam recipiendum: Certè non intelligo; ſiquidem in omnibus afflictionibus à Prophetis admonebatur quod legem divinam ſervaret, quod erat unicum medium, quo in Dei gratiam reſtitueretur; nunquam verò dixere, quod in futurum Meſſiam ſpem haberet, ſed in Deum, ut ab inimicis liberaretur, & in ſui gratiam reſtitueretur. Quod ſi aliquando de futuro rege loquuntur, non ut contineretur in divina lege propter Meſſiam, ſed de eo ut circumſtantia aliqua redemptionis futuræ, poſt multa commiſſa peccata, & eorum longiſſimam punitionem: Sicuti de ſummo Sacerdote, templo, & ſacrificiis. Præterea non bene intelligitur quomodo per exactam legis obſervantiam præparabatur, ut Meſſiam qualis à vobis creditur admitteret: Etenim divina ſapientia ſæpiſſimè admonuit, ut *præcepta, leges, & ceremonias*, in eo libro tunc temporis ſcriptas, *toto corde, & anima obſervarent ſemper, de generatione in generationem, cultu ſempiterno, religione perpetua, tu & ſemen tuum, & ſemen ſeminis tui, donec vivus fueris ſuper terram*, & hoc adhuc redemptionis tempore: Malachias Capite ultimo, & per totam ſcripturarum ſeriem. Talis fuit Iſraëlis præparatio ut facillimè Meſſiam agnoſceret, qui totam legem, præcepta, & ceremonias, (præter ea quæ à natura ſunt) relaxaret, & ut non amplius utilia, nec Deo grata rejiceret: Eventus id ipſum docuit, cum totus Iſraël (præter paucos, quorum indolem non novimus) eum Meſſiam ut in præſens rejecerit, adeò, ut ait Doct. Vir, ut abjecto Iſraële Euangelium ad gentes ut crederetur recurrerit: Meritò quidem novo dogmati non credidere Judæi, utpote à Deo ſatis inſtructi, & præparati variiſque captivitatibus afflicti propter divinæ legis prævaricationem, adeò ut poſtea ei obſequentes in eadem lege perſeverare maluerint, quam nova, & contraria dogmata admittere, ſive Meſſias citò veniat, ſive per multa annorum millia non venerit, aut ſi poſſibile eſſet, quamvis nunquam venturus eſſet, neque ea terrena redemptio corporalis.

Num. VII.

Quod per Euangelium verbum Dei non clarius evaſit, potius majora dubia enata, nec Chriſtus, quod ſub cortice literæ latebat, patefecit, ſed contrarium.

POſt verò ait Doct. Vir ſine typis & figuris, quæ ſub legis cortice latuerunt, Euangelium patefecit. Nunquam uſque ad Euangelium verbum divinum tot difficultates, tot dubia, tot varias intelligentias perpeſſum fuit: Unde enim tot ſectarum differentiæ exortæ, niſi ex Veteris, & Novi Teſtamenti diverſo intellectu? Cum antea ſacra ſcripta ſincere ab Iſraële fuerint intellecta; nulla nova ſecta in populum invecta (præter aliqua ad Dei cognitionem neque ad Legis eſſentiam pertinentia, quæ depravato jam ſæculo emerſere, & paulò poſt per divinam miſericordiam penitus evanuere) conſervaturque populus per totum orbem

diſperſus adeò in religione unitus, ut jam nulla ſecta, nulla hæreſis, ſine rege, ſine judice, ſine punitione pro tranſgreſſoribus; Sed unica ubique facies eccleſiæ, unus intellectus, una fides.

Sed à naſcente eccleſia Chriſtiana, [quot] quod fuerunt ſibi contraria Euangelia, ex quibus plurima jam diu fuere rejecta! Nec defecere diſſidia inter Apoſtolos, neque hæreſes ſequentibus, uſque ad noſtrum ſæculis: Non quidem in rebus parvi momenti, ſed quæ ad Religionis eſſentiam pertinebant: Circa trinitatem, Chriſti divinitatem, æqualitatem, & conſubſtantialitatem cum Patre, perſonalitatem, humanitatem, corporalem, aut ſacramentalem præſentiam in euchariſtia, in ſacramentorum numero, & eſſentia, in baptiſmate, an de neceſſitate ſalutis, an non ita? Inde Ebionitæ, Arriani, Anabaptiſtæ, Manichei, Sociniani, & alii plurimi ſectarii, quorum hoc tempore non modica propago: ſed quid de idololatria papiſtica, quam ab Apoſtolis traditam totus Chriſtianiſmus pluſquam per mille & tercentos annos defendit, & nunc in potiore Chriſtianiſmi parte perſeverat, cæteros de hæreſi convictos aſſeverans. Unde igitur tot diſcrimina, tot ſectæ, niſi ex Veteris & Novi Teſtamenti adeò diverſa intelligentia, ut hos amaros fructus pepererit? Hæc fuit perſpicuitas, hæc ſine typis clara revelatio, ita clara ut hucuſque à Chriſtianiſmo non fuerit intellecta: adeò ut ſi Iſraël per tot ſæcula eccleſiam Chriſtianam ingredi voluiſſet, idololatriam papiſticam amplecti cogeretur, quippe nullus alius reſtabat aditus, niſi fortè ad Manicheorum, vel Arrianorum hæreſim confugeret; quæ difficultas adhuc viget, donec Chriſtianiſmum non unam, ſed ſibi contrarias eccleſias à principio, & nunc Iſraëlitæ viderint: Ergo Chriſti revelatio non umbras fugavit, non obſcura patefecit, ſed majoribus confuſionibus occaſionem præbuit, ut ſingulæ ſectæ abſque malitia verbum purum Dei ſe habere glorientur. Hoc ſolummodo clarè, planè, & apertè, in quo omnes conveniunt ſectæ, revelatum fuit, nempè quod lex Dei per Moſem promulgata, erat typica, umbratica, non amplius obſervanda, utpotè figurativa, & jam poſt Meſſiam adventum nullius valoris, nec Deo grata, neque obſervatu digna.

Hæc Chriſtum edocuiſſe omnes conveniunt: verum in quatuor Euangeliis id haudquaquam legimus, quia ſi hæc clarè docuiſſet, ut poſtea Paulus, & condiſcipuli, ſtatim lapidaretur, ut Stephanus, nec tertium prædicationis annum adimpleret: ſed profecto non fecit. Neque legem divinam typicam eſſe dixit, paulò poſt derelinquendam; oppoſitum potius populo ſignificavit. Sed omnia hæc (ajunt) fuerunt reſervata novæ alteri revelationi, quam poſt aliquot annos Spiritus Sanctus Paulo & ſociis præſtitiſſe fertur, quibus Judæos fidem adbibere nec tutum, nec facile fuit. Paulò poſt ſecuti Papiſtæ, ſancti Epiſcopi, & Archiepiſcopi, Pontifices, Concilia, qui à nobis circa plurima novam fidem exigebant, cum eo prætextu quod ab Chriſto, & Apoſtolis receperant, quibus ſi credidiſſemus, eſſemus neceſſario idololatræ; ſi negaverimus, perfidi Judæi: non ergo Euangelium claram & apertam ad æternam ſalutem viam revelavit. Præterquam Chriſtus talem intelligentiam à Judæis nunquam exegit, ut propter ſuum adventum, & doctrinam, antiquas à Deo præſtitas leges deſereret, aut ut inutiles deſpiceret, oppoſitum potius, ut in Euangelio fertur, populum admonuit, dicens quod nec iotam linquerent, quin omnia ex lege fierent: quod legem nolebat ſolvere, ſed adimplere, id eſt opere exequi, ut uſque ad mortem feciſſe ſcribitur: & quod majus eſt, populum pro ſuæ vitæ regula ad legis Doctores audiendos mittit: cum ait, quod *Scribæ & Phariſæi in cathedra Moſis ſederunt, facerent Iſraëlitæ omnia quæ eis dicerent.* Ex hac cathedra probi eſſent, vel improbi, legem Moſis, præcepta, atque ceremonias in æternum ſervari decreverunt, ut antea à Deo fuerat præſcriptum, nec nova dogmata populus admitteret ſub eius adventus, aut altero prætextu: quod ſi poſt unum aut alterum annum ceremonialia erant ut inutilia ceſſatura, expediret, ea quæ ſub legis cortice latebant, viva voce detegere, ſuo exemplo non amplius obſervanda oſtendere; tandem neque populum ad Rabbinorum doctrinam provocare, aut ſuadere, quam Euangelio contrariam eſſe non ignorabat: non ergo quæ occulta ſub legis cortice latebant, patefecit, de quibus neque de figurativis verbum loquutus, præter auctoritatem ſibi à Patre conceſſam, quæ cum legalium

lium ablatione, vel typicis explicationibus nullam prorsus habebant analogiam, nisi ipse id exprimeret, quod non egit.

Num. VIII.

Quod Deus nequit iis phrasibus loqui, quas in contrario sensu intelligere teneamur: præsertim in iis quæ sunt de necessitate salutis.

ADdit Doct. Vir: ideoque nemo potest criminari Deum, quando phrasibus hyperbolicis utitur, quæ ab ipso Israële agnosci debent secundum litteræ rigorem accipi non posse.

Fatemur quidem neminem posse Deum criminari, quod ut ipse velit loquatur: tamen absolutè Deum criminari videtur, qui sustinet eum tali phrasi loquutum, ut homines contrarium debeant intelligere: hoc certè non est hyperbolicè loqui, neque figurativè: quia inter figuram, & figuratum aliqua debet esse proportio: sed quæ proportio inter Deum, & hominem, inter regnum terrenum, & cœleste imperium, inter Judicem, & Judicatum? Hyperbolica noscimus in sacra scriptura, & commodo sensu, & sine errore intelligimus: An quæ Deo repugnant credemus quamtumvis affirmentur? An intelligimus Deum posse pœnitere, posse irasci, gaudere, aut alicui mutationi obnoxium, gladium suum acuere, brachium extendere? An Hierosolymam ex gemmis, smaragdis, & adamantibus compactam expectamus? Plurima ex iis, & similia, hyperbolica sunt, quæ ad litteram intelligere nefas esset, & à rationis lumine alienum: sed ea quæ Deus clare, & apertè prænunciat, quæ in suo naturali sensu intellecta majestate divinâ digna sunt, atque ad totius sacræ scripturæ seriem consequentia; ad sensum alium ita diversum detorquere, ut verba Dei clara nil aliud quam obscura, & tenebrosa umbra reputetur; profectò id certius est Deum criminari. In summa ea quæ fuerunt, vel futura erant de necessitate salutis, Deus neque hyperbolice, figurative, aut obscure hominibus enunciavit: Satius fuisset nil prædixisse, & postea facere quod ipsi placuerit, siquidem ea figurative prædicta in causa fuerint, ut postea veris, & figuratis fides ab Israële non præstaretur: & gentes textibus scripturæ, quam non noverant, nequàquàm indigebant ut crederent.

Num. IX.

Quod Christus literæ spiritualem sensum non explicuit, neque quod Lex erat Mystica, potius oppositum: Atque in plurimis etiam Apostoli ad literam legem servantes.

PRosequitur Doct. Vir respondens ad id quod dixeram, Deum nobis litteram mortiferam dedisse; gentibus verò spiritum, qui vivificat; & ait: Deum primo dedisse Israëli spiritum vivificantem, sed cum revelatæ gratiæ repugnaverit, conversum fuit Euangelium ad gentes.

tes. Ego per ſpiritum intelligebam verum, & ſpiritualem litteræ ſenſum, ut non fuit Chriſto, dum viveret, revelatus, ut ſupra dixi; ſed oppoſitum docebat. Neque etiam diſcipuli hanc doctrinam claram, & apertam, conceperant; ex eis ſolus Petrus dixit quod erat Meſſias: & reſpondit, *quod caro, nec ſanguis hoc ipſi revelavit, ſed Pater:* non ergo hoc clare docuerat. Præterea diſcipuli adhuc terrenum regnum expectabant (utpotè Judæi) & quæſivere an duodecim tribus Iſraëlis eſſet collecturus? Quibus ibi ſecretum quod ſub cortice legis latebat non aperuit, neque de Iſraële ſpirituali verbum loquutus: quamvis aliquando dixerit, quod regnum ejus non erat de hoc mundo: hæc ſervabantur ab Spiritu Sancto diſcipulis poſtea revelanda, ſed nec tunc adimpleta, quia poſtquam Spiritus Sanctus ſuper eos deſcendit, in eadem perſeverabant ignorantia, legalia jam inutilia minimè credentes: ideò Petrus reſpondit Angelo, quod nolebat ſe immundare in reptilibus: Et de gentibus ad Eccleſiam recipiendis, dubitavit, ut qui credebat in ſolis Judæis Eccleſiam poſſe conſiſtere: adeò illis erat ignotum Moſis legem eſſe ut inutilem relegandam, ut plurimi ex diſcipulis eas ad ipſius obſervantiam cogere velint: & inito in Hieroſolymis conſilio oppoſitum Petrus præcipuè decrevit. Verè profectò, & ſecundum divinum decretum, quod ſoli Iſraëli Legem commendaverat. Sed non conſiſtit ratio Petri in legis divinæ ut nunc aſſeritur per adventum Meſſiæ ablatione; Sed quod jugum quod Patres noſtri portare non potuerunt non erat ſine neceſſitate gentibus imponendum, quod nil habet ſimilitudinis cum poſt ſequuta doctrina: Ergo neque Spiritus Sancti influxus ſpiritualem intelligentiam præſtitit, ut Judæis participaretur. Sed quo jure talem ſpiritum admitterent Judæi, cum & Chriſtum ipſum, & poſt ejus obitum diſcipulos legem ſecundum litteram obſervantes, viderint. Circumcidit Paulus Timotheum præciſè ut ſcirent Judæi: Venit Hieroſolymam, & ne contra circumciſionem, & patrias leges, prædicare convinceretur contrarium affectans, Nazareatum ſimulans ſacrificium legale, & cæteras ceremonias in templo publicè exercuit. Non ergo litteræ ſpiritum Iſraëlem docebat, ſed gentes, quæ credere erant aptiores: Quibuſque etiam aliqua in eo Concilio fuere decreta, ut abſtinentia à ſanguine, immolatis idolis, & ſuffocatis, ſed pro fratribus Judæis nil prorſus decretum fuit, contentis Apoſtolis quod Moſes ſingulis Sabbathis in Synagogis oppidatim legebatur: Credebant igitur hoc ipſis ſufficere, dummodo Chriſtum crederent, abſque alterius ſpiritus notitia.

Num. X.

Quod fruſtra, & præter rationem ab Apoſtolis, præcipuè Paulo, Judæis ritualia ſervare permittebatur: & quod verbis implicabantur.

PRoſequitur Doct. Vir ut probet Deum Iſraëlem carnalibus, & umbraticis non fefelliſſe, & ait quod *neque Apoſtoli, neque Paulus magnus libertatis Chriſtianæ patronus Moſis ritualia poſt Chriſti adſenſum prohibuere Judæis.*

Sic & ego ſupra probavi, unde inferebam doctrinam de myſtica, ſpirituali intelligentia Judæis non fuiſſe enunciatam neque præceptam, cum tamen hæc omnino eſſent incompatibilia advento jam corpore quod ſignificabant, & donec in ipſis perſeverabant ſpiritum qui vivificat minimè habebant: Et ego quæro, quo prætextu, vel in quem finem ea obſervari permittebantur, an ut divina à Deo præſcripta? Si ita: ergo ad vitam æternam conſequendam: quippe non eſt obedire Deo, niſi in hunc finem: neque talia licebat agere ut indifferentia, cum ſemper fuiſſent habita divina: Quod ſi tunc ſcirent non eſſe neceſſaria, ut quid religioſe ſervarent? hoc nihil aliud eſſet quam iis quæ ſacratiſſima fuere indigne

digne ludere : quam difficilis , quam confusa fuit hæc ultima revelatio ? Idcircò cæteri Doctores Christiani aliter respondent : Quod servabantur legalia ut sepeliretur Synagoga cum honore. Sed quid hoc est nisi rhetoricus , & speciosus prætextus ? At Paulus , cum omnia omnibus fieret ut aliquem Christo lucraretur , antiquos ritus Judæis permisit , plurima gentibus , quæ tractu temporis novis statutis , & consiliis partim evanuere , vel pro majori parte in toto Christianismo , præsertim papistico , perseverant. Opinatur ergo Doct. Vir , quod si ego nunc in Christum crederem ut verum Messiam , & simul omnia Mosis legalia servarem ut à Deo in lege præscripta , & ut ei obedirem , & meæ conscientiæ satisfacerem , essem nullius criminis reus , & optimus atque orthodoxus Christianus , siquidem illa neque à Christo , neque ab Apostolis , neque à Paulo fuerunt Judæis prohibita. Vidi doctissimum , & satis pium virum Dominicani ordinis Monachum , qui toto corde hanc opinionem conceperat , & ab Inquisitoribus captus , post sex carceris annos , in sua sententia constanter perseverans Christum usque ad ultimum spiritum implorans , vivus fuit concrematus. Putarem quidem quod totus hodiernus Christianismus pro illius hominis condemnatione suffragium daret. Sed ad rem: permittebatur Judæis ab Apostolis ritualium usus à Deo præscriptus , dummodo Jesum Messiam crederent quem expectaverant : Verum antiquis , & hodiernis Judæis videbantur Apostoli in verbis implicari , cum præcipua Christi dogmata Legi Mosis contraria sint , & eo ipso quod Christum crederent Legem tenerentur deserere , ut vanam , & inutilem ad salutem , ut jam non Deo gratam : Cum tamen ex eadem credere teneantur , ipso Deo sæpe attestante , quod non sunt vana quæ nobis præscripsit , quod non sunt inutilia , quod ei gratissima tota lex est , præcepta , judicia , atque ceremoniæ , quod in ejus observantia sanctificabimur coram Deo , quod illa est nostra vita , & medium unicum pro nostra sanctificatione ; quæ si feceritis & observaveritis sancti eritis coram me : Certè inter sanctum & justum nullum assignari potest discrimen : Ergo contra legem facerent , qui ejus præceptiones , ut vanas & non amplius ad salutem utiles observarent : Inanis quidem foret superstitio , & hypocrisis cum divina lege , & Christianismi severitate incompatibilis.

Sed tunc temporis erant Christiani in infantili ætate , balbutiebat Sanctus Spiritus cum ipsis , ut puerulis , sublimiori doctrinæ non idoneis (Ecclesiæ infantiam appellant Doctores Theologi) ideo totus scopus consistebat in fide Christi propaganda & optimis moribus consulendis (ut etiam faciebant Stoici) omni honestate , & vitæ innocentiâ præscripta. Unde nil mirum eo tempore legalia Apostolos & exercuisse , & permisisse Judæis , dummodo Christo nomen darent. Erat tamen pernicioſa permissio , quia qui transgrederetur crederet se peccare , & qui observaret crederet Deo placere , & utrique absolutè fallebantur , cum ea , utpotè indifferentia , neque Deo offensiva , neque grata fuissent. Videat deprecor Doct. Vir miserum populum , jam orto sole , tenebrisque fugatis , veritate , quæ sub legis cortice latebat , clarè detecta , in ejusdem legis laqueis inutiliter implicitum , ut novi Prophetæ eam inutilem , vanam , tamen adhuc observabilem à Judæisque non necessario rejiciendam prædicarent. Hoc sufficiebat , ut eos Prophetas populus non audiret , quia utpotè missi à Deo , populum in lege divina confirmare debuissent ; non verò avertere , vel ut inutilem , indifferenter servare , aut rejicere ; *Hieremiæ , cap.* XXIII. *vers.* 22.

Num. XI.

Quod si Lex esset typica, & hoc Deus non voluisset quod scirent Iudæi ante adventum Messiæ, eos fallebat: quia volebat, quod rem aliter ut erat intelligerent.

DIcebam Deum decepisse Israëlem legibus umbraticis, si talis futurus esset Messias ut nunc creditur. Respondet Doct. Vir, quod non est decipere Judæos, non ipsis regni Messiæ conditionem, ut futura erat, exactè, & apertè prædicere. Et ego iterum urgeo: hoc non esse decipere, fateor, quia non omnia debebat Deus prænunciare, quæ ad Messiam spectant: Sed omnino contraria prædicere iis quæ futura erant, adeò ut propter hanc prædictionem populus posteâ eventui non crederet, hoc esset verè decipere: quod an sic fuerit experimentum ipsum ostendit.

Addit, quod foret decipere si propter observantiam legum umbraticarum transgressam Deus populum puniviſſet: sed cum potius observantes dilexerit, & prævaricationes gravissimis punitionibus affecerit, frustra contendo quod Deus populum fefelliſſet. Eodem si liceat utar argumento: cum talium legum observatores Dominus dilexerit, & prævaricationes acerrimè puniverit, si adveniente Messia, in ipsis legibus, ut antea hærentes, & constantissimè persistentes, propter Dei amorem, & veram fidem, à Deo extrema ruina, & desertione punirentur, an non eos decepisse crederetur, quia Deum consilium mutasse suaderi non possent? Quod ait Doct. Vir de infantili Israëlis ætate, de elementis, de rudimentis puerilibus legis Mosaicæ, nihil probat contra Judæos, quibus, si infantuli essent, & majoribus ferendis adhuc inepti, non legem Deus ipsis imponeret, quam patres nostri sustinere non potuerint, neque adeo grave jugum, quod postea Spiritus Sanctus nollet imponere collis gentium: certè non facilè compatitur, quod Lex Mosis observatu difficillima sit, dura, atque ponderosa, & quod eam Dominus infantili populo exactissimè observandam imponeret: Præsertim cum, ut alibi dixi, decem præcepta decalogi majorem perfectionem admittere nequeant; ita ut & in ipsis, & cæteris moralibus in lege dispersis, quo ad Deum, & proximum, tot sint divinæ præceptiones, ut non pluribus indigeat humanum genus ad summam perfectionem, atque salutem. Nisi id intelligendum veniat de aliquibus Christianismi mysteriis, quæ sicut nunc, à quovis populo, quamtumvis rudi, creduntur, anteaquè à Græcis, & Romanis, etiam ab Israële in sua infantia crederentur. Ego quidem ut verum fatear, maximè desideravi quod talis excellentia, & major doctrinæ Christianæ perfectio, mihi ostenderetur, siquidem ex auctoribus nil solidum potui percipere.

Num. XII

Quod Iſraël non ex odio, neque malitia Chriſtum abjecit: quod ſi male fecit, fuit ex invincibili ignorantia, ut & Paulus fatetur, & Chriſtus dixit.

PRomiſit Deus (ait Doct. Vir) Regem, eumque ſuo tempore miſit, eis donis inſtructum, quibus poſſet Iſraël eum facilè cognoſcere, *ſi ſepoſito præjudicio, & malitia, ſedata mente eum conſideraſſet.*

Si Iſraël tunc temporis per totum orbem in Synagogis diſperſus, & omnes qui Judæam habitabant, Chriſtum, & ea quæ referuntur dona vidiſſent, poſſet dubitari quare non crediderint: Sed ſiquidem neque præſentes credidere, minus poſſent credere abſentes, qui nil viderunt, neque aliquid novum in Iſraële ex iis quæ expectaverant, neque in toto mundo experti fuere. Erat quidem non facile, aut rationale poſt ejus mortem, Judæos divinam legem inter gentes laboribus, opprobrio, & deſpectione obſervantes, hominibus eam hiſtoriam enarrantibus, fidem præſtare, & quam divinam religionem à Deo, & aſcendentibus receperant, abjicere. Hoc erat præjudicium à Doct. Viro damnatum, quo Judæi ſemper divina lege præventi nova dogmata admittere renuerunt, & in hoc præjudicio perſeverare à Deo ipſo ſemper fuerunt admoniti.

De malitia, quam diſertis verbis Doct. Vir, & illius temporis Judæis, & præſentibus imponit; neſcio quid reſpondeam: Sufficeret negare, cum id probari non poſſet, ſed à Deo qui hominum corda exſcrutatur, an malitia ſit, vel fidelis conſtantia judicabitur. Fere excogitari nequit, quod in hominem, qui mortuos excitat, cæcis viſum concedit, ægrotos omnes ſanat, & infinita edit miracula, totus populus malitiam, & odium exerceat; poſſent quidem aliqui qui idem officium affectarent; potuerunt falſi Prophetæ maligna invidia contra Hieremiam agere, quia de vera, vel falſa prophetia contendebant, vel etiam idololatria infecti contra aliquos Prophetas: aliter neſcio quæ inſania tot homines potuit corripere, qui alias leviſſimis quibuſcumque inſolitis permoventur: Præſertim in viro juſto, & innocente, quamtumvis populi peccata, & hypocriſim magnatibus urgeret, quod tunc Rabbini, & nunc etiam noſtri ſingulis Sabbatis concionantur, & acriter reprehendunt; neque ideò populus aut ſeniores eos odio proſequuntur, ſed annualia largiuntur ſtipendia, ut ſuis concionibus homines coerceant, & ab peccatis avertant.

Tandem Paulus Doctiſſimo Viro contradicit, & pro Judæis reſpondet, aſſerens, quod ex ignorantia Chriſtum crucifixere, & quod ipſe ex zelo legis Chriſti ſequaces totis lacertis perſequebatur: tamen erat vir doctus, Rabbinus, qui ſtuduerat ad pedes Gamalielis. Quare igitur cæteri Judæi, pio eodem zelo non afficerentur, cum Paulus credere non potuiſſet, quouſque vidiſſet cœlos apertos, & audiviſſet arcana Dei, quę non licet homini loqui? Si toti populo talia contingerent abs dubiò crederet, ſicuti credidit in deſerto. Ideo dixit Deus Moſi, *Ego veniam ſuper tabernaculum, & videbit totus populus, & credet*; debebat ergo videre totus populus: quare ſi non credidit eandem habuit malitiam, quam Paulus dum non credebat. Sufficiat ergo pro malitię excuſatione, quod ſcribitur in Euangelio Chriſtum dixiſſe; *Pater ignoſce eis non enim ſciunt quod faciunt*; & quare facerent ſi ſcirent?

Num. XIII.

Quod Deus talibus phraſibus uti debet, quas non in contrarium ſenſum Iſraël intelligere teneatur. Atque qua ratione Iſraël ſuum Meſſiam exſpectet, & ob quem finem.

ADdit Doct. Vir quod nulla ratio cogit, ut Deus pro iis quæ promittebat, iis phraſibus uteretur, quas Iſraël, etiamſi maxime velit, in alienum ſenſum accipere nequiret.

Fateor quidem, quod nulla ratio cogit Deum talibus phraſibus loqui, quas non poſſit hominis malitia, etiam ſi maxime velit, in alienum ſenſum interpretari. Cum hominis malitia potis ſit verbum Dei quamtumvis clariſſimum, obſcurum reddere, tenebricoſum, & aliquando divina bonitate indignum. Hinc hæreſiarchæ in omnibus eccleſiis exorti fuere. Sed ratio naturalis cogit credere, quod Deus ſumme verax non talibus phraſibus loquutus fuit in iis quæ promiſit, quas poſtea Iſraël in alienum ſenſum, atque contrarium, accipere teneretur; vel in æternam damnationem abire phraſibus iis juxta naturalem ſenſum intellectis.

Proſequitur Doctiſſimus Vir; quod non æquum erat propter ſequentium præviſam infidelitatem, Deum nullam populi ante Meſſiam viventis rationem habere: Cui ſtatui clara de futuro Meſſia revelatio minime conveniebat, (ut ſupra probavit) Reſpondeo, quod ſicuti Deus in lege extremam Iſraëlis ruinam, & longiſſimam diſperſionem, qualem nunc experimur, clarè prædixit: non obſtante periculo, quod populus tot laboribus perterritus legem divinam deſerens, gentibus permiſceretur: Sicuti etiam populus per tot ſæcula in hac diuturna captivitate legem conſtanter ſervat, quamvis ſciat poſſe per plura ſæcula differri ea terrena redemptio, quæ nunc viventibus nil proderit quando veniat: Ita quamvis ſciret redemptionem ſpiritualem futuram, legem non derelinqueret, neque animo deficeret, quia nemo Judæorum ſervat, nec aliquando legem ſervavit propter Meſſiam aut futuram redemptionem; Sed propter vitam æternam conſequendam. Non igitur eſſet inconveniens quod Deus Meſſiæ regnum cœleſte prædiceret, quod moriturus, & reſurrecturus erat, in cœlumque Judæis videntibus evolaturus, ubi thronum Davidis divinitus collocaturus: quod omnes gentes tunc Iſraëli erant adjungendi, ut eumdem Deum Iſraëlis colerent, Legis Moſis abditis arcanis per Meſſiam, & ejus Prophetas plurimis inauditis miraculis patefactis: An talis prænunciatio Iſraëlis animos in, & extra afflictiones dejiceret? Profecto in divina lege, & Dei amore, & ſpe confirmaret. Quod ſi non obſtante clara iſtius negotii prædictione à Romanis, vel aliis Hieroſolymæ crucifigeretur, (ut fuit) ſui Meſſiæ mortem Iſraël lamentaretur, ut Moſis mortem, & inter cæteras quas paſſus fuerat calamitates hæc major ab eo putaretur: Fidem haberet quam vos habetis, crederet ſuum Meſſiam ut creditis; neque infidelitas in cauſa foret ut regnum terrenum Iſraëlis Dominus deſtrueret; populumque ſuum inter gentes abjiceret; Servaret potius ut à Prophetis enunciatur, Meſſia ex cœlo regnante, & terrenum Iſraëlis regnum reſtituente (quod Doctiſſimus Vir cum omnibus Chriſtianis Doctoribus fatetur, dicens quod ſi Judæi Chriſtum non rejeciſſent non à Deo fuiſſent in hac captivitate derelicti) præterea nonne plurima ex iſtis fuerant etiam à divinis Prophetis Iſraëli revelata? quod Adonay *Adonay futurus erat unus, & nomen ejus unum omnibus gentibus*, quod *omnes venturæ erant Hieroſoly-*

Hierosolymam in nomine Adonay: quod *omnes venturæ erant de Sabbatho in Sabbathum, de novilunio in novilunium Deum Jahacob adoratum, & singulis annis ut festum tabernaculorum cum populo Dei celebrarent, idololatria penitus exstincta*: Si hæc omnia à Deo concedenda expectamus, non sine Messiæ interventione in terra, quid inconveniebat prædixisse Messiam jam in cœlo collocatum, ut Dei instrumentum, hæc, & sublimiora effecturum? Sicuti Angelus ille qui Israëlem per desertum ducebat. Certè quod hac, vel altera creatura, vel ex cœlo, vel in terra, utatur divina voluntas, nil indignitatis, aut inconvenientis habere videtur, neque quod sic clarè, & apertè, Israëli fuisset enunciatum; ne in letalem errorem miserè dilaberetur: hoc modo Deus populi ante, & post Messiam viventis, eandem habuisset providentiam, & id medium, quod (ut creditur) decreverat pro generis humani salute absque Israëlis internecione, optimè exsequeretur. Sed cum id Deus nullatenus per Prophetas prædixerit; potius littera oppositum significaverit, ideo non credidere Judæi, & se hac arte à divina lege recedere, eamque contemnere putabant, si crederent.

Cæterum quod de fide, & docilitate, quam Deus ab hominibus exigit, adducit Doct. Vir; generalissimum est omnibus sectis: ita loquuntur Pontificii contra omnes Reformatos, ita Reformati contra Papistas, Socinianos, & alia dogmata insequentes. Ita etiam Mahometani contra Christianos, seque ipsos appellant credentes ab Alcorano edocti; Sic Judæi se populum Dei sapientem, & à Deo instructum putant: Cæteros omnes populos vanis sectis implicitos existimantes, ut à Deo censebantur ante Christi adventum. Et cum viderint quod ab initio legis divinæ ante, & post Christi adventum, ab omnibus gentibus, ut pertinaces, & superstitiosi contemnebantur, & continuis convitiis, & opprobiis propter divinam legem afficiebantur, ut patet ex Plinio, Tacito, Petronio, Justino, & similibus: Post vero sequutus Christianismus ex eisdem gentibus coalescens idem odium, eamdem persecutionem, eadem convitia, cum semper exercuerit, eademque Mahometani pariter nobis objiciant, nullo dissimili prætextu; nil mirum quod Israël credat omnes has gentes propriis erroribus, ut antiquitus compulsas, suæ in divina lege constantiæ illudere, & ad suas fides ut dociles, indesinenter trahere contendant. Ita est, Deus vult homines ad suum imperium, atque mandata dociles, non refractarios, non contumaces; sed non ita blandos, dociles, ut ab constantia in ea quam receperunt verâ fide aliorum hominum suasione, vel etiam Angelorum (si possibile foret) contraria doctrina amoveantur: Sic etiam de Euangelio legi novos Christianos Paulum admonuisse ad Corinthios.

Dicit amplius Doctissimus Vir, quod non reperitur in suis scriptis, Deum præcipua Messiæ officia non revelasse; sed quod non clarè, & planè revelavit: hoc est, obscurè, & verbis figuratis; Respondeo, quod confusè, per umbras, & figurativè revelare haud probari potest; nisi prius Euangelio fides adhibeatur: neque potest Euangelio fides præstari, nisi credantur ea sub figuris, & umbris in Vetere Testamento contineri. Cum verò Israël tales figuras, & umbraticas insinuationes nunquam cognovisset; frustra ex Vetere Testamento Euangelium suam veritatem probare contendit; quippè quo magis Israël scripturas excrutatur, magis abest, quo minus testimonia pro Euangelio confirmando adinveniat. Neque tales insinuationes sufficiebant, ad Legem Dei deserendam, novamque amplecti priori planè contrariam, præsertim cum clarissimè de Messiæ officiis Dominus fuisset loquutus, non tenebatur Israël claris ut inutilibus despectis, confusas, obscuras, umbraticas insinuationes disquirere. Ideoque ea quæ dicuntur obscurè insinuata (ut prætendit Doctissimus Vir) non fuerunt in causa, ut Israël eum Messiam non receperit: Sed negato supposito de iis obscuris insinuationibus, & figuris, quas nunquam novit; non credidit Israël illum Messiam propter clara, & patentia à Prophetis de Messia revelata, & in illo non solum non adimpleta, sed omnino contraria ratione contingentia.

Deus fidem exigit ab hominibus; sed id non obstat quod clarè revelet id quod vult quod credamus, & quibus vult quod obediamus; hoc liquet, quia non, quia clarè se ostendit Israëli, fides Israëlis erat minus sancta, & Deo grata: & si hæc fuit ex clara revelatione, quare non ita de Messia vel ante vel quando venit? Præterquam non petit Deus, aut aliquando revelavit quod populus crederet in Messiam, vel in aliquem alium Prophetam; maximè quod crederent Prophetæ,

verba Dei enuntianti : quod omnino diverſum eſt cum homo in ſolum Deum credere debeat, Prophetæ vero credere : ergo qui in ſe ipſum fidem expoſcit jam Propheta non eſt, ſed Deus ipſe. Debet enim Propheta dicere : *Sic dicit Adonay* : non , *Ego autem dico vobis* : præſertim ſi prædicetur Lex Dei, ut onus inſupportabile. Quas hic Theologi diſtinctiones adducunt optimæ ſunt ad dogma Chriſtianum defendendum Scholaſtico modo, non verò ad Iſraëlem ſuadendum ut credat ; etenim Deus Iſraëli in ea lege conſtantiam perpetuam commendavit , ut ab ea non recederet, quamtumvis portentis , & miraculis ſuadeatur. Certè non obedire Deo, ut ait Doctiſſimus Vir, non eſt idem ac ut Iſrael Deo obediat legem à Deo commendatam ſervare , & alteri quæ ſub nunquam auditis neque excogitatis doctrinis proponebatur, repugnare.

Num. XIV.

Quod Iudæi non propter carnalem affectum Meſſiam non recepere, neque talem expectant, ſed omnino propter Dei gloriam, cum pro ſingulorum ſalute Meſſias neceſſarius non ſit.

PErgit Doctiſſimus Vir & acriter in Judæos invehitur , quod nil aliud impedivit ut ſuum Meſſiam admitterent , niſi *carnalis quidam affectus , qui terræ ita ſit affixus , ut animum ad cœlum & cœleſtia minimè attollere velit.* Sed in quo conſiſtat iſte carnalis affectus ſapientiſſimus Dominus nunquam ſatis explicuit : debet tamen conſiſtere aut in amore patriæ , & bonorum temporalium ; aut in doctrina carnali , quæ ſpirituali opponeretur , aut in utroque. Quod ad amorem terræ **Chenaan attinet, non** inficias ibo ; quod Iſraël eam ſummo amore proſequitur : & ſic tenebatur , niſi divinam munificentiam indigne contemplerit : In ea , & propter eam Dominus tot miracula fecit : Iſraëli ut inæſtimabile bonum promiſit , & dedit : quod ſi legem obſervaſſet in ea feliciter victurus ; quod ſi tranſgrederetur , non infernales pœnas comminatur Judæis ; quippe cum republica loquebatur non cum ſingularibus , in quibus plurimi erant juſti , tota republica ut improba , & rebelli , punitionem ſuſtinente, quæ in exilio à terra illa ſancta conſiſtebat : neque cætera bona temporalia, quæ ad uſus humanos expectant à Deo ipſo promiſſa, debebat Iſraël deſpicere ; ſed cum gratiarum actione à liberaliſſima Dei manu recipere , & debita cum pietate , & moderatione eis uti ; unuſquiſque ſecundum ſui ſtatus rationem , cum in ſuo mundo diverſas hominum hierarchias eſſe voluerit, quas abſque bonis temporalibus ſubſiſtere foret impoſſibile : Hoc verò reſpectu divinæ gloriæ , & ſalutis æternæ , atque perfecti Dei amoris , quaſi nihilum ab Iſraële habendas, ab eo didicimus , quem toto corde, tota anima , totis viribus amare jubemur ; ita ut nullum, nec minimum in corde habeamus quo Dei amorem , & obedientiam , quoquo modo diminui patiamur : Sicuti nec amor proximi , aliquid detrahit de totali amore quem Deo debemus , ſiquidem & proximum, & cætera temporalia in ſolius Dei gloriam amare teneamur , neutrumque ſimulata affectatione deſpicere : Abrahamum , Ishacum , & Jahacobum , Dominus divitiis cumulavit, pro quibus gratias Deo reddidere : Ideo Jacob Deo dignas grates rependens dixit , quod *pauper cum ſuo baculo Jordanem tranſiverat ; & tunc duabus pecudum gregibus , dives, in patriam redibat* . non erant certe viri iſti ita carnalibus addicti , ut cœleſtia conſiderare nequirent, nec obſtabant divitiæ frequentibus cum Angelis colloquiis , quia divitiarum amor talis erat ut de divino nil prorſus detraheret. Hæc fuit , & erit ſemper ſacræ Legis doctrina

ctrina pro qua violentiſſimas mortes Judæi paſſi fuerunt ante Chriſti adventum, & poſtea pro Romanorum idololatria à ſuis terminis exterminanda, nec adhuc oculis Hieroſolymæ ſub Cæſarum imagine inſpicienda unanimes colla carnificibus libenter obtulere. An erat affectus carnalis? terrenis affixus, quod temporalem vitam contemnebant, ut æternam conſequerentur? Non id concedet Vir pientiſſimus. Noſtro vero ſæculo, & præcedentibus poſt Chriſti adventum non eadem, & difficiliora Judæi perpetiuntur? incarcerantur, bonis temporalibus penitus deſtituuntur, & vivi propter divinæ legis confeſſionem concremantur? An hic eſt carnalis affectus quo cœleſtia aſpicere non poſſumus? Profectò non niſi propter cœleſtia gentium labores, opprobria, & mortes ſuſtinuerunt, & ſuſtinemus: Nec amplius pro Dei amore agere poſſumus; cum nemo poſſit amicum magis amare, quam vitam dare pro amico ſuo, ut in Euangelio legitur.

Sed jam video Chriſtianam doctrinam majorem perfectionem prætendere, videlicet, quod omnia terrena temporalia penitus contemnantur, quod ſola ad cœleſtia animi eleventur, & ea unicè proſequantur, nullatenus in terris theſauros colligere, ſed dumtaxat in cœlo, ubi omnia ſunt à corruptione exempta: quod neque pro ſequenti die, ut noſtræ indigentiæ ſubveniamus, ſolliciti ſimus, à paſſerculis, & floribus edocti, quibus Deus, eis non cogitantibus, liberaliſſime providet: quod vendat quiſque quæ bona habuerit, & tollat crucem ſuam, & Chriſtum inſequatur: ſicuti jubebant, & exercebant Apoſtoli cum primis Chriſtianis: & vendebant omnia quæ habebant, & imponebant pretium pedibus Apoſtolorum: Amare inimicos, non vindictam capere nec odium ſervare, una percuſſa gena, alteram offerre percutienti: nunquam jurare: nequè adhuc juſtè pro meo pallio litem cum proximo agere, potius reliquum meæ veſtis patienter largiri. Ex iis præcipua fuere in divina lege præcepta, aliqua non niſi cum hyperbolè proponuntur, quæ commodo ſenſu accipi debent: Conſilia dicunt Doctores Pontificii, alii præcepta. Plurima bona eſſent, ſi factibilia forent: Sed nunquam Chriſtianiſmus talem doctrinam fuit opere exſequutus: niſi fortè in iis primis eccleſiæ rudimentis, tunc enim pauci cum eſſent, unam quaſi confraternitatem conſtituebant, ut ex actibus Apoſtolorum colligere licet: poſt verò creſcente numero ea doctrina impoſſibilis evaſit: nunquam Chriſtiani bona temporalia contemſere ad cœleſtia dumtaxat reſpicientes; quamtumvis ſæpè vitam darent pro religione, ut & Judæi ſemper fecere. Semper theſaurarunt in terra, quamvis cœleſtem patriam principaliter intuerentur: Sufficiebat quidem eſſe pauperes ſpiritu, & reſpectu vitæ æternæ omnia temporalia nec flocci habere. Semper regna armis tueri conſuevere: Quiſque ſuam dignitatem cum decore ſervare: Sua bona retinere, nec vendere omnia, & dare pauperibus, ut ſic crucem ſuam Chriſtum inſequens unuſquiſque tolleret. Adeò ut qui aliter vitam ſuam componeret, & ea omnia ad literam ſervaret, ut ſuperſtitioſus à cordatis omnibus damnaretur. Neque mundus alio modo gubernari patitur. Quid ſi omnes ut ab Euangelio inſtituitur vitam agere velint; ubi inferiores, qui aliis inſervirent in rebus ad vitæ conſervationem neceſſariis, omnes cum eſſent pauperes, & æquales? Eſſet profectò totus mundus, ſaltem totus Chriſtianiſmus, mendicorum colluvies. Debent ergo divitiæ prudenter ſervari, & licitè conquiri, ac in proprios uſus ſancta cum ſobrietate diſpendi: Pauperibus non totum panem; ſed ſuam portionem largiri; Sed præ omnibus quærere regnum Dei, & ejus gloriam omnibus anteponere; & ſervando mandata quantum noſtra fert fragilitas, Dei gratia ſemper implorata, animæ proſpicere, & ſalutem æternam à Deo per ſuam miſericordiam expectare, & conſtantiſſimè ambire. Niſi hæc Euangelica doctrina ſic intelligatur, qui fuit, & eſt ſenſus legis divinæ à Moſe promulgatæ, nunquam opere exequi poterit, nunquam eam Chriſtianiſmus obſervavit. Si tamen ego omnes Chriſtianos Monachos Capucinos factos vidiſſem, tunc libenter faterer, eam habere Euangelicam perfectionem in totius mundi, & terreſtrium contemptu ſtabilitam: Interim neque in vitæ compoſitione, neque in cordis affectibus, neque in cœleſtibus unicè diſquirendis Chriſtianos cæteris gentibus maiori video ſpiritualitate gaudere, quamtumvis de ea maximè glorientur. Potius nulla religio, quæ tot vitiis, ſectis, præcipuè idololatria pro maiore ejus parte ſcateat, & conſpurcata ſit, ac ſemper fuerit. Fateor tamen [illegible] contra religionis

Christianæ genium, qui hæc omnia validè condemnat; Sed id assererem, quod iste genius ista perfectio secundum id quod divinæ Legi Mosis addere intendit, hominibus impossibilis est, & nunquam exequuta, nec exequendam nisi intra eos limites, quos Dominus ipse in divina Lege præscripsit. Et cum spiritualia, & cœlestia Christiani per Euangelium non magis ambiant quam Israël per Legem; non recte dicitur, quod ob terrenum, & carnalem affectum Judæi cœlestia respicere non potentes, Messiam suum non cognovere: Imò à carnalibus Israëlis animus adeò erat aversus, ut Deum summum spiritum, carni minimè similem, ejus jussu ab initio credens, jam incarnatum esse in animum non posset inducere.

Num. XV.

Quod ea quæ sufficiunt pro suadendis gentibus ad Euangelium non suffecere Iudæis aliter à Deo instructis. In quo Doctissimus Vir non me benè intellexit.

DIxeram, quod illa revelatio de officiis Messiæ in Veteri Testamento sub figuris significatis sufficiens erat pro gentibus suadendis; non vero pro Judæis aliter à Deo instructis. Regerit Doctissimus Vir, quod *si pro gentibus erat sufficiens, etiam debebat sufficere Judæis, siquidem agebatur de gentibus ab idololatria avertendis, & ad Dei Israëlis fidem adducendis*: Quare ergo non sufficeret pro Judæis?

Respondeo, quod ea quæ sufficerent pro gentibus ad Euangelium suadendis, nullatenus sufficiebant pro Judæis, propter rationem quam ibi adduxeram: Quippè Judæi erant à Deo contraria doctrina instructi, quæ debebat esse unica suæ fidei regula, quam gentiles penitus ignorabant. Verum argumenta, quibus Apostoli probarent unius Dei existentiam, non minus sufficiebant pro Judæis, quam pro gentibus; siquidem essent ex naturali ratione petita (quamvis ea in Euangelio non inveniantur) sed his argumentis non indigebant Judæi, qui soli in toto orbe, verum Deum ab incunabulis noverant, & adoraverant. At argumenta quibus Euangelium, seu novam revelationem gentibus suadebant his possent sufficere, utpotè talium rerum ignaris, & divinas scripturas minimè cognoscentibus, quibus antequam jam essent Christiani haudquaquam fidem adhibuere: quibus ergo argumentis eum Messiam Deum, & hominem esse probare possent? Id naturali ratione suaderi nequit: ex Vetere Testamento dumtaxat argumenta capere tenebantur; sed gentiles analogiam cum Euangelio quomodo discernerent, ut sic ad fidem suaderi possent? Cum igitur Veteris Testamenti essent ignari, Euangelio facilè credidere, & cultum pietate plenum admisere: cum antea summa cum barbarie plurimos homines mortuos ut Deos adorandos amplecterentur, multis fabulis contextis lumini rationis planè repugnantibus: quid mirum, quod melius instructi Deum Israëlis admitterent, quem fortasse non credidissent nisi suo modo ipsis proponeretur humanatus, ex muliere natus, pulcherrimus, innocentissimus, mortuus, resurrectus, & in cœlis ad dexteram Patris sedens inter divos collocatus: Erant similibus populi terræ satis assueti. Paulò post vel statim à Christianismi exordio, paucis labentibus annis eadem gentium idololatria perstitit, divorum nominibus, atque dearum, dumtaxat mutatis, quibus eadem antiqua templa fuere dicata, & in quibus non minus idololatricus cultus celebrabatur, & adhuc pro majori parte in Christianismo consistit.

Cum igitur ego dixi ea argumenta suffeciſſe gentibus; non sic debet Doctissimus Vir intelli-

intelligere, quasi dicere velim, ea argumenta pro statuendo Euangelio, utpotè valida, & vera, suffeciſſe pro gentibus: sed quod eæ ignaræ ob sui inscitiam potuerunt iis facilè convinci, & fidem præstare: nec enim habebant principia, quibus novis repugnarent, & sua antiqua sustinere possent, ideò Occidentales, & Orientales Indi facillimè non solum religionem, sed Papistica idola admisere, & alia quæcumque admitterent, si proponerentur, non ita Chinenses, utpotè suis ritibus, quamtumvis falsis, rationabilius instructi. Ideo dixi quod ea non sufficiebant pro Judæis à Deo aliter abundè instructis, quibus in lege dixerat: *Vos estis gens sapiens, vos estis gens inclita.*

Dixeram Deum per Prophetas Messiam diversis coloribus depinxisse, ac postea vester apparuit. Respondet Doctissimus Vir, Deum non posse sibi esse contrarium: & siquidem gentes credidere, hoc sufficere debebat Israëli, ut cognosceret, se Prophetas in vero sensu non intellexisse. Bene quidem, quasi Israël à gentibus discere teneretur, vel earum exemplum imitari, cujus oppositum Dominus semper commendaverat, & ab eis per religionem separatum voluit, nunquam in ea cum gentibus conventurum, ut dixit Moses: *Et erimus separati, ego, & populus tuus ab omnibus populis terræ*; cui Deus respondit: *Hoc etiam faciam, quia invenisti gratiam in oculis meis.* Jam quidem per plura sæcula expertus fuit Israël gentium doctrinam semper ei fuisse funestam, & earum imitationem omnium malorum causam: Ideo eam fugere Dominus sæpissimè admonuit: Ergo quamtumvis gentes crederent, nil debebat in Israëlitarum animos influere illa fides. Est enim verum, ut dixi, quod Deus contrariis coloribus Messiam depinxerat: quippè terrenum descripsit, qui alias futurus erat cœlestis: & sicuti hæc nostra spes in Messiam terrenum est vestræ fidei contraria; ita & illa promissio terrenis coloribus depicta, ut jacet, futuro cœlesti Regi. Sed quod sub his contrariis coloribus, aliud satis diversum latebat; id nunquam novimus, neque noscere possumus, donec Euangelio fidem non præstiterimus.

Num. XVI.

Quod Israël Regem cœlestem non vidit, neque visibilis est, sed fide credendus, neque pro hoc miracula sufficiebant.

REfert Doctissimus Vir, Regem Israëli promissum fuisse, sed quod responderim: Regem non vidimus. Et urget, verum esse quod Regem terrenum non vidimus; habuimus tamen cœlestem, quem noluimus recipere. Christianè satis loquitur, ut decet, sed contra Israëlem nil convincit, qui regem cœlestem Hierosolymæ non vidit: Neque visibilis est Rex cœlestis; sed per fidem credibilis: quia non potest esse Rex cœlestis, nisi fuerit Deus ipse (quidquid Sociniani contrarium somniaverint) etenim nulla pura creatura potest ubique assistere, & providere. Sed quomodo cognosceret Israël hominem aliquem esse Deum, ideoque regem cœlestem? an ex miraculis? Profectò vera miracula opera Dei sunt, sed quando à Deo immediatè non efficiuntur, sed per homines, isti ut Dei instrumentum recensentur, & ut ejus ministri venerantur, honore, & gloria soli Deo omnipotenti concessis: Non igitur ex miraculis homo aliquis sui divinitatem, seu deitatem asserere potest; sed id dumtaxat, quod ministerium ejus est à Deo, non à propria voluntate, aut superbia confictum. Neque Mosis miracula ipsum regem cœlestem probabant, sed regis cœlestis fidum ministrum. Cum verò Deo placuit immediatè suam existentiam Israëli demonstrare, præter Mosis stupenda miracula, ipse absque hominis interventione totum populum alloquutus fuit, ita ut ejus existentiam non amplius posset in dubium vertere. Præterquam ut Doctores Christiani asserunt, Christus quando in cœlum ascendit Regis sceptrum obtinuit, non antea, cum servi formam gerebat in mundo. Quomodo igitur Israël posset tunc

cognoſcere eum hominem eſſe Deum, & Regem cœleſtem, cum nec miracula ſuffeciſſent, neque quod de ſe ipſo id affirmaverit, aut aliquod obſervaverit regnandi ſignum? Et quamvis cognoſceretur ut Propheta, non ideo ut rex cœleſtis cognoſceretur, cum nondum regnum obtinuerit. Poſt vero tempore Apoſtolorum non ſufficeret quodlibet miraculum, ut quem Prophetam crediderant jam Deum eſſe crederent: Profecto nimia credulitas à Judæis exigebatur. Sed cum Doctiſſimus Vir non explicuerit quomodo Iſraël Regem cœleſtem viderit; Sufficit abſolutè negare donec probetur. De quibus inferius plura.

Num. XVII.

Quomodo futura Redemptio ab Iſraële deſideretur, quamvis non omnibus populi individuis profutura ſit, præſertim qui antea emoriuntur.

PRobat Doctiſſimus Vir: quod ſatis liquebat Iſraëli, futurum quod expectabat regnum non forè terrenum, neque corporalem redemptionem, quæ toti Iſraëli, & totius populi in ſalutem promittitur, quæ ſi terrena futura eſſet ſolis tunc viventibus prodeſſe quiret; non tamen per tot ante ſæcula jam mortuis: Ergo ſpiritualis redemptio erat promiſſa, quæ toti Iſraëli poſſet eſſe in ſalutem.

Pro cujus argumenti ſolutione quod aliquam probabilitatem prima facie habere videtur, ſupponat Doctiſſimus Vir: quod Iſraël duplici ſenſu conſiderari debet: vel copulativè, pro collectione populi, & ut reſpublica quædam à Deo inſtituta: vel diſtributivè pro ſingularibus illius reipublicæ. In hoc ſecundo ſenſu nullo Meſſia, nulla redemptione indiget, nec aliquando opus habuit ad ſalutem æternam conſequendam: ſufficit quidem lex divina quam ut unicum medium ad ſalutem Dominus Iſraëli præcepit: *Hæc eſt veſtra vita: arborem vitæ* appellavit Salomon: quod de temporali minimum verificaretur: cum & juvenes quamtumvis pii immatura ætate moriantur; ſed de æterna neceſſe eſt intelligi. Propter ejus obſervantiam Deus ſe nobis conceſſurum promittit: quod *erimus ei grati*, quod *erit nobis in Deum*: quod *nos amabit*; & cum præter Deum ipſum nulla alia gloria rectè cogitari poſſet, ſic nobis æternam gloriam promittit. Eſt quidem verum, quod cum homines ob ſui limitationem gloriam neque concipere, neque verbis exprimere poſſent, varias gloriæ ideas ſibi finxere, quas cæteris hominibus perſuaſerunt, ut ad vitæ rectitudinem, earum ſpe allicerent. Gentes campos Eliſios; Mahometani voluptatibus plenum Paradiſum: Chriſtiani civitatem in quadro poſitam ſuper omnes cœlos, quaſi Deus ſibi domicilium aliquod paraverit: quod Jeſuita doctiſſimus magno volumine graphicè depinxit, ad ea verba Euangelii: *Multæ ſunt manſiones in domo Patris mei*: ubi magna lucidiſſimaque palacia ſomniavit, ne poſt reſurrectionem Sanctorum rediviva corpora, quaſi oves errarent per totum cœlum diſperſa: Et cum ſenſus tunc non otiaturos, veriſimilè ſit, mirabiles colores, odores, ſuaviſſimaque mella, atque ſapores lepidè deſcripſit: De tactu nil protulit, ne omnino Mahometicum Paradiſum depingere putaretur. Ita humana imbecillitas delirat, in rebus incomprehenſibilibus; at Iſraëlis individua nullam aliam gloriam ſibi propoſuere præter Deum ipſum, cui ſi Iſraël legem obſervans, placuerit, credit & ſperat infallibiliter eo in æternum fruiturum: Sed ubi, & quomodo, nec ſcit, nec ſcire uſquam affectavit, neque pro hoc divino, & ſummo bono conſequendo, Meſſiæ aut alterius redemptionis, interventionem admittunt Judæi aut neceſſariam eſſe crediderunt, ſola divina miſericordia, & lege contenti.

Verum

Verum in alio ſenſu, ut unus populus, ut reſpublica, ut eccleſia Dei collectivè ſumpta, diſpar eſt ratio: & ut talis à Deo punita fuit, ſuo ſplendore penitus deſtituta, ex ſancta patria extorris, quaſi à Deo deſpecta, & derelicta: quem ſtatum, ſub viſione prophetica cadaverum ad vitam redeuntium deſcripſit Ezechiel, dicens: *Hæc eſt domus Iſraëlis, ſepulta in gentibus*, cujus ſepulchra ſe aperturum ibi promittit, & in patriam reductorum, ſuper eamque divinum ſuum ſpiritum influxurum. Hæ ſunt punitiones, & redemptiones populi, reipublicæ, ſeu Eccleſiæ; non ſingularium: quia in devaſtata republica ſancti, & pii eamdem, fortaſſe propter Dei judicia deteriorem, fortunam ſubeunt. Ideo de pœnis, & præmio æternis Prophetæ ferè non loquuntur; cum hæc ad ſingularia, non ad rempublicam pertineant; ne igitur Iſraëlitica crederet ſe jam à Deo in æternum derelictam, neque amplius Deum Abrahami ſemen diligere atque in gentium numero à Deo haberi, ſuamque eccleſiam in alias mutaſſe, legemque quam dederat ut inutilem revocaſſe, populum, & in lege, & per Prophetas omnes, admonuit, quod fœdus cum patribus initum, nunquam defecturum, quamvis foret inter hoſtes ſuos diſperſus; quod omnes nationes ad quas relegatus fuerit, diſperdet; non verò populum ſuum quem ad juſtitiam caſtigabit; quod quamvis gentes credant, & ei objiciant, quod ſuum vulnus eſt immedicabile, ipſe ſanabit, ut non amplius ægrotet; quod reſtituetur, & in ſui gratiam, & in patriam, ut ibi ab hoſtibus liber divinum cultum exerceat, & antiquis favoribus fruatur. Hæc adeò frequenter repetuntur in Sacris Scriptis, ut vix ſit Prophetarum pagina abſque ſimilibus conſolationibus, ita claris verbis, ut aliter, niſi ad libitum, interpretari non admittant, aut in alios ſenſus converti. Quamvis plures gentes per multa ſæcula nobis objiciant; aliquæ, quæ majorem mundi partem occupant, quod ſunt vera Abrahami poſteritas: aliæ quod ſunt verus Iſraël, ſicque ſpiritualis, in quo omnes Prophetiæ adimplentur, de quo maximè gloriantur diverſæ gentes variis cultibus implicitæ; & nos ex Iſraële naturaliter oriundos, ut à Deo odio habitos, & profanos abominantur, ſequè novis revelationibus, populos Dei eſſe contendunt. Sed hæc amantiſſimus pater in noſtri correctionem permittit: Non quod alios populos præ nobis diligat; ſed ut zelotypia affecti confuſionem patiamur, & ejus miſericordiam ſemper imploremus: Quod ne aliquando ignoraremus claris verbis admonuit. Igitur tota eccleſia Iſraëlitica promiſſam à Deo reſtitutionem deſiderare, & continuis præcibus flagitare tenetur; niſi ingrata fuerit, & infidelis. Sicuti & eccleſia Chriſtiana ſuam conſervationem, & propagationem avidè exoptat, & Deum continuò deprecatur, quod Chriſtus regnet in omnibus hominibus, & quod omnia adimpleat quæ de eo prædicta fuere, ita ut in genere humano ſit paſtor unus, & unum ovile. An ſinguli Chriſtiani pro ſuarum animarum ſalute talium adimpletione indigent? non certe, ſed ſic credere, & deſiderare, ac petere tenentur in Dei gloriam, & eccleſiæ proſperitatem. Ecce, Doctiſſime Vir, (quod fortaſſe nunquam de Judæis audiveras) qualis ſit Iſraëlis ſpes, qualem redemptionem conſtanter expectet; non pro divitiis conquirendis; quia Judæus, etiamſi ditiſſimus, redemptionem populi à Deo deprecatur; non pro humanis commoditatibus, plures quidem haberent inter gentes ſi divinam Legem deſererent, & Iſraëlis futuræ redemptionis ſpem exuerent: Non ergo propter humanas commoditates expectant, præſertim cum (ut ait Doctiſſimus Vir) non multo pejus vitam degant in plurimis locis, quam vel degere, vel degere poſſent in terra Canaan: Hoc etiam liquet, ſiquidem habita permiſſione à rege Dario redeundi, præter quadraginta tria millia hominum, in patriam populus redire noluit. Et adhuc jam Hieroſolyma ædificata, templo conſtructo, & temporis tractu ea reſpublica non modicum ſplendorem adepta, populus terram Chenaan habitare renuit: & per totum mundum, ut nunc jacet, in Synagogis, diſperſus vivere maluit: quippè illa redemptio, licet à Deo conceſſa, erat omninò terrena, & ſublimiorem ex Prophetis expectaverat, quæ etiam ſpiritualem adduceret quam Judæi adhuc ſpectant, cum utramque Dominus promiſiſſet, videlicet reductionem in patriam jam ab hoſtibus liberam, & cordium mirabilem circumciſionem, tanta cum gratiæ affluentia, ut amemus ſemper Deum toto corde & tota anima ut vivamus.

Hieremias.

Deut. Canticum Moſis.

Hoc

Hoc beneficium non nobis solis Judæis expectamus, sed omnibus simul gentibus, cum Davide desiderantes quod laudent Deum omnes populi, & purè adorent Deum omnes nationes. Sed hæc omnia, & temporalia, & spiritualia non præcipuè in nostram, & totius generis humani utilitatem expetimus; sed ob principalem scopum propter Dei Israëlis gloriam, & honorem, qui solus regnet in suo mundo, cui cunctæ gentes cum amore, & humilitate obsequantur. Hoc est regnum Dei, quod desideramus, & quod unicè in nostra liturgia petimus, & continuò deprecamur: quod ita temporali Israëlis, ex gentibus redemptioni, colligatur, ut nunquam unum absque altero prædixerint divini vates.

Neque erit inefficax remedium, ut omnes gentes ad verum Deum convertantur, falsis sectis depositis, si viderint populum à Deo per tot sæcula abjectum, & dispersum, ejus omnipotenti manu, contra omnium hominum opinionem, collectum, sublimatum, exaltatum, quem neque inspicere dignabantur. Præterquam terræ Chenaan possessio signum erat evidentissimum, quod Israël in Dei sui gratia perseverabat; & ex ea relegatio iram Dei contra suam ecclesiam & populum significabat, ut ex plurimis Sacræ Scripturæ locis, evidenter agnoscitur: Erit igitur talis possessio maximè expetenda, ut in divinam gratiam populus iste se jam reductum credat.

Nec obstat quod nunc & antea viventes hanc fælicitatem gustare nequeant; quippè quandocumque evenerit idem erit populus, eadem respublica, & ecclesia; & tunc totus Israël salvabitur: Sicuti totus egressus fuit ex Ægypto, quamvis in ea captivitate, & patres, & aliquæ generationes jam non exstarent, morte præventæ. Totus Israël terram promissam obtinuit, quamvis omnes parentes in deserto mortui fuerunt: Sic totus Israël tunc salvabitur, quamvis plurimi interim moriamur. Ideò diximus talem redemptionem pro singularium salute non esse necessariam; sed propter solam gloriam Dei: & reipublicæ spiritualia, & temporalia bona, ab omnibus piis Judæis desiderantur, & ut Deus concedat ecclesia continuò deprecatur. Nec sunt Judæi adeò stulti ut credant suo hoc tempore Deum eam redemptionem facturum (non quod repugnet) sed quod multa sæcula cum transierint quin Deus fecerit, possunt adhuc plura percurrere quin faciat: ob id sua divina Lege, & æternæ gloriæ spe contenti vivunt, quamtumvis Deus hanc felicitatem per multa sæcula differri velit: Non ergo est exile bonum, quod Israël expectat, sed summum bonum, nempè gloriam Dei, regnum Dei omnibus innotescens, sacrificia, quibus ei uniatur sua ecclesia, ut antiquis temporibus fuisse constat: Prophetiam, ut Deus hominibus ut antea communicetur: & hæc omnia non præcisè in nostram, aut futurorum utilitatem; sed in gloriam, & honorem Dei omnipotentis Israëlis; cujus cum misereatur, cui cum benedixerit, cum illuminaverit vultum suum super eum, cognoscetur via ejus, id est Lex divina, in terra: & scient omnes gentes salutem suam: laudabunt te populi Deus, laudabunt te populi omnes, lætabuntur, & cantabunt nationes, quia judicabis populos cum æquitate. Israëlis terrenam mirabilem redemptionem hæc omnia consequentur: hoc est regnum Dei, quod depinxere omnes Prophetæ: hoc quod nondum vidimus, nec vastissimæ totius orbis regiones viderunt: hoc Judæi expectant, & quousque non viderint constanter expectabunt; quod cum ad Dei gloriam pertineat, quando libuerit operabitur.

Num.

Num. XVIII.

Quod Prophetæ neque locum, neque tempus nativitatis Meſſiæ, neque parentes prædixerint; ſed quod erit ex tribu Iudæ, & domo, vel ſemine Davidis: Quod neque ejus parentes certò conſtant ex Euangeliſtis.

ADdit Doctiſſimus Vir: Quod ſi Meſſias regnum dumtaxat terrenum adducturus eſt; fruſtra fuit per Prophetas adeò magnificè, & frequenter de eo ſermonem inſtituere; tempus, & locum ſuæ nativitatis atque ejus parentes prædicere, ut noſcerentur: majora igitur munera, & diviniora officia erat effecturus.

Fatemur multa & magnifica de Meſſia rege divinitus prædicta; non tamen quæ ejus humanam naturam exceſſerint, ſed quod perfectiſſimus erit præ cæteris filiis hominum. Talem debebat perfectionem habere, qui tunc temporis, regnum Davidis deſolatum reſtitueret, & omnes gentes terræ ad veri Dei cultum perduceret, ejuſque nomini inimicos, potentiſſimè ſubjiceret, & de medio tolleret; qui ſuo exemplo, & ſapientia omnes ſectas deſtrueret, & Iſraëlem, & gentes ſuaviſſimo, ſed invincibili jugo ad amorem Dei, & ejus puram adorationem cogeret. (Quomodo hæc cum libero arbitrio compatiantur infra diſcutiemus.)

Aliqui credidere Meſſiam futurum eſſe eumdem regem Davidem redivivum (*quem ſuſcitabo eis: Hierem:*) Qui ſi idem foret immortalis futurus eſſet, & in regno perpetuus: Sed cum hæc opinio probabilis non ſit, ſed quod ex ſemine Davidis Meſſias erit oriundus, certum eſt quod primò hac mortali vita privato non minus ſancta regum poſteritas inſequetur, quæ ſucceſſivè ſedeat in trono Davidis, ut fatetur Hieremias; *Quod ſicut eſt impoſſibile temporum ordinem perverti; ita eſt impoſſibile* (loquitur de redemptione) *quod deficiat ex ſemine Levi, qui ſacrificet in templo: & ex ſemine Davidis qui in ejus trono ſedeat:* Cum verò non iidem Levitæ futuri ſemper ſint, ſed per ſuas generationes, ita neque idem rex ſemper erit, ſed continuata ſeminis Davidis ſucceſſione. De his cuivis licet ad libitum opinari, cum Prophetæ nil revelaverint, quo dubium dirimatur. Sed Lex divina nullam ad Meſſiam habet relationem, neque propter eum eſt, neque ab eo aliquo modo dependet, ideò nulla mentio de Meſſia facta in Lege: Et Prophetæ non niſi redemptionem Iſraëlis ex longa captivitate prædicentes, tunc Meſſiam Regem futuri populi, magnum Sacerdotem, templum, Sanctam civitatem, Sacerdotes, & Sacrificia, Deum conceſſurum prænunciant.

Tempus Meſſiæ, ſicuti redemptionis, nunquam ſignatum fuit: Nec locus ſuæ nativitatis; maximè quod oriundus erit ex Bethlehem Ephrata: ubi non dicitur quod naſciturus; ſed egreſſurus: & omnis æquivocatio ut vitaretur, addit: *& egreſſiones ejus ab antiquitate:* non egreſſus, quaſi nativitatem ſignificaret. Parentes nullatenus prædicuntur, ſed quod erit ex ſemine Davidis, ut quod ei Deus promiſerat adimpleretur: Ultra nulla parentum notitia, quam neque Euangeliſtæ certam dedere, ſed maxima cum differentia; unus per Salomonem, alter per Nathanem filios Davidis, lineam generationis deducens: Quam impoſſibilitatem ut Doctores componerent, duas lineas naturalem & legalem adinvenere, tot cum difficultatibus, ut vix intellectus humanus capere poſſit. Sicuti ab Joſepho ad Zerubabelem diverſos avos, & proavos, diverſorum nominum excuſatione, vel neſcio quibus legalibus matrimoniis excogitatis evadunt. Præterea parentes Chriſti Euangeliſtæ minimè retulere, qui cum ex ſola matre carnem aſſumpſerit, cum parentibus Joſephi nil

habebat, ab ipso non genitus. Quare frustra videntur nominari patris putativi generationes ad eum haud pertinentes: Nec ignoro quas solutiones commentatores satis ingeniosè fuerunt meditati; ex quibus & magna earum diversitate, colligo, quod non solum in Prophetis, sed neque in Novo Testamento Christi parentes fuerunt ita designati, ut hominibus certè constaret, qui fuerint, & quod ex semine Davidis fuisset oriundus. Quod plurimi Christiani Doctores fatentur, asserentes, quod cum Jesu cognatio fuisset omnibus satis nota Euangelistæ de illius declaratione non multum curarunt: Quod etiam planè concedit Johannes Calvinus, dicens; *quod cum Josephus, & Maria in adeò abjecto statu, paupertate & despectione essent, nihilo regij in ipsis apparenti, scandalum in hac genealogia Euangelistæ vitare conabantur: Siquidem ex ipsa non liquido probari potest ex Davide originem habuisse Mariam.* Et miror quod cum ferè cum omnibus fateatur Calvinus quod Christus non procedit naturaliter ex Salomone, quod paulò post dicat: *Quod si præscindamus Salomonem ex Mariæ genealogia Christus non erit amplius Christus;* Et quid magis præscindere quam ex suo semine non esse progenitum? Huic objectioni alibi respondet, quod *quamvis naturaliter non fuisset ex Salomone natus; hoc non obstanti per ordinem quemdam legalem ejus filius putatur, quia descendit ex regibus Judæ.* Hæc certè non intelligo, cum linea Nathanis ante Christum nunquam regnaverit: neque jus regnandi poterat venire lineæ Nathanis ex Salomone, sed ex ascendente suo Nathane ut filio Davidis, quem ille posterus repræsentaret, non Salomonem. Hæc prolixe scripsi, ut aliquo modo probarem ~~patris~~ parentes Christi nullatenus in Vetere, neque certò in Novo Testamento fuisse designatos, ut prætendebat Doctissimus Vir; quod si, ut intendit, factum fuisset, nihil utile inferre posset, ut majora quam speramus Messias facturus esset.

Quod addit Doctissimus Vir: Christo jam adveniente Israëlem fuisse satis clarè, & evidenter absque figuris instructum de eo Rege cœlesti, & de eo Regno: ideoque peccat qui suum Regem primo ei nunciatum rejicit, & non cognoscit. Hæc est conclusio Doctissimi Viri ut pii Christiani: Multa supponit, quæ supra non ita esse probavimus, & multa quæ nisi jam credentibus probari nequeunt. In eo majorem vim facere videtur, quod Deus plura, & excellentiora dederat quam promiserat. His supra respondi, quod si dedisset quæ clarè promiserat, sublimiora etiam clare facilè crederentur: Sed sine illis cætera nec probari possunt, nisi ex Veteri Testamento constiterint, sed cum ex eo non clare, sed vix per umbras, vel figuras constare fateatur Clarissimus Vir, non est, unde credat Israel, nisi primò Christianus factus eas umbras, seu figuras admiserit.

Num. XIX.

Quod nil de Messia prædictum adimpletum est. Quod ejus regni cœlestis nullum signum huc usque visum, neque in gentibus, neque in Israële, neque in Ecclesia Christiana.

PErgit Doctissimus Vir: Quod licet aliqua quæ de Messia prædicuntur ad literam adimplenda, nondum adimpleta sint, nil facit contra veritatem: Quippè in posterum suum complementum habebunt, præsertim quando introiverit plenitudo gentium, & Israël suam finiat infidelitatem, neque fidei aditum præcludat.

Respondeo, quod ubi Doctissimus Vir dicit (*aliqua*) Israël intelligit non aliqua sed omnia: Siquidem nil hucusque vidit de eis quæ de Messia fuere prædicta: Neque erga Deum, neque erga Israëlem, neque erga gentes, neque adhuc erga Christianismum. Deus à majoribus mundi partibus ignoratur, gentibus in idololatriæ luto hærentibus: Israël in eadem,

in eadem, & majore disperſione, quam ante ejus adventum per quingentos annos patiebatur: Chriſtianiſmus totus in varias ſectas diviſus, & ferè totus à principio idololatricus: Vitia in toto genere humano non minus regnant, quam ante Chriſti adventum, niſi ſit in aliquibus regeneratis, quos nemo novit: Diabolus etiam regnat ut antea, & ferè totum mundum cum Judæis in infernum præcipitat. Quos ergo effectus Iſraël iſtius novi regni periclitatur, ut ſuum Meſſiam credat jam ex cœlo regnum exercere in terris? Profecto neque in Iſraële, neque in toto Chriſtianiſmo aliquam peculiarem providentiam experimur, ſive ſpiritualem, ſive corporalem reſpicias: Si Papiſtas excipias, qui Chriſtum ſæpe Mónachos, & Moniales alloqui, ut de fide credere jubent: qui matrem huc & illuc mittunt, ut ſuis devotis auxilietur, qui prophetiam, & ſtupenda miracula ſingulis annis, & menſibus, ab eo ab ea, & ab eorum Divis patrari conſtantiſſimè aſſerunt: quia ſi hæc non confinxerint, nullatenus Chriſti regnum ſe experiri crederent. Sed his facile reſpondebitur, quod ut Rex Meſſias regnat in ſua eccleſia in qua conſiſtit Regnum Dei. Sed ubi Iſraël vidit hanc eccleſiam pluſquam per mille & trecentos annos, ut ibi cognoſceret Regem cœleſtem? Nondum venerant Reformatores, & quando venerunt, non meliorem locum obtinuere in Chriſti eccleſia quam Judæi, qui nec poſſunt tales Chriſtianiſmi diſſenſiones diſcernere, & ſecuriorem partem eligere: ergo nunquam, clarè, & planè, ut aſſeritur, viderunt Regem cœleſtem. Suum Regem ſatis clarè viderunt in Sinaï, & poſtea quod in Iſraële regnat, ſpeciali quam promiſerat providentia clariſſimè experiuntur; Et quamvis ſit inter inimicos diſperſus; *Servabo fœdus, quod pepigi cum patribus, & tecum in egreſſu ex Ægypto: Omnes gentes diſperdam, in quas te relegavi, te autem nunquam diſperdam, ſed caſtigabo ad judicium: Eris ſemper unus populus coram me.* Quam ſpecialem providentiam Iſraël per multa ſæcula experiebatur cum in temporalibus, tum in ſpiritualibus, quod nemo credo inficias ibit; hoc eſt ſenſibiliter regnare Deum in ſua eccleſia, cum, & punitionem, & protectionem (doctiſſimis ex Chriſtianis mirabilem) ut ad literam promittuntur adimpleri videamus; Regem cum cœleſtem clarè, & indubitanter agnoſcimus, & quod in nobis, ut prædictum fuit, etiam nunc regnat: Ideoque non peccamus alteri regi non obſequentes, cujus nullibi ſpecialem providentiam uſquam viderimus: *Deum tuum amabis, & ei ſoli adhærebis.*

Hoc bene ſciebat Paulus, & quod ſine Iſraëlis ſenſibili redemptione non locum aliquem habebat Meſſias: cui objectioni, quam antea fecerant Apoſtoli, ſatisfecit: Quod ſuo tempore redimetur Iſraël (& quis poſſet oppoſitum probare?) quia ſine Iſraële nulla uſquam promiſſa redemptio. Ideo Doctiſſimus Cocceus ad *Caput* XXXVII. *Ezechielis* fatetur, quod Iſraël carnalis iterum poſſidebit terram Chenaan (addito *in Chriſto*) cum ſenſus myſtici inter Chriſtianos Doctores acerrimus propugnator fuerit: Certe veritas ipſa eum hoc fateri coëgit; ob id Paulus, & Petrus, & alii Apoſtoli, prædicabant, Chriſtum citò rediturum, ſuo adhuc tempore: & plurimis ex credentibus jam nimis tardare videbatur, quos Paulus bona ſpe corroborat, & citò venturum enunciat, & ſi quis ex fratribus moriebatur, cum cæteri contriſtarentur quod ille jam non viſurus erat Chriſti adventum, eum reſurrecturum docebat, ut obvius eſſet ei quando veniſſet; addens, *atque nos qui permanemus aſcendemus ad eum in nubibus*: Quale omnes credebant tale Chriſti regnum citò viſuros: fortaſſe non crederent ſi aliter proponeretur: quod tempore Tertulliani infallibiliter expectabatur, nec me latent commentarii, quos ut hunc nodum ſolverent authores cogitarunt.

SECUNDUM QUÆSITUM.

Num. I.

Quod Messias non fuit promissus, ut aliquid Israëli noviter revelaret: neque ut legislator, sed ut Rex. Atque nihil novum revelavit, quod Deus antea non dixisset, & Israël optime à principio scivisset.

QUærebatur Secundo, ut assignaretur locus in quo Deus dixerit, quod unicum medium ad salutem Israëlis, & restitutionis in divinam gratiam, sit fides in Messiam quatenus jam venit. Respondit Doctissimus Vir: non esse necessarium, ut Deus olim præsignificaverit; Sufficere postquam Messias in mundum venit, Deum id ipsum per Messiam declarare. At ego urgebam id non sufficere, cum omnia quæ erant Israëli de necessitate salutis Deus clarè, & apertè præscripserit: ne aliquo tempore à divina voluntate recederet, seu proprio errore, seu ab gentibus seductus: Et cum fides in Messiam futurum esset unicum medium ad salutem, oportebat id præmonuisse: ideo neque antiqui, neque hodierni Judæi credunt Messiam quem expectant, futurum esse medium ad salutem; quia Deus nunquam id dixit nec insinuavit: quod si aliquo modo insinuasset, neque hoc sufficeret, quia populus assuetus audire clarè, & apertè, *ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti*, & cætera de Deo & ejus cultu pariter clara; non debebat per obscuras insinuationes ex uno, vel altero verbo decerptas, antecedentibus, & consequentibus minime pensitatis, nova dogmata credere, quamvis à toto mundo suaderetur. Neque à Messia quando veniret novas jussit Deus revelationes expectare, nec nunc expectat ita ut Regnum Dei noviter Israëli revelatum dicatur, quia per tot ante sæcula Israël constantissimè credebat Deum esse Regem cœli, & terræ, atque speciali providentia in Israële regnare. Noverat quod Deus est finis ultimus hominis, atque ejus summum bonum: Ideo pro ejus gloria sæpè moriebatur, & gentium opprobria patienter tulit: quod animæ salus, atque vita æterna præ omnibus bonis expetenda. An hoc Judæi ex Euangelio didicere, vel ignorabant ante Christi adventum? An Christus hoc quasi novum edocuit, vel ejus Discipuli? Potius ut stabilitam doctrinam supposuit, & ut eam prosequerentur admonuit: quippè præter hæreticos Sadducæos, nemo non credebat animæ immortalitatem, æternam gloriam, pænamque. Quapropter cum juvenis ille quæreret, quid faciam ut salvus fiam? Respondit: *Serva mandata:* verum addidit, quod si perfectionem, & severiorem vitam volet: *Vende omnia quæ habes*, non ut præceptum, sed ut consilium. Ecce quod unicum medium pro vita æterna consequenda in servandis mandatis dumtaxat consistit: Ergo jam ille juvenis, ut bonus Judæus, quod requiritur ad vitam æternam exactè sciebat: Cognoscebant ergo Judæi clarè, & apertè regnum Dei, & Regem cœlestem, cujus eamdem habebant ideam, ac nunc habemus: Et quem non alio modo possent Judæi ignorare, quam si sub corporis humani involucro eis sese objiceret.

Nunquam Messias promissus fuit ut legislator Israëli, nec ut crederetur ut Deus Israëlis, aut qui Legem perficeret, aut quovis modo mutaret; ideo ei fides talis adhibita non fuit: Sed ut regnaret sic ut David cum veritate, & justitia, improbos coerceret; & divinam Legem servaret, & servare faceret. Regnum tamen cœleste cum speciali providentia in

Israële

Iſraële ſibi ipſi Deus reſervavit : *Ego ero vobis in Deum : Servus meus David princeps in medio veſtri* : non ut nova revelaret , quod nunquam Deus dixit : quod ſi revelaturus eſſet ea , quæ ad vitam æternam erant neceſſaria , quare Deus id non prædixiſſet , ut ſuo tempore ei fides præſtaretur ? Saltem in ſpecie , quod Meſſias venturus alia ſublimiora cœleſtia , ad vitam æternam neceſſaria , revelaturus erat. Certè tale ſecretum (Iſraëli poſt mortiferum) neſcio quare infinita illa bonitas ſervare voluit , cum ita facilè extremam dilecti populi ruinam præcavere potuiſſet. An , ne populus animo ante deficeret in ſuis captivitatibus ? Ingenioſa ratio , ſed pro tanto negotio debile fundamentum , quod ſupra (ni fallor) ſatis impugnavimus.

Num. II.

Quod Iſraël non debebat divinam Legem cum alia comparare , ut quæ ſibi perfectior videretur eligeret. Et quod nulla ita perfecta ut divina eſſe poteſt.

ADdit Doctiſſimus Vir : Dominum non voluiſſe ante Chriſti adventum quod Iſraël ſciret , & crederet , quod Lex ritualis erat typus perfectioris doctrinæ : Sed quod poſtea à Chriſto edoctus hanc veritatem caperet : collata nova doctrina cum antiqua , quo facilè poſſet cognoſcere illius perfectionem maximè ſuperare.

Si Deus ita dedit Legem , ut Judæi nullatenus intelligerent eſſe alterius futuræ typum , quouſque ab Euangelio docerentur : ergo nunquam potuerunt id ſcire , aut credere , donec Euangelio fidem noa præſtiterint : ergo non ſuppetit efficax medium ex Vetere Teſtamento , quo id credere poſſint , & Euangelio fidem adhibere. Quod erat noſtrum quæſitum. Neque licet hominibus Legem Dei , atque ejus divinam , quam ſupponunt eſſe , doctrinam cum aliis novis , aliquo modo contrariis conferre , quamtumvis divinæ etiam prædicentur ; poſt verò quæ ſibi perfectior videtur eligere. Et quid eſt homo qui poſſet talem comparationem facere , & perfectionem inter divinos inacceſſibiles infinitæ voluntatis actus , major , minorve ſit diſcernere ? Sed Iſraël à multis ſæculis divina Lege inſtructus quando alias conſiderat , ſuæ quam à Deo recepit majorem perfectionem evidenter agnoſcit. Sive Deitatem ipſam reſpiciat , puram ſimpliciſſimam , in omni linea unam adorandam : cujus oppoſitum ſummam imperfectionem , & intellectus imbecillitatem dijudicat. Sive ejus immutabilitatem , ac impatibilitatem aſpiciat , in quam antiqui Græci , & Romani aggrediebantur , ſumma cum imperfectione , quippè nullo prætextu , nulla metaphyſica diſquiſitione , ſacrum id dogma patitur everti. Deo nullam figuram concedit , nullam corporeitatem , eique implicare credit : Et doctrina quæ hoc docet eſt ſummè perfecta , & à Deo tradita : oppoſita quomodocumque quis philoſophetur prorſus indigna , & imperfecta. Quod ad moralia , perfectiſſima eſt , ſicuti & Euangelica , imo eadem eſt doctrina , quæ ex eodem ſacro fonte promanavit , aliquibus hyperbolicis ei ſuperadditis. Quo ad judicialia , perfectiora intrinſecè ſunt , quæ Deus pro ſua republica gubernanda decrevit , quam duodecim tabularum leges , & cætera Juris civilis decreta , quibus totus Chriſtianiſmus dirigitur. Ritualia , utpotè ab ipſo Deo præſcripta , & efficaciſſimè commendata , neceſſe eſt hominem perficere , & ad ſpiritualem perfectionem perducere , ſi ut Deus vult in ejus obedientiam , cultum , & amorem exequantur. Verum in majore parte Chriſtianiſmi hodie , antea in toto , non niſi ingentiſſimas imperfectiones Iſraël obſervavit , quæ etiam ſub religionis Chriſtianæ perfectione venditæ fuerunt , & adhuc venduntur. Neque hoc de Chri-

sti, & Apostolorum doctrina me dicere Doctissimus Vir intelligat, quia, ut nuper dixi, sanctissimæ sunt admonitiones, Dei præcepta complectentes, quibus cum si homo vitam suam instituere velit, profecto angelicè vivet: Sed has novas esse diffiteor, utpotè jam à Deo in Lege, & Prophetis clarè & abundè præscriptas. Ideo tunc temporis Judæi atque etiam hodierni non ob hanc doctrinam Christum non recepere quam jam à multis sæculis sciverant; sed ob nova dogmata suæ fidei opposita, & ob præcepta legalia, seu ritualia, quorum observantiam à Deo præceptam destruere, vel ut inutilem discernere, horrendum visum fuit, & Israëli abominabile. Sic igitur perfectionem Euangelicæ doctrinæ cum Mosis Legis perfectione contulere Judæi, & nullatenus illam majorem putaverunt.

Num. III.

Quod textus ex XXX. Cap. Deut. *proprie, & absolutè de præsenti captivitate intelligendus est, juxta etiam Christianismi antiquos Doctores.*

UT probarem nullum aliud medium fuisse Israëli ad salutem à Deo concessum, nisi Legis divinæ observantiam, per quam ex hac captivitate in ejus gratiam esset reducendus, adduxi textum ex *Cap.* XXX *Deuter.* ubi ait Dominus, quod quando Israël *servaverit Legem, præcepta, judicia, ac cæremonias; quæ scripta sunt in libro hujus legis: si ad cardines cœli fuerit dissipatus, exinde te retrahet Dominus Deus tuus*: &c. Hæc verba in præcedentibus scriptis Babylonicæ captivitati Doctissimus Vir applicuit, quod rectè factum probat ex libro Nehemiæ, in quo eadem verba adduxit pro ea captivitate. Cui respondi, quod satis aptè iste Propheta ei captivitati Deuteron. textum accommodavit; quia propter Legis prævaricationem tunc Israël Dei iram sustinebat, ut antea prædictum: Sed quod non ita propriè sicuti præsenti, in quo omnia concurrunt à Deo prænunciata in prædicto *Deuter. Cap.* Sed hoc non obstat, quo minus omnibus afflictionibus, quæ populo acciderint, ea divina comminatio rectè conveniat, secundum diversos istius populi status, sed præsenti totaliter, & adæquatè, quod ad Israëlis justam punitionem spectat.

Huic meæ resolutioni noviter opponit Doctissimus Vir primò, quod plurimos Christianos Doctores legit, qui hæc verba de Babylonica captivitate intellexere, & Nehemiæ verba in suæ sententiæ confirmationem adducunt. Secundò, quod aliis afflictionibus Judicum tempore, talia Deuteronomii verba non fuerunt applicita.

Antiqui Doctores de captivitate præsente hæc verba intellexere cum Nicolao de Lira, aliisque plurimis, quos non dubito Doctissimum Virum legisse: Sed tot cum difficultatibus inde emergentibus, ut vix ab ipsis se extricare possint; ita ut Lira de quovis singulari Judæo, qui Christo nomen dederit, totam illam populi reductionem, & seminis circumcisionem intelligere velit: Alii, quod totum negotium erat spirituale, & in adventu Christi, & Euangelio plenè completum. Tremellius & Junius in notis marginalibus nil præter promissiones Euangelicas intellexere, quidquid textus litera reclamet: Nehemiam citant, sed de Babylonica captivitate nec verbum ullum. Postea non solum Chiliastæ, sed etiam ex Reformatis, huic captivitati verba ea applicuerunt: Et Pauli Prophetiam insequentes carnalem, quem dicunt, Israëlem, suam corporalem redemptionem experturum, agnoscunt: Sed Christiani cum sint, in Christo futuram esse prædicant; non vero absque illius fide: Sicque, & non alio modo, Apocalypsis prædictiones explicari posse contendunt.

Talis

Talis est veritatis vis, & fortitudo, ut cum nulla via possit convelli, plurimis, quamvis irritis, conatibus invaditur.

Quod autem ab Nehemia pro ea captivitate eadem verba adducta fuerint : sufficienter respondi, quod ei captivitati rectè divinæ comminationes adaptabantur, cum non nisi propter Legis prævaricationem, Israël eam periclitabatur : & si populus tunc vere resipiscceret, Deus suum verbum adimplere erat paratus, ut in textu continetur. Quod vero præcedentibus afflictionibus talia verba nunquam fuissent applicata, nil probat ; si enim eo corrupto tempore aliquis Propheta captivum populum admonuit, fortasse eadem verba allegaverit, & satis aptè, ut probaret non nisi per pœnitentiam, libertatem obtenturum : sed nunc non memini talem exhortationem legisse. Verum dato quod sic est, ut Doctissimus Vir contendit, nulla, ut ait, est proportio illarum captivitatum, cum Babylonica, ob rationes, quas ibi adducit.

Intentum Nehemiæ erat populum ad exactam pœnitentiam suadere, & Dei comminationes, quarum effectum experiebatur, & absolutam misericordiam, si resipiscceret, ob oculos proponebat. An hoc obstabat, quod hæc majori, & crudeliori captivitati non convenirent ? Nec credere posset, ut dixi, Nehemias, in ea captivitate omnia, vel præcipua in legis maledictionibus contenta, fuisse executa : quia populus non adeo relegatus fuit, ut ad extrema terræ diceretur dispersus, sed solum in proximas regiones captivus ductus. Sed hic respondet Doctissimus Vir, quod hæc sunt hyperbolica : Tamen idem dixerat Deus absque hyperbole *Cap.* XXIX. *vers.* 54. *Nam dispergat te Dominus in omnes populos ab extremitate terræ usque ad* (alteram) *extremitatem ejus* : & cum talem dispersionem in hac captivitate vere realiter, & sine hyperbole pericliemur, quare ea verba hyperbolica censebimus ? Non talis fuit dispersio Babylonica, neque ita miserabilis, & populo extremè molesta : quippe quoad religionem libertate gaudebant, neque ad extraneos ritus, nisi rarissime fuere coacti : in suis Synagogis degebant, ut hoc tempore ; & in captivitate absoluta, quam Deus nobis comminatur, oppositum prædicitur : *ibi servies Diis alienis, quos non noveras tu, aut majores tui, lignis, & lapidibus.* Nunquam Israël in Babylonica captivitate idololatriæ crimen commisisse legitur ; neque de eo ab Esdra, aut Nehemia accusatur ; potius ex hoc dumtaxat vitio redit emendatus : Non ergo ibi Deos ex ligno, & lapide adoravit : Maximè postea plurimi in Christianismum ingressi pristina idololatria infecti fuêre, & adhuc inficiuntur, originis, & patriæ legis penitus obliti : Hi sunt Dii alieni quos majores non cognoverant : quippe Caldæorum, & Persarum Deos Israël, & nostri majores haudquaquam ignoraverant ; maxime novos, recentes, quos Christianismus sibi adinvenit. Neque in aliis, quas inhabitant per totum mundum, regionibus idololatriam invenient, in quam misere impingant, nisi Christianismum amplectantur, in quo Deos ex ligno, ex lapide, ex farina, & vino adorare cogantur. De hac igitur captivitate sacrum Oraculum intelligi oportet, non de illa in qua id Israëli minimè contigit.

In hac civitate fertur, quod in via vitulina prope ecclesiam de sancta Capella, aliqui Judæi hostiam consecratam obtinuere, quam in aquam ferventem indiderunt, & tanta sanguinis copia promanavit, ut per ostium egrediens ad plateam usque effluxerit : Quo viso, hostiam collocarunt & pro miraculo id templum constructum fuit. Judæi capti aliqui fuerunt combusti : Plurimi, ut periculum evaderent, Christianismum amplexi. Hæc historia legitur in breviario Amstelodamensi, ubi hujus miraculi fit commemoratio. Simile etiam in miraculo hostiæ Bracelensis. Similiter Matriti, ubi Judæi accusati quod Christi imaginem verberaverant, eamque ipsos allocutam : Si sum Deus vester quare me verberatis ? Quod aliqui in tormentis confessi ad triremes damnati, alii, qui negarunt, vivi concremati, & templum ibi Christi ab injuriis titulo constructum. Huic spectaculo ego fui præsens, nec talia passi fuerant in Babylonia ut adorarent Deos ex lapide.

Præterea extremas afflictiones Deus eo tempore adventuras prædixit, quas referre non opus est, & populus Babylonis nunquam expertus : Sed ibi pacatè vivebat, domus construebat, & vineas plantabat, juxta Hieremiæ vaticinium : Legem servabat : Prophetas habebat ; suis bonis fruebatur ; & cum tempore Hasueri regis in periculo versarentur

Judæi

Judæi ſtatim miraculosè ſervati fuere, & totum malum in inimicos detortum, & quod mirabilius, per Judæorum manus executa vindicta. Profecto non adeo extremos labores tunc patiebantur, ſiquidem obtenta redeundi in patriam permiſſione, maluerunt in iis provinciis manere, & per alias quamplurimas ſpargi, quam in terram Kenaham redire: Evidens ſignum, quod ibi non experiebantur quod Dominus dixerat: *Et in gentibus illis non requieſces, nec erit quies plantæ pedis tui: Sed dabit ibi Dominus tibi cor trepidum, & mœrorem animi: Eritque vita tua ſuſpenſa tibi è regione, pavebiſque die, & nocte: Mane dices, quis dabit noctem: & nocte, quis mihi dabit diem, præ cordis pavore & præ viſo oculorum tuorum, quod videbis.* Si hæc periclitarentur, ſatis liberi, & læti in patriam redirent; ſed ſciebant omnia, & his deteriora aliquando populo Iſraëlis eventura: Ideo eam libertatis umbram fere omnes contempſere, & redire noluerunt, præter paucos: Ex quibus quod *in Ægyptum in navibus venditi* rediiſſent, non novimus, cum aperte futurum prædiceretur in ſacro textu: *Et deducet te Dominus in Ægyptum in navibus: Exponemini venales inimicis veſtris in ſervos, & ancillas, & non erit emptor.* Hoc quidem in Babylonica non contigit; ſed poſt reditum tempore regum Græciæ, & Ægypti: tandem in Veſpaſiani, & Titi captivitate. Si igitur hæc omnia, ut à Deo prædicta, experimur in hac, quare ad aliam præcedentem captivitatem recurremus? Quam longum foret Doctiſſimo Viro referre, quæ iſte populus in diverſis regionibus, præcipue Europa, paſſus fuit? quam juxta divini verbi literam, quin aliquid, neque ad minimum defecerit?

Neque textus verba de captivitate Babylonica intelligi patiuntur: in quibus aſſerit Dominus quod *cum converſus fueris ad Dominum Deum tuum, auſcultabis voci ejus, ſecundum omnia quæ præcipio tibi hodie, tu, & filii tui, ex toto corde tuo, ex tota anima tua: reducet te Dominus*, &c. Erat ergo conditio neceſſaria, quam Deus ab Iſraële exigebat, ut ejus miſereretur, & à gentibus redimeret, quod vera pœnitentia reſipiſceret, & ad eum converteretur. Tunc quæro à Doctiſſimo Viro, an Iſraël in captivitate Babylonica tali pœnitentia compunctus fuerit? an omnia quæ Deus præceperat obediens fecerit, an ſanctus, & ejus voci toto corde, & anima auſcultans, miſericordiam, & redemptionem impetraverit? Hoc aſſerere nequit, cum oppoſitum ex ſacra, & humana hiſtoria evidenter probetur. Non legimus, quod in ea captivitate populus ad Deum clamaverit, ut in Ægypto, & aliis afflictionibus tempore Judicum. Verum quidem eſt, quod ab idololatriæ crimine abſtinuit; ſed alia plurima contra divinam legem tunc egiſſe, evidenter conſtat, ut mox probabimus.

Major pars populi Dei miſericordiam contempſit, & inter gentes vivere maluerunt, quam in ſancta patria, futuris laboribus perterriti, ſacrum templum, & ſacrificia minime quærentes. At qui cum Eſdra venerant, non magis juſti, ſed diverſis peccatis contaminati, adeo ut ſanctus Propheta publice populi peccata lugeret; præſertim de illicitis connubiis cum alienigenis. Poſtea Nehemias, quamvis populum ad pœnitentiam adduceret, atque de Lege ſervanda fœdus innovaverit, enormia peccata, quæ tunc committebantur, deteſtatur, & de Legis prævaricatione populum, & principaliores, redarguit, & criminatur: qui Dei Sabbatha publicè prævaricabantur: torcularia eo die calcabant, & alia ſervilia opera exercebant. Non ergo ſancti, neque pœnitentia digna compuncti redempti fuerunt. Sed quæ facinora contra Deum, & homines fluenti tempore populus ille non perpetravit? homicidia, inceſtus, latrocinia, tyrannidem, ſacrilegia, odia, contentiones: Hæc vulgariſſima fuerunt in populo, ſacerdotibus, atque principibus: adeo ut tempore Antiochi publica ab eo idololatriæ gymnaſia poſtularent, & plurimi præputium recludere, aut reſtituere conabantur ut circumciſionem velare poſſent. Tandem ſchiſmatica templa contra Dei præceptum erexere, quorum unum pluſquam per trecentos annos duravit. Poſtea hæreſes exortæ, quibus populus à tota Legis obſervantia tacite diſſuadebatur, animæ immortalitate, atque vita æterna penitus negata; &, ſi vobis crederemus, deteſtabile Deum humanatum necandi crimen. Auſcultaverant ergo voci Dei Babyloniæ, ut Deus ſuum verbum adimplens eos ex omnibus populis colligeret, & eorum, & ſeminis corda circumcideret ut viveret? Hoc non fatebitur Doctiſſimus Vir.

Quod

Quod si hoc non fuit, quia populus noluit resipiscere, ob idque nec Deus quam promiserat absolutam redemptionem effecit, corporalem neque spiritualem: ergo ea magnifica ex *Deuteronomio* promissio de illa captivitate intelligi nequit. Sed quis id cordate crederet, cum Nehemias facta jam ea redemptione misera, & laboriosa, conqueratur Deo quod erant *servi in propria patria*, quod *aquam suam & ligna sua pretio emebant*. Quot labores in civitatis, & templi fabrica, quot postea temporis decursu non sustulere Judæi? Propter peccata, quæ in dies multiplicabantur, diversis principibus semper subjecti, usque ad extremam ruinam per Titum. Quot millia emptitiorum servorum ex Judæis Ptolomeus Philadelphus ex ærario regio libertate donavit? Quomodo hæc cum iis verbis compatiuntur: quod quando Israël voci Dei auscultaverit, & totam legem servaverit, toto corde & anima pœnitens ad Deum revertatur? *Quamvis ad cardines cœli fueris dissipatus exinde te retrahet Dominus Deus tuus, & multiplicabit te plusquam patres tuos in terra quam ipsis dederam, & circumcidam cor tuum, & seminis tui, ut ames me toto corde tuo, & tota anima tua, ut vivas.* Impertinenter textum adeò repetitum integrum huc adducere videbor, sed cum ejus claritatem divinam inspicio, contineri non possum, quin sæpè repetam.

Num. IV.

Quod Israël propter Christi mortem nullis beneficiis privatus est. Quod Israël non potuit nec poterit suum Messiam occidere: aliter verbum Dei omnino frustraretur.

PRosequitur Doctissimus Vir: Quod omnes miseriæ quæ Israëli adveniunt post mortem Christi effectus sunt illius pertinaciæ quippè suum Messiam non solum non agnovit, sed etiam crucifixit: ob quod detestabile crimen divinis promissionibus utpotè indignus minimè fruitur, potius in hanc extremam captivitatem relegatus, & à Deo abiectus. His ego anteà respondi, sed nunc obiter scire vellem, quibus beneficiis à Messia obtinendis privatur Israël ob sui infidelitatem? Quia carere regno terreno, potentia, divitiis, summaque inter homines libertate, Euangelium nec flocci facit. Omnia hæc potius contemnenda suadet; non ergo fuisset magnum supplicium Israëli, his ob sui infidelitatem privari: præterquam plurima regna, quæ Christo nomen dedere, suam potentiam penitus amisere, & Mahometanis regibus parent, sicuti & Ecclesia Christiana Græca sub Turcæ imperio ab aliquibus annis gemit, & tamen non est Christo infidelis. Quid ergo Israëli præstaret si Euangelium recipiens Palestinæ regnum adhuc obtineret? Profecto secundum Euangelii doctrinam id non foret æstimatione dignum, potius ut terrenum, & caducum maximè contemnendum, sublimioribus dumtaxat, atque cœlestibus intentis. Quod si velit Doctissimus Vir intelligere, quod Israël privatur vita æterna quia Christum non credidit, hoc sic asserere debet ut Christianus; oppositum asserunt Judæi, ut Judæi: quod nisi post hanc mortalem vitam, neutri probare possunt.

Verum tamen quod Israël non posset suum Messiam vel non recipere, vel crucifigere, jam dixi in primis scriptis, quod quidem evidenter constat, cum Dominus semper per Prophetas clarè promiserit, quod in adventu Messiæ, & redemptionis, Israël erit *sanctus*, quod eum *Deus* ipse *à suis sordibus, & peccatis emundabit*, quod *immitteret Spiritum sanctum suum super eum, & omnes à minimo usque ad majorem Deum agnoscent, ut ei inserviant*, & lubentissime obediant: Ideo tale facinus tunc populum committere est impossibile, nisi Dei promissa frustrari posse credamus.

Contra hanc responsionem urget amplius Doctissimus Vir: Quod licet Dominus in sacris

litteris dicat se homines purificaturum, & mundaturum; hoc intelligendum quantum est ex parte Dei, qui medium sufficiens pro tali purificatione gratiosè concedet: huic tamen divinæ gratiæ potest hominis malitia repugnare ita ut effectus minimè sequatur: Siquidem homo liberum habet arbitrium, ut resistere valeat Dei admonitioni, & ut medium pro salute necessarium penitus abjiciat, ac in suo peccato, & immunditia persistat. Pro cujus probatione *Ezechi.* verba adducit, *Cap.* XXIV. *vers.* 13. *Pro immunditia tua scelus, eo quod mundavi te, sed non es mundata ab immunditia tua.* Hunc appellat textum omni exceptione majorem: Sed non video, quod inde aliquid contra meam solutionem possit Doctissimus Vir colligere. Nemo negare quit, quod Deus omnes homines sanctos esse velit, quod præsertim Israëli sanctissima dedit præcepta, ut secundum justitiam vitam suam degeret: quod non solum dedit, sed & in lege, & Prophetis, eorum observantiam commendavit, pœnam, & præmia oculis suis objiciens, quæ sufficiebant, ut si Israël parere vellet, ab omni peccato abstineret, & iniquitatibus non se contaminaret, atque jam ob humanam fragilitatem aliquando in iis immundatus, Prophetarum admonitionibus resipiscceret, & ad Deum converteretur. Hoc nullus hominum negare potest, neque theologus aliquis dixit, quod gratiæ sufficienti, seu excitativæ, homo liberè nequeat resistere, & de facto non assentiri. Sic intelligenda verba Prophetæ, præter omnes commentatores Christianos unicè adducam verba ex notis marginalibus Tremellii & Junii ad hunc versum. Sic explicant: *id est, verbo præcepti te mandavi, & toties, ac tamdiu per Prophetas imperavi.* Liceat ergo mihi cum doctissimis istis Christianis Doctoribus verba hæc intelligere, nempe quod ibi Deus solum criminatur Judæos, quod cum salubria præcepta ipsis dederit, atque eorum observantiam per Prophetas inculcaverit, ii tamen eorum vocibus non auscultarunt.

Insuper idem intentum Doctissimus Vir amplius firmare contendens ejusdem Prophetæ verba adducit, quæ præallegata confirmare putat ex *Cap.* XI. *vers.* 21. ubi postquam Dominus populum *in sui gratiam reducturum* promittit, ac *lapideum cor ablaturum, carneumque inditurum, ut in viis suis ambulent, & jura divina obedienter servent, & efficiant, ut sit eis in Deum, ii verò ei in populum*; addit *vers.* 21. sequent: *at illis quorum animus abibit intima detestabilia, & abominationes istorum, viam suam in capite ipsorum reponam.* Sic explicant præfati Doctores: *qui se dabunt in penitissimam idololatriam, & adhærebunt istis*: Optimè quidem, quia in universali redemptione, ut expresse in priori scripto dixi, plurimi non solum ex gentibus, sed etiam ex Judæis, iram Dei sustinebunt, propter crimina, quæ ipsos divina illa gratia efficaci indignos reddidere: sed quid hoc cum tota ecclesia, cum universo populo, cui talis gratia promittitur, ut in viis Dei ambulet, & obedienter divinæ legi pareat, ut non amplius ab eo avertatur: hoc promittit Dominus se facturum: hoc est, *corda circumcidere, lapideum auferre cor, & carneum*, id est molle, obediens, & morigerum, *indere*: hoc est: *faciam ut in viis meis ambuletis, & mandata mea servetis, & nunquam amplius à me recedatis*: atque *legem ponere in cordibus eorum, ne amplius prævaricentur*, ut antea fecerant: & similia, quæ passim in omnibus Prophetis occurrunt; quibus non quomodocumque, sed efficaciter se Deum facturum promittit, hominis malitiam evincens, extinguens, & ad summum bonum movens, ut effectus ab eo prædictus infallibiliter exequatur.

Quod si libertatem respicias, & sic philosophari liceat, sicuti Judæi, ita omnes gentes, utpote liberæ, potuerunt de facto Euangelium non admittere: quod si fuisset, in nullis esset facta Christi redemptio, illeque frustra in mundum venisset. Suppositum est doctrina Doctissimi Viri, consequens est verum, sed impium. Libere quidem assentiebantur gentes; sed de facto non poterant omnes non assentiri, plurimis efficaci gratia concessa.

Sed his addit Doctissimus Vir: me prævenisse solutionem argumenti, quod statim contra hanc doctrinam pullulabat, ideoque subjunxi: *Non quod Deus libero hominis arbitrio vim sit illaturus; sed quod ex affluentia gratiæ homo fere semper inclinabitur in bonum ut sic finis imponatur peccato.* Sed contra hanc meam propositionem acerrimè insurgit Vir Doctissimus, & idem quod fecerat argumentum contra liberi arbitrii læsionem nunc facit contra gratiam, quam dixi nulla vi illata libero arbitrio homines ad bonum infallibiliter perducere:

esse : Sic disputans quia vel hac gratia posita potest homo ei resistens oppositum operari, vel non ? Sed necessario acquiescere ? Si primum dixero, habet intentum : si secundum, jam amplius liberè operari nequit ; sed necessario id ad quod per divinam gratiam cogitur.

Hoc argumento Doctissimus Vir non solum me, sed totum Christianismum oppugnat (ignoscat mihi deprecor, si licentiori hoc loquendi modo utar) gratiam efficacem ad quam infallibiter sequitur effectus, servato libero arbitrio, nec admittit, sed clarè destruere conatur. Eam Christiani Doctores *pignus, quod suo pretioso sanguine generis humani electis Christus emit*, unanimes appellarunt : Nostri verò, *omnipotentiæ divinæ, atque ejus infinitæ misericordiæ, & amoris præcipuum effectum* : & meritò, quia si, quamvis Deus efficaciter hominem aliquid efficere vellet, hominis voluntas ei resistere de facto posset, utpotè libera ; divina frustraretur, & magis dependeret Dei voluntas ab humana, quam hæc à Deo : cum tamen optimè dixerit magnus *Augustinus de correptione & gratia* Cap. XIV. *Magis habet Deus in manu sua voluntates hominum, quam ipsi suas* : & sacra pagina : *Cor regis in manu Dei.* Habet Deus summum imperium in omnes creaturas ; quod absolutè verum non foret si hominis voluntas ab hoc imperio subtraheretur, quia voluntas Dei efficax, ad hominis libitum frustrari contingeret. Posset quidem Israël, si Doctissimi Viri sententia esset vera, sua libertate utens nolle Ægyptum relinquere, & redemptioni resistere : posset Cyrus populum non dimittere, sua libertate utens contra Isaiæ oraculum : possent Paulus, & Lucas peccare, siquidem erant liberi ; & si peccare poterant, etiam possent homines fallere Spiritui sancto liberè resistentes. Profectò omnium horum, & similum eadem est ratio ; si supponatur Deum hominis voluntatem ita efficaciter movere non posse, ut effectus infallibilis sit, libero arbitrio omnino indemni. Sed non poterant Apostoli peccare, quia (ut dicunt doctores) erant jam in gratia confirmati, hoc est, efficaci gratia ad perseverandum præventi : quidquid subtiliter latrent Sociniani contra Dei infinitam præscientiam.

Probatur gratia efficax, cum effectus infallibilitate salva voluntatis libertate, ex Christiana & Judaica orthodoxa doctrina.

Quando enim Deus promittit se *purificaturum*, se *peccata omnia mundaturum*, se *circumcisurum cor hominis*, non quamlibet excitativam gratiam promittit, sed efficacem, ad quam sequatur effectus, ut Deus vult : & tunc facit, quod homo velit eo modo, & gratiæ gradu, quo ille scit hominem liberè, sed infallibiliter, voliturum. Sic explicuit Augustinus verba ex XXX. *Deuteronomii* à nobis allegata : *Circumcidet Dominus cor tuum* : dicens: *Hæc autem est evidens pollicitatio gratiæ : promittit enim se esse facturum, quod solet jubere ut fiat.*

Divina certè doctrina : Jubet Deus quod eum diligamus, quod legem ejus servemus : & quando suæ bonitati placet, id ipsum facit in nobis, efficace gratia fortiter suaviter ad se nostrum velle attrahens. Sequebatur Pauli doctrinam, qui expressè ait : *Deus est qui format in nobis, & voluntatem, & actionem* : hinc Augustinus : *actiones sunt nostræ, ob liberum arbitrium quod eas efficit : Sunt etiam à Deo ob gratiam quæ facit, ut liberum nostrum arbitrium eas producat.* & alibi : *à Deo factum est, ut velint, quod nolle potuissent.*

Fatemur quidem quod homo suapte natura potest libere peccare, & efficaciæ gratiæ resistere ; sed hoc non obstanti, quando Deus vult per suam misericordiam, facit quod agat homo, id quod ipse vult, eo modo quo vult, quin hæc infallibilitas divinæ operationis aliquomodo naturalem hominis destruat libertatem, per abditos, & inaccessibiles modos, quibus Deus hanc infallibilem sed liberam in homine mutationem operatur. Sic Augustinus, *lib. 1. ad Simplic. Quæst. 2. Non deficiebat Deo modus, quo mentem Esaiæ ad credendum applicaret voluntatemque conjungeret.* Et *de correptione, & gratia : Deo volenti salvum facere, nullum humanum resistit arbitrium.* Sic etiam in *enchiridio cap.* XCVIII. *Potest Deus voluntatem creatam, quando voluerit, ubi voluerit, & quomodo voluerit, immutare.* Eamdem doctrinam edocuit lib. *de gratia Christi contra Pelagium Cap.* XXIV. dicens : *Non lege atque doctrina insonante foris tantùm, sed interna atque occulta mirabili, ac ineffabili potestate operatur Deus in cordibus hominum, non solum veras revelationes, sed etiam bonas voluntates.* His enim potest liberum arbitrium repugnare, si velit, tamen non volet de facto ; sed infalli-

biliter assentietur : ideo *Ester.* XIII. dicitur : *Non est qui possit tuæ resistere voluntati* ; & Paulus *ad Romanos nono*, *Voluntati ejus quis resistet ?* Concludere oportet hoc negotium cum magno eodem Augustino, siquidem nostros Theologos Doctissimus Vir parvi facere tenetur. Ait igitur sapientissimus ille Doctor. *Deus mutat cor hominis dulcedine quadam cœlesti, quæ omnem superat carnis delectationem, facitque quod homo ex una parte suam sentiens mortalitatem, suum nihilum ; & ex altera excellentiam, & æternitatem Dei, peccati delicias abominetur, per quas à bono incorruptibili separatur : totam complacentiam in Deo inveniens, ad quem suaviter trahitur, & in quem infallibiliter fertur, se ipso, per motum quemdam omninò liberum, omnino voluntarium, omnino amorosum ; adeò ut nulla major ipsi posset esse pœna, ac supplicium, quam à Deo separari.* Optimè quidem & sanctissimè, quia licet liber sit homo ut separetur à Deo si velit, quomodo volet si (ut addit Augustinus) *quod enim amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est.*

Cum hac vera, & orthodoxa doctrina, quæ in sacra pagina quodammodo contrariari videntur, facile intelliguntur : *Convertimini ad me : Dominus converte nos ad te : Abjicite à vobis iniquitates vestras : Deus est qui aufert iniquitates populi sui : Agite opera digna pœnitentia : Domine tu facis in nobis opera nostra : Facite vobis cor novum, & spiritum novum : Ego dabo in vobis spiritum novum, creabo in vobis cor novum. Justificamini : ego justificator vester.* Hæc omnia conciliavit Augustinus, ut supra : actiones sunt nostræ propter liberum arbitrium, quod eas producit : sunt etiam à Deo propter gratiam, quæ facit, quod liberum arbitrium eas producat : ideo dicebat Paulus, quod *merita nostra opera Dei sunt.*

Oppugnat etiam Doctissimus Vir Calvini sententiam, qui gratiæ efficaci adeo absolutam vim in hominis voluntatem concedit, ut jam non amplius resistere, neque libere operari possit : quamobrem omnia merita prorsus negavit. Oppugnat etiam maximè Lutherum, qui eandem vim asserens validè sustinet, quod hominis voluntas nullatenus cooperatur cum gratia, non magis quam si esset res inanimata. Videtur Doctissimus Vir sentire cum Molinistis, qui liberum arbitrium gratiæ efficaci de facto resistere posse cum autore suo Molina defendebant ; sed illo, & illis, à Romana ecclesia jam diu damnatis. Nisi forte Socinianis nomen dederit, qui Deo futurorum contingentium, præsertim actus liberi hominis, scientiam denegarunt ; ideo cum hæc Deus non præviderit, neque efficaciter, & infallibiliter determinabit : sed non credo piissimum virum huic impietati assentiri velle. Nostram & Christianam pietatem abs dubio admittet : quod salva scilicet hominis libertate ejus voluntatem ita efficaciter Deus moveat, ut effectus, quem Deus vult, infallibiliter sequatur. Et cum efficaciter voluerit populum suum tempore Messiæ redimere, quamvis populus liber esset ad parendum, certò, & infallibiliter redimendus erat ; neque ejus liberum arbitrium de facto voluntati divinæ posset resistere, ut in redemptione ex Ægypto non restitit, quantumvis liber ad resistendum.

Contrariatur etiam Doctissimus Vir, doctrina, & sinceritate venerando Episcopio, qui in suo theologico volumine quæstionem instituit : An Christus peccare posset ? Ibique concludit : Christum cum liberum haberet arbitrium, peccare posse si voluisset ; sed quod de facto nunquam velle poterat divina gratia efficace præventus, & ad bonum libere, sed infallibiliter, determinatus. Est igitur istius gravissimi Doctoris sententia, quod gratia efficax non tollit libertatem ad oppositum, quamvis effectus, ad quem determinat, indefectibilis sit.

Tandem quærit Doctissimus Vir, in quo consistat hæc gratia, quæ voluntatem ita determinat, ut contrarium de facto minimè usquam velle possit ? Respondeo : me ingenuè fateri istius divini secreti invincibilem ignorantiam : fortasse, & quamvis Angelus essem etiam ignorassem : Dicam ergo cum Augustino : quod *interna, atque occulta, mirabili potestate, movet Deus hominis voluntatem :* Sed talis est nostri intellectus natura, ut etiam inaccessibilia, comprehendere affectet. Scholastici Christiani Doctores, quandam spiritualem qualitatem intellectui à Deo inditam, fortiter defendunt : pariter ac de lumine gloriæ, quo intellectus creatus elevatur ad videndum Deum, philosophantur. Sed hæc subtilia sunt, & fere in solis verbis sistere putantur. Vestri Doctores nescio, quam contra

Pontis-

Pontificios ſententiam tulerint. Noſtri vero Theologi majore cum ſinceritate hoc negotium tractarunt. Supponunt gratiam in genere eſſe, id quod Deus homini gratis, ex ſola ſua bonitate largitur, ad hoc vel illud bene operandum: quod conſiſtere poteſt, vel in doctrina, vel in externa perſuaſione, vel interna inſpiratione, vel aliis, quæ ad unum vel alterum noſtram voluntatem inclinare, atque movere queant. Hæc eadem gratia, quæ excitativa eſt, ſufficienter, non efficaciter determinans, cuique voluntas reſiſtere poteſt, quando Deo placet, eſt efficax: cujus efficacia omnino dependet à præſcientia Dei, qui certo ſcit, quibus mediis humana voluntas indefectibiliter movebitur ad volendum. Cum autem Deus hoc præſciverit, ea per ſuam miſericordiam media largitur, quibus liberum arbitrium infallibiliter, ad id quod Deus vult, moveatur: quippe Deus ignorare nequit quibus mediis voluntas indefectibiliter ad id determinabitur. Quod adhuc in hominibus experimur: qui prudentior fuerit media eliget ad alterius voluntatem movendam, quæ pro illo fine fuerint aptiora: minus errabit, quam imprudens; ſed poteſt aliquando falli, quia ſupra captum hominis eſt mediorum efficaciam præſcire reſpectu alterius hominis voluntatis: ſed cum Deus omniſcius ſit, quomodo in hac mediorum electione errorem committet? Hæc media in variis rebus conſiſtunt, quorum aliqua à Doctiſſimo Viro referuntur. Peccavit David, & præſcivit Deus, Nathane Propheta, ea propoſita parabola, Davidem reprehendente, & de commiſſo crimine accuſante, quod infallibiliter futurum erat, ut David reſipiſceret, & toto corde diceret: peccavi Domino: illa fuit efficax Dei gratia, mittere Nathanem, ut Davidis peccatum iis verbis criminaretur; præter alia interiora, quæ nos non novimus: Eſſent abs dubio alia media, quibus Deus ſciebat Davidem minimè auſcultaturum, quæ nunquam efficacia forent. Peccavit Manaſſes, & viderat Deus, quod neque doctrina, neque inſpirationes, neque Prophetarum admonitiones pro ejus voluntate ad pœnitentiam movenda, ſuffectura: Sed etiam præſciebat, quod ſi in captivitatem duceretur, & ferreis compedibus incarceraretur, certo ad Deum pœnitens, reverſurus erat: Hæc media per ſuam miſericordiam præſtitit, & ille oravit ad Dominum Deum ſuum, eumque exaudivit, & regno reſtituit. Aliis in morbis, aliis in reſtituta ſanitate, aliis in paupertate, aliis in divitiis, aliis per internas inſpirationes, per miracula, per alicujus exemplum, gratiæ efficacia conſiſtit; ſingulis, ut Deus prænovit, eſſe neceſſarium, ut infallibiliter ſequatur effectus, quem intendit: Sed hæc certo cognoſcere, ſupra captum hominis eſt, atque etiam angelorum.

Prolixe ſatis huic oppoſitioni reſpondi, quippe eſſentialiſſimum eſt noſtræ diſputationis punctum: & ex dictis liquet, quod ſi Deus promittit, ſe ſanctificaturum, emundaturum Iſraëlem, cordis malitiam divina gratia, in bonitatem mutaturum, ſpiritum ſanctum ſuper eum effuſurum, ut in viis ſuis ſemper ambulet, & vivat; ut non amplius ab eo recedat, & hoc propter gloriam nominis ſui: *Non propter te, non propter te, Domus Iſraëlis; ſed propter nomen meum, quod prophanatis inter gentes*: quod hæc omnia erant non obſtantibus populi peccatis: quod tunc temporis filius Davidis futurus eſt Princeps in medio eorum, illeque ſemper eis in Deum: quod hoc videbunt, & plaudent omnes gentes: idque abſque aliqua conditione Dominus prædixit, certò & efficaciter eventurum, oportet vere, & realiter contingere, ne divini verbi efficacia fruſtretur.

Neque hoc ſolvitur dicendo: quod quia Chriſtum non receperunt aliter Judæis evenit, ac expectaverant: Hoc enim eſt quod diſputatur: an ſuum Meſſiam poſſit Iſraël non recipere, potius inhumaniter crucifigere? hoc probavi eſſe impoſſibile ſuppoſito prælegato decreto. Recurrit Doctiſſimus Vir ad liberum arbitrium: Sed ego urgeo quod hoc omnino indemni, & ſervato, Iſraël non poterit ſuum Meſſiam non admittere, quem libere, ſed infallibiliter recipiet: & tunc gratia efficax, præter internas inſpirationes, & miracula, præcipue conſiſtet in ipſo redemptionis evidenti actu ex omnibus locis, & gentibus, cum Dei nomine in toto genere humano clarè, & magnifice exaltato, cum omnium nationum ad verum divinum cultum, ſuaviſſima adductione, cum Hieroſolymorum, atque ſacratiſſimi templi erectione: non enim poterunt Judæi negare, quod evidenter videbunt: Sicuti neque patres negare poterant redemptionem ex Ægypto, neque tranſitum per

ſiccum mare: pro quo non eſt ad propoſitum recipere, vel non recipere Meſſiam, quem ſi omnes gentes recepturæ ſunt, & eo medio ad veram, & puram Dei cognitionem, perduci, quomodo Iſraël non credere poterit? Erit enim ita evidens Meſſiæ regnum Iſraëli, & cæteris nationibus, ut in dubium vocare non poſſint, quanquam in principio improbos, & Deo inimicos potentiſſimè coërceat, & de medio tollat. Neque erit tunc magna virtus Meſſiam agnoſcere, & credere, eique ut regi obedire: quippe, & gratiæ efficacia, & redemptio evidenter effecta, ad contrarium populum, & cæteras nationes, ferri non patientur. Neque Deus aliquando ſub dubio poſuit, quod Meſſias eſſet recipiendus, ſicuti neque quod redemptio Iſraëlis à fide in eum aliquomodo dependeret, aut quod ejus ſalus à Meſſia dependeret, aut in eo conſiſteret. Ideo Iſraël Euangelio, quod oppoſitum docet, fidem nunquam præſtitit. Et hoc eſt quod in noſtris Quæſitis petebamus: an hoc clare probari poſſet ex Vetere Teſtamento ut Chriſtiani nunc credunt?

Num. V.

Quod ritualia non erant præcisè ut Iſraël ab aliis populis ſepararetur. Neque Lex neque populus propter Meſſiam, ſed hic propter populum; ut ei inſerviret.

DIxeram, quod ſi Prophetiæ de hac præſenti captivitate nunquam intelligantur, ejus etiam nunquam Deus mentionem feciſſet, maxime de Babylonica breviſſimo tempore duratura.

Reſpondet Doctiſſimus Vir, quod omnia quæ ante Chriſti adventum prædicta fuere, unice ad Meſſiam dirigebantur, in quo ſuum complementum habitura erant: ideo Abrahamo in ſuo ſemine omnium gentium benedictionem promiſit, per quod Meſſias myſtice intelligitur. Quod circumciſio ideo præſcripta, ut ab eo tempore populus ille ab aliis ſepararetur uſque ad Meſſiam, neque cum aliis commiſceretur: in quem eundem finem totam poſtea per Moſem Legem imperavit; ut ſemper per circumciſionem promiſſi illius Meſſiæ memores eſſent: ſicuti per aliorum ritualium obſervantiam, aliarum nationum ritibus planè diverſam, imo contrariam, & ſic populus ille ſic ſeparatus conſiſteret, ut quando Meſſias naſceretur liquidò conſtaret, ex eodem populo, cui fuerat promiſſus, enatum fuiſſe: itaque & Lex, & populus non niſi propter Meſſiam, à Deo fuere ſtabilita, & conſtituta.

Hæc eſt Doctiſſimi Viri reſponſionis ſumma, quam quaſi præludium ad directam ſolutionem appoſuit, quamque etiam per ſuas partes, ſcrutari neceſſe eſt: Primo, quod illud: *in tuo ſemine* &c. intelligatur myſtice de Meſſia, non diſputabimus, dummodo, ut facit, nobis concedit, quod ea intelligentia eſt myſtica, id eſt, Chriſtiana: & quod ſecundum literam Abrahami carnalis poſteritas ibi intelligitur, videlicet Iſraël. Concedimus etiam quod Deus per circumciſionem, poſtea per Legem Iſraëlem à cæteris nationibus ſeparari voluit. Sed pariter negamus, quod circumciſio, & Lex divina, non ob alium finem à Deo fuerint inſtitutæ, niſi ut Iſraël ab aliis populis ſepararetur: pro oppoſito ſtat tota ſacra pagina.

Primò quia circumciſio vel fœdus eſt, vel ſignum fœderis, quod Dominus pepigit cum Abrahamo; quod in eo præciſe conſiſtebat; perpetuo ſe futurum eſſe ei, & ſeminis ejus in Deum: quod innumerabiliter multiplicandum erat; hoc eſt, nunquam Deum Abrahami ſemen deſerturum, aut abjecturum; ſed ſpeciali paterna providentia id gubernaturum, ut per tot ſecula fecit, & etiam nunc miraculosè facit. Non ut à gentibus ſepararetur, ſed ut veram, in verum Deum, fidem habere, ſigno illo ab ipſo præſcripto, proteſtaretur:

Sicuti

Sicuti Christiani Cœnam Christi celebrant, & vescuntur, non ut ab aliis populis segregentur; sed ut suæ fidei protestationem efficiant. Verum quidem est, quod per hoc signum etiam separabatur Israël à gentibus; sed non erat præcipuus finis ipsa separatio, sed fidei in verum Deum signum ex inito pacto significativum. In quo fœdere de Messia venturo nec verbum reperitur; nisi mystica ibi disquirantur, quæ nisi quis Christianus jam fuerit admittere nequit.

Et quod Doctissimus Vir ait, ut semper in circumcisione promissi Messiæ memores essent; esset quidem probabile si antiqui Judæi, vel præsentes in actu circumcisionis aliquam de Messia mentionem fecissent, cum tamen illis talis mentio, nec in mentem venerit, circumcisionis ratione: Negatur ergo, quousque probetur circumcisionem in ordine ad Messiam fuisse à Deo institutam. Negatur etiam, quod Israëlitæ indelebile id signum gestaverint ut eo ab gentibus separarentur, sed ut fœdus cum Deo initum perpetuo servarent: *Sic erit fœdus meum in carne vestra in fœdus perpetuum:* Nec sufficeret credere in Deum Abrahami, si fœdus id visibile irritum fecissent: *abscindetur anima ejus ex populis suis.* Hoc ita clarè, & apertè dicit Deus, ut in alios sensus detorqueri non patiatur. Est etiam verum, quod præter hanc externam circumcisionem, est alia interna, scilicet, cordis, quæ si defecerit, illa minime sufficit ad salutem: pariter neque cordis circumcisio dari potest, absque externa, quæ signum stabilitum fuit à Deo illius internæ circumcisionis fœdere perpetuo. Idem fatebitur Doctissimus Vir in sua religione: an erit fidelis Christianus, qui veram fidem se habere glorietur; tamen externis à Christo præscriptis repugnaverit? Qui baptizari nollet, neque Cœnam assumere? Hæc incompatibilia sunt, in Christum credere, eum amare, & suis præceptis non obedire: eodem prorsus modo de circumcisione liceat discurrere. Insuper neque Christiani Cœnam capiunt, & baptisantur, ut ab aliis separentur; sic neque Judæi per circumcisionem, quamvis utrique per hæc etiam ab aliis populis differant, & segregentur.

Quod addit Doctissimus Vir de Lege Mosis, quæ tota dirigebatur in Messiam, atque populus ea directione conservabatur, quousque ex ipso Messias nasceretur; satis Christianè dicitur, sed id nunquam probari potest ex Vetere Testamento: quia licet sæpè Deus dixerit; *hæc facite, & eritis separati ab omnibus populis*, non significat quod hic erat unicus, vel præcipuus Legis scopus: Verum est quod iis ritibus separabantur Israëlitæ, sed ut quid separabantur ne cum aliis nationibus confunderentur? Non certè propter ipsammet separationem, quæ sublimiorem finem respiciebat, scilicet *ut esset Deo in populum, & Deus ei in Deum; ut sanctus esset Domino Deo suo*: *Deut. cap.* VIII. *vers.* 18. *cap.* IX. *vers.* 5. *cap.* X. *vers.* 15. ut fœdus cum Abrahamo initum perpetuum foret: ut illud exequerentur mandatum, *Sancti estote quia sanctus est Dominus Deus vester:* quia Lex Domini immaculata, convertens animam, illuminans oculos: non igitur dumtaxat ut separarentur à gentibus, sed ut Deum verum crederent, eum colerent, ipsique inservirent, & soli adhærerent; talem quidem ea separatio finem habebat. Profectò quod ille populus separatus viveret ab omnibus aliis frustra Dominus tot præceptis, & ritibus eum oneraverit, pauca sufficerent, sicuti à tempore Abrahami, usque ad exitum ex Ægypto sola circumcisione separabatur. Sicuti etiam Mahometani, qui per undecim sæcula, duobus, vel tribus præceptis ab omnibus aliis nationibus segregantur, neque eis aliquando commiscentur: Sic posset Israël paucis, ab aliis populis differre, & separatus servari. Non igitur ea omnia pro tali fine necessaria putantur: & si tot non necessaria; ergo frustra adhibita, nisi sublimiorem finem habuissent, qui in Lege frequentissime repetitur absque aliqua Messiæ facta mentione.

Addit Doctissimus Vir, quod ideo populus à Deo servabatur, ut postea ex eodem Messiam enatum homines scirent. Sed ego crederem, quod Rex est propter populum, non tamen populus propter Regem; ita neque Israël fuit à Deo separatus propter futurum Messiam, sed Messias fuit promissus propter populum; nunquam de eo fuit mentio facta in tota Lege, quia Lex non erat in ordine ad Messiam: de eo postea loquuti Prophetæ, non ut de fine legis, seu populi, sed ut de circumstantia redemptionis ex captivitate quam passurus erat, propter iniquitates suas, & nunquam alibi facta ejus mentione; quia si populus Legem Dei

ſervaviſſet, ut à Domino fuerat admonitus, neque captivitatem, neque ruinam pateretur, & ſumma cum fælicitate in patria viveret; Quare neque Meſſias promitteretur, neque eſſet neceſſarius, ideo tunc dumtaxat promiſſus cum ſuppoſita captivitate redemptio ex ea prædicebatur, omninò contraria iis, quæ Judæis in hoc ſtatu patiuntur. Sunt extorres ex patria, promittit Deus quod revertentur; ſunt ſparſi, promittit quod congregabuntur ex omnibus locis: carent ſancta civitate, templo, & ſacrificiis; promittit quod hæc reſtituentur; ſunt ſub extraneis dominis, & regibus: promittit quod habebunt regem proprium, eumque filium Davidis, non quidem perverſum, ut fere omnes Iſraëlis reges fuere, ſed ſanctiſſimum, juſtiſſimum, ut fuit David. Ecce nulla alia mentio facta de Rege Meſſia, niſi ut circumſtantia quadam, fortaſſe præcipua, redemptionis Iſraëliticæ, ideoque ut Deo, & populo in ſuo miniſterio inſerviat, non ut finis legis, vel populi, ut Doctiſſimus Vir juxta Chriſtianum dogma prætendit.

Iſtis poſitis directè reſpondet Doctiſſimus Vir meæ propoſitioni, dicens, quod omnes Prophetiæ fuerunt uſque ad Meſſiam, non ultra, quod eo advento jam Iſraël non erat populus Deo ſeparatus, potius cum aliis gentibus in Chriſto commiſceri erat divina voluntas, diſrupto pariete legalium, quibus ab ipſis diu fuerat ſeparatus: ideo de Iſraële poſt adventum Meſſiam, non amplius Prophetæ locuti fuerant; Iſraëlis, & totius humani generis regimine, Chriſto concredito, qui in omnibus æque regnaturus erat, ut unico populo, & ſi quid prædicendum erat, Novi Teſtamenti Prophetis à Deo commiſſum fuit.

Quod Prophetæ locuti fuerunt de Iſraële etiam poſt redemptionem: quod in hac captivitate hæc natio eſt etiam Deo chara omnes Doctores Chriſtiani fatentur, in cunctis ſecit.

Hæc omnia ſatis Chriſtianè dicta ſunt, ſed probatu impoſſibilia. Quod Prophetæ non ea quæ poſt adventum Meſſiam, eventura prædixerint, non admittimus: quia omnes temporales, & ſpirituales fælicitates, quibus Iſraël perpetuo fruiturus poſt actam redemptionem, clare, & dilucide, omnes Prophetæ prænuntiarunt. Quod omnes populi Iſraël aggregabuntur, & venient de menſe, in menſem, de anno, in annum adoratum Deum Jacob Hieroſolymam, aperte prædixere. De glorioſo, & ſancto Iſraëlis tunc temporis ſtatu quanta legimus in omnibus Prophetis? Et quomodo credi poteſt, quod illud perpetuum fœdus cum Patribus initum; quod ſemper futurus erat ſuo ſemini in Deum, & illud Deo in populum, circumciſionis ſanguine hucuſque confirmatum, Dominus irritum fecerit, ut jam non amplius ſit Iſraël populus dilectus, ſed gentium fortunam ſequatur; nulla pro ſui conſervatione, & ſalute ſpeciali habita providentia, quam perpetuam tot encomiis, & toties promiſerat, ſuis peccatis minimè huic promiſſioni obſtantibus. Sententia Doctiſſimi Viri in verbis implicari videtur: quia cum toto Chriſtianiſmo ſuſtinet, quod Iſraël diſperſus ſubſtitit per totam terram, inter omnes populos iram Dei ſuſtinens, propter Meſſiæ necem, & propriam in eum infidelitatem: quod ſi verum ſupponatur, ut aſſeritur: inde evidenter ſequitur, quod adhuc eſt peculiaris Dei populus, & à cæteris per Legem ſeparatus, ut antea fuerat: Siquidem adhuc ſpecialiter à Deo punitur, & miraculoſè conſervatur inter gentes, ut tandem divinæ gratiæ reſtituatur: quod utrumque omnes Chriſtiani fatentur: quare igitur de hac futura punitione non loquerentur, cum tam diuturna eſſet, & per tot ſæcula duratura?

Quod non propter infidelitatem in Chriſtum nunc puniuntur Judæi.

Reſpondebitur forſan, quod propter infidelitatem in Chriſtum, non eſt amplius populus Dei, & tamen propter hoc crimen hac dira captivitate punitur. Sed ego quærerem, quare cæteræ omnes nationes, quæ nunquam Chriſto nomen dedere; & quæ dederant, & poſtea ab ejus fide receſſerunt, Mahometiſmum amplectentes, ut magna pars Africæ, Aſiæ, & Europæ, quæ Chriſtianiſſimæ fuerunt, & ab ea fide penitus defecerunt, à Deo non captivantur, non diſperguntur, non in abominationem habentur, ut populus Iſraëliticus? Potius ſua ſervant imperia, ſuam celſitudinem, & potentiam, Chriſtianorum provintias, integraque regna ſubjicientes, atque innumeros Chriſtianos duriſſimo captivitatis jugo affligentes: in quibus regionibus Judæi parum minus, quam omnimoda libertate gaudent. Omnes iſtæ gentes in eadem perſeverant infidelitate, Chriſtiano nomini maximè infenſæ, pluſquam Judæi: quare iſti propter id crimen perpetuo puniuntur, ſunt in opprobrium, in abominationem omnibus gentibus: illis nullam, nec minimam punitionem ſuſtinentibus? An quia omnes iſti populi ſæviorem, & Deo magis gratiam doctrinam

obſer-

observant quam Judæi? Non credo Doctissimum Virum hoc responsurum; cum aliæ gentes, vel in Paganismo idololatrico hæreant, vel Mahometismum fuerint amplexæ, quæ cum divina Lege comparari nec debent, nec possunt. Fortasse quia Judæi Messiam occiderunt? Hoc vulgo, sed frustra asseritur, quia nec totus Israël qui tunc vivebat, Christum crucifigendum tradidit; sed illius temporis Judices, & aliqui ex iis qui Hierosolymæ habitabant: neque idem est in eum non credere, ac ipsum crucifigere: non crediderunt, qui per diversas regiones dispersi distabant, quia quam putabant falsam doctrinam, divinæ Legi præponere non æquum existimarunt. Posteri vero usque in præsens, adeo abest, ut tali crucifixioni assentiantur, ut neque eam certo crediderint, cum nullam ejus eventus authenticam notitiam habuerint: sciunt tamen ex Josepho, & nostris Antiquis, quod eo corrupto tempore, labente jam Republica, aliqui seductores, & falsi Prophetæ qui populum commovebant, fuerunt à Romanis variis suppliciis interfecti, quorum sequaces profugi per Samariam, Idumeam & alias regiones, vagabantur: Sed nominatim de Christi morte, certam huc usque noti tiam non habuere; quare justa fuerit, vel injusta illius mors penitus ignorant; ideoque in eam nec consentire possunt, nec dissentire: Atque hoc judicium ad Israëliticum populum, ut jacet, pertinere, nemo crederet.

Et ut evidenter pateat Doctissimo Viro quod non ob hoc peccatum Israël non est amplius populus Dei, nec plusquam alii infideles punitus, aliqua adducam, de quibus (ut credo) dubitare non poterit. Omnes Israëlitæ donec divinam Legem observant, & ejusdem populi partem constituunt, captivitati, & ad eam secutis ærumnis, sunt semper obnoxii: hoc per se notum est: Sed omnes Israëlitæ, qui divinam Mosis Legem deserunt, eamque ut apostatæ abjurant, quamcumque, quamvis falsam sectam amplectantur, liberi à captivitate Israëlitica evadunt, nullis postea Judæorum calamitatibus obnoxii: secundum suam fortunam divitias, authoritatem, & dignitates assequuntur: quorum posteri Judaicæ infælicitatis, & laborum non sunt amplius participes; sed ut fors dederit, sicuti cæteræ gentes, libere vitam degunt: Hoc adeo certum est, ut nulla egeat probatione. In Turcarum ditione, qui Judæi patriam religionem, pro Mahometica secta, abnegarunt eadem libertate ipsi, & posteri, ac Turcæ, fruuntur, & sui stirpis memoria adeo delitescit, ut inimici jurati Judæis sint. Idem in tota Africa, præsertim in regno Fecensi, tota Synagoga præter eos qui martyrium perferre maluerunt, Mahometismum amplexa fuit; quorum Judæorum posteritas, satis numerosa, populo non modo inimici, sed crudelissimi carnifices sunt, Levitarum, & Coanim cognomina adhuc ferentes. In Hispania qui Judaismum abnegarunt, & eorum posteritas, securissimam, non laboriosam, ut Israël, vitam degunt: Sunt quidem Principes, Duces, Comites, Marchiones, Inquisitores, Clerici, Canonici, Monachi, & Moniales, & omnes diri Judæorum persecutores. Hoc Clarissimus Dominus satis novit de Paulo Burgensi: Primo in civitate Burgi insigni Rabbino: postea clerico Episcopo Carthaginensi: post ejusdem Burgi Archiepiscopo; tandem Patriarcha de Aquileya: Rege Hispaniæ mortuo, totius regni unico Gubernatore. Ex ejus prole unus filius Episcopus Segovienſis, alter Archiepiscopus Compostellanus, alter qui patrem in Archiepiscopatu successit: major natu Princeps, qui Marchio de Sancta Maria cognominatur. Quid de Nicolao de Lyra, de Senensi, & aliis qui à religione passim deficiunt? & quamvis plurimi neque Christiani sint, sed vere Athei, ad summas dignitates evehuntur, captivitate Judaica non amplius in suam, aut posterorum mentem, revocata. Ex quibus hæc conclusio evidenter deducitur, quod Judæi nullam captivitatem patiuntur, nisi in quantum Populum Israëliticum per divinæ Legis observantiam constituunt, à quâ si defecerint, nec velint inter Israëlitas amplius numerari, nullam captivitatem, nullos ejusdem Populi labores, periclitantur: sive Mahometani fiant, sive Pagani, sive idololatræ Papistæ, sive omnino fuerint Athei: Ergo ut peculiaris populus à Deo adhuc habetur, & speciali providentia ab eo affligitur, & ut affligat, & postea redimat, divinitus conservat, & separatum ab omnibus subsistere vult: quia si commiscereturr, non esset amplius Israël, quem post captivitatem ad se reduceret. Neque credibile est aut Christiana pietate dignum, asserere: quod Israëlitæ, dummodo divinam Legem relinquentes, quasvis falsas sectas admittant, non erunt ita Deo exosi, ut captivitatis ærumnas pati debeant, sed quod saltem in hac

Ratio evidens qua convincitur, quod non propter infidelitatem Judæi captivitatis ærumnas patiuntur.

vita fæliciter degent, pro alia futura tota punitione ſervata, ut Mahometanis, & cæteris. Sed ſi divinam Legem obſervaverint, ſicque ſint adhuc Iſraëlitæ, utpote deterioris conditionis, in hac, & in altera vita pœnas luent. Quod ſi hoc affirmari non poteſt, ſequitur, quod propter rationem, quam nos credimus, Iſraël ut peculiaris Dei populus hanc captivitatem patitur, & à Deo conſervatur, ut patiatur, & ſecundum veſtram ſententiam, ut reſipiſcat, Chriſto fidem præſtando: & ſecundum noſtram, ut per rectam Legis obſervantiam, & condignam pœnitentiam ad Dominum Deum ſuum convertatur, ut & ejus miſereatur, & in priſtinam, & majorem perfectionem ſuam eccleſiam perducat, toto genere humano à falſis ſectis, & cultibus, omnino averſo; & ad veri unius Dei puram cognitionem, & adorationem fæliciter converſo.

Hæc omnia prolixe ſcripſi, contra Doctiſſimi Viri propoſitionem; quod Deus Dominus noſter ita nos abjecit ab adventu Meſſiæ, ut non amplius ſimus ejus populus, bonus, vel improbus, & quod tota illa ſpecialis providentia Patribus promiſſa, & per tot ſecula executa, ſicuti & Prophetarum prædictiones, non ultra Chriſti adventum reſpiciebant, præſentis & infidelitatis (ut creditis) & captivitatis (ut patimur) nulla adhibita præmonitione, neque poſtea ſaltem pro punitione erga Iſraëlem, ut ſuum peculiarem populum, particulari adhibita providentia; quam nullum ex Doctoribus Chriſtianis negaſſe, legi: neque Paulus negavit, potius aperte concedit: Et Doctiſſimus Vir infra clare fatetur. Unde non rectè dici videtur, quod poſt Chriſti adventum, jam Iſraël non eſt populus Dei: Eſt quidem, licet propter commiſſa peccata criminalis; aut ut creditis, per infidelitatem punitus, & à Deo ſpecialiter flagellatus: quæ punitionis providentia circa alias nationes Chriſto infideles à Deo non exercetur; Sed in ſolo Iſraële, ut populo præ omnibus ſibi dilecto, & pro ſublimiore fælicitate miraculosè ſervato: Sic dixit Deus quando filios Aaronis in Sanctuario occidit: *Et in mihi proximioribus ſanctificabor.*

Coacti Doctores Chriſtiani textu Deuteron. de præſenti Captivitate non intelligendum recentiſſime opinantur, non alia reſtabat, pro fugiendo vitio.

Sed cum verba ea Deuteronomii, & omnium Prophetarum prædictiones, de cauſa iſtius Captivitatis, & futuræ redemptionis clare loquantur, de Babylonica aliqui, præſertim ex recentioribus, intelligenda contendunt: hac præſenti nunquam in Veteri Teſtamento prædicta: quod inconveniens, ut vitaretur, Iſraëlem non eſſe amplius populum Dei, aſſerere coguntur, neque de eo poſt Meſſiam aliqua prædicta fuiſſe, omnino derelicto. Sed dictu mirabile eſt: quod omnia, quæ Deus de futura captivitate populi prænuntiavit, cum omnibus circumſtantiis, abſque figuris, ſine hyperbole, in præſenti per tot ſæcula experiamur: quod ante Chriſtum per totum id tempus fuerit Iſraël per divinam Legem ab omnibus populis ſeparatus: quia eo medio, (ut ait Doctiſſimus Vir) Deo placuit uti, ut ſeparatus conſiſteret uſque ad Meſſiæ adventum; & quod poſt Chriſtum per idem prorſus medium, nempe divinam Legem, Iſraël inter omnes gentes diſperſus ſeparatus exiſtat: adeo ut Lege derelicta ſtatim Judæi gentibus commiſceantur: quod Deus tali medio pro ea ſeparatione uſus fuerit uſque ad Meſſiam, quo eodem populus maneret poſt etiam ſeparatus; credibile non eſt de infinita præſcientia: cum non niſi ratione Legis, qua Deus eum ſeparavit, Iſraël veſtrum Meſſiam non receperit, & propter eandem, nec nunc eum recipiat, aut cum aliis populis commiſceri audeat. Et cum Deus dixerit ſe Iſraëlem perpetuo ſervaturum, & hoc fieri non poſſet, niſi Legem obſervando, & cum nunc per eandem in eſſe populi ſeparati conſervetur: Signum evidens eſt, quod Deus per eam adhuc ſeparari vult, quouſque reſipiſcat, ut ſæpe prædixit. De quo ſtatu nunquam fuiſſet admonitus, ſi Prophetiæ ad eum nunquam pervenerunt.

Quod neque Iſraël, nec gentes coaluerunt in unum populum quamvis aliquæ ex gentibus Chriſtianam doctrinam amplectantur.

Addit, quod voluit Deus, ut Iſraël, & omnes populi in unum ſub Chriſto coaleſcerent, tempore Redemptionis. Et nos idem expectamus, & futurum credimus, quod tempore Meſſiæ omnes populi cum Iſraële coaleſcent, Deum purè agnoſcentes, & ei libere inſervientes. Sed quod hoc jam veſtro Meſſia advento contigerit, nequaquam videmus, neque videtis. Cum major pars hominum nec vobiſcum, neque cum Iſraële, in unum populum coaleſcat: potius tota Africa, tota Aſia, magna Europæ pars, tota America, veſtram nec noſtram fidem admiſerint, & Chriſtianiſmo ſint prorſus infenſæ: quare nec ſolus Iſraël cum gentibus per Euangelium, in unum populum non coaluit; ſed neque cæteræ gentes, cum Chriſtianiſmo præter paucas, eaſque in mille ſectas diviſas, quæ eidem fidei, in plurimis, maximè

maximè contrariantur : & à multis seculis parum ultra religionis initium, quæ sit vera Christi ecclesia penitus ignoretur.

Sed hæc adhuc suo tempore complenda, expedit expectare, communiter respondetur, siquidem non omnia statim fieri debebant ; sed suis temporibus singula ; quamtumvis nimis tardare videantur : Mille anni ante oculos Dei, sicuti dies hesterna, quæ præteriit, ut de Christi reditu citabant Apostoli ; sic nos etiam dicimus de nostra futura redemptione, quando adversarii valide urgent, & nobis illudunt, quod diu, & per tot secula frustra Messiam expectamus. Verum majori cum fundamento Prophetiarum complementi spem habemus : quippe nos credimus, quod quando Deus, quod promisit efficax remedium Israëli, & toti generi humano, largiri dignetur, statim, ut ab omniscio, & potentissimo medico, & Israël, & totum genus humanum, perfectissimam sanitatem consequentur, ut non amplius curari desiderent : hoc quidem satis rationale est, donec remedium non fuerit applicitum : Sed jam ab omnipotente, & summe sapiente medico, efficacissimo circiter à duobus mille annis remedio adhibito ; in Israële, & fere omnibus hominibus, eundem morbum perseverare, & promissa nullatenus adimpleri, mundo eisdem tenebris obvoluto, integram salutem, à plurimis, & per plurima secula expectari, non ita rationi congruum apparet.

Quod adimplendorum spes, majori cum fundamento est in Israële quam in ecclesia Christiana.

Prosequitur Doctissimus Vir : Et hunc suum populum Messiæ regendum tradidit. Prædicunt ergo Prophetæ quanta populo fælicitas sit eventura per Messiam : quia omnibus facultas largitur eam consequendi : hoc sub ea conditione, quod populus velit Messiæ monitis auscultare.

Hæc est doctrina Christiana, quæ omnino dependet à fide in Euangelium ; sed ex Vetere Testamento nunquam probabilis, cum ex eo contrarium evidenter constet, si absque præjudicio universim legatur, & sensus literæ ad alios, qui ibi non sunt sensus, non extorqueatur. Quale futurum esset regnum Messiæ in Israële, clarè prædictum, non semel, sed quoties de Messia oratio fuit instituta : & quod tale terrenum ab Israële debebat expectari, ut nos hodie expectamus, Doctissimus Vir fatetur : ideo quando venit quibuscumque muneribus, ut creditis, instructum, eum esse suum regem non crediderunt, cum eum aliquo modo regnare, non vidissent : & postea nullum sui regni modum adhuc videant : cum omnes Prophetæ dixerint, quod erit Princeps in medio nostri : & quod ex omnibus nostri exilii partibus, quæremus Adonai, & Regem nostrum Messiam. Sed neque Deum, neque Messiam quæsivimus, quando venit (ut semper asseritis) sed Messiam rejecimus, & simul Deum, ne amplius foret nobis in Deum, ut promiserat pacto sempiterno : non ergo illi Messiæ suum populum regendum tradidit.

Quod id nobis evenerit per nostram malitiam, & abominabilem repugnantiam, jam supra late probavi, id esse impossibile supposita Dei efficace voluntate populum post captivitatem salvandi, & ad veram resipiscentiam efficaciter movendi : quod se facturum ita frequenter promisit, ut superfluum sit sapienti Viro, & in Sacra Scriptura exercitato, varia loca referre : totam quidem Sacram paginam describere oporteret. *Id Dominus se facturum promisit, quod jubet ut faciamus* ; dicebat Augustinus ad textum *Deuteronom. circumcidam cor tuum, & seminis tui & spiritum meum ponam in medio vestri : & faciam, ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea custodiatis, & habitabitis in terra, quam dedi Patribus vestris, & eritis mihi in Populum, & ego ero vobis in Deum in æternum.* Promittit ergo Deus tempore redemptionis, peccatis prolixa captivitate jam expurgatis, populum, in sua fide per tot secula contra omnium gentium impetum constantem, divino suo spiritu mundaturum, ejus peccata penitus oblitum : & hoc propter suam gloriam : *Non propter vos, non propter vos, Domus Israëlis ; sed propter nomen meum, quod profanatis inter gentes.* Et non dicit, quod *Populus in præceptis suis ambulabit* ; sed, *quod ipse faciet, quod ambulet*, hoc est, gratia efficace eum movere, ut judicia sua sanctissimè custodiat : ad quam sanctitatem sequetur terræ, quam dederat Patribus, perpetua possessio, quod erit infallibile signum consequutæ gratiæ : ideo *erit ei in Deum, ii vero Deo in populum*, quod perpetuum fœdus cum Patribus pepigerat. Sociniani doctores eandem Doctissimi Viri explicationem amplectuntur, auxilio efficace prorsus negato, cum Deus contingentia non prænoverit. Adhuc introitum Israëlis

in eccleſiam, quem Paulus vaticinatur, ſub conditione admittunt, quod populus velit, ſed quod poterit de facto non velle utpote liber. In quorum ſententia Prophetia nil eſt præter prudentem Dei conjecturam. Quæ doctrina impia cenſeri debet. In his labyrinthis implicantur, ut verbi Dei vim poſſint effugere.

Ex his clare liquet, quod illa conditionalis, (*ſi populus voluerit*) eſt frivola quamtumvis diuturna evaſio, quippe toti Sacræ Scripturæ ſerièi evidenter contrariatur. Et Doctiſſimus Vir nullum aliud inconveniens contra hanc doctrinam concepiſſe videtur, ut hoc infallibiliter fieri non debeat, aut poſſit, quam quod Deus libero hominis arbitrio vim eſſet illaturus, ſi talem gratiam largiretur, cui Iſraël non poſſet de facto reſiſtere, ſed infallibiliter juxta voluntatem Dei operari. Sed cum huic inconvenienti jam ſupra ex omnium Theologorum conſenſu prolixe ſatisfecerim; nil inſuper obſtat quin, quod omnia à Prophetis pro Iſraële ſalvando, tempore Meſſiæ, prædicta fuere, literaliter adimplenda intelligantur: ex quibus certò infertur, quod Iſraël non poterat ſuæ redemptioni reſiſtere ab ipſo Deo jam ſanctificatus, & ab omnibus peccati ſordibus emundatus. Et Doctiſſimus Vir tenetur ad communem Doctorum ſententiam recurrere; quod omnia ſpiritualiter in ſpirituali Iſraële fuere completa: cui non minus reclamat tota Sacra litera, quæ de Iſraële vera & carnali Patriarcharum progenie, quæ à Deo fuerat inter gentes abjecta, adeo expreſſe loquitur, ut nunquam Judæi aliter intelligere poſſint, nec antea deberent, ut ait Doctiſſimus Vir. Ergo hucuſque ſuum populum Meſſiæ regendum non tradidit.

Num. VI.

Quod nil intererat Euangelium primo Iſraëli annuntiari, ſed pro eo credendo gratiam conferre.

QUod attinet ad id quod dixit: quod dedit Deus Iſraëli facultatem eam fælicitatem conſequendi per Meſſiam: certe hic non fuiſſet chariſſimo populo peculiaris favor, aut gratia præ cæteris nationibus, quibus etiam largitus fuit facultatem eam fælicitatem conſequendi ſi velint, abſque tot promiſſionibus, & admirabilibus encomiis in Lege, & Prophetis præſcriptis. Quod vero ſæpe repetitur, Euangelium fuiſſe primo enuntiatum Judæis, non privilegium aliquod fuit, parum quidem intererat prius, vel poſterius enuntiari: totum negotium conſiſtebat in gratia ad credendum, quam efficaciſſimam Deus Iſraëli promiſerat; ſed non dedit, potius, ut creditis, gentibus Græcis, & Romanis, quæ, ut frequenter ait Paulus, hanc gratiam copioſiſſimè recepere, non autem Judæi. Deus dixerat quod tempore redemptionis facturus erat prodigia, & miracula, quibus in Ægypto, & deſerto, patrata oblivioni traderentur; & hoc, in omnibus locis tuæ captivitatis, ut ſis in ipſis pro fama, & honore. Si hæc aut ſimilia feciſſent Apoſtoli in omnibus regionibus, quibus Judæis Euangelium enuntiabant, fortaſſe ſuaderentur ad credendum: tamen veriſimile eſt talia non egiſſe, ſiquidem pugnis, & verberibus eos frequenter ex Synagogis abjiciebant. Profecto Rex ille Pharao Moſem ita rigoroſè tractare non auſus fuit, quamvis ab eo totum regnum deſolatum atque everſum, periclitatus erat. Sed abs dubio Judæi nil viderant divinitus effectum quo ad Legem diverſam accipiendam dimoverentur.

Explicantur aliqui textus, in quibus videtur Meſſiæ mors præannunciari.

Iterum Doctiſſimus Vir ex aliquibus Sacræ Scripturæ textibus ſuadere conatur, quod Judæi poterant cognoſcere Meſſiam eſſe violenter moriturum. Sed cum ſæpe ſuſtineat, quod Deus ante Meſſiam nonniſi terrenum regnum, atque redemptionem revelaverat, & quod ſic oportebat, ut populus intelligeret, & crederet; Sequitur quod etiam hos quos adducit textus,

textus, Iſraël aliter tunc intelligebat, ac nunc à nobis exigitur: quippe ſi Judæi ſic intelligerent, ut nunc prætendit Doctiſſimus Vir, Meſſiæ terrenum regnum minimè expectarent, vel utrumque compatibile crederent, & magnificum Meſſiæ terrenum regnum, & ſummam à Populo deſpectionem, atque infandam ejuſdem regis necem: quod Doctiſſimus Vir putat non poſſibile. Adducit, (ut antea) textum ex LIII. *Cap. Iſaiæ:* in quo de Meſſiæ rejectione nec verbum ullum: quod ſi de eo loquatur: ſignificabitur abjectus ejus ſtatus, quando primo apparuerit: & quando intraverit Hieroſolyma pauper, humilis, aſina incedens: tunc enim hominibus in deſpectum veniet: deinde per ſummam patientiam, de Iſraële, à quo non ſtatim cognoſcebatur, & de gentibus, à quibus magnis perſecutionibus afflictus fuerat, obtenta victoria, non armis, non ob propriam virtutem, ſed ob brachium Adonai ei revelatum: antea plura diximus, hæc nunc ſufficiant.

Adducitur textus Danielis de LXX. *hebdomadis*. in quo Doctores Chriſtiani victoriam de Judæis ſemper cantarunt. Verum caput hoc ita difficile intellectu eſt, ut Hieronymus id explicare non auſit, aliorum ſententias recenſet, ſed ſuum ſenſum omnino declinat expromere, ſuamque etiam de aliorum ſententiis cenſuram. Auguſtinus *Epiſtol.* LXXX. *ad Heſychium*, nullatenus ſibi perſuaderi ab aliquibus, paſſus eſt, ut hoc Danielis caput explicaret, rei difficultate deterritus: quod ſi ut vulgò intelligendum eſſet, ſatis clare ibi, & mors, & paſſionis Chriſti tempus, depicta jacent. Reinoldus, Scaliger, Junius, & plurimi non credunt has hebdomadas in Chriſti morte finiri, ſed in deſtructione templi per Titum. Euſebius, de Chriſto in his hebdomadis tractari haudquaquam concedit, oppoſitum mordicus ſuſtinet, & in ultimo ex Machabeis Pontifice penultimam hebdomadam claudi conſtanter aſſeverat, ultimam ad captam Hieroſolymam per Pompeium extendit: annis centum ante Chriſti adventum. Videat ergo Doctiſſimus Vir, quomodo Judæi poſſent ex hoc capite Meſſiæ mortem prænoſcere, cum à Chriſtianis Doctoribus plurimis, nec nunc ibi contineri credatur.

Daniel non ibi agit de Meſſia filio Davidis, ſed clare, & aperte de primo ſummo ſacerdote, qui cum, & poſt Nehemiam regnavit, utrumque jus, & eccleſiaſticum, & quaſi regium, in populum exercens: Ideo *Dux* ſeu Princeps, & *unctus*, appellatur: hoc fuit in fine ſeptem hebdomadarum, quo Sacerdotum mixto regimine Populus per LXII. ſeptimanas, variis cum fortunis, perſeveravit: tandem in medio ſeptuageſimæ ultimo Sacerdote occiſo Ananeo: *& non ei*: id eſt, & non amplius ſucceſſor aliquis fuit: qui jam ab Angelo non appellatur Princeps unctus: ſed ſimpliciter *unctus*: quippe regiam poteſtatem ab aliquibus annis Herodiana domus uſurpaverat. Hæc quidem explicatio eſt omnino literalis, & juxta divinam hiſtoriam, atque etiam humanam: quia eo prorſus modo res contigere Populo, ut retulimus, & nil aliud ab Angelo prædicitur, niſi quod totum id tempus Iſraëli concedebatur, ut reſipiſceret, ut peccato finem imponeret, ut prævaricatio finiretur, & ſic ſcriptura Prophetica de univerſali populi redemptione adimpleretur: prædixit etiam quod cum Populus aliter facturus eſſet, ac Deus exigebat, aliter etiam ei debebat contingere: quod per capitis ſeriem, uſque ad extremam ruinam depinxit. *Joſephus.*

Num. VII.

Quod Iſraëli præfixa à Deo pœnitentia ut ad Deum reſipiſceret, non eam habuit conditionem, ut Meſſiam crederet, ſed quod Legem Moſis integre ſervaret.

SUbjungit Doctiſſimus Vir: Quod ſi quis prætenderet verba ex *Cap.* xxx. *Deuteronom.* ad hanc captivitatem extendere; nil poſſet inferre contra debitam fidem in Meſſiam: ſiquidem, ut Iſraël redimeretur, & patriæ reſtitueretur, pœnitentiam agere tenebatur, quæ abſque fide, & receptione Meſſiæ, quem ipſi Deus conceſſit, & obedientia ſuis legibus, nil prorſus valebat, neque vera uſquam eſſet pœnitentia, aut Deo grata.

Reſpondeo, quod quamvis Deus ſæpe dixerit non niſi per pœnitentiam poſſe Populum ad Deum reverti; nunquam ei pœnitentiæ talem circumſtantiam addidit de fide in Meſſiam; potius ea quæ cum fide in veſtrum Meſſiam erant incompatibilia: Videlicet, quod quando ſervaret omnia Præcepta, Judicia, & Ceremonias ſcriptas in Lege Deus erit ejus miſerturus: Cum vero fides in Chriſtum totam hanc Legem, præter moralia, inutilem, vanam, & non ad ſalutem obſervandam, prædicet, incompatibilis eſt cum ea pœnitentia à Deo Iſraëli, in Lege præſcripta. Et ſiquidem Prophetiæ erant uſque ad Meſſiam, ſat congruum divinæ bonitati erat, ut ejus adventum Iſraël ut unicum ad ſuæ ſalutis medium agnoſceret, ut ejus extrema ruina vitaretur. Quod videns Paulus, & quod illa abſque Iſraëlis fælicitate redemptio, omnino à promiſſa per Legem, & Prophetas, differebat, nec adhuc cum ea ſimilitudinem aliquam habebat; dixit tandem *Iſraëlem ſalvandum eſſe, cum gentium plenitudo intraverit:* quibus (ut hodie fit) argumentis in oppoſitum adductis, facile ſatisfaciebat: ſaltem gentibus, non ita in Sacris literis inſtructis. Tamen illa ſolutio cum Veteri Teſtamento non bene cohæret: quia nunquam Deus dixit, quod Iſraël ſalvabitur, poſtquam plenitudo gentium ſalva fuerit; ſed contrarium; quod quando Iſraël fuerit liber, & redemptus ex gentibus, iſtæ etiam Dominum quærent, Iſraëlem imitantes & dicentes: *Eamus vobiſcum, quia novimus vobiſcum eſſe Deum. Et ſcient omnes populi, quod poſui tabernaculum meum in medio veſtri.* Nec oportet in hoc amplius immorari, quod luce clarius eſt in Sacra Scriptura: quod populi adhærebunt Iſraëli tempore redemptionis; non Iſraël populis terræ: ideo rectius dicere poſſumus: quod quouſque intraverit Iſraël in ſanctam patriam, à Deo ſuo redemptus, eique gratus; non intrabit in eccleſiam Dei Iſraëlis plenitudo gentium.

TER-

TERTIUM QUÆSITUM.

Num. I.

Quod neque Messias neque Propheta aliquid dicere debet contra Legem Dei, & quod clare de Messia prædicta fuere, minime in Iesu fuerunt adimpleta.

ERat tertium quæsitum: An in Veteri Testamento textus aliquis extaret, ex quo clarè constare posset, quod propter infidelitatem in Messiam Israël erat deperdendus? An Deus alicubi comminatus fuerit extremam Israëlis abjectionem, quia Messiæ non erat auscultaturus? Respondet Doctissimus Vir, Quod non erat necesse Deum de hoc Israëlem admonuisse; sufficere promisisse Messiam, ut ei, utpote excellentiori Prophetæ, Judæi crederent, & obedirent, ut sic fælicitates promissas habere possent, incredulis, ab ejus beneficiis, merito exclusis.

His supra multa respondi, quæ repetere non expedit: id solum nunc dicere liceat: quod ad credendum Prophetam, sive Messias dicatur esse, vel non, qui contrarium dixerit, aut fecerit iis, quæ à Deo in Lege, & Prophetis, clare, & aperte præcepta, vel prædicta fuere, Israël nullatenus tenetur: Sed magna constantiæ virtus fuisset, ut divina vaticinia atque Legis integritatem servaret, & tueretur, quamtumvis signa, & portenta viderit, ei doctrinæ fidem non præstare. Hic poterit Doctissimus Vir pro allegatis nunc habere omnia quæ de Regno Messiæ, & Populi statu eo tempore futuro, in Lege, & Prophetis, prædicta inveniet, quæ ut etiam Doctissimus Vir fatetur nil aliud clare significabant, quam Regnum Messiæ terrenum, cum Israëlis corporali redemptione, & tanta efficacis gratiæ affluentia, ut Sanctus futurus esset, omnibus gentibus hoc prodigium confitentibus, & ad verum Dei cultum conversis. Sic extat Sacra litera, sic credebat per tot secula Israël, & sic volebat Deus quod crederet, ut ait Doctissimus Vir: sed ex his omnibus nec minimum vidit in Christi adventu: ergo ut divinam, quam receperat, Legem tueretur, nulli Prophetæ, quovis prætextu fidere debebat, ut ab ea separaretur. Non ergo sufficiebat promisisse Messiam, nisi eum prædiceret qualis futurus erat, ut crederetur esse Messias: sed nil adducere ex eis quæ de eo Dominus prænuntiaverat, erat sufficiens, ut in cæteris minimè credendus esset. Quod attinet ad miracula, supra aliquantulum, infra fortasse plura dicemus.

Cæteris quæ hic addit Doctissimus Vir satis respondimus. Fatetur contra plurimos, ne dicam omnes Doctores Christianos, Israëlem in verum Deum adhuc credere. Grates rependo Doctissimo Viro, quod hoc nobis concedat, nec sicuti alii nos barbaros judicet, à vero Deo alienos. Tamen propter necessitatem fidei in Messiam jam adventum perinde se habet ac si non crederemus: quippe dummodo fidem in Messiam non habeamus, eodem prorsus modo condemnabimur, ac si in verum Deum Israëlis non crederemus, ac si idolum adoraremus pro Deo: non igitur credibile est, quod summe bonus Deus contentus fuisset promittere Messiam talibus verbis, ut populus non nisi terrenum Regem, & corporalem redemptionem intelligeret, & expectaret: Postea talem regem non concedere, sed alium, omnibus quæ crediderat planè contrarium: & quod ex ignorantia quam supra esse probavi, dilectus populus esset omnino deperdendus temporalibus, & æternis pœnis damna-

damnatus, de tali fide nunquam à Deo admonitus, ſed terrena contraria ſpe per tot ſecula allectus.

Num. II.

Quod non oportebat omnia de futuro Meſſia prædicere, ſed neque contraria, ita ut populus falleretur quando veniret.

ADdideram, quod futuram Iſraëlis idololatriam Deus clare prædixit, & criminatus fuit antequam committeretur: quærebam quare etiam non, & Meſſiæ rejectionem? Siquidem Deum humanatum occidere, non eſſet minus peccatum, quam idololatria. Recte petebam de hoc debere Populum admonuiſſe; niſi eum inſcium peccare voluiſſet. Reſpondet Doctiſſimus Vir: an ego velim talem, & ita expreſſam de Meſſia, à Deo prædictionem, ut quando veniſſet, Iſraël quamvis vellet, non poſſet eum rejicere? aut ita ut ſufficienter eſſet inſtructus, ut quando veniret, poſſet eum cognoſcere, niſi refractarius fuerit, & inobediens.

Reſpondeo; Me non debere velle quod Deus hoc, vel illo modo faciat, ſed omnino facere quod Deus velit: Cum vero voluiſſet per ſuam bonitatem redemptionem, & Regem nobis promittere, quem, & cujus officia adeo clare deſcripſit, ut non aliter eum expectare poſſemus, nec deberemus, (ut Doctiſſimus Vir ſæpe fatetur) ante ejus adventum; nil aliud pro eo cognoſcendo à Deo expetere, opus fuit: Sufficit quidem clariſſima, de redemptione, & rege revelatio, quamvis quando venerit plurima efficiantur, quæ utpote non revelata, nunc ignoramus, quæ iis quæ Deus de eo rege prædixit minimè erunt contraria. Sed ſi poſtea homines, quod Deus clarè, & aperte prænuntiavit in toto cœlo, diverſos ſenſus contorſerint, & novæ revelationis prætextu pro rege humano, & terreno à Deo promiſſo, Deum ipſum, & regem cœleſtem, intelligere velint, cœlum pro terra, Iſraëlem pro gentibus, ſeu gentes pro Iſraële, Patrum terram Hieroſolyma, Zionem, pro eccleſia Chriſtiana: quid nos faciemus, ſi divina voluntas id permittit? niſi in verbi Dei clara intelligentia, ut Patres noſtri, conſtantiſſime inſiſtere, novis revelationibus haudquaquam auſcultantes.

Quod de Meſſia quando venerit Iſraël non poterit dubitare: nequetiam gentes.

Directe igitur reſpondeo; Quod ſacris vaticiniis ſtantes de Meſſia quando venerit, non poterunt Iſraëlitæ ambigere, an verus Meſſias ſit: niſi forte in principio ſuæ apparitionis, quando nondum ſua munera, quibus dignoſcatur, exercuit: tuncque ei fidem non facile præſtare, opus erit dignum, & meritorium, ſi ob Dei timorem, & Legis amorem, decipi timuerint; quouſque ejus vocatio conſpicua ſit, ut juxta Legem divinam debeat admitti, & juxta eam, quam dederit, doctrina exacte examinata: Nemo quidem poterit, nec de evidente redemptione, nec de eo Rege amplius dubitare (*& videbunt populi, quod fecit veritatem, & juſtitiam cum Populo ſuo, ideoque cantabunt ei canticum novum*) ſicuti de Davide jam ad thronum elato, nulla tribus dubitare auſa fuit: pariter ut nullus hominum hodie in dubium vertit: an rex Galliæ, vel Hiſpaniæ ſint verè reges? Siquidem hoc omnibus conſpicue patet: amplius Meſſiæ regnum patebit quando regnaverit: & ſi aliquis vel improbus, vel inſanus parere recuſaverit, læſæ majeſtatis humanæ crimen committet, & à judicibus ut perduellis, capite plectetur. Sicuti ſi Davidi, vel aliis Iſraëlis regibus non obediſſet: Simulque contra Legis præceptum ageret, quo poteſtatibus à Deo inſtitutis, obedire mandatur. Præterquam infallibilis, & Deo, & Meſſiæ ſubjectio, optime

optime compatietur cum voluntario totius Populi, atque gentium plurimarum obsequio: ita ut totus à peccatis, & sordibus; sicuti purissimum argentum, mundatus semper diligat Dominum Deum suum, idque perpetuo, infallibili, sed liberrimo amore, ut supra latissimè ex Christiana, & Judaica doctrina, atque sacra pagina, indemni libero hominis arbitrio, futurum esse, probavi.

Quare Deus de futura populi idololatria locutus, nunquam vero de Messiæ rejectione?

Quærebam ergo; quare de rejectione Messiæ Deus nunquam locutus; maxime de futura idololatria? Regerit Doctissimus Vir, quod quamvis Deus clare Messiæ rejectionem prædixisset, & damnasset, Israëli ea præmonitio non profutura esset: Siquidem licet idololatriam sæpe & acerrimè reprehendisset, & populum de eo futuro crimine prævenerit, & gravissimè sæpe puniverit: non tamen ideo abstinuit, sed facile in id incidere crimen solebat: non ergo quamvis de ea rejectione, & infidelitate populus fuisset præventus, eam necessario vitaturus esset, si obsequi ex propria malitia, & abominabili contumacia nollet.

Ego autem tale argumentum ex hac responsione colligerem: ergo quia Dei præmonitiones, & comminationes contra idololatriam non suffecere, ut populus ab eo crimine abstineret; frustra Deus admonuit, prohibuit, & populum se destructurum, prædixit: hoc clare consequitur: quia ideo asserit Doctissimus Vir, quod non necesse fuit Israëlem de futura in Messiam infidelitate criminari; quia talis præventio nec suffectura erat, neque Populus obediturus, sicuti pro idololatriæ crimine vitando, minime suffecit: ergo frustra etiam futuram idololatriam prædixit, & illius criminis pœnam: & si non frustra, quamvis contrarius fuerit effectus; ergo nec frustra Messiæ rejectio prædiceretur, & ad eam secuta pœna, quamvis Israël futurus esset inobediens, & plane refractarius. Verum tamen maximè oportuit, quod Deus idololatriam non modo prohibuerit, sed etiam eam commissuros gravissimis suppliciis comminatus fuerit non solum, ut abstinerent, sicuti plurimi fecere; sed si quando in id peccatum inciderent, & divinam periclitarentur punitionem, facile resipiscerent, & Dei prædicta contemplarentur, & de crimine, de quo antea fuerant præventi, pœnitentes, ad Deum suum toto corde converterentur. Sic Israëli contigit, in diversis captivitatibus, ubi suum peccatum agnoscens ad Deum pœnitentia ductus redibat. Sic etiam, ut Dei præceptum servaret, in secundo templo pro majore parte abstinuit. Atque propter eandem Dei admonitionem per tot secula in hac dispersione idololatriam abominatur: & quare? non nisi quia Dominus prohibuit, prædixit, & extrema supplicia, se in transgressores executurum, indixit. Multum igitur oportuit Deum de futura idololatria præmonuisse, eumque toto cum rigore flagellaturum populum, si tale facinus aliquando committeret: quamvis etiam dixerit: *Ego scio quod labenti tempore fornicabimini cum Diis gentium, & irascar contra vos, & penitus destruam vos, & regnum vestrum.* Quod ergo inconveniens foret, si idem prædiceret, de Messiæ rejectione, de Legis gratiæ abnegatione, & de Dei humanati futura nece? Hæ erant de Messia necessariæ prædictiones, quæ usque ad eum inclusivè pertingebant; quæ si non suffecissent, ut Israël morigerus obediret; conducerent saltem, ut in subsecutis pœnis, & suppliciis, non obstinatus persisteret; sed quod facile resipiscceret, ut fecit de idololatria, suum peccatum agnoscens: sed quomodo nunc resipiscere quit, siquidem credit non modo, quod suum Messiam non negavit, sed quod ex verbo divino, eum aliquando negare est impossibile; quomodo ergo pœnitebit, quod negaverit? nunquam hoc fatebitur, neque aliquam humanam habet utilitatem in negando. Ideo dicebam, quod si Israël tale horrendum facinus commissurus erat, à Deo fuisset prædictum, & comminatum, sicuti de idololatria, vel ut ab eo crimine populus abstineret, vel ab eo commisso facile resipiscceret: hoc quidem intererat divinæ prdvidentiæ.

Num. III.

De hujus Captivitatis cauſa, & diuturna duratione.

FIlo noſtræ diſputationis tantiſper omiſſo, digreditur Doctiſſimus Vir ad aliud quæſitum, quod omnes Chriſtiani, qui Judæum convertere intendunt, maximè extollunt. Quærunt à nobis, propter quod peccatum adeo longam, & miſeram captivitatem ſuſtinemus, quamtumvis Moſis Legem exactè obſervare eamque contra totum genus humanum, retinere cupiamus, idololatria, quæ erat peſſimum Iſraëlis peccatum, penitus relicta, & toto corde abominata; Cum antea tempore Judicum idem crimen breviſſimis captivitatibus, vel vicinis populis ſubjectione, puniretur, Deo ſtatim, ac reſipiſceret, ſui Populi miſerente. Poſtea in Babylonica ſeptuaginta annis Dominus contentus fuit pro Iſraëlis expiatione, cui pepercit, & miſericors in patriam reduxit: cum tamen ea captivitas propter horrenda crimina fuiſſet; præſertim pro univerſali populi idololatria, quam Reges, Principes, & Sacerdotes, per aliquot ſecula, commiſerant; tamen ſeptuaginta captivitatis annis fuit expurgata. Quare igitur, in hac, in qua nec idololatria, neque ſacrilegia, nec majora peccata quam cæteræ gentes, Judæi patrant, adeo durat, ut pluſquam per ſexdecim ſecula vagabundi ſint, extorres à patria, ſine rege, ſine Domino, potius abjecti, & omnibus populis in opprobrium, & perpetuam deſpectionem? Quod ergo eſt hoc peccatum, quod nec veniam, nec conſolationem aliquam pro ſpe noſtra firmanda, ita Dei miſericordiam impedit nobis largiri, præter modum, quo Deus propter majora crimina, cum dilecto ſuo populo uſus fuerat? Quod enim aliud niſi obſtinata in Meſſiam jam adventum infidelitas?

Hæc ſpeculatio, cum ad Dei abditum, inexſcrutabile ſecretum aſcendere affectet, ad eum ſatius foret inquirentem mittere, quam reſponſionem aliquam adhibere. Tamen divino ſecreto Deo ipſi reſervato, cum argumentum non niſi conjecturale ſit; conjecturaliter etiam, quantum ratio humana aſſequi poteſt, & quantum ex verbo Dei ſcripto, legere licet, pro viribus ſatisfaciemus. Interea vellem etiam inquirere; ſi Euangelica doctrina, & Dei adventus in mundum, à peccato Adami erat ita neceſſarius, & ad totius generis humani ſalutem adeo proficuum: quare per tot ſecula fuit à Deo dilatus? hominibus in tali cœcitate, & miſeris tenebris involutis, ut nec verum Deum ſuum creatorem agnoſcere poſſent, omnibus in abſurdiſſimis opinionibus, & peccatis implicitis? Erat ne aliquod externum ex parte generis humani, quod divinam miſericordiam, & potentiam, impediret? Non certe, quia Deus independens infinitè eſt per ſuam naturam: ideo, quodcumque voluit fecit: Neque indiget aliqua externa diſpoſitione ut operetur quando velit, & quomodo velit. An erat mundus, quando venit, aptior ad ſuam receptionem? hoc non, quia omnes gentes erant idololatræ, & Iſraël in majore corruptione quam unquam fuerat: Præſertim qui eum nec credidit, nec recepit, ſed crucifigendum tradidit. Et ſi venturus erat, ut crucifigeretur, quovis præcedenti tempore veniret, non deficerent improbi, qui id ſacrilegium committerent. His nulla alia reſponſio adhiberi poteſt, quam quod illud fuit Dei inexſcrutabile ſecretum, cui quando ex ſua infinita ſcientia, & miſericordia, placuit, id ſummum beneficium hominibus impartitus fuit. Eodem prorſus modo ſufficeret, quæſito nobis facto reſpondere; & efficacius ſatisfaceret; cum in veſtra ſententia Meſſias fuerit neceſſarius pro animarum redemptione, ex diaboli captivitate obtinenda, & divina gloria comparanda: Nos verò nec redemptionem quam expectamus, nec Meſſiam ipſum pro animarum ſalute nec pro gloria æterna conſequenda, neceſſaria eſſe

esse credimus ; sed pro aliis finibus quos supra retuli : ideò quamvis per decem , vel plura millia annorum differatur , non adeò interest ut vestræ quam creditis redemptionis dilatio , quæ per tot sæcula duravit , homine servo diaboli , filio iræ , sub Dei odio , & æterna maledictione ad ejus usque adventum , persistente. Hujuscemodi plura à Doctissimo Viro quærerem , quibus scio nihil aliud respondere posse , quam ad divinum secretum, & liberam Dei voluntatem recurrere : posset etiam acutissimo quo pollet ingenio subtiles congruentes rationes etiam excogitare : sed ratio ex congruentia petita nullam certitudinem , sed probabilitatem ingenerat , quæ uni placet intellectui , alteri displicet. Sic erit solutio quam præfato quæsito præstare accingor ; præterea quæ ex verbo Dei claro adducere queam , quæ si clara fuerint , Doctissimus Vir abs dubio admittere tenetur.

Ad duo capita hoc quæsitum reducitur : Primum , ob quæ peccata Dominus per omnes populos Israëlem in captivitatem dispersit ? Secundum , quare adeò diuturna sit hæc captivitas ? cum antea propter majus scelus , nempe idololatriam , septuaginta anni Babylonicæ captivitatis sufficerint ad peccati expiationem , ut populus pristinam libertatem consequeretur ? Ad primum Deus ipse apertè respondet , qui in tota Lege , & Prophetis Israëli de hac per totum universum dispersione , & summa abjectione , comminatur , non nisi propter illius Legis , quam per Mosem promulgavit , transgressionem ; nulla alia addita causa , neque de Messiæ abnegatione verbum loquutus. Quare igitur aliæ nostræ captivitatis causæ assignandæ ? Sufficit clarum verbum Dei , ut certissimè sciamus divinæ Legis Mosis prævaricationem , hæc omnia nobis adduxisse mala ; nec nobis aliam causam quærere , aut exspeculari licet , cum conscii nobis simus hos , & majores labores propter Legis transgressionem , adhuc hodie mereri. Aliam nostræ captivitatis causam disquirant ad quos maximè oportet invenire , ut sua dogmata possint stabilire.

Majus negotium facessit satisfacere alteri quæsiti parti de nostri exilii mirabili diuturnitate , & de circumstantiis quas Doctissimus Vir etiam addidit , quæ negotium difficilius reddere apparent. Judicia Dei (ut supra dixi) exscrutari , vana audacia est humani intellectus : *Sicut distat cœlum , à terra , ita judicia mea , à vestris judiciis , dicit Dominus.* Quare Deus levissimo , ferè nobis ignoto peccato , charissimum Mosem morte puniret , cum plurimis aliis majora crimina minori supplicio pepercerit ? Quare Saulem non ob magnos defectus morte , regni ablatione , & totius posteritatis exterminio ; Davidem verò pro homicidio , & adulterio , pueruli morte , atque Absalonis rebellione , puniverit ? Quis hæc comprehendere quit , præter Deum ipsum , qui unicus sua judicia novit.

Quod hæc captivitas non est propter mortem Messiæ ?

Rationem tamen , si aliquid conjecturare valeamus , tantisper consulere liceat : & primò , quod hæc captivitas , & diuturna ejus duratio non sit propter mortem , & infidelitatem Messiæ , satis nobis constat : Quia , ut supra probavimus , Messiam enecare est contra verbum expressum Dei , qui toties repetivit nos undique eum quæsituros , eumque futurum Principem , & Regem in medio nostri , nosque ab omnibus iniquitatibus , tunc temporis expiandos , divina Lege cordibus ita indita , ut non amplius eam prævaricare velimus. Istis suppositis Messiam occidisse , impossibile credimus ; Quare neque hanc esse istius captivitatis conservatricem causam.

Præterea per plurima secula ante Christi mortem decem tribus Israëlis fuerunt in captivitatem ductæ usque in præsentem diem ; quas in universali cum Messia redemptione etiam reducendas , Deus ipse promittit , clare distinguens inter domum Israëlis , & domum Judæ : quæ redemptio Babylonicæ nequit adaptari : sic *Hierem. Cap.* XXIII. *vers. 6. Diebus illis servabitur Juda , & Israël habitabit securè :* quem vers. Tremel. & Junius in nota ad vers 4. sic intellexere *non tantum Judæ , sed etiam Israëlis* vers 6. *Ex quo manifestum est, non esse hæc verba restringenda ad reversionem è Babylonia.* Hæc illi , qui satis cognoscebant , quod in ea Dei visitatione Israëlis domus non redierat , ideo ad eam hæc verba restringi non posse fatentur. Sed ut sui dogmatis consequentiam servarent , ad universalem per Christum spiritualem redemptionem necessario recurrere tenebantur , ut statim faciunt , addentes : *Sed de liberatione spirituali per Christum hic agi.* Nos vero ubi similem locutionem in Prophetis reperimus , Israëlem , & Domus Judæ filios simul redemptione promissa potituros

tituros, credimus. Hæc adduximus, ut ex Doctoribus Christianis probari possit; quod Israël à tempore, quo captivatus fuit, non adhuc redivit, sed in eadem captivitate perseverat, quam propter Christi infidelitatem perdurare, asseri non potest, cum per tot secula ante Christi mortem extorres à patria fuissent Israëlitæ, & per varias regiones sparsi. An vero jam illæ tribus ubicumque fuerint, Euangelium amplectentes Christi redemptione, aut spirituali liberatione, nunc fruantur? Ego non novi, neque credo Doctissimum Virum audivisse: scio tamen quod in toto Oriente, & in vastissimis Indiæ regionibus, atque etiam in Æthyopia, innumeras habent Israëlitæ Synagogas: neque Judæorum nomine appellantur, sed Israëlis: à quibus non à sex annis ampliſſimas sacro idiomate literas accepimus, valde miratis, quod in his regionibus etiam extarent Judæi, seu Israëlitæ, ut ipsi loquuntur, qui de Christiana religione vel nullam habent notitiam, vel saltem vagam, confusam. Hos ex decem tribubus esse, suspicamur, & quod non propter infidelitatem in Christum, quem non noverant, in captivitate sint, ratio ipsa suadet: Ergo neque cæteri has regiones habitantes.

Quod hæc captivitas est eadem Babylonica continuata diversis populi statibus.

Tribus Judæ, Benjamin, & Levitica à tempore, quo in Babylonem captivæ fuerunt, in eadem captivitate, usque in præsens perseverant: quod si absque præjudicio consideretur, negari non potest: Siquidem quamvis post septuaginta annos in Hierosolyma redeundi esset à Cyro, rege facultas: Exigua pars Populi id beneficium voluit admittere, & non nisi 40300. rediere, qui respectu totius populi, quasi nihil erant: cæteris omnibus per populos dispersis (ut hodie subsistunt). Verum est, quod erat iis facultas redeundi; sed etiam sciebant, eam non esse universalem redemptionem, quam Deus in Lege promiserat, atque in Prophetis, perfectam, admirabilem, & nunquam amplius, neque Israëlis peccatis, neque hominum potentia convellendam: ideoque hanc, quam patimur, captivitatem, & quam eandem tunc patiebantur, per multa secula duraturam, nec dubitabant: Siquidem neque promissam sanctitatem à Deo Israëli influendam, neque nationum ad veri Dei cultum, reductionem, neque Regem Messiam filium Davidis, viderunt: quare ergo crederent eam esse redemptionem per Legem, & Prophetas promissam? Profecto non fuit nisi modica visitatio, per quam benignissimus Pater adhuc, & patriam, & sacrum templum per cccc. annos, & ultra, populo concessit, si forte à contumacia resipiscceret, & finem imponeret peccatis, & prævaricationi, ut sic adimplerentur scripturæ de universali Israëlis redemptione. Verumtamen ii qui redierunt, non minus perversi, quam ascendentes fuere, nec minus servi, quam qui Babyloniæ, & in aliis regionibus permansere. Hoc totum constat ex *Esdra. cap.* IX. *vers. 6. 7. 8.* in cujus fine ait: ***Cum illustrans oculos nostros Deus noster dedit nobis restitutionem aliquamtulam in servitute nostra.*** In qua servitute plusquam per CL. annos durarunt, à tempore scilicet Cyri, usque ad Artaxerxem: quasque in ea, & post eam restitutionem calamitates, & miserias, passi fuerint refert Nehemias, simulque quomodo cultus divinus perpetuo labebatur. Post vero à Græcis subjugatus, ab Antiocho fere consumptus, & ab aliis gentibus ita semper vexatus, ut doctor aliquis Christianus scribat, *quod per eos* ccccc. *annos, Deus eum populum continuo adeo punivit, ut flagellum de super eum non abstulerit.* Postea Pompeius, unde Romanæ captivitatis initium, cum laboribus, & ærumnis ab Josepho, & aliis autoribus enarratis: per Titum ultima, & totali ruina tandem eventa, interim, dum hæc in Judæa populus per ccccc. annos patiebatur, totus Israël per plurimas mundi partes in Synagogis, ut nunc, dispersus, quietam magis, atque securiorem vitam degebat, ideo in patriam redire noluit, quia quod fratres in ea patiebantur, non ignorabat: Sicque Babylonica captivitas semper hucusque perseveravit, diversis populi statibus: quam propter infidelitatem in Christum esse, probabile non est; siquidem per ccccc. annos, & ultra ante Christum inceperat, & sine intermissione perseverat: ea visitatione à Deo concessa, ut adimpleretur Hieremiæ Prophetia, ut constat ex *ultimo Chronic. vers.* 21. Non ut verbum Dei in *Deuteron.* & aliis Prophetis promissum adimpleretur.

Quod licet idololatria sit semper deterioris naturæ, non semper est æqualis malitiæ ac cætera minora peccata, neque majore digna punitione.

Verum est, quod à communi idololatria populus in captivitate Babylonica, & postea, abstinuit; tamen per totum id tempus horrenda commisit peccata, quibus ad extremum exter-

exterminium Dei iram provocavit, ſacrilegia in ſancto templo, homicidia, inceſtus, latrocinia, conſtantiſſima odia, & alia, quæ referre pudet, & Joſephus atque noſtri antiqui nobis ſcripſere. Verum à communi, & publica idololatria quoquomodo abſtinuere, quæ quamvis ſit deterioris naturæ, quam præfata peccata, non ſemper eſt æqualis malitiæ, niſi in iis, qui idololatriam committunt, ſcientes ſe contra Deum peccare, ut Jeroboam, & ſimiles, qui propter fines humanos Deo ſcienter ſpreto, idola colunt. Tamen qui ab aliis ſeducti, vel mala educatione imbuti, credentes ſe bene agere, in id crimen incidunt, mortaliter quidem peccant, nec excuſabiles ſunt; ſed non tanta cum malitia; quippe quantum de ignorantia intercedit, tanto malitia minor eſt: Sicuti Papiſtæ absdubio graviſſimè peccant idolis cultum præſtantes; ſed majore cum malitia peccabunt ſi proximum occiderint, ſi ſtuprum, ſi inceſtum fecerint: ibi ignorantia malitiam diminuit; hic ex ſola malitia peccant. Pariter de Iſraëlitis judicium ferre expedit: idololatriam exercebant in primo Templo cum inſana pietate, credebant ſe bene agere, adeo ut ſanctum Hieremiam criminarentur jam in extremis captivitatis laboribus, quod *à tempore, quo reginæ cœli libare deſiterant, tales iis evenerant ærumnæ:* Fallebantur miſeri, neque à graviſſimo peccato excuſabantur, tamen minore cum malitia, ac in cæteris quibus clare ſciebant, Deum offendere. Quapropter in ſecundo Templo, quamvis peccata non eſſent ita pravæ naturæ, ac idololatriæ crimen, erant tamen majoris malitiæ: & punitio magis reſpicit malitiam peccantis, quam naturam actus peccaminoſi: ideo inſanus quamvis graviſſimum crimen fecerit, jure abſolvitur, ſiquidem caret malitia, quamvis actus per ſe improbus ſit, & extrema punitione dignus. Non ergo mirandum, ſi Deus populo ab idololatria, quam aliquo modo ignarus commiſerat, jam emendato, pepercerit, eumque viſitaverit, redeundique in patriam, atque Templum ædificandi, facultatem concederet ſumma cum miſericordia, ut ex aliis peccatis Deo pro tanto beneficio gratus reſipiſceret, ut clare conſtat ex Sacra pagina. Tamen cum Deus præſciret, populum in prædictam univerſalem diſperſionem tandem iturum, quæ jam à Babylonica inceperat, placuit ſuæ divinæ providentiæ, ut per ccccc. annos Iſraël adhuc in Judæa perſiſteret, ut ibi idololatriam odio habendi, edoctus, & aſſuetus, ſecurus ab hoc infauſto crimine per totum orbem vagari poſſet, nec à gentibus amplius falleretur: quod ſi idololatriæ deditus, ut fuerat, hæc totalis, & diuturna fuiſſet diſperſio, eo vitio inter gentes ſervato, cum eis omnino confunderetur, neque eſſet amplius Dei populus electus, & ſeparatus, poſtea miraculose redimendus.

Num. IV.

Quod Iudæi in ſecundo Templo, nec nunc, ab idololatria penitus abſtinuere.

NEc Judæi in ſecundo Templo omnino ab idololatria fuerunt immunes: Verum quidem eſt, quod non fuit publice, neque à ſuperioribus, permiſſa: tamen plurimi ex Judæis, gentilium, Græcorum, ac Romanorum ſuperſtitiones, amplexi fuerunt: adeo ut Antiochi tempore gymnaſia peterent, in quibus de cultu idololatrico edocerentur: ac ſe præputiare conabantur, ut refert Joſephus, & adhuc Pauli tempore in uſu habebant. Neque in primo, & ſecundo Templo deficerent Theologi, qui ſuis diſtinctionibus probarent, talem cultum non eſſe contra Legem Dei, ut nunc etiam Pontificii contendunt contra Reformatos. Hac arte fallebantur incauti Judæi, qui etiam poſt Chriſti mortem idem crimen committebant, non omnes, ſed plurimi, ut antiquæ noſtræ enarrant hiſtoriæ: & cum hæc individualiter conſtare nequeant, facile nobis negabitur, cum tamen ex Actibus Apoſtolorum

lorum qualem qualem probationem poſſimus educere : Siquidem mater Timothei genere Judæa Græco viro nupta fuit , quod fieri non licebat per Legem , eamque deſpexit , & filium , ut tenebatur , non circumcidit quamvis à Gentili progenitum : quod totum fortaſſe , antequam Euangelium ei fuiſſet enuntiatum , fecerat : hujus apoſtaſiam plurimos tunc temporis contraxiſſe , veriſimile eſt. Poſt vero idololatriam papiſticam magnus Judæorum numerus in diverſis regionibus amplectebatur , & à Lege divina defecit ; noſtriſque temporibus id ipſum experimur. Neapolitana Synagoga perſecutionem perferre non potens ad Papiſmum converſa : Barcinonica , & quotquot erant in tota Catalonia , diris tormentis , præter eos , qui martyrium ſuſtinuerunt , & eos qui maturè aufugerant , religionem abnegarunt , & idololatriam admiſere. Quid dicam de Hiſpania , & Portugalia ? Ubi ex Judæis apoſtatis fere omnes & principes , nobiles , & populares , originem ducunt : quod in iis regionibus adeo notum ut nemo dubitaverit : quamvis pro inſigniis nobilitatis , & dignitatibus , præſertim eccleſiaſticis , obtinendis Judaiſmum abjurare oportet , & informationes exhibere , quod ab Iſraële oriundi non ſunt : quod falſis teſtibus adhibitis , ut in regia , auro etiam juvante , facile conſequuntur. Ideo omnia monachorum clauſtra , atque monialium Judæorum plena. Canonici , inquiſitores , Epiſcopi , plurimi ex Judæis procedunt : non pauci in corde judaizant , & propter ea bona temporalia , Chriſtianiſmum ſimulant : ex quibus aliqui reſipiſcunt , & ut poſſunt , effugiunt. In hac civitate , & plurimis aliis regionibus , monachos habemus , qui idololatriam rejecere , Auguſtinianos , Franciſcanos , Jeſuitas , Dominicanos. Sunt in Hiſpania Epiſcopi , & graviſſimi monachi , quorum parentes , fratres , & ſorores , in hac , & aliis civitatibus , ut Judaiſmum ſervare poſſent , inhabitant. Sed in tota Turcia , in Africa , in Aſia , Perſia , Arabiis , quot divina Lege abnegata ad Mahometiſmum tranſierunt ? Et ſingulis diebus , leviſſimis ex cauſis , mutantur. Hi quamvis in idololatriam non impingant , quippe ibi non exercetur , potius in abominatione habetur ; tamen perinde ſe habet , cum divinam Legem negarint , & vanam ſectam inſequantur. Non igitur recte aſſeritur , quod Iſraël à captivitate Babylonica ab idololatriæ crimine abſtinuit , cum oppoſitum experientia teſtetur. Et quomodo ego de hoc ſuaderi poſſem , qui toties miſer genua Baali flexi ? Peccatum meum ego recordor , ut dicebat ſervus Pharaonis. Utinam adeo ſanctus eſſet nunc Iſraël , ut à Doctiſſimo Viro depingitur ; ſed ut verum fatear , neque Doctiſſimus Vir credit eſſe adeo ſanctum , ut profert , pro ſui intenti probatione.

Quid hæc captivitas magis reſpicit rempublicam , ut talem , quam Judæorum ſingularia.

Hic addere oportet , ut ſupra dixeram , quod hæc eſt Reipublicæ punitio , cui omnia priorum temporum peccata jure attribuuntur ; cum una eademque Reſpublica ſemper ſit , unus populus : quæ ſatis diverſa eſt , & alterius naturæ à ſingularium pœna , quamvis ſingularia etiam patiantur. Certe in Judicum , & Babyloniæ captivitate Reſpublica Judaica fuit à Deo flagellata , ut non amplius Reipublicæ decorem , nec faciem haberet , quouſque reſipiſceret : tum ſancti cum improbis etiam captivi fuerunt , & divinæ juſtitiæ iram ſuſtinere videbantur , quia Dei judicia cadentis Reipublicæ ſortem inſequebantur : quos labores juſtos in hoc mundo perpeti in ſuum beneficium , nemo dubitat , Republica maximè caſtigata , cui omnia præcedentia crimina jure imputantur. Et ob eandem rationem , quia Rex aliquis rebelli civitati humaniter majora crimina ſæpe indulſerat : poſtea ſi alia minora commiſerit ; videns Rex quod à peccare non deſiſtit , & quod ſua clementia abutitur , juſte indignatus ei civitati omnia antiqua detrahit privilegia , nec permittit eoſdem incolas ibi habitare , ſed per totum regnum diſpergit , ea civitate quaſi ad nihilum redacta , ſed incolis ſolo exilio , & cæterorum opprobrio punitis , præter eos , qui , utpote magis criminales , morte plecti ſecundum jus meruerant. Sic Iſraëlitica Reſpublica , cui à tempore Ægypti Ezechiel accuſationem agit , alii Prophetæ à deſerto , alii à terræ Sanctæ poſſeſſione : cui Deus ſæpe miſericorditer indulſit ; & cum , ut probavimus , totam Legem tranſgredi non deſiſteret , omnia præcedentia crimina imputavit , tanto majora facta , quanto Dominus ſæpe cum ea miſericorditer ſe habuit , ideoque per totum hoc tempus punita , quamvis præſentia , antiqua crimina , non æquaverint. Quod ſi æquè peccaret Iſraël in hac captivitate , ut antea fecerat ; nec aliquomodo à præcedentibus vitiis emendaretur , neque aliquod bonum faceret ,

quo

quo iram Dei placare posset, hoc supplicium non esset medium à Deo præfixum pro bono populi, nunc concedendo inter hostes suos; ut postea universali redemptione, captiva Respublica libertatem, & pristinum splendorem obtineat. Aliter esset punire absque alio, præter ipsam punitionem, fine, qui tandem hominibus in bonum cedat. Hoc idem esset contra divinam bonitatem, quæ adhuc in suppliciis, nostram utilitatem intendit.

Sic in hac captivitate patienter sublata, Israël suam redemptionem expectat, quousque Domino suam rempublicam, & ecclesiam restituere, placeat. Interim singularibus, maxima, & evidenti misericordia, & providentia, ab hostibus, servatis: Fœdus, quod cum Patribus inierat, semper observans, ut promiserat: atque per tot secula nos protegit, contra omnes gentes totius universi, quæ Israëlem indicibili odio prosequuntur, contra regnorum mutationes, & contra tempus ipsum, quod omnia consumere, & finire consuevit. Hoc est sufficiens miraculum, ut gentes odio deposito, si Deus vellet, agnoscerent Israëlem esse populum Dei, & non frustra suam redemptionem expectare, nec divinam Legem, per quam ab ipsis separatus subsistit, inutiliter retinere. Quod si aliquando in aliqua regione præter solitum patimur, id nostris actualibus peccatis imputandum, præsertim quando ob nimium luxum captivitatem obliviscimur, superbire incipimus, ab Legis amore paulatim deficere, & gentium mores præter rationem affectare, horum pœnas, adauctis laboribus, luere oportet: aliter uno vel altero seculo gentibus permisceremur, nostri generis obliti.

Cum hoc tamen ut filii à Deo semper tractamur, nec sumus semper adeo abjecti, ut plurimi Christiani non nobis invideant. Fere omnes Reges Christiani nostris hominibus pro principalioribus officiis agendis, utuntur: Sicuti Turcarum, atque Persarum Imperatores, & omnes eorum Proreges, qui absque Judæis nil efficiunt: & quotquot magna ibi negotia ab Regibus, suis legatis agenda sunt, non nisi Judæorum interventione, optatum finem obtineant. Tandem singuli Judæi pro ratione, vel divitiarum, vel officiis authoritatis, vel alterius ordinis, dignitatis, in toto orbe terrarum, suam habent æstimationem; & ne longius abeamus, in hac civitate satis cum honore, Regum Hispaniæ, Portugaliæ, Daniæ, Ducis Hanover, & aliorum Principum, Judæi Legati, quos Residentes appellant, exiſtunt. Non igitur est semper adeò miseranda captivitas, quo ad temporalia pertinet; ut in Ægypto: nec sumus servi emptitii, neque in toto orbe alicui nationi inservimus: Sed Deus nos ut filios protegit, Republica sui splendoris, & divinæ, quam habebat communicationis, destituta, quam Deus misericorditer punit propter nostra, & Patrum crimina, ut antea comminatus fuerat, & se facturum prædixerat: ad tempus per suam infinitam scientiam, & bonitatem præfinitum. Neque juxta Dei decretum poterat hæc captivitas breviori tempore durare: Siquidem dixit *nos dispersurum inter omnes populos, ab uno terræ extremo ad alterum extremum*: Neque hæc dispersio futura erat per integri populi transmigrationem, ut fuit Babylonica: quomodo totus populus simul ab uno ad alterum terræ extremum inter omnes populos pergeret; hoc naturaliter impossibile est: & ut sic egrederetur ex Ægypto opus fuit Deum tot fecisse miracula. Erat igitur necesse quod temporum tractu generationibus succedentibus posteri per orbem dispergerentur, variis casibus, hominibus contingentibus, sed à Deo prædeterminatis, ut præfixa sequeretur totalis populi dispersio: pro qua eo modo efficienda tota hæc secula, & plura fortasse necessaria fuerunt. Erat igitur juxta Dei decretum hæc captivitas multis temporibus duratura: interim pro animarum salute nihilo prorsus deficienti.

Id mihi sæpe, mirandum, in mentem venit, quod quando Christiani nostrum, ut expectamus Messiam, & terrenam redemptionem, exprobare intendunt, nos carnales, & temporalibus solum addictos appellant, ut qui ad cælestia, & spiritualia mentem elevare nequeamus, terrenis dumtaxat hærentes: & quando nostram captivitatem improperant, è contrario disputant: nos miseros, sine regno, neque rege, neque terris, absque hominum æstimatione, splendore, & honore, nostro abjecto statui illudentes, semper insultant. Sed ego regererem: Si hæc temporalia non sunt ab spirituali homine expetenda; quid interest, quod per plurima secula iis ecclesia Judaica privata sit, dummodo Deum suum toto corde,

& tota

& tota anima dilexerit, divinam Legem obſervet, & omnium nationum opprobrium, & cæteros captivitatis dolores, patienter ferat: Præſertim cum nunquam crediderint Judæi, ſummam fælicitatem conſiſtere, neque in Meſſia, neque in futura redemptione; ſed in vita æterna, quam per Legis obſervantiam, ut à Deo exigitur, ſingulos conſequi poſſe, non dubitant: cæteris futuris promiſſionibus, pro eccleſiæ Iſraëliticæ mirabili, in Dei gloriam, reſtitutione, avide deſideratis, & continuo petitis.

Sed ſi ſic eſt (infert Doctiſſimus Vir) Ergo ſoli Judæi in toto orbe, & in omnibus hominibus, cum Chriſtum jure abjiciant, ſunt gloriæ ac veritatis divinæ aſſertores. Et ego concedo conſequentiam: Siquidem Iſraël in Ægypto, & in deſerto talis fuit, talis etiam tempore Judicum, quamvis barbaris gentibus miſere ſubjectus, maximè Babyloniæ captivus; cæteris nationibus majeſtate, & ſumma potentia, mundum poſſidentibus, pariter in ſecundo Templo quamvis graviſſimis peccatis implicitus: Ubi per circiter cccc. annos ab hoſtibus fere ſemper oppreſſus. Talis fuerat Iſraël per tot ſecula: Et ſi tunc Chaldæi, & Græci, vel Romani Judæos urgerent, eoſque vilipendentes, hanc conſequentiam ipſis opponerent: ergo ſoli Judæi in toto orbe, noſtros Deos contemnentes, ſunt gloriæ, ac veritatis divinæ aſſertores: quid tunc reſpondere, in veritate, deberent? niſi conſequentiam concedere, & conſtanter credere ſic eſſe verum: præſertim cum jam diu à Deo audiverint; quod erat *primogenitus Iſraël, Dei peculium, ejus hæreditas, in omnibus hominibus ſub cœlo, electus*: tandem: *& vos teſtes mei eſtis.* Ergo ſi hoc verum eſt (infert Doctiſſimus Vir) debent à Deo ſalvari, neque eorum diſperſio amplius protrahi inter gentes. Hujus conſequentiæ veritas, non ad me, ſed ad ſolum Deum judicanda pertinet, qui merita demerita, & condignas pœnas unicus exacte, & ſine errore, metiri novit.

Num. V.

Caſus impoſſibilis à Doctiſſimo Viro propoſitus, alio ſimili convincitur.

DIxeram non fuiſſe neceſſe, Deum Iſraëlem præmonuiſſe, quod Meſſiam reciperet quando veniret: quia ſuaſione non egebat, ut reciperetur, qui in ſummam Iſraëlis fælicitatem promittebatur. Fatetur Doctiſſimus Vir, cum diſtinctione, quando ſcilicet, veniens fælicitatem actu ipſo confert, licet aliam, quam homo expectaverat. Addit inſuper: quod ſi Chriſtus cum cæleſti gloria veniſſet, Judæoſque palam omnibus in cœlos aſcendere feciſſet; cæteriſque medium daret, quo evidenter in gloriam advolarent: quamvis de his nunquam fuiſſent præventi, absdubio crederent, quamtumvis terrenum regnum, quod expectaverant, minime vidiſſent.

Reſpondeo, quod absdubio credidiſſent, licet hæc antea prædicta non fuiſſent, à Deo: quippe de iis quæ clare intuemur, dubitare non poſſumus. Sed ego pariter à Doctiſſimo Viro quærerem: ſi forte quem nos expectamus Meſſias, veniſſet, & regnum Davidis magnifice reſtitueret, non armis ſed ſola Dei opera. Domum Iſraëlis, & Judæ ex omnibus mundi partibus colligeret, toto genere humano ad veri Dei cultum reducto: omnibus regibus terræ non violentia, ſed amore, Deo & ſuo Meſſiæ ſanctiſſime ſubjectis: Levitico cultu, & ſacro Templo, ut ab Ezechiele depingitur, reſtituto: omnipotente Deo in omnibus mundi regionibus pro quovis Judæo liberando, miracula, & prodigia majora, quam in Ægypto, efficiente, & ſacram Moſis Legem, ut in litera jacet plane confirmante: Sectis, bellis, & diſſenſionibus prorſus finitis: nonne omnes Chriſtiani crederent illum eſſe verum Meſſiam: id promiſſum fuiſſe Regnum Dei, in Scripturis prædictum? Abs

dubio

dubio crederent. Certe nec dubitarent, nisi etiam sensu communi carerent. Verum Doctissimo Viro hic est casus methaphysicus : Sic mihi quem Doctissimus Vir proponit : unicuique secundum suam fidem, hæc sunt de impossibilibus : excepto, quod à me proposita, si quando fuissent, clare, & aperte in sacra pagina prædicta omnes invenirent, & tunc eorum complementum ad unguem viderent, figuris, & sensibus mysticis non amplius memoratis : & quæ Doctissimus Vir affert, si aliquando fuissent, non ex scripturis, non ex præscripto verbi Dei ; sed ex sola intuitiva visione constarent, ideoque crederentur, licet prædicta non fuissent, & quamvis prædictis olare contrariarentur : Sicuti Israëli in deserto, & in Ægypto omnia quæ videbat credere necesse erat, licet de eis antea non prævento ; sed neque Abrahami revelationi aliquomodo contraria.

Dicebat Doctissimus Vir, quod alia est ratio, quando futura fælicitas promittitur : tunc suasione indiget, ut credatur. Ita profecto est, quia futuras cœlestes fælicitates promittere, quas homines aliquando verificare, est impossibile, facile quidem est, sed non creditu facile: nec minora promittebant gentiles, & nuno Japonenses, & Chinenses suos ritus observantibus. Ut homines his fidem præstare possint, & debeant ex visibilibus, à Deo suadentur: Ideo Deus ipse ex visibilibus se notum fecit : *Cœli enarrant gloriam Dei* : & *Isai* : *Eleva oculos tuos, & vide quis fecit ista.* Opera enim Dei visibilia, plusquam omnis philosophia, ejus existentiam demonstrant : quapropter terrena visibilia promittere, in sui omnipotentiæ ostentationem : postea hæc nunquam adimpleri, & cœlestia loco illorum iterum promittere, quæ nec videmus, nec experiri possumus, quæque etiam media divina Lege semper expectabamus, Prophetiæ rationi congruum minime putatur.

Quod ea quæ clare promittuntur, clare adimpleri debent, & hoc est de ratione essentiali Prophetiæ.

Pergit Doctissimus Vir : Quod si Christus vitam cælestem Judæis promitteret, simulque regnum terrenum ut expectat, præstaret, etiam admitteretur. Sed quare non, cum id ipsum Judæi expectent, & terrenum regnum in hac vita, & æternam postea in cælo ? hæc semper fuit, & est Judaica doctrina. Sed videtur Doctissimus Vir supponere, Judæos vitam æternam, vel despicere, vel nequaquam expectare ; in quo magnam nobis injuriam infert ; & in summa nos præ omnibus gentibus barbarie constituit.

Quod Judæi, & regnũ terrenum in majorem Dei gloriam, & æternam vitam, cum cæleſti Dei regno ſemper expectarunt, & expectant.

Addit : quod si nobis cultum, & religionem carni non ingratam, sed nostris desideriis conformem, Christus imperasset, statim crederemus : maxime terreno regno concesso, quamvis etiam medium ad gloriam consequendam simul præstitisset.

Respondeo: Quod si religionem carni gratam, & nostro desiderio aptam, Messias præstitisset ; minime ab Israële admitteretur talis Messias ; quippe ab aliquot annorum millibus Legem à Deo accepit, eodem summè bono, & sanctissimo dignam, carni, & nostris inordinatis desideriis, omnino adversam. Miror profecto virum gravissimum, atque pium dicere, quod Judæi carni gratam religionem, vel habuerint, vel desiderent ; cum non aliam præter divinam observatu dignam crediderint ; neque aliam perfectiorem, aut imperfectiorem, desiderent, aut expectent : cum propter hanc tot patiantur labores, captivitates, & crudeles mortes. Permisitne Dominus Judæis in Lege aliquod, quod purissimæ vitæ contrarietur ? Permisit incestus, luxuriam, scorta, & quæ gulæ, libidini inserviunt ? Permisit idololatriam aut profanum aliquem cultum, seu vanam superstitionem ? Permisit odia, vindictam, & aliqua quæ caritati in proximum aliquomodo officiant ? Est Lex Dei carnalis, quæ nostram foveat concupiscentiam ? Sunt nè carni grata præcepta Decalogi, & cætera moralia per totam Legem dispersa, quibus summa pietas nil addere quit ? Potiore jure dicerem cum Euangelio & omnibus Christianis Doctoribus, divinam Legem esse severissimam, Christi vero facilem, & gratiosam, quæ pariete inter nos, & gentes iam disrupto, plurima nobis carni grata permittit, quæ Dominus spirituaiiori populo prohibuerat. Nec oportet omnia referre, saltem aliqua sufficient: Omnibus indifferenter vesci, de quibus Deus dixerat esse sibi abominabilia, & quod abstineremus, ut essemus sancti, ut ille sanctus est. Etiam jam animantium sanguis permissus, quod præceptum, ut ab Apostolis etiam prohibitum, plusquam per 15c. annos Christianismus servavit. Idolis sacrificata iam edere licet, utpote indifferentia. Accessus ad menstruatam, non amplius illicitus, antea sub abscissionis animæ pœna prohibitus. Adulterium, peccatum est inter Christianos, sed ut cætera vulgaria

Judæi nec habuere nec ſperant Legem carni gratam, ſed omnino ſpiritualem carnis affectibus contrariam.

peccata puniendum, cum Deus non niſi utriuſque aggreſſoris morte contentus fuiſſet. Ego certe non capio, quid nobis carni gratum Lex divina conceſſerit, cum ſemper contra carnis deſideria pugnare per divinam Legem præcipiamur. Cum fœmina enixa Chriſtianus ſtatim concumbit, Judæus vero, non niſi poſt XL. dies, quod ſi fœmella edita fuit, non niſi poſt LX. & in menſtruata oportet quatuordecim dies tranſiiſſe, ſingulis menſibus, ad quam accedere non licet niſi præceſſerit legale balneum: quod ita exacte obſervatur, ut neque improbus tranſgredi audeat. Eſt ne carni gratum per dimidiam anni partem viros juvenes ab uxoribus abſtinere? Sed hæc ad externum cultum pertinent, dicet Doctiſſimus Vir: tamen negare non poterit quod hæc noſtri appetitus actus internos inordinatos coërcent, in quo potiſſimum cultus internus conſiſtit, cui nec aliquid gratum divina Moſis Lege permittitur.

An totum negotium conſiſtit, quod Euangelium terrena contemnere, & cæleſtem vitam dumtaxat proſequi edoceat? Sed hoc, ut decet, intellectum, non novum fuit Iſraëli, qui ante Chriſti doctrinam id ipſum ſemper noverat, crediderat, & opere executus fuerat, plurimis pro ea veritate martyrium, captivitatem, & innumeros labores ſuſtinentibus. In ſumma: ſi Meſſias quem expectamus aliquid carni gratum contra Legis puritatem doceret, jure divino lapidandus eſſet, præſertim ſi in nomine Dei talia propoſuiſſet. Nec Judæi, ut ſæpe dixi, Chriſtum propter ſanctam doctrinam, & moralem pietatem, quæ in Euangelio legitur, non accepere, aut crucifigendum tradidere; ſed quia vel ſe fecit æqualem Deo, vel quia dicebat ſe eſſe Regem illius populi, ut in titulo crucis dicitis fuiſſe inſcriptum, & Judæi ne tali crimini favere, aut conſentire, crederentur, Romanorum potentiam timentes, eum ipſis puniendum dedere: vel propter alias cauſas nobis ignotas; ſed nunquam quia doctrinam cæleſtem, & carni adverſam edocebat, aut alia, quæ captum hominis ſuperant, niſi iis, quæ jam à Deo crediderant, contraria fuiſſent.

Num. VI.

Quod oriundus à Iudæis qui Chriſto nomen dedit, in redemptione poterit majore gratiæ gradu potiri, quam Iudæus: Sed non eandem dignitatem in populo habere.

PRoſequitur Doctiſſimus Vir, referens argumentum, quod contra me fecerat, ut ſuam præcedentem reſponſionem roboraret. An qui ex Judæis oriundi ſuæ originis obliti, Chriſto nomen dedere, ſi quando noſter Meſſias venerit, ejus beneficiorum erunt participes, quamvis ei parere nolint? Reſpondi, quod tales ex Iſraële oriundi jam per aliquot generationes gentibus commixti, nil prorſus habent cum populo Iſraëlis. Si vero Legem acceptaverit, erit peregrinus, ut deſcendentes per Iſraëlem ex Abrahamo, vel ex Iſaaco, per Eſaum, qui nil habent cum promiſſione facta Patriarchis, neque omnes nationes, quæ fere omnes ex Iſraële originem habuere, in eo partem habere putantur. Adhuc filius Judæi, & matris ex gentibus, Judæus non eſt, neque ad Legem tenetur. Tales ergo erunt qui gentibus commixti Chriſtianæ, vel alteri ſectæ nomen dedere: qui ſi Regi Meſſiæ non obediverint, læſæ majeſtatis humanæ crimen committent: & peccatum etiam contra Deum, qui ſupremis poteſtatibus parere jubet: Sicuti ſi quis Davidi, vel alteri ex regibus, obedire recuſaverit.

Quærit igitur, an qui ad Legem Moſis convertatur, qui Chriſtum antea crediderit, pari cum Iſraëlitis honoris gradu, potiturus ſit? An in inferiori habendus? Sed ego quæſitum non

non satis percipio: quia si talem honoris gradum respectu divinæ gratiæ intelligat; non modo ex Judæis oriundus, sed quivis ex gentibus, talem poterit Dei amorem habere, talem fidem, ut præ omnibus Judæis, superiorem gratiæ gradum consequatur. Si autem intelligit de gradu honoris terreni, semper Israëlitæ in suo populo debent extraneos præcedere: quippe ex præcepto divino neque Reges, neque Judices, ex extraneis licet constituere: & illi de quibus loquimur, gentibus commixti, sive Christiani sint, sive alterius sectæ, jam prorsus extranei reputantur, qui respectu Israëlis infimum locum obtinebunt: Sicuti & cæteræ gentes ad Deum reductæ. Petit textum Doctissimus Vir, sed satis constat ex variis locis sacræ scripturæ. Sufficiat pro nunc *Isai. Cap. LX. vers. 10. Et ædificabunt alienigenæ muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi: cum furore meo percussero te, & benevolentia mea miserebor tui:* & *vers. 12. Nam gens ipsa, & regnum, quæ non servient tibi peribunt, & gentes penitus desolabuntur. vers. 14. Et ædificabunt te demissum filii affligentium te, & incurvabunt se ad plantas pedum tuorum, quicumque spernebant te: atque vocabunt te civitatem Domini, Zionem Sancti Israëlis.* Hæc satis clara sunt, sed à Doctissimo Viro pro ecclesia Christi, & allegorice intelligenda: Nobis vero literaliter, quamvis hyperbolica locutio sit. Sed hæc in sua ecclesia nondum visa sunt, neque reges, & regna, quæ eam spernunt, & persequuntur, ruinam aliquam experta sunt; sed majorem opulentiam, quam Christiana ecclesia: igitur hæc adhuc restant adimplenda, vel in vestra eecclesia, ut creditis, vel in nostra, ut expectamus, prophetiæ literam in sensu commodo, & naturali retinentes. Hæc sufficiant, ut ab hoc particulari quæsito nos expediamus.

Num. VII.

Quod Propheta ea sola verba enuntiare debet, quæ ei Deus ori suo indiderit, vel erit falsus.

VErba ex *Deut. XVIII. Suscitabo Prophetam sicut tu*, jam præcedentibus scriptis, satis disputavimus. Et ego contentus sum cum opinione Joannis Calvini, quam etiam Doctissimus Vir admittit, quod ibi Deus non præcise loquitur de Messia; sed de Josua, & succesturis Prophetis, maxime de Messia, (inquit Doctissimus Vir) qui omnium Prophetarum princeps futurus erat (hoc tamen ex sacra pagina nunquam probabitur) sed pro primo meo quæsito hæc additio nil faciebat: quia ego petebam textum, in quo Deus eam fidem, tanquam unicum ad generis humani salutem medium, commendaverit? Non an deberemus credere Messiæ sicuti aliis Prophetis, ex generali eo præcepto fidem Prophetæ præstandi. Ideo quamvis Doctissimus Vir insistat, quod ista verba maximè de Messia dicta fuere; tamen in suis scriptis totus est in probando, quod non fuit necesse de tali fide Deum aliquando Israëlem admonuisse, quo clare fatetur, ex illis verbis, non nisi conjecturaliter elici posse, quod quærebam. Aliâs ex istis verbis directe meo quæsito responderet, & assereret Deum satis admonuisse Israëlem de fide in Messiam, cujus oppositum semper sustinuit, potius quod hoc mysterium fuit Israëli absconditum, & tempori Messiæ reservatum. Cæteris quæ hic satis docte, & acute producit, respondere abstineo, ut ad alia quæ magis urgent, properemus.

Quasi ad hominem Doctissimus Vir contra meam responsionem argumentatur, dicens: quod si ego concesserim, verba ea etiam de Messia, saltem ut Dei Propheta intelligenda, omnibus quæ diceret, tenebatur populus auscultari; sub eadem pœna, quam Dominus Prophetæ reluctantibus, in eodem textu præscripsit. Et cum Christus dixisset fidem in eum esse conditionem, & medium necessarium ad salutem: Id Israël credere debebat, quamvis Deus per

alios præcedentes Prophetas non indicaverit: vel in iram Dei incidere, ut in præfatis textus verbis expresse comminatur.

Respondeo; quod Populus tenetur omnibus, quæ Dei nomine dixerit Propheta, fidem præstare: qui tunc verus Propheta putabitur, cum præter signum, quod dederit, à senioribus exacte examinatum, nil loquatur, quod Deus ipsi non revelaverit, & dicere præcipiat. Debet igitur semper loqui, ut minister, ut Dei legatus; quod si ex se vel in nomine Dei, vel suo, aliqua, quamtumvis bona, dixerit, quæ Dominus non præcepit, est pseudo-Propheta, munus legati transcendit; non debet audiri. Ideo semper Prophetæ dicebant: *Sic dicit Dominus, verbum Domini, ait Dominus*; quia à se ipsis à Deo non præceptum aliquid prophetare, non licebat, & eo ipso contrarium agens esset falsus Propheta. Qui si verus sit potest à Populo suis verbis, quod fidem adhibeat, postulare: quia sunt verba à Deo ipsi indita, & imperata, ut enuntiet: sed non debet in se ipsum quasi imperantem, quasi principale etiam agens, fidem expetere, aut exigere: neque in suo nomine præcipere populo, ut hæc vel illa credat, vel faciat; jam enim non legatum agit, nec Prophetam, quapropter, neque ut talis audiendus. Quod si etiam addiderit, seu affectaverit deitatem, vel cum Deo æqualitatem, Prophetæ nullam rationem induit, neque ut tali credere licet, cum ex servo se dominum fecerit, ex creatura creatorem, & verba sua prædicaverit, non à Deo jussa. Et ut hæc veritas clare constet, non oportet longius abire. Siquidem ex ipsissimis allegatis *Deuter.* verbis, clare probatur, ubi de Propheta suscitando sic Deus loquitur. *Et indam verba mea ori ejus, ut eloquatur eis, quidquid præcepero ipsi. Et vers. sequenti: Quicumque non auscultaverit verbis meis, quæ locuturus est in nomine meo. &c.* Et infra: *Verum Propheta ille qui sibi arrogaverit eloqui aliquid in nomine meo, quæ non præcepero ei loqui, omnino morietur Propheta ille.* Ecce clarum, quod Propheta unice loqui potest, si verus sit, ea verba, *quæ Deus ori suo indiderit, quæ præcepit, ut dicat*; non *ex se*, vel *à se ipso.* Igitur qui Propheta venerit, & dicat in nomine suo hæc facienda, vel credenda, homines in nomine suo salvandos, miracula in nomine suo facienda: in se ipsum fidem exegerit ad salutem æternam, in nomine suo, & à se peccata hominibus condonanda: Iste non est Dei minister, non est Propheta, sed Deus ipse. Non igitur de eo intelligi possunt ea verba, *suscitabo Prophetam*, cui ut tali fides præstanda erat: nec est Mosi similis, sed infinite dissimilis: Moses fuit à Deo legatus, ut populo quæ ille jussisset, diceret: *& nos quid sumus*, dicebat Moses populo murmuranti: qui ergo diceret, se esse omnia, satis contrarius esset Mosi, qui nil se esse fatebatur. In summa, qui se prædicaverit adorandum, qui verba à se non à Deo imperata, populo indicaverit, qui dixerit se, & Deum, unum, & eundem esse, nec est Propheta, neque credendus, neque aliquo modo admittendus. Jam scio Christianismum duas ibi naturas credere, divinam, & humanam, quarum distinctione omnia præfata componi possunt. Sed hæc valde subtilia, & theologica erant pro iis temporibus, & pro illo populo; vix in nostris hoc intelligi potest, imo nec intelligibile, sed sola fide acceptabile, quamvis rationi repugnet, ut docet Suares in sua metaphysica: adhuc non credunt Sociniani, & satis Christiani sunt, ac in philosophicis, & metaphysicis satis instructi: quomodo crederent Judæi, quibus nec Christus, nec Apostoli eam Theologiam edocuere?

Num.

Num. VIII.

Prophetæ doctrina examinanda, in ejus confirmationem an vera sit vel falsa?

PRæterea quam doctrinam prædicaverit, exacte examinandum, an sit vera, vel falsa? quod hominis judicium certè discernere nequit; nisi juxta Legem à Deo datam, id examen effecerit: & verbo Dei jam antea revelato, doctrinam conformem, aut dissonam esse dijudicet: nulla quidem est alia de vero, vel falso, judicandi regula in Religionis negotio. Igitur si Propheta aliquid contra divinam Legem noviter statuere, vel auferre tentaverit, vel Dei, vel sui nomine, illico pseudo-Propheta judicandus, atque de medio tollendus. Non itidem si pro aliqua occasione, aliquod præceptum, revelatione divina, dispensaverit: eo præcepto de Lege minime abscisso; sed pro ea dumtaxat occasione, intermisso, pro evidente Dei majore gloria, & populi utilitate: ut Eliæ sacrificium extra Templum, ad Dei solius existentiam, & totius Legis veritatem publice probandum: quod in posterum, ut sic fieret, non fuit in exemplum. Aliter qui Prophetæ divinam Legem secundum aliquid, relaxare contenderit, suo, vel Dei nomine, ut falsus rejiciendus, quamtumvis miracula, & prodigia in suæ Prophetiæ confirmationem, ediderit. Constat ex *Cap.* XIII. *Deuter.* ubi qui somniator, aut Propheta miracula faciens, populum à Deo avertere tentaverit ad cultum alium eum persuadens; quamprimum lapidandus, ut id malum de medio tollatur: quia tentat depellere te à via, quam præstitit tibi Dominus Deus tuus, ut ambules in ea. Hæc via est Lex Domini per Mosem Israëli præstita, per quam voluit, quod Israël semper incederet, ut ad Deum suum sine errore pervenire posset. Quicumque igitur, qui cum miraculis, & prodigiis nos ab hac Lege, seu via distrahere conatur, aliam viam securiorem, perfectiorem, aut breviorem esse, docens: præsertim si simul ad Deos alienos nos provocaverit, est pseudo-Propheta in hoc capite à Deo damnatus, & nullatenus credendus.

Sed jam audio Doctissimum Virum, cum sapiente Grotio, & aliis Christianis Doctoribus, respondentem: Eum falsum Prophetam hic à Deo damnari, qui Deos alienos, quos Patres nostri non noverant, colere suaderet, non vero eum, qui eundem Deum Israëlis, qui Populum ex Ægypto eduxerat, qui Patriarchas fuerat allocutus, unice adorandum prædicaret: Prophetasque, & eorum scripta veneraretur. Hic enim non est ille falsus Propheta, qui apostasiam consuleret, & à Deo Israëlis recedere, aliumque alienum quærere: talis si miracula fecerit, & suam vocationem iis, in confirmationem sanctissimæ doctrinæ, comprobaverit, ut verus Propheta audiendus est; quamvis de Lege aliqua, vel omnia indifferentia, pro diverso populi, seu ecclesiæ statu, mutaverit, & in perfectiora, Dei jussu, reduxerit, in bonum populi, & majorem Dei gloriam.

Hæc responsio veritatis specimen ostendit, eamque exactè speculari opus est, cum ipsi Doctores Christiani, in ea sui dogmatis defensionem, merito posuerint. Pro cujus oppugnatione aliqua supponere cum Doctissimo Viro, sincerè, & absque præjudicio vellem. Primum, quod Israël, neque aliquis ex hominibus habuit, aut habere potuit Dei propriam, aut perfectam ideam, cum intellectui humano, ob sui limitationem, illius infinitudinis cognitio, omnino repugnet. Ideo solum per negationes, & remotionem eorum, quæ Deo competere nequeunt (ut dicunt omnes Theologi) Deitatis cognitionem, homo habere possit: non vero positivè divinam essentiam concipere. Habuit igitur Israël talem Dei ideam, qua-

Quomodo intelligendum præceptum de Diis alienis non adorandis.

lem ipse voluit ei revelare : quam cæteri homines se ipsis capere non potuerunt, ideo Deitatem creaturis misere tribuebant, & eas adorandas suscepere. Israël vero à Deo ipso edoctus solus eum in spiritu cognovit, æternum, infinitum, purum spiritum, immensum, sine corpore, sine figura, nulli similem, independentem, immortalem, impatibilem, nulli mutationi obnoxium : & similiter in aliis, per quæ à creaturis infinite differt, nulli prorsus, nec analogice similis, aut proportionatus. Hoc adeo certum est, ut nulla egeat probatione, ex sacris literis clare, & aperte deductum. Igitur nunquam licet Israëli Dei sui aliam ideam admittere ; præsertim si à Deo jam inditæ, quoquo modo adversetur : quippe semper quod Deus ad alienos Deos non recurrendum admonuit : idem est, ac dicere, quod eum sub nulla alia idea, quam à se jam revelata fuit, credat, vel colere intendat : quare sæpe dixit, *ad Deos, quos Patres tui non cognoverunt*, id est, quorum ideam Israëlis patrum mentibus non indiderat : quia non est alter modus, quo Deus alienus sit, nisi quod alio modo, & sub diversa idea cognoscatur, ac Deus se ipsum voluit, ut cognoscerent : quippe eum, ut in se positive est, cognoscere, supra creaturæ captum est, ob sui infinitatem, ut supra dixi. Est ergo nobis cognitus verus Deus, quando eum secundum ideam, quam nobis de se dedit adoramus, & alienus, qui sub aliis ideis nobis colendus proponitur: quamvis dicatur esse idem Deus Israëlis, æternus, omnipotens, qui eduxit Populum de Ægypto, qui Legem ex Sinai promulgavit : hi sunt effectus, & attributa veri Dei ; tamen non vero Deo applicita. Sic fecere Israëlitæ in deserto : sic Jeroboam vitulis, id ipsum tribuentes : *Ecce Israël Deum tuum, qui te eduxit de terra Ægypti.* Quod si aliquod ex astris dicerent, quod erat Deus Israëlis, quod si de aliquo bruto id homines assererent, quamvis infinita in hujus confirmationem miracula efficerent, abjicere oporteret, nequaquam credere. Quamvis Thomas, Scotus, atque alii Theologi constanter defendant, quod Deus potest assumere naturam bruti, adeo ut verificari possit, Deus est equus, equus est Deus. Deus est lapis, lapis est Deus ; ob utriusque naturæ unionem : quamvis sint propositiones in materia repugnante, ut dicunt Logici. Sed isti juxta suum dogma non male philosophantur: quia non minor distantia est, sed æquè infinita inter hominem, & Deum, quam inter eum, & bruta, aut inanimata : quapropter, vel æquè invincibilis, vel æquè vincibilis. Quod si sub bruti, vel astri alicujus idea, Deus adorabilis non est, ergo nec sub alia, quæ non minus distat à Deo.

Explicatio Cap. XIII. Deut. de falso Propheta.

Dixit ergo Dominus in capite citato, quod quicumque Propheta populum ad Deos alienos, quos Patres nostri non noverant, adorandum suaserit, rejiciendus est : talis prorsus est qui Deum Israëlis sub diversa idea ab ea, quam Deus Israëli revelaverat, colendum proponit ; sive sub astri, bruti, vel hominis idea, designetur. Si enim ille falsus Propheta tunc temporis, prodigia & signa fecisset, ut probaret, aliquod ex istis esse verum Deum Israëlis, nonne jure lapidandus foret ? Concedet abs dubio Doctissimus Vir, quamvis ille eundem prædicaret Deum, qui eduxit populum ex Ægypto, qui fecit cœlum, & terram : igitur si alium hominem esse Deum Israëlis suis miraculis probare, aut verificare non posset, ut ab Israële credi deberet, potius lapidari : quare non idem si se ipsum, Deum Israëlis esse, affirmasset, & plurimis confirmaret miraculis ? Profecto eadem est ratio sui, vel alterius, & eodem supplicio puniendus jure foret, quia Israëlem suadebat Deum sub diversa idea colere, quod idem est, ac Deum alienum, quem non cognoverunt, id est, cujus ideam Patres nostri non habuerunt : quippe cognoscere nil aliud est, quam sub tali idea rem mente concipere.

Quod Christianismus Deum sub hominis idea adorandum proponit. Cum eadem unica persona sit Deus, & homo.

Quod vero sub idea hominis Deus adorandus proponatur : est Christiana doctrina : quippe adorare præcipit Deum incarnatum, hominem Deum, siquidem verbum caro factum est; eumque facit visibilem, mensurabilem, loco conclusum. Neque obstat distinctio in quantum Deus, & in quantum homo : quia hoc est quod impossibile putatur, & divinæ ideæ prorsus contrarium, scilicet quod Deus possit limitatam naturam induere salva ejus infinitate. Sic etiam credebant prisci ecclesiæ Doctores : adducam dumtaxat Tertullianum, qui verbum divinum ante incarnationem, & visibile, & mensurabile, & loco addictum, expresse fatetur, non vero Patrem, quem utpote summum Deum, hæc habere non posse, acriter

acriter defendit ; non quia pater, sed quia Deus, cujus ideæ hæc repugnare credidit. *Lib. de Trinit.* mihi Fol. 623. Sic ait. *Quod si idem Moses ubique introducit Deum Patrem immensum, atque sine fine, non qui loco cludatur ; sed qui omnem locum cludit : neque eum qui in loco sit ; sed potius, in quo omnis locus sit, omnia continentem, & cuncta complexum, ut merito nec descendat, nec ascendat, quoniam ipse omnia, & continet, & adimplet. & tamen nihilominus Deum introducit descendentem ad turrim, quam ædificabant filii hominum (--) quem volunt hic Deum descendisse ad turrim illam ? Deum Patrem ? Ergo jam loco clauditur : & quomodo ipse omnia complecteretur ? nec ergo Pater descendit, ut res indicat : neque Angelus ista præcepit, ut res probat : Superest ergo, ut ille descenderit de quo Apostolus Paulus : qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cœlos : hoc est, filius Dei, verbum, & verbum caro factum est. Ecce Moses refert alio loco, quod Abrahæ visus sit Deus ; at idem Moses dicit, quod nemo hominum videt Deum, & vivit : si videri non potest Deus, quomodo visus est Deus ? aut si visus est, quomodo videri non potest ? ut Johannes ; & Paulus, quem nemo vidit ? Ex quo intelligi potest, quod non Pater visus sit, qui nunquam visus est, sed Filius, qui descendere solitus est, & videri, quia descendit ; imago est enim invisibilis Dei, &c.*

Ecce Doctissime Vir qualem ideam de Deo antiqui conceperint : visibilem, & limitatam, Deo Patri, quem dicunt, id est summo Deo, repugnantem : sed verbo adhuc ante incarnationem naturaliter convenientem, ut quod loco claudi, mensurari, videri, descendere, incarnari, posset : hocque non in visione prophetica : quia sic posset etiam Pater, sed realiter incarnari, & patibilis fieri : quod idem est, ac Deum sibi contrariam ideam induere, sub qua ab hominibus adoretur : ideoque clare dicebat : Qui videt me, videt Patrem : Erat igitur in eo jam Deus visibilis, quod ipse dixit. *Qui videt me, videt & Patrem.* Idem erat ac asserere sub hominis idea Deum videri, & adorari voluisse.

Quomodo Tertullianus Deitatem componeret cum verbo ; ipse viderit. Arianismo credidisse videtur.

Ex quibus directe Doctissimo Viro respondeo : Quod Propheta, qui in se ipsum, ut verum Deum Israëlis fidem exegerit, qui Dei omnipotentiam sibi arrogaverit, qui verba sua, ut à se præcepta populo indixerit, admitti non debet, neque ut verus Dei Propheta recipiendus : quippe Deus jussit, suis servis Prophetis auscultare, qui verba, quæ eorum ori indiderit, enuntiaverint : non ei, qui se æqualem Deo, vel Deum ipsum esse prædicaverit, aut aliis prædicandum commiserit. Quo prætextu à via quam Deus Israëli dederat, eum pellere conatur, & aliam docet viam, divinis legibus, ut inutilibus, plane spretis. Et dato impossibili, quod Messias, quem expectamus, eam doctrinam Israëlem edoceret, jure foret, ut pseudo-Propheta, lapidandus. Quod vero ad Christiani dogmatis mysteria attinet, non est hujus loci disputare : neque de unione hypostatica, neque de duabus naturis sed una persona, aut subsistentia, absque naturarum confusione. Hæc theologica sunt, quæ magis fide, quam probatione admitti debent à populo Christiano, quæque Judæi tunc scire non tenebantur, nec fuit aliquis, qui eas distinctiones doceret, adhuc tempore Apostolorum, ut ex eorum scriptis liquet. Quod si absque hac theologica doctrina crederent tunc Judæi vel hominem esse Deum, vel Deum esse hominem, essent idololatræ, aut hæretici : Sicuti hodie, si Christianus Deum fuisse conversum in hominem, vel hominem in Deum, crederet, impiam metamorphosim admitteret, & à Christianismi fide evidenter deficeret, quæ aliter docet : Sed non eo modo, quo Israël à Deo edoctus fuit, sed contrario, qui semper admonuit, se *suam gloriam alteri non daturum*, se *mutationem nunquam susceptum*, id est, quod nil ei novum potest accidere, sive naturam aliam, sive unionem : quæ si non semper Deo inerant, noviter ei acciderent, si quando inessent, atque divinæ ejus substantiæ superaddita, cum unio utrumque pertingat intrinsece extremum quod unitur, aliter vel unum sine unione esset unitum. Ideo dicebam, quod hæc mysteria sola fide credenda ratione inconsulta, quæ hæc comprehendere nequit. Quare oportet primo Christianismum amplecti, ut credantur, quæque Israël neque à Propheta, neque à Messia recipere debet, ut probavi.

Propheta non in se ipsum solũ expostulet, non suam misericordiam sed Dei exaltet : non se Deum, aut illi æqualem, sed ministrum prædicet.

Num.

Num. IX.

Quod Propheta debet approbari à Senatu, ut recipiatur.

DIxeram ego Doctiſſimo Viro reſpondens; quod Iſraël præcepto divino Prophetæ à Deo miſſo fidem tenetur præſtare: Et addidi inter parentheſin (approbato ab iis, ad quos de jure divino id judicium pertinebat). Regerit nunc Doctiſſimus Vir, quod ego volebam dicere, Jeſum, ut blaſphemum, fuiſſe à Synedrio damnatum. At ego talibus verbis non uterer, quamvis in Euangelio expreſſe legantur: neque de Chriſto tunc loquebamur, ſed de Propheta in genere, quem à ſenatu probari debere neceſſe eſſe, dicebam; Sin minus, abjicere. Reſpondet inſuper Doctiſſimus Vir, ſe non legiſſe in toto Veteri Teſtamento quod Deus aliquando tribunal aliquod conſtituiſſet, ita infallibile, ut quem verum, vel falſum Prophetam decerneret, populus teneretur ſic eum cognoſcere, admittere, vel reſpuere: cum tale judicium neceſſario infallibile fuerit. Oppoſitum potius ex aliquibus ſacræ paginæ locis comprobavit, ex quibus conſtat, Reges, Principes, & Sacerdotes, fuiſſe improbos, & idololatras, qui Prophetas occidebant, & mille modis perſequebantur: ut de Hieremia clare conſtat, parum minus, quam mortem, à Principibus, & Sacerdotibus, ſæpe perpeſſo: Quomodo igitur credendum, quod talibus hominibus, Deus de Prophetæ veritate infallibile judicium commiſiſſet?

Et ego quærerem à Doctiſſimo Viro, An hoc argumento probare velit, quod judicium de vero, vel falſo Propheta, ad vulgum pertinebat; adeo ut quem ipſe verum, & divinum probaret, vel ut falſum rejiceret, talem totus populus acceptare teneretur, atque ſenatus ipſe ejuſdem vulgi ſententiæ deberet acquieſcere? Foret ne hic bonus ordo Reipublicæ, præſertim à Deo conſtitutæ? eratne populus errori minus expoſitus, quam ſenatus ab ipſo Deo præſcriptus, & inſtitutus? Profecto ſi ſenatus Chriſtum recepiſſet; & à vulgi tumultu fuiſſet negatus & occiſus, Doctiſſimus Vir, & omnes Chriſtiani ſatis rationabiliter dicerent: O Judæi, veſter à Deo ſtabilitus ſenatus eum admiſit, & improbus, & inſanus vulgus negavit, & abjecit; quare vos non minus inſani populi ſententiam ſequimini, non vero ſacri ſenatus?

Propheta debebat ſignum ſuæ vocationis oſtendere: quis hoc ſignum, an verum, vel falſum eſſet, dijudicare tenebatur, ut infallibiliter crederetur, eſſe divinum? Certe non vulgus, qui inter Dei, & diaboli opera, minimè diſcernit. Quis eam doctrinam examinaret, an hæretica, an orthodoxa eſſet? minime vulgus, qui hæc non callet: Sed miracula, & prodigia, minus poſſet populus dignoſcere, an magica, an Dei opera, effecta, præſertim cum vulgus novitatibus, & extraordinariis, delectetur, & facillime ſeducatur: ut in Pontificiis continuis falſis miraculis experimur: & quod talia à falſo Propheta fieri poſſint, præter Deuter. text. conſtat etiam ex Euangelio *Matthæi* XXIV. *verſ.* 24. *Excitabantur enim pſeudo-Chriſti, & pſeudo-Prophetæ, & edent ſigna magna, & miracula, ita ut ſeducant (ſi fieri poſſet) etiam electos.* Quid ergo foret, ſi talia miracula, & ſigna, ad vulgares examinanda pertinerent, eaque probarent? Quod ſi nunc ad Batavos Propheta aliquis falſus adveniret, miracula faceret, & novas doctrinas prædicaret; pertineret nè hoc judicium ad vulgum, ad nautas, ad mulierculas? Non certe, ſed ad Doctiſſimum Virum, ſuoſque confratres verbi Dei Miniſtros, & ſacris doctrinis imbutos, qui certò talium falſitatem detegerent, & populos ad veram doctrinam perducerent, falſo Propheta jure divino damnato. Eo prorſus regimine Iſraël à Deo gubernabatur, ta-

li judi-

in judicio popularibus minime conceſſo, ſed ſacro ſenatui ſolummodo, commiſſo.

Sed Doctiſſimus Vir textum exigit, ex quo tale Deum tribunal conſtituiſſe probari, poſſet: Sed ſtatim occurrit ex *cap.* XIII. *Deut.* ubi, ſi Propheta, vel ſomniator miracula fecerit, futura prædixerit, & his populum à Deo avertere prætendat, illico lapidari jubetur. Ecce tribunal ſatis divinum, utpote à Deo ſtabilitum pro Propheta, & judicando, & capite plectendo, ſi falſus eſſe inveniatur. Sed cum hæc capitalis pœna non à populi tumultu fieri deberet, ſed à judicum lata ſententia, ad eoſdem absdubio illius Prophetæ falſitatem examinare, & diſquirere, pertinebat: Siquidem ad eumdem judicem, ad quem attinet ſententiam ferre, pertinet etiam inſpectio cauſæ. Erat igitur ſenatus à Deo ſtatutus, qui Prophetam, falſus, verus ve eſſet, determinaret; neque populus de iis judicare poterat, ut ſupra dixi.

Hæc Doctiſſimum Virum fateri, non dubito, quippe vera ſunt; & naturali rationi conſentanea. Tamen adhuc poterit contra meam ſententiam urgere. Quod Doctiſſimus Vir non negavit fuiſſe à Deo tribunal ſtatutum, ad quod, & judicium de Propheta, & cætera legalia, & politica decernenda, pertinebant: non tamen concedit huic tribunali eam infallibilitatem, ut ſi falſum eſſe Prophetam determinaret, neceſſario id judicium verum eſſet, quamvis populus ex evidentibus miraculis, ad oppoſitum ſuaderetur, & quamvis verus eſſet Propheta debitis, & majoribus ſignis, ſuam vocationem oſtendens.

Reſpondeo, quod pro Propheta ut vero acceptando ſufficiebat ſignum dare, quod prædixerat, quo evento non pluribus egebat, ut crederetur. Sed ut conſtaret tale ſignum eſſe à Deo, Dominus ad Judices illius examen revocabat, ut exacte cognoſcerent, an id eſſet vere divinum, an in confirmationem veræ doctrinæ? in quo conſiſtit tota ratio miraculi: quod ſi non fuiſſet, & ſub aliena idea, quam Patres noſtri à Deo non habuerunt, eum adorandum propoſuerit: aut contra Legem aliquid docuerit, capite plectendus, quamtumvis miracula, & prodigia ediderit. Quod vero hoc judicium erat infallibile bene nobis concederent Papiſtæ, qui eum, & ſuam eccleſiam infallibiliter decernere credunt. Verum judicium ſenatus Iſraëlitici, inde conſtat eſſe infallibile, quia juxta divinam Legem fieri debebat, judices probi fuiſſent, vel improbi, divina quadam providentia, ſiquidem eis Deus in omnibus auſcultari juſſit, iiſque non minus fidem præſtare, quam Prophetæ; majore pœna impoſita rebellibus, quam qui Prophetam non audiverint. Conſtat ex *Deut. Cap.* XVII. ubi in occurrendis circa Legem vel civilem, vel eccleſiaſticam, dubiis, ad ſummum Sacerdotem, & judices, qui eo tempore judicaverint, juſſit Dominus recurrere, eiſque omnino obedire. Deinde *facies ex præſtituto illius ſententiæ quam indicaverint tibi, à loco, quem elegerit Dominus. Et obſervabis ut facias, ſecundum omnia quæ docuerint te: ex præſtituto Legis, quam docuerint te: & ſecundum judicium illud, quod dixerint tibi, facies: nec recedito ab ea ſententia, quam indicaverint tibi dextrorſum, aut ſiniſtrorſum: Vir autem ille qui commiſerit ſuperbe, ut non auſcultet ſacerdoti ( ) utique morietur vir ille, & tolles malum illud ex Iſraële.* Ecce Doctiſſime Vir, ad quos pertinebat Iſraëlis dubia circa Legem judicare: & quod majus dubium quam de doctrina, & Propheta eam edocente, in quo conſiſtebat non minus quam negotium religionis, & ſalus tota populi? Quod judicium ſi infallibile non eſſet, quare Deus eandem, & majorem pœnam reluctanti præſcripſiſſet, quam ei, qui vero Prophetæ non auſcultaverit? Poterant quidem, vel malitia, vel ignorantia errorem committere; ſed jam Deo placuit, ut ſemper ſecundum Legem judicium facerent, nè errarent. Talis fuit illa divina providentia, præſertim in iis quæ ad religionem pertinebant. Quod ſi talis non fuit, ex Dei mandato injuſtè moreretur, qui aliquando iis judicibus non rectè decernentibus, repugnaverit, & tunc non malus, ſed bonus tolleretur ex Iſraële, & juſtus, qui judicum malitiæ nollet conſentire: quod cum divino decreto in allegato textu, nequit cohærere: *& tolles malum illud ex Iſraële.* Ad hoc tribunal mittebatur judicandus Propheta: & quamvis miracula edidiſſet, ejus miracula examinanda, atque doctrina præcipuè an vera eſſet, vel falſa; unde inferebatur ſua fuiſſe vera vel falſa

miracula. Sic de hoc tribunali recte ſentiens Chriſtus dicebat : *Scribæ, & Phariſæi in cathedra Moſis ſederunt, facite omnia, quæ dixerint vobis*, &c. Vitioſos & hypocritas eos judicat, ſed quando doctrinam dediſſent, ut ſi à Moſe daretur, recipere abſolute commendat : quia ſciebat non poſſe ſenatum conſpirare in veram doctrinam exulandam, & falſam recipiendam : Nunquam id viſum fuerat in Synedrio, quamvis plurimi præcipui ex populo, & Sacerdotibus idololatria fuiſſent contaminati ; quippe Synedrium ex ſua conſtitutione erat ad divinam Legem tuendam, divina adjutum ſpeciali providentia.

Quod ſi his non obſtantibus perſeveret Doctiſſimus Vir, quod tribunal illud erat etiam fallibile ; quæram, quis Iſaiam, Jeremiam, cæteroſque Prophetas, veros & à Deo miſſos decrevit ? an vulgus ipſe ? quod ſi ita eſt, fortaſſe vulgus ille fallebatur, ſiquidem magis fallibilis, & ad errandum proclivior erat, quam ſenatus, à Deo ſtatutus : cum Dei decreto miracula non ſuffeciſſent : & de doctrina judicare, populus non eſſet idoneus. Quis etiam hos Prophetarum, & hiſtoricos libros, quos canonicos habemus, tales infallibiliter eſſe ſancivit ? Non alius præter Senatum, qui ſi in judicando Propheta falli poterat : poſſet etiam in canonicis libris decernendis, ſpiritu ſancto ſi pro uno, etiam pro altero non influente : nulla quidem diſpar oratio excogitari poteſt. Cum igitur in eorum librorum electione, & canonizatione errare non poſſent, ſpiritu ſancto illuminati ; nec etiam poſſent in veri, vel falſi Prophetæ declaratione : cum hoc non minus ad divinam gloriam intereſſet, quam aliud : imo magis pernicioſus error inſequeretur : quia ſicut bonum, & verum Prophetam poſſent abjicere ; falſum etiam per errorem, vel malitiam admittere poſſent ; in quo contra gloriam Dei, & in malum populi, hæreſis, & apoſtaſia tandem, inſequerentur. Non igitur credendum eſt talem ſenatum ita velle, vel poſſe falli, ut alienas à Deo doctrinas foveret, vel falſum Prophetam admitteret, & verum damnaret. His, & majoribus providit divina ſapientia, ne populus ſuus uſque in hodiernam diem à ſuæ divinæ Legis veritate aberraret. Inde eſt quod nullus Propheta falſus ex plurimis qui tunc temporis fuere, quos populus inſanus inſequebatur, fuerit inter veros ſtabilitus : Signum evidens illius infallibilitatis quam defendimus ; ſiquidem hæc Dei providentia mediis hominibus exequebatur. Fuerunt ſemper in ſenatu ſeniores ea pietate pleni, & Dei gratia adjuti, ut in rebus fidei, & orthodoxæ doctrinæ nunquam errarent, aut populum ſeducerent. Ad hos in omni eventu accurrere tenebatur Iſraël in iis quæ dubitaret, ex evidenti Dei præcepto. Adhuc & Moſem non ad vulgares populi, ſed ad ſeniores, qui Iſraëlem in Ægypto judicabant pro eo ſtatu, de proxima redemptione admonendos, miſit. Sit ergo concluſio, quod Deus Dominus noſter ſenatum ſtatuit, qui infallibiliter Prophetarum, & cæterorum ad religionem pertinentium, cauſas decerneret, cui ſub capitali pæna cunctus populus parere tenebatur.

Quæ à Doctiſſimo Viro in contrarium adducuntur ex ſacra pagina, ſolummodo probant, quod in omni tempore ſemper fuerunt improbi homines, non modo vulgares, ſed Reges, Principes, Sacerdotes, & Levitæ, & Seniores, qui non ſolum Prophetas non audiebant, ſed occidebant, & ſummè perſequebantur, ad profanos, & idololatricos cultus declinantes. Id quidem non negamus ; ſed quod ſenatus Iſraëlis talis uſquam fuiſſet, nemo in æternum probabit. Omnes eæ, quæ in ſanctos fiebant violentiæ, non per judicium fiebant, neque à ſenatu decernebantur : progrediebantur quidem ex plurimorum malitia, & pravitate, qui quamvis præcipui erant in Republica, ſenatum non conſtituebant, eum potius odio proſequebantur. Neque conſtat ſententia à ſenatu lata, Jeremiam fuiſſe punitum, quamvis falſi Prophetæ cum eo contenderent, quos ſenatus coërcere non valebat, corrupto eo tempore, potius ab improbis, & magnatibus, abſque aliqua juris autoritate credebantur : Domino ſtatim, ut legitur, vindictam ſuſcipiente : Plurimi ex piis fortaſſe ſenatoribus fruſtra clamabant, dicentes ; quod ſicuti Iſaias, & alii Prophetæ præcedentibus regibus, plurima mala prædixerant abſque aliquo periculo, vel injuria eis illata : quare Jeremias pariter patienter non audiendus erat. Sed quid, quod contra eum non pauci nec ignobiles ex populo conſpiraſſent ? Id ipſum contra Deum, & Moſem in deſerto fecerant. Hoc quidem contra Jeremiam tumultu factum, non à Senatu, qui eum ut verum Dei Prophetam ſemper venerabatur, & ejus ſcripta ſervavit, & poſteritati

divina

divina esse decrevit: non igitur Synedrium Hieremiam abjiciebat aut persequebatur. Rex cum populi tumultu sanctum Prophetam Sachariam enecavit, non Synedrii sententia, 2 *Paralip. cap.* XXIV. *vers.* 27. Et Rex Husiah à Synedrio, ut leprosus relegatus, scilicet à domo judicii. 2. *Paral. cap.* XXVI. *vers.* 20. Non ergo inepte, & sine fundamento dixi: quod fides adhibenda Prophetæ approbato ab iis, ad quos de jure divino hoc judicium pertinebat: non à vulgo, quamvis magna ediderit signa, atque miracula: quæ, si possibile fuisset, electos etiam seducerent, ut in Euangelio.

Num. X.

Quod Messias perfectiorem cultum nec docuit, neque docere potest.

IN ultima quæstione petebam, ut assignaretur textus in Veteri Testamento, in quo Deus prædixerit, quod tota divina Lex, præter moralia, fuerat umbra, typus, & figura eorum, quæ tempore Messiæ futura erant. Respondit in præcedenti scripto Doctissimus Vir, quod talis textus non extat, neque erat necessarius; sufficit quod Deus pluries dixerit, se non esse contentum ceremoniali cultu, neque ei placere sine morali seu interno: quod postea per Messiam perfectiorem cultum introduxisset: quod templum, cui talis cultus ritualis erat annexus, dirui curaret. Hæc responsio trimembris est, ait Doctissimus Vir, sed quod ego principali non respondi, sed duobus dumtaxat. Primo late respondi, & ad ultimum aliquid dixi: Medio, scilicet, quod Messias perfectiorem cultum introduxisset, ni fallor, etiam quamtum potui, satisfeci: & perfectiorem cultum, quam decem præcepta decalogi, introduci non posse, late contendebam. Nunc noviter respondeo, quod nullatenus colligitur; quia Deo cultus externus, sine morali interno non placuit, quod externus erat figura alterius perfectioris cultus, & quod erat futurorum umbra: ego nescio quomodo hoc ex illo consequitur, neque aliquam perspicere possum inter istius consequentis, cum antecedenti, connexionem: ideo sufficit respondere: nego consequentiam, quousque efficaciore medio probetur. Neque Doctissimus Vir hoc argumentum plusquam verisimiliter convincere credit: Est enim, ut dicitur, ratio congruentiæ: & ego petebam textum, in quo expresse Deus talem permissionem hominibus dedisset, ut totam divinam Legem, præter moralia, non nisi futurorum umbram esse, affirmare liceret: ut eo stabilito, ut vana, & inutilis releganda esset, & non amplius ab Israële necessario observanda: quod ex similibus conjecturis asserere, valde durum est, & Israëli plusquam horribile; ideoque Euangelio fidem non præstitit.

Alterum membrum de perfectiore cultu per Messiam introducendo, non majorem continet efficaciam; quia suppositum absolute negatur, nempe quod Messias alium cultum introducturus esset, & quousque ex sacro textu clare probetur, rationabiliter negatur: nunquam tamen probari poterit, quia si talis textus exstaret in Veteri Testamento, eodem probari posset antiquum ritualem cultum cessaturum, jam inutilem redditum: Et cum Doctissimus Vir frequenter asseruerit, quod id absconditum fuit à Judæis usque ad tempus Messiæ; evidenter colligitur, quod ex Veteri Testamento non constat Messiam perfectiorem cultum introducturum: Ideoque rectè suppositum, ut non verum negatur. Et pro me hoc sufficit, cum nostra disputatio non sit ex ratione petita: sed an ex Veteri Testamento hoc clare probari posset: non per congruentias, sed per purum verbum Dei; sed cum non possit, nil aliud nobis disceptandum restabat. Addo: quod licet Messias totum cultum moralem, & internum, optimis & sanctissimis consiliis, in majorem perfectionem, edoceret;

ceret : Si ſimul ritualem Dei Legem jam inutilem , & vanam prædicaret , non perfectiorem Legem introduceret , ſed unam ejus partem perficiens , & alteram deſtruens , totius divinæ Legis prævaricatæ eſſet reus : Quippe Deo una pars Legis ſine alia minime placebat , ut ait Doctiſſimus Vir ; nec minus ſevere , unius refractarios , quam alterius , punivit ; potius in aliquorum ritualium prævaricatores ſeverius animadvertere legimus : & ſi quidem horum tranſgreſſio magis diſplicebat , eorum obſervantiam plus etiam placuiſſe , colligitur : cum contrariorum eadem ſit ratio , & diſciplina.

Eam cultus Euangelici majorem perfectionem , Doctiſſimus Vir , in neutro ſcripto detexit , neque in Chriſtianis aliis Doctoribus legi. Omnes cultum internum prædicant , quaſi à Deo internus cultus ſumma cum perfectione in Lege non fuiſſet præſcriptus ; Tota quidem interni cultus perfectio conſiſtit in vero , & conſtantiſſimo Dei amore , & proximi propter ipſum Deum : hic eſt totus cultus internus , ex quo omnia opera externa , ſeu moralia , ſeu ritualia fint , debent profluere : quæ ſi ex hoc principio non emanaverint , imperfectiſſima ſunt , & divinæ Legi prorſus adverſa. Si Abrahamus filium ſacrificaret , non ex Dei amore , & obedientia , certe opus prophanum feciſſet ; ſi quis totam Legem ſervaret , abſque eo agendi principio , quaſi nil faceret : quamvis homo ſuum proximum diligat , ut ſe ipſum , eique ſubveniat , famelicum ſaturet , ſitienti potum , nudo veſtem largiatur , cæteraque omnia miſericordiæ exerceat : Si hæc non propter Dei amorem , & obedientiam fecerit , nil ipſi præſtabunt animæ ad ſalutem , nullum meritum inde conſequetur : erunt hæc ſecundum naturam bona , non ſecundum Legem. Sed an talia abſque Dei amore , & obedientia fieri poſſunt ? Maxime quidem à puris naturalibus diſpoſitionibus , & ob humana motiva , quod homo propria indole , & nativa temperie ad miſericordiam , & pietatem ſit inclinatus ; quia ut optimè Plato : *animi mores corporis temperaturam ſequuntur.* Plurimi etiam ſuo honori conſulentes à multis vitiis abſtinent , nec ſtuprum , neque furtum , nec homicidium , committent , ne vel in periculum incidant , vel ſuo honori deficiant : Sic Stoici virtutem propter ſe ipſam maximè proſequebantur , & honeſtiſſima præcepta ſtatuere nulla Dei amoris , atque obedientiæ , habita ratione : Iſti nequaquam religioſi fuerunt , nec Deo grati , quamvis honeſtiſſime , & tota cum rectitudine , naturaliter operarentur : Sed nil ſpirituale habebant , nil Deo meritorium , quia non ex ejus amore operabantur , qui eſt totius cultus interni , & externi , ſi religioſus ſit , unica radix , & principium ; quod ſi non fuerit , quæ bona opera efficiantur , nil cum cultu interno , vel externo à Deo Iſraëlis præſcripto habebunt.

Oportet ergo examinare , an ſecundum hanc veram & catholicam doctrinam Deus ſuo populo cultum præſcripſerit : & in quo conſiſtat illa major cultus perfectio per Meſſiam introducenda , & Iſraëli prædicanda. Præcepit Deus per totam Legem , ut eum amemus præ omnibus aliis , ſive vita ſit , ſive omnia bona temporalia : & non quovis amore , ſed perfectiſſimo , *toto corde tuo , tota anima tua , tota virtute tua* : id eſt , quod nullum deſiderium de rebus creatis hunc amorem diminuere poſſit : id eſt , *toto corde tuo* : quantum viribus naturalibus , quantum in homine poſſibile eſt : hoc eſt *tota virtute tua : tota anima tua* : pluſquam vitam tuam , quam pro ejus amore libenter tradere , nec dubites : *ei ſoli adhærebis , eum ſolum timebis.* Amare Deum propter timorem pænæ æternæ non eſt perfectus amor , neque amare propter vitam æternam conſequendam eſt perfectiſſimus amor , quia uterque amor in propriam utilitatem dirigitur. Ille vero eſt perfectiſſimus , qui propter Dei infinitam bonitatem eſt , & quia dignus quod ſummo amore diligatur ; ſive gloriam æternam dederit , ſive infernum. Hic eſt amor Iſraëli à Deo præſcriptus , ab omni propria utilitate independens : & quamvis Deus temporalia promittat , etiam jubet quod his , & propria vita deſpectis , pro ejus amore libenter moriamur. Ideo Iſraël in ſua lyturgia non vitam æternam , ſed Dei gratiam deprecatur , id eſt , quod ſit ei gratus : in quo conſiſtit tota humana fælicitas : Cæterum Deo relinquitur. An amor Dei , atque filialis timor præ omnibus creatis , in Euangelio perfectiore modo præcipiuntur ? Non certe ; potius Chriſtus ad hoc divinum præceptum homines mittebat ut vitam æter-

nam assequerentur. Et in his duobus totam Legem consistere docebat: amare Deum, & proximum: quod si pro perfectiore modo, amandi Deum, aliquid Euangelium addidit, deberet à Doctissimo Viro proponi, ut ego si possem eam majorem perfectionem perciperem. Interim solum video, totum Euangelium percurrens, pias satis admonitiones, & documenta de vita æterna procuranda, de Deo obediendo, de hypocrisi vitanda, de patientia, de temporalium absoluta despectione, & contemptu: multis cum parabolis, quæ in eosdem fines tendunt: aliquibus additis hyperbolicis, quæ à Doctoribus in sensu commodo explicantur: ut divitem salvari non posse, providentiam pro usibus humanis necessariam nullatenus habendam, sed divinæ unice fidere, eique acquiescere: nunquam jurandum: Litem etiam justam non instituendam, neque ab injusta secundum jus defendi: sed si pallium quis injuste petierit, dare ei etiam reliquum vestis. Una gena percussa, alteram percutienti præbere, ut iterum percutiat. Hæc & similia, quæ ut dixi, commoda explicatione moderantur, nullam perfectionem divinæ Legi addidere, neque ut jacent à Christianis servantur: nec servari possent, hominibus in hoc statu vitæ degentibus. Infinita, ut sic loquar, præcepta moralia sunt in Lege, quibus homo ad angelicam vitam perduceretur, si recte servaret, quæ in Euangelio minime ita explicite reperiuntur, ut in divina Lege per totum Pentateuchum, maxime *Levit. cap.* XIX. & XX. Adhuc idololatriæ crimen vix in Euangeliis detestandum memoratur; aliquando in Pauli Epistolis, sed non eo ardore, & efficacia quibus in libris Mosis: nec alia plurima vitia, quæ tunc maximè, in toto populo, imò in omnibus hominibus vagabantur. Nulla instituta pæna pro horrendis peccatis, saltem ut homines abstinerent punitione deterriti, quasi possibile foret omnes ex amore Legem servaturos. Et si Leges humanæ necessariæ fuerunt ad turpitudinem coërcendam; quare non divinæ instituerentur? hac providentia hominibus relicta. Potius quatuor Euangelia tota sunt in Pharisæorum, & scribarum hypocrisi detegenda, & acriter criminanda: Recte quidem, sed multo majora peccata tunc erant in populo: quippe deterius, absdubio, est furtum, stuprum, homicidium, erroneæ opiniones, odia constantissima, quæ tunc cum communi piorum scandalo patrabantur; quam ecclesiasticos sanctiores velle coram populo apparere, quamvis suam dissimulent malitiam, quo pro ratione officii, scandalum in populo vitare possint: nec ideo hypocrisis excusabilis est, sed peccaminosa, & absolute execranda, licet alia tunc fuissent deteriora peccata, quæ amplius reprehensione indigebant. Tandem cum nihil perfectius viderim in Euangelicis scriptis, eam propositionem de perfectiore cultu à Messia introducendo, seu introducto, non sine divinæ Legis ignominia concedere liceret. Verum tota Euangelicæ doctrinæ perfectio consistere videtur in ablegatione rituum Legis Mosaicæ, ut sic Christiani omnino spirituales evadant: cum præter id nullam aliam se habere majorem spiritualitatem nobis probare queant: neque Deum magis in spiritu credere, & adorare, quam nos, gloriari debent, & noster, quem externum cultum appellant, non minus spiritualis cultus est, quam Christianus cultus internus, & externus, ut mox patebit.

Num. XI.

Quod cultus externus, ut talis, eſt interno multo perfectior.

PRoſequitur Doctiſſimus Vir ritualia cum moralibus ſubtiliter conferens, & acutis rationibus, horum præſtantiam extollens: primo, quod ritualia ex ſolo legiſlatoris arbitrio procedant, nullo in ratione naturali habito fundamento, quapropter Deus etiam aliquando ea violari permiſit; non vero moralia, quæ non niſi ex Dei ſanctitate profluunt, ideoque perpetua, ut ille perpetuò ſanctus eſt. Præterea Lex ritualis & externa obſervantis animum minime purgat, cum & impii in iis ritibus exequendis maximè ſoliciti frequenter ſint. Verum Lex moralis non niſi pura mente, purgato animo, exequi poteſt, ideo per eam homo Deo gratus evadit.

Diſputatio de cultu interno reſpectu ritualis.

Reſpondeo: Quod Lex ritualis ex legiſlatoris arbitrio dumtaxat pendet, aliquando, vel in plurimum nullo fundamento in naturali ratione invento: Sed non ob id inferiorem perfectionis gradum obtinet ſuppoſita legiſlatoris infinita ſapientia, & bonitate: altioris potius, & ſublimioris ordinis cenſeri debet: Siquidem ſuppoſito, quod ſumme bonus, & ſapiens Deus vanas & ineptas leges homini præſcribere nequit; quantum nobis earum ratio magis abdita, tantum ad divinæ ſapientiæ ſecretum magis pertinere, oportet credamus: quod nobis nec curioſe, nec philoſophice ſcrutari licet, ſed obedienter ejus imperio ſubjici, quo noſtrum amorem, & debitam reverentiam ſummo creatori præſtemus: omnia quæ nobis obſervanda proponit, ſua infinita ſapientia digna, valde bona, & perfectiſſima, toto corde credentes: ſive ea poſſit, ſi vellet diſpenſare, ſive pro aliqua occaſione intermittere: & inſignioris obedientiæ eſt ea obſervare, quam quæ à Deo etiam imperata in ratione noſtra fundata invenimus: iſta ſiquidem etiam ſi Deus non juſſit homines ſcirent, & obſervare poſſent, ut plurimi ex Gentibus nullo ad Deum habito reſpectu fecerunt, honeſtitatem, & omne rectum amantes, ut Stoici, & alii Philoſophi: Quid ergo quod id, quod ſe ipſis, ſi vellent, feciſſent Judæi, à Deo ita magnifice imperatum, etiam fecerint, cum naturaliter bonum eſſe cognoverint?

Verum cultus externus à Deo præſcriptus, ut talis eſt, utrumque eſſentialiter includit (ut Doctiſſimus Vir etiam fatetur) & internum moralem in ſolo ſpiritu conſiſtentem, & actum corporeum in Dei obedientiam, & amorem, elicitum, qui eum internum cultum teſtatur, perficit, & opere exequitur, ideo utramque perfectionem continet. Ex quo evidenter colligitur, non ſolum, quod non eſt interno imperfectior, cum eum etiam includat, ſed multo magis perfectus, utpote etiam corporaliter, per Dei reverentiam, & obedientiæ executionem, eam perficiens.

Perfectiſſimam creditis legem Euangelicam, quæ tota in ſpiritu ſiſtit, perfecta eſt fides in Mediatorem; qui paſſus fuit, & pro omnibus mortuus: Sed Sacramenta, quæ corporalibus ſignis, & externis actionibus exequuntur, perfectiones ſunt ejuſdem legis, ejuſdem fidei: imo perfectiora quatenus eandem fidem includunt: ut Sacramentum Euchariſticum, & Baptiſma; quæ ſi veram & ſpiritualem fidem non incluſerint, jam non erunt Sacramenta, neque gratiam conferent: & qui eas actiones externas *indigne*, id eſt, ſi abſque fide, & caritate fecerit, *judicium ſibi manducat, & bibit.* Hic enim cultus externus eſt, ſed internum ſupponens, & includens, aliter non erit cultus externus à Chriſto præſcriptus, ſed fictitius, divinum ſimulans, & nullatenus divinus. Pariter divinæ Legis cultus externus à Deo Iſraëli præſcriptus, ſi in ſolis externis actibus ſiſtat, non eſt cultus legalis, ſed prorſus humanus

manus Deo abominabilis, est turpe mendacium, quippe iis externis actibus, quibus Deo placuit, quod sui amorem, & reverentiam, homo testetur, indigne, & sacrilege abutitur: ea simulans, quæ prorsus non habet, & internam malitiam cultu à Deo pro sanctificatione statuto, tegere credit: contra quæ sæpissime Dominus irascitur, & talem hypocrisin per omnes Prophetas criminatur. *Isaiæ Cap. LXVI. vers. 3. Qui jugulat bovem, ac si percuteret virum; qui mactat parvam pecudem, ac si decollaret canem: qui offert munus, ac si sanguinem porci, qui adolet thus, ac si muneraretur idolum: Etiam isti eligunt vias suas, & abominationibus anima eorum delectatur.* Conabantur quidem suas animæ abominationes occultas facere cultu divino abutentes, sed non erat divinus cultus, sed profanus, & sacrilegus. Non igitur licet talem appellare cultum externum quem Deus mandavit: Ille enim hominis animam non purgat, neque sanctificat; maxime alter, qui internam pietatem supponit, & testatur, quo cultus divini rationem induit: quem si homo, ut à Deo exigitur, effecerit, nil ei ad summam fælicitatem consequendam deficiet, quæ in sanctitate verè consistit. Ego non ex me affero, sed Dominus ipse aperte promittit: qui postquam omnes immunditias corporales, & recenset, & prohibet, concludit: *Neque abominandas faciatis animas vestras ulla bestia, aut ulla ave, aut ullo, quod premit terram, quæ decrevi vobis, ut immunda habeatis: sed eritis mihi sancti, quia sanctus ego Dominus, qui discrevi vos à reliquis populis, ut essetis mei.* Ecce, Doctissime Vir, non solum præscripsit Deus externum cultum Israëli, ut separatus ab aliis populis subsisteret, sed, ut per eum *sanctificaretur*, quod in plurimis locis etiam repetit. *Et eritis sancti, quia sanctus est Dominus Deus vester.* Si igitur cultus externi actus ab impio efficiatur, non est cultus legalis, ut dixi, sed sacrilegus; hunc potest quicumque etiam impius operari, & in eum sunt improbi maximè proni: Sed quid divino externo cultui, cum his externis actionibus? Hæ quidem suapte natura indifferentes sunt, saltem quantum nos possumus intelligere; quia aliquid nobis occultum iis inest, quod altioris perfectionis est, Deo soli notum, & sufficiens, ut dignum fuerit divino decreto. Sic credere sanctius est, & rationabilius, quam quod infinita ea sapientia tot leges commendaverit, nil in se perfectionis habentes, quod idem est, ac vanas, & se ipsis omni sanctitate destitutas. Sic putare oportet, quamvis in plurimis eam intrinsecam perfectionem intelligamus. Minus quidem intelliguntur mysteria Christiana, & tamen creduntur, quia Deus ea credere jussit, ut putatis; sint seipsis indifferentia, tamen ut à Deo exiguntur, effecta adeo divina sunt, ut hominem sanctificent, non quovis sanctitatis gradu, sed sublimiore, ut Dei ipsius infinitæ sanctitati, quantum fert natura creata, hominis sanctitas similis evadat: *Eritis sancti quia sanctus est Dominus Deus vester.*

Possunt etiam moralia absque Deo, & sine interno cultu fieri, ut supra de recta naturaliter operantibus, dixeram. Sed præter hos, etiam improbi virtutem simulando, ejus actus morales frequenter exercent: & proximo subveniendo, pupillo, & viduæ in necessitatibus piè accurrendo, & justitiam unicuique tribuendo: Hæc etiam adhuc athei absque hypocrisi exercent, qui nullum alium Deum, præter virtutem, reverendum, & amandum, sibi proposuere. Restat ergo cultus interni vera, infallibilis, & fictioni minime exposita ratio, in amore Dei, qui fidem, & spem in eum, & caritatem in proximum includit: Cæteri vero actus morales fallaciæ sunt expositi, & ut sic cum divinæ Legis externo, vel interno cultu non minus incompatibiles, quam cætera alia ritualia, si absque fide, & caritate efficiantur.

Num. XII.

Cultus externus non minus Deo gratus, quam internus.

VErum ex præcedenti diſcurſu audio Doctiſſimum Virum, qui ſtatim infert: Ergo talis cultus externus, ut à Deo præſcriptus, quamvis ſanctus etiam ſit, non eſt ita perfectus ac internus. Reſpondi: quod cum externus alterum includat, non poteſt eſſe minus perfectus, cum interni perfectioni novam inſuper addat: majorem Deo reverentiam in actu exercito (ut dicunt Theologi) præſtando. Ideo dicebant noſtri antiqui magiſtri in Miſnah. *Dedit Deus Iſraëli plurima præcepta, ut magis mereri poſſent plurimis actibus amorem & obedientiam exercentes.* Eſt enim externus cultus ut à Deo poſtulatur interni cultus maxima perfectio. Hoc aperte conſtare poteſt, ſiquidem nunquam internum cultum Deo placuiſſe legimus, abſque aliquo externo: quippe homo ſpiritu, & corpore debet Deo inſervire, ita ut quod carnis ei ineſt, quodammodo ſpirituale etiam efficiatur. Sic clare colligitur ex ſacris literis. Statim in mundi primordiis Abel ſacrificium obtulit Deo gratiſſimum: ſed Cain etiam abſque interna pietate, à Domino non acceptum. Quis dubitat quod Adamus etiam obtuliſſet, à quo filii didicerint? Poſtea Noë arcam deſerens non ſolo cultu interno Deo juſtas grates rependit, ſed oblatione, quam Deus in ſuaviſſimum odorem admiſit: & neque Adam, & filii, atque Noë eum externum cultum exercebant, ut ab aliis populis ſepararentur, qui non extabant; ſed ut Deo creatori grati fierent. Poſtea Abrahamus ſacrificium obtulit, & quando à Deo juſſus filium ſacrificare inſtituit, in executione impeditus, ne tam divinus actus fruſtraretur, arietem ab ipſo Deo miraculoſe miſſum obtulit: unde quam gratus ei fuerit externus ille cultus, evidenter apparet: ut qui poſſet Abrahami fide, & obedientia contentus, non amplius ab eo exigere, neque victimam aliam pro ſacrificio miniſtrare: Sed placuit Deo, ut piam Abrahamus, quam ſacrificandi intentionem habuerat, opera externa exequeretur, ut internus, quem ſervabat, cultus amplius perficeretur. Labenti tempore, Iſraële innumerè multiplicato, atque ab hoſtibus liberato; non ſolum circumciſionem, quam Abrahamo dederat, commendavit; ſed ſacrificia præſcripſit, quæ ſibi non minus grata fore promiſit, quam fuerant tempore Abelis, Noë, & Abrahami. Ex quibus ſequitur non ſolum per Legem, ſed omnibus ſeculis præcedentibus, Deo placuiſſe externum aliquem cultum, per quem internus perficeretur; aliter fruſtra à ſanctis viris efficeretur, fortaſſe à ſolo lumine rationis exorto, cum nullibi conſtet fuiſſe à Deo præceptum, & ſi ſic eſt, ſanctitatem intrinſece habere, fateri devincimur, cum in gloriam creatoris à natura ipſa proficiſcatur: ut homo non ut anima, ſed ut homo, qui ea & corpore conſtat, opera efficeret Deo ſuo gratiſſima, quæ corporeitatem inſequi neceſſe erat.

Num. XIII.

Reſpondetur objectioni Doctiſſimi Viri, quare Deus poſſit externum cultum derogare.

SEd majus negotium faceſſit Doctiſſimo Viro reſpondere ad objectionem, quam huic doctrinæ acute ſatis opponit: quod moralia, ſeu cultum internum Deus nequit abrogare, cum ex ſui ipſius ſanctitate profluat: poteſt tamen ritualem, non modo pro aliqua occaſione intermittere; ſed in perpetuum abrogare, ſi velit, quod & ego conceſſeram in præcedenti ſcripto. Sed quod etiam addidi, quod quamvis Deus poſſit, ſi vellet, tamen non volet; quia jam decreverat in Lege ſe nunquam abrogaturum. Hinc majorem perfectionem ineſſe infert cultui interno, quam externo, ſiquidem poteſt, ſi velit, eum Deus in perpetuum abrogare: neque id Deum non facturum conſtat ex ſacra pagina.

Acuta quidem ratiocinatio, ſed quæ in ſacris literis non magnum fundamentum habere videtur: cum Deus de utriuſque prævaricatione æque offendatur. Sed ſiquidem ex ratione etiam diſputamus: juxta naturalia principia reſpondere expedit. Dico igitur, quod Deus poteſt cultum externum, quem præſcripſerit, ſi velit, abrogare, quia eſt perfectior cultu interno; imo quia eſt ſumma interni cultus perfectio. Hæc propoſitio fortaſſe dura videbitur Doctiſſimo Viro, tamen ut examinata fuerit, ejus probabilitas clarè conſtabit.

Eſt enim cultus internus ſuapte natura, & ſimpliciter bonus: & bono contrarium, Deus utpote infinite ſanctus, & bonus, velle non poteſt: unde omnia moralia Deus ſemper, & abſolute vult, quia in ſe ipſis bona ſunt, & iis contraria ſunt neceſſario mala, in quæ divinam voluntatem ferri omnino implicat. Verum eſt etiam, quod Deus juſtè ab homine exigit, quod perpetuo bonus ſit, quod rectum proſequatur, & ab omni rectitudini oppoſito penitus abſtineat: Hic eſt enim cultus internus. Sed non exigit Deus ab homine, quod non ſolum bonus ſit, ſed etiam perfectiſſimus: non ab eo ſummam perfectionem expoſtulat: quia neque eam homo novit, neque media habet, ut aſſequatur; niſi à Deo gratioſe concedente, edoceatur, & talia media receperit, quibus ei, quod ſimpliciter bonum eſt, major perfectio accreſcat: ut ſic homo non ſolum bonus, ſed perfectiſſimus evadat, erga Deum, & proximum. Cultus internus hominem abſolute bonum, rectum, & Deo gratum conſtituit: hoc non tollit, quin ad majores perfectionis gradus aſcendere, non poſſit, ut ſit præ aliis Deo ſanctior, & magis gratus. Ab omnibus hominibus Deus rectitudinem, ſeu internum cultum exigebat; ſed ab Iſraële majorem illius cultus perfectionem per ritualia adquiſitam, ut ſic eſſet ſanctus Domino Deo ſuo: ſiquidem internum cultum æque ab Iſraële, & aliis omnibus gentibus exigebat, in ritualibus dumtaxat poſito, pro majore perfectione, diſcrimine. Igitur hanc majorem perfectionem præſtat cultus externus, ut ſupra explicui, quatenus internum opere exequitur. Quod ſi hominem non amplius perficeret, fruſtra à mundi principio exerceretur, & Deo placeret, ut late probavimus. Eſt ergo interno cultui addita perfectio, ſiquidem ille in amore, & reverentia Dei conſiſtit: & iſte eum amorem, & reverentiam, cum obſequio, & obedientia, externo opere præſtat, & atteſtatur, mentalem eum cultum, quem ſupponit, pro viribus perficiens, & quo plures obedientiæ actus effecerit, quibus Deum revereatur, eo magis in obedientia, & reverentia creatoris ſe exercet, & perfectior evadit: quia ſicut ex pluribus actibus habitus ingeneratur: ita actibus non elicitis, habitualis amor, & reverentia in dies diminuuntur; ut in omnibus artibus, & ſcientiis liquido experimur.

Hanc enim majorem perfectionem, ſeu eam conſequendi medium, poterit Deus, ſi velit, abrogare : quia ejus oppoſitum non eſt quid poſitivè malum ; ſed privatio majoris perfectionis ipſius boni : ideoque cultum externum, quia non eſt bono contrarius, ſed imperfectiori oppoſitus, poteſt à Deo vel non homini præſcribi, vel præſcriptum abrogare, ſi velit, ſua ſanctitate indemni : non tamen internus, qui ſimpliciter bonus eſt, & malo abſolutè contrarius, & perfectionem cultus externi in ſua ſubſtantia, ſeu natura, non continet : ideoque ipſi ſolum contrariatur, ſicut imperfectius, perfectiori : tamen externus, utpote interni perfectio, eum in ſe continet, ut ſubjectum, quod perfectius denominat, ut perficiens ſuum perfectibile. Quod ſi cultus externus interno additus non fuerit, ut ejus perfectio, jam ille externus, haudquaquam cultus eſt, ſed vana hominis ſuperſtitio, & hanc appellare cultum Dei externum ab eo præſcriptum, impium eſt, & à veritate alienum, cum eo Deus minime colatur, ſed maxime, ut ipſe ſæpe dixit, offendatur. Eam ob rationem Judæorum jejunia execrabatur, dicens : *Sunt ne hæc jejunia, quæ ego à vobis exigo, abſtinere à cibo? &c.* Sic etiam ſacrificia, ſabbata, & alias feſtivitates abominabatur, quippe ſub cultus divini ſpecie, his abutebantur : quapropter nunquam dixit, *Sabbata mea, feſtivitates meas, ſacrificia mea*, quando hæc omnia iratus rejiciebat ; Sed, *Sabbata veſtra, oblationes veſtras* ; quia ut ab ipſis fiebant non erant cultus divinus externus à Deo ipſis præſcriptus.

Hucuſque naturalem rationem aliquomodo conſulere placuit ; ſed ſacra litera non minus hunc diſcurſum firmabit. Deus fuit in primo mundo ſola lege naturæ, quæ in cultu interno conſiſtit, contentus, ſolam vitæ innocentiam, & rectitudinem ab hominibus exegerat : tamen fructum eum Adamo prohibuit, ut ſaltem in aliquo externo cultu genus humanum obediens, internum exerceret, atque perficeret. Poſt diluvium Noë & filiis præceptum dedit de abſtinendo à ſanguine, quod ad externum cultum plane pertinebat. Quod præceptum in quocumque ſenſu conſideretur, ad majorem hominis perfectionem datum fuiſſe, Doctiſſimus Vir fateri devincitur, & quod per illud cultus internus Noë, & poſterorum obedientium perficiebatur : pariter de circumciſione Abrahamo impoſita diſcurrendum, non ſolum pro ſeparatione ab aliis populis, ſed fœderis inter Deum, & ſuum ſemen perpetuum, & indelebile ſignum.

Poſtea Iſraëli omnia legalia præcepit, ut in eorum obſervantia populus Deo ſanctus eſſet & cæteris omnibus populis perfectior. *Vos eſtis gens inclita, vos eſtis gens ſapiens* : &, *Quæ gens quæ habeat judicia juſta ſicut vos ?* Poterat quidem, & Noë, & Abrahamo, atque Iſraëli eos cultus externos non præcepiſſe, quippe inde nullum poſitivum malum ſequebatur Dei ſanctitati contrarium : Sed voluit quod Abrahamus perfectior fuiſſet, quam Noë, ideo dixit illi ſtatim poſt præceptam circumciſionem ; *eſto perfectus* : & Noë pluſquam qui in naturæ lege vixerant : Sed non potuit Deus velle, quod à rationalis naturæ rectitudine deviarent : hoc quidem eſſet poſitive malum, & bono oppoſitum : illud ſola majoris perfectionis privatio. Et ut hoc intentum, (ſicuti aliquando ſoleo) firmius evadat, ex Euangelio etiam fundamentum aſſumam. Non ne concedit Doctiſſimus Vir, quod doctrina Euangelica omnes præcedentes doctrinas divinas perficit ; imo quod eſt earum ſumma perfectio ? Maxime quidem : Tunc inquiro : an poſſet Deus, ſi voluiſſet, neque in mundum venire, neque eam doctrinam hominibus præſtare, ſed eos in ſolo cultu interno, qui omnibus fuerat lex communis, perſeverare velle ? Hoc negari non poteſt : quippe libere voluit Deus hominem per filium ſuum redimere, & cætera fuerunt redemptionem comitantia, aut ſubſequentia. Præterquam ſi Adamus non peccaſſet, doctiores Chriſtiani ſuſtinent, verbum non incarnandum fore : & quovis modo quis opinetur, hoc verum eſt, quod potuit Deus liberè, hæc omnia ad Euangelium pertinentia, non feciſſe. Quod amplius probatur : quia per tot ſecula non fecerat, uſque ad tempus Meſſiæ præfinitum : ergo nec eo tempore, quo eam doctrinam nondum dederat, neque etiamſi nunquam dediſſet, aliquid de ſua infinita bonitate, & ſanctitate, detraheretur. Tamen nullo tempore, vel ſuſpendere internum cultum, vel eum differre, vel non velle potuit : ergo quia interno cultu, & moralibus omnibus, Euangelica doctrina perfectior eſt, ſeu cultus interni ſumma perfectio, potuit à Deo ſua ſanctitate indemni, per multa ſecula non præcipi, vel nunquam dari : &

Cultus externus, utpote interni perfectio, poteſt à Deo derogari vel non præcipi: internus nequit, quia ſimpliciter eſt bonus, & malo oppoſitus.

si : & illum nec minimo temporis spatio non velle potest. Sed quare hoc ? nisi quia Euangelica doctrina est summa perfectio, abs qua posset homo interno cultu simpliciter servato, esse Deo gratus, quia perfectioni Euangelicæ oppositum, non est malum, sed majoris perfectionis privatio : Sicuti illud Euangelii : *Vende omnia, quæ habes* : Perfectius esset, sed ad salutem non necessarium. Quod idem de cultu rituali à Deo in Lege præscripto, respectu interni, putare oportet, quod hunc Deus nequit abrogare, utpote simpliciter bonum ; illum vero maxime, si vellet, ut majorem istius perfectionem.

Probatur Deum dixisse, se nunquam externum Legis cultum mutaturum. Ibi de Legis perpetuitate.

Sed totum negotium consistit in probando, quod Deus dixerit se cultum eum externum nunquam mutaturum, & jure Doctissimus Vir textum à me exigit, in quo Deus talem perpetuitatem promiserit. Sed primo rationem consulamus, quæ divinæ naturæ, quod sanctius, & perfectius est, concedendum suadet. Nunquam Deus de majore perfectione aliquid detrahere consuevit, nec suam sanctitatem decebat, cum perfectissimum plus ei placeat, quam perfectum, & cum ritualia interno cultui non opponantur, sed perficiant : quare ab eo abstinere homines voluisset ? Profecto sacrificia interno cultui non adversabantur, si recte celebrarentur, juxta Dei monita : an abstinere à sanguine, an circumcidi, an sabbatho Deum mundi conditorem sancta quiete laudibus, & hymnis confiteri, sunt contra cultum internum ? An iste perficitur per permissionem cubandi cum menstruata : aut proximo pecuniam fœnerandi, aut relictas spicas, & uvarum racemos, pauperibus concedendi, & alia plurima non faciendi, quæ summa sapientia & bonitas decrevit, Dei & proximi caritate plena ? Ideo Abrahamo circumcisionem præscribens Deus præceptum Noë datum de abstinendo à sanguine non derogavit : neque hæc duo præcepta, quando Mosi legalia cætera præscripsit : potius ea semper servari jussit, quippe à majore perfectione ad minorem Deus descendere non solet. Profecto quod aliquis ritus à Deo præscriptus, sit cultui interno contrarius, asserere, impietatis excusari nequit. Sicut nec negari potest omnes eos ritus, & judicia Israëlem perfecisse, siquidem per eorum observantiam sanctificari, Dominus ipse testabatur. Qualis ergo erat sanctitas interna, quæ in eorum abrogatione consistebat ? quasi illa, quam Christianam libertatem appellatis, aliquid interno cultui perfectionis addiderit. Quod vero tale jugum divinum gentibus necessarium non esset, non inficias ibo, cum neque ipsæ aliquando sub eo fuissent : Sed Israël quare ab eo ut inutili liberandus, quod non ut supplicium, sed in summam utilitatem, ut mente, & corpore Deo suo fuisset addictus, præscriptum fuit ?

Quantum ad textum, quem ex sacris literis Doctissimus Vir à nobis efflagitat, in quo Legem perpetuam fore Deus enuntiaverit. Respondeo verum esse, quod pro ejus cultus perpetuitate Dominus ea phrasi non utitur, qua sua æternitas significari solet : Siquidem creaturis æternitas nullatenus adaptatur, sed soli Deo, qui per suam essentiam existit. Verum tamen pro perpetua Legis duratione respectu Israëlis, qui aliquando cum mundo finem habebit, utitur sacra littera omnibus phrasibus, quibus absolute constet, Deum nunquam derelicturum suum populum, neque quam dedit Legem mutaturum, præcepta, judicia, atque ceremonias : non oportet hic omnia loca adducere, cum frequentissime in sacra scriptura reperiantur, videlicet : *Ea servabis tu, & filii tui, & filii filiorum tuorum : Semper, tu, & semen tuum, & semen seminis tui ; in perpetuum, de generatione, in generationem : cultu perpetuo : religione perpetua, fœdere perpetuo.* Qua eadem perpetuitatis voce in rebus, donec mundus perseveraverit, duraturis utitur divinus spiritus : sit unicus locus *Hieremiæ* quasi in exemplum. *Cap.* v. *vers.* 22. *Qui disposui arenam terminum mari statuto perpetuo, quod non transgredietur.* Sicuti hic *statutum perpetuum*, non æternitatem significat : sed immutabilitatem, quæ creaturæ secundum suam naturam debetur : ita de divinæ Legis duratione semper divinus spiritus Israëlem alloquitur : quod ut nemo tergiversari posset, Legis durationem non usque ad alicujus mortem, sed juxta Israëlis vitam, subsistere voluit, dicens, quod eam observaret, *Donec vivi fueritis super terram.* Nec erant alii termini, quibus Legem perpetuam fore significaretur, cum donec Israël subsisteret, Legem duraturam, eamque servari præceperit. Nunquam vero usque ad Messiæ adventum dumtaxat Legem duraturam admonuit : neque verbum aliquod protulit, ex quo eam aliquo modo mutandam

esse insinuaverit. Hoc nostri adversarii probare tenebantur : quod etiam faciunt, sed inani labore verbum Dei in alios sensus detorquendo : nec alio modo possent, cum textus sacer clarissimus sit, adeo ut Doctissimus Vir etiam fateatur, quod Deus voluit, ut hæc abscondita fuissent à Judæis, usque ad tempus Messiæ : quomodo igitur ex sacro textu convinci poterunt ad oppositum, nisi prius Christiani fuerint, & novæ revelationi fidem præstiterint ?

Quod vero Deus templum suum destruxerit, & Israëlem ex terra Kenaham extorrem fecerit, quibus plurima legalia erant annexa : nil contra nos convincit : & eos ritus nunc omittentes divinum etiam Legis præceptum observamus : idem qui in templo Deus sacrificare jussit ; etiam extra templum abstinere, severissime præcepit, quod per totum mundum dispersi constantes servamus ; sicuti Populus Babyloniæ fecerat, & in eadem, quæ per tot regiones perseverat, captivitate, ab iis quæ Templo, & ei terræ erant annexa, secundum Dei Legem, ad quam semper tenebatur abstinuit : hoc plusquam per 1oc. annos ante adventum Christum.

Sed eximia perpetuitatis Legis probatio deducitur : quod in omnibus captivitatibus maximè post redemptionem, & Messiæ adventum, ritualia Deus observari jussit : & quod & sacrificia, & cætera omnia restituenda sunt. Quibus Christiani interpretes respondent, quod Deus in iis omnibus locis figurate loquitur, & quod omnia spiritualiter ventura sub rituum ceremonialium umbra, rudi populo proposuit (non vero Græcis, & Romanis majori intellectus acumine præditis, seu melioribus legibus dispositis, & præparatis) hæc tamen est solutio quædam, qua verbi Dei sinceritatem effugiunt : Sibi hoc sufficit, sed pro Israële nil habet efficaciæ. Sufficit quod clare Deus nobis mandaverit, quod in omni captivitate Legem servemus, ut jacet, nec addendo, nec aliquid diminuendo, ergo in hac captivitate id ipsum nos præstare oportet. Sufficit etiam, quod post nostram redemptionem prædixerit, quod omnes, vel ex omnibus gentibus, ibunt Hierosolymam Deum Jacob adoratum ; quod sua munera ferent : quod festum tabernaculorum nobiscum celebrabunt, atque plura similia. Ut quid ergo umbratice dictum credemus, cum Deus per totam Legem frequentissime jusserit eam semper observandam fore adhuc post perfectam redemptionem, imo quod tota redemptio ab ejus observantia dependebat.

Num. XIV.

Quod Præcepta Decalogi perfectissima sunt. Aliqui textus Prophetarum explicantur.

UT probarem perfectiorem cultum non posse à Messia introduci, quam quod Deus Israëli præceperat, addidi, quod præcepta decalogi cunctam moralium continent perfectionem, quibus pro vita sanctissimè degenda, nil addi potest, nec necessarium est : nisi aliqua eorum explicatio, qua ad individualia descendatur : qua ratione omnia moralia, quæ excogitari possunt, in Levitico, & aliis Pentateuchi libris plenè explicita fuere. Hæc magnificis verbis me disseruisse ait Doctissimus Vir : sed sub dubio reliquit, an perfectior cultus dari possit ; quam decalogi præcepta ? Non ausus est id asserere, tenebatur tamen me docere, in quo consistat ille perfectior cultus moralis, quem Euangelium adduxit : & in quo præcepta decalogi superaverit : Sed non fecit, ideoque eam majorem perfectionem agnoscere nequeo, quousque melius erudiar. *Serva mandata*, dicebat Christus : ergo sufficiebat ad summam perfectionem servare mandata ; siquidem quod addidit, *vende omnia quæ habes*, ad severiorem vitam conducebat, non tamen ad perfectiorem Legis observantiam : Ideo

nemo

nemo Chriſtianorum id conſilium exequitur, nec prorſus tenetur.

Quid David & cæteri Prophetæ intendant, quando videntur ritualia aliqua ſpernere, ex eorum contextibus facile liquet: criminantur quidem Judæos de eorum abuſu, quæ, utpote ad divinum cultum pertinentia, internum includere debebant; ſed abſque eo præſtabantur, & à divino cultu erant aliena: quaſi Deus iis externis abſque præſtita ſanctitate, gaudere poſſet, aut ipſis indigeret. Abominatur quidem Deus legalia, quæ ſine lege fiunt, quia hæc legalia non ſunt, quamvis eſſe appareant: Sicuti hominis cadaver, ejus figuram habet, ſed homo non eſt. Quibus à Doctiſſimo Viro propoſitis, ut ritualium valorem extenuet, credo me clare ſatisfeciſſe. Cætera quæ hic adfert, Chriſtianè & juxta ſuum dogma recte dicuntur: Sed mihi utpote Judæo minime accipienda. Cæterum de textu Iſaiæ de *Templo in Ægypto ædificando*: & Malachiæ de *Sacrificio in omni loco Deo oblato*: pro nunc ſi Doctiſſimo Viro placeat explicare abſtinebo, ne ſicut in præcedentibus prolixior ſim. Deprecor tamen Doctiſſimum Virum ut Iſaiæ contextum attente percurrat, & videat, quem tunc locum Iſraël habiturus ſit inter gentes: & an ea quæ ibi prædicuntur, tempore Chriſti vel poſtea, fuerint adimpleta: hodie pro earum regionum poſſeſſione, totum negotium ſtat pro Mahometicis, antea pro Romanis. Et in Malachia, contextum etiam deprecor ſincere conſideret, & quare Deus ſacrificia ſe deſpicere dicat, etiam clare videbit: neque ibi, neque alicubi inveniet Deum dixiſſe, quod quia poſt adventum Meſſiam futura erant inutilia, ea rejecerit. Pro Doctiſſimo Viro hæc ſufficiunt, ut meam mentem percipiat: aliquando ſi occaſio dederit hos, & alios textus, qui frequenter contra noſtram fidem adducuntur, pro meis viribus explicabo.

Quod deſtructo templo, & Hieroſolyma, Lex manet integrè perfecta, cujus potiora in ſacrificiis non conſiſtunt.

Iterum contendit Doctiſſimus Vir, quod deſtructo templo jam ritualia ceſſatura prædicabantur; Siquidem præcipua eorum pars templo alligata conſiſtebat. Verum mihi oppoſitum certius videtur, ſcilicet quod minima legalium pars ad templum pertinebat, nempe ſacrificia, quæ in aliis totius regni locis fieri non licebat: in quibus Lex Moſis plurimis cum legalibus obſervabatur. Circumciſio erat primum, & maximum præceptum: deinde Paſchata, præcipuè azymorum, quæ etiam extra Hieroſolymam ſine occiſo agno per totum orbem celebrabatur, ut nunc facimus; dies expiationis, quæ omnium celeberrima, ac ſanctiſſima: totius anni ſabbata ſingulis hebdomadis recurrentia, & Deo ſacratiſſima. Abſtinentia ab cibis illicitis: à connubiis prohibitis, à mulieris immunditia, & cætera quæ ſuperfluum eſt recenſere, cum Doctiſſimo Viro ſint ſatis nota; & hoc tempore ſciat per ea Judæos à cæteris populis ſeparatos exiſtere. Major ſacrificiorum pars erat continuum pro toto populo, cætera pro ſingulorum peccato ex errore: pro immunditiis expiandis, & pro gratiarum actione. Sed hæc non ita neceſſaria ſunt, ad Legem Dei obſervandam, ut ſine ipſis imperfecta ſit? Adeo hoc abeſt à vero, ut ille Doctiſſimus R. Moſes Maimon putaverit ſacrificia non ut neceſſaria fuiſſe à Deo inſtituta, neque ei maximè grata: Sed quia Populus in Ægypto ſacrificare aſſuetus, ad gentium ſacra recurreret, ſi præſcriptis ſacrificiis non detineretur: ideo unicum templum, & unicam ſacerdotalem lineam ſtatuit. Non igitur credidit iſte Doctor, quod præcipua Legis in rebus templo annexis conſiſtebant. Sed quod ille addit, ut ſacrificiorum dignitatem, & valorem attenuet; præter rationem ſunt, & contra divinam diſpoſitionem prolata: Cum Deus tempore Adami, Noë, & Abrahami tali fidei ſenſibili proteſtatione contentus fuerit; quando præſertim in primo mundo non erant alii profani ritus, à quibus averterentur, Abel ſcilicet, & Noë. Immunditiæ expiabantur ut licitus foret in templum ingreſſus. Errores involuntarii, levi pœnitentia à Deo abſolvuntur. Pro peccatis voluntariis, homicidio, ſtupro, adulterio, inceſtu, idololatria, & ſimilibus, nullo à Deo præfixo ſacrificio: de quibus dicebat David: Utique holocauſtis non delectaberis. His nil præter condignam pœnitentiam prodeſſe poterat: quare dictum eſt à Propheta pro hoc tempore; & *inſervient pro tauris labia noſtra*: non minus valent coram Deo preces ex bono animo effectæ, quam quæ in templo victimæ immolabantur. Pariter actum eſt in captivitate Babylonica per 70 annos ante Chriſtum populo per Aſiam, & magnam partem Europæ atque Africæ fere toto diſperſo: quo tempore ſicuti hodie, & nunc degebat, neque templum frequentabat, quia ad eſſentiam Le-

gis non valde pertinebat, nec erat simpliciter necessarium, ut cætera legalia, quæ retuli, & plurima alia, ad quæ populus extra eam terram absolute tenebatur. Ex quo infertur, hæc esse præcipua, in quibus Lex consisteret: non quæ templo, & terræ Kenaam erant annexa: quæ extra eum locum omittere, per eandem divinam Legem præscribitur.

Explicatur Oseæ prophetia à me antea allegata.

Quod attinet ad verba quæ *ex Osea cap.* IV. adduxeram ad probandum, quod Templum in Messiæ adventu reædificandum est, profecto satis clare probat meum intentum. Doctissimus Vir explicat de decem tribubus Israëlis, duobus aliis Judæ, & Benjamin exclusis: quia diversa est domus Israëlis quæ fuit captiva per Salmanazarem in Assyriam, à domo Judæ, & Benjamitica, ut patet ex Sacra pagina, saltem post Hieroboami rebellionem. Sed hæc explicatio locum non habet, quia non est idem dicere *Domum Israëlis*, ac *filios Israëlis*: illa est diversa à Iuda, sed ex utraque nominantur filii Israëlis, ut jacet in citatis Prophetæ verbis, in quibus præsens Israëlis status perspicuè depingitur: *Sine rege, sine principe, sine altari, sine sacrificiis, & sine idololatria.* & non erat minima istius status circumstantia, sed potissima, quod populus ita dispersus per tot secula, nullo regimine coactus, nulli pœnæ subjectus ab idololatria abstineret: propter quod cum gentibus minime commisceretur: Sed quod perseveraturus erat Israël, suum nomen & divinum cultum observans, & ab idololatrico non immundatus, quamvis plurimi singulares à Lege ad gentes defecerint: & sic unus idemque populus subsisteret, qui tandem post tot secula Deum suum quæreret, & Messiam regem suum filium Davidis, ut Dominus futurum certò esse prædixerat. Ob id Propheta cæteris relatis divinitus addidit, *& sine idololatria.* Præterquam de decem tribubus nunquam hucusque verificatum fuit, quod quæsiverint Dominum, & Messiam Regem suum: potius quod ex ea captivitate nunquam rediere: credendum Josepho, qui nullo argumento pro religione oppressus, id confirmat *lib.* II. *Antiq.* his verbis: *Totus autem populus Israël in illa provintia permansit: ideoque duæ tantum tribus consistunt per Asiam, & Europam obsequentes Romanis. Decem autem tribus hactenus trans Euphratem commorari probantur, quarum multitudines inæstimabiles minime possunt numero comprehendi.* Vel si aliqui Judæ commixti, ut plurimi Doctores Christiani contendunt probare, in secundi Templi seculis fuere; certe neque Deum quæsiverunt, neque suum Regem Messiam; eum potius, sicut alii Judæi, abjecere, & crucifigendum tradidere: qui non erat optimus modus eum quærendi. Propterea dixit Propheta: *Et dixi illis diebus multis eritis mecum: non fornicaberis, neque eris alteri viro, nec ego ero tibi.* Ubi clare significatur præsens Israëlis status, in quo nec idololatriam committit; neque Deum ut antea evidenti providentia propitium habet: quod de omnibus duodecim tribubus plane verificatur. Et quamvis ibi de Templo restituendo sermo non sit; optime infertur, quod si, ut nunc Israël expectat, pristino statui à Deo reducendus est tempore Messiæ, quod id non sine Templi reædificatione erit: quippe frustra apponeretur, *sine altari, & sine sacerdote*, si in ea quæ ibi promittitur restitutione, talia futura non essent. Diceret quidem, erit Israël multis temporibus in captivitate, & postea quæret Deum, & Messiam Regem suum: neque ad propositum faciebat altaris, & sacerdotis mentio, quæ jam non amplius erant futura. Sed divinum vaticinium ea, quibus nunc privati sumus, refert, ut in redemptione eadem nobis concedenda significet. Quod si de Christo credendo, postquam intraverit plenitudo gentium, textus intelligatur: est etiam impossibile in sententia Doctissimi Viri, qui maxime sustinet, Prophetas de Israële minime loquutos fuisse nisi usque ad Messiæ adventum, postea Euangelii Prophetis, si quid restabat de Judæis prædicendum, toto negotio commisso: ideoque solus Paulus hunc Judaismi in ecclesiam ingressum patefecit, & prænuntiavit: non ergo consentire quit Doctissimus Vir, quod hic textus de futura Israëlis fide in Christum intelligatur, nisi sibi contrarius esse velit. Minus etiam potest reduci ad reductionem ex Babylonia, quia nec tunc Messiam quærerent, qui non nisi post plura secula venit, eumque nec Judæi, neque decem tribus admisere. Sed in suo adventu minime hoc verificatur, cum tunc temporis non esset Israël sine rege, principe, altari, & sacerdotio. Quod vero Templum, & sacrificia restituenda sunt, satis expresse per Ezechielem

lem prædicitur : quamvis satis ingenioſe Doctiſſimus Vir ab hac clariſſima Prophetia ſe expedire conatur, ad ſecundum Templum omnia ibi contenta ſubtiliter convertens. Sed mihi minus inconveniens videretur huic Prophetæ fidem non adhibere, quam ea ita clare, & uſque ad minutias prolata, in ſenſu à Doctiſſimo Viro propoſito, intelligere. Bellum Gog & Magog aliquibus tropologicis & hyperbolicis commodo ſenſu acceptis, ut jacet in litera, Judæi intelligunt, id eſt, ingens omnium gentium contra Iſraëlem bellum, redemptione non adhuc perfecta: in quo præter Iſraëlis integram ſalutem, gloria Domini in conſpectu totius generis humani exaltabitur : Sicuti coram toto Ægypto, & plurimis gentibus in prima redemptione fecerat: tuncque adimplebitur illud Prophetæ, *& erit dies tribulationis Jacob, ſed Hierum ex ea ſalvabitur.*

QUARTUM QUÆSITUM.

Num. I.

Quomodo ſenſus literalis à myſtico differat.

ALterum quæſiti ultimi membrum fuit, quo ego petebam textum aliquem ex Veteri Teſtamento, *ex quo apertè conſtaret, licere tota ferè ſacra ſcripta myſtice, figurative intelligere, literali ſenſu prorſus abjecto.* Reſpondit Doctiſſimus Vir, *ſenſum literalem nunquam deſpici, aut abjici debere, ſed religioſe ſervari.* Oppoſui, quod ſi ſic eſſet, *totus Iſraël carnalis in terram Kenaam reſtituendus erat; Hieroſolyma & Templum fabricanda: Sacrificia iterum inſtituenda: Bellum Gog & Magog ad literam adimplendum.* Reſpondit iterum Doctiſſimus Vir, me ſenſum ſuum non bene calluiſſe : quippe iis verbis non intendebat ſignificare, quod nulla extant in ſacra ſcriptura quæ debeant, aliter ut litera ſonat, intelligi : Sed quod quamvis myſtice, & figurate intelligantur ; tamen ſenſus literalis non deſpicitur ; potius ſervatur, cum ſemper autoris mentem debeamus diſquirere ; non vocum ſignificationem, quæ ab autoris mente ſæpe in ſacra pagina maximè diſtat. In cujus confirmationem aliqua loca adducit, in quibus quod litera ſonat accipi non debet ; ſed rei verus & realis ſenſus diſquiri. Veluti quando Deo membra corporea tribuuntur, mutationes, animi affectiones, & quæ ſæpè ſimiliter occurrunt. His in præcedenti ſcripto reſponderam, non eſſe Judæos adeo inſanos, ut omnia quæ in ſacra ſcriptura legunt ſecundum præciſam vocum ſignificationem intelligant : certe melius ſapiunt, & quæ myſtica ſunt, à literali ſenſu exactè diſcernunt : & neque Deo membra, & cætera repugnantia concedit Iſraël ; ſed in ſuo commodo ſenſu ſemper explicuit. ſed quando ſic agit, non dicit ſenſum literalem ſervari ; potius omitti, quia non verus ſenſus eſt, ideo neque ſervandus ; & verus diſquirendus ad autoris mentem. Non eſt idem ſenſus literalis, ac verus, & genuinus literæ ſenſus : ille eſt qui ex naturali vocum ſignificatione colligitur : alter qui ſecundum rationem, ad autoris mentem recte concipitur, juxta aliorum principiorum præconceptam veritatem. Etenim quando ſacra ſcriptura Deo oculos tribuit, ut ſonat, eſt literalis ſenſus ; ſed talis, utpote contra rationem, & ab eodem Deo habitam doctrinam, non admittendus ; ſed Dei ſapientia ac providentia quod ibi ſignificatur, credere oportet : cum jam de fide ſciamus, nil corporeitatis ei ineſſe poſſe. Sed hic ſenſus literalis non eſt, ſed juxta autoris mentem : ideoque litera ſolummodo myſtice hanc veritatem ſignificat : ob hoc ipſum dicebat Paulus : *litera occidit, ſpiritus vivificat*, id eſt, literalis ſenſus occidit. Tandem, ut dixeram, omnia ea, quæ vel rationi naturali, vel etiam ſacræ ſcripturæ repugnant,

pugnant, non literaliter, ſed in ſuo vero ſenſu intelligenda: & credere oportet, quod myſtica, vel hyperbolica ſunt.

Sed hinc permiſſionem capere, ut fere omnia, quæ in ſacra ſcriptura continentur, non ſecundum litteram, ſed ſenſu myſtico, & figurato accipi debeant: id ego dubitabam, & an ſic poſſe fieri ex ſacro textu conſtaret, efflagitabam. Quapropter ubi verba in ſuo naturali ſenſu accepta, nil ſignificant, quod intellectui, & ſacro textui, repugnet; potius maxima cum doctrinæ conſequentia perpetuo ſic occurrunt, ea figurata eſſe aſſerere, & ad ſenſus ibi minime ſignificatos confugere, videtur nec rationi, nec Prophetiæ congruum, præſertim ſi tales ſenſus, quovis prætextu capiantur, naturali verborum ſignificationi oppoſiti ſint. Hoc quidem eſſet contra locutionis, & ſcripturæ naturale inſtitutum, quod ad loquentis mentem alteri aperiendam dirigitur. Quod ſi fere ſemper aliter intelligere oporteat, ac verba ſeu ſcriptura ſignificant, naturalis loquendi uſus pervertitur, ſummo cum animarum periculo. Si vero id aliquando, & rarò contigiſſet; ex aliis principiis autorem ſic voluiſſe, colligi poſſet; & juxta totius ſcripturæ ſeriem & conſequentiam cum cæteris ſervando, poſſet vera erui intelligentia. Sed quod Deus in Lege, in Prophetis, de præceptis, de Iſraële, de redemptione, de Meſſia, ſemper & ubique eodem prorſus modo loquatur, omni cum claritate, & expreſſione: & quod hæc omnia figurate dicta cenſeantur mille rhetoricis figuris excogitatis, quin verbum aliquod inveniatur, ex quo ſic Deum intelligi voluiſſe, deducatur; Iſraëli videtur impoſſibile: neque Chriſtiano medium aliquod ſuppetit, quo id probare queat; niſi ſic ab eodem Deo recepiſſe affirmaverit. Quod autem tales figurati ſenſus literæ ſacræ adverſentur, evidenter conſtat, nec oportet omnia loca percurrere, de quibus in præcedentibus ſatis diximus: Sufficiat aliquod pro exemplo: Deus promiſit regnum terrenum Davidis in hoc mundo, in terra Iſraëlis, in montibus Iſraëlis, talibus phraſibus uſus, ut Iſraël per tot ſecula ſic intelligeret, quia non aliter volebat Deus quod intelligeret. Poſtea advento Meſſia illum ſenſum voluit, quod rejiceret, cum ut ipſe ait: *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* Ecce quod contradictorii ſenſus in iis verbis ſacræ ſcripturæ continebantur, ſcilicet, regnum de hoc mundo, & regnum non de hoc mundo à Meſſia inſtituendum: & ſic in aliis promiſſis, & vaticiniis.

In ſui probationem addit Doctiſſimus Vir, quod ea fuiſſe figurata, aliquomodo in ſacra littera ſignificabatur: quia *eum Deus in captivitate, & diſperſione, totam Legem ſervari præcepiſſet, tamen ex ipſius Dei decreto id fieri non poſſet, plurimis præceptis ei terræ, & Templo alligatis, quæ extra fieri non licebat: Signum evidens eſt meliorem cultum Deum daturum, qui univerſim exerceri poſſet, & per eum legalem cultum figurabatur, antiquo, judiciis, præceptis, & ceremoniis jam, ut planè inutilibus, & vanis derelictis, & derogatis.* Nonne hoc eſt oppoſitum figurativè ſignificare? Si enim Deus dixiſſet: & quando fueris inter gentes diſperſus adhuc tibi favebo, & perfectiorem cultum tibi præſtabo, ut bene ſit tibi, & ſemini tuo, ut vivas: Si hæc dicerentur, quamvis cultus ille non clare, neque plane prædiceretur; poſſet poſtea facile admitti: Sed quod clare præcipiat omnium legalium obſervantiam in ſua diſperſione; ut poſtea populus intelligat, Deum illis verbis voluiſſe, quod eam obſervantiam deſerat, & aliam admittat cum ea incompatibilem, ita ut id mandatum, Cum diſperſi fueritis totam Legem obſervate, ſit idem ac dicere totam Legem ne obſervetis, ſed aliam novam, & perfectiorem, quam vobis ego monſtrabo. Hoc quidem non credibile eſt de divina veritate. Cætera quæ Doctiſſimus Vir hic addit, optima ſunt pro jam credentibus in ſua fide firmandis; non vero pro ſuadendis Judæis, qui rationes ex congruenti diſcurſu petitas, nullatenus accipere conſueſcunt, ſed in ſolo claro Dei verbo inſiſtere, in quo putant vitam habere.

Num.

Num. II.

Quod Hebræi Doctores ex ſenſu myſtico nullum Religionis dogma conſtituerunt.

DIcebat Doctiſſimus Vir, quod etiam noſtri Doctores plurima ex ſacra Scriptura myſtice explicuere: & nil ipſis magis vulgare, præſertim Thalmudicis, qui juxta hunc ſenſum infinitas conceptiones habuere. Reſponderam Doctiſſimo Viro, quod quamvis noſtri Doctores plurima ex ſacris literis myſtica, ut populum ad conſtantiam in laboribus, & in fide, & divini cultus obſervantiam deduxerint: nunquam tamen licebat ex iis nova religionis dogmata ſtatuere, vel ſtatuta quovis modo mutare. Addidi, quod Chriſtiani aliter ſcripturam intelligere tenentur, novæ Euangelicæ revelationi fidem adhibentes, quod ſi non facerent, non eſſent amplius Chriſtiani. Sed nunquam dixi, myſticas Euangelii intelligentias fuiſſe ab Apoſtolis confictas: nec eſt idem eas, ut Judæum non recipere, quam ita immodeſtis verbis eas tractare: præſertim ego, qui Chriſtianiſmum, non inter barbaros, ſed inter doctiſſimos, ſanctiſſimoſque viros, verſari agnoſcam: eumque mirabili pietate plenum, nunquam diffiteor: quod ab facta abuſuum reformatione, majore cum ratione & fundamento dixerim. Vellem quidem hic ſiſtere, & non ultra in noſtra amica diſputatione progredi, ne reſpondendi neceſſitate aliqua ſcribam, quæ modeſtiæ limites excedant: Sed ne videar, quæ in ſuis ſcriptis ſequuntur, minore habere pretio, quam præcedentia, ut etiam pro meo captu ſatisfaciam; utque Doctiſſimi Viri curioſitati aliquo modo blandiar, qui Judæorum mentem intimè ſcire deſiderat, inceptum opus perficiam, non livido, ſed ſtudioſo animo omnia percurrens à Doctiſſimo Viro mihi oppoſita.

Conditionatam propoſitionem Doctiſſimus Vir mihi proponit, quam & ego facile admitterem, nempe, quod ſi idem divinus ſpiritus, qui Moſi, & cæteris Prophetis revelavit, in Apoſtolorum mentes influxiſſet: An ſi vellet, poſſet etiam Apoſtolis nova influere, mentibuſque eorum, quæ præcedentes Prophetæ prædixerant, declarationem indere: & quæ antea ſub typicis locutionibus recondebantur, detegere? Ego etiam libenter fateor, quod ſi Deus velit poſſet quidem ſic facere: dummodo tales declarationes claro & expreſſo verbo Dei præcedenti contrariæ non forent: & quia Iſraël credidit eſſe contrarias, ideo à Deo, & ſuo ſpiritu factas, nunquam credere potuit, cum Deus ſibi contrarius eſſe non poſſit. Ideo petebam textum, ſi forte exſtat, in quo Deus tales ſenſus, & futuras declarationes aliquando ſe influxurum promiſerit: talem textum impoſſibilem eſſe putamus, qui verbo Dei præſcripto adverſaretur. Ideo optime, & ſapienter concludit Doctiſſimus Vir, quod totius noſtræ diſputationis negotium in hoc tandem conſiſtit: Utrum Apoſtoli Spiritus Sancti afflatu nobis myſticum Prophetiarum ſenſum aperuerint? Quo conceſſo, nil aliud reſtat impediens, quo minus Iſraël Euangelicam doctrinam admittat. Quod ut facilius diſcuti poſſit, aliam quæſtionem adjunxit Doctiſſimus Vir, *Quibus argumentis moti Judæi Moſem Prophetam & divinum legiſlatorem agnoſcant?*

Duo huic quæſtioni argumenta protuli: continuam à Patribus, qua Deum Moſi ſervo ſuo clare manifeſtatum fuiſſe conſtat, traditionem, per filios ad hanc uſque ætatem propagatam: & Moſis prædictiones de futuris purè contingentibus ſuis temporibus ad literam adimpletis: quæ à nemine præcognoſci poſſunt, niſi à Deo, & quibus ei revelare placuerit.

Objicit Doctiſſimus Vir: cum ego credam hæc ſufficere ad fidem Moſi præſtandam: quare etiam ſuo Meſſiæ eamdem fidem adhibere recuſent Judæi? Breviter reſpondeo, ad quæ antea ſcripſeram conſequenter loquens: quod propter eandem rationem, qua Moſi fidem præſtamus, Euangelio adhibere non poſſumus: quippe ideo Moſi, & ejus Legi credimus, quia

Quare Judæi Moſi, & non Euangelio crediderint?

à ſuo tempore uſque in præſens non interrupta traditione à patribus recepimus, eos ea omnia vidiſſe, ut in ſacris Bibliis enarrantur, eſſeque omnino vera, ſine aliquo dubio aut controverſia hanc enarrationem intercipiente. Cum vero à tempore quo Euangelium incepit ab eiſdem Patribus non interrupta traditione receperimus ea non ita fuiſſe, ut enarrantur, & creduntur à Chriſtianiſmo, iis fidem adhibere, nec poſſumus, nec tenemur: Cum Dominus nunquam nos ad gentes miſiſſet interrogandas, ſed ſolummodo ad Patres noſtros, quibus omnino fidere juſſit. Quia ſi à Patribus ſimilem traditionem de Moſe haberemus, ac de Chriſto habemus, ſcilicet quæcumque Moſes ſcripſit taliter non geſta fuiſſe, cujus patres fuiſſent oculares teſtes, profecto nec Moſi, neque ejus ſcriptis pluſquam Euangelio crederemus: Igitur propter rationem qua illi credimus, iſti fidem præſtare nequimus.

Urgebit iterum Doctiſſimus Vir, quod quamvis præſentes Judæi ſic excuſari velint: non poſſent qui tempore Chriſti & Apoſtolorum ſubſiſtebant, qui quæ viderant credere nolentes ſuam poſteritatem miſerè fefellere. Reſpondeo: quod quare Patres tunc temporis viventes Chriſto & Apoſtolis fidem non dederint, non eſt cognitu nobis difficile. Primo, non credidere, quia non ſufficiens fundamentum eis apparuit, ut crederent: quia ſi inveniſſent, non eſſet ratio aliqua, qua eum negarent, & rejicerent: & non modo docti, & ſeniores; ſed etiam populus Hieroſolymitanus, admitterent. Secundo: quia regem terrenum non viderunt, qui ut talis fuerat promiſſus, & ab Iſraële, per tot ſecula ab eodem Deo edocto, expectatus. Doctrina magis diſplicuit, ut divinæ Legi contraria, quæ majorem ejus partem, ut vanam, & inutilem, neque Deo amplius gratam, prædicabat. Non cognoverunt eſſe Meſſiam, quia docebat ſe Deo æqualem, imo ipſum Deum, quem antea incorporeum, immortalem, impatibilem eſſe, crediderant: nec putabant eſſe modum aliquem quo Deus per ſuam omnipotentiam poſſet ſe contrario modo facere: Sicuti nunc putamus eſſe impoſſibile, quod Deus fiat panis, aut panis ſit Deus, neque per tranſmutationem, neque per ſuæ naturæ aſſumptionem. Tali doctrina erant Judæi à Deo imbuti: poſt vero corporeus, patibilis, mortalis proponebatur adorandus; duarum naturarum hypoſtatica unione non adhuc excogitata, neque à Chriſto neque ab Apoſtolis aliquando prædicta: quæ quamvis prædicaretur, minime admitteretur à Judæis, utpote impoſſibilis, & ſuo divino dogmati contraria. Quod ſi tunc edoceret Deum eſſe corporeum, minime credi deberet: Quid ſi ſe corporeum; eſſe Deum, affirmaret? Certe perinde ſe habet aſſerere Deum eſſe corporeum, ac corporeum aliquod eſſe Deum. Niſi quis tunc myſteria Chriſtiana theologica didiciſſet, & inter hæc duo diſcrimen excogitaſſet. Ideo tandem non crediderunt, quia XIII. *Deut.* nemo credibilis erat quamtumvis feciſſet miracula, & prodigia, qui Deum ſub ſpecie humana, vel ſub ejus individuo, vel alterius ſpeciei, adorandum ſuaderet: cum non niſi in puro ſpiritu adorari voluerit: non in alicujus creaturæ imagine, multo minus, ſubſtantia.

Num. III.

Quod Moſis miracula cum aliis comparari non poſſunt.

SEd regerit Doctiſſimus Vir: quod fecit miracula, Moſis excellentiora, in ſuæ divinitatis confirmationem. Quæſtionem de facto, non diſputabo. Sed reſpondeo: quod quamvis feciſſet, eum recipere non tenebantur ob rationes ſupra allatas, quas fruſtra repeterem. Etenim Moſes ſe ſervum Dei omni, & ſumma cum humilitate, populo præſtitit: Soli Deo non ſibi, & Deo gloriam attribuit: non ſuam miſericordiam extollit peccata populo indulgens, ſed ad unius Dei miſericordiam Iſraëlem provocabat. In ſuæ vocationis, & Prophetiæ divinitatem, quæ omnes ſcimus miracula ſtupenda edidit: In quibus plurima concurrebant, quæ eum ab omnipotente mundi creatore Legatum eſſe atteſtabantur. Primo totius naturæ quaſi directorem ſe præbuit, & oſtendit: & quæ effecit miracula hoc præſtantiſſimum habuere, quod non aliquo oppido, non intra privatos parietes, coram aliquibus facta fuere, qui aliis enarrare ad libitum, & ſecundum ſuam credulitatem vellent. Sed primum coram toto Ægypto & Iſraële: poſtea pariter in mari rubro, & in deſerto, omnibus videntibus, & audientibus, ut recte, & piè dixerit Doctiſſimus Vir, adeo patenter, ut non poſſet populus Dei exiſtentiam, & Moſis divinam Prophetiam, amplius in dubium vocare: maxime veſtrum Meſſiam quem in dubium vocarunt.

Reſtruntur Moſis miracula.

Dixi quod ſe totius naturæ arbitrum oſtendit: ſed quod majus eſt, divinitatem ad libitum ſuum quando opus erat, è cœlo ad ſe advocabat, cum Domino facie ad faciem ſermonem inſtituens: toto populo vidente: hoc eſt in cœlo quodammodo poteſtatem habuiſſe. Aërem ita valide commovit, ut brevi noctis tempore afflans aquas maris divideret, itinere Iſraëli per ſiccam conceſſo: Tonitrua, turbines, grandines, nunquam antea ſimiles viſas, mirabiliter excitavit: tenebras per tres continuos dies aëri indidit, ut ſolis lumine prorſus impedito, earum craſſitie, homines locum mutare nequiſſent: ſolaribus radiis Iſraële interim fruente: nec poteſt excogitari major in aërem poteſtas. Sed quid prodigii in aquis non fecit? Eas in toto Ægypto in ſanguinem convertit: in mari rubro, ut tranſitus Iſraëli ſecurus concederetur, aquæ immenſitatem diviſit: & nativa fluiditate impedita, ſolida perſtitit donec totus populus tranſiſſet: quæ iterum ſubito liquata miſerum fuit Pharaoni, & exercitui ſepulchrum. Aqua ex rupe ad ſui imperium adeo copioſa effluxit, ut numeroſiſſimo populo ſatisfaceret. An hoc non eſt in aquam ſummam poteſtatem exercere? Columna ignis in ſuæ prophetiæ, & populi utilitatem, eum præcedebat: ne hoc etiam elementum divinæ Legis promulgationi non inſerviret: quod etiam in Synai totum montem conflagrans, terribiliter apparuit. Terra ad Moſis vocem immundiſſima animantia, & ex omni genere ſerpentium, & infectorum fœdam colluviem, ad menſam uſque Pharaonis, immiſit: omnibus Ægyptiis a miſera lue vexatis. Et in deſerto, ut Moſi adverſantes vivos deglutiret, os contra ſuæ naturæ ſtatutum aperuit: ſubitoque ſiccum amygdalæ arboris virgultum fecit floreſcere. Sic Moſes ſervus Dei omnibus elementis coram toto numeroſo populo imperabat. Sed his, & majoribus omiſſis, alia præſtantiſſima circumſtantia conſideranda venit, quam Doctiſſimus Vir miror, quod non adverteret, potius oppoſitum prætendere videatur: videlicet quod Moſis miracula fere omnia fuere permanentia, & quæ per longiſſimum tempus durabant. Aquæ quæ ex rupe effluxerant ſiccum deſertum irriguum reddidere, populumque qua ibat inſequebantur. Manna per quadraginta annos

ſingulis diebus, præter Sabbata, deſcendens perſeveravit: & ejus incorrupta portio vaſe ſervata, & in ſancta ſanctorum repoſita per circiter nongentos annos perduravit, uſque ad primi templi devaſtationem. Columna nubis toto deſerti tempore ſuper tabernaculum apparuit, ad cujus motum, populus etiam dimovebatur. Nec transfiguratio defecit Moſi, cujus facies lucis radios emittebat: non coram uno vel altero; ſed coram toto populo, ejus ſplendorem non ſuſtinente, niſi velo faciem obtegeret: hocque non per horulam, ſed toto tempore quo Iſraël deſertum peragrabatur. Oportet etiam quæ poſt Moſis obitum in ejus Prophetiæ confirmationem à ſuccedentibus Prophetis edebantur, referre, ut Legis, & legiſlatoris divinitas amplius innoteſcat. Sacrum Urim & Tumim oraculum à Legis promulgatione, ad Salomonis templi ruinam, in Iſraële perſeveravit: Sicuti & per aquas amaras dubii adulterii mirabilis probatio. & ex Euangelio, quod una die ſingulis annis Angelus deſcendebat, ut probaticæ piſcinæ aquas promoveret, unique ægroto illuc intranti, illico ſalus reſtitueretur: quod ſi hoc fuit, ut fertur, à templi Salomonis conſtructione abs dubio incepit. Videat igitur Doctiſſimus Vir, An per Moſem edita miracula, & poſtea in ejus Prophetiæ divinitatem comprobandam, effecta, fuerint tranſeuntia? an cum eorum duratione alia comparari poſſint? Muri Hierico ad tubarum ſtrepitum, & Arcæ circumductione corruere: Jordanus ſicuti mare rubrum fuit diviſus, & utrimque ſtitit, donec arca Domini, & Sacerdotes ſicco pede tranſiviſſent: Sol in medio cœlo ad Joſue vocem curſum ſuum intermiſit; ut nulla dies ita magna antea vel poſtea fuerit obſervata. Elias mortuum ſuſcitavit, & in cælum vivus à Deo aſſumptus. Eliſei precibus puer reſurrexit: verum eſt quod Deus à Propheta rogatus hæc fecit: ſicuti ejus cadaver, quod hominem jam diu juxta ſe ſepultum ad vitam reſtituit; ipſe quidem, nec alter ſua virtute facere non poſſet: ut etiam legitur: quod Pater Jeſum ex mortuis ſuſcitavit. Omittamus cætera omnia miracula quæ Deus per tot continua ſecula per Prophetas, ut Legis Moſis divinitas aſſereretur, præſtitit: ſed ſolum notetur, quod hæc omnia coram toto populo effecta fuere: ut de iis non amplius dubitare liceret. Quod ſi Chriſtus jam ex mortuis ſuſcitatus toti Iſraëlis cætui publice dixiſſet: Audi Iſraël, ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti: & nunc de majore captivitate peccati, quem tu ſacrilegus occidiſti; Abs dubio totus Iſraël credidiſſet uſque in præſentem diem, nec dubitationi locus relinqueretur. Verum tamen Populus talibus publicis portentis, & miraculis aſſuetus, pro ſuæ Legis veritate tuenda, & confirmanda, editis, aliquorum hominum enarrationi fidem adhibere non potuit; quin à Deo, & ab eo lata Lege deficere vereretur. Profecto ego neſcio quomodo comparari poſſit: quod aliqui homines dixerint ſe vidiſſe Jeſum redivivum in cælum aſcendere, cum illa mirabili viſione qua totus ille innumerabilis populus, nemine excepto, vocem Domini Dei ſui ex monte loquentis audivit?

Accedit Doctiſſimus Vir ad aliud meæ probationis membrum: nempe incorruptam à patribus traditionem, qui à principio ſe vidiſſe, & audiviſſe teſtati fuere, & filios hanc veritatem edocuerunt. Quæ traditio ab omni alia maxime differt, quæ de aliquibus ad alios in ſua origine fuit, poſt vero de natione in nationem defertur: in qua poſſunt homines, ut ſæpe fecerunt & nunc faciunt, alios decipere: quod de Patribus erga ſuos filios credendum non eſt: præſertim de omnibus Patribus numeroſiſſimi populi, nullo huic veritati aliquando refragante. Fatetur Doctiſſimus Vir ſic fallere ſæpe homines conſueviſſe, non vero taliter in Chriſtianiſmo contigiſſe, qui fundamentales rationes habet tota exceptione majores, quibus veram ſuam fidem eſſe credat, quas ſtatim proponere accingitur. Et mea ſaltem ſententia ſatis bonæ ſunt, & efficaces, ut Chriſtiani eas amplectantur, & in ſua fide roborentur: non vero ut Judæi Chriſtiani fiant, ut ſupra latius probavi.

Reſpondetur iis quæ pro Euangeliſtis & eorum prædicatione Doctiſſimus Vir in ſuo ſcripto, producit.

Proponit primo: quod *non in diſſitis regionibus Apoſtoli Euangelium annuntiabant, ſed in iis locis ubi ea acta fuere.* Sed ego regererem, quod in eo loco ubi hæc fuiſſe narrabantur fidem non præſtitere Judæi, ſiquidem Chriſtum crucifigendum tradidere, & pauci vel nulli ipſi viventi credidere. Poſt vero etiam paucißimi: & qui fuerint, & cujus indolis, aut conditionis, quis novit? ex intima plebe fuiſſe aliquos iam conſtat, cæteri fortaſſe fuerunt Samaritani, & Idumæi, qui nil præter nomen Judæorum habebant. Poſtea ex Synago-

gis

gis per totam Græcam & Romanorum ditionem, Paulus, & condiſcipuli ab Judæis abjiciebantur, & unus, vel alter infimæ plebis dicitur eam novam doctrinam ſecutus, toto Iſraële penitus negante, & quaſi nihilum deſpiciente. Quod vero plures ex Græcisi & Romanis crediderint, nil mirum, cum ipſi non, inquam, ſanctam doctrinam, ut erat Euangelica, quæ prædicabatur; ſed & innumeras fabulas quotidie admiſerint, ex quibus tota ſua religio ſemper conſtabat. Nec aliquid probat, quod dixerint ſe vidiſſe, audiviſſe, & manibus palpaſſe: Sic prorſus dictum eſt de miraculis virginis Mariæ, hoſtiæ ſacratæ, atque Papiſtarum omnium Divorum, quibus non minus fidei præſtitum à Chriſtianis, quam Euangelio, & hoc à toto Chriſtianiſmo pluſquam per mille ſecula (ipſi ab initio fuiſſe prætendunt) ſic credebant veſtri avi, proavi, & atavi: & ſi quis negaret, non eſſet minus quam perfidus Judæus, ſaltem hæreticus: cum tamen iis temporibus exactior fuiſſet jam ordo in miraculis diſquirendis, quam Chriſti, & Apoſtolorum tempore: tamen non à ſola rudi incultaque plebe ſanctè credebantur, ſed etiam à Chriſtianis Monarchis, Regibus Principibus, & viris doctiſſimis, qui nec falli credebant, nec alios decipere ex malitia volebant: ſed temporis tractu, & mediis nobis abditis, tandem vera fiunt, quæ in ſuo principio nil veritatis continebant.

Fuerunt idiotæ homines qui Euangelium conſcripſerunt, ait Doctiſſimus Vir. Sed ego non omnino idiotas fuiſſe crederem: cum præter quatuor Euangelia, in quibus nil præter vitam, & mortem, & aliqua moralia continentur: cætera omnia ſcripta, in quibus præcipua doctrinæ Chriſtianæ edocentur, à Paulo edita fuerint, homine non quidem idiota, & indocto, ſed ſatis ſapiente Rabbino, qui, ut ipſe ait, diſcipulus fuit inſignis illius magiſtri Gamalielis, à quo plurima in Miſnah circa legalium explicationem doctiſſima documenta habemus. Neque Lucas, qui & ſuum Euangelium & actus Apoſtolorum compoſuit, erat vir idiota, aut literarum ignarus, ſed medicus, fortaſſe optimus Philoſophus, qui Paulum etiam comitabatur. De aliis Apoſtolis pauca habemus, præter unam vel alteram Epiſtolam, quæ præcipuè ad bonos mores diriguntur. Non igitur concedendum eſt ab ignorantibus fuiſſe Euangelium contextum; ſed à ſapientibus, & in ſacris literis ſatis inſtructis. Qui quales fuerint, non oportet examinare, maximè cum præſentes Judæi omnino neſciant, qui fuerint, & an quæ docebant, crediderint, vel non.

Omnes Apoſtoli non fuerunt idiotæ homines.

Urget Doctiſſimus Vir, quod *ſi Apoſtoli non probi homines eſſent, neque veritatem profitentes, ſed planè mendaces, quid ex hoc turpi mendacio lucrari poſſent, quos honores, quas divitias? cum potius propter Euangelium, quod prædicabant, infames ab omnibus putarentur ſummo cum dedecore, egeni erant & paupertatem patienter ſuſtinebant, ſuis manibus victum quærentes, dira martyria, & mortem libentiſſime patiebantur: idque diſcipulos conſtanter imitari ſuadebant: neque hæc præter expectationem accidebant, cum in ſuo magiſtro, quem prædicabant, ſufficiens haberent exemplum.*

Horum rationem exacte reddere me non poſſe, libenter fateor; nec etiam teneor, cum adhuc plura meo tempore contingant, de quibus nullam rationem exhibere queam; quanto minus de rebus, quæ à tot ſeculis actæ fuerunt; & ab hominum arbitrio totaliter dependebant. Conjecturale eſt argumentum, ideoque ex conjecturis erit etiam ſolutio. Quod Apoſtoli nec famam, nec honorem ex ſua prædicatione conquiſiverint, dubium eſt: id tamen certum, quod neque famam, neque honorem amittere poterant; quippe non habebant, cum homines infimæ plebis, & abjectiſſimæ fortunæ eſſent, ut conſtat ex Euangelio, pauperes piſcatores, & Paulus coriorum ſutor: non enim ſolent tales proprio decori, & famæ maximè conſulere. Præmium erat pauperibus piſcatoribus pro divinis habitis omnia tradi, omnia à ſuis credentibus ſubjici. Reliquit Petrus trita retia, fracaſatam cymbam, ſtolidos comites: & poſtea à plurimis præ oraculis ejus verba obſervabantur. quocumque diverterent Apoſtoli certiſſimum hoſpitium. Propterea non erat parvi pretii tranſitus ab eo miſero ſtatu ad divinarum rerum magiſterium: Et quamvis non apud omnes famam, & honorem adquirerent, ſaltem iis, qui ſuis verbis auſcultabant, in magno pretio habebantur, ut ſolent omnes, qui nova dogmata introduxere. ut ex Epiſtolis Pauli ſatis liquet.

Apoſtoli nil habebant, quod pro Euangelio perderent, aut famæ, aut temporalium bonorum. Multum potius honoris lucrabantur. Et victum ſufficienter conſequebantur.

Divitias non adquirebant, quia non nisi inter infimam plebem vagabantur; Sed neque aliquas habebant, quas pro Euangelio enuntiando perderent. Saltem commodum victum ex eadem prædicatione consequebantur, ut ex plurimis epistolarum locis constat: siquidem collectæ ab ecclesiis tunc enascentibus flagitabantur, quas gratiæ nomine Paulus appellabat. Atque pro spiritualibus, quæ ipse largiebatur, temporalia petebat, textum sacræ paginæ explicans: *Non obturabis os bovis triturantis.* Fortasse tales gratiæ non erant valde exiguæ, siquidem, *vendebant omnia, quæ habebant, & deponebant pretium ad pedes Apostolorum.* Nonne hoc erat satis honorificum, atque profectuum? Non erant divitiæ, fateor, sed erat, quod sufficeret, ut commode vivere possent. Et quanta, & qualia pro hoc solo fine homines cum mortis imminenti periculo committere solent, quamvis experiantur plurimos pro eisdem capitali pœna punitos? nec omnes alieno periculo emendantur.

Ad Corinthios Ep. 2.

III. apost.

Non ex prædicatione periculum subibant: si in re Judæos, ideo eos fugiebant, à quibus aliquando pulsabantur.

Quod attinet ad suæ vitæ periculum: nullum timebant nisi in Judæa, quam properè effugientes, ad Græcos recurrerunt, cæteris in Judæa latentibus, fortasse paucis. A Græcis, postea à Romanis non multum timendum erat, qui in Diis novis, noviſque cultibus admittendis non erant nimis scrupulosi: Cum & vitiis, & abominationibus templa erigerent, & sacrificia libaverint. Nec dissimulo quod ex una tabularum Lege prohibebatur novi Dei cultus introductio, absque senatus prævia notitia & permissione. Ideo & fertur, cum Tiberius Christum inter Deos numerari voluisset, Senatus impedivit, quod Pilatus non ei priusquam Cæsari illius notitiam miserit. (Ita facile tunc Dii conficiebantur) Sciebant tamen gentes Apostolos esse Judæos aliumque unicum Deum adorare ex Religionis instituto: & in eo ordine Apostolos habebant: Et Euangelium novam aliquam circa Legem Mosis disceptationem, eiusdemque Judaismi Sectam aliquam putabant. Et cum Judæi ubique permitterentur; possent absque timore inter gentes, ut Judæi, versari, quamvis in Judaismi opinionibus differentes: Sic Christianos Tacitus in suis annalibus *Judæorum Sectam* appellavit. Et si quid Apostoli gentes contra Deorum cultum edocebant, non eæ erant in hoc negotio ita severæ, ut inquisitio Hispanica contra Judæos, & Reformatos. Hoc clarissime patet ex actis Apostolorum: Siquidem Paulus, & discipuli quando à gentilibus in carceres mittebantur, facillimo negotio libertatem obtinebant, quod nullius criminis rei convincerentur: cum totum consisteret in diversis eiusdem Legis opinionibus, & ita aberat periculum, ut aliquando Prætor suppliciter à Paulo veniam deprecaretur. quod eum verberatum in carcere servaverit unica die. At in Judæa ubi evidens erat periculum, cum propter legalium prævaricationem accusatus, à procuratore Romano captus fuisset, coram Festo, & Agrippa omnia de quibus accusabatur negavit, dicens, quod nil contra circumcisionem, aut contra patrias Leges docuerat; sed quia mortuorum resurrectionem prædicabat, & visionem aliquam cælestem se vidisse referebat (cui Pharisæi contra Sadducæos maximè annuebant) & quia peccatorum pœnitentiam consulebat: ideo populus eum persequebatur. Cum tamen verum esset non propter hæc populi odium concitasse, sed quia Judæos à circumcisione, & aliis legalibus avertebat, ut ex eisdem Apostolorum actis, & Epistolis abunde dignoscitur. Ecce quomodo pro viribus periculum effugiebant. Præterea non novi in Novo Testamento, quod Apostoli contra Deorum cultum publice concionarentur, asserentes esse falsos Deos & minimè adorandos: hoc quidem nunquam fecere: maxime proselytis, & iam credentibus, quibus jam securè possent hoc secretum absque periculo credere: id quidem latenter fiebat, & maxima cum prudentia, non in foro, non in plateis, non coram Sacerdotibus, & Principibus, à quibus puniri possent. Et qui fratres introducebantur, & secretum revelabant, falsos fratres appellabant. Ideoque quando Paulus in Epheso argentarios urgebat quod divinitas nequit in imagine repræsentari, discipulus captus à populo à Judice excusatus fuit, dicente, quod homo ille nihil peccaverat, siquidem contra templi majestatem minimè fuerat locutus: Ex quo evidenter colligitur, idololatriam gentium nunquam clare & publice palam omnibus reprehendisse, aut ut profanam damnasse. Et erat satis diversum, filium Dei natum, & injustè mortuum, & resurrectum gentibus enuntiare: quippe similibus erant satis assuetæ; quam omnes suos Deos falsos & adoratione indignos asserere. Profecto si aliquando hoc publice fecissent, quampri-

Semper Judæi habiti fuerunt à gentibus quamvis idololatriam non palam exorabantur.

Paulus Legi contradicendi crimine negato à carceribus liberatus.

mum

tum crucifigerentur: Sed nunquam hoc ausi fuerunt tentare: maxime vero posteri ea fide jam animis imbuta, quam sui majores ebiberant. Paulum vero alii cordati despiciebant: alii, ut philosophi Athenienses, irridebant, quia de animarum resurrectione concionabatur, non vero contra Deos; tamen non occidebant, quamtumvis illum Deum ipsis ignotum prædicaret; quia alterum inter tot Deos recipere, non erat inconveniens.

Quod Euangelium sanctissimam inculcabat doctrinam, ego sæpe concessi: omnia siquidem moralia ex Veteri Testamento desumpta fuere: quod si talem doctrinam non prædicarent, quomodo à gentibus audirentur, ut à Deo missi? nisi cum admirabilis sanctimoniæ prætextu. Quod si criminalia consulerent: rebellionem, homicidia, adulteria, latrocinia, vindictas, mutuum odium: præterquam à nemine crederentur, à judicibus, ut criminales cito condignas pœnas luerent, & capite plecterentur: quod ii non quærebant. Et adhuc Mahomet barbarus impostor in toto Alkorano omnes virtutes commendat, & vitia perpetuo damnavit. Certe nil aliud continet, quam præcepta decalogi suo modo ruditer præscripta. Unius Dei adorationem, amorem, & obedientiam: decimas pauperibus singulis annis largiri, judicium finale semper ob oculos habere, & his similia: quæ omnino bona sunt, & sacræ doctrinæ, quamvis barbaris conceptionibus expressa. Sed præcipuè totus est in idololatria detestanda, publice & in multis Orientis regionibus eam doctrinam hominibus gentilibus, Christianis, & Judæis enuntians. Quod Apostoli nunquam publice feciſſe dicuntur, ideo vel semper, vel paulo post eorum mortem in Christianismo usque in præsens perseveravit. Quod propter Euangelium, quod prædicabant, mortem subierint, nil probat: plurimi in Republica capitali pœna damnantur propter id commissum, quod crimen esse secundum suas leges putatur: nec semper sufficeret de factis pœnitere, ut mortem evaderent. Hæc ignoramus, & quam mortem Apostoli obierint naturalem, an violentam, neque Christiani certo sciunt: cum nullam post Euangelium de Apostolorum fine authenticam historiam habuerint. Saltem ego non vidi, præter vagas aliquas historias de vita & morte Apostolorum, mille superstitionibus insperſis, & martyrologia à Papistis jam à multis seculis confecta, in quibus non pauca idololatrica Apostolis tribuunt: in quibus Thomas fertur in India cum cruce ænea plurima prodigia, & stupenda miracula edidisse, tandem ibi martyrio occisus: & post longum tempus crux eadem inventa ad Goam civitatem per Lusitanos deportata à miraculis faciendis nequaquam cessavit. Quis huic & similibus historiis fidem præstabit? Petrus & Paulus Romæ dicuntur à Nerone enecati cum plurimis Christianis, propter incendii crimen eis falsò impositum. Tamen Reformati dicunt Petrum nunquam Romæ extitisse, & de Paulo quis novit, ubi quando & quomodo dies suos finiverit.

Quod Euangelium sanctissimam continebat moralem doctrinam.

Oportet recurrere ad traditionem Ecclesiæ, cujus originem novit nemo neque cum certitudine asseri potest.

His conjecturis Doctissimi Viri, conjecturalibus etiam ratiocinationibus, quantum capere potui, satisfeci: fortasse non certæ sunt, ut à me excogitantur, sed alio modo res processit eo seculo, & Christianismi rudimentis, quem ego nunc intelligere minimè queo: Sed non ideo similibus conjecturis convictus debet Israël à divina Lege recedere, aliamque contrariam amplecti: aliumque Deum adorare, quem non cognoverunt Patres nostri.

Num. IV.

Contra Ethnicum non oportet disputare.

INsuper aliam consideratione, ut me ad Euangelii fidem suadeat, adducit Doctissimus Vir. Quod si ethnicus Prophetiam Mosis negaverit, eumque Judæis imposuisse sustineret, ut sibi imperium compararet: sagacissimumque fuisse hominem, non vero divinum dixerit: qua ratione possem contrarium convincere, quæ eas, quas Euangelii sequaces possunt producere, efficacia superare valeat? Respondeo, me nulla demonstratione Mosis Prophetiam divinam esse, contra Ethnicum probare posse: quippe id demonstrabile non est. Sicuti si Deum ipsum negaverit, ejus existentiam demonstrative convincere nec possem: quia hoc modo scire est rem per suas causas cognoscere: cum vero divinæ existentiæ nullæ sint causæ, ideo non à priori demonstrabilis est: maxime à posteriori, id est, ab effectibus: Sed cum hos ab æterno fuisse ethnici cum & sine Aristotele suaderentur: imo quod totum universum infinitum est præter quod nil aliud quid sit, quia infinitum esse nullum esse excludit, aliter in linea essendi non esset infinitum: unde colligunt totum universum esse Deum, infinitarum proprietatum principium, quæ in omnium rerum varietate consistunt. Quæro etiam à Doctissimo Viro, qua philosophica, aut metaphysica demonstratione oppositum contra ethnicum concludere posset? Si igitur ethnicus Mosis Prophetiam negaverit, est Atheus, quia non habet aliunde Dei existentiam certissime & indubitanter credat, quamvis ex aliis principiis possit probabiliter conjectari: neque enim sufficit ratio, neque quod aliquis dixerit, de quo eadem fieret inquisitio. Hunc igitur convincere est impossibile, æque ac Dei existentiam, ac Mosis Prophetiam, per quam nobis unice constat esse Deum. Est igitur propria & formalis disputatio Judæi cum solis Christianis, qui Mosis Prophetiæ fidem absolute præstant, & non minus quam nos credunt esse divinam, atque infallibilem. In hoc unanimes sumus, & sola restat disceptatio: an ea quæ in Lege Mosis, & Prophetis revelata fuerunt, sint jam adimpleta, ut in Euangelio refertur? an talis nova revelatio divina sit? Sicuti ab utraque parte de antiqua revelatione conceditur: ex qua solum utrique parti probationem deducere licet, ut Euangelium verum esse ostendatur, quod per utriusque conformitatem demonstrari debet: cum etiam Euangelium ex ea suam veritatem probare velit. Non ergo sic licet disputare: Si quis ethnicus negaret Legem Mosis, non poterit aliqua ratione convinci, quæ etiam pro Euangelio cum eadem vi non posset produci: quia ille neque ad Legem Mosis, neque ad Euangelium solida ratione convinci quit: Sed aliquibus congruentiis, quæ non multi roboris sunt ad humanum intellectum convincendum, maxime ad jam credentis roborandum.

Eodem prorsus argumento poterit uti Mahometanus contra Christianos, & Judæos, & omnes sectas adinvicem hac argumentandi ratione contradici. Quid si illi suum Prophetam exaltantes, & antiquitatem & miracula, & traditionem incorruptam, & multorum populorum receptionem allegaverint? Quæ si negaverimus, ipsi pariter nostra negabunt. Quod si addiderint, quod suus Propheta à minimis principiis, pauper homunculus, in animum suum induxerit, se posse idololatriam in illis regionibus maximè vigentem, in veri, & unici Dei fidem, & spiritualem cultum mutare? idola destruere, & domos orationis construere, in quibus quinquies in die & nocte populi congregarentur ex omnibus nationibus, ad confitendum, & celebrandam Dei existentiam, & purissimam unitatem, atque divinam cum creaturis ineffabilem providentiam. Quod eam suam revelationem vastissimæ regio-

regiones, & numerosissimæ gentes susceperè, suis antiquis cultibus plene derelictis. Quod primo solus, quem Judæi, Christiani, & gentiles continuo persequebantur; his tamen periculis prævaluit; ut Deus ex credentibus tot gentes ipsi concesserit, ut jam non solo verbo, ut incæperat, sed copiosis exercitibus, fortissimos populos ad Dei sui cultum perduceret, eosque ab idololatria recedere cogeret, eamque penitus abominari. Quod totum non post multum tempus à sua revelatione contigit; sed minus quam xxx. annis, ut ipse idem hoc jam perfectum esse videret. Cujus doctrina tota Africa, Asia, & major Europæ pars, Deum non imperfectius, quam per Mosis Legem, adorant. Tot reges, tot principes (quos nos, utpote sapientiores, barbaros appellamus, sed nos etiam illi pariter concipiunt) eundem cultum religiosissime observantes. Quid ad hæc nos dicemus? quod judicia Dei inexscrutabilia nobis sunt, atque ignota: quod scimus ex aliis principiis, eum fuisse barbarum impostorem, quod ex suis scriptis etiam deducere licet. Judæi, quod contra Legem Mosis egit, cum tamen eam ut sui dogmatis fundamentum admiserit. Christiani, quod contra Euangelii veritatem, quamvis id non omnino damnaverit; sed inter Judaismum, & Christianismum media via incesserit: quod non doctrina, sed armis populos subjecit. Pariter dicunt Judæi, quod Christianismus non nisi temporis decursu fuit inter gentes introductus: quod erant pauci & miseri in primis seculis usque ad Constantinum, qui id dogma amplectens sua autoritate, & imperio, Christianismum amplificavit, & in varias regiones introduxit. Postea non nisi temporis tractu per magnam mundi partem creditus fuit. Polonia non nisi post decem secula fidem amplexa, Principe Stephano Goisæ filio ad Christum conversо. Dania, & Norvegia millesimo vigesimo secundo anno ad Christum adductis, cum Princeps Robertus, in Normandia baptizatus, Christo nomen dedit: & sic plures aliæ nationes, quas non refero. Sed Mahomet breviori tempore, & per plures regiones suam sectam propagavit, & non à ducentis annis post Alkorani promulgationem, tantus fuit credentium numerus, ut Arabes, & Mauritani totam Hispaniam subjugarent: & parum defuit, quod & Gallias, & totum Christianismum caperent: Sicut postea in Oriente fecerunt, Græcum imperium vastissimasque Christianorum provincias diripientes, & sub suo imperio ad præsens usque tempus subjicientes, Christianismo ingentem patiente diminutionem; & ex Africa, ubi tot ecclesiæ, Episcopi, & sacra concilia fuerant, Christianismo penitus deleto, incolis omnibus ad Mahometicum cultum mutatis. Nec homines doctissimi à principio defuere, qui eandem fidem admiserint, ita ut tota Philosophia, Metaphysica, & Medicina, cæteræque scientiæ naturales ab iis magistris ad Christianos emanaverint, qui tunc temporis in summa barbarie, & ignorantia versabantur. Sufficit unus Averroes, qui si non superavit Aristotelem, & Platonem, saltem æquavit. Avicenna doctissimus medicus, & Philosophus, Avenzoar, Mesues, & alii, quos Scholam Arabem communiter appellamus. Et innumeri alii qui in Fecensi Africana, Cordubensi, & Hispalensi Hispanicis Academiis parum post Mahometi seculum floruere. Nonne istis suppositis asserere possunt, quod si Mahometi revelationem negaverimus, Mosis etiam & Christi negare possunt, cum nullam rationem producere queamus, quæ suæ sectæ confirmationi non inserviat? His omnibus, si bene considerentur, plurimis, quæ Doctissimus Vir pro suo intento contra me adducit, à paritate, satisfeciſſe puto. Linquamus igitur ethnicos, & Mahometanos, qui nobiscum in nullo conveniunt: & ex iis quæ pariter credimus, an Judæus Euangelium ut verum credere teneatur, amice disputemus: quia nos in Euangelio contenta Mosis revelationi contraria, cum putemus; ea non sic fuisse, ut enarrantur, credimus, nullis in oppositum conjecturis admissis, quæ nobis aliud dictamen ingignant.

Ad majorem sui argumenti confirmationem urget Doctissimus Vir. *An ego possem fortiore aliqua ratione Ethnico satisfacere, si assereret Mosem fuisse hominem sagacem, qui miracula confinxit, quibus populum illudebat, ut in eum haberet imperium? vel si omnino Mosem unquam extitisse contenderet?* Jam supra dixi, quod alicujus præteriti, nec etiam Dei, existentia, ulla ratione demonstrari potest. Ideo argumentum nequit esse cum ethnico, sed Judæi cum Christiano Veteris Testamenti æqua fide ab utroque suppositа, sola Euange-

lii veritate in dubium vocata. Quæ vero ratio in hac linea convincens ſit pro Lege Moſis, quæ pro Euangelio Formari nequit, parum infra proponam.

Num. V.

Probatur noſtram traditionem eſſe infallibilem, alteri non comparandam.

ACcedit Doctiſſimus Vir ad impugnandam rationem, quam præſtiteram pro veritate Prophetiæ Moſis quam ego fortiſſimam putabam: tamen Doctiſſimus Vir maxime debilem, & inefficacem cenſet. Traditionem noſtram, utpote à Patribus ad filios, & in ſua origine veram, infallibilem eſſe ſuſtinebam: Quippe parentes filios fallere in re adeo extimabili, ut animæ ſalute, haud credibile eſt. Regerit Doctiſſimus Vir; Primum, *quod ego ſuppono, quod probare tenebar, ſi cum ethnico rem haberem: quod ſcilicet ea traditio in ſua origine vera fuiſſet: hoc enim eſt quod ab ethnico negatur.* Fateor bene argumentari, ſi ego in iis dumtaxat verbis ſiſterem, & ultra non progrederer, dicens, quod noſtra traditio probatur eſſe in ſua origine vera, quia à principio parentes dixere, quod viderant, & audiverant omnia quæ de Moſe in Bibliis enarrantur: & quod ii non mentiti fuere, probavi: quia non eſt credibile, omnes patres filios decipere voluiſſe, & inutilibus falſitatibus onerare: quod etiam nunc aſſero. Concedit Doctiſſimus Vir, magnam impreſſionem filiis ingignere parentum educationem: verum addit: teſte experientia: quod nil fabuloſum eſt, quod filii indelebili præjudicio non acceperint eorum animis ea traditione faſcinatis, altiſſime imbibita, ut in omnibus falſis ſectis liquet à filiis pertinaciter obſervatis. Pariter Judæorum parentes potuerunt à Moſe ſeducti filios in falſa religione inſtruere, ut Romani à Numa Pompilio decepti ſic filios erudiere. Reſpondeo totum id verum eſſe, quod ſupponitur: magna tamen cum differentia: quia cæterarum gentium parentes primo ab aliquo impoſtore decipiuntur, & veram doctrinam eſſe credentes eandem filiis inſtillant: quibus poſtea creditur infallibilis, ſicuti & parentes in ſua origine putarunt; ut Romanis contigit cum Numa Pompilio, & Arabibus cum Mahometo, iſti potuerunt eos primos parentes fefelliſſe: quia quæ ipſi nec videbant, nec audiebant, facile credidere, ſicuti Numa aſſerens ſe ea à Nympha Ægeria in nemoris ſolitudine divinitus prolata, accepiſſe: & ſic de aliis, qui Deum, vel deas ſe vidiſſe, & allocutos fuiſſe teſtabantur: quod mendacium populi reciperent, crederent, & ſuos poſteros edocerent. Verum Judæorum parentes ſic decipi non potuerunt: Siquidem hoc in deſerto Synaï fieri oporteret: quippe in terra Kenaam Moſes amplius non ſubſiſtebat. At in deſerto non dicebat Moſes, ut Numa Pompilius Romanis, Deus hoc mihi revelavit, ut vobis notum facerem, ſed quod ii ipſi per mare ſicco pede tranſiverant, quod vocem Dei audiverant, quod columnam nubis, quæ eos præcedebat ſingulis diebus, videbant, quod ſeditioſorum mirabilem punitionem ipſi periclitati fuerunt: quod Manna per quadraginta annos veſcebantur. Et quamvis poſt Legis in monte promulgationem populus Dei vocem propter timorem non audiverit, non omnino audire deſivit: quia ſæpe Dominus loquebatur, Moſes reſpondebat, & totus populus audiebat. Præterquam prodigia ſemper in conſpectu habuit, ex quibus, & ex præactis, quæ viderat, Moſem divinum legatum eſſe, dubitare nequibat. Quomodo ergo ut Romani fallerentur & ut cæteræ gentes, quarum parentes nil ſe vidiſſe filiis dicebant, ſed quod ſic ab aliquo receperant, cui fidem dedere? At Judæorum patres, cum quibus tota Lex præſentialiter loquitur, non ſe à Moſe, ſed à Deo intuitiva notitia fuiſſe edoctos, & hac incorrupta traditione filios educarunt, quos non credibile eſt decipere vo-

re voluisse; nec possent: *Deut. Cap.* IV. *vers.* 3, 4, 9, 11, 12, 33, 36. *Cap.* V. *vers.* 3, 23, 24, 26. *Cap.* VI. *vers.* 20, 21, 22. Qua enim ratione diceret Moses, atque suaderet populo adeo duræ cervicis: *Vos vidistis: Vos audivistis?* An possent falli credentes se Mannam per quadraginta annos singulis diebus è cœlo descendentem comedisse, si hoc falsum esset? Ideo in tota Lege semper additur: *Coram toto populo:* &, *apparuit gloria Domini toto populo vidente:* certe hic non poterat esse fraudis suspicio. An poterit aliqua traditio gloriari, quod talis fuerit in sua origine? Maximè quod aliqui dixerint se vidisse, & aliis enarraverint, quos falsos damnat *Hieremias Cap.* XXIII. *vers.* 17, 18, 22. Sic omnes falsæ sectæ fuerunt in mundum introductæ: quia, ut dicebam, non incredibile est, quod patres ab aliis seducti eodem errore filios imbuant, nec quod aliqui cæteris, qui filii non sunt, propter motiva nobis nunc abdita, imponere voluerint.

Cum hoc recte conceperit Doctissimus Vir, aliam responsionem paravit: dicens, *Verum esse quod non est credibile parentes filios suos, eis exitiosa, quam putant fraude, velle decipere. Sed si quis objiciat: parentes Judæorum duce Mose in fraudem conspirasse, non ut filiis exitium crearent; sed bonum filiorum publicum procurarent: quod nempe considerantes sine legibus nullam posse consistere Rempublicam: ut legibus omnium consensu constitutis reverentiam conciliarent, eas, ut à Deo acceptas, filiis tradiderint, atque ita æternitati consecrare voluerint? Quibus argumentis ejusmodi hominem convincerem?*

Ego responderem: quod nullis, siquidem non oportet ethnicos de Legis divinæ veritate persuadere, & suis spontaneis meditationibus satisfacere. Ideo rem habere debemus cum Christianis, ut sæpe dixi, qui nobiscum in plurimis conveniunt: Quorum religionis nostra divina Lex est unicum fundamentum, quamvis novum ex nova revelatione accepisse dicantur. Nec disputamus, quæ rationes ad credendum, suæ, aut nostræ efficaciores sint; sed an ex Veteri Testamento cui fidem præstant, & præstare per suam religionem tenentur, probari possit hanc esse veram, & cum illa compatibilem? An Deus qui primum dixit, posset sua veritate divina indemni, hæc quæ in Euangelio continentur etiam dixisse? Hic est noster quæstionis status, non alter. Sed ut Doctissimi Viri argumento etiam respondeam, dico. Quod id quod supponit, est de moraliter impossibilibus, & (ut Scholastici) casus metaphysicus in re nunquam valens existere. Quomodo credibile, aut possibile est, omnes parentes, homines & fœminas numerosissimi populi, in unam fraudem convenire, quisvis finis, aut prætextus consideretur? Quod omnes unanimiter vellent suam bonam, aut malam religionem abjurare, & novam constituere ab omnibus, ut divinam prædicandam, quam non esse, omnes evidenter sciebant? nunquam talis hominum conformitas visæ fuit in rerum natura.

Præterea parentes non sufficiebat, quod in eamdem fraudem conspirarent: Oportebat etiam filios ad eam concurrere: Quippe non omnes erant parvuli, qui decipi possent; sed ingens juvenum & adolescentium multitudo omnium ætatum, quibus non erat possibile persuadere, quod Deum audiverant, quod columna nubis apparebat super tabernaculum, eosque in itinere præcedebat, quod manna cælitus demissa vescebantur, & similia, in quibus fraudem esse possibilem, nemo assereret. Quam bene eæ fœminæ, & ii juvenes secretum posteritati servarent, & divinum esse constanter dicerent, quod purum figmentum esse sciebant? hoc est impossibile: Quare sic proponenti nil aliud me respondere oporteret. Et ratio mea efficacior Doctissimi Viri propositione evadit: quia, ut fatetur, non credibile est, parentes velle exitiosa, quam sciebant, fraude, filios decipere: & cum prætextus propositus, ejusque executio impossibiles sint, restat mea ratio valide convincens, qua huic traditioni nullam aliam similem esse probabam: cum nulla fuerit in sua origine à parentibus in filios derivata: ideoque omnes à sua origine queunt esse fallibiles, & ab aliquo, vel aliquibus confictæ, præter Judaicam. Quare frequenter in sacra Scriptura Deus populum admonuit, quod ut constanter Legi divinæ obediret, ejus veritatem à parentibus non ab extraneis scisciteret. *Deut.* XXXII. *vers.* 7. *Memento dierum antiquorum: intellige annos de generatione in generationem: quære à patre, & enuntiabit tibi: à senioribus tuis, & dicent tibi:* Hujusmodi traditio placuit Deo, utpote minimè fallibilis, aut fraudi exposita,

quæ ad antiquos, ſeu primos uſque mittebat, id eſt, ad primos parentes, qui viderant, & audiverant, qui neque ab aliquo decepti fuerant, nec decipere filios vellent, in quos continuata ſucceſſione profluxit: de quo cæteræ traditiones gloriari nequeunt; ſed levibus congruentiæ rationibus ſtabiliri. Tanti Deus fecit à patribus, qui oculares teſtes fuerunt, traditionem, ut ea ſuam deitatem Iſraëlitis confirmaverit, ſæpiſſime inculcans, ***non adorabis Deos, quos patres tui non cognoverunt*** : quaſi à ſuis patribus non fuiſſe cognitos ſufficiens ratio eſſet, ne adorarentur.

Aliam rationem Doctiſſimus Vir huic veritati opponit: quod parentes Judæorum ſæpe eos decepere, idololatricum cultum eis inculcantes: præſertim in decem tribuum defectione, quæ per aliquot ſecula duravit, omnibus, ſicuti in Judæa à patribus idololatriam ebibentibus, pertinaciſſimèque conſervantibus. Reſpondeo: Iſraëlitas tunc temporis eo prorſus modo fuiſſe deceptos, quo cæteræ nationes nunc decipiuntur, doctrinam recipientes, quam in ſua origine parentes non ſe certo, & evidenter, ſciviſſe dixerint. Seducti fuerunt à Jerobeamo, & aliis pravis hominibus, qui non erant eorum parentes, ſed Reges, aut falſi Prophetæ: Legem Dei, cujus certam habebant traditionem, nunquam falſam eſſe credidere, ſed cum ritu idololatrico componere ſtatuerunt, propter humanos, quos intendebant fines: divinam Legem ſuo modo explicantes, & falſa theologia, vaniſque diſtinctionibus idolorum cultum cum Adonaï fide compati aſſerentes, dummodo non crederent alium eſſe Adonai præter unum, quem maxime credere gloriabantur. Ideo dixit Propheta: ***quouſque uno, & altero pede (cogitatione) claudicatis? vel Adonaï, vel Baal inſequimini.*** Fecerunt profecto pariter ac Chriſtiani Pontificii, qui ſuam evidentem idololatriam cum Euangelica doctrina componunt, quamvis ei evidenter contrariam. Credunt quod verum eſt omnibus Chriſtianis; ſed vero falſitatem addidere, vano ſuæ traditionis prætextu, quæ non de patribus ad filios ortum habuit; ſed ab uno, vel altero incepta, & conficta, & ab aliorum credulitate recepta, tandem de una in alteram nationem inter plurimos homines propagata. Inde igitur ea mala Iſraëli contigere, quod extraneis fidem præſtiterint, pariter qui filios edocuerint, quæ leviter crediderant ab aliis ſeducti; quod ſi in ſua ſolummodo, quam à parentibus, qui viderant, & audiverant, traditione conſtantes perſiſterent, ut nunc facimus, & pii populi ſemper fecere, ſimilibus fraudibus non fuiſſent expoſiti: nec Deos quos patres eorum non cognoverant adorarent; nec leges, quas ſeniores ſui à Deo non receperunt, amplecterentur.

Num. VI.

Quod Lex oralis eſt divina: contra Chriſtianos Doctores.

ALio laqueo me præpedire conatur Doctiſſimus Vir, dicens: ***Parentes noſtros nos etiam Lege orali fefelliſſe, quam etiam divinam agnoſcimus: Cum tamen ſolidis rationibus Doctores Chriſtiani prabaverint eſſe non à Deo; ſed poſterioris ævi commentum.*** Hoc argumentum non parum valet pro Chriſtianis in ſua, quam de nobis improba opinione habent, confirmandis: Sed non contra Judæum, qui credit eſſe Legem divinam, à Moſe ipſi populo Iſraëlis in deſerto traditam, non minus quam ſcriptam: Ergo parentes fefellere Judæos circa Legem oralem, quia ſic videtur, & probatur à Chriſtianis: Negatur conſequentia: quia veſtris argumentis non obſtantibus, divinam eſſe Legem oralem ſuſtinemus, atque valide probamus quamvis multa contra hanc veritatem excogitata fuerint, quæ ego etiam

etiam in veſtris doctoribus & legi, & ſatis meditatus fui. Fortaſſe impugnant, quod non ſatis intellexere: & cum noſtri non multum curaverint, de aliis populis ſatisfaciendis, aut noſtris legibus inſtruendis: non ſemper noſtra exacte intelliguntur: & variis argumentationibus contra noſtra dogmata occaſionem dedere. Dicam Doctiſſimo Viro quomodo hanc Legem oralem intelligamus.

Circa Dei cognitionem, & internum cultum, nulla oralis Lex à nobis agnoſcitur: quippe Deus clariſſimè quomodo erga ſe, & proximum, homo ſe habere debeat, edocuit: cætero naturali rationi commiſſo. Sed cum alia pars Legis, quæ naturalis non eſt, ſed ſimpliciter divina, utpote à ſola Dei voluntate dependens, in plurimis corporeis actibus, atque eorum negatione, conſiſtat: qui ſaltem in re poſitiva præcipiuntur, aliquo modo fieri neceſſe eſt: aliter Deus daret præceptum, & modus id exequendi eſſet indifferens, unicuique ad ſuum placitum exercendus: quod nec divinæ ſapientiæ, nec eccleſiæ regimini congruum eſſet, cujus unica debet eſſe facies. Præterea ſi Legem ritualem unicuique ad libitum ſuo modo facere liceret, intra centum annos diverſæ, & ſibi contrariæ fuiſſent religiones, atque voluntariis ſuperſtitionibus aditus pateret. Quod Papiſtis contigit, qui primitivæ eccleſiæ ſinceris actibus abutentes, in idololatricas, & ſtultas ſuperſtitiones, paulatim degenerarunt. Fuit igitur conveniens, quod Deus tot externos ritus populo præcipiens, eorum executionis modum præſcriberet: & quod Moſes Legem populo, aut ejus ſenioribus promulgans, quomodo ſe gerere deberent in ejus exercitio, vocaliter doceret: qui agendi modus non aliud præceptum conſtituit, non aliam Legem, ſed illius executionis, ſeu modi agendi explicationem: ut recte fiat, & juxta Dei voluntatem Moſi revelatam: poſtea per eum toti Iſraëli participatam. Quis enim dubitare poteſt, quod in quadraginta annis, quo populus in deſerto vagabatur numero adeo ingente, non plurimi caſus occurrerent circa ritualium executionem, imo quod nullus caſus non acciderit, in tanto tempore, & numeroſo populo, pro cujus intelligentia Moſem divinum magiſtrum non conſulerent: cum in ritualibus, tum in judicialibus. Quæ omnia dubia ſacer Vates, non niſi juxta Dei voluntatem, diſſolveret, ut in plurimis expreſſe fertur in Sacra pagina: ut de blaſphemo, de filiabus Zelopha, de ſpoliis ab inimicis in bello captis, purificandis, & mille aliis, in quibus Moſes non niſi Deo conſulto decernere audebat: igitur omnia quæ tunc occurrere dubia circa ritus exequendos, juxta Dei placitum Moſes explicuit, & poſteris modus agendi tunc præſcriptus de generatione ingenerationem, ut à Deo præceptus ſemper obſervatus. Qui poſtea populo jam per captivitatem diſperſo à Magiſtris, ne temporis tractu populus obliviſceretur, vel in diverſas ſuperſtitiones laberetur, ſcriptis mandatus fuit, quæ *Miſnah* à nobis appellatur.

Hæc veritas, & Legis oralis neceſſitas, aliquibus exemplis amplius illuſtrabitur. Jubet Deus circumciſionem: Oportebat ergo dicere quomodo fieri debebat, ut vera eſſet & ut à Deo præcepta: Mahometani, & plurimæ aliæ gentes circumciduntur, ſed poſt paucum tempus interiore pellicula non ſimul abſciſſa, increſcit, & totaliter operit, quaſi novo præputio renaſcente. An ſic circumciſionem Judæo licet efficere, qui paulo poſt iterum præputiatus evadat? Ergo Lex oralis quæ nobis utramque pelliculam, & internam, & externam abſcindere docet, divina eſt, & à Moſe edocta, ut, ut à Deo recepit, circumciſionem exerceremus. Quod fimbriæ penderent ex quatuor veſtis angulis, præceptum divinum eſt, ſed quales debeant eſſe fimbriæ, quas Ziziot vocamus, Moſes non ſcripſit: & quis dubitat, quod Jeſus, ut bonus & perfectus Judæus, etiam geſtaverit, non humanæ traditioni, ſed Legi obediens, non ſolum in præcepti ſubſtantia, ſed in ſuæ executionis modo. Immaculatas victimas Deus exigebat: & maculatas ſemper abominabatur, & illicitas fecit: Sed in quo conſiſterent tales maculæ non omnino expreſſit: quia oporteret omnes pravas affectiones percurrere, quibus animalia corripi ſolent, ut pro ſacrificio fuiſſent inepta: quas omnes per eam traditionem à Moſe Judæi habuere: Nec aliud erat principium unde colligerent, cum id ex naturali ratione minime dependeat. Pariter in præceptis negativis, ubi plurima ſunt, quæ niſi ex divina traditione dignoſci non poſſent:

Sunt etiam non pauca opera ſervilia quæ die Sabbati fieri licet, cum circa ægrotos, tum in variis neceſſitatis caſibus; præcipue ſi ad charitatem pertineant. Sicuti ut puerulo debili, quod circumciſio differatur: & quod in die Sabbati fieri poſſit, & debeat, ſi in eum octava dies à nativitate inciderit. Quod in die expiationis, onerata prius medici conſcientia, ægrotans nutrimentum capiat; alias abſciſſionis animæ pœna prohibitum. Profecto ſi hæc, & plura alia, ut diſpenſarentur Papam haberemus, non oporteret ad Deum in Synaï præcipientem recurrere. Nec neceſſe eſt Legis oralis plura percurrere, dummodo Doctiſſimus Vir agnoſcat, quod nil per eam facimus, aut intelligimus, quam modum exercendi cultum externum, cum neceſſario aliquo modo fieri debeat. Ideoque Lex oralis, de præceptorum ſubſtantia nil adimit, neque ei aliquid addit, potius exactam obſervantiam Legi conciliat: ita ut nec novam Legem, nec aliud aliquod præceptum conſtituat. Sic credere oportet, cum talia decreta à Synedrio profluxerint, cui Deus abſolute obedire juſſit, neque ad dextram, neque ad ſiniſtram deflectere: ſed omnibus quæ Judæis dixiſſent auſcultare: dixerunt incorrupta traditione ſe à Moſe ſic fuiſſe edoctos, ergo Dei decreto populus ſic credere tenetur. Quod Chriſtus etiam plane ſentiebat, cum dixit, eis Judicibus *in omnibus parendum eſſe, quia in cathedra Moſis ſedebant*: id eſt, quaſi ſi idem Moſes loqueretur, quod idem ac ſi Deus præcipiat. Hoc profecto non intelligebat Chriſtus de littera ſacræ paginæ quæ ab omnibus habebatur, & ut divina credebatur, ſed de intelligentia præceptorum, & modo, quo effici debebant; ideo dixit, *facite omnia, quæ dixerint vobis*; de factilibus igitur admonebat. Et ille ſenatus dubia quæ in populo excitabantur, circa Legem, non ex ſcripta, ſed ex traditione à Moſe habita dirimebat; quia aliunde non poterat. Cæteraque ſepes ad Legem vocamus, ut ſapientum ſtatuta, & præcautiones, ne Legis præcepta prævaricentur, credimus, non ut divina præcepta. Veluti Deus jubet pœna abſciſſionis animæ ne quis cum menſtruata congrediatur: Jubent noſtri ſapientes, ne cum ea comcumbat: ne eam oſculetur, aut quod ſimile faciat, ne forſan ex iis actibus, aliâs à Deo non prohibitis, ad præcepti prævaricationem progrediatur. Eadem providentia pro virtutum moralium obſervantia, ſolent cordati homines uti, plurimos actus vitando, ex quibus, in virtutis corruptionem, homo facile laberetur. Quod in his aliquid, vel plurimum ſuperſtitionis inſertum ſit, nec diffitebor: quod etiam in Euangelio legiſſe memini: in vaſculorum purgatione: in exactiſſima manuum lotione, quas majorum traditiones appellat. Sed hæ traditiones nunquam ut divinæ receptæ fuerunt, aut à Deo commendatæ, ſed humanæ, propter aliquos fines, quos faſtidioſum foret referre, ab antiquis inſtitutæ. Nil tamen in ipſis, vel contra honeſtatem, aut bonos mores reperias, aut quod pravam ſuperſtitionem redoleat. Plures adinventiones ſibi confinxit Papiſtica eccleſia, quæ contra Dei gloriam & adorationem certo putantur: Si quæ in Baptiſmate recenſeremus, paginam integram ſcribere non ſufficeret: quot in chriſmate: quot in aquæ luſtralis conſecratione: in aræ, in campanæ, in altaris dicatione: hæc certe infinita ſunt: tamen deteriora ipſis, & magis ſuperſtitioſa Chriſtianis videntur quæ Judæi faciunt, vaſa purificando aqua ſuper infuſa, & ut panem comedant manus abluere: ſed quis tales inconſequentias non irrideat? Hæc ſufficiant prò Doctiſſimo Viro ſatisfaciendo, quod nec Lege orali, nec ſepibus ſeu inſtitutis humanis ad prævaricationem præcavendam Legis divinæ, parentes Iſraëlem ſefellere, quidquid ſui Doctores in oppoſitum probaverint. Ad paragraphum in ultimo Fol. qui incipit: *Quando vero religio*: Abunde reſpondiſſe videor, ideoque libenter abſtineo.

Num.

Num. VII.

Probatur certitudo Legis divinæ, & ſacri libri Moſis.

QUod attinet ad comparationem, quam Doctiſſimus Vir agit inter Euangelium, & libros Moſis; vellem reſponſionem non adhibere, ne modeſtiæ limites excedere cogar: Dicam tamen aliquid, quia ſcio Doctiſſimum Virum id deſiderare, & non bene laturum me omnino abſtinere.

Oportet ex ipſis Doctoribus Chriſtianis probationem aſſumere, ex qua Euangelica ſcripta, cum Vetere Teſtamento, nullatenus certitudine comparari poſſe, conſtare queat. Præter Paganos, qui idololatriam abſolute colunt; totum mundum occupant Chriſtiani, Judæi, & Mahometani: qui omnes unanimes fatentur Moſis libros eſſe divinos, quamvis Mahometici barbare querantur, quod Judæi ex ſacris ſcriptis malitioſe Mahomet nomen expunxerint. In cæteris minime dubitant: & ſacrum Legis volumen in Synagogis ſervatum, maximè venerantur: adeo ut ſi aqua ſuo tempore agris deficiat, Judæos cogant, ut noſtram leiturgiam ſecundum mores, recitantes, Legis volumen per campos deferant, quos mirabili cum devotione Mauri inſequuntur, credentes ſtatim ſe aquam è cœlo habituros; tanta cum ſuperſtitione librum venerantur. At Chriſtiani nunquam ei divinitatem denegarunt, (præter ſtultos Manicheos;) cum ſuæ religionis fundamentum ſit. Alkoranus, ut barbarus à Judæis, & Chriſtianis deſpicitur, & in aliquibus non modo falſus, ſed aut ridiculus, aut abominabilis putatur. Euangelium à Mahometanis ut falſum rejicitur: nec tales libros aliquando receperunt, eoſque divinos eſſe perpetuo negant. Judaiſmus pariter divinos nunquam agnovit, ſed Græcorum inventum, aliquorum ex Judæa interventione. Reſtat ergo liber Moſis in pacifica ſuæ veritatis & divinitatis poſſeſſione, in ſententia Chriſtiani, Judæi, & Mahometani; quod idem eſt ac totius orbis. Non igitur id quod ab duabus hominum partibus in dubium vocatur recte comparandum eſt cum eo libro, qui ab omnibus, ut verus, & divinus, abſque dubio, & diſputatione, religioſiſſimè recipitur: Quia id pro vero conſtanter habetur, quod à nullis hominum dubitatur, ſed omnes unanimes verum eſſe credunt. Verum Euangelii liber, quamvis à Chriſtianis credatur, ab aliis duabus hominum partibus eam fidem non fuit aſſecutus. Hæc eſt ratio congruentiæ, non evidenter concludens, ſed librorum Moſis dignitatem commendans.

Probatur etiam Veteris Teſtamenti certitudo: quia à primis parentibus, ad præſentes liber iſte non interrupta traditione, ut divinum oraculum, pervenit: non eſt igitur ratio, quæ talem non eſſe ſuadeat: cum parentes, ut ſupra probavimus, filios decipere voluiſſe probabile non ſit. Sed contra hoc urget Doctiſſimus Vir: Quod ſi quis dixerit, librum Moſis fuiſſe tempore captivitatis Babylonicæ deperditum: poſtea vero quod Eſdras caput Synedrii cum aliis ejuſdem Senatus confratribus, ex quibuſdam conſervatis laciniis, Legis volumen, quod nunc habemus conſtruxit: quibus rationibus oppoſitum probare poſſemus? Præſertim cum aliqua ibi reperiantur, quæ ſic accidiſſe, non obſcurè ſignificant: ut plurimi noſtri ſeculi non ſine mentis acumine, & ſubtilitate detexere.

Hoc argumentum plurima improbabilia ſupponeret, quæ examinare opus eſt. Primum ego quærerem à proponente: An credat ille, quod Eſdras originale aliquod habuit perfectum, & purum, ex quo fideliter, quod habemus, ſcripſit? Quod ſi ita fuit, non librum conſcripſit, ſed ex vetere originali exemplar aliquod deſcripſit. Sed ab interrogante hoc

te hoc plane negaretur ; Sed aliquas lacinias , ſeu fragmenta Legis Eſdram inveniſſe , ex quibus hunc librum compoſuit , aſſereret. Sed quid hoc ſignificare vult ? Quod exſtabat liber Moſis , tamen non bene , neque integre compactus : aut characteribus non recte exaratis , ſed alicubi deletis : Quod aliqua capita deficiebant , alia extabant ? Sed quis hæc noviſſe potuit niſi Eſdras ipſe in ſuis ſcriptis revelaſſet ? Quod non fecit : Ergo hoc ad libitum , & ſine fundamento proponeretur. Quod ſi Eſdras ex ſuo cerebro librum confinxit , vel ex reſervatis fragmentis , aut notiis , tot Dei cum Moſe , & populo colloquia , tot minutias , & circumſtantias mentiri auderet coram integro ſapientum , & Prophetarum Senatu ? Quomodo omnes in eandem fraudem convenirent ? Niſi forte Pentateuchum memoria ſervaſſent : hoc fateor non eſſe impoſſibile ; ſi quidem video , quod aliqui ex noſtris Rabbinis , qui per plurimos annos ſacræ literæ ſtudio dediti fuerunt , non ſolum quinque Moſis libros , ſed etiam Miſnam , quæ majore volumine continetur , ita memoria ſervant , ut de verbo ad verbum recitare ſoleant : pro quo præmia ſtudentibus magiſtri largiuntur. Quid ergo mirum , quod illi homines , qui oneroſo Thalmudis ſtudio tunc carebant , Moſis librum memoria ſervaſſent. Sed ſi aliter fieret , & aliqua , vel pleraque ex proprio cerebro confingerent , neque ipſi inter ſe convenirent , neque talis liber univerſim reciperetur à Judæis per varias regiones eo tempore jam diſperſis , in quibus principaliores erant , & Sacerdotes ; quos qui ad patriam redierant precati fuere quod Levitas , & Sacerdotes mitterent , qui Templi cultui inſervirent , quibus maxime carebant. Iſti igitur quomodo fabuloſum , & confictum librum recenter conſtructum , ut divinum reciperent , & Moſis eſſe crederent ? Præterquam deperditum fuiſſe in captivitate , non veriſimile eſt ; cum & Iſaiæ , Oſeæ , Hieremiæ , & aliorum libri Prophetici ſervati fuerint , qui non tanti haberi debebant , quanti divinæ Legis ſcripta : Ergo ſicuti illi perfecti permanſere , quare ex divina Lege aliquæ dumtaxat laciniæ perſeverarent ? Hoc quidem ad libitum aſſereretur , & ſine probabili aliquo fundamento , ſeu ratiocinio. Inſuper liber iſte claram , & expreſſam continet prophetiam de populi , & regni totali everſione , & hac quam patitur captivitate , ac de ejuſdem populi duratione ab omnibus gentibus ſeparati per tot ſecula , cum circumſtantiis adeo individualibus , ut rem jam præteritam magis ſignificare videatur , quam futurum rerum eventum. Quem librum ſeu Legem in eo contentam Danielis *prophetia* clara, de ultima Templi everſione , & populi extrema ruina ſuo ſtatuto tempore , divinum eſſe prædicat , ad cujus veritatis confirmationem ea omnia dirigebantur , quod neque Ethnicus rationabiliter negare quit , ut in fine præcedentis ſcripti clare probavi.

Num. VIII.

Quod Euangelii Libri non eandem habent certitudinem.

POſſem nunc ab æquilibrio cum Euangelio abſtinere , ſed in Doctiſſimi Viri gratiam aliqua etiam proponam excuſationis , non impugnationis prætextu. Primum , cum Euangelium pro Judæis primo & principaliter fuerit , quod & quatuor Euangelia , & cætera omnia in novo Teſtamento contenta , unica lingua Græca fuerint conſcripta , valde miramur : Adhuc & Epiſtola ad Romanos , & ad particularem Romanum , cujus ſervus ad Paulum effugerat : atque etiam ad Hebræos : ita ut videatur totum Euangelium à Græcis fuiſſe compactum : quippe nunquam lingua Græca fuit ita vulgaris , Romanis , Gallis , Hiſpanis , Germanis cæteriſque Europæ nationibus , ac Latina. Romanis omnia hæc regna

tunc

nunc poſſidentibus: neque Aſiaticis Judæis pluſquam Hebræa, quæ adhuc noſtro tempore ab Iſraëlitis in omnibus ſuæ diſperſionis locis, ut vernacula habetur, & ſemper habita fuit: ſed Græca non niſi iis qui Græciæ civitates habitabant. Dubitatur ergo quare omnia ſola hac lingua Spiritus Sanctus influxerit, quæ paulo poſt non niſi à paucis intelligenda erat?

Eſt etiam notatu dignum, quod ante hæc quatuor Euangelia alia plura fuerint conſcripta, ut refert Lucas *Cap.* 1. *verſ.* 1. Qui etiam ſe eam hiſtoriam *ſcribere voluiſſe*, ait: *Ut ſciret certo Theophilus* quidam, *quomodo res ea geſta ſuiſſet, ut ab ocularibus teſtibus fuerat informatus.* Non ab Spiritus Sancti afflatu ad ſcribendum commotum fuiſſe dicit; ſed quod ei etiam ſcribere placuit. Non, ut omnes homines ſcirent, & ad Deum converterentur; ſed ut Theophylus de iis, quæ jam crediderat, amplius informaretur. Non quæ ipſe viderat, ſed quæ ab aliis audiverat vera eſſe, ſcribere animum induxit, Sancti ſpiritus, vel Dei revelationis nulla prorſus facta mentione. Contra omnium Prophetarum ſtylum, qui ſemper dixerant, *& loquutus eſt mihi Dominus: Sic ait Dominus, verbum Domini:* præſertim Moſes, qui fere in omnibus lineis divini ſpiritus influxum refert: *& dixit Dominus Moſi: & Dominus mihi dixit:* ne aliquid à ſe dictum populus crederet, ſed omnia Spiritus Sancti afflatu ſuis mentibus indita cognoſceret. Quod nullus ex Apoſtolis in ſuis Euangeliis, vel aliis libris, aſſerere auſus fuit.

Fuerunt quidem plurima, præter quatuor Euangelia, quorum aliqua refert Hieronymus & alii Patres, quæ diverſarum hæreſum fuere principia: ut ad Ægyptios, ad Hebræos, Thomæ, Bartholomæi, duodecim Apoſtolorum: Baſilidis, Harpocræ, & alia quæ referre foret ſuperfluum, quorum ſingula ſuos fautores habuerunt, diverſiſque contentionibus occaſionem dedere. Hæc omnia Euangelia inter ſe de rei veritate contendentia, temporis tractu, & Conciliorum authoritate rejecta fuere, quatuor dumtaxat in Europa admiſſis, utpote inter ſe magis conformibus. Sed non à toto Chriſtianiſmo exploſa fuere, quia à Thoma conſcriptum in plurimis Africæ, & Aſiæ eccleſiis perſeverat, ut unica ſuæ fidei regula: quod & ego vidi, & Latinè mihi interpretabatur Archiepiſcopus, neſcio cujus Armeniæ civitatis, qui Romæ Latinitatem didicerat, cum quo per aliquot menſes in hac civitate conſuetudinem habui, & verè teſtor me tot errores, ſuperſtitiones, & hæretica dogmata ibi legiſſe, ut valde mirarer Euangelii nomine inſigniri. Quod ipſe conſtanter affirmabat eſſe verbum Dei ab cæteris occidentalibus Chriſtianis nunquam falſificatum. Bone Deus, quam bella cætera alia Euangelia continerent, ſiquidem à majore parte Chriſtianiſmi fuere rejecta!

Joannis Euangelium non niſi poſt multos annos à Chriſti morte, apparuit. Aliqui Doctores dicunt, quod in monte Pathmos magno cum tonitruum ſtrepitu fuit cælitus demiſſum. Alii quod in fundamentis Templi Salomonis inventum fuit. Alii quod in palude columna marmorea incluſum. Sed major pars Doctorum ſuſtinet quod Johannes ab Epiſcopis Aſiæ rogatus, contra hæreticos Ebionitas, Euangelium ſcripſit, qui Chriſti divinitatem negabant (ut hodie Sociniani) ab aliis tribus Euangeliſtis non clare aſſertam (tanta à principio circa Euangelicum dogma fuit controverſia).

Præterea in hoc Euangelio aliqua ſunt, quæ Apocrypha ab antiquis Patribus cenſentur: ut de Angelo in horto Chriſtum confortante. De adultera à Judæis coram Chriſto accuſata: quam hiſtoriam Euſebius *Lib.* III. *cap.* XXXIX. *Hiſtoriæ eccleſiaſticæ*, ait: *Papias addidit quandam hiſtoriam de muliere adultera à Judæis coram Chriſto accuſata, quæ extat in Euangelio, quod dicitur ad Hebræos;* Non ergo erat in Euangelio Joannis: quod ſi fuiſſet, fruſtra ad apocryphum Euangelium recurreret: nec certam quandam hiſtoriam nominaret. Hieronymus *Lib.* II. *contra peregrinos*, dicit: *Quod hæc hiſtoria in plurimis Græcorum, & Latinorum codicibus legebatur:* Ergo non in omnibus. Epiphanius *Lib.* II. aſſerit de hac hiſtoria: Quod *audax aliquis, ex Euangelii ad Hebræos confictoribus, eam ſcripſit*, ibique per Tatianum Hæreſiarcham compoſitam fuiſſe

opinatur. Neque aliquis ex Græcis commentatoribus, qui totum Euangelium explicuerunt, huic capiti commentarium fecere. Sic de Probatica piſcina Anabaptiſtæ autumant, qui non infirmis fulcris nituntur, ut eam nunquam extitiſſe, neque Euangelium de ea locutum, probare poſſint.

Quod attinet ad Lucam, præter evidentem contradictionem quam circa Chriſti genealogiam videtur facere Matthæo, aliqua etiam habet, quæ ab antiquis doctoribus non admittuntur. Hilarius *Lib.* X. neque Angelum Jeſum in horto conſolantem, neque ſanguinis ſudorem, vera eſſe concedit: Sic ait: ***Certe nec ignorare debemus, quod in plurimis libris Græcis & Latinis nil invenitur de Angelo, nec de ſanguinis ſudore.*** Plura referre poſſem, in quibus autores primitivæ eccleſiæ circa capita integra Euangelii maxime dubitarunt, & in varias ſententias abiere.

Matthæus fertur Hebraico idiomate ſcripſiſſe, ſed quod eo autographo deperdito Græco ſermone poſtea tranſlatum apparuit ab incerto autore ea lingua donatum. Marcus eſt iſtius Euangelii, ut graviſſimi Doctores aſſerunt, abſque rerum geſtarum ordine, compilator. In cujus præfatione ait Hieronymus, quod ***Papias Epiſcopus Hieroſolymitanus hujus Marci mentionem facit***: Quem ſacrum fuiſſe ſcriptorem confirmavit Clemens Romanus Epiſcopus. Eſt certe notatu dignum, hunc magnum Doctorem dixiſſe: ***Euangeliſtam talibus teſtimoniis ad ſuam verificationem indiguiſſe:*** quod Euangelium Pontificii aſſerunt fuiſſe à Petro Romæ confirmatum: Cum tamen Reformati negent Petrum aliquando Romæ deguiſſe.

Epiſtola ad Hebræos non ab omnibus Paulo tribuitur, ſed incerto alicui Autori: ſic ex Reformatis præcipui opinantur, contra totius Chriſtianiſmi receptam opinionem, & antiquam traditionem. Quod idem de Apocalypſi priſci Doctores opinabantur: qui liber, ut refert Euſebius *Lib.* III. Cerintho attribuebatur ſub nomine Joannis conſcriptus, ut ſuam ſententiam ſuadere poſſet, de mille annis Chriſto in terris regnaturo. Atque etiam Hieronymus ab eccleſiis Græcis, non ita libere hunc librum recipi, expreſſe fatetur. Quapropter neque Doctiſſimus Athanaſius, neque Concilium Laodicenum Apocalypſim inter Canonicas Scripturas recenſent. Tandem nullus liber, nulla fere Apoſtolorum Epiſtola, neque Acta Apoſtolorum abſque contentione à primis, & poſteris Chriſtianis, accepta fuere: quamtamvis multæ ſint ſolutiones, variis temporibus ab inſignibus viris excogitatæ, quibus hæ Euangelii maculæ abluerentur. Nec loquar de querelis quas antiqui Patres Eccleſiæ habuere circa Euangelii textus corruptionem: jam Græca exemplaria, jam Latina infinitis erroribus ſcatere, deplorantes: quod Latina per Græca, & hæc per Latina explicanda eſſent, ſinguli juxta ſuum placitum aſſerentes. Hoc certe noſtro ſeculo recentiſſime conſitetur Doctiſſimus Vir Voſſius *de ætate mundi cap.* 11. Ut ſacri textus Veteris Teſtamenti autoritatem diminuat, ſic ait: *Nullam autem habuiſſe curam Deum eorum, qui deſcripſere Novi Fœderis libros, in quibus tanta eſt lectionis varietas, ut ſi quis omnes inter ſe committeret codices, quot verba totidem pene ſit inventurus diſcrepantias*, &c. Poſſunt quidem librarii, ſeu ſcriptores errores committere in aliquibus dictionibus Sacri textus; ſed non qui non tales eſſe ſtatim cognoſcantur, & emendentur ex correctioribus exemplaribus: non qui controvertantur à Doctoribus, aliis ſuſtinentibus, aliis errores eſſe negantibus. Ideo in volumine, quod in Synagogis ſervatur, & ad populum legitur, nullus poteſt error occurrere: non ſolum propter ſcribentis maximam curam, ſed quia uſque ad apices ab aliis examinatur: nec id ſolum, ſed caput quod ſequenti die legendum publice eſt, die præcedenti à Rabbinis exactiſſime percurritur, ſi forte in aliquo defecerit, quamvis minimo. Quod ſi Rabbinus qui publice recitat, lapſu linguæ tantillum deviaverit, videres totum populum quaſi facto tumultu, ſimul clamantem, ut dictionem repetat, & ille pro errore tali argenti ſumma mul-

ma multatur ; quæ adjudicatur pauperibus. Quod ſi talia volumina quæ in Synagogis ſervantur , conferrentur , quotquot ſunt in toto orbe terrarum ubi Judæi inhabitant , pura , & omnino conformia , ſine aliqua erroris macula invenirentur : neque aliter aliquando inventa fuere. Sed non hoc idem aſſerit Doctiſſimus Voſſius de Novo Teſtamento , ſed quod , *quot verba tot pene inveniuntur diſcordantiæ* , de quo Græci , & Latini antiquitus querebantur , ſinguli ſuos errores ſuſtinentes.

Has injurias à principio paſſum fuit Euangelium : Sed majore cum providentia Vetus Teſtamentum à Deo ſervatum : Sed non ſolum à Judæis , ſed à gentibus etiam receptum , ſemper incorruptum , & in ſumma veneratione habitum , ejus veritate nunquam in dubium revocata ; verum quidem eſt quod cæterorum librorum præter quinque Moſis , certos autores aſſignare non poſſumus , ſi Prophetarum excipias , quorum nominibus inſcribuntur. Id tamen nil Veteris Teſtamenti veritati obeſt , quippe tota religio conſiſtit in libris Moſis , in cæteris nullum fidei , ſeu Legis dogma ſtatuitur , neque ante eos libros , minus perfectam Legem habebat Iſraël , quam poſt eorum inſcriptionem : Nec crediderim Samuelem fuiſſe imperfectiorem Judæum quam qui poſtea ſucceſſere , eo quod tales libros non viderit. Sed Euangelii libri omnes eam religionem conſtituunt , fidei dogmata inſtruunt , pro quibus quatuor Euangelia minime ſufficerent , præſertim ſi Paulus non ſcripſiſſet , ex quo major pars , vel tota Chriſtiana theologia effluxit , quamvis eam Petrus difficilem , & non niſi cum multa cura legendam putabat. De his ergo , vel de aliqua ejus parte Doctores Eccleſiæ dubitare , ac qui fuerint autores controvertere , & ignorare , multum autoritatis adimit , ne cum libris Moſis comparari debeant , aut poſſint. Eſt igitur liber Moſis ita perfectus , & purus , atque ab erroribus alienus , ab ejus conditore per tot ſecula , variis in nationibus ſervatus , ut cætera naturalia , quæ Deus non corruptioni expoſita creavit ; ut cœli , ſol , & aſtra : quæ à ſua formatione non majore providentia incorrupta ſervantur , & ſubſiſtunt , quam divinæ Legis libri , qui nunquam aliquam mutationem experti fuerunt.

Cæteris , quæ de Prophetia in Euangelio etiam contenta , ſicuti in libris Moſis , à Doctiſſimo Viro opponuntur ; breviter reſpondeo. Quod cum omnia poſt Chriſti mortem diverſis temporibus ab Euangeliſtis fuerint conſcripta , nullatenus prophetica eſſe probari queunt , quippe poſt res geſtas ſcribere , quod prædicta fuerant , & proportionatam hiſtoriam contexere , in qua futura prænuntientur ; ſatis facile eſt. Ideo noſtram diſputationem ſolummodo inſtitueramus ; an ea quæ Chriſtus circa Iſraëlem feciſſe legitur in Euangelio , an ea nova religio , an ea fides in Meſſiam , ut in Deum & hominem , an illud regnum cœleſte , fuerit in Vetere Teſtamento à Deo prænuntiatum , ita ut ille populus teneretur talium fidem habere , eaque expectare , ut poſtea acta fuere ? In ſumma reſpondet Doctiſſimus Vir : quod Deus non voluit quod Iſraël , ante Meſſiæ adventum , ſciret , quod Lex Moſis erat typica , aut figura alterius futuræ : quod cognoſceret regnum Meſſiæ futurum eſſe cæleſte , potius quod terrenum expectaret , & regem qui eam ab hoſtibus liberaret : ex quibus Doctiſſimi Viri concluſionibus infertur , quod nullum ex iſtis , ad Euangelica dogmata pertinentibus , ex Veteri Teſtamento poſſit probari , ſaltem ut Judæo ſuadeatur : niſi prius Euangelio fidem præſtiterit , & ex ipſo credat , Vetus Teſtamentum non ita intelligendum , ut Deus antiquitus volebat , quod Iſraël intelligeret : quod ante Chriſti adventum Iſraël in ſua ſpe fallebatur , & quod ſic placebat Deo ut uſque ad Meſſiam falleretur. Quod vero ſublimiora dederit , non probat promiſſa dediſſe ; Sed alia diverſæ ſpeciei , & naturæ ; cum utraque largiri potuiſſet , ſiquidem inter ſe nullam habebant contrarietatem : & cum cœleſtia ſenſibilia non ſint , non aliunde ſuam certitudinem probare poterant , quam ex promiſſorum clara ,

& aperta adimpletione : quæ cum non fuerit , cætera quæ referuntur ſuſpecta fuerunt : præcipuè cum ex Veteri Teſtamento nullatenus conſtiterint. Reſtat igitur liber Moſis ab omnibus ſine controverſia receptus , nec in toto , neque in aliqua ejus parte deficiens; quidquid noſtri ſeculi ethnici , & ſcioli Præadamitæ , Athei , Theologi politici , Moſis librorum criſis , impie ſed fruſtra oblatraverint. His omnibus Doctiſſimus Vir magna cum ſapientia , & ſubtilitate reſpondet , quæ licet ego admittere nequeam cum ut Judæus , tum ob rationes , quas in hoc ſcripto produxi ; verum quantum debeo ſummo opere veneror. Quod ſi diſputationis ardore aliqua forte non ita modeſte protulerim ; ſuam humanitatem deprecor ignoſcat. Interim me obſequentiſſimum habeat. Valeat Doctiſſimus Vir, mihi in perpetuum colendus.

RES

RESPONSIO
AD
TERTIUM SCRIPTUM
JUDÆI.

Occasio hujus Disquisitionis.

SCopum, quem in hac disquisitione præfixum sibi habuit Vir Doctissimus clare satis hoc scripto ultimo expressit, & jam in primo scripto oblatis quatuor suis quæstionibus non obscure indicavit: Alius is non est, quam à me requirere præceptum aliquod divinum Lege Mosis expressum, aut prophetiam claram & expressam, quæ verbis propriis, nulla umbra aut figura involutis, omnia illa quæ nos sub Euangelio consentanee Mosis ac Prophetarum vaticiniis impleta dicimus, sub Messia implenda fore enuntiet, & quidem ita clare, ut Israël omne istud jam ante Messiæ adventum ita plene ac perfecte cognitum habere debuerit, perinde atque nunc, postquam complementum suum habet, ex historia Euangelii & doctrina Christiana cognitum est. Huc quatuor in initio propositæ quæstiones totæ tendunt: Idem me præstare, & ejusmodi vaticinia proferre debere Vir Doctissimus in scriptis sequentibus urget. Sane si ea stat Viro Doctissimo sententia, unice ejusmodi præcepta aut prophetias requirere, &, si tales non proferantur, nullis argumentis, quantumvis validis, & quantamcunque persuadendi vim habentibus, cedere, frustra hæc inter nos instituitur disquisitio. Tales quippe prophetias aut præcepta divina in Veteri Fœdere non exstare, ultro confiteor.

Verum ego officii mei esse credidi, ostendere, injuria ejusmodi textus à Christianis flagitari: Sufficere, generatim prædictum Messiæ adventum, ejusque personam ac munus eatenus describi, ut quando veniret, ex iis quæ de ipso prædicta erant, quæque ipse consentanea iis docuisset ac fecisset, dignosci posset: Doctrinam autem ejus non

debuiſſe à prophetis jam olim plene deſcribi, ſed ab ipſo cum venerit revelari, & miraculis ſufficienter confirmari. Utque magis Virum Doctiſſimum de religionis Chriſtianæ divinitate convincerem, viciſſim ab ipſo quæſivi, quibus argumentis moti Judæi, Moſen agnoſcant prophetam & legiſlatorem à Deo miſſum: pleniſſime perſuaſus, nulla poſſe proferri argumenta pro divina Moſis miſſione, quin iiſdem multo fortius ac evidentius divina Jeſu Chriſti miſſio comprobetur: ut ita luculentam Viro Doctiſ. Chriſtianæ religionis fundamenta plenius ac planius proponendi, occaſionem haberem; ſi forte ea attentius ad animum revocans gratiæ divinæ ope Meſſiam, jam diu nimis à populo ſuo rejectum, agnoſcat, & ſalutem ab ipſo per fidem exſpectet, & benignitate divina conſequatur. Gratias itaque Viro Doctiſ. habeo, quod ultima hoc ſua reſponſione amplam mihi præbuerit materiam, religionis Chriſtianæ veritatem ac divinitatem contra argutas ipſius exceptiones fortius adſtruendi; quo ſic conſtet, nihil ab acutiſſimi ingenii homine potuiſſe excogitari contra religionem Chriſtianam, & contra argumenta quibus illius veritas ac divinitas adſtruitur, quin facili negotio ita plene diſſolvi poſſit, ut nulla, quę fidem in Chriſtum remorari debeat, ſuperſit difficultas. Ultra quod homo pius & docilis, ac ſalutis ſuę amans, nihil jure exigere poteſt. Itaque ad gloriæ divinæ laudem, diſtincte & per partes in timore Domini Viri Doct. ſcriptum expendam.

Unicum autem præmoneo, me à confirmatione religionis Chriſtianæ initium facturum, ac proinde ordinem diſputationis hactenus à nobis obſervatum aliquatenus immutaturum; ita ut primo oſtenſurus ſim, iiſdem argumentis, quibus Legis divinitas adſtruitur, multo fortius Euangelii divinitatem confirmari; cui diſputationi occaſionem dedit quæſtio mea in primo meo reſponſo Viro Doct. propoſita, quæque ſemper ultimo loco tractata fuit. Non id facio turbandi ordinis ſtudio, ſed potius, quia ordinis ratio eam mutationem exigere videtur. Cum enim Viri Doct. quæſtiones revera ſint objectiones contra religionem Chriſtianam, ordinis ratio omnino requirere videtur, ut prius religio Chriſtiana adſtruatur, deinde objectionibus, quæ contra eam per quæſtiones inſtituuntur, occurratur. Idque eo magis, quia ipſe Vir Doct. agnoſcit, *Quæſito quarto Num. II. pag.* 129. *in hoc totius diſputationis noſtræ negotium tandem conſiſtere.* Et merito. Solidis enim argumentis ſemel adſtructa religionis Chriſtianæ veritate ac divinitate, eò ipſo omnes Apoſtolorum interpretationes, quibus Prophetiarum Veteris

teris Teſtamenti vaticinia Chriſto adaptarunt, & in Jeſu Chriſto ſuum habere complementum docuerunt, evidentiſſime arguuntur non ex proprio cerebro temere eſſe efficta, uti Judæi credunt, ſed à Spiritu Sancto dictata, qui pleniorem ſenſum, olim ſub verborum involucris latentem, Apoſtolis revelavit. Quo evicto, omnes Viri Doctiſſimi objectiones, quæſtionibus ipſius quatuor comprehenſæ, ſponte evaneſcunt, omneſque illius interpretationes Apoſtolorum interpretationibus oppoſitæ, ſpuriæ eſſe convincuntur. Jure merito ergo ordinem mutaſſe videor.

In reliquis eundem quem in prȩcedentibus ordinem ſervavi. Non ſemper quidem Viri Doct. veſtigiis preſſe inſiſto; quoniam nonnunquam occaſione ex iis quȩ tractat arrepta, pro fœcunditate ingenii ſui digreſſiones facit; aliquando quod ſemel jam dixit, materiæ affinitate invitatus aliquoties repetit. Ego unam eandemque rem ſemel dixiſſe contentus ſingula in proprium locum rejeci, & quæ ſparſim eadem de re in ſcripto Viri Doct. occurrunt, in unum collegi: Quale inter alia eſt, quod variis in locis de perfectione præceptorum Legis cum Euangelio collatorum diſſerit, *Quæſt.* I. *Num.* 11. *& Quæſt* II. *Num.* 11. *& Quæſt* III. *Num.* 1x. ad quæ omnia reſpondeo in meo ſcripto *Quæſt.* IV. *Cap.* I. ubi ex profeſſo ea materia tractatur. Quare ſi hic illic quibuſdam à Viro Doct. dictis à me non eodem loco aliquid reponatur, non exiſtimandum eſt ea à me eſſe prætermiſſa; verum ſingula ſuo loco excuſſa & refutata deprehendentur.

CAPUT I.

Ieſu Chriſti miracula majora ac illuſtriora fuiſſe miraculis Moſis.

Capita hujus diſquiſitionis.

UT de religionis Chriſtianæ divinitate Doctiſſimum Virum convincerem, quæſtio mea fuit, quibus argumentis moti Judæi Moſen agnoſcant Prophetam ac Legiſlatorem divinum. Vir Doct. tam in ſecundo ſuo ſcripto, quam in hoc tertio, *Quæſito quarto*, *Num.* II. *pag.* 129. *circa finem*, duo quibus perſuaſi ſint Judæi profert argumenta, unum deſumtum à continua & non interrupta patrum in filios traditione; alterum à prædictionibus Moſis. Verum in primo argumento inquirendum fuit primo & ante omnia, hujus traditionis fundamentum, ſeu quibus rationibus moti Judæorum patres, Moſen agnoverint Prophetam & Legiſlatorem divinum, ut ita porro hanc veritatem per traditionem ad filios propagare poſſent. Deinde ratio ac modus hujus traditionis, quo Judæi certi eſſe poſſint, traditionem, à primis patribus acceptam, fideliter ac ſine ulla immutatione per ſequentia ſȩcula in ſeros poſteros eſſe propagatam, ut illi indubitata fide acquieſcere poſſint. In omnibus hiſce oſtendi Jeſum Chriſtum multis modis ſuperiorem eſſe Moſe; & quoniam Vir Doct.

pri-

his argumentis motus Moſen agnoſcit Prophetam à Deo miſſum, quæſivi, quomodo recuſare poſſit eandem fidem adhibere Jeſu Chriſto? Reſpondet Vir Doct. quod *ſicut propter traditionem parentum Moſen recipiat ut prophetam divinum, propter eandem Jeſum Chriſtum recipere non poſſit.* Verum quoniam primo fundamentum traditionis parentum inquirendum eſt, deinde ipſius traditionis certitudo, ego, ſepoſita aliquantiſper ad hanc Viri Doct. argumentationem reſponſione, primo inquiram, quibus argumentis Moſis divina miſſio olim coram populo Iſraëlis confirmata fuerit, & cum iis ea quibus Chriſti divina miſſio confirmata fuit conferam: Deinde traditionis, qua utraque religio propagata eſt ad nos uſque, certitudinem inveſtigabo: qua inveſtigata, oſtendam nudam parentum traditionem rationem eſſe viro cordato & ſalutis amanti indignam, qua moveatur ad religionem quandam amplectendum aut rejiciendum; ſed antequam ea momentum aliquod apud ipſum habere poſſit, ante omnia fundamentum illius & propagationis certitudinem eſſe inquirendum: rationem autem dictare, validiora argumenta præferenda eſſe minus validis; & hiſtoriam validioribus confirmatam argumentis evidentius veritatis ſuæ habere teſtimonium: Quare ſi fide recipiatur doctrina, ob ea quæ veritatis ac divinitatis ſuæ habet teſtimonia; evitari non poſſe, ſiquidem ratione, uti æquum eſt, nos duci patiamur, quin ſimiliter tanquam divinam recipiamus doctrinam, cujus veritas ac divinitas iiſdem teſtimoniis illuſtrius ac evidentius demonſtratur. Hoc fundamento comparationem inſtituo inter Moſen & Chriſtum, ac inter Moſis Legem, & Euangelium Jeſu Chriſti: quæ ut tanto melius inſtituatur, ad ipſos primos utriuſque doctrinæ præcones & annuntiatores aſcendendum eſt, & res ab ovo (ut ſic dicam) deducenda.

Miracula ſunt miſſionis divinæ argumentum.

Miſſionis divinæ argumentum indubitatum eſſe vera miracula, ſeu opera magna & ſtupenda, omnem vim creatam excedentia, conſentiunt Judæi & Chriſtiani: quia ea à nemine eſſe poſſunt, niſi à Deo. Quare ut aliquis tanquam legatus à Deo miſſus, mandataque divina ad homines perferens, agnoſcatur, requiritur, ut operibus admirandis, omnemque vim creatam ſuperantibus, illius legationem tanquam literis fiduciariis Deus confirmet, ac per ea illi tanquam ſuo legato autoritatem conciliet, ſimulque homines ad illi fidem præſtandam obliget; ita ut, quicunque conſpicit ejuſmodi opera, quæ non niſi virtute divina exiſtere poſſunt, ad nutum & juſſum hominis alicujus, qui ſe à Deo miſſum dicit, & in dictorum ipſius confirmationem, fieri, fidem illi, niſi Deo refractarius eſſe velit, denegare nequeat. Itaq; ut dijudicemus, utrum Moſes an Chriſtus validioribus miſſionis ſuæ divinæ argumentis inſtructus ſit, utriuſque miracula conſiderare & inter ſe conferre oportet.

Miracula Moſis numero cedunt.

Miracula Moſis eſſe illuſtria ac magna, Moſiſque divinitatem abunde comprobare, nemo Chriſtianus inficias iverit. Verum nec numero, nec excellentia ac magnitudine cum Chriſti miraculis ullo modo comparari poſſunt. Moſis miracula Judæi ſeptuaginta ſex enumerant; & ut eum numerum exſculpant, admodum ſudant & miſere ſe torquent: quædam enim inter ea recenſent quæ miracula non ſunt, licet ſpecialem quandam Dei providentiam eventum illum direxiſſe agnoſcendum ſit; ut quod à filia Pharaonis è flumine ereptus ſit; quædam plane conficta, quod mortuus ſit ſuper ore Domini, & manibus Dei ſepultus: ſæpius etiam, ubi unum tantum eſt miraculum, duo fabricantur: primo enim generale præmittunt miraculum, quod Moſes ſeparaverit terram Goſen, in qua erat Iſraël, nihilominus quando enumerant quatuor plagas, nimirum peſtilentiæ, grandinis, tenebrarum, & cædis primogenitorum, in ſingulis duo conſiderant miracula: unum quod Ægyptii plaga percuſſi;

percussi ; alterum quod Israël ab eâ fuerit immunis : atque ita ex quatuor miraculis octo conficiunt. Idque nullum alium in finem, nisi ut ex numero miraculorum probent Mosen omnibus aliis ante & post ipsum Prophetis simul junctis superiorem esse : quoniam illi omnes septuaginta quatuor tantum edidere miracula. Sed agnoscamus illum numerum, exinde liquebit, à Mose & propter Mosen spatio centum viginti annorum facta esse septuaginta sex miracula : Et si reliquorum adjungamus, eáque omnia propter Legem à Mose latam, & ad ejus confirmationem facta concedamus, à principio mundi, usque ad excidium templi primi, id est, annis ter mille trecentis & viginti octo, facta fuisse miracula centum & quinquaginta.

Miracula J. Christi.

At miraculorum Jesu Christi numerus immensus est, & iniri nequit : tot fuisse scribit Joannes, in fine Euangelii sui, ut *si omnia singulatim conscriberentur, ne totus mundus quidem libros capere posset :* quæ quidem est hyperbolica locutio, qualis illa Dei ad Abrahamum, quod semen ejus multitudine æquaturum esset stellas cœli & arenas maris : sed interim maximam multitudinem, cujus iniri numerus nequeat, designat. Unde *Joan.* VII. 31. Judæorum aliqui conspectis tot Jesu miraculis dixerunt, *Messias cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quæ hic facit ?* Eaque exiguo triennii aut ad summum quadriennii spatio omnia facta fuerunt.

Et gloriâ. Christi miracula sunt facta per virtutem ipsi continuo inhabitantem, Mosi non.

Et sicut miracula Christi miracula Mosis numero, ita & gloria atque excellentia eadem excedunt. Vir Doct., ut miraculorum Mosis gloriam in immensum augeat, dicit, juxta communem Judæorum sententiam, quod se *totius naturæ quasi directorem & arbitrum ostenderit ; quod divinitatem ad libitum quando opus erat è cælo ad se advocabat, & sic in cælis quodammodo potestatem habuerit ; ac omnibus elementis imperaverit.* Sed vero, si historiam sacram attente consideret Vir Doct. deprehendet, Mosen se nihil minus quam naturæ arbitrum ostendisse : Vix ullum enim miraculum fecisse legitur, nisi præeunte mandato divino, aut precibus ad Deum effusis ; uti historiam plagarum Ægypti, & miraculorum in deserto factorum inspicienti, manifestum est. Adeo ut miracula fecerit, non per virtutem sibi inhabitantem, sed quam precibus per intervalla à Deo obtinuit, aut ad Dei mandatum exeruit. D. Jesus vero virtutem miracula faciendi perpetuo sibi inhabitantem habuit, adeo ut, ubicumque & quandocumque vellet, non tantum præsens, sed & absens, *Matth.* VIII. 6, 7, *& seqq. Joan.* IV. 49, 50. *& seqq.* ea ediderit. Nec hoc tantum, sed (quod Moses non potuit, nec de Mose uspiam legitur) eam etiam aliis communicaverit ; ut discipulis suis, *Matth.* X. 8. *Ægrotos sanate, leprosos purgate, mortuos suscitate, dæmonia ejicite : gratis accepistis, gratis date.* Unde & *Luc.* X. 17. discipuli reversi cum gaudio dixerunt, *Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo :* Et generatim in se credentibus : *Joan.* XIV. 17. *Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & majora.* Similiter *Marc.* XVI 17, 18. Eamque potestatem ipsis revera esse communicatam, Actorum Apostolicorum historia docet ; quæ miracula non tantum ab ipsis facta recenset, sed &, quod ea se facere profiteri sint in nomine Christi, hoc est, potestate à Christo accepta, & in confirmationem doctrinæ Christi. Vide inter alia *Act* III. 6. sanationem claudi. *Cap.* IX. 34. Æneæ paralytici. *Cap.* XVI. 18. ejectionem spiritus pythonis ex puella.

Cum ipso Deo Moses non est immediate hic cæus.

Sed præterea, etiamsi concederetur, quod tamen concedi non potest, Mosen omnia

omnia ſua miracula virtute ſibi inhabitante feciſſe, nequaquam tamen cum miraculis Jeſu Chriſti ullatenus comparari poſſent. Primo enim, quod ait de divinitate, quam Moſes ad libitum quando opus erat è cælo ad ſe advocabat, nullo Scripturæ loco comprobari poteſt. Dicit Vir Doct. *cum Domino facie ad faciem ſermonem inſtituit.* Verum eo non ſignificatur, quod ipſa divinitas è cælo deſcenderit, ut cum Moſe loqueretur. Nam ex hiſtoria Moſis liquet, non ipſum Deum, ſed angelum nomine Dei cum Moſe eſſe locutum: Nam & angelus, qui nomine Dei populo præfuit, etiam expreſſe *Dominus* vocatur: Sic *Exod.* XIII. 21. dicitur *Dominus præceßiſſe caſtra Iſraëlis*; & *cap.* XIV. 19. dicitur fuiſſe *angelus*: *In quo* etiam dicitur *eſſe nomen Dei*, *cap.* XXIII. 21. Et qui Moſi apparuit in rubo, qui Moſi dicit, *Ego ſum Deus patris tui*, *Deus Abrahami*, *Iſaaci*, *& Jacobi*, *Exod.* III. 6. qui nomen ſuum dicit eſſe, *Ero qui ero*, *verſ.* 14. expreſſe *verſ.* 2. vocatur *angelus Domini.* Ex quibus (ne alia jam loca allegem) liquet, totam revelationem Moſi factam miniſterio angeli, qui perſonam Dei repræſentavit, ac proinde perinde ac ſi Deus ipſe eſſet locutus eſt. Quod vero dicitur, *non in ſomniis nec in viſione loquar ei, ſed ore ad os, & facie ad faciem, ſicut homo cum amico ſuo loquitur*, non ſignificat, ipſum Deum immediate cum Moſe locutum; ſed quod angelus, qui cum ipſo nomine Dei loquebatur, non per viſiones ac ſomnia ſe ei revelaverit, ſed quod diſtincta ac clara voce ipſum ſit allocutus, adeo ut Moſes eum loquentem clare ſine perturbatione audiverit, & in rebus dubiis ejus oraculum, prout amicus amicum, confidenter conſulere potuerit.

Divinitas quæ deſcendit fuit nubes & ignis.

Sed ſi porro concederetur Judæis, Deum ipſum immediate cum Moſe locutum, ex eo neutiquam ſequitur, Moſen ad libitum divinitatem è cælo ad ſe advocaſſe. Non enim Vir Doct. dicet, ipſam eſſentiam divinam, quæ immenſa eſt, neque cælo ac terra contineri poteſt, è cælo à Moſe advocatam. Per divinitatem ergo quam Moſes advocavit, prout docet Rabbi Manaſſe Ben-Iſraël in fine ſui Conciliatoris, intelligunt Judæi, *nubem Domini quæ interdiu*, *& ignem qui noctu erat ſuper tabernaculum.* Atqui ea non erat ipſa divinitas, ſed præſentiæ Dei benevolæ ſignum viſibile, ex quo indubitatò colligebant, Deum ipſis præſto eſſe & auxiliaturum. Præterea ipſe Vir Doct. paulo poſt contendit miraculum hoc fuiſſe perpetuum; *columna nubis*, ait, *toto deſerti tempore ſuper tabernaculum apparuit.* Si id fuerit perpetuum, quomodo Moſes divinitatem, quæ perpetuo inſidebat tabernaculo, ad ſe è cælo ad libitum advocabat? Ne jam dicam, illud præſentiæ divinæ ſignum primum apparuiſſe Moſe nec advocante, nec ut compareret orante, & procul dubio Moſe ne cogitante quidem; ſed ſpontaneo Dei favore, qui nube illa duce populum per mare rubrum & deſertum ducere voluit. *Exod.* XIII. 21, 22.

Chriſtus in cælis imperium habet.

Hiſce conferamus quæ de Jeſu Chriſto narrat hiſtoria Euangelii. Illum in cælos imperium obtinere, adeo manifeſtum eſt, ut nulla exceptione obſcurari poſſit. Aſcendit in cælum; & in confirmationem ſupremæ ſuæ poteſtatis, inde, juxta promiſſum ſuum, decimo poſt adſcenſionem ſuam diè ipſo Pentecoſtes feſto in Apoſtolos ſuos Spiritum Sanctum demiſit: qui cum ſit ipſius Dei ſpiritus, manifeſtum eſt eum, qui in Spiritum Dei poteſtatem habet, ſuper omnia evectum Deo proximam dignitatem adeptum. Angeli ipſi ut Domino, etiam dum in terris verſaretur, miniſtraſſe leguntur, *Matth.* IV. 11. exaltato autem in cælis ſubjecti eſſe paſſim dicuntur, *Phil.* II. 10. *Eph.* I. 20.

I. 20, 21. 1 Pet. III. 22. Cælum, cum baptizatus eſſet, ipſi fuit apertum, & Spiritus Sanctus inſtar columbæ in ipſum deſcendit, additaque fuit vox è cælo, *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo complacuit anima mea. Matth.* III. 16, 17. Cum hiſce quæ de Moſe dicta ſunt nullatenus comparari queunt.

Chriſti miracula fuere univerſalia.

Quod addit Vir Doct. Moſen in omnia elementa miracula edidiſſe, videamus an in eo ullatenus cum Jeſu Chriſto conferri poſſit. Miracula Chriſti adeo fuere univerſalia, ut vix quicquam in natura excogitari poſſit, in quod Chriſtus poteſtatem ſuam non exercuerit: eſtque tanta miraculorum Chriſti varietas, ut unde initium recenſendi faciendum ſit vix reperiam. Sanavit unico verbo & in inſtanti omnis generis morbos; cæcis natis viſum non tam reſtituit, quam dedit, mutis loquelam, ſurdis auditum, claudis greſſum; paralyticos ſanavit, leproſos mundavit, ſedavit tempeſtatem, inambulavit aquis, piſces in diſcipulorum retia compulit, alium cum ſtatere in ventre in hamos Petri, ut tributum ſolveret, panes multiplicavit, dæmonia ejecit, ac tandem mortuos excitavit: adeo ut poteſtatem ſuam exſeruerit in mare, ventos, piſces, panes, dæmones, morbos, quin & mortem ipſam.

Miracula in ejus gratiam facta.

His ſi addamus ſigna & miracula in ipſius gratiam à Deo facta, magis ejus ſupra Moſen excellentia erit conſpicua. Conceptus eſt virtute Spiritus Sancti, & natus ex virgine illibata: Conceptio illius per angelum eſt annuntiata matri, nativitas per angelum, imo immenſam angelorum multitudinem, celebrata: per novæ ſtellæ apparitionem Magis in oriente indicata: Ipſi poſt baptiſmum ex aquis aſcendenti cælum eſt apertum: Spiritus in eum deſcendit inſtar columbæ, & vox è cælis audita: *Hic eſt filius meus dilectus in quo complacuit anima mea.* Poſtea in monte eſt transfiguratus, eademque vox è cælo audita; & quod omnium miraculorum maximum eſt, & quo Moſes deſtitutus fuit, ex morte à Deo eſt reſuſcitatus; quod quam evidenter ejus miſſionem divinam comprobet, in ſequentibus dicetur. Adeo ut vita ejus, cujus nulla pars iis deſtituta, quaſi continua fuerit miraculorum hactenus inauditorum ſeries. Hiſce ſi jam addamus quæ porro ab Apoſtolis in doctrinæ Chriſtianæ confirmationem facta ſunt, magis illius præ Lege eluceſcet dignitas. Afflatu Spiritus Sancti omnium linguarum cognitionem unico momento adepti, ac de rebus divinis variis linguis locuti ſunt: Impoſitione manuum ſuarum dona Spiritus Sancti fidelibus communicarunt: morbos quoſcunque verbo ſanarunt: mortuos excitarunt: Dæmonia ejecerunt: quin & ipſa Petri prætereuntis umbra, *Act.* V. 15. & ſudaria Pauli ægris impoſita, *Act.* XIX. 12. quemcumque morbum ſanarunt. Quid cum his comparari poſſunt miracula, quæ recenſente Viro Doct. à Moſe, & in confirmationem ipſius Legis ab aliis Prophetis facta ſunt?

Miracula Chriſti habuere effectus permanentes, Moſis non.

Addit Vir Doct. contra meam aſſertionem, miracula Moſis fuiſſe permanentia, ſeu effectus eorum fuiſſe permanentes. Equidem nullius miraculi Moſaici effectum fuiſſe permanens, ego non affirmaverim: Verum generatim loquendo id de miraculis Moſis dici poteſt: Quoniam ferme omnia, paucis tantum exceptis, cito tranſierunt, nec diuturnos & permanentes, qui longo poſt tempore in hominum oculos incurrerent, reliquerunt effectus. Hujuſmodi cum pauca admodum recenſeat Vir Doct. ſatis fatetur reliqua, hoc eſt, pene omnia Moſis miracula, in ipſa operatione miraculoſa tranſiiſſe, nullo relicto ſui veſtigio vel monumento, niſi quod in hominum memoria conſervaretur.

omnia ſua miracula virtute ſibi inhabitante feciſſe, nequaquam tamen cum miraculis Jeſu Chriſti ullatenus comparari poſſent. Primo enim, quod ait de divinitate, quam Moſes ad libitum quando opus erat è cælo ad ſe advocabat, nullo Scripturæ loco comprobari poteſt. Dicit Vir Doct. *cum Domino facie ad faciem ſermonem inſtituit.* Verum eo non ſignificatur, quod ipſa divinitas è cælo deſcenderit, ut cum Moſe loqueretur. Nam ex hiſtoria Moſis liquet, non ipſum Deum, ſed angelum nomine Dei cum Moſe eſſe locutum: Nam & angelus, qui nomine Dei populo præfuit, etiam expreſſe *Dominus* vocatur: Sic *Exod.* XIII. 21. dicitur *Dominus præceßiſſe caſtra Iſraëlis*; & *cap.* XIV. 19. dicitur fuiſſe *angelus*: *In quo* etiam dicitur *eſſe nomen Dei*, *cap.* XXIII. 21. Et qui Moſi apparuit in rubo, qui Moſi dicit, *Ego ſum Deus patris tui, Deus Abrahami, Iſaaci, & Jacobi*, *Exod.* III. 6. qui nomen ſuum dicit eſſe, *Ero qui ero*, *verſ.* 14. expreſſe *verſ.* 2. vocatur *angelus Domini.* Ex quibus (ne alia jam loca allegem) liquet, totam revelationem Moſi factam miniſterio angeli, qui perſonam Dei repræſentavit, ac proinde perinde ac ſi Deus ipſe eſſet locutus eſt. Quod vero dicitur, *non in ſomniis nec in viſione loquar ei, ſed ore ad os, & facie ad faciem, ſicut homo cum amico ſuo loquitur*, non ſignificat, ipſum Deum immediate cum Moſe locutum; ſed quod angelus, qui cum ipſo nomine Dei loquebatur, non per viſiones ac ſomnia ſe ei revelaverit, ſed quod diſtincta ac clara voce ipſum ſit allocutus, adeo ut Moſes eum loquentem clare ſine perturbatione audiverit, & in rebus dubiis ejus oraculum, prout amicus amicum, confidenter conſulere potuerit.

Divinitas quæ deſcendit fuit nubes & ignis.

Sed ſi porro concederetur Judæis, Deum ipſum immediate cum Moſe locutum, ex eo neutiquam ſequitur, Moſen ad libitum divinitatem è cælo ad ſe advocaſſe. Non enim Vir Doct. dicet, ipſam eſſentiam divinam, quæ immenſa eſt, neque cælo ac terra contineri poteſt, è cælo à Moſe advocatam. Per divinitatem ergo quam Moſes advocavit, prout docet Rabbi Manaſſe Ben-Iſraël in fine ſui Conciliatoris, intelligunt Judæi, *nubem Domini quæ interdiu, & ignem qui noctu erat ſuper tabernaculum.* Atqui ea non erat ipſa divinitas, ſed præſentiæ Dei benevolæ ſignum viſibile, ex quo indubitatò colligebant, Deum ipſis præſto eſſe & auxiliaturum. Præterea ipſe Vir Doct. paulo poſt contendit miraculum hoc fuiſſe perpetuum; *columna nubis*, ait, *toto deſerti tempore ſuper tabernaculum apparuit.* Si id fuerit perpetuum, quomodo Moſes divinitatem, quæ perpetuo inſidebat tabernaculo, ad ſe è cælo ad libitum advocabat? Ne jam dicam, illud præſentiæ divinæ ſignum primum apparuiſſe Moſe nec advocante, nec ut compareret orante, & procul dubio Moſe ne cogitante quidem; ſed ſpontaneo Dei favore, qui nube illa duce populum per mare rubrum & deſertum ducere voluit. *Exod.* XIII. 21, 22.

Chriſtus in cælis imperium habet.

Hiſce conferamus quæ de Jeſu Chriſto narrat hiſtoria Euangelii. Illum in cælos imperium obtinere, adeo manifeſtum eſt, ut nulla exceptione obſcurari poſſit. Aſcendit in cælum; & in confirmationem ſupremæ ſuæ poteſtatis, inde, juxta promiſſum ſuum, decimo poſt adſcenſionem ſuam diè ipſo Pentecoſtes feſto in Apoſtolos ſuos Spiritum Sanctum demiſit: qui cum ſit ipſius Dei ſpiritus, manifeſtum eſt eum, qui in Spiritum Dei poteſtatem habet, ſuper omnia evectum Deo proximam dignitatem adeptum. Angeli ipſi ut Domino, etiam dum in terris verſaretur, miniſtraſſe leguntur, *Matth.* IV. 11. exaltato autem in cælis ſubjecti eſſe paſſim dicuntur, *Phil.* II. 10. *Eph.* I. 20.

I. 20, 21. 1 Pet. III. 22. Cælum, cum baptizatus eſſet, ipſi fuit apertum, & Spiritus Sanctus inſtar columbæ in ipſum deſcendit, additaque fuit vox è cælo, *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo complacuit anima mea. Matth.* III. 16, 17. Cum hiſce quæ de Moſe dicta ſunt nullatenus comparari queunt.

Chriſti miracula fuere univerſalia.

Quod addit Vir Doct. Moſen in omnia elementa miracula edidiſſe, videamus an in eo ullatenus cum Jeſu Chriſto conferri poſſit. Miracula Chriſti adeo fuere univerſalia, ut vix quicquam in natura excogitari poſſit, in quod Chriſtus poteſtatem ſuam non exercuerit: eſtque tanta miraculorum Chriſti varietas, ut unde initium recenſendi faciendum ſit vix reperiam. Sanavit unico verbo & in inſtanti omnis generis morbos; cæcis natis viſum non tam reſtituit, quam dedit, mutis loquelam, ſurdis auditum, claudis greſſum; paralyticos ſanavit, leproſos mundavit, ſedavit tempeſtatem, inambulavit aquis, piſces in diſcipulorum retia compulit, alium cum ſtatere in ventre in hamos Petri, ut tributum ſolveret, panes multiplicavit, dæmonia ejecit, ac tandem mortuos excitavit: adeo ut poteſtatem ſuam exſeruerit in mare, ventos, piſces, panes, dæmones, morbos, quin & mortem ipſam.

Miracula in ejus gratiam facta.

His ſi addamus ſigna & miracula in ipſius gratiam à Deo facta, magis ejus ſupra Moſen excellentia erit conſpicua. Conceptus eſt virtute Spiritus Sancti, & natus ex virgine illibata: Conceptio illius per angelum eſt annuntiata matri, nativitas per angelum, imo immenſam angelorum multitudinem, celebrata: per novæ ſtellæ apparitionem Magis in oriente indicata: Ipſi poſt baptiſmum ex aquis aſcendenti cælum eſt apertum: Spiritus in eum deſcendit inſtar columbæ, & vox è cælis audita: *Hic eſt filius meus dilectus in quo complacuit anima mea.* Poſtea in monte eſt transfiguratus, eademque vox è cælo audita; & quod omnium miraculorum maximum eſt, & quo Moſes deſtitutus fuit, ex morte à Deo eſt reſuſcitatus; quod quam evidenter ejus miſſionem divinam comprobet, in ſequentibus dicetur. Adeo ut vita ejus, cujus nulla pars iis deſtituta, quaſi continua fuerit miraculorum hactenus inauditorum ſeries. Hiſce ſi jam addamus quæ porro ab Apoſtolis in doctrinæ Chriſtianæ confirmationem facta ſunt, magis illius præ Lege eluceſcet dignitas. Afflatu Spiritus Sancti omnium linguarum cognitionem unico momento adepti, ac de rebus divinis variis linguis locuti ſunt: Impoſitione manuum ſuarum dona Spiritus Sancti fidelibus communicarunt: morbos quoſcunque verbo ſanarunt: mortuos excitarunt: Dæmonia ejecerunt: quin & ipſa Petri prætereuntis umbra, *Act.* V. 15. & ſudaria Pauli ægris impoſita, *Act.* XIX. 12. quemcumque morbum ſanarunt. Quid cum his comparari poſſunt miracula, quæ recenſente Viro Doct. à Moſe, & in confirmationem ipſius Legis ab aliis Prophetis facta ſunt?

Miracula Chriſti habuere effectus permanentes, Moſis non.

Addit Vir Doct. contra meam aſſertionem, miracula Moſis fuiſſe permanentia, ſeu effectus eorum fuiſſe permanentes. Equidem nullius miraculi Moſaici effectum fuiſſe permanens, ego non affirmaverim: Verum generatim loquendo id de miraculis Moſis dici poteſt: Quoniam ferme omnia, paucis tantum exceptis, cito tranſierunt, nec diuturnos & permanentes, qui longo poſt tempore in hominum oculos incurrerent, reliquerunt effectus. Hujuſmodi cum pauca admodum recenſeat Vir Doct. ſatis fatetur reliqua, hoc eſt, pene omnia Moſis miracula, in ipſa operatione miraculoſa tranſiiſſe, nullo relicto ſui veſtigio vel monumento, niſi quod in hominum memoria conſervaretur.

At miracula D. Jesu ferme omnia eorumque effecta fuere permanentia. A morbis liberati sani, cæci videntes, claudi ambulantes, è quibus dæmones fuere ejecti absque morbis, & mente sibi constante, viventes conspecti sunt ab hominibus, è mortuis resuscitati inter homines versati sunt. Et hac ratione omnia ferme Christi miracula considerando permanentes eorum deprehendentur effectus.

Facta sunt coram omnibus.

Sed aliud est, in quo Vir Doct. miracula Mosis præferenda putat, quod omnia illa *facta sint coram toto Ægypto, & postea in deserto coram toto Israële, omnibus videntibus & audientibus.* Verum D. Jesus hac in parte Mose inferior non est. Verum quidem est, totus populus nunquam fuit congregatus ut omnes simul nemine excepto miracula Jesu conspicerent, neque id fieri potuit: Attamen D. Jesus per vicos & urbes, in Synagogis & plateis, Hierosolymis & in templo, & in ipsa festorum frequentiâ coram ingente hominum multitudine, omnibus, tam inimicis quam amicis, inspectantibus, miracula sua edidit, adeo ut nemo de eorum veritate ambigere potuerit. Imo ait Vir Doct. *paulo post, eo in loco ubi hac gesta narrabantur fidem non præstitere Judæi.* Sed aliud est credere miracula esse facta: aliud, credere illum à quo miracula facta sunt à Deo esse missum & Messiam. Posterius non crediderunt Judæi; non quia opera illa quæ in Euangelio narrantur à Jesu facta negabant; sed quia iis se persuaderi non sunt passi, ut Jesum crederent esse Messiam: Sicut Vir Doct. etiam passim hoc suo scripto contendit, *etiamsi hæc miracula facta essent, tamen non debuisse nec potuisse Judæos Jesum agnoscere esse Messiam.*

Ratio cur Apostoli, etiam factis miraculis, à Judæis male sint vulcati.

Alibi, nempe Num. VI. *ad Quæst.* II. ait Vir Doct. *Verisimile esse, talia non egisse Apostolos, siquidem pugnis & verberibus eos frequenter ex synagogis Judæi abjiciebant: Cum tamen rex Pharao Mosen ita rigoroſe tractare non ausus fuerit, quamvis ab eo totum regnum desolatum atque eversum periclitatus esset.* Sed vero, non videtur Vir Doct. meminisse atrocis illius comminationis, quæ refertur Exod. x. 28. *Dixit Pharao ad Mosen; recede à me, & cave ne ultra videas faciem meam; quocunque die apparueris mihi morieris.* Neque postea Moses coram Pharaone comparuit. Præterea, nullum est in historia Mosis indicium, unde liquet Pharaonem divinam Mosis missionem agnovisse: contraria omnia: nam & postquam egressus esset Israël ex Ægypto, & hæreret circa mare rubrum, eum Pharao cum integro exercitu est insecutus, ut populum internecione deleret; & cum transiret mare rubrum eum insecutus est. Quid evidentius indicium requiri potest, unde colligatur, Pharaonem nec missionem Mosis, nec liberationem Israëlis à Deo esse credidisse? Sed porro, alia fuit miraculorum Mosis, alia miraculorum Jesu Christi conditio: Mosis miracula omnia ferè fuere horrida & formidolosa, variæ nim: plagæ, & postea fulgura, tonitrua, & horrenda in peccatores judicia. Miracula vero Jesu Christi omnia mera fuerunt beneficia, liberationes à morbis & infirmitatibus, similiaque: Atqui notum est, beneficiis homines probos ac veritatis & virtutis amantes proprie allici: pœnis vero malos terreri, non ut credant, sed tantum ut ab externo maleficio desistant. Non mirum igitur impium Pharaonem plagis territum ut à maleficio abstinuerit; infideles autem Judæos beneficiis Jesu Christi & Apostolorum non potuisse retineri, ne eos, quos tutò se lædere posse credebant, quibusvis contumeliis & injuriis male mulctarent.

Cur non oportuerit Christum se redivivum ostendere Judæis.

Objicit Vir Doct. *Quod si Christus jam ex mortuis suscitatus toti Israëlis cœtui publice dixisset,*

dixiſſet, audi Iſraël, ego ſum Dominus, &c. abs dubio totus Iſraël credidiſſet uſque in præſentem diem, nec dubitationi locus relinqueretur. Reſp. 1. Hoc eſſe Deo rationem ac modum præſcribere, quo ſe hominibus revelare debeat: quod ab omni ratione alienum eſt. 2. Semper requirit Vir Doct. ejuſmodi evidentia documenta, quibus Judæi, etiamſi maxime rebelles ac refractarii, neceſſario ad fidem converti debuerint. Quo autem jure id exigere poteſt? Participatio bonorum regni Meſſiæ eſt præmium, quo Deus fidem & obſequium ipſum recipientium & ut regem honorantium remunerari vult. Atqui ſi Deus ita convinceret Judæos, ut nullus dubitationi eſſet relictus locus, præmium illud impio ac refractario perinde præparatum eſſet, atque probo ac piâ animi docilitate ipſum recipienti, ac morigero. Sic nullum eſſet diſcrimen inter improbum ac probum. utrumque enim Deus perinde hac ſua actione converteret. At quando Deus argumenta adhibet, idonea ad convincendum animos pietatis ſtudioſos ac Dei timentes, non vero quæ refractariis ac pertinacibus, etiam invitis, aſſenſum extorqueant, manifeſtum inter utroſque diſcrimen facit, & utrorumque arcana in corde latentia detegit ac manifeſta reddit.

Si ſe oſtendiſſet, non ſequitur, Judæos fuiſſe credituros.

Tandem, neutiquam ſequitur, etiamſi Ieſus Chriſtus ſe ex morte redivivum coram toto populo oſtendiſſet, quod eum ut Meſſiam recepturi fuiſſent. Si hæc ſufficiens Viro Doct. videatur revelatio, quæ nullum dubitandi locum relinquat, quomodo idem ſpondere auſit de aliis Judæis? Miracula Moſis in Ægypto ipſi ſatis manifeſta videntur, ut credat ipſum à Deo miſſum: verum hæc Ægyptiis non perſuaſerunt. Deus dixit publice toti cætui Iſraëlis; *Ego ſum Dominus Deus tuus*, &c. Hoc Viro Doct. poſt tres mille annos ſatis evidens videtur documentum, ut ſculptile non adoret, idemque fortaſſe pro tota ſua gente ſpondere auderet: Et tamen videmus *ipſum* illum populum, qui miracula illa præſens vidit, qui hæc verba à Deo in monte prolata audivit, ſtatim relicto Deo tam clare & manifeſte ſe ipſis oſtentante ad idololatriam deſciviſſe, & vitulum aureum adoraſſe. Si aliquis ex decem tribubus ſub Jerobeamo in Dan & Bethel ſacrificantibus ſimiliter dixiſſet, Si Deus toti cætui Iſraëlis jam in templo miraculoſe apparens publice diceret, ſe eo ſolum in loco coli velle, abs dubio totus Iſraël crederet, nec dubitationi locus relinqueretur; quid huic homini reſpondendum cenſeret Vir Doct. niſi quod Deus pro ſua benignitate hoc tam clare revelaverit, ut nemo pius, nemo cordatus, nemo eam quam debuit docilitatem afferens, poſſit dubitare: Et tamen ea revelatio, quæ ipſi ſummâ cum ratione ſufficere videtur, totis decem tribubus, tot Iſraëlitarum myriadibus, non ſuffecit. Eodem modo & nunc Judæi rejicere potuiſſent Chriſtum, etiamſi poſt mortem ſuam ſe redivivum coram toto populo oſtendiſſet; quod Vir Doct. credit abunde ſufficiens futurum fuiſſe ad fidem Iſraëli perſuadendum. Negare quidem non potuiſſent cum reſurrexiſſe, ſicuti nec miracula, quæ coram oculis ſuis fieri viderunt, negare potuerunt: Verum ſicuti illis conſpectis non fuere permoti ad fidem, ſed ea principi dæmoniorum adſcripſerunt: ita fieri potuiſſet, ut nec ipſius redivivi apparitio ipſos ad fidem adduxiſſet. Cui ſemel conſtitutum eſt alicui rei fidem denegare, etiam clariſſima & evidentiſſima in dubium vocabit, neque ullis ſe rationibus perſuaderi patietur: Præſertim ſi ea ipſi ſtat ſententia, quam Vir Doct. aliquoties in ſcripto ſuo inculcat, non licere Judæo fidem adhibere Chriſto, quantacumque fecerit miracula. Coram talibus fruſtra Chriſtus redivivus apparuiſſet: Principes Sacerdotum & Seniores, qui, narrante Matthæo *cap.* XXVIII.

11. &c. ex relatu militum audiverant omnia prodigia quæ in resurrectione Christi contigere, certi erant, Christi cadaver è monumento à discipulis furto non esse ablatum; & tamen data pecunia persuaserunt militibus, ut falsum illum rumorem dispergerent.

Ita est quæsitus prætextus.

Ita ut hic quæsitus tantum sit prætextus. Si enim revelatio non sit satis clara, quamdiu incredulus aliquis dicere possit, si hoc vel illud fecisset Deus ego credidissem, ubi tandem erit finis? Deus petulantiæ humanæ suis miraculis quotidie inservire deberet: Quod enim tibi satisfacturum dicis, de alio spondere non potes. Ita ut eò tandem redeat Viri Doct. argumentatio: Quod tum solum sufficiens sit revelatio, quando omnes illi credunt. At sic nulla unquam dabitur sufficiens revelatio: semper enim incredulus solidiora quibus ad fidem perducatur requirere potest argumenta, & semper nova ac majora desiderare miracula. Inde tandem sequetur, quod omnis incredulitas pendeat à defectu revelationis, nulla autem à mentis pervicaciâ: Hoc est culpam in Deum conjicere, nisi velit cogere hominum mentes, & nolentibus vim adbibere. Expendenda sunt argumenta æquo pio ac docili animo: Quod si faciat Vir Doct. manifestioribus argumentis Euangelii quam Legis Mosaicæ divinitatem confirmari videbit.

Veritas & certitudo testimonii Apostolorum.

Putat tandem Vir Doct. nullius esse ponderis, quod aliqui homines, duodecim videl. Apostoli, dixerint, se vidisse Jesum redivivum in cælum adscendere. Verum ipse non gravatur testimonio unius Elisæi credere, Eliam vivum in cælum à Deo esse assumtum. Apostoli autem duodecim unanimiter testantur, se Iesum vidisse in cælum ascendentem, non in turbine, ut vix & nonnisi subito id conspici potuerit, sed placide, ita ut ipsum ascendentem perfecte viderint: Et testimonium suum comprobarunt signis & prodigiis admirandis, quæ omnia se in nomine Christi à Iudæis crucifixi, & à Deo Patre resuscitati & in cælis exaltati, & virtute ab ipso accepta, facere constanter professi sunt. Adeo ut unumquodque ab ipsis factum miraculum evidens ascensionis IesuChristi comprobatio fuerit. Et præsertim missio illa Spiritus Sancti in Apostolos die Pentecostes, juxta promissum Domini, per quem in instanti omnium linguarum cognitione fuere imbuti, variisque linguis locuti.

Hisce omnibus non obstantibus Vir Doct. illicitum credit Iudæis, Iesum agnoscere pro Messia, ob rationes quas hic uno tantum verbo attingit, sed quas alibi fusius proposuit: Ad quas itaque hic nihil reponam; sed singulas suo loco, ubicunque occurrent, plenius expendam.

CAPUT II.

Probatur veritas historiæ Novi Testamenti.

HÆc omnia quæ de Iesu Christo diximus eximia sunt, & vere divina : Sed alia jam supereſt quæstio, an probari possit hæc ita vere contigisse, ac proinde justam esse causam quæ historiæ hæc narranti fidem adhibere suadeat. Ego contendo contra Virum Doct. omnes rationes, quibus historiæ Veteris Testamenti veritas comprobatur, validius concludere pro veritate historiæ Novi Testamenti: nullamque justam proferri posse rationem, qua fides illius suspecta reddatur.

Scriptores N. Test. potuere vera scribere.

Ego ut id adstruerem, hoc argumento usus sum. Si falsa est historia Novi Testamenti, alterutrum erit in causa ; vel quod illius scriptores vana credulitate fuerint decepti, & res sibi non exploratas scripserint, aliorum relationi temere credentes : vel quod mundum decipere intendentes ea chartæ commiserint, quæ ipsi confinxerant, quæque falsa esse persuasi erant. At neutrum de iis dici potest. Prius non posse dici, non negat Vir Doctissimus, estque id per se & sua luce manifestum. Restat ergo alterum.

Narrationem suam, si falsa esset, non potuissent confingere.

Hic ego urgeo, discipulos Iesu Christi, etiamsi voluissent fabulam comminisci, non tamen fieri potuisse, ut tam apte inter se cohærentem concinnarent. Historia enim Novi Testamenti per omnia sibi constat. Ipsi vero fuere homines plebeii & idiotæ. Regerit Vir Doct. *Paulum*, à quo plures fuere conscriptæ epistolæ, *non fuisse idiotam*. Fateor : Sed ego respicio scriptores Euangeliorum, quibus historia Iesu Christi continetur, illius præcepta ac promissa recensentur, extra quæ Apostolorum epistolæ nihil ad salutem creditu necessarium continent. Esto Lucas medicus fuerit, nihil singulare habet, quod non & ab aliis sit narratum Euangelistis, nisi forte circumstantiam quandam quæ ad historiæ majorem elucidationem aliquatenus facit. Ipsa etiam Euangelia satis arguunt, ipsorum autores non fuisse homines sapientia & eloquentia humana instructos. Nullo artificio historia est adornata, non accuratus secundum rerum gestarum seriem ordo observatus, non adhibita verborum lenocinia ; sed stylus est humilis, narratio simplex, & in ipsa illa simplicitate vis quædam est & energia, quæ lectoris præjudiciis vacui animum mirifice afficit. Scripturarum intelligentia, quæ in scriptis ipsorum elucet, non studio ac labore acquisita fuit, intenti enim fuere ante vocationem suam solummodo operi manuario ; sed per Spiritum Sanctum miraculose in ipsis producta, qui latentem prophetiarum sensum ipsis reseravit : Ita ut id ad doctrinæ ipsorum confirmationem faciat. Verum & vitæ ipsorum simplicitas etiam in illa cælesti sapientiâ tralucet. Ita ut nihil hic fictum aut fucatum, sed omnia sincera reperiantur.

Nec sperare, se eam mundo persuasuros.

Addidi : Nec potuisse sperare, se eam toti mundo persuadere posse : quia si mentiti fuissent, consentientibus suffragiis hominum, quibus præsentibus miracula illa facta narrant, mendacii coargui potuissent. Objicit Vir Doct. *Hæc non fuisse credita eo in loco ubi facta*

NARRAN-

narrantur. Verum hoc ego constanter nego. Miraculis quidem illis plurimi Judæi non fuere permoti, ut Jesum agnoscerent Messiam, uti paulo ante dixi: sed non negarunt, opera illa à Iesu Christo & Apostolis ejus esse facta. Et siquidem facta non essent, Iudæi, qui crucifixione Christi, & Apostolorum è Synagogis ejectione, manifeste satis odium suum prodebant, eorum falsitatem avidissime coram toto mundo patefeciissent. Penes ipsos erat Reip. imperium, Apostoli ipsorum imperio subjecti; indignissime eorum Senatus ferebat, Iesum, ab ipsis condemnatum & Pilato ut crucifigeretur traditum, prædicari resuscitatum & in cælos sublatum. Itaque omni studio mendacium illud coarguissent, & facile, si miracula illa non contigissent, reprimere potuissent.

Discrimen inter ea, & ficta Papistarum miracula.

Quod autem hic Vir Doct. objicit Papistarum illa ficta miracula, quibus non minus fidei præstitum sit à Christianis, quam Euangelio; nihil plane ad rem facit. Quod enim Vir Doct. dicit, *exactiorem fuisse iis temporibus ordinem in miraculis disquirendis, quam Christi & Apostolorum tempore*; plane aliter se habet. Illicitum fuit illo tempore ullam miraculi, quod jactabatur, disquisitionem instituere; & si quis id negasset, *non fuisset minus*, ut Vir Doct. recte ait, *quam perfidus Judæus, saltem hæreticus.* Itaque tum disseminabantur quædam quasi miracula clam & paucis conscriis facta: quæ non tantum tuto disseminabantur, sed & quæ examinare quibusque contradicere tutum non erat: eaque Monachorum ac Episcoporum autoritate credulæ plebi persuadebantur: Nasutiores, quibus fraus subolebat, mortis aliorumque suppliciorum metu terrebantur, ne ea inquirerent, aut detecta fraude ea in dubium vocarent. Contraria omnia fuere in Apostolis: Miracula ipsorum sine supplicii metu disseminare non licuit; multo minus, si mendacia fuissent, licuisset: In ea inquirere non modo tutum fuit, sed & Magistratui gratum: quin & ipse Magistratus severam inquisitionem instituit: & si quis fraudem aliquam hic detexisset, gratam primoribus Judæorum navavisset operam, & procul dubio præmium meruisset: Apostolos autem ut vanos miraculorum fictorum jactatores, & populi per mendacia seductores, certum manssisset supplicium. Si itaque cum fabulosis hisce Papistarum miraculis fabulas conferre velit Vir Doct. ne cum iis Apostolorum conferat miracula, sed fabulas Rabbinorum, quæ plenis modiis in Thalmude exhibentur, & quædam adeo futiles, insulsæ ac ridiculæ, ut à sani cerebri hominibus excogitari non posse videantur: Quas tamen misera Iudæorum plebs, Rabbinorum autoritate occæcata, ut certissimas veritates à patribus traditas, recipit. Equidem sæpe miratus sum, Rabbinos ineptissimam illam fabulam de morte Mosis, quod postquam bis angelum Samaëlem repulisset, ipsique cornu gloriæ suæ excussisset, tandem super ore Domini, qui osculando animam ipsi è corpore evulserit, mortuus sit, etiam ex ipsa historia sacra velle confirmare. Verum evenit illis, quod *Grotius in Annot. in Matth.* XXI. 43. prudentissime observat: *Inter pœnas Iudaicæ gentis nulla est nobilior, quam quod post Christum repudiatum non modo Prophetiæ dona omnino sunt privati; ita ut illud ipsum lumen olim & sidus peculiare gentis Hebraicæ ex eo ad Christianos transierit; sed quod & omnis illa scientia Legis, quæ humanis præsidiis comparari potest, versa est in putidissimas fabulas, quibus scatet Thalmudicus liber: tales certe, ut, qui eis fidem adhibeat, judicandus sit non modo divino spiritu, sed magna etiam parte sensus communis esse destitutus.* Et sane si ulla gens est fabulis dedita, est gens Iudæorum; neque ulla facilius à Rabbinis ac majoribus decipi fabulis potest quam illa; quoniam unicam patrum tradi-

tio-

tionem indubitatum fidei fundamentum credit. Quod & hic Vir Doct. late admodum urget. Ejusmodi opinione ac præjudicio imbutis quidvis, quantumvis absonum, ridiculum ac rationi repugnans, persuaderi potest. Unde & fabulæ Judaicæ jam olim in proverbium abierunt.

A plurimis Judæorum fuere credita.

Sed & in eo errat Vir Doct. quod pauciſſimi ex Judæis Chriſto credidere. Ipso die Pentecostes Petrus unica oratione tria Judæorum millia ad fidem convertit, *Act.* 11. 41. qui numerus quotidie auctus est, adeo ut *Act* XXI. 20. legantur aliquot *myriades ex Judæis* credidisse. Dicit Vir Doct. *aliquos ex infima plebe fuisse constat, cæteri fortasse fuerunt Samaritani & Idumæi, qui nil præter nomen Judæorum habebant.* Respondeo. Fortasse fuerunt flos populi, qui in toto populo Judaico pietate ac timore Dei maxime excellebant; neque de eo dubitandum est: an vero conditionis lautioris an tenuioris fuerint, parum refert, neque id operæ pretium est inquirere. Cum ipse Dominus à Judæis illius temporis sit vocatus Samaritanus, nihil mirum ejus sequaces etiam nunc Samaritanos haberi. Verum si Samaritani nihil præter nomen Judæorum habebant, hi certe Samaritani non fuerunt: quoniam *omnes* fuere *Zelatores legis*, *Act.* XXI. 20. & indignissime ferebant, gentibus salutem prædicari, sine observatione ceremoniarum Legis.

Apostoli voluerunt vera scribere.

Ita quidem probatum est, eam fuisse Apostolorum conditionem, ut comminisci falso historiam Euangelii non potuerint. Sed supponamus, tales fuisse, ut potuerint; rationes sunt evidentes, quæ suadent ipsos veritatem, de qua, uti nunc ostendimus, plene persuasi erant, sincere absque ullo fuco ac fraude scripsisse. Qui aliquid facit, & quidem magni momenti, id finis alicujus ac boni obtinendi causa facit. Nullo enim fine aliquid facere, in sani cerebri hominem non cadit. At si Apostoli veritatem sincere non scripserint ac testati sint, nullus excogitari potest finis, quem intenderint: non famam, non honores, non divitias. Sane testari rem aliquam à se visam, & ob testimonium ejusmodi quævis supplicia ac mortes crudelissimas sustinere, &, cum sola illius abnegatione vitam redimere liceat, nihilominus in testimonio ejusmodi reddendo constantem esse, mortemque ultro subire, invictum sinceritatis argumentum est: Nec video quid majus requiri possit.

Argumentum hoc, quod mihi ferme ejusdem cum demonstratione evidentiæ esse judicatur, *conjecturale* vocat Vir Doct. cujus etiam solutionem *ex conjecturis se daturum* ait. Respondeo; mirum non esse, eos, qui à vera facti alicujus causa animum & oculos avertunt, per varias conjecturas temere errare, neque ullam reperire posse, in quâ solide acquiescant. Cum itaque omnes Viri Doct. conjecturæ sint fallaces, omnique verisimilitudine destitutæ, quid aliud inde colligere potest, nisi (quod res est) Apostolos de veritate rei quam testantur plenissime persuasos, mortem omniaque adversa maluisse ultro in se suscipere, quam veritatis sibi certissime cognitæ testimonium non præbere? Verum conjecturas ejus audiamus. Hic autem velim Virum Doct. majorem in recensendis Apostolorum actis ingenuitatem ostendisse; si enim historias, quas ex Novo Test. citat, ingenue recensuisset, facile plures suarum conjecturarum in auras evanuisse deprehendisset.

Potuerunt amittere ob prædicationem famam, famam & honores.

Primo ait, *certum esse, Apostolos nec famam nec honorem, cum nullum habebant, utpote infimæ sortis homines, amittere potuisse.* Sane & infimæ sortis homines honesti viri famâ, quæ

quæ glorioſiſſima eſt ac pretioſiſſima, & cui nulla altera comparari poteſt, gaudere poſſunt; & miſera eſt religio, quæ famam ex divitiis ac eminentia mundana ſolummodo æſtimat. Addit Vir Doct. in contumeliam Pauli, quod *coriorum fuerit ſutor.* Sane Paulum primarium inter Judæos fuiſſe virum ex hiſtoria & Epiſtolis ejus nimis manifeſtum eſt. Ipſe autem amore veritatis divinæ omnia quibus fruebatur commoda flocci fecit, & ad eum paupertatis ſtatum redigi maluit, ut vili opificio ſibi victum pararet, quam ut veritatis agnitæ propagationem contra conſcientiæ dictamen negligeret. Ne jam addam, etſi Paulus ante ſuam ad fidem Chriſti converſionem ſe ad opificium aliquod addiſcendum contuliſſet, nihil inde in opprobrium aut deſpectum ejus poſſe concludi. Quoniam (uti doctiſſimi Viri obſervant) mos erat doctiſſimis Iudæorum opificium aliquod diſcere, unde, ubi res ferret, ſe ſuſtentarent: alii fuere ſutores, alii piſtores, alii pelliones. Vide *Grotii annot. in Matth.* XIII. 55. & *Act.* XVIII. 3. ubi id ex Joſepho aliiſque probat. Sed eſto: fuerint omnes vilis conditionis homines: tanto minus ſperare potuerunt, annuntiationem ſuam, ſi falſa fuiſſet, apud quemquam fidem inventuram.

Non potuiſſent ſperare rerum divinarum magiſterii. ſi falſa diſſent.

Præmium hujus prædicationis, ait Vir Doct. *fuit, ut ipſis pro divinis habitis omnia traderentur, paratum ubique eſſet hoſpitium, & haberent rerum divinarum magiſterium.* Verum, ſiquidem falſa annuntiaſſent, nec miraculis ſuam doctrinam confirmaſſent, quo fundamento præmium ejuſmodi ſperare aut conſequi potuiſſent? Prædicabant Jeſum Chriſtum, à Judæorum Synedrio ut blaſphemum condemnatum, & maleſici inſtar cruci affixum, eſſe promiſſum Meſſiam, è mortuis ſuſcitatum, & in cælis à dextris Dei ſedere. Quomodo, ſi hoc conſinxiſſent, ſibi perſuadere potuerint, aliquem adeo in toto mundo fore fatuum, qui iſti annuntiationi fidem adhibuiſſet? quid aliud, niſi omnium execrationem, tanquam mendaces & impoſtores, aut irriſionem, tanquam ſtolidi & fatui, experti fuiſſent? Et quis credat, Judæorum primores, odio intenſiſſimo contra ipſos accenſos, nunquam fraudem iſtam, ſiquidem falſo miracula ſua jactarent, detectam fuiſſe? Itaque loco magiſterii fidei & hoſpitii certi, inveniſſent infamiam, irriſionem, carceres & ſupplicium, neque aliud exſpectare potuiſſent.

Sibi non quæſiverunt divitias, nec collectas ab Eccleſiis.

Divitias, pergit Vir Doct. *non acquirebant, quia non niſi inter infimam plebem vagabantur; ſed neque aliquas habebant, quas pro Euangelio annuntiando perderent: interim victum ex prædicatione Euangelii habebant, petebant gratiæ nomine collectas ab Eccleſiis, & fideles prædia ſua vendentes pretium apponebant pedibus Apoſtolorum.* Reſp. Non reliquerunt quidem divitias, attamen omnia quæ poſſidebant, domos, naves, & opificium quo ſibi ac familiæ victum parabant. Collectæ, quas Paulus *gratias* vocat, non exigebantur Apoſtolis, ſed pauperibus Hieroſolymitanis ſublevandis, præſertim tempore famis. 2. *Cor.* VIII. Tantum vero abeſt, ut ſibi Paulus gratias ejuſmodi petierit, ut plurimis in locis declaret, ſe nemini oneri fuiſſe, ſed labore manuum ſibi paraſſe victum, ut Euangelium gratis annuntiaret: Quod adeo manifeſtum eſt, ut mirer Virum Doct. hic ita Pauli verba detorſiſſe. Vide inter alia 1. *Cor.* IX. 14, 15, &c. *Qui altari deſerviunt, cum altari participant. Ita Dominus ordinavit iis, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio vivere. Ego autem nullo horum uſus ſum. Non autem ſcripſi hæc uti ita fiant in me: bonum eſt enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet.* Et paulo poſt. *Quæ eſt ergo merces mea? Ut Euangelium prædicans, ſine ſumtu ponam Euangelium, ut non abutar poteſtate mea in Euangelio.* Vide & 2. *ad Corinth. cap.* XI. 7. XII. 13. 1. *Theſſ.* II. 9.

11. 9. *Act.* xx. 34. Et 2. *Theſſ.* III. 8, 9.

Sed vero, ſpectaverint victum, quomodo eum ſperare potuiſſent, quomodo aliquos exſpectare diſcipulos, ſi falſa annuntiaſſent? Fortaſſe novitate prædicationis quidam in initio potuiſſent allici; ſed fraude detecta ſtatim ab omnibus deſerti fuiſſent. Ita ſemper contigit impoſtoribus Judæis. Barchochebas ſe venditavit eſſe Meſſiam; habebat prophetam Aquibam, qui multa jactabat miracula: plurimi credulitate vana in initio decepti ſunt; ſed illis profligatis ac fraude detecta ab omnibus fuere deſerti. Et ſimilis omnium impoſtorum, quos in initio Judæi apertis ulnis avide exceperunt, exitus fuit, etiam nuperi ridiculi Meſſiæ Sabetha Sevi. Quis nunc illi adhæret? ne unus quidem. Addo præterea, quod victus, quem ſuppeditabant fideles, pretium condignum non fuit compenſandis perſecutionibus, ſuppliciis ac tormentis, quæ ſuſtinebant, & continuo exſpectabant. Tolerabant *famem*, *nuditatem*, *angeſtiam*, *periculum*, *gladium*: *Rom.* VIII. 35. *Eſuriebant*, *ſitiebant*, *nudi erant*, *colaphis cædebantur*, *ſpectaculum erant facti mundo*, *& reputati tanquam purgamenta mundi*: 1. *Cor* IV. 9, 10, 11. *& ſeqq.* Ipſe Paulus *ſæpius fuit in carcere*, *quinquies flagellatus*, *ter virgis cæſus*, *ſemel lapidatus*, & *continuos* ſuſtinuit *labores ac moleſtias*, 2 *Cor.* XI. Quam hæc habent proportionem cum victu, qui ipſis ab Eccleſiis quidem ſuppeditabatur, ſed quo ſæpe ob perſecutiones deſtituebantur, famem ac nuditatem ſuſtinere coacti. *Nec, ſi ſpectaſſent, ſperare potuiſſent.*

Si *nullum ipſis vitæ periculum metuendum fuit*, *niſi à Judæis*, *non autem à Græcis & Romanis*, ut ait Vir Doct. ſatis eo Judæorum malignitatem prodit, apud quos hominibus ſanctiſſimam doctrinam inculcantibus, ut paulo poſt Vir Doct. ait, periculoſior fuit commoratio, quam apud gentes verum Deum ignorantes. Verum ignorantia hiſtoriæ Virum Doct. in errorem abduxit. Perſecutio Chriſtianorum à Judæis quidem cæpit; verum non multo poſt Ethnici majoribus animis in Chriſtianos inſurrexerunt: Apoſtoli autem non niſi ægre permoveri potuerunt, ut relictis Judæis, à quibus perſecutiones ſuſtinebant, ſe conferrent ad gentes. Sed & cum inter illas Euangelii ſermo increbreſcere cæpit, duriorem experti ſunt ſortem. Id teſtantur Apoſtolorum epiſtolæ ad gentes fideles ſcriptæ, in quibus crebræ occurrunt conſolationes, & adhortationes ut perſecutiones Euangelii cauſa fortiter tolerent, quas patiebantur non à Judæis, ſed à ſuis magiſtratibus & popularibus. Quod inter alia evidenter liquet ex 1. *Epiſt. ad Theſſ.* II. 14. *Vos imitatores facti eſtis fratres Eccleſiarum Dei*, *quæ ſunt in Judæa in Chriſto Jeſu*; *quia eadem paſſi eſtis vos à contribulibus veſtris*, *ſicut & ipſi à Judæis*, *qui & Dominum occiderunt Jeſum.* Non autem, perſecutionem ſuſtinentibus Eccleſiis, Apoſtoli earum ædificatores à perſecutione immunes erant. Vide & 2. *Cor.* 1. Tum Apoſtoli Jacobus & Petrus in epiſtolis ſuis, quas dirigunt, hic ad *diſperſos in Ponto*, *Galatia*, *Cappadocia*, *Aſia & Bithynia*, ille ad *duodecim tribus diſperſas*, multi admodum ſunt in conſolandis fidelibus contra perſecutiones; quas manifeſtum eſt non ſuſtinuiſſe à Judæis, quorum extra Judæam nullum erat imperium, ſed à gentibus ſub quarum imperio in diſperſione vivebant; licet Judæis, pro odio ſuo in Chriſtum, eas inſtigantibus id factum eſſe neutiquam negare velim. *Perſecutiones ſuſtinuere graviſſimas à Judæis & Ethnicis.*

Recepere quidem *Romani aliquoties novos Deos*, non vero cum rejectione Deorum jam olim ab ipſis receptorum: Religio autem Chriſtiana Deos gentium validiſſime impugnavit. Negat Vir Doct. *Apoſtolos publice contra gentium idola prædicaſſe.* Verum hoc negans, *Publice contra gentium idola prædicarunt.*

negans, simul negare debet, Apostolos publice Euangelium prædicasse: Leguntur autem passim publice prædicasse non tantum in Judæorum synagogis, sed & coram gentibus, & coram Magistratibus constituti intrepide & aperte fidem suam professi sunt. Ipsa Euangelii prædicatio idololatriæ Ethnicæ impugnatio est, & conversio ad fidem Christi abjectio idololatriæ. *Conversi estis ad Deum ab idolis*, inquit Paulus 1. *Thess* 1. 9 *ut vivo et vero Deo serviatis.* Non autem semper illius distincta mentio fit: quoniam scriptoribus sacris in more fuit per compendium tantum concionum Apostolicarum summam tradere: neque operose describere, quod per se notum erat. Interim & data occasione etiam invectivas ipsorum contra idololatriam recensent. *Act.* XIV. 14. *& seqq.* cum Lystrenses conspecto Pauli miraculo, adducto sacerdote Jovis, ipsi & Barnabæ voluerunt sacrificare, ipsi scissis tunicis ajunt; *& nos sumus mortales, vobis similes homines, annuntiantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum.* Cap. XVII. Paulus usus laudabili dexteritate Athenienses ducit ad veri Dei cognitionem, & idololatriam ipsorum egregio argumento impugnat. *Act.* XIX. impugnasse idololatriam gentium liquet ex seditione Demetrii contra ipsum concitata. Quod vero scriba civitatis dicit, nihil illos locutos contra Dianam, fecit ut homo politicus, ut seditionem compesceret, quæ semper periculosa est civitati. Sed & omnes Apostolorum epistolæ clamant, idololatriæ nullam cum Euangelio posse esse communionem.

Neque id vo lerunt eam habuisse.

Vir Doct. quia hoc negare non potest, hic effugium aliquod, sed veritati directè adversum, quodque nunquam probare potest, commentus est; nempe, quod *jam credentibus, quibus secure & sine periculo committi poterat, secretum hoc revelaverint, & & latenter: si qui vero introducebantur fratres, qui secretum id revelabant, falsos fratres appellabant.* Sane hic nobis Vir Doct. describit Apostolos per omnia similes Judæis Hispanis, qui libros (ipso hoc nobis in sermone referente) instruunt, licere metu inquisitionis Hispanicæ Deum & Legem abjurare, suillam comedere, idololatriam committere: sufficere, si intus & animo sint Judæi, licet factis contrarium testentur. Major fuit in Apostolis pietas, & Dei timor. Persecutiones & afflictiones non horruerunt: flagris cæsi cum gaudio exibant à Senatu, quod digni essent judicati pro nomine Christi ignominiam pati. Quod fideles clam docuerunt, etiam palam professi sunt.

Quinam ipsis videantur falsi fratres.

Falsos fratres vocat Paulus, non qui revelabant gentibus, idololatriam clam ab Apostolis doceri (uti Vir Doct. ipsis impingit) sed qui gentes cogere volebant ad susceptionem cæremoniarum Legis, & *libertatem nostram quam habemus in Christo explorare*; uti ad *Gal* cap II. ad *Philipp.* cap. III. videre est: Quique non zelo pietatis, aut pro Lege Mosis, moti id urgebant; sed tantum ut placerent Judæis; quia nempe videbant persecutiones quotidie magis magisque Christianis à gentibus inferri, Judæos autem ab illis esse immunes, hac ratione eas, tanquam ipsi etiam essent Judæi, studuerunt declinare: uti manifeste Paulus dicit *Gal.* VI. 12. *Quicunque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur.* Quos & *Phil.* III. 18. vocat *inimicos crucis Christi*, nimirum quidvis facientes, ut crucem Christi effugiant. Hi erant Apostolis falsi fratres, non vero, qui doctrinam Euangelii sincere professi persecutioni se & Ecclesiam exponebant. Et sane Vir Doct. hic adeo aperte repugnantia dicit, ut mirer in viro acuti ingenii tantam potuisse locum habere oscitantiam. Dicit *posteros, jam ex fide, quam à majoribus imbiberant, imbutos, idololatriæ aperte contradixisse.*

xisse. Sane hoc adeo notum est ex scriptis non tantum Christianorum, sed & Ethnicorum, ut id negare tantundem foret, atque soli lucem denegare. Verum quomodo fieri potuit, ut posteri, neglecto vitæ periculo, imo in certam mortem & immanissimos cruciatus se præcipitando, publice professi fuerint doctrinam, quam Apostoli, primi præcones Evangelii & Ecclesiarum fundatores, ita scrupulose non tantum Ethnicos occultaverant, sed & occultari jusserant, omnesque qui eam revelabant falsos vocarant fratres: Exinde enim non minus certo sibi persuasissent, licere, imo oportere, metu mortis & persecutionum doctrinam hanc occultam habere, neque quisquam periculum mortis pro eâ adire voluisset: perinde uti nunc Judæi à parentibus edocti faciunt in Hispania. Verum cum contrarium ex scriptis tam Ethnicorum quam Christianorum constet, accusatio illa in Apostolos contorta validissime evertitur. Sed & sibi aperte contradicit: *Apostolorum posteros* ait *ea fide imbutos contradixisse idololatriæ*: paulo vero post, *quod, quoniam Apostoli nunquam publice id fecerint, in Christianismo vel semper, vel paulo post eorum mortem, perseveraverit idololatria.* Quam hæc sibi invicem repugnantia sunt?

De dicto Pauli in Synedrio Judaorum.

Unum est, quod aliqua cum specie videatur Apostolo Paulo objicere, quod *in Judæorum senatu exclamaverit, se propter resurrectionem mortuorum judicari, atque hac ratione dissensionem quandam inter Pharisæos & Sadducæos de negotio suo concitaverit.* Verum quid hîc reprehensione dignum commisit Paulus? An se negavit Christianum? minime. Tantum dixit, se judicari propter resurrectionem mortuorum. Nonne hoc verum erat? An non præcipuum religionis Christianæ, quam Paulus annuntiabat, dogma fuit, Jesum Christum ex morte resurrexisse, omnesque in ipsum credentes & vitam ex præscripto ipsius instituentes, similiter ex morte resuscitandos? De religione ergo Christiana qui judicatur, vere judicatur de resurrectione mortuorum. Nimis autem notus erat Paulus Judæis, nimisque apertum ipsum esse Christianum, quam ut ipse, etiamsi voluisset, id negare potuisset, aut ipsi id neganti fides à Pharisæis adhibita fuisset. Locutus autem est Paulus in illo Synedrio, non speciatim de Christo, sed de resurrectione mortuorum, ut ostenderet, nullam Pharisæos habere causam Christianam religionem persequendi, quoniam ipsa dogma illud præcipuum, quod Pharisæi contra Sadducæos defendebant, vel maxime promovebat.

Et coram Festo & Rege Agrippa.

At coram Festo & Agrippa, inquit Vir Doct. *negavit Paulus, se quicquam contra circumcisionem aut patrias leges docuisse; cum ex Actis & Epistolis ipsius constet, quod Judæos à circumcisione & aliis legalibus avertebat.* Verum quidem est, Judæos accusationem hanc, sed falsam & maligne confictam, odio suo contra Paulum prætexuisse: sed ex nullo Actorum Apostolicorum, aut Epistolarum Pauli loco ea comprobari potest: imo omnia contrarium testantur. Solummodo docuit Paulus, hominem nunc non justificari per cæremonias Legis, sed per fidem in Jesum Christum; ideoque cæremonias non imponendas esse gentibus: Quod & ipse Vir Doct. agnoscit, utpote quibus nunquam à Deo datæ fuerunt, sed soli Israëli: non vero ulli Judæo auferri eas contemnendi: quin & ipse Timotheum, utpote ex matre Judæa natum, circumcidit, *Act.* XVI. 3. & se in templo *purificavit*, *Act.* XXI. 24. Jure ergo coram Festo & Agrippa affirmavit, nihil se contra circumcisionem aut patrias leges docuisse.

Sensim persecutiones gravares sunt excitatæ à Ethnicis.

In initio cum religio Christiana nondum inter gentes invaluisset, certum est, à Magistratibus Ethnicis accusationes Judæorum minoris esse æstimatas, & religionem Christianam consi-

consideratam ut peculiare Iudaicæ religionis dogma, cujus assertores sectam peculiarem inter Judæos constituebant, quam ad se nihil pertinere Ethnici credidere. Postea autem cum, multis ex gentibus eam amplectentibus, celebrior esset facta ac magis innotuisset, illius professores durius multo fuerunt excepti, quam Judæi. Prætor à Paulo veniam deprecatus est, non quia verberaverat Christianum, sed civem Romanum, quod juxta leges Romanas illicitum erat; quæ illo tempore respectu Christianorum nondum abrogatæ erant: sed non multo post Christianis privilegium illud fuit ademptum, omnesque sine discrimine, an cives Romani essent nec ne, ad supplicium sunt rapti.

Mors Apostolorum veritatem prædicationis ipsorum evincit.

Negat porro Vir Doct. aliquod pro veritate historiæ Euangelicæ posse duci argumentum exinde, *quod Apostoli pro illius prædicatione mortem obierint; quia in Republica plurimi capitali pœna damnantur propter id commissum, quod crimen esse secundum suas leges putatur.* Verum diversa longe illorum & Apostolorum est ratio. Malefici factum suum negant: si convincantur, aut tormentis fateri cogantur, non defendunt, sed damnant, & siquidem vitam redimere possent, illud publice detestarentur, & jure se damnari confitentur. Christiani vero primi prædicationem suam ac doctrinam ultro confitentur, eam ut veram ac divinam propugnant, etsi vita offeratur nequaquam negare cupiunt, sed oblatam liberationem respuentes magno animo, quin & quandoque cum gaudio, mortem ac diritissimos cruciatus sustinent. Sane qui hæc omnia eo modo sustinet pro testimonio rei, quam se oculis suis vidisse testatur, si is alio animo quam sincero & ab omni fuco ac fraude alieno id fecisse dicatur, nullum ullius hominis testimonium ut verax ac sincerum admitti potest.

Apostoli vere pro Euangelio mortem sustinuerunt.

Tandem Apostolorum mortem violentam in dubium vocat Vir Doct. *quia post Euangelium nullam authenticam de morte Apostolorum historiam habeant Christiani, & quæ habetur, multis superstitionibus & fabulis sit referta.* Sed si hoc argumentum valet, ego similiter negare possem, fuisse Antiochum, qui Iudæos gravissime est persecutus, fuisse Machabæos, Herodem, ac tandem Iudæam à Vespasiano in potestatem Romanorum esse redactam, & urbem ac templum à Tito solo æquatum: Quoniam nullam habent Iudæi de hisce authenticam historiam. Multa ex consentientibus historicorum narrationibus probari possunt esse vera, licet à viris spiritu divino afflatis conscripta non sint. Mortis Apostolorum historia non facit proprie ad salutem nostram, sed cognitio vitæ ac mortis Iesu Christi: Ideo necesse non fuit illam à viris divinis conscribi. Solummodo referunt, quomodo & qua occasione Euangelium ob Iudæorum infidelitatem sit translatum ad gentes: ut certi simus id non proprio motu, sed sapienti Dei consilio ac directione factum. Et ibi desinunt. Mors Apostolorum tantum allegatur in argumentum sinceritatis ac candoris Apostolorum, quem in prædicatione sua ostenderint. Fabulas, quibus historia illa à posterioris ævi scriptoribus conspurcata est, facile quis ab ipsa historia separabit, si antiquiores scriptores, Apostolorum ætati proximos, & consentientia ipsorum testimonia, consulat: simplicem mox deprehendet historiam, nullo fabularum fuco deturpatam. Jacobi mors traditur *Act.* XII. Petrum ac Paulum Romæ Neronis jussu fuisse interemtos, adeo constans totius antiquitatis traditio est, ut quo fundamento in dubium vocari possit, ego non videam. Reformati quidem negant, Petrum viginti quinque annis Romæ vixisse; aliqui etiam, putantes quod hac ratione fortius se Papistis opponant, eum Romæ mortuum, imo Romæ unquam fuisse, negant; Doctiores autem diligen-

tius

tius antiquitatis tabulis excussis, id minime in dubium vocant. Sed sive Romæ, sive alibi obierit Petrus, omnes cum pro testimonio Iesu mortem crucis, juxta prædictionem Domini, *Ioan.* XXI. 18, 19. sustinuisse consentiunt.

Atque ita quidem omnibus Viri Doct. conjecturis & exceptionibus ad argumentum meum respondi, prolixius & operosius quam initio destinaveram: Sed quia validissimæ sunt, quæ à viro sagacis & acuti ingenii excogitari potuerunt, distinctius & fusius aliquanto ad singulas respondendum putavi, ut liquido appareat, nihil alicujus momenti adferri posse, quo argumentum meum pro veritate religionis Christianæ convellatur.

CAPUT III.

De Comparatione argumentorum quibus Legis, & quibus Euangelii divinitas comprobatur.

Valid'ssimis argumentis divinitas Euangelii quam Legis adstruitur.

UT argumenti hujus robur Vir Doct. penitius perspiceret, quæsivi an Vir Doct. æqualibus argumentis apud Ethnicos & incredulos Mosis divinam missionem adstruere possit? Et jure id quæsivi. Oportet enim ut Vir Doct. Mosen agnoscens prophetam divinum, argumentis gravibus, quæ vim habent Mosis divinam missionem persuadendi ad fidem istam perductus sit. Si ergo religionis Christianæ veritas adstruatur argumentis solidioribus, omniaque quæ Legis divinitatem suadent argumenta validius concludant pro religione Christiana, rationi consentaneum est, ut qui argumentis illis persuasus Legem agnoscit divinam, iisdem fortius de divinitate Euangelii persuadeatur.

Non hic locum habet demonstratio.

Vir Doct. respondet, se *contra Ethnicum Mosis prophetiam esse divinam, Deique existentiam, demonstrare non posse: quia demonstratio est probatio rei per causam.* Verum ego de demonstratione non quæsivi: Ea enim in rebus fidei locum non habet; sed rationes graves, quæ viro cordato, pio ac veritatis studioso convincendo sufficiunt; licet à pertinaci & contradictiones quærente rejici possint; (quia fides est obsequiosus assensus.) & qualibus argumentis cordatus Iudæus de sua religione non dubitat, etiamsi non sint præcise demonstrativa. Miror autem, Virum Doct. hic tam rotunde fateri, quod Ethnicus *ad legem Mosis solida ratione convinci nequeat, sed aliquibus congruentiis, quæ non multi roboris sunt ad humanum intellectum convincendum.* Inde enim sequitur, legem Mosis penitus esse inefficacem, ut gentes ad verum Deum convertat; & ut gentes ad Dei cognitionem convertantur opus esse medio illustriore, ac efficaciore. Quod non leve pro religionis Christianæ divinitate argumentum est, quæ doctrinæ veritate ac argumentorum quibus ea confirmatur efficaciâ totum pene orbem ad unius veri Dei cultum & fidem permovit.

Non potest Iudæus cum fructu disputare cum Ethnico.

Sed quid Vir Doct. exinde concludit? *Cum Ethnicis, qui nobiscum in nullo conveniunt, non esse disputandum; sed Iudæis tantum esse disputationem cum solis Christianis, qui Mosis prophetiam cum Iudæis agnoscunt esse divinam: & sola restat disputatio, an ea quæ in Lege Mosis*

Moſis & Prophetis revelata fuerunt ſint jam adimpleta, ut in Euangelio refertur? Et an talis nova revelatio divina ſit? ſicut ab utraque parte de antiqua revelatione conceditur. Sed ſi hæc argumentandi ratio valeat, ego ſimiliter concludere debeo, Chriſtiano non eſſe diſputandum cum Iudæo. Quia ſicut Ethnico non eſt convenientia cum Iudæo in fide Legi adhibita; ita neque Iudæo convenientia eſt cum Chriſtiano in fide Euangelio præſtita. Et ſicut Lex Chriſtiano & Iudæo eſt communis; ita & recta ratio omnibus, Chriſtiano Iudæo & Ethnico, communis eſt. Et eodem jure quo Vir Doct. negat Ethnico quicquam cum Iudæo eſſe commune, etiam ego negare poſſum Iudæo quicquam commune eſſe cum Chriſtiano. Non enim nuda verba, ſed eorum ſenſus genuinus, Lex eſt. Atqui Chriſtianus contendit, genuinum ac plenum Legis ac Prophetarum ſenſum juxta ultimam Dei intentionem petendum eſſe ex Euangelio, ac D. Ieſu ipſiuſque Apoſtolis poteſtatem datam, ſenſum illum, involutius ſub Legis ac Prophetarum verbis latentem, plene ac clare revelandi: Quod Iudæus negat. Et in eo, uti Vir Doct. etiam concedit, tota controverſia inter Chriſtianos & Iudæos conſiſtit. Ex Lege ergo etiam & Prophetis Chriſtiani Euangelii divinitatem comprobant; ſed non ex ſola; verum ejuſmodi argumentis, quibus Iudæi ſuæ Legis divinitatem comprobant: Quæ in præcedentibus fuſius retuli. Recte ergo & optime diſputatio inde inchoatur, ſi comparatione inſtituta inter argumenta quibus Legis & quibus Euangelii divinitas adſtruitur, comperiatur validiora eſſe pro Euangelio quam pro Lege, aut eadem quæ pro Lege concludunt validius concludere pro Euangelio, indeque inferatur, nullam eſſe cauſam cur Iudæi, qui illis moti argumentis Legem ut divinam recipiunt, Euangelium reſpuant. Quo evicto, commodius convenientia inter Legem & Euangelium oſtendi poteſt.

Quæſtio eſt, de robore argumentorum, an ſint fortiora pro lege, an pro Euangelio.

Præterea, hic non agitur, an Iudæus cum Ethnico diſputare velit, vel non; ſed de argumentis ipſis, quibus Iudæus permotus ſuam amplectitur & retinet fidem, an in ſe ſint clariora iis, quæ pro religione Chriſtiana afferuntur. Hoc ab Ethnico recte utente ratione ſua dijudicari poteſt: hoc à Iudæo, à Chriſtiano ad examen revocari debet. Niſi credat Vir Doct. eam debere eſſe hominum de æterno ſtatu negligentiam, ut quiſque cæcâ mente amplecti debeat religionem ſibi à parentibus traditam. Quæ opinio in Virum Doct. vix cadere poteſt, quandoquidem tanto animi ſtudio & in ſuam & in alienas religiones tam acriter inquiſivit, uti ex hoc ipſius ſcripto patet. Rogo, ſi Ethnicus idololatriæ pertæſus & ſuæ religioni diffidens adiret Virum Doct. ut ab illo fundamentum fidei Iudaicæ edoceretur, eam amplexurus, ſi in ea, quod rationi ſuæ veritatis ſtudioſæ poſſet ſatisfacere, reperiret; an cum hujuſmodi viro ad proſelytiſmum feſtinante ſermonem habere, argumenta pro Legis divinitate proponere, & dubiis reſpondere dedignaretur, quia nondum penitus cum eo conveniret? anne igitur recuſare poſſet, argumentis illi perſuadere, quod Lex Moſaica ſint θεόπνευς, quia nondum credidit? Quid hoc aliud eſſet, quam nolle proſelytum facere, quia nondum plane eſt proſelytus? Quid ſi idem homo diceret, clariora ſibi videri argumenta pro revelatione Euangelica, quam Moſaica, nonne itidem reſpondere, & contrarium argumentis, quantum poſſet, demonſtrare conaretur? Adeo ut quicquid prætexat Vir Doct., etiam cum iis qui de veritate revelationis Moſaicæ dubitant, diſputationem prorſus evitare cum ratione ne Iudæus quidem poſſit.

Ut autem argumentum meum à mirabili Euangelii propagatione desumtum Vir Doct. evertat, dicit, *Mahometanos eodem argumento contra Christianos & Judæos uti; quod nempe eorum religionem vastissimæ regiones & numerosissimæ gentes receperint, & quidem intra brevius multo temporis spatium, quam religio Christiana propagata est.* Verum quis hic non videt maximum discrimen? Religio Christiana prædicata est à paucis hominibus, vilibus, abjectis, nulla autoritate, nulla dicendi arte instructis, nulla eruditione claris. Primus illius autor ac fundator cruci tanquam blasphemus & seditiosus erat affixus. Doctrina seu religio ipsa omnes alias, ut falsas, damnabat, & per nullam earum salutem obtineri posse urgebat. Præcepta proponebat carni ingrata, molesta, ac dura, sui ipsius abnegationem, crucifixionem carnis & concupiscentiarum, fidem in crucifixum ut Dominum cæli ac terræ: Promissa continebat & hominibus incredibilia, ut resuscitationem ex morte: & quæ percipi non poterant; nempe non hujus vitæ bona, aut fælicitatem in hoc mundo, aut aliqua carni grata; verum post hanc vitam demum obtinenda, & spiritualia, quibus caro neutiquam afficitur. Et quod magis est, prædicebat crucem & afflictiones in mundo, omnesque suos professores quibusvis persecutionibus & cruentissimæ morti quotidie exponebat.

Discrimen inter propagationem religionis Christianæ & Mahometanæ.

Qualis sit religio Christiana.

Et tamen hæc religio ita à paucis hominibus prædicata, non artificioso sed simplici admodum docendi modo, sine ullis armis, ulla vi aut coactione, brevi temporis spatio per omnem fere orbem est propagata, omnisque generis homines, tam sublimes quam abjectos, tam doctos quam indoctos, ad sui fidem traxit, adeo ut desertis patriis religionibus, in quibus nati ac educati erant, hanc amplexi sint, non tantum nulla spe commodi mundani allecti, sed nec gravissimorum tormentorum ac mortis metu deterriti; adeo ut plurimi, ne eam abjurarent, mortem alacri animo subierint. Profecto mirabilis illa Euangelii vis nulli alii causæ adscribi potest, quam miraculis ac prodigiis, quibus de veritate annuntiationis Apostolicæ homines plene fuere convicti. Ut enim ad ejusmodi doctrinam à talibus hominibus, & eo quo dictum est modo prædicatam, amplectendam mundus permoveatur absque miraculis, moraliter impossibile est. Ideoque concluſi, ex mirabili illa Euangelii propagatione veritatem miraculorum, quæ in ejus confirmationem facta narrantur, validissime comprobari: ita quidem, ut si quis miracula illa facta neget, eo ipso majus miraculum statuere debeat: Quoniam majus foret miraculum, totum mundum, aut saltem magnam mundi partem, ad fidem Christianam absque miraculis sola Apostolorum prædicatione esse perductam, quam ipsa illa miracula quæ facta narrantur.

Et quomodo propagata.

Vir Doct. Videns hoc indissolubile esse argumentum, neque simile pro veritate miraculorum Mosis posse adduci, nihil ad hoc respondet: solummodo objicit, *Mahometanos idem Christianis pro suo Alkorano posse objicere.* Sed tanta inter Mahometicæ & Christianæ religionis propagationem est dissimilitudo, ut vix in animum inducere possim Virum Doct. hoc serio & ex animo, sed disputandi tantum gratia, dicere. Non enim miraculorum patratione & simplice Alcorani annuntiatione, comitante miraculorum testimonio, à paucis hominibus inermibus prædicatâ obtinuit religio Mahometis; sed vi ac armis, uti ipsi gloriantur, ab hominibus prædonibus, quos sibi in societatem adscivit Mahometh, propagata. Fundator illius non fuit crucifixus; sed militiæ dux ac bellicosus: non prædixit suis crucem; sed vi ac armis subjugavit gentes, ut iis dominetur,

Quomodo Mahomethana propagata.

netur, earumque divitiis fruatur. Doctrina non fuit adversa carni: licet enim varia contineat præcepta sanctitatis, quod necesse fuit ne homines, quibus aliquis sensus virtutis vel religionis relictus erat, à se alienaret; tamen, ut ad se multitudinem alliceret, varia etiam carni blandientia concessit; quale inter alia est indultum polygamiæ, quod concedat sectatoribus suis tot ducere uxores, quot quisque commode alere possit. Promissa non sunt carni ingrata, sed illius desideria excitantia, nimirum de epulis & mulierum gregibus unicuique assignandis ad voluptates venereas. Talem religiónem armis late propagari, & gentibus per arma subactis imponi, atque ita inter multos dispergi, non mirum. Verum quid hoc commune habet cum modo quo religio Christi sancta & carni adversa per paucos homines viles & abjectos sola miraculorum efficacia, cum doctrinæ sanctitate conjuncta, propagata est?

Plurimi fuere Christiani, etiam ante Constantinum.

Sed objicit Vir Doct. *quod in primis sæculis ante Constantinum pauci tantum & miseri fuerint Christiani: Constantinum autem dogma id amplectentem Christianismum sua autoritate & imperio amplificasse, & in varias regiones introduxisse.* Fuisse Christianos primis sæculis miseros in terra, fateor: Quotidie enim ad tormenta, supplicia ac mortem rapti fuere. Paucos vero fuisse miror quo fundamento Vir Doct. asserat, cum contrarium clamet tota antiquitas, & scripta non tantum Christianorum, sed & Ethnicorum. Paulus de se testatur, quod ipse solus ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum propagaverit Euangelium Christi. Tertullianus in Apologetico suo ita loquitur ad gentes: *Vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum; nullamque esse* ait *gentem quantamcunque, unius tamen loci & suis finibus contentam, sive Mauros, sive Marcomannos, sive ipsos Parthos*, quæ numero Christianis possit conferri. Et ad Scapulam præsidem Carthaginensem: *Quid facies de tantis millibus hominum, tot viris ac feminis, omnis sexus, omnis ætatis, omnis dignitatis, offerentibus se tibi? Quantis ignibus, quantis gladiis opus erit? Quid ipsa Carthago passura est, decimanda à te ferentibus se tibi?* Cyprianus ad Demetrianum ait, *nimium & copiosum esse populum Christianum.* Qui tamen ambo diu ante Constantinum vixerunt: gentibus autem, si falsum fuisset, id objicere neutiquam potuissent, aut fuissent ausi. Et ne forte hæc, utpote à Christianis prolata, minoris apud Virum Doct. sint autoritatis, age videamus locum ex epistola Plinii ad Imperatorem Trajanum, in qua consulit Imperatorem, qua ratione cum Christianis sit procedendum. *Visa est mihi*, inquit, *res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis illius contagio pervagata est.* Quid expressius, & quidem ab homine Ethnico, dici potest? Qui etiam addit, *prope desolata fuisse templa, & sacra solemnia diu fuisse intermissa, & rarissimos victimarum inventos esse emtores.* Sed soli lucem fænerarer, si id operosius adstruère contenderem.

Post Constantinum non eadem fuit Christianorum pietas, quæ ante.

Jam itaque ante Constantini imperium, in mediis cruciatibus & suppliciis, Christiana religio se per omnes regiones, & cujusvis ætatis, sexus, & ordinis homines diffuderat: Licet negandum non sit, rerum imperio tempore Constantini ad Christianos delato etiam multos non sincere, sed commodorum terrenorum spe Christo nomen dedisse:

dediſſe: quo tempore etiam Chriſtianiſmus multum à priore puritate defecit, Epiſcopis de quæſtionibus ſubtilibus, & potiſſimum de ſummis ſedibus acriter inter ſe contendentibus, plebe in partes diviſa, & pietate paſſim exulante aut proterve conculcata. Quæ cauſa videtur, quod Deus primo Gothorum aliarumque gentium ſeptentrionalium, deinde Mahomethanorum immiſſione Chriſtianorum impietatem punire ac coërcere voluerit. Ita videmus argumentum meum ne leviſſime quidem à Viro Doct. convelli, ſed plane manere inconcuſſum.

CAPUT. IV.

Collatio traditionis Iudaicæ cum Chriſtiana.

Controverſia inter Judæos & Chriſtianos.

UT tanto magis Virum Doct. adſtringerem, quæſivi, an ullum poſſit excogitare argumentum, quo Legis ſuæ divinitatem adſtruat, quod non multo illuſtrius Euangelii divinitatem evincat? Vir Doct. ut argumentum hoc, quo ſe preſſum ſentit, declinet, dicit, hunc non eſſe quæſtionis noſtræ ſtatum, ſed illum ſolummodo, ***an ex Vet. Teſt. cui Judæi fidem præſtant, & præſtare per ſuam religionem tenentur, probari poſſit, Euangelii doctrinam eſſe veram, & cum illo compatibilem? An Deus, qui primum dixit, poſſet ſua veritate divina indemni hac quæ in Euangelio dicuntur, etiam dixiſſe?*** Non nego hanc eſſe capitalem inter Judæos ac Chriſtianos controverſiam. Sed quæritur de modo probandi. Nullam eſſe inter Vetus & Novum Teſtamentum repugnantiam Chriſtiani contendunt. Quæritur autem de genuino Vet. Teſt. ſenſu. Chriſtiani contendunt Deum, ſicuti Moſi legem dedit, & Prophetis ſua vaticinia revelavit; ita & primo per J. Chriſtum, deinde per ipſius Apoſtolos novam mundo dediſſe revelationem, priore multo perfectiorem, & in qua ſenſum Legis & Prophetarum, involutius antea & obſcurius expreſſum, perſpicue plene & clare ſecundum ultimam ſuam intentionem enarravit.

Ordo ordinandus tractandæ.

Prima ergo ordine ac præcipua quæſtio eſt, an J. Chriſtus ejuſque Apoſtoli miſſi ſint à Deo, & poteſtatem habuerint ſenſum Legis & Prophetarum myſticum aperiendi, in quo Vir Doct. concedit, tandem totum noſtrum negotium conſiſtere. Unde autem argumentatio ad id probandum procedere debeat, inter nos diſſentimus. Vir Doct. urget, probationem illiam deſumi debere ex ſola Lege, quia ***illa unicum ſit religionis Chriſtianæ fundamentum.*** Verum valde in eo errat. Eſt quidem Lex etiam religionis Chriſtianæ fundamentum, ſi eam accipias cum pleniore illius explicatione per Chriſtum & Apoſtolos: Verum ſi literam tantum Legis reſpicias, non eſt præcipuum neque unicum: Sed miracula à Chriſto & in Chriſti gratiam à Deo Patre facta, ad quæ Chriſtus & Apoſtoli ſempet tanquam præcipuum ſuæ miſſionis argumentum provocant. Proinde diſputationem inchoare velle ex Lege & Prophetis, & exinde exigere probationem, quod Deus Chriſtum & Apoſtolos cum poteſtate docendi miſerit, eſt præcipuum diſputationis argumentum declinare. Verum hic eſt genuinus & naturalis diſputationis noſtræ ordo: Ut primo inquiratur, an J. Chriſtus, illiuſque Apoſtoli à Deo ſint miſſi? Quo ex-

cuſſo, ſequitur ſecunda diſquiſitio, an quæ docuerint, Legi ac Prophetis repugnent, nec ne? Et an verba Legis & Prophetarum eum admittant ſenſum, quem Apoſtolorum explicatio illis tribuit? Saltem, quoniam Vir Doct. à me religionis Chriſtianæ probationem exigit, haud æquum eſt, ut mihi præſcribat rationem & ordinem argumentandi: ſed meum eſt argumenta ſeligere, ponderare, & quo ordine ac methodo in probatione mea unumquodque urgendum ſit. Itaque ordine primum adhuc argumentum meum, quod hactenus fuſe ab objectionibus Viri Doct. vindicavi, urgeo: Et quoniam Judæi nullum pro ſuæ Legis divinitate adferre poſſunt, quin validius concludat pro religione Chriſtiana, etiamnum infero, nullam eſſe cauſam cur Judæi, qui hiſce argumentis moti Moſen agnoſcunt Prophetam eſſe divinum, iiſdem non fortius moveantur, ut credant J. Chriſtum eſſe Prophetam à Deo miſſum.

Traditio ſola parentum non eſt ſufficiens probatio.

Sed tandem Vir Doct. argumentum ſuum, quo Legis Moſaicæ divinitatem adſtruxit, contendit tale eſſe, ut pro nulla religione, nec ipſa Chriſtiana, ſimile produci poſſit, deſumtum à continua patrum ſuorum in filios in hanc uſque ætatem propagatione, quos credibile non eſt, filios ſuos decipere voluiſſe. Quod argumentum ego vocavi *imbelle*; non quod nullam ei ad probandum efficaciam ineſſe credam; ſed comparative ſum locutus, reſpectu habito ad argumenta quibus Chriſtiana religio confirmatur, quæ multo eſſe validiora contendo: adeo ut illud cum hiſce collatum imbelle ſit. Uti tota argumentatio mea, quæ comparativa eſt, oſtendit. Alias fateor iſti argumento ſuam ineſſe efficaciam, ſed non comparandam cum efficacia argumentorum quibus confirmatur Euangelium: præterea quam infirmum, quam periculoſum ſit traditionis argumentum, ſi ſine delectu, ſine judicio, ſine diligente tam rerum quam teſtimoniorum examine & æſtimatione, admittatur quodcunque ſub nomine traditionis per manus majorum ad nos pervenit, ſatis oſtendunt ineptæ & vanæ illæ traditiones, quas ſimiliter à patribus acceperunt Judæi, quarum quaſdam non tantum ridiculas, ſed &, ut mox oſtendam, impias (ignoſcat vocabulo huic Vir Doct.) eſſe, liquido probari poteſt.

Comparatio inter Moſen & Chriſtum.

Ita ergo Vir Doct. argumentum ſuum inſtituit: *Traditio noſtra probatur in ſua origine eſſe vera, quia à principio parentes dixere, quod viderant & audiverant omnia, quæ de Moſe in Bibliis narrantur; eos autem non eſſe mentitos, quia non eſt credibile omnes patres filios decipere voluiſſe.* Ut comparationem inſtituam inter hanc Judæorum traditionem, & eam quæ Chriſtianorum eſt, inchoandum à perſonis, qui primi utriuſque religionis fuere fundatores. Judaicæ fundator fuit Moſes, homo educatus in aula regis Pharaonis, ibique procul dubio, tanquam reginæ filius, inſtructus omni ſapientia Ægyptiorum & prudentia politica: Chriſtianæ fundator fuit Jeſus Chriſtus, & illius juſſu ac mandato Apoſtoli, homines externo adſpectu viles, nullis ſcientiarum diſciplinis imbuti, nullo natalium aut adoptionis ſplendore conſpicui: Ieſus Chriſtus à fabro fuit educatus, & fabri filius reputatus: Apoſtoli fuere piſcatores. Moſes populum eduxit ex Ægypto, eoque beneficio eum ſibi obnoxium habebat: Chriſtus & Apoſtoli vixere inter homines ſibi inimiciſſimos, à quibus Chriſtus eſt crucifixus, Apoſtoli verberati, ejecti, & quavis contumelia affecti.

Minus dubitari poteſt de J. Chriſti divina miſſione, quam Moſis.

Quæro nunc; Si de alterutrius mirabilibus factis dubitari à quoquam poſſit, in quem magis alicujus artis, qua res non prorſus veras nec tantas ignaro populo perſuaſit, cadere poſſit ſuſpicio; an in virum doctum, aulicum, potentem, liberatorem populi è

dura

dura ſervitute, & omnia pro nutu ſuo moderantem: an in pauperculum, contemtum, doctoribus populi inviſum, magiſtratui exoſum, & omni humana ope ac favore deſtitutum? Nec ſolum ea in autoribus & utriuſque religionis fundatoribus eſt differentia, ſed & in ipſo populo, qui hæc accepit & poſteris tradidit: Tempore enim Moſis populus diuturna & duriſſima ſervitute fractus, non poterat non eſſe rudis & ignarus valde, &, uti eſt oppreſſæ plebis animus, paratior ad quævis magnifica de liberatoribus ſuis credenda, & de iis poſteris ſuis majora tradenda; quam ii, qui jam libertati aſſueti, patriis inſtitutis imbuti, legi quam divinam habebant addicti, nullo magno beneficio ab hoc ſuo Meſſia in præſente hac vita affecti, nullo mundano ſplendore vel fælicitate moti, & diverſa plane exſpectantes; quibus igitur nihil aliud niſi rerum ipſarum claritas argumento eſſe poſſet, ut vel ipſi crederent, vel aliis pro veris narrarent. Honorem novimus gentibus ex fundatorum ſuorum vel divinitate vel ſplendore quæſitum, & inde fabuloſas de origine ſua traditiones apud eos obtinuiſſe. De gente Hebræa quicquam hujuſmodi nec dico, nec credo, verum contrarium: Hoc tamen negari non poteſt, inſtituta inter utramque religionem comparatione, uti nunc facimus, quod hæc etiam ſuſpicandi occaſio à populo Chriſtiano longius abſit, & qui hiſtoriam Moſaicam veram eſſe credit, de Euangelica minus poſſit dubitare.

Quicquid opponi poteſt Ethnico à Judæo, validius Judæo opponi poteſt à Chriſtiano.

Quod addidi, veriſimile non eſſe, parentes filios ſuos velle circumducere fraude, quam ipſis ſciunt eſſe exitioſam, ſed tamen poſſe quempiam objicere, fieri potuiſſe, ut Iudæorum parentes aut cum Moſe conſpirantes, aut à Moſe decepti, ut legibus ſuis, quas liberis ſuis ſalutares fore credebant, autoritatem conciliarent, eas ut à Deo acceptas filiis tradiderint: Reſpondet Vir Doct. *Hunc eſſe caſum moraliter impoßibilem, ut tam numeroſus populus, una cum liberis ac faminis unanimiter in ejuſmodi fraudem conſpiret.* Fateor, ſi ita, prout eum Vir Doct. proponit, conſideretur. Verum qui id objicit, non dicet totum illum numeroſum populum, ſed illius primores, qui quidem aliquo, ſed non admodum ingenti fuere numero, & à quorum autoritate ac ductu reliqui pendebant, fraudem illam concepiſſe, reliquos autem in credendo nimis fuiſſe faciles. Si dicat Vir Doct. non potuiſſe hoc fieri, quia toto populo inſpectante hæc facta ſunt, & *Judæorum parentes non à Moſe, ſed à Deo intuitiva notitia fuiſſe edoctos, eoſque continua traditione id in filios propagaſſe.* Reſponderi poſſet, totum illud niti unica relatione Moſis, in cujus libris hæc hiſtoria aſſervatur; qui ſi deperditi eſſent, forſitan & tota illa traditio non fuiſſet inter Judæos. Si quis ergo objiceret, uti Ethnici faciunt, non fuiſſe illa vera miracula quæ Moſes feciſſe dicitur, ſed ſua ſagacitate Moſen fucum feciſſe Iſraëlitis, eaque ipſos in majus extuliſſe, ut ferme fieri ſolet; Moſen autem ea ut miracula divina & valde amplificata ſcriptis conſignaſſe, quæ à quibuſdam conſciis aſſervata, poſt eorum, qui cum Moſe deſertum peragrarunt, obitum, vulgata ſint, & à credula plebe pronis animis excepta, & poſtea continua traditione propagata: Nihil à Judæo ad objectionem hanc Legi oppoſitam retundendum reponi poteſt Ethnico, quin majore ſoliditate idem afferre poſſit Chriſtianus contra Iudæum pro Euangelio.

Traditio hiſtoriæ Euangelii certior eſt quam Legis.

Recte dicit Vir Doct. ſemper recurrendum eſſe ad primam traditionis originem. Inquiramus ergo primo utriuſque traditionis originem: de illius propagatione in poſteros, ſequente capite dicturi. Quando autem de traditione loquor, non intelligo traditionem oralem, quæ fallaci hominum memoriæ commiſſa ad poſteros eſt propagata: ſed tradi-

tionem ſcripto conſignatam, & libris S. Scripturæ comprehenſam, ac fideliter conſervatam. De ſuæ traditionis origine ait Vir Doct. nullam *traditionem gloriari poſſe, præter Iudæorum, quod continua ſucceſſione à parentibus qui viderant & audiverant, & ab alio decepti non ſunt, in filios ſit propagata; reliquas autem tantum levibus congruentiæ rationibus ſtabiliri.* Sed vero nihil hoc ad religionem Chriſtianam, quæ non levibus congruentiæ rationibus, ſed validioribus & clarioribus quam ipſa Moſis lex ſtabilita eſt. Primi Chriſtiani miraculorum Chriſti & Apoſtolorum æque ac primi Judæi miraculorum Moſis fuere teſtes oculati. Non magis ergo potuere decipi quam Iudæi. Adde, quod miracula à Moſe eſſe facta nemo teſtetur niſi Iudæi, qui ſcripta Moſis ſervant. A Chriſto eſſe miracula facta non tantum teſtantur Chriſtiani, ſed & agnoſcunt Iudæi infenſiſſimi ipſius hoſtes; verum non ſpiritu divino, ſed magiæ, & nomini Dei tetragrammato, quod Chriſtum furto ſuſtuliſſe ſomniant, adſcribunt. Atqui non levis hiſtoriæ probatio eſt confeſſio adverſariorum. Non potuere ergo, etiam juxta Viri Doct. argumentationem, primi Chriſtiani decipi in iis, quæ ipſi oculis ſuis viderunt. Accedit, quod Iudaica traditio ſit antiquior, proinde obſcurior quam Chriſtiana, etiam magis interrupta temporibus captivitatis Babylonicæ, aliiſque, de qua mox pluribus. Chriſtiana vero, utpote omnibus populis communis, iſtam interruptionem pati non potuit, ſed ſi opprimeretur in una gente, conſervata fuit in altera, imo in multis ſimul.

Traditio piuribus gentibus communis non tam facile poteſt corrumpi, quam uni pe. binaris.

Nec juvat, quod traditio Iudaica ſit à patribus in filios: Quia ſicut ab una parte non facilis eſt ſuſpicio falſitatis à patribus in filios propagatæ; ita ab altera parte nihil proclivius eſt, quam liberos cæca credulitate recipere, & à tenera ætate alte imbibere opiniones parentum traditione ſibi inſtillatas. Sed quando religio propaganda eſt ad extraneos, & religio, quam ex parentum traditione hauſerunt, ut falſa & exitioſa abjicienda, tum præjudicium pro parentum traditione, & contra novitatem ejus quæ commendatur, omnia ſollicite inquirere & inveſtigare, & ubique fraudem metuere docet. Præſertim ſi religio quæ commendatur ſit ingrata carni, multa contineat communi hominum opinioni ac deſiderio plane contraria, nec niſi maximo cum fortunarum ac bonorum, carceris & exilii, quin & præſentiſſimo mortis periculo recipi poſſit. Præterquam enim quod extraneorum omnia ſuſpecta ſint, hic tam multa concurrunt, quæ animos ab iſta religione alienos reddunt, ut niſi evidenter convincantur de annuntiationis veritate, fidem neutiquam adhibituri ſint. Itaque traditio ita de gente in gentem propagata miraculorum veritatem (uti antea fuſius probavi) validiſſime adſtruit, & omnem à ſe falſitatis ſuſpicionem amovet. Nec obſtat, quod gentes, & præſertim Romani, aliquoties novos Deos receperunt: Illi enim ſuis Diis quos colebant alios novos adjunxerunt, quia fælicitatem quandam in hac vita ab ipſis ſperabant: Sed non rejiciebant Deos quorum cultui jam olim erant aſſueti, nedum, cum certa exſpectatione crucis & afflictionis propter novorum Deorum receptionem ſuſtinendæ. At religio Chriſtiana, uti jam aliquoties diximus, Deos gentium validiſſime impugnavit & ſuſtulit, nullamque in terra ſuis profeſſoribus fælicitatem promiſit, ſed crucem & afflictionem exſpectare juſſit, fælicitatem autem demum poſt hanc vitam. Unde & gentes eam ut ſtultam riſere, & ut in Deos ſuos impiam execratæ ſunt.

Judæorum traditio ſæpe corrupta ſub Jeroboamo.

Ut oſtenderem, Iudæos in ſola patrum ſuorum traditione ſecuros eſſe non poſſe, ex S. Scriptura oſtendi, ipſos aliquoties parentum traditione pravam imbibiſſe doctrinam, præſertim

præsertim in generali illa decem tribuum sub Jerobeamo defectione. Respondet Vir Doct. quod *tum decepti fuere à Jerobeamo aut falsis prophetis, qui non erant eorum parentes, recipientes doctrinam, quam in sua origine parentes non se certo & evidenter scivisse dixerint.* Concedo: Sed & qui decepti à Jerobeamo eam doctrinam receperunt, illam etiam liberis suis tradiderunt, ut legi Mosis non repugnantem, ipsique liberi hanc doctrinam à parentibus per traditionem haustam pertinaciter aliquot sæculis retinuerunt. Unde liquet, & Iudæos per parentum, ab aliis in populo suo deceptorum, traditionem etiam posse seduci. Si enim populus jam revelatione divina illuminatus, & doctior factus, potuit à Jerobeamo decipi, non impossibile dicet Ethnicus, etiam rudiorem populum, & è tenebris Ægyptiacis vixdum emergentem, à peritiore Mose decipi potuisse. Hoc igitur urgeo, ut videns Vir Doct. quam fallax sit argumentum patrum traditio, si ejus fundamentum, prima origo, non inquiratur, & totius rei circumstantiæ accurata trutina ponderentur. Hoc si non fiat, par Viri Doct. erit decem tribuum responsum; idemque utrisque patrum traditionem jactantibus fundamentum. Quo jure enim dicere potest, patres in decem tribubus liberos suos decepisse; in tribu vero Juda patres filios suos decipere non potuisse? An prius ipsi fuerint decepti, non arguo; perinde enim utrimque est. Velim mihi rationem det Vir Doct. cur falsa traditio in decem tribus populi potuerit irrepere, in duas reliquas vero non potuerit. Hoc saltem non pendet ex eo, quod patres liberos suos decipere non potuerunt: in quo unica argumentationis Viri Doct. vis consistere videtur.

CAPUT V.

De Iudæorum Lege Orali.

Lex Oralis alia est à lege scripta.

ALiud objeci Judæis exemplum, nimirum quod parentum traditione etiam receperunt Legem oralem; quam tamen nec à Deo Mosi, nec à Mose Israëli traditam, ac proinde non à primis illis parentibus ad posteros propagatam, sed posterioris ævi esse commentum, validissimis argumentis comprobari potest. Hic Vir Doct. multa de legis oralis natura disserit, juxta communem Judæorum sententiam; sed nullo argumento, verum conjectura admodum levi, eam adstruere conatur; nempe dicit, quod *non constituat aliam legem, sed illius executionis seu modi agendi explicationem:* Quod exemplis *circumcisionis, immaculatarum victimarum, fimbriarum in vestibus*, aliisque illustrat, *quæ tantum in lege generatim præcepta sint, non autem modus praecise in iis observandus in ea est expressus; qui cum non dependeat ex naturali ratione, necessario eam traditionem à Mose Judæi habuere.* Eodem plane modo quo à Pontificiis Ecclesiæ suæ traditiones solent stabiliri. Verum 1. Ex hac Viri Doct. descriptione liquet, hanc vere esse aliam legem à scripta, illique superadditam. Quod enim lex scripta non definivit, ac proinde quod diversis modis sine ulla Legis transgressione ab hominibus fieri poterat, illa determinavit, & ad certum observandi modum restrixit; ita ut, nisi exacte omnes

Et posterioris ævi commentum.

per

per eam præceptæ circumſtantiæ obſerventur, homo tranſgreſſor legis conſtituatur. Quod ex ipſis quæ Vir Doct. profert exemplis manifeſtum eſt. Quæ de Turcarum circumciſione ſcribit, etſi vera ſint (quod mihi vix perſuadeo) nihil ea faciunt, ad adſtruendum legem oralem eſſe neceſſariam, ad executionem præcepti de circumciſione: ſolummodo evincit, oportuiſſe ut Judæi ſciant, quid voce circumciſionis ſignificetur, antequam præceptum hoc execui poſſint. Nullus ergo hic eſt novus modus præcepto non contentus, ſed quicquid hic Vir Doct. recenſet, ipſo præcepto circumciſionis continetur. Sed ſi ritum quempiam lege ſcripta non contentum Vir Doct. neceſſarium urgeret, exinde, conſentanee ſuo argumento, deduceret legis oralis neceſſitatem: Sed & ego exinde inferrem, legem illam eſſe aliam à lege ſcripta, & aliquid determinare, quod lex indeterminatum reliquit. Fimbrias debere pendere ex quatuor veſtis angulis præceptum eſſe divinum Vir Doct. ait, ſed lex non definivit, quales eæ eſſe debeant. Sed reſpondeo: Si id definivit lex oralis, jam quid definivit, à lege non definitum, atque ita novum legi ſcriptæ præceptum ſuperaddidit. Nam ſecundum legem ſufficit fimbrias annectere veſtibus, & quidem hyacinthini coloris, *Num.* xv. ſatisfecit ergo legi, quicunque fimbrias veſtibus ſuis annexuit. Si vero lex oralis varias de illarum longitudine, textura, annectendi modo, ſimilibuſque adjunxerit, illi neutiquam ſatisfieri poteſt, niſi omnia iſta rigide obſerventur: ac proinde, qui legi ſcriptæ ſatisfecit, peccare poteſt contra legem oralem. Idem in reliquis exemplis oſtendi poſſet. Atque inde liquet, legem oralem novam eſſe legem, aliquid præcipientem ultra legem ſcriptam, & definientem quod lex ſcripta non definivit.

Inde 2. infero, quod hæc tam frivola adinventio argumentum ſit evidentiſſimum, legem illam oralem non eſſe profectam à Deo, aut Moſe; ſed eſſe poſterioris ævi commentum, quando à ſinceritate cultus divini recedentes, eam collocarunt in ſuperſtitioſa ceremoniarum obſervatione, in qua dum exacti & eximii eſſe cupiverunt, ceremonias amplificarunt, & circa minimas in earum obſervatione circumſtantias novas leges excogitarunt; atque ita ſuas inventiones & præcepta obſervantes, majorem ſibi adſcripſerunt ſanctitatem, quam ſi iis neglectis cultum veræ pietatis ſincere Deo exhibuiſſent. Quod jam temporibus Eſaiæ inoleſcere cæpit; qui propterea nomine Dei ipſis exprobrat, quod *Deum timeant mandato & doctrinis hominum*, *Eſa.* xxix. 13. Quæ ſuperſtitio, poſt exortum Phariſæorum, mirum in modum aucta eſt, qui circa externa valde fuerunt ſeveri ac ſuperſtitioſi, animo intus pravis cupiditatibus æſtuante. Atque ita ipſis accidit, quod Papiſtis contigiſſe Vir Doct. ait, quod ſi non *in idololatricas*, ſaltem *ſtultas ſuperſtitiones paulatim degenerarint.* Et hæ traditiones à poſterioris ævi Rabbinis collectæ conſtituunt legem illam oralem, non vero mandata Dei, Moſi, ut Judæi volunt, in monte dierum quadraginta ſpatio data, & per Moſen poſtea coram Aarone, ejus filiis, ſeptuaginta ſenioribus, ac tandem populo, enuntiata, & per varias traditiones conſervata, donec tandem circa annum poſt everſum templum ſeptuageſimum in Thalmud ſunt congeſta.

3. Nulla ejus mentio eſt in Lege.

Non enim traditiones haſce eſſe à Deo, evidentiſſimis argumentis Chriſtiani comprobant, quas Virum Doct. legiſſe quidem nullus dubito, ſed & ſolidi nihil quod iis reſpondeat habere perſuaſus ſum. Ego ex multis duo aut tria tantum ſeligam. 1. Nuſquam in Lege aut Prophetis ulla vel minima Legis hujus oralis mentio fit, nec cum commen-

commendatur Iſraëli Legis divinæ obſervatio, nec quando violatæ legis arguuntur, nec etiam quando ad illius obſervationem à tranſgreſſionibus ſuis revocantur. An credibile eſt, Deum nunquam Legis illius oralis, ſine qua lex ſcripta, ſecundum Judæos, obſervari nequit, imo quæ, uti ajunt, ſcriptæ legis anima eſt, ſiquidem in rerum natura exſtitiſſet, mentionem facturum fuiſſe? Hinc eſt quod & quidam inter Judæos, Karaim dicti, legem eam non recipiant, ſed ſolam ſcriptam agnoſcant.

2. Siquidem Moſes in monte legem illam oralem accepiſſet, in dubiis quibuſdam caſibus, quos etiam Vir Doct. allegat, nempe blaſphemi illius, & lignorum collectoris in die Sabbathi, filiarum Zelophad, & eorum qui tempore Paſchatis impuri erant ſuper cadavere, non neceſſe habuiſſet conſulere os Domini; cum Lex oralis, quam jam in monte accepiſſe fingitur, eum de omnibus inſtruxiſſet, & caſus hos dilucide ſolviſſet. *2. In dubiis Moſes debuit conſulere Dominum.*

3. Quod magis ſtringit. Legimus legem ſcriptam adeo neglectam à Sacerdotibus fuiſſe, ut ferme memoria illius in populo perierit: tempore nimirum regis Joſiæ; cum enim juſſu pii regis templum repurgaretur, in illius repurgatione repertum fuit exemplar legis diu neglectum: cumque regi ac populo lex prælecta, omneſque comminationes divinæ auditæ eſſent, rex veſtimenta ſua ſcidit: 2. *Reg.* XXII. 10. & 2. *Paral.* XXXIV. 14. *& ſeqq.* Evidenti documento, quod non tantum ipſum Moſis autographum (uti quidam volunt) deſideratum fuerit, ſed tota legis memoria in populo interierit, nullumque præ manibus fuerit exemplar, unde Legis cognitionem haurire poſſent. An credibile quidem eſt, homines, adeo negligentes in Lege ſcripta aſervanda, legem illam oralem tam operoſam, & tanta præceptorum ac regularum mole conſtantem, & tantum memoriæ hominum concreditam, fideliter conſervaſſe? Præſertim cum ipſe Vir Doct. fol. ſeq. affirmet, *homines illius temporis onerojo Thalmudis ſtudio caruiſſe*: Qua ratione igitur lex illa oralis fuit ſervata? *3. Lex ſcripta fuit neglecta: quomodo autem oralis conſervata?*

4. Moſes, poſtquam toto Levitici libro varia præcepta dedit, *cap.* XXVI. *&* XXVII. ita concludit: *Hæc ſunt judicia atque præcepta & leges, quas dedit Dominus inter ſe & filios Iſraël in monte Sinai per manum Moſis.* Et librum Numerorum ſimiliter claudit: *Hæc ſunt mandata atque judicia, quæ mandavit Dominus per manum Moſis ad filios Iſraël in campeſtribus Moab ſupra Jordanem contra Jericho.* Quod ſi alia eſſent mandata Moſi à Deo tradita, dici debuiſſet, hæc ſunt pars mandatorum, aut, hæc ſunt mandata, quæ Deus ſcribi voluit per Moſen, ad diſtinctionem eorum, quæ per oralem ſolummodo traditionem conſervari voluit. Quin & ipſe Moſes morti vicinus, valedicturus populo, legem in libro ſcriptam Sacerdotibus tradidit, juſſitque quovis anno ſeptimo coram toto populo legi, *ut audiant, & diſcant, & timeant Dominum Deum, cuſtodiantque & obſervent omnia verba legis hujus*; *Deut.* XXXI. 9, 10, 11, 12. An quis aliam oralem credere poteſt eſſe legem, ejuſdem cum hac autoritatis à Deo per Moſen latam, cujus nulla in tam ſolenni actione à Moſe jam in æternum populo valedicente fieret mentio, nulla habita ratio, nulla conſervandæ cura, ſed populi negligentiæ & ſocordiæ proſus commiſſa? Quid hoc aliud eſt, quam æternæ eam oblivioni tradere? *4. De ſcripta lege ſolâ dicitur, quid ſit lex*

5. Ac tandem, an credibile eſſe poteſt, Deum omniſcium, quique omnium futurorum eventus certo præſcit, ac proinde etiam periculum, quod nempe per diſperſionem Judæorum lex oralis facile obliterari poſſet, prævidit, iſti periculo matura illius ſcriptione obviam *5. Non fuit conſultum à Deo, ut obliteraretur.*

7.

obviam non iviſſe; ſed quod illius temporis Rabbini, hac in parte Deo ſapientiores, illam ex variis chartis in unum corpus compingendo eam ab interitu vindicaverint? Hæc omnia legis illius oralis vanitatem evincunt, & nuperum tantum Rabbinorum eſſe commentum tantum non demonſtrant. Eam tamen hodierni Judæi, ut à patribus ab ipſo Moſe acceptam, & ad hoc uſque tempus in liberos continua traditione propagatam, ut divinam recipiunt. Et hoc potiſſimum reſpectu argumentum à traditione ſumtum, alias validum & fortiſſime concludens, *imbelle* vocavi: Quoniam figmentum legis oralis ſimiliter traditione patrum ad ſe delatum crepantes, infidelibus totum ſuum de traditione argumentum ſuſpectum reddunt.

Traditio quædam impia Judæorum in Hiſpaniâ.

Addo aliud: Judæi in Hiſpaniâ (referente id in colloquio ipſo Viro Doct.) parentum ſuorum traditione edocti credunt licere ſibi, metu inquiſitionis Hiſpanicæ, Chriſtianam religionem, quam in corde ut falſam damnant, profiteri, ſeque eam veram agnoſcere declarare, idque juramento manu cruci impoſita confirmare, ſuillam edere, aliaque præcepta legis, ex quorum obſervatione Judæi eſſe agnoſcerentur, tranſgredi. Atqui hoc quam maxime impium eſt & horrendum. Licet enim Chriſtianæ religionis profeſſio revera veritatis ſit profeſſio: horrendum tamen crimen & impietas in Deum eſt maxima, ſi Judæus, credens religionem Chriſtianam eſſe falſam, tamen eam, & (quod peſſimum eſt) cum juramento quidem, profiteatur eſſe veram, ſeque Judæum neget, & ut negationem ſuam confirmet, præcepta legis, quæ divina agnoſcit & æterna, ac proinde etiamnum ipſum obligantia, violare non vereatur. Quæ enim major & apertior erga Deum irreverentia cogitari poteſt? Et tamen traditio parentum id licitum docet, eaque traditione freti, in media illa abnegatione ſecuri ſunt, ſeque nihil Legi adverſum quo Deum offendant committere credunt. Uti ipſe Vir Doct. vivum nobis ac præſens exemplum eſt. *pag.* 102. Atque huc reſpexi, cum duriore vocabulo utens quaſdam traditiones impias vocavi. Alterutrum hic neceſſe eſt Vir Doct. dicat, aut Judæos Hiſpanos huic ſuorum patrum traditioni auſcultantes recte facere, & peccaturos ſiquidem illi immorigeri eſſent, ac proinde recte facere quod legem abnegent, peccaturos quod legem profiteantur; quod ſane dicere horrebit: Aut, traditioni parentum, eo ipſo tantum quod à patribus tradita ſit, tuto Judæos acquieſcere non poſſe; ſed traditionis originem eſſe inquirendam, & examinandum utrum patres juſta ratione permoti traditionem illam filiis communicarint. Quod in negotio apoſtaſiæ ſub Jerobeamo & ſequentibus regibus bene obſervavit.

Traditio parentum non eſt Judæo ſufficiens argumentum rejiciendi Evangelium.

Hoc itaque cum à quovis veritatis ac gloriæ divinæ, & ſalutis ſuæ ſtudioſo faciendum ſit, facile nunc animadvertit Vir Doct. quam debile ſit argumentum ipſius, quo in initio hujus ultimi quæſiti rationem reddit, cur iiſdem argumentis, quibus moventur Judæi ut Moſen agnoſcant prophetam à Deo miſſum, non & ſimiliter moveantur ad recipiendum Jeſum Chriſtum: nempe, *quod à tempore quo Evangelium capit non interrupta traditione à parentibus ſuis receperint, ea non ita fuiſſe, ut enarrantur & creduntur à Chriſtianiſmo.* Sane non negant Judæorum patres, doctrinam, quæ in Evangelio traditur, à Chriſto publice in Judæa eſſe prolatam, aut Jeſum multa in Judæa prodigia ac ſigna feciſſe, aut tandem ipſum crucifixum eſſe: Sed negant ex mortuis reſurrexiſſe, negant eſſe Meſſiam à Deo populo ſuo promiſſum: Non quia ea quæ recenſui vera negant: ſed quia eorum quædam Meſſiæ non competere, quædam, nempe prodigia & ſigna, eum

non

non certo & indubitato indicare credunt. Quod resurrectionem attinet, non testantur, sibi compertum, eum non resurrexisse; aut sibi evidentibus documentis constare, prædicationem de ipsius resurrectione esse confictam: videl. quod Christi cadaver viderint, postquam Apostoli eum à mortuis resuscitatum prædicarunt: aut quod sibi compertum sit, Apostolos cadaver Christi furto abstuliſſe dormientibus sepulchri custodibus: quæ fabula, antea à militibus Sacerdotum persuasione disseminata, sua absurditate evanuit: Non enim, etiamsi voluissent, cadaver Christi è sepulchro armatis militibus septo vi auferre potuissent; multo minus fraude, somno sepultis militibus: Quis enim credat omnes milites, cadaveri custodiendo missos, simul in somnum incidisse, & quidem adeo profundum, ut amotionem saxi à sepulchro non audiverint? Sed demus, somno indulsisse: An omnes ita fatui, ita capitis negligentes fuerunt, ut nemo inter illos, cum alios dormientes videret, juxta saxum illud quod sepulchrum clausit procumbere vellet? Si illic se solum reclinasset, quantumvis somnolentus, securus dormire potuisset, & tuta fuisset custodia. Quis credat, discipulos momentum istud, quo somno oppressi fuere milites, ita exacte observare potuisse? Quis tandem credat, discipulos istius furti suspectos fuisse, & nusquam coram Iudæorum tribunali istius reos actos? Nihil horum sibi certo compertum testantur Iudæorum patres. Quid igitur? Quod Iesus fuerit populi seductor: Quod se falso Messiam venditaverit, similiaque. Verum nunc posterorum officium est, exquirere sedata mente ac pio salutis studio, an traditio illa in sua origine sit vera? an patres sui jure Iesum dixerint impostorem? Fieri enim posset, quoniam hic non perhibent testimonium rei à se certis documentis infallibiliter exploratæ, sed judicium proferunt de homine Iesu Christo, quod non sit Messias, ut in judicio hoc erraverint: Quam traditionem si filii cæca obedientia recipiant, eo quod à patrum traditione ipsis recedere sit nefas, una cum parentibus in eundem errorem ut abripiantur necesse est. Quod si obtinere debeat, necesse est ut omnes homines in erroribus & falsa religione, in qua à parentibus educati sunt, consenescant; & de ea deserenda aliaque, licet veriore, amplectenda cogitare, erit nefas. Quid ergo de veritate religionis Christianæ aut Iudaicæ disputamus? Quis fructus & finis ejusmodi disputationis? Apage igitur ficulneum illud à sola traditione parentum desumtum argumentum, Viro Doct. indignum, & res cum re, ratio cum ratione certet; & inquiratur, an ullæ justæ sint rationes, propter quas Iudæorum parentes Iesum Christum jure rejecerint, & morti tradiderint.

CAPUT. VI.

Quæ & quanta ſit certitudo, libros Veteris Teſtamenti incorruptos ad nos perveniſſe.

HActenus collatione inſtituta inter argumenta, quibus certitudo traditionis de veritate ac divinitate Legis ac Euangelii in ſua origine comprobatur, eviciſſe me credo, nulla poſſe pro Lege afferri argumenta, quin validius militent pro Euangelio, quam pro Lege; Reſtat nunc ut illius propagationem ad nos uſque, per libros ſacros, quibus ab initio utraque conſcripta, & in quibus ad noſtram uſque ætatem conſervata eſt, inter ſe conferamus.

Euangelium nititur ſolidioribus argumentis quam Lex, licet à ſolis Chriſtianis, Lex vero à Judæis, Chriſtianis & Mahomethanis, recipiatur.

Hic primo Vir Doct. magnam Legis præ Euangelio prærogativam colligit, ***ex generali, non Judæorum tantum, ſed & Chriſtianorum & Mahumethanorum confeſſione, qui omnes, ſolis Paganis exceptis, unanimiter librorum Moſis divinitatem agnoſcant. Soli autem Chriſtiani Euangelium, à Judæis & Mahomethanis rejectum, recipiant. Non igitur quod ab duabus hominum partibus in dubium vocatur, recte comparari poſſe cum eo libro, qui ab omnibus ut verus & divinus, abſque dubio & diſputatione religioſiſſime recipitur.*** Sed quoniam ipſe Vir Doct. agnoſcit, hanc rationem, quantumvis ſpecioſam, eſſe tantum congruentiæ, non evidenter concludentem, licet librorum Moſis dignitatem commendantem, non eſt quod operoſe eam refutemus; quia præter ſpeciem, qua homines ſimpliciores, ſuperficiem tantum non ipſam quæſtionis medullam conſiderantes, capi poſſunt, nihil habet. Poteſt ſiquidem contingere, ut id, quod ab aliquibus tantum recipitur, ſolidiore nitatur fundamento, quam id quod ab omnibus receptum eſt: Quando nimirum quod aliqui tantum recipiunt, aliquatenus dependet ab eo quod univerſale eſt omnium, illique teſtimonium perhibet veritatis: Tum enim iſtud recipere nequeunt, niſi ſimul generale illud cui hoc perhibet teſtimonium veritatis ſimul recipiant: Licet quando utrumque in ſe & ſolitarie conſideratur, & argumenta quibus utrumque nititur inter ſe conferantur, validiora militent pro hoc, quam pro illo. Et ita ſe res habet cum Lege & Euangelio. Evidentiora minoribuſque exceptionibus obnoxia ſunt argumenta, quibus Euangelii, quam quibus Legis divinitas adſtruitur. Interim Euangelium præter iſta argumenta etiam à Lege ſibi autoritatem confirmat, & Legi divinitatis teſtimonium perhibet. Etiamſi itaque omnia alia argumenta deeſſent, ſolum Euangelii teſtimonium, quod Chriſtianus divinum agnoſcit, ſuffecerit Chriſtiano ut Legem agnoſcat divinam. Hoc autem argumentum Judæo, Euangelium ut fabuloſum rejicienti, in teſtimonium veritatis Legis inſervire nequit. Itaque ea argumenta, quibus ſolis Judæus permotus Legem recipit, conferenda ſunt cum illis, quibus Chriſtianus perſuadetur de divinitate Euangelii: & ſi fortiora ſint aut fortius concludant pro Euangelio, quam pro Lege, iterum concludo, Judæum nullam poſſe dare rationem, cur cum argumentis illis inductus Legem recipiat ut divinam, Euangelio fidem deneget.

Vir

Vir Doct. pergens, ex non interruptâ traditione parentum in filios probat codicem Legis incorruptum ad hanc ætatem usque perduraſſe. Verum difficile valde eſt, iſtam nunquam interruptam traditionem, non ſuppoſita Novi Teſtamenti divinitate, ſolide adſtruere. In captivitate ſiquidem Babylonicâ tanta populum oppreſſit calamitas, ut traditionem Legis interruptionem eſſe paſſam, haud minum videri debeat. Civitas & templum ſolo fuere æquata, tota terra Judæa miſere deſolata, populus in captivitatem abductus, ut de conſervanda Lege ſruſtra ſollicitudinem ſuſcepiſſe videri poſſit. Auget difficultatem, quod legamus tempore regis Joſiæ, non adeo multis ante captivitatem iſtam annis, tantam pro conſervatione Legis in populo fuiſſe ſocordiam, ut cognitio Legis plane obliterata fuerit; & cum in repurgatione templi exemplar Legis diu deperditum repertum, & coram rege ac populo lectum eſſet, rex præ animi conſternatione veſtimenta ſciderit. An ergo ita improbabile videri debet, ſub rege impio, & in gravi adeo populi calamitate, non eâ cura ac diligentia Legem conſervatam, qua alias ſub rege pio & tempore fælici conſervari potuiſſet? Quis credat, populum in ipſâ urbis direptione, in captivitatis diſperſione, in ſeptuaginta annorum calamitate & ſervitute, de codicibus conſervandis valde fuiſſe ſollicitum, qui domi, cum fluerent res ejus, cum ſui eſſent juris, cum quotidianus ad cultum Dei neceſſarius eſſet illius libri uſus, tam negligentes eâ in re fuerint, ut unicum tantum proſtaret Legis exemplar, quod quam diu deſideratum fuerit, non conſtat, ſed ſolummodo quod regnante Joſia ſit repertum. Et ſane probabilitate non caret illa multorum ſententia, quod non exſtiterit poſt reditum ex captivitate ullum perfectum ac integrum exemplar, quod Legem Moſis ac ſcripta Prophetarum ita plene & integre exhibebat, prout ante eam exſtiterunt; Et quod Eſdras omnia monumenta, quæ inter varios diſperſa, & per particulas conſervata erant, ſumma cura ac induſtria collegerit, ex iiſque corpus illud Bibliorum, quod nunc habemus, concinnaverit.

Traditio Judæorum in captivitate Babylonica potuit interruptionem pati.

Plura occurrunt in hodierno Bibliorum codice, unde ſatis evidenter colligitur, Pentateuchum per omnia non eſſe talem, qualis à Moſe eſt conſcriptus. Primo enim non puto Virum Doct. negaturum, quod puncta vocalia à Moſe literis non fuerint appoſita. Contendunt inter ſe eruditi, an Eſdras ea addiderit, uti communiter credunt Judæi: an vero à Maſorethis Tiberienſibus circa annum Chriſti quingenteſimum, textui addita ſint: Qua in ſententia Doctiſſ. Rabbi Aben Eſram fuiſſe doctiores critici Chriſtiani ex ipſius ſcriptis evincunt. Quicquid autem de hac controverſia ſit, conveniunt utrique, antiquiorem illis non eſſe adſcribendam originem, quam temporibus Eſdræ. Non ergo puncta vocalia à Moſe ſunt appoſita. Atqui certum eſt, pro diverſa punctorum additione etiam ſenſum admodum eſſe diverſum. Quo itaque argumento Judæi certi ſunt, ſe ubique genuinam Moſis lectionem habere, neque in quoquam ab ea aberrare? Si dicat, parentum traditionem: Confugit ad principium incertum ac dubium: Unde enim conſtat, parentes hanc lectionem à Moſe accepiſſe, & ab ipſa Moſis ætate ad uſque Tiberienſes, aut ſaltem Eſdram, ita per omnia incorrupta & invariatam ſervaſſe, uti à Moſe tradita fuit? Hoc affirmant Judæi, quia ita affirmare libet, non quia certo aliquo argumento ad id affirmandum inducuntur.

Puncta vocalia fuere literis addita à Moſe.

Secundò: certum eſt in hodierno Pentateuchi textu quædam occurrere, quæ à Moſe ſcripta non eſſe, evidenter oſtendi poteſt: Quale eſt inter alia cap. XXXVI. *Geneſ.* ubi nar-

Quædam in Pentateucho occurrunt à Moſe non ſcripta.

narratur filiorum Esau genealogia: illam enim à scriptore Mosis ætate longe posteriore additam fuisse, evidenter evincitur ex *vers.* 31. *Reges autem qui regnaverunt in terra Edom, antequam haberent regem filii Israël, fuerunt hi: &c.* Nondum enim tempore Mosis reges erant in Israël. Huic unum tantum, brevitatis causa, addam: Prima nempe *Deuteronomii* verba: *Hæc sunt verba quæ locutus est Moses ad omnem Israël trans Jordanem.* Quæ locutio etiam occurrit *cap.* IV. 41, & 46. Apparet enim hæc verba scripta esse ab autore qui Jordanem transivit, & cujus respectu verba Mosis trans Jordanem prolata esse dicuntur. At Moses Jordanem non transivit. Adde his versus duodecim postremos *Deuter.* seu *caput* XXXIV. quo describitur mors Mosis: Quos à Mose non esse scriptos celebris inter Judæos Doctor Aben Esra agnoscit, idque *secretum duodecim* (sc. versuum) vocat.

Quomodo mutatio illa fieri potuisset.

Ex his, similibusque locis, evidenter liquet, aliquid historiæ Mosis à scriptoribus posterioris ævi fuisse additum: Et licet illud non magni videatur momenti, tamen in lectore suspicionem posset gignere, in aliis locis, ubi id tam clare animadverti ac detegi non potest, similiter quid fuisse additum, quod fortasse majoris sit momenti: Saltem certitudo illa tanta non est, quanta Christianorum, quod libri Novi Testamenti incorrupti ad ipsos pervenerint: Quia, uti dixi, in una gente facilior fieri potuit mutatio, in exemplaribus paucis, & præsertim in collectione variarum laciniarum à diversis conservatarum, & à Synedrio magno in unam compagem & volumen conjunctarum: quam in multis exemplaribus, in diversas regiones statim dispersis: quoniam mox maxima exemplarium esset apparitura varietas: Quæ tamen non reperitur: ut in sequentibus ostendam.

Occurritur objectioni.

Respondet Vir Doct. *oportuisse ergo ut Esdras ex suo cerebro confinxerit tot Dei cum Mose & populo colloquia: quomodo tot circumstantias mentiri auderet coram integro sapientum & prophetarum senatu? quomodo omnes in eandem fraudem convenirent?* Sed vero objectio hæc non infert, Esdram colloquia illa Dei cum Mose confinxisse: Verum ex laciniis multis integrum Bibliorum volumen collegisse. Alia autem res est, Esdram mentitum fuisse; alia, volumen Veteris Testamenti ex codicibus minus perfectis, & servantium incuria vel calamitate corruptis, consarcinasse, adeoque unius codicis lacunas ex aliorum voluminum fide, quamvis suo stilo, repleviſſe. Quicquid autem hujus sit: longe aliud est, dicere, Esdram, vel quemvis alium, hanc Mosis & legem & historiam finxisse: aliud, quod Novum Testamentum depravationis vel mutilationis nunquam tantum adiit discrimen, quantum codex Veteris Testamenti in illa gentis Judaicæ generali dispersione, & septuaginta annorum captivitate: quod non tanta sit certitudo, neque tam evidentia argumenta, quod textus Hebraici integritas illibata permanserit, quam Novi Testamenti, in quo nulla hujusmodi exstant vestigia vel calamitatis, vel incuriæ.

Alteri.

Objicit porro Vir Doct. quod *Esaiæ, aliorumque prophetarum libri in captivitate Babylonica servati fuerunt, qui tamen tanti haberi non debebant, quanti Legis divinæ scripta.* Verum qui hanc objectionem faciunt contra Legem, idem etiam sentiunt de Prophetis: varios nimirum prophetarum sermones in populo fuisse distributos, multaque eorum fuisse apographa: postea illos in unum fuisse collectos, insertis historiis, quarum occasione sermones hi habiti fuere, aut habiti fuisse credebantur: atque ita ex iis inter se col-

ſe collectis volumen eſſe enatum. De qua ſententia jam nihil addam. Sufficit hoc ad ſolutionem argumenti.

Tandem objicit Vir Doct. quod *liber iſte, quem nunc habemus, contineat claram & expreſſam prophetiam de hac populi captivitate, cum circumſtantiis adeo individualibus, ut magis rem præteritam, quam futurum rerum eventum ſignificare videatur.* Verum in ſequentibus, ubi de prophetia iſta ex profeſſo agendum erit, ego oſtendam, ex circumſtantiis ejus, & phraſiologia linguæ Hebrææ, quæ pluribus in locis in Prophetarum ſcriptis occurrit, quæ ibi prædicuntur, in captivitate Babylonica fuiſſe impleta; itaque tempore Eſdræ revera jam fuiſſe præterita. Ubi ſimiliter Danielis prophetia explicabitur. Sed & ſi id concedatur, inde tamen neutiquam evincitur, collectionem ex variis laciniis in unum Bibliorum codicem ab Eſdra non eſſe factam. *Tertia.*

CAPUT VII.

Major eſt certitudo libros Novi Teſtamenti incorruptos ad nos perveniſſe, quam libros Veteris Teſtamenti.

COnſideremus nunc quæcunque Vir Doct. Novi Teſtamenti ſcriptis objicit. Primo quidem argumento generali omnia Novi Teſtamenti ſcripta ſimul in dubium revocat, quoniam *omnia ſcripta ſunt lingua Græca; cum tamen Euangelium primo & principaliter fuerit pro Judæis: Et lingua Græca nunquam Romanis aliiſque Europæis non adeo fuerit communis, quam Latina, & Aſiaticis Judæis pluſquam Hebræa, ſed iis ſolis, qui Græciæ habitabant civitates, peculiaris fuerit.* Unde colligit, *videri totum Euangelium à Græcis fuiſſe compactum.* Verum omnibus, qui leviter tantum antiquitatis cognitione imbuti ſunt, notiſſimum eſt, linguam Græcam temporibus Apoſtolorum non tantum per totam Græciam, ſed & Aſiam, quin & Ægyptum, fuiſſe receptam, & in communi fuiſſe uſu: Adeo ut ipſe Cicero in oratione ſua pro Archia poëta dicat; *Græca legi in omnibus ferme gentibus, Latina ſuis finibus, & exiguis ſane, contineri.* Idem, etſi alia antiquitatis monumenta deeſſent, Doctorum Chriſtianorum ſcripta, qui non in Græcia tantum, ſed & in Aſia & Ægypto vixere, ut Origenis, Clementis Alexandrini, Euſebii, Baſilii Magni, Gregorii Nazianzeni & Nyſſeni, Athanaſii, Cyrilli Hieroſolymitani, & Alexandrini, Chryſoſtomi, aliorumque, quorum recenſere nomina longum foret, omnia Græca lingua exarata, evidentiſſime comprobatum reddunt. Quin & in ipſa civitate Roma linguæ Græcæ uſus fuit vulgatiſſimus, etiam fœminis, & quidem in quotidiano ſermone, uti ex Iuvenale diſcimus, *Sat.* VI. *Cur N. Teſt. Græca lingua ſit ſcriptum.*

Se non putat ulla
Formoſam, niſi quæ de Thuſca Græcula facta eſt:
De Sulmonenſi mera Cecropis: omnia Græce,

Cum

Cum ſit turpe magis noſtris neſcire Latine.
Hoc ſermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi ſecreta.

Cum itaque aliquo ſermone hiſtoria & doctrina Euangelii eſſet conſcribenda, eaque Iudæis quidem primo, attamen & omnibus hominibus & nationibus deſtinata eſſet in ſalutem, convenientiſſimum fuit eam conſcribi lingua omnibus populis maxime communi; quæ illo tempore fuit Græca, ſatis communis Iudæis, ſaltem extra Iudæam habitantibus, omnibuſque populis imperio Romano ſubjectis, ut merito univerſalis ferme totius Romani orbis lingua dici potuerit. Hanc ob cauſam & epiſtola ad Romanos Græce ſcripta eſt, quia & Romanis nota erat, & peregrinis Romæ degentibus notior quam Romana: & argumentum Epiſtolæ tale, ut quæ ad reliquas mitteretur Eccleſias digniſſima foret. Ad particularem Romanum epiſtola Pauli Græce ſcripta non exſtat. Philemon, cujus ſervum antea fugitivum cum epiſtola remittit Paulus, Romanus non fuit, quod vel ipſum nomen indicat. Et ridiculum eſt, Græcos fabulam, tanquam rem in Iudæa vere geſtam, conſcripſiſſe, & plurimos ex Iudæis ei fidem adhibuiſſe, & ob illius teſtimonium crucem, afflictiones, quin & mortem ſuſtinuiſſe. Apage iſtiuſmodi nænias.

Scriptores N. Teſt. ſpiritu divino fuerunt aſſlati.

Addit Vir Doct. *Scriptores Euangeliorum non eſſe commotos à Spiritu Sancti afflatu:* Quod ex duobus indiciis colligit: 1. *Quia Lucas dicit, ſe hiſtoriam Euangelii ſcribere voluiſſe, quia plures eam conſcripſerint: & quidem, non ut omnes homines eam ſcirent, ſed ut Theophilus de iis, quæ jam crediderat, amplius informaretur:* 2. *Quod ſcribat, non quæ ipſe viderat, ſed ab aliis audiverat, nulla de revelatione divina facta mentione. Quod etiam nullus ex Apoſtolis in ſuis Euangeliis vel aliis ſcriptis aſſerere auſus eſt. Contra omnium prophetarum ſtylum, & præſertim Moſis, qui ſemper ſcribit, Dixit Dominus Moſi, aut, Dominus mihi dixit.* Reſp. Primum argumentum Lucam ſolum ferit: Sed ut primo de omnibus ſimul dicam, & tum plenius quod Lucæ objicitur diluam; dico, non requiri in hiſtorico, qui res geſtas alterius ſcribit, ut ſe à Deo ad ſcribendum ſpeciatim incitatum, aut quæ ſcribit, ſibi à Dei ſpiritu dictata aſſerat: Sufficit, ut exactam rerum quas ſcribit cognitionem habeat. Tales autem hiſtoricæ Euangeliſtæ: referunt illi dicta ac facta Ieſu Chriſti; ea ex vero referre ſufficit, ut comprehendatur eſſe divina: quoniam ipſe Ieſus doctrinæ ſuæ ſufficiens divinitatis perhibuit teſtimonium. Nec Moſes, quando hiſtorias patriarcharum toto Geneſeos libro deſcribit, ſibi eas à Deo dictatas, imo nec ab iis qui viderunt, aut à teſtibus oculatis habuerunt, aut alia via exploratas ſe habuiſſe affirmat. Sol immodo quando leges Dei ad populum refert, ait, ita ſibi dixiſſe Dominum. Simili modo loquuntur Apoſtoli, coram Senatu Iudæorum, *Act.* IV. v. & alibi. Conſentaneè miſſioni ſuæ, qua Dominus eos miſit, ut Euangelium ubivis terrarum prædicarent, *Matth.* XXVIII. 18, 19. *Marc.* XVI. 15. *Ioan.* XX. 21. Et Apoſtolus Paulus epiſtolas ſuas inchoans ordinarie ſe vocat *Apoſtolum Dei, vocatum Apoſtolum per voluntatem Dei, Apoſtolum non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum & Deum patrem.* Quin ſe ac reliquos Apoſtolos, *miniſtros Chriſti & diſpenſatores myſteriorum Dei*, 1. *Corinth.* IV. 1. adeoque, *neceſſitatem ſibi incumbere Euangelizandi, & væ ſibi eſſe niſi evangelizet*; *ibid. cap.* IX. 16. Quod tantumdem eſt,

ac ſi

ac si diceret, se scribere & prædicare quæ à Deo habet. Quin & id disertis verbis affirmat, *Epist. ad Gal. cap. 1. 12. Neque enim ab homine accepi Euangelium, neque didici, sed per revelationem Iesu Christi.*

Ut itaque ad Lucam revertar: Ad fidem Euangelio ejus conciliandum sufficit, quod exacte omnia ab iis qui oculati testes fuerunt inquisiverit, nihilque nisi penitus exploratum scripserit. Quod ait, *sibi visum esse* Euangelium scribere, non arguit, purum tantum fuisse motum humanum; nam & diligentiam humanam Deus exstimulare potest, suppeditando argumenta & considerationes illi movendæ efficaces. Quodque Lucas in gratiam præcipue Theophili, viri, ut apparet, primarii, scripsit, Deus etiam, ut omnium saluti inserviret, direxit. Addo; unicum Euangelium Matthæi sufficere, ut plenam dictorum ac gestorum Jesu Christi habeamus cognitionem, quantum ad salutem satis est: Verum divinam benignitatem abundantius hominum saluti prospicere cupientem plurium diligentiam excitasse, ut ita plurium consentientibus testimoniis totus orbis plenius de historiæ Christi veritate, ac doctrinæ ipsius divinitate confirmaretur. *De Euangelio Lucæ.*

Pergit Vir Doct. quod *multa, præter quatuor, fuerint Euangelia fictitia; & plures Euangelia scripsisse, etiam ex Luca liquere.* Sane in initio plures Christi res gestas conscripsisse, mirandum non est: fuere enim tam eximiæ, omnesque in tantam admirationem rapuerunt, ut plures illarum splendore ad eas conscribendas excitati sint. Verum quoniam qui audita tantum, & ex rumore percepta narrant, facile veris falsa quædam addere possunt, ea tantum recepta sunt ut genuina, quæ à duobus Apostolis, Matthæo & Joanne, & duobus viris qui in Apostolorum comitatu longo vixerunt tempore, Marco nim: & Luca, ac proinde omnia certissime explorata habuere, conscripta sunt. Quod Euangelia attinet, quæ Thomæ, aliisque adscribuntur, manifestum est ea Apostolorum ævo non exstitisse, sed à nugatoribus quibusdam posterioris ævi, supposito Apostoli alicujus nomine, esse conficta. Verum primi Christiani, qui ipsis Apostolorum temporibus vixerunt, diligenti exploratione facta, hæc quatuor ab autoribus, quorum nomina præferunt, vere esse scripta indubitatò deprehenderunt. Neque ulla justa dubitandi causa, quod hac in re decepti sint, allegari potest. Quomodo enim credibile est, viros adeo salutis suæ studiosos, ut quotidie gravissimas afflictiones, quin & mortem pro Euangelio sustinerent, tam socordes fuisse, & salutis suæ negligentes, ut temere sibi tanquam divinos, & fidei per quam salvi esse debebant regulam, obtrudi passi sint libros, de quorum αὐθεντεία evidentibus documentis persuasi non essent, & eo quidem tempore, quo supposititia à genuinis facile discerni potuissent? Et hæc traditio ab ipsis constantissime per omnes populos & ætates consensu invariato est propagata. Recentiores fabulas, quæ à credulis quibusdam receptæ sunt, Thalmudicis annumeramus fabulis, quæ passim inter Judæos recipiuntur. Euangelium Joannis quo tempore, qua occasione, aut ubi locorum scriptum sit, nihil scire refert, modo à Joanne Apostolo scriptum constet, de quo inter Christianos nunquam dubitatum fuit. *Euangelia fictitia non infringunt autoritatem eorum quæ in N. Test. exstant.*

Aliud addit Vir Doct. argumentum; quod Euangelio Joannis fuerit, juxta Doctorum Christianorum sententiam, aliunde inserta historia de adultera à Judæis coram Christo accusata: & Euangelio Lucæ historia de angelo Christum in horto confortante (quam paulo ante Vir Doct. perperam affirmavit in Euangelio Joannis exstare) & de sudore *De depravationibus, quæ dicuntur in Euangeliis contigisse.*

Christi sanguineo. De genealogia Christi, quod obiter insinuat, in sequentibus suo loco dicetur. Quod vero de historiis Euangelio intrusis adfert, dico paucis: Quod historiam de angelo confortante & sudore Christi crassiore instar grumorum sanguinis in terram decidente, in aliquot exemplaribus olim fuerit desiderata, non ex eo profluxisse, quod in quibusdam primi ævi exemplaribus lecta non fuerit; sed quod quidam audaculi, qui eam majestate Christi indignam judicabant, temerario ausu eam eraserint: Quod sane Euangelii veritati, codicum antiquiorum fide constanter asservatæ, præjudicare nequit. Historia de adultera etiamsi inserta fuisset, nihil illa momenti ad fidem Christianam habet: Et si velimus à Joanne scriptam non esse, liquet historiæ puritatem in plurimis exemplaribus, in quibus ea desideratur, conservari. Sane exigui nimis momenti ea historia est, quam ut inde argumentum ad probandam in Euangelio depravationem deduci possit.

De Euangelio Matthæi.

Progreditur porro Vir Doct. & ait: ***Autographum Matthæi, quod Hebraico idiomate scripsisse fertur, periisse, & exstare tantum translationem ab incerto autore factam.*** Esto: translatio illa jam Apostolorum tempore exstitit, & approbationem obtinuit: Non autem historia aut doctrina ullam, etsi alia enuntietur lingua, mutationem patitur: sed eadem pluribus linguis eodem sensu enuntiari, scribi & legi potest. Exinde autem liquet, quod ante dixi, Græcam linguam omnibus ferme populis fuisse communem: Ideo Matthæi Euangelium in totius mundi usum mox in linguam Græcam est translatum: Qua translatione approbatâ, ipsum exemplar Hebræum, quod solis ex Judæis conversis in servire tantum posse videbatur, non ea qua Græcum cura ac diligentia asservatum fuit. [*Vide de hac re Sardneri Credib. Suppl. Vol. I. cap. V.*]

Et Marci.

Quæ Marco objicit adeo exilia sunt, ut refutationem vix mereantur. Esto, Marcus Euangelium Matthæi maxima sui parte compilaverit, quid in eo peccatum? modo nihil Marcus scripserit, quod non plene exploratum habuerit. Sive Romæ sive alibi à Petro dictatum fuerit, non minuit illud illius autoritatem: circumstantia ea est adeo exilis, ut referri non mereatur. Quæritur solummodo, an Marcus in comitatu Petri vixerit, & ex ipsius ore de omnibus quæ scripsit certus esse potuerit. Et quod Papias, Irenæus, & Clemens illius meminerint, Euangelii ipsius antiquitatem & γνησιότητα probat. Alium in finem hæc testimonia non allegantur, nisi ut de antiquitate ejus, ac genuino autore constet; Non vero, ut per istorum doctorum testimonia ipsi Marco autoritas quædam concilietur. Perinde uti Judæi per traditionem patrum suorum sibi constare ajunt, libros quos habent ab ipso Mose esse scriptos: non autem ea traditio Mosi aliquam, quam per se non habet, autoritatem conciliat.

De Epistola ad Hebræos.

De Epistolæ ad Hebræos autore variant Christianorum sententiæ, aliis eam Paulo, aliis Lucæ, aliis Barnabæ, aliis Clementi adscribentibus. Cujuscunque ex his quatuor sit, antiquissima est, & Pauli ævo scripta; siquidem hi tres Pauli coætanei fuere: Ejus antiquitatem etiam probat Clementis quæ exstat ad Corinthios Epistola antiquissima, siquidem verba ex hac epistola desumta in Clementis epistola occurrunt: quæ causa fuisse videtur, quod aliqui eam Clementi adscripserint. Sed cujuscunque ex tribus illis fuerit, dubitandum non est, quin doctrinam in ea contentam, præsertim de typorum Veteris Testamenti impletione in Iesu Christo, ex ore Apostolorum, præsertim Pauli, habuerit: Et quia doctrinam, quam toties ex Apostolorum ore hausse-

hauſerant adeo egregie explicat, ideò etiam à primis Chriſtianis ut per omnia illi conformis, recepta eſt.

De Apocalypſeos libro non neceſſe eſt multis diſſerere: Continet ille non dogmata fidei, ſed viſiones quaſdam propheticas, ænigmaticas & obſcuras, Eccleſiæ Chriſtianæ ſtatum in hiſce terris concernentes. Quod quidam olim cum Cerintho adſcripſerint, id non fecerunt certa quadam ratione inducti, ſed ex mera tantum conjectura; quia Cerinthus dogmata quædam ſua ex Apocalypſi adſtruere conabatur, illiſque ea perperam intellecta Cerinthi dogmati aliquatenus favere videbantur. Verum ſi talis paucorum conjectura ad librum quempiam reprobandum, aut genuino ſuo autori abjudicandum ſuffecerit, nullus liber à cenſura immunis erit. Cauſam autem nullam juſtam eſſe eum Cerintho adſcribendi, arguit primorum Chriſtianorum, qui eum Ioannis Apoſtoli fœtum agnoverunt, traditio: Quibus antiquiſſimi, quorum ſcripta habemus, Doctores Chriſtiani, Juſtinus, Irenæus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Origenes, &c. conſentiunt. Quibus alias non addam rationes. Verum, ut dixi, liber hic nulla dogmata fidei, verum ænigmaticas tantùm & obſcuras quaſdam prophetias continet; ita ut, licet ille abeſſet, fides Chriſtiana nullum eſſet paſſura detrimentum. *De Apocalypſi.*

Quid vero Vir Doct. Epiſtolis Apoſtoli Pauli objicit? An aliquis eas ipſi abjudicavit, & ignoti eſſe autoris aſſeruit? Nemo. Bene eſt, quod hæ, perinde uti Euangelium Matthæi, Joannis, Lucæ, & Acta Apoſtolorum, ipſo non refragante, genuinorum autorum nomina præferant.

Tandem Vir Doct. Novo Teſtamento objicit, variantes quæ in diverſis codicibus reperiuntur lectiones, quas verbis Iſaaci Voſſii *de ætate mundi cap. 2. adeo multiplices eſſe* ait, *ut ſi quis omnes inter ſe committeret codices, quot verba, totidem pene inventurus ſit diſcrepantias.* Verum ſi quid Viro celebri ad opinionis ſuæ ſtabilimentum excidat quod hyperbolen ſapit, an putat Vir Doct. ex ejuſmodi verbis, contra experientiam cuivis obviam prolatis, ſolidum poſſe deduci argumentum? Omnes antiquiores codices hodie ſumma diligentia ſunt excuſſi, variantes lectiones maxima ſedulitate excerptæ, textui vulgari appoſitæ, & omnium oculis expoſitæ: Inde quam ὑπερβολικὴν, hyperbole uſus ſit D. Voſſius, liquido conſtat: quod in iſtiuſmodi caſu in Viro magno facile excuſari poteſt. Tum maxima variantium lectionum pars adeo nihil facit ad immutationem ſenſus, ut quocunque modo legatur, ſenſus per omnia idem ſit: veluti ſi Latine quis legat, *enim*, vel *nam*: *igitur* vel *ergo*: *dicebat*, vel *loquebatur*: ac ſimiles: Quæ ſenſum aliquatenus immutant, rariores: nullæ vero, quæ dogma neceſſarium creditu ad ſalutem concernunt, aut aliter credendum eſſe vel leviſſimam ſuſpicionem ingenerare poſſint. Quod mihi vel maximum ac certiſſimum providentiæ divinæ circa Novi Teſtamenti codicum conſervationem argumentum eſt. Ejuſmodi autem variantes lectiones etiam in diverſos Legis codices irrepſerunt; Quod ex collatione codicis Samaritani cum vulgari Iudæorum codice, ex antiquis Maſoretharum libris, ex Iudæorum Orientalium & Occidentalium, Ben Aſer & Ben Nephthali lectionibus, atque ex manuſcriptis optimæ notæ exemplaribus, quorum nonnulla diverſas codicis Hilleliani lectiones exhibent, doctiſſimi Critici oſtendunt. Quin & ipſa Græca LXX interpretum verſio documentum eſt ſatis evidens, in exemplari Hebræo, unde verſio hæc *De variantibus N. Teſt. lectionibus.*

facta est, multis in locis aliam fuisse lectionem, quam in hodiernis Iudæorum codicibus.

Explicantur verba quædam I. Vossii.

Quod vero Vir Doct. ex Vossio citat, quod *Deus nullam habuerit curam eorum, qui descripsere Novi Fœderis libros*, verba Vossii non bene intellexit. Hoc enim hic non affirmat Vossius, sed tanquam consequentiam absurdam ex eorum quos oppugnat opinione deducit. Illi enim contendunt, Hebræum codicem mansisse plane invariatum, idque peculiari providentiæ divinæ adscribunt. Inde colligit Vossius, quod sequeretur, quoniam tanta est lectionum varietas in N. Test. quod Deus ergo nullam eorum, qui Novi Fœderis descripsere libros, curam habuerit: Quod ipsi absurdum est; quod nempe Deus continuo adfuerit Iudæorum librariis, nullam vero eorum qui Novi Fœderis descripsere libros curam gesserit; cum tamen magis interesset eos servari incorruptos, quam Veteris Testamenti. Qui sensus ex tota ejus collectione manifestus est. Sed Vir Doct. qui verba Vossii truncavit, illationem quam Vossius ex aliorum sententia colligit, tanquam sententiam Vossii proponit.

De cautione in Iudæorum Synagogis adhiberi solita.

Quod Vir Doct. addit, de exactissima cautione quæ hodie in Iudæorum Synagogis adhibetur, ne ulli in codices sacros irrepere possint errores, aut lapsus; arguunt quidem, Iudæorum exemplaria post inventam Masoram non facile ullam posse pati immutationem: Verum ea non potest abolere variantes lectiones, quæ ante inventam Masoram in codicibus Hebræis jam apparuerunt. Multo minus difficultates illas tollere, quæ circa collectionem librorum sacrorum in unum volumen, temporibus Esdræ, à pluribus observatæ sunt.

Hyperbole Viri Doct.

Quibus omnibus inter se collatis, & comparatione inter certitudinem librorum Veteris & Novi Testamenti accurate instituta, non dubito, quin unusquisque mecum admiraturus sit præjudicium Viri Doct. quod per hyperbolicas expressiones contra Novi Testamenti libros, & pro volumine Pentateuchi seu Legis, in scripto suo indicavit contra Novi Testamenti libros; hisce verbis. *Nullus liber, nulla fere Apostolorum epistola, neque acta Apostolorum, absque contentione à primis & posteris Christianis accepta fuere: quantumvis multæ sint solutiones, variis temporibus ab insignibus viris excogitatæ, quibus hæ Euangelii maculæ abluerentur.* Pro Lege vero: *Est liber Mosis ita perfectus, & purus, atque ab erroribus alienus, ab ejus conditore per tot sæcula variis in nationibus servatus, ut cætera naturalia, quæ Deus non corruptioni exposita creavit; ut cæli, sol, & astra: quæ à sua formatione non majore providentia incorrupta servantur, & subsistunt, quam divina Legis libri, qui nunquam aliquam mutationem experti fuerunt.* Profecto, addo ego, miraculum ergo esse, quod ipsum volumen manu Mosis conscriptum interire potuerit: nisi forte & illud alicubi à corruptione, perinde atque sol ac astra, immune latere, suo tempore denuo in lucem protrahendum, Iudæi asserere cupiant.

Euangeliis tota religio Christiana continetur.

Tandem & argumento quod Novi Testamenti libris objecit, & in plures Veteris Testamenti libros retorqueri posse videt, occurrere conatur; quod nempe multorum librorum, qui in Veteris Testamenti volumine exstant, genuinos autores assignare non possint Iudæi: Cui ita respondet: *Totam religionem consistere in libris Mosis; in reliquis nullum fidei seu legis dogma statui. Novi Testamenti autem libros omnes religionem Christianam constituere, fidei dogmata instituere, pro quibus quatuor Euangelia minime* suffice-

ſufficerent, præſertim ſi Paulus non ſcripſiſſet, ex quo totam Chriſtianam Theologiam efluxiſſe ait; *cum tamen Petrus eam difficilem, & non niſi multa cum cura legendam putaret.* Verum valde fallitur Vir Doct. Nam & ſimiliter tota religio Chriſtiana, omnia illius dogmata fidei & præcepta vitæ, ad ſalutem neceſſaria, quatuor Euangeliis, imo unico Matthæi Euangelio, continentur: Neque ex Epiſtolis Apoſtolorum, imo nec Apoſtoli Pauli, ullum dogma ad ſalutem creditu neceſſarium proferetur, quod non antea in Euangelio clare expreſſum exſtat. Judæos, qui varia Euangelio objiciebant, Apoſtolus Paulus pluribus in Epiſtolis refellit: & in illis diſputationibus multa occurrere non diffiteor obſcuriora, propter ſtylum Pauli conciſum, & nonnullis in locis abruptum, & quod non ſemper exacte & diſtincte indicet, quænam verba adverſarii objectionem, quæ vero ſuam contineant ſolutionem: Verum ſolutiones objectionum non continent nova fidei dogmata antea inaudita; ſed eorum veritatem ab adverſariorum cavillationibus vindicant. Auſim itaque dicere, etiamſi ſola quatuor exſterent Euangelia, nos perfectum habituros canonem ſeu regulam fidei ac morum: Neque Stephanus protomartyr imperfectior fuit Chriſtianus, quam qui poſtea vixere, eo quod epiſtolas Paulinas non viderit. Verum tanta eſt erga genus humanum benignitas divina, ut quæ in Euangeliis plene ac perfecte tradita ſunt, etiam in Apoſtolorum Epiſtolis ſepius repeti, & à variis objectionibus vindicari, ad majorem fidelium in fide confirmationem ac conſtantiam, ſingulari providentia voluerit.

Hæc quidem fuſe dicta ſufficiunt ad ſolutionem omnium, quæ Vir Doct. religioni Chriſtianæ objecit circa primum argumentum, quo ſe permotum ait, ut Moſen agnoſcat Prophetam & Legiſlatorem divinum, deſumtum à continua patrum traditione ad hanc uſque ætatem continuata.

De prædictionibus D. Jeſu & Apoſtolorum.

Quæ Religioni Chriſtianæ objicit circa ſecundum argumentum, deſumtum à prædictionibus futurorum, in quibus dixi D. Jeſum Moſe multo eſſe ſuperiorem, revera nullius ſunt momenti; nempe, quod *ſcripta ſint poſt res geſtas; facile autem ſit, ſcribere quædam eſſe prædicta, & proportionatam hiſtoriam contexere, in qua illa quaſi futura prænuntientur.* Primo enim, jam ante argumentis validiſſimis hiſtoriæ Euangelicæ veritatem comprobavi; ita ut hæc objectio, niſi primo everſis omnibus illis argumentis, in eam torqueri nequeat. Sed porro, licet quædam jam geſta ſint, ante Euangelicæ hiſtoriæ conſcriptionem, plura tamen poſt illius conſcriptionem ſunt impleta, conſentaneë prædictionibus quæ in Euangelio exſtant. Matthæus Euangelium ſuum non multis poſt adſcenſionem Chriſti, pluribus vero ante Hieroſolymorum excidium annis conſcripſit: in illo tamen excidium illud cum omnibus ſuis circumſtantiis adeo graphice deſcribitur, ut expreſſius non poſſit. Varia ſtatum Eccleſiæ Chriſtianæ concernentia, quæ ibi leguntur, eventus comprobavit. Tum & prædictio Chriſti, de calcatione Hieroſolymorum à gentibus, etiamnum hodie impletur. Ne quid de Apoſtolorum prædictionibus addam. Verum Vir Doct. facile videbat, ex Chriſti prædictionibus, & præſertim de ſua reſurrectione, argumentum inſolubile peti pro divinitate doctrinæ quam annuntiavit; cujus ictum cum nullo alio effugio ſe declinare poſſe videbat, voluit hiſtoriæ veritatem in dubium vocare. Verum illa in antecedentibus tam valide aſſerta eſt, ut verbum addere ſuperflux futurum eſſet operæ.

QUÆSITUM PRIMUM.

CAPUT I.

De neceſſitate Fidei in Ieſum Chriſtum.

HActenus argumenta, quibus Vir Doct. divinitatem Legis Moſaicæ comprobat, fortius pro Euangelio quam pro Lege concludere oſtendi: Reſtat nunc ut ab objectionibus Viri Doct. vindicem reſponſiones meas ad ipſius quæſita, quæ proprie continent objectiones contra Religionem Chriſtianam. Hic varia occurrunt, non directe diſputationem noſtram concernentia: Quia tamen ad illam aliquatenus referri poſſunt, & Vir Doctiſſimus diſputationi ſuæ tanquam fundamentum ſubſternit privatas aliquot quorundam Chriſtianorum opiniones, quibus & me imbutum credidit; ut diſputatio noſtra omni ambiguitate careat, & preſſe rem ipſam à fundamento excutiamus, etiam de illis ſententiam meam clare ac dilucide explicabo.

Fides in Chriſtum neceſſaria eſt ad ſalutem illis quibus Chriſtus eſt revelatus.

De neceſſitate fidei in Jeſum Chriſtum, de qua ſententiam meam requirit Vir Doct. ita ſentio. A tempore revelati Chriſti & promulgati Euangelii fidem in Jeſum Chriſtum unicuique ad conſecutionem ſalutis æternæ eſſe neceſſariam; utpote unicum à Deo ordinatum medium ad ſalutem. Hinc ſequitur, omnes qui fide in Chriſtum carent, etiam deſtitui medio quod Deus ordinavit in hominum ſalutem. Eorum autem duo conſiderari poſſunt genera: Alii quidem Euangelium ſibi prædicatum rejecerunt, ſalutemque in Chriſto ſibi oblatam reſpuerunt: Alii, quia Euangelii vox nunquam eorum auribus inſonuit, in merâ vivunt ac invincibili ignorantiâ; & quia Chriſtum ignorant, in eum nec credunt, nec credere poſſunt. Priores, quia non ex ignorantiâ peccant, ſi Euangelium ipſis legitime ſit annuntiatum, etiam reos ſe faciunt pœnarum incredulis conſtitutarum. De poſterioribus Euangelium tacet; itaque de his pronuntiandum videtur, quod iis quæ in Euangelio ſunt patefacta, quodque juſtitiæ ac miſericordiæ divinæ maxime conſentaneum eſt.

Qui non credunt defectu revelationis non videntur puniendi ut increduli Euangelio.

Primo itaque certum mihi eſt, Deum neminem, qui ex merâ ignorantiâ, defectu videl. revelationis, in Chriſtum non credit, propter illius fidei carentiam puniturum pœnis in incredulos conſtitutis: Non enim permittit illius juſtitia, ut ab homine exigat abſolute impoſſibilia, ipſumque ob ea non præſtita puniat. Quare nec gentes ante Chriſti adventum punientur, quod fide obſcurâ ac figurativâ in Chriſtum caruerint; nec quotquot poſt Chriſtum vixerunt ſine ullâ Euangelii revelatione, quod fide expreſſâ ac diſtinctâ, qualis nunc exigitur, in Chriſtum non crediderint. Imo, ut ingenue quod ſentio enuntiem, aliam nunc gentium ad quos Chriſtiani excurrunt, quam earum quibus olim per Apoſtolos eorumque coadjutores Euangelium eſt annuntiatum, rationem eſſe credo: Non tantum, quia Apoſtoli miraculorum maxime ſtupendorum gloriâ auditorum animos

animos percellebant; sed & vitæ integritate morumque sanctitate doctrinæ Jesu Christi sanctissimæ bonum inter eos, quibus prædicabant, odorem conciliabant: Cum hodierni præ imperitiâ doctrinam divinam sæpe frigide defendant ac comprobent, & moribus turpissimis ac vitâ maxime contaminatâ gentium animos à doctrinâ sanctâ avertant; ex professorum quippe moribus judicium de doctrina faciunt, quod vel non sit tam sancta quam prædicatur; vel quod qui eam prædicant nec ipsi ex animo illi fidem habeant. Quæ duo maxima sunt à Christianis ipsorum fidei objecta impedimenta; quæ sicut Deus malis ejusmodi Christianis imputabit; ita dubitandum non est, quin gentium culpam aliquatenus coram Deo justo judice imminuant. Quousque autem Deus propterea gentibus indulturus sit, quia Euangelium tacet, nec à nobis definiri potest. Hoc solum dicere possumus, Deum justum ac καρδιογνώστην nihil cuiquam in pœnam imputaturum supra merita.

Quis status gentium, quibus non est prædicatum Euangelium.

Quæri ergo posset, quis gentium, quibus Euangelium prædicatum non est, sit futurus status? Hic nihil certi à nobis definiri potest, quia Euangelium tacet: solummodo generatim dicitur, gentes quæ *sine lege peccarunt, etiam sine lege judicandas*; & *servum qui non cognoverit voluntatem Domini, nec secundum eam fecerit, paucioribus plagis vapulaturum.* Dicam tamen meam sententiam, quam ut articulum fidei haberi nolo, sed ut opinionem justitiæ ac misericordiæ divinæ meo judicio maxime consentaneam. Si qui inter gentes honeste secundum naturæ legem vivunt, credibile mihi est, munificum ac benignum Deum non inhonoratam relicturum eorum probitatem, eosque aliquam in futuro sæculo habituros partem. Qualis autem & quanta ea futura sit, penitus mihi ignotum est. Quia autem Christus humanum genus morte sua cruenta Patri reconciliavit, adeo ut redemtio per Christum unicum sit ad salutem perveniendi medicum, credo Deum ex superabundanti gratia, qua Christum humani generis redemtorem constituit, etiam illis, qui inter gentes juxta rationis dictamen vitam instituunt, redemtionem Christi applicaturum, ut ita non aliter quam beneficio Christi, licet defectu revelationis sibi ignoti, ac propterea nec ab ipsis crediti, salutis sint futuri participes. Nec id absurdum videatur, Salvatoris sacrificium iis etiam applicari, qui revelationis defectu eum ignorant: Licet enim quicunque eum rejiciunt per infidelitatem redemtionis fructu priventur: nec is, secundum Euangelii legem, aliis quam cum vivâ fide recipientibus destinetur: nihil tamen obstat, quin Deus ex immensitate gratiæ ac bonitatis suæ, ultra conditiones Novi Fœderis, mortis Christi beneficium etiam extendat ad illos, qui honeste secundum naturæ legem viventes Christum sibi nunquam revelatum ignorant: Quoniam tales, si revelatus ipsis fuisset Christus, eum verisimiliter recepissent: ac proinde per gratiosam Dei imputationem, Fœdere Novo non comprehensam, censentur, si non plene, aliquatenus saltem, ac si eum recepissent, vel saltem ab eo alieni non fuissent.

Prærogativa Christiani præ gentili.

Si quæras, quæ ergo sit prærogativa Christiani præ ejusmodi gentili? Dico, magnam eam esse & eximiam: Gentilis quippe, qui forte servatur, non servatur vi fœderis divini, sed superabundanti gratia fœdere divino non inclusa; proinde nec spem firmam vitæ æternæ, qua in omnibus vitæ hujus mutationibus ac molestiis sustentetur, concipere potest; sed solummodo generatim sperare in benignitate divina: præterquam quod definiri nequeat, qualem & quantum salutis gradum Deus illi sit assignaturus,

turus. Christiano autem ex vi fœderis divini in Christo erecti salus confertur; unde & certissima salutis spe, indubitatis Dei promissis nixa, hic sustentatur, qua mundum omniaque in mundo superare potest: Et speciatim vitæ æternæ præmium & corona immarcessibilis ipsi promissa est; ut nulla ipsi dubitatio supereſſe queat, quod salutem æternam per fidem in Christum vitæque sanctitatem, præceptis Christi consentaneam, obtinere possit. Hæc fusius paulo proposui, non ut essent argumentum disputationis inter nos (ita enim à principali nostro scopo nimis aberraremus) sed ut sententiam meam de necessitate fidei in Jesum Christum Viro Doctissimo plenius explicarem.

De statu infantium in infantia morientium

Ex hisce jam facile colligit Vir Doct., me nullos infantes, sive Christianorum, sive Judæorum, sive gentilium, in infantia & ante rationis usum morientes, ad inferorum cruciatus ablegare: Hoc enim Dei benignitati ac justitiæ è diametro adversatur: sed contra potius, omnibus partem salutis in futuro sæculo adscribere. Licet enim plerique salutem solis Christianorum infantibus, & quidem baptizatis, alii non omnibus sed solis electis adscribant; convenientius tamen est benignitati ac misericordiæ divinæ, magisque cum verborum Scripturæ, in quibus de infantium salute agitur, generalitate congruit, omnibus omnino infantibus, ex quibuscunque parentibus prognatis, & ante usum rationis morientibus, salutem adjudicare. Verum hi non sunt articuli fidei, sed opiniones probabiles, quæ salva fide salutari in utramque partem ventilari possunt. Prout inter Judæos multæ ejusmodi ventilantur quæstiones, & inter quas Vir Doct. recenset quæstionem de Messia Ben-Ephraim misero & in prælio miseranda morte occubituro. Hisce ita generatim præmissis, pressius nunc ipsam causam principalem examinemus.

CAPUT II.

Officia Messiæ sub Veteri Testamento non fuisse plene revelata, sed sub typis & umbris.

Explicantur quædam mea verba non recte intellecta.

AGnoscit mecum Vir Doct. fidem nostram accommodatam esse debere divinis promissis. In eo ergo consentimus, neque necesse est contra Virum Doct. probare, claræ revelationi respondere debere fidem claram & distinctam. Unde etiam consequitur, sufficere ut obscuræ revelationi adhibeatur fides obscura & involuta; & ut obscura & involuta fides eliciatur, etiam sufficere obscuram & involutam revelationem. Possem ergo omnia, quæ Vir Doct. hic habet, intacta præterire: Verum quoniam verba mea de ratione revelationis qua Messias olim Israëli revelatus fuit, & fidei, quæ consentaneè isti revelationi illo tempore & in illo statu sufficiens fuit, non bene intellexit, & plane contra mentem meam interpretatur, paucis id mihi expediendum est. Credebam me mentem meam in secundo meo scripto *pag.* 19. satis clare ac distincte explicuisse: Nempe, hoc me voluisse, *Credendum esse, Messiam à Deo promis-*

promiſſum venturum, licet Deus expreſſe non præcipiat, credetis Meſſiam venturum eſſe: &, vel minus diſtinctam, vel diſtinctiorem in ipſum fidem fuiſſe requiſitam, pro ratione clarioris vel minus claræ de ipſo revelationis. Vir Doct. in hoc tertio ſuo ſcripto, *Quæſt. I. Num. III. pag. 52.* longe aliam mihi reſponſionem, ſeu argumentationem, tribuit, non prout ego argumentatus ſum, ſed prout ipſe credidit debere fieri argumentum meum, ut ſic facile illi reſpondere poſſet. Concipit ergo hunc argumenti mei ſenſum: *Quod Meſſias adeo clare revelatus fuit Iſraëli quando venit, ut eum eſſe non poſſit in dubium vocare: Ergo non erat neceſſe fidem in eum eſſe præceptam.* Verum hanc non eſſe genuinam verborum meorum interpretationem liquet vel ex ipſa Viri Doct. cui reſpondi quæſtione. Quærit enim: *Cum fides in Meſſiam redemtorem futurum non minus neceſſaria fuerit à mundi exordio, quam in Deum creatorem, imo magis, &c. Quare Deus fidem in ſeipſum ſapiſſime & clariſſime Iſraëli commendaverit in univerſo Vetere Teſtamento, & fidem in Meſſiam nuſquam commendaverit, in quâ conſiſtebat tota ſalus?* Ego reſpondi: Fidem noſtram debere eſſe accommodatam revelationi divinæ. Unde duo deduxi. Unum, ad obligationem fidei ſufficere revelationem veritatis, etiamſi Deus nullum addiderit credendi præceptum. Alterum: Fidem noſtram eſſe vel diſtinctiorem, vel minus diſtinctam pro ratione revelationis divinæ. Iſtud illuſtravi duobus exemplis: Primo Dei, qui ſe Iſraëli adeo clare manifeſtaverat, ut ejus exiſtentiam in dubium vocare non poſſent; ideoque obligatos fuiſſe Iſraëlitas credere Deum eſſe, etiamſi nuſquam Deus præceperit, credetis Deum eſſe. Deinde & exemplo Meſſiæ, quem ſe miſſurum Deus prædixerat per Prophetas: ergo conſentaneë iſti prædictioni obligati fuere Iſraëlitæ credere, Meſſiam ad ſui redemtionem venturum, etiamſi Deus nuſquam expreſſe præceperit, credetis Meſſiam venturum eſſe. Sed & porro alterum explicare volui, oſtendendo diverſam rationem fidei ante adventum Meſſiæ, & poſt ejus adventum, pro ratione clarioris vel minus claræ revelationis officii ipſius. Olim officium Meſſiæ non fuiſſe Iſraëli plene ac perſpicue revelatum; ideoque nec tunc expreſſam in ipſum fidem fuiſſe neceſſariam: Nunc autem munera Meſſiæ diſtincte ac clare eſſe revelata: ideoque Deum nunc diſtinctam & claram in Meſſiam fidem exigere. Sic reſpondi preſſe ad Viri Doct. quæſitum. Verum Vir Doct. longe aliam mihi attribuit reſponſionem: quaſi voluerim dicere: Sicut Deus olim ita manifeſte ſe revelavit Iſraëli, ut ejus exiſtentiam, etiamſi maxime vellet, in dubium vocare non poſſet: Quod ſimiliter nunc Meſſiam, quando venit, adeo clare Iſraëli revelaverit, ut eum eſſe non poſſit in dubium vocare: Ergo neceſſe non erat fidem in eum eſſe præſcriptam. Quæ eſt argumentatio longe à mente mea aliena. Ego enim contra ea, quæ Vir Doct. ex quorundam Chriſtianorum ſententia ſupponit, dico; fidem diſtinctam in Meſſiam futurum à mundi exordio non fuiſſe neceſſariam; idque adſtruo. Vir Doct. ſibi imaginatur, me velle oſtendere, quod neceſſe non fuerit fidem in Meſſiam præſcribere, quia, quando venit, cum Deus adeo clare Iſraëli revelavit, ut ejus exiſtentiam in dubium vocare non poſſit. Atqui ſic nihil ad rem reſpondiſſem, ſed plane extra oleas, ut ajunt, vagatus fuiſſem. Nam Vir Doct. quærebat de tempore ante adventum Meſſiæ ſub Vetere Teſt. De illo tempore reſpondi, & qualis fidelium ſub Veteri Teſtamento ſtatus fuerit oſtendi. At Vir Doct. concipit, me reſpondere de tempore ſub Novo Teſtamento, cur neceſſe non ſit nunc præſcribi fidem claram ac diſtinctam in Meſſiam: Aut ſi concipit me loquentem de tempore

Veteris Teſtamenti, orationem mihi tribuit plane incongruam. Quomodo enim ego ex eo, quod Meſſias quando venerit adeo clare ſe revelavit Iſraëli, ut ejus exiſtentiam in dubium vocare non poſſet, inferre poſſem; Ergo neceſſe non fuit fidem in eum eſſe præſcriptam olim, cum nondum veniſſet neque ſe manifeſtaſſet? Incongrua hæc ſunt, & plane contra intentionem meam. Præterea attribuit mihi reſponſionem, menti conſentaneam Judæorum, non Chriſtianorum. Judæi enim, & ipſe Vir Doct. paſſim in hoc ſuo ſcripto, urgent, Meſſiam quando venerit ita clare ſe revelaturum, ſuamque majeſtatem ac gloriam manifeſtaturum, ut nemo eum ignorare poſſit. Chriſtiani vero docent, licet Meſſias rationem muneris ſui clare revelaverit, docueritque ſe regem eſſe non terrenum ſed cæleſtem, adeo ut nemo Euangelium legens ambigere poſſit, quin regnum inibi deſcriptum ſit cæleſte: licet etiam Meſſias documentis illuſtribus comprobaverit ſe eſſe regem illum cæleſtem, quæ ſufficiunt cuivis cordato, eaque ſine præjudicio ac malevolo affectu conſideranti, perſuadendo: Non tamen docent, Meſſiam ita clare regnum ſuum cæleſte Judæis conſpiciendum exhibuiſſe, ut, etiamſi maxime vellent, id in dubium vocare minime poſſent. Norunt enim Judæos olim Meſſiam rejeciſſe, & hodiernos adhuc in infidelitate & rejectione Meſſiæ pertinaces eſſe vident. Sed voluit Vir Doctiſſimus mihi hanc aſſertionem adſcribere, ut ita ex propria mea confeſſione deduceret, Dominum Jeſum, quem nos colimus, non eſſe Chriſtum ſeu Meſſiam, utpote qui ſe ita clare non manifeſtaverit, ut Judæi in dubium vocare non potuerint, eum eſſe verum à Deo ipſis promiſſum Meſſiam. Verum hæc obiter, ut Vir Doct. ex hac mea pleniore explicatione quid voluerim plene ac dilucide percipiat. Nunc pergamus.

Quo ſenſu Chriſtus ſedeat in ſolio Davidis.

Agnoſcit mecum Vir Doctiſſ. fidem noſtram accommodatam eſſe debere divinis promiſſis: Verum contendit, Deum officia Meſſiæ ſub Veteri Teſtamento non obſcure ſub figuris & umbris, quod contendimus Chriſtiani, verum plene clare ac perſpicue revelaſſe; quia revelavit manifeſte regem terrenum, qui regnum Iſraëlis reſtituet, & ſeſſurus eſt in throno Davidis, quod poſtremum Chriſtiani agnoſcimus. Atqui, inquit, *An David habuit thronum in cælo?* Sed vero, *ſolium Davidis* non proprie ſignificat ſedem regalem Davidis, ſed illius imperium; nec, *ſedere in ſolio Davidis* ſignificat proprie, ſedere in eadem ſede regali in qua David ſedit; in ea enim, quoniam jam diu interiit, Meſſias ſedere non poteſt; ſed idem imperium obtinere, quod David obtinuit. David autem obtinuit imperium in populum Dei, qui illo tempore erat Iſraël ſecundum carnem ex Abrahamo oriundus. Quicunque ergo imperium obtinet in populum Dei, quem Deus pro populo ſuo agnoſcit, obtinet imperium & ſedet in throno Davidis, licet multa in imperio illo ſint immutata, quin & ipſa imperii ſedes tranſlata. Sedes enim imperii mutari & transferri poteſt, imperio manente eodem. Sic ſede imperii per Conſtantinum Roma Conſtantinopolin tranſlata, idem manſit imperium Romanum: Quod pluribus in regnis & imperiis contigit. Multa in regno mutari poſſunt, & nonnunquam ipſa regiminis forma; manente tamen eodem populo idem manet imperium: ut in imperio Romano, primo per Reges, deinde per Conſules, Decemviros, &c. ac tandem per Imperatores ac Cæſares adminiſtrato, evidentiſſime apparet. Quod ſi tamen Vir Doctiſſ. contendat, magnum inter hæc duo regna eſſe diſcrimen: Non negabo: at tantum tamen non eſt, ut prorſus aliud debeat dici regnum; ſaltem ut Davidis

dis regnum non possit dici typus regni Messiæ, per Davidis regnum adumbrati: Quod sufficit, ut Davidis regnum vocari possit: Perinde uti ipse Messias aliquoties vocatur David, quia per Davidem est præfiguratus; *Ezech.* XXXIV. 24.

Et typice hæc esse accipienda obiter ostendi, quia Prophetæ non minus Messiæ miserandam mortem, quam imperium prædicunt: illa autem cum imperio glorioso in terris consistere nequit. Occurrit Vir Doct. huic objectioni, aitque *cap.* LIII. *Esaiæ*, quod à Christianis huic rei probandæ ordinarie allegari novit, *nihil de Messiæ morte prædicere. Quia per servum Dei, uti ab Esaia passim, intelligatur populus Israël.* Verum caput illud attente legenti manifestum est, de uno singulari homine, non de populo sub unius persona repræsentato, sermonem esse. In *Psalmo* XLIV. longe alius est sermo: Loquitur enim propheta aliquando de se solo in numero singulari, tanquam populi parte, seu principe: plerumque autem in plurali sub persona totius populi. Esaias autem *cap.* LIII. solummodo de uno homine singulari, quem opponit populo integro, qui eum videt *despectum & virorum novissimum.* Deinde neutiquam populo Israëlis, peccatori, & propter gravissima sua peccata è terra sua ejecto & inter gentes dispersо, ulla cum specie attribui potest, quod sit *justus*, quod *affligatur propter aliena peccata*, quod *animam suam posuerit* אשם, & quæ alia illius generis in capite illo occurrunt. At inquit Vir Doct. *Vix ulla in Novo Testamento capitis hujus mentio facta fuit ad comprobandum Messiæ mortem prædictam; cum tamen nullum illustrius ex Veteri Testamento potuisset adduci.* Resp. Locum hunc manifeste adductum, & Jesu Christo applicatum *Act.* VIII. 32, 33. Nec necesse est, locum hunc sæpius produci: sufficit, semel allegatum esse, & Jesu Christo applicatum. Et cum ipse Vir Doct. agnoscat, totum negotium, prout in Euangelio describitur, in capite hoc graphice depingi, nescio quid majus desiderare queat, ad probandum caput hoc de Messia agere; cum prophetiæ sensus optime ex illius impletione dignoscatur, quique antea obscurus & involutus fuit, per impletionem clarus evadat & manifestus, ut de eo amplius ambigi non debeat.

Sensus Esa. LIII.

Addit Vir Doct. *Licet locus hic de Messia exponatur, nihil tamen inde concludi posse pro illius morte; quia per mortem & sepulchrum nonnunquam labores & flagella significantur; ut Ezech.* XXXVII. 12. 2. *Corinth.* XI. 23. *Significari ergo labores & pericula, quibus Messias ante perfectam regni revelationem, utpote bonus Judæus, in defensionem divinæ legis & populi fortasse exponendus erit.* Verum explicatio ista hic locum habere nequit, quia expresse *vers.* 8. *abscissus de terra viventium* dicitur: quod non de periculis mortis, sed de morte ipsa necessario explicari debet. Potest quidem aliquo sensu de eo, qui se ultro morti offert, licet non moriatur, dici, quod se in mortem tradiderit, id est, ad mortem obtulerit: nequaquam vero è terrâ viventium excisus dici potest. Et si de periculis tantum mortis hic agatur, qua ratione Vir Doctiss. asserere potest, *totum negotium, prout in Euangelio describitur, hic graphice depingi?* In Euangelio enim non tantum summi labores & pericula mortis, sed ipsa cruenta Jesu Christi mors prolixe narratur.

In eo prædicitur mors Messiæ.

Non opus est pluribus hic Viri Doct. objectionem refellere, *quod in fine capitis dicatur, videbit semen & prologabit dies, quod de mortuo nullo sensu dici potest.* Quia hæc non de Jesu Christo adhuc mortuo, sed ex morte in vitam æternam suscitato dicuntur:

Quomodo dicatur videbit semen.

Nec de posteris secundum carnem ex ipso orituris; sed de semine spirituali, seu vere fidelibus, & per fidem in Dei filios adoptandis, accipienda sunt. Et quia hæc in illum, qui terrenum adepturus est imperium, minime quadrant, ideo nos Christiani, quibus Prophetiæ hujus impletionem, videre & innotescere contigit, urgemus, Messiæ destinatum imperium cæleste; & hæc optime, prout ipse Vir Doct. agnoscit, in D. Jesum Christum quadrare, eumque graphice depingere, qui mortem sustinuit, & ex ea suscitatus ad regnum cæleste evectus est. Fuitque hic duplex ejus status per illustrissimos in Veteri Testamento typos, præcipue vero per Davidem patrem ipsius, adumbratus, qui non nisi per varios labores, ærumnas ac afflictiones, quas à populo suo sustinuit, regnum Israëlis consecutus est.

Duo Messiæ à Judæis excogitati.

Huic Esaiæ loco addere possemus *Psal.* XXII. *Zachar.* IX. 9. XII. 10, 11. Qui omnes, testibus etiam Rabbinorum præcipuis, de Messia expositi sunt. Deditque ea expositio aliis occasionem duos excogitandi Messias; quia hæc adeo clare illius afflictionem & mortem prædicunt, ut regi glorioso, qualis exspectatur Messias, minime convenire queant. Et licet hoc non sit de fide Judaica, sufficit mihi, adeo clare regis, quem Judæi secundum prophetias exspectant, prædici mortem, ut vel Rabbinorum eruditissimi id negare non possint: ideoque ut id cum sua exspectatione concilient, duos excogitasse Messias, unum filium Joseph occidendum, alterum filium Davidis gentium victorem & glorioſum.

CAPUT III.

Rationes ob quas Deus regnum spirituale Messiæ non clare, sed sub typis & umbris per Prophetas prædici voluerit.

Ad Prophetis non clare revelata Messias revelare debuit.

CONveniens fuisse, ut Deus non clare ac plene statum Messiæ regni, sed involutius & sub umbris per Prophetas olim revelaverit, contra Viri Doctiss. assertionem, qui id Deo minus convenire contendebat, adstruxi, primo hac allata ratione: Quia *si Deus gratiam revelandam jam ante per Prophetas clare revelasset, nihil novi Messias revelare potuisset*, &c. Respondet Vir Doctiss. *Non est idem, prædicere, quod officium Messiæ facturus est, ac id ipsum officium facere.* Sed nec ego hoc contendi. Locutus sum solummodo de doctrina Messiæ, quæ claram regni cœlestis revelationem, & modum eò perveniendi continet: Si jam ea per Prophetas clare & aperte, sine involucris & umbris prædicta fuisset, uti Vir Doctiss. in omnibus suis scriptis fieri debuisse contendit, quid quæso Messias, cum adveniret, porro revelare potuisset, quod non jam per Prophetas plene revelatum fuerit? Fateor, doctrinam suam miraculis confirmare, aliaque quæ muneris ipsius administrationem spectant, peragere potuisset; non vero doctrinam, Prophetarum doctrina perfectiorem, proponere: ideoque non dixi, nihil Messiæ reliquum fore, quod agat aut exsequatur; sed, *quid porro Messias, cum venisset, revela-*

revelaturus fuisset? Atque id etiamnum contendo ac urgeo: Omnia enim cum jam antea revelata forent, nihil ulterius revelari potuit.

Neque hic quicquam Deum misericordiæ suæ adversum feciſſe contendo; eò quod, licet Regem promisisset terrenum, multo illustriorem miserit, nim: cælestem. Respondet Vir Doct. *Hæc quidem vera fore, siquidem & à Prophetis secundum litteram prædicta impleſſet, & simul cælestia promisisset: Sed prædicta à Prophetis nullatenus efficere, & invisibilia promittere, quæ ab hominibus nulla experientia probari possunt, Israëli omnino fuit extraneum.* Summa responsionis huc redit, Jesum Christum non esse Regem cælestem, qui in cælo imperium in omnia obtineat, & cultoribus suis vitam æternam in cælo est largiturus: Id enim si crederent Judæi, non gravate admitterent, Prophetias sublimiore sensu impletas, cælumque Hierosolymis terrenis præferrent. Hoc autem contra Judæos denuo probare, supervacaneum foret, cum jam in præcedentibus abunde factum sit, ubi Religionis Christianæ veritatem contra Viri Doct. objectiones adstruxi. Unum tantum hic addam: Invisibilia, quæ Jesus Christus promisit, certissima experientia in sua ipsius persona esse comprobata: Quoniam ex morte est suscitatus, in cælum exaltatus, donatus gloria ac majestate, in testimonium omnibus in ipsum credentibus, quod eâdem gloria sint coronandi. *Non id adversatur misericordiæ Dei.*

Negat hic Vir Doctiss. *genus humanum fuisse sub ira ac maledictione divina; neque hoc à Christo in quatuor Euangeliis revelatum, sed postea esse excogitatum*: & contrarium probare conatur exemplo Enochi & Eliæ; tum Mosis, Davidis, totiusque populi Israëlis, cui Deus vult ab Aarone ejusque filiis benedici, nec non à Bileamo: Additque hic quædam de sententia Doctorum Christianorum de justitia divina quæ satisfactionem exigat, aliisque. Ad quæ postrema primum paucis dico; me semel dixisse, neutiquam me alligatum privatis Doctorum quorundam opinionibus (non magis quam Virum Doct. privatis alicujus Doctoris Rabbini sententiis) sed solam Scripturam Sacram fidei meæ regulam agnoscere; aliorum autem opinionibus extra Scripturam nolle teneri. Hisce præmissis pauca reponam, non omnia quæ ex fundamentis Christianismi, à Judæis non agniti, reponi possent, sed ex principiis nobis cum Judæo communibus. Ac primo quidem, quando loquor de ira ac maledictione Dei, me propie intelligere reatum, quem homines peccatis suis contraxerunt, qui illos exponit iræ ac maledictioni divinæ. Ab illo autem reatu homines per Christum liberatos ipsa Euangelii doctrina est. Ut multa non congeram, videatur *Joan.* III 5. ubi ipse Salvator Nicodemo dicit, *Nisi quis renatus sit ex aqua & spiritu, non potest intrare in regnum cælorum*: Illis verbis clare satis innuens, omnium hominum eum esse statum, ut regeneratione indigeant; & sine ea aditum ad regnum cælorum esse occlusum. Abbi dicit, se *venisse, ut quærat quod perierat. Matth.* XVIII. 11. Perierant ergo quos quærebat. *Matth.* I. 21. dicit Angelus Josepho, quod *Jesus esset salvaturus populum suum à peccatis suis Joan.* I. 29. vocatur *agnus Dei qui tollit peccata mundi.* Ipse autem de se dicit, *Matth.* XX. 28. *se venisse, ut ponat animam suam redemtionis pretium pro multis.* Ne alia plura nunc allegem. Et ab hac doctrina nihil diversum Apostoli in scriptis suis docuerunt. *Genus humanum, fuisse sub ira Dei, docet Euangelium.*

Exempla Enochi & Eliæ, etiamsi concederetur eos Servatore non indiguisse, in computum venire nequeunt quando agitur de toto humano genere: & recte de toto humano genere dicitur, quod illi applicari potest duobus aut tribus forte exceptis. Idem dicere *Occurritur exceptioni.*

possumus de Mose & Davide: quanquam Moses specie quadam incredulitatis, David adulterio & homicidio reatum coram Deo contraxerunt. Populum Israël Deus, cum in terram Canaan introducturus esset, *benedictum* pronuntiari voluit per Bileamum, quia terræ Canaan possessionem eo tempore illi tradere decreverat, omnesque se illi opponentes vires irritas reddere: Inde vero minime sequitur, omnes in populo isto Deo fuisse gratos, aut favorem Dei semper sensisse: Paulo enim post, ob fornicationem cum filiabus Moab & idololatriam cum Baal Phegor commissam, quidam è principibus populi sunt suspensi; & viginti quatuor millia è plebe interierunt, *Num.* xxv. Multo minus, populum idololatram, è terra sua ob gravissima scelera ac flagitia ejectum, Deo semper fuisse ac mansisse benedictum: Omnes quippe legis maledictiones in eum sunt effusæ. *Maledictio autem Dei & benedictio Dei* (verba sunt Viri Doct.) *eodem tempore circa idem subjectum suapte natura sunt incompatibiles.* At tempore adventus Christi populi status valde fuit corruptus; ac proinde iræ divinæ reatum contraxerat. Non autem contradictoria sunt, Deum ob peccata hominibus irasci; non tamen statim prorumpere ad pœnam; verum media salutis ipsis offerre; ut iis rite utentes iram divinam plene effugiant, & intensissimo illius amore, omnibusque beneficiis fruantur.

Promissa Dei non fuissent Israëli inutilia, si Messias sit rex cælestis

Contra objectionem Viri Doct. *Quod promissa Dei fuissent Israëli inutilia & nullatenus expetenda*, dixeram, misericordiam divinam, & rationem regiminis divini circa populum Israël, requisivisse ut Deus regnum cæleste non aliter quam sub cortice regni terreni promitteret, consentaneë promissis Lege speciatim & clare contentis; ut ita regni illius exspectatione erigerentur, neque animis deficerent. Hic respondet Vir Doct. 1. *Eventum contrarium docuisse, quia amore regulæ, quam tot encomiis Deus extulerat, Israël Christum rejecit.* Sane id non tam factum est amore Legis divinæ, quam quod terreno regno inhiantes, & eâ spe pleni, ad illa Legis & Sacræ Scripturæ loca, quæ alia de Messia prædixerant, nollent animum intendere. Addit 2. *Poterat Deus utrumque Israëli præstare, & terrena bona, & sublimiora cælestia, ne Israël promissionibus falleretur.* Poterat sane Deus Judæos vivos, postquam bonorum temporalium omnimoda fruitione saturati, essent omnibus inspectantibus in cælum assumere. Sed an ideo hoc Israël à Deo requiret? Potuisset Deus jam ab initio Israëlem ita direxisse gratia sua, ut nunquam peccasset, atque ita semper in flagranti Dei gratia mansisset, neque captivitatis mala expertus fuisset; Deum tamen id noluisse certissimum est. Agnoscit in sequentibus Vir Doctissimus, siquidem Christus Judæos vivos secum in cælum assumsisset, quod in ipsum jure credere potuissent, licet nullum regnum terrenum erexisset. Habent ergo & fundamentum in Jesum ut Messiam credendi, modo constet ipsum in cælis regnare, & in se credentes ejusdem gloriæ cælestis participes facturum. Atqui promissiones ipsius confirmatæ sunt ipsius resurrectione, aliisque eam consecutis; ut in antecedentibus latius ostensum est. Nec minor est Viri Doct. error, quod velit *Deum tempore Messiæ ita Judæorum corda circumcisurum, ut immorigeri esse nequeant.* Maximum id impedimentum est serio considerandi Messiam qui jam venit, & ex signis quibus est descriptus eum agnoscendi: Quia enim non in se deprehendit operationem illam divinam animum ac cor ejus intus immutantem, tempus illud nondum advenisse sibi totus persuadet. Verum de eo in sequentibus fusius. Quam solidam ex Lege spem de vita æterna Israël peccator, ac præceptorum Legis graviorum transgressor concipere queat, in sequentibus expende-

pendetur. An vero ſpem præcipuam in illa ponat, an vero in terrena liberatione, facile dignoſcetur, ſi ingentes animorum motus in ipſis ad quoſvis rumores de novo exorto Meſſia conſideremus. Non jam recenſebo antiquiores impoſtores, Barchochebam, alioſque: videatur ſolummodo recens exemplum in Sabbatha Sevi, impoſtore illo Smyrnenſi, cujus fama plurimorum animi ita fuerunt erecti, ut nil aliud niſi regnum jam jam erigendum ſpectarent, & omnia illi poſthaberent.

Ex hiſce liquet, Deum in Prophetiis Meſſiæ regnum ut terrenum deſcribentem, ſeſe accommodaſſe populi ſui genio, ac proinde miſericorditer admodum Deum cum ipſo egiſſe, quod talis regni ſpe ipſos in obſequio legis continuerit; & tandem cum per varias afflictiones ſenſim multi eorum præparatiores evaſiſſent ad plenam regni cæleſtis revelationem recipiendum, clare abſque typis id revelaverit, atque ita majus illis præſtiterit, quam ſecundum literam per Prophetas promiſiſſe videri poteſt. Sed ſi omnia tam clare, & ad literam, in Lege promiſſa ſunt, quæ populo Dei ſunt exſpectanda: proferat Vir Doctiſſimus locum, ubi clare & diſertis verbis promittitur vita æterna Legis obſervatoribus.

CAPUT IV.

Occurritur objectionibus in contrarium.

VAria hic objicit Vir Doctiſſimus, quæ ſingula debito ordine conſiderabimus. Primo. Quod *in mediis afflictionibus Iſraël à Prophetis monebatur ut Legem ſervaret.* Ac hoc eſt quod ego contendo: Simul & erigebatur promiſſis de futuro Rege Meſſia. Sed, ait Vir Doct. *ſolummodo ut de circumſtantia aliqua liberationis.* Imo, inquam ego, ut de eo quod maxime in liberatione ſpectandum erat, & in quod præcipua liberationis exſpectatio ſpectabat. Hinc nata illa Meſſiæ elogia, quod *ſpes Iſraëlis* vocetur: quod plures ex Rabbinis ſcribant, *propter Meſſiam omnia, quæ in cælis & in terris ſunt, eſſe creata.* Verum, inquit, *eventus contrarium docuit; pauci enim Chriſto adhæſerunt; populus autem integer eum rejecit.* Reſp. Plurimos ex Judæis Chriſto fidem dediſſe teſtis eſt hiſtoria Actorum Apoſtolicorum: adeo ut Jacobus Apoſtolus dicat Cap. xxi. 20. quod *aliquot myriades Judæorum* in Chriſtum crediderint. Etiam ex primoribus aliquot in Chriſtum credidiſſe, non tantum Nicodemum & Joſephum Arimathæënſem, ſed & plures, teſtis eſt Joannes in ſuo Euangelio Cap. xii. 42. Qui Euangelium rejecerunt, affectu quodam carnali fuere occæcati, & nil niſi regnum terrenum ſpectarunt; quod cum à Chriſto erigi non viderent, in eum credere recuſarunt. Imo ait Vir Doctiſſ. *hoc fecere propter gloriam Dei.* Reſp. Me non negare, quod gloriam Dei ſpectaverint: ſed affectus quidam carnalis in cauſa fuit, quod gloriam Dei iis promoveri crediderint, quibus non promovebatur; cæde ſcilicet illius, qui gloriam Dei maxime illuſtrem faciebat, & per quem Deus, quod antea ſub typis & umbris obſcure innuerat, clare & plene in lucem produxit.

Reſponſio ad aliquot objectiones.

Sed

De dissensionibus inter Christianos.

Sed ait Vir Doct. *Nunquam tot difficultates, dubia, & varias intelligentias perpessum esse verbum Dei, quam sub Euangelio. In Ecclesia Israëlis nullas enatas sectas, nisi jam depravato sæculo, & de rebus ad Legis essentiam non pertinentibus: A nascente autem Ecclesia Christiana fuisse sibi contraria Euangelia, dissidia inter Apostolos, & perpetuo in Ecclesia Christiana dissidia de rebus maximi momenti.* Resp. Euangelia optime inter se conspirare, si quis ea conferre velit, evidentissime deprehendet. Apostolos inter se circa fidei dogmata dissensisse nunquam probabitur. Una & uniformis ipsorum fuit fides. Post Apostolorum obitum varias inter Christianos sectas enatas indubium est: Verum illæ ex Euangelio, aut illius obscuritate, aut à Veteri Testamento discrepantia, ortum non habuere; sed hominum vitio introductæ sunt. Atqui dissentientes inter viros ejusdem nominis opiniones veritati religionis quam profitentur (& fortasse aliqui non nisi nomine tenus) nequaquam officit. Hoc enim si esset, religio nec Hebræa, nec Christiana, nec alia quæpiam potest esse vera; quippe quæ diversas sectas & produxit utraque, & aluit. Non exspectandum ut omnes, qui eandem religionem profitentur, & in ejusdem religionis professione nati sunt, sincere fidem & obedientiam præstent religioni quam à parentibus hauserunt: Non omnes sunt veri Israëlitæ, qui sunt ex Israële; nec omnes vere pii, & vitiorum puri, qui maxime conspicua Ecclesiæ membra sunt. Pravi, turbulenti, ambitiosi, maligni, in omni societate reperiuntur, qui res quietas turbare, dissidia alere, novitate aliqua inter cæteros eminere amant. Sed & ubi hujusmodi pacis perturbatores non reperiuntur, non desunt tamen, qui sincere veritatem quærentes (ita est ingenium humanum) in diversas abeant sententias. Hoc in legibus quibusvis interpretandis semper locum habuit, & habebit: multo ergo magis in iis quæ spectant æternam cujusque salutem, in quibus homo in hominem nullum jus habet ac potestatem. Idem ergo Euangelio evenisse, mirum non est. Præsertim postquam varii Philosophi doctrinæ Christianæ nomen tradiderunt: illi enim, vitio hominibus familiari, nimio erga proprias quas à magistris hauserant opiniones amore præoccupati, Philosophiæ suæ dogmata in religionem Christianam invexerunt; utque ea fælicius aliis persuaderent, Scripturæ verba ad sua placita detorquere inceperunt: inde inter Doctores dissensiones de Scripturæ sensu enatæ, plebe interim fide simplici Euangelio unice adhærente; nisi forte Episcoporum suorum autoritate etiam in partes traheretur. Inde variæ in Ecclesia Christiana sectæ enatæ. De præceptis autem, ac promissis divinis, aliisque in Euangelio revelatis, sine quorum cognitione salus obtineri nequit, contentio inter illas non fuit. Quod evidens signum est, non Euangelium, sed homines Euangelii simplicitatem propriis suis opinionibus vitiantes, dissensiones in Ecclesiam invexisse.

De dissensionibus Ecclesiæ Israëliticæ.

Quod Ecclesia Israëlitica in principio variis opinionibus agitata non fuerit, causa fuit crebra Prophetarum, spiritu divino agitatorum, apparitio, quorum autoritati omnes auscultare tenebantur. Interim ingens illud sub Jerobeamo schisma Ecclesiam mire divulsit, ut nunquam postea in unam coaluerit: Multi in populo falsi fuere Prophetæ, misere populum, ac nonnunquam regem ipsum, seducentes. Et hæc quidem habemus in illa gentis Israëliticæ compendiosissima, quæ ad manus nostras pervenit, historia, indicia satis manifesta de dissentionibus in religione, etiam circa maxima ac præcipua. Adeo ut plane mirandum sit, Virum Doctiss. affirmare, *nullas in Ecclesia Israëlitica natas esse*

esse sectas, nisi depravato jam sæculo: Nisi istam sæculi depravationem tempore Jerobeami velit inchoatam. Quod si tam justam & copiosam Ecclesiæ Israëliticæ haberemus historiam, quam Christianæ habemus; non dubitandum, quin de dissensionibus, disputationibus, sectis religiosis, multa alia legeremus, quorum memoria in tantâ scriptorum penuriâ prorsus intercidit. Quis enim dubitare potest, cum populus ille jam huic jam illi cultui se applicuit, quin multa orta sint jurgia, contentiones, ac schismata de religione? Nisi dicere malit Vir Doct. integrum populum, se ad regis exemplum prono & cæco animo componentem, Deum vel Baal, alioſve Deos, prout ipsi libuerit, veneratum. Quod non credo Virum Doct. de integro populo dicturum: Saltem de Synedrio, quod in populo perpetuum & infallibile fuisse in sequentibus contendit, id affirmare nequit: credibile autem non est, Synedrium infallibile in oppugnandis idolis nullos è toto populo habuisse sequaces. Quod si tamen hoc Viro Doct. forte incredibile non sit, an id causæ ipsius, unanimem populi Hebræi in cultu Dei & Scripturæ intelligentia consensum asserentis, profuturum sit, ipse viderit. Tandem deficientibus Prophetis exortæ sunt sectæ Pharisæorum, Sadducæorum, & Essenorum, inter se contendentes de rebus non exigui, sed maximi momenti; adeo ut Sadducæi mortuorum resurrectionem negaverint: Uti apud Josephum legere est. Nec hodie inter Rabbinos disputationes de sensu Legis & Prophetarum cessant. Solummodo in eo unanimes sunt, ut Christum rejiciant, & circumcisionem, aliasque quasdam ceremonias, præsertim multas traditiones à Mose non præceptas, observent. Adeo ut Ecclesia Judaica à dissensionibus se liberam gloriari minime queat.

Euangelium clariorem Dei cognitionem attulit.

Pleniorem vero ac clariorem Dei cognitionem Euangelium attulisse, manifestum est Legem cum Euangelio sedatâ mente conferenti. Habemus in Euangelio claram remissionis peccatorum ac vitæ æternæ piis ac sincere resipiscentibus factam promissionem: præcepta pietatis clara, quæ Legis quidem scopo consentanea sunt, non tamen in Lege clare exstant, sed ex præceptorum quorundam generalitate solummodo per consequentiam eliciuntur; uti in sequentibus plenius ostendetur: præcepta ac instituta animum purgantia, non carnem tantum mundantia: ac denique regnum Dei per Messiam erigendum ita plene ac nude in Euangelio est descriptum, ut de ejus verborum sensu nulla dubitatio superesse queat; & quale illud regnum sit ex Euangelio plene constare possit. Nec obstat, quod quidam Christiani aliquod Christi regnum terrenum somnient. Hoc enim non contendunt ex verbis Jesu Christi, aut Apostolorum, quæ satis clara sunt: Sed quod simplicitatem verborum Christi deserentes, ea quæ typice à Prophetis prædicta sunt, plane secundum literam implenda cum Judæis sentiant.

Obscure enuntiatæ non sunt necessaria credita.

Secundo objicit, *Ea quæ sunt de necessitate salutis Deus neque hyperbolice, neque figurative aut obscure hominibus enuntiavit.* Concedo. Sed addo, quamdiu ea tantum obscure & figurative Israëli fuere enuntiata, Israël non fuit obligatus sensum illum sublimiorem sub figura latentem agnoscere: nec illum credere obstrictus fuit, nisi postquam illum Deus per Jesum Christum ejusque Apostolos clare revelavit, & sub Prophetiis fuisse contentum aperuit: neque is sensus literali fuit contrarius, sed sublimior, cujusque literalis typus fuit. Typus autem antitypo, sicut nec umbra corpori, contrarius haudquaquam est. *At satius fuisset*, inquit Vir Doct. *non prædixisse, & postea facere quod ipsi placuerit; siquidem ea figurative prædicta in causa fuerunt, quod postea veris & figuratis fides ab*

Iſraële non præſtaretur. Reſp. Cum conſtet magnam Iſraëlis partem fidem adhibuiſſe Euangelio, manifeſtum eſt non figurativam prædictionem, ſed aliud quid in cauſa fuiſſe, quod alia Iſraëlis pars fidem non adhibuerit: de quo mox.

CAPUT V.

Quod ſenſus Scripturæ ſpiritualis Iudæis prius ſit revelatus quam Gentibus.

Senſus Scripturæ ſpiritualis Iudæis prius eſt revelatus quam gentibus.

SEd contendit Vir Doctiſſ. quod hac ratione *Deus Iſraëli literam mortiferam dederit, gentibus vero ſpiritum qui vivificat.* Ad quod cum reſpondiſſem, Iſraëli hanc factam prærogativam, ut ſpiritus vivificans ipſi ſit datus, antequam daretur gentibus; cum vero eum Iſraël contumaciter rejecerit, & in litera abſque ſpiritu hærere maluerit, Deum, ſpreto Iſraële, illum communicaſſe gentibus: Multis Vir Doct. per digreſſionem ſatis prolixam probare contendit contrarium. Dicit itaque, ſe *per ſpiritum intelligere verum & ſpiritualem literæ ſenſum.* Et ego idem intelligo: Sed iſtum gentibus revelatum probare non poteſt, neglectis Judæis: Quin imo Judæis primo eundem revelatum conſtat paſſim ex Actis Apoſtolorum. Contra Judæos Apoſtoli D. Jeſu reſurrectionem & regnum cæleſte comprobarunt ex Prophetarum oraculis, quorum myſticum ſenſum validiſſimis argumentis adſtruxerunt.

Etiam à Chriſto dum in terris viveret.

Sed *ſpiritualis ſenſus non fuit à Chriſto dum viveret revelatus*: Et rationem reddit Vir Doctiſſ. in antecedentibus: *Quia ſi hæc clare docuiſſet, ut poſtea Paulus & condiſcipuli, ſtatim lapidaretur, ut Stephanus, nec tertium prædicationis annum adimpleret.* In quo ſane gentis ſuæ malitiam prodit, quod hominem innoxium & ſanctum ob doctrinam veram ac divinam, quam miraculis manifeſtiſſime confirmavit, lapidibus obruituri fuiſſent. Verum longe errat Vir Doctiſſ. ſi credat, aliam D. Jeſu in terris adhuc degentis, aliam Apoſtolorum, à Jeſu in cælis glorioſe regnante in omnes gentes & in totum terrarum orbem miſſorum, fuiſſe doctrinam. Quod enim obſervationem rituum legalium attinet, ad quos nunc ſermonem ſuum deflectit Vir Doctiſſ. nuſquam Apoſtoli docuerunt, illicitum eſſe Judæis obſervare ritus Legis Moſaicæ; ſolummodo gentes, quibus nunquam eæ latæ fuerunt, iis alligatas noluerunt. Quod nec ipſe Vir Doctiſſ. diffitetur. Conſenſus ergo ſummus fuit doctrinæ D. Jeſu, & Apoſtolorum. Dicet fortaſſe: Apoſtolos docuiſſe, Legis Moſaicæ ritus, figuras tantum & umbram fuiſſe cultus ſpiritualis. Sed vero, D. Jeſus, ſi non iiſdem verbis, aliis tamen rem eandem docuit. *Joan.* IV. 21, 23. dixit mulieri Samaritanæ, *horam advenire, & nunc eſſe, quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate*; *non* autem *in monte* Gariſim, *neque Hieroſolymis.* Quo ipſo ſatis innuebat, ritualem illum cultum ceſſaturum. *Matth.* XV. 11. refutaturus Phariſæorum criminationem, quod diſcipuli illotis manibus panem manducaſſent, ait, *Non quod intrat in os coinquinat hominem, ſed quod procedit ex ore,*

hoc

hoc coinquinat hominem. Verum quidem est, Dominum nihil directe dicere contra legem ciborum discrimen statuentem, sed contra Pharisæorum traditionem: attamen ea utitur verborum generalitate, quæ manifeste satis innuunt, legem illam non esse immutabilem, nec in ratione ac naturali honestate fundatam.

Lex ceremonialis in morte Christi abolita est.

Non tamen expresse docuit, legem illam cessaturam, inquiet forte Vir Doctiss. Verum id est: sed necdum tempus quo lex ritualis cessare debuit, advenerat. Christus, qui complementum legis erat, prius occidi debuit, atque in vitam resurgere, ut omnes legis typi in ipso suum haberent complementum: Sic docet ipse Paulus, quem Vir Doctiss. sed perperam, semper Christo opponere cupit, quod Christus in morte *chirographum decreti* (hoc est, legem decreta, quæ ritus exigunt, continentem) ***deleverit, & cruci affigens de medio tulerit***, *Coloss.* II. 14. Ipse morte sua novum Dei cum hominibus fœdus sancire debuit, antequam vetus antiquaretur. Hinc sanguis ejus in morte effusus, vocatur sanguis ***Novi Fœderis***, *Matth.* XXVI. 28. Sanguis nimirum victimæ fœderalis, quo Novum Fœdus sancitum est; perinde uti olim sanguine victimæ fœdus cum Israële sancitum fuit. Nondum autem sancito Fœdere Novo Vetus vigorem suum obtinuit, cui & ipse Jesus Christus subjectus fuit, docente Paulo, quod ***factus fuerit sub Lege***, *Gal.* IV. 4.

Non fuit illicitum Judæis fidelibus eam observare.

Ut autem pressius respondeam, dico, quod nec Christus, nec Apostoli docuerunt, legem proprie abrogandam, aut illicitum esse Judæo legem observare: Sed docuerunt Apostoli, eam gentibus, quibus (ipsis fatentibus Judæis) nunquam data est, non esse imponendam: Judæorum vero respectu sponte erat cessatura, quando Deus eversâ Judæorum Republica & destructo templo, cui cultus ille ritualis maxima sui parte erat alligatus, illi finem esset impositurus. Cum vero conversi ex Judæis, quorum quidam zelotæ erant legis, gentes ad rituum observationem constringendas urgerent, necesse habuere Apostoli iis se opponere, & aperte docere, gentes sine rituum Mosaicorum observatione per fidem in Jesum Christum & sinceram pietatem posse salutem æternam consequi. Ita ut hic nihil docuerint diversum à doctrina Jesu Christi. Ut vero tanto magis convincerent zelotas illos legis, docuerunt, ritus illos tantum umbras ac figuras esse cultus spiritualis ac perfectioris per Christum introducendi; quod procul dubio non ita aperte docuissent, nisi Judæorum zelus doctrinam illam ipsis expressisset: sed providentiæ divinæ acquiescentes, Judæos simul ac gentes per judicium Dei in populum Judæum, & templi eversionem, de voluntate Dei, ritibus illis finem imponentis, convicissent. Non enim necesse fuisset id docere vel Judæos, vel gentes, ante Reip. Judaicæ finem. Non Judæos: Quia legem ritualem proprie non abrogavit Dominus, neque Apostoli, contrariâ doctrinâ, nec Judæis observatu illicitam pronuntiarunt; sed prædicarunt fidem in Christum, & rituum finem brevi instare per Reip. eversionem prævidebant; itaque sponte brevi desituros ritus supervacuum erat coram Iudæis declarare non necessario esse observandos: Præsertim cum doctrina illa ita exosa esset futura Iudæis, ut illius prædicatores, uti Vir Doctiss. affirmat, mox lapidaturi fuissent. Non gentes: Sufficiebat enim gentes convertere ad fidem in Iesum Christum, nec illis rituum observationem imponere. Non enim quicquam integritati fidei ipsorum defuisset, sive sciviſſent, sive ignorassent, legis Mosaicæ ritus esse figuras ac umbram cultus spiritualis Euangelici: ad salutem sufficiebat fides in Iesum Christum, & observatio

mandatorum ejus. Verum cum Iudæi, indigne ferentes gentibus salutem prædicari sine rituum Mosaicorum observatione, gentes ad eorum observationem constringere voluerunt, illorum conatibus obsistendum fuit, & aperte docendum, gentes iis non teneri, posseque sine illis salutem consequi. Inde sequebatur quidem, nec Iudæo necessariam esse eorum observationem ad salutem obtinendum, & sufficere fidem in Christum; non tamen eam Iudæo esse illicitam. Et hanc eorum doctrinam Deus tandem eversione templi & Reip. confirmavit, ritibusque jam languentibus finem imposuit.

Judæis prius fuerunt revelatæ figuræ quam gentibus.

Adeo ut Apostoli nihil diversum docuerint à doctrina Domini Iesu: nec etiam neglectis aut præteritis Iudæis sensum Scripturæ literalem solis revelaverint gentibus: Verum Iudæos gentibus ceremoniarum jugum imponere cupientes refutarunt; atque ita Iudæorum perverso pro Lege zelo provocati, ac tantum non coacti, docuerunt, quod res est, ritus legis Mosaicæ non esse perpetuæ observationis, sed ad tempus institutos, donec tempora perfectionis adveniissent: Atque ita Iudæos refutando, iisdem ultimam Dei intentionem de lege rituali clare revelabant, ac simul gentium libertatem vindicabant. Omnes quippe disputationes de cessatione legis ritualis ipsis fuerunt cum Iudæis: illis ergo primo & præsertim doctrina hæc proposita fuit: Cujus vel ipsa Epistola ad Hebræos illustrissimum est documentum, in quo rituum adumbratio typica plenius ac distinctius, quam in ullo Novi Testamenti libro, explicata & deducta est. Quæcunque ergo revelata ac prædicata fuerunt, Iudæis primo, deinde gentibus revelata sunt: Imo totum Euangelium ad gentes non fuit translatum, nisi prius repudiatum à Iudæis. Et quoniam ipse Vir Doctiss. affirmat, Stephanum lapidatum, quoniam doctrinam hanc clare docuerat, quo jure conqueri potest, sensum Scripturæ spiritualem revelatum gentibus, occultatum autem esse Iudæis: Cum Stephano cædes illata fuit aliquot antequam ulli è gentibus Euangelium esset prædicatum annis?

Christus se Messiam esse prædicavit.

Vir Doctiss. ut porro evincat, spiritualem literæ sensum Iudæis non fuisse revelatum, addit; Quod *neque etiam discipuli hanc doctrinam claram & apertam conceperint.* Unde vero hoc probat? *Quia ex eis solus Petrus dixit, quod erat Messias: & ipse respondit: Quod caro nec sanguis hoc ipsi revelavit, sed Pater.* Unde concludit: *Non ergo hoc clare docuerat.* Primo de argumentatione hac, deinde de re ipsa dicam. Quod itaque argumentationem attinet, idem quod me Vir Doct. alibi, nunc ego ipsum deprecor, ut attente textum illum legat & expendat, quin imo totam Euangelii historiam: statim deprehendet, glossam suam textui manifeste esse adversam. Solum Petrum ait credidisse, quod Iesus esset Christus. Solus quidem Petrus respondit; verum non suo peculiari, sed omnium nomine, omnesque responsionem Petri, se audientibus & adstantibus clare enuntiatam, consensu suo approbarunt. Ex verbis autem Domini, *Caro & sanguis tibi hoc non revelavit, sed Pater*, concludere, ergo hoc non clare docuerat, est illatio ita aliena & à mente Domini, & à veritate historiæ Euangelicæ, ut alienius nihil concipi queat. Primo enim hoc Joannes Baptista aperte testatus est coram suis discipulis, ex quibus primos suos discipulos D. Iesus collegit: *Joan.* 1. 29. *& seqq.* idque ita notum fuit inter eos, ut alter alteri diceret, se invenisse Messiam: Hoc Andreas dixit fratri suo Simoni, *Ibid. vers.* 41. & Philippus Nathanaëli, *vers.* 45. Et cum Ioannes in carcere duos ad Iesum mitteret discipulos, qui nomine Ioannis Iesu testimonium

nium perhiberent, *Tu es qui venturus es:* Iesus, præsentibus suis discipulis ex miraculis quæ plurima & omnis generis edebat veritatem testimonii Ioannis comprobavit, *Matth.* XI. 2, 3, 4, 5. Quin & in toto Euangelio se coram discipulis Messiam ostendit, ipsique eum ut Messiam honoraverunt. Sensus itaque verborum Domini, *Caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est*, hic est: Humana industria hanc tibi cognitionem non conciliavit; nec conciliare potuit: sed eam habes per revelationem cælestem, quam Pater tibi per me communicavit, & miraculis confirmavit; quæ cum tu attente consideraveris, & cum doctrina meâ contuleris, in animo tuo penitus es persuasus me esse Christum. Non itaque hæc de immediatâ, sed mediata Patris revelatione intelligenda sunt. Quod enim Pater per Filium revelat, ipse Pater revelare dicitur: Consentaneë iis quæ Dominus dicit *Matth.* XI. 27. *Nemo novit Filium nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Et tandem, admittatur explicatio Viri Doctiss. ad summum inde concluderetur, D. Iesum ante ingenuam hanc Petri confessionem non aperte discipulis revelasse, se esse Messiam: At cum Petrum coram discipulis ob hanc confessionem beatum pronuntiat, dicitque id ipsi à Patre suo cælesti revelatum, sine ulla circuitione, planis ac rotundis verbis se Messiam omnibus discipulis præsentibus professus est. Quomodo ergo ait Vir Doct. Christum dum viveret id nunquam revelasse. Imo nullam aliam ob causam, quam ob ingenuam hanc confessionem à Iudæorum senatu damnatus, & Pilato traditus est, ut cruci affigeretur. Aperte ergo satis dixit, se esse Christum, seu Messiam.

Non tamen omnia regnum ejus spectantia discipuli tunc cognita habuerunt.

Sed tamen non omnia quæ regnum Christi spectant cognita habuere discipuli; somniabant adhuc regnum terrenum. Verum causa unica fuit præjudicium commune Iudæorum, quod ipsos ita fascinatos habuit, ut licet Iesus expresse prædiceret, oportere ut ascendat Hierosolyma, & multa patiatur à scribis & senioribus & principibus Sacerdotum, ut occidatur, & tertiâ die resurgat, hoc non intellexerint, nec crediderint; sed necesse fuit, ut eventu ipso erudirentur.

Negandum tamen non est, non omnem rationem regni Iesu Christi Apostolis ante mortem Iesu ejusque resurrectionem & adscensionem in cælum fuisse revelatam, præcipue quæ vocationem gentium spectant. Decreverat quippe Deus primo Euangelium annuntiari Iudæis, & illis ad fidem conversis, aut Euangelium ingrate rejicientibus, gentes ad ejusdem fidei & salutis communionem vocare: Hinc & Iesus ipse solis Iudæis Euangelium prædicavit: & Apostolos primo ad solos Iudæos ac Israëlitas, non tantum in Iudæa degentes, sed & per omnes gentes dispersos, emisit, ipsique in initio solis Iudæis Euangelium prædicarunt: Noluit enim Deus statim Euangelium ad gentes deferri; ideoque nec Apostolis, qui ex communi Iudæorum præjudicio credebant Iudæis solis tantum bonum destinatum, in initio revelavit, Euangelium etiam ad gentes propagandum; ut ita Iudæis solis convertendis toti intenti essent. Quod si statim etiam ad gentes dimissi essent, quam avide calumniandi & criminandi materiam Iudæi arripuissent, quod ipsi scilicet negligebantur, gentibus vero esset annuntiatum Euangelium; Cum nec jam, cum nihil docuerint aut revelarint gentibus, nisi prius Iudæis revelatum, eorum criminationem evadant, quod *literæ spiritum Israëlem non docuerint, sed gentes.* Ita ingratis nunquam satisfit; & quod ipsi beneficium indigne rejiciunt, sibi collatum præfracte negant.

Cur non statim Apostolis fuit revelatum, etiam gentes vocandas.

Quæ porro Vir Doctiſſ. ſarcaſtice adjicit de Spiritus Sancti revelationibus, qui *non omnia ſimul Apoſtolis revelaverit, qui balbutierit cum Eccleſia in infantili ætate*, ſimiliaque ſcommata; ea alio loco apud me non ſunt, quam apud Virum Doct. hominis Ethnici contra Moſen ſcommata forent; ſi ſimili modo Moſen, aut potius Deum cavillari velit, quod cum Moſi in monte ſpatio quadraginta dierum totam legem revelaverit, &, ut Iudæi nugantur, omnia illa Phariſæorum deliria, quæ lege orali comprehenſa volunt, exacte patefecerit, quæ rationem exequendæ legis continent, tamen Moſes ignoraverit, quid in negotio filiarum Zelaphaad eſſet ſtatuendum: adderetque ſarcaſtice, *hoc ſervabatur à Deo Moſi poſtea revelandum.* Rationem jam dedimus. Spiritus Sanctus omnia ad ſalutem neceſſaria Apoſtolis revelavit, illique prædicarunt Iudæis. Quamdiu Euangelium ad ſolos Iudæos propagandum fuit, neceſſe non fuit Apoſtolis revelari, gentibus idem prædicandum. Maturo jam tempore, ob Iudæorum ingratam Euangelii rejectionem, Spiritus Sanctus Apoſtolis patefecit gentes eſſe vocandas, eaſque neutiquam ad obſervationem ceremoniarum legalium, quod converſi ex Iudæis præpoſtero erga legem zelo urgebant, conſtringendas. Dices. Hoc non docuerunt fideles ex Iudæis. Reſp. Eo ipſo quod hoc gentes docerent, etiam Judæos docuerunt; nim: non quidem abrogandas eſſe ceremonias, verum earum obſervationem ad ſalutem conſequendum non eſſe neceſſariam. Qui enim contra Iudæos docebant, gentes ſine ceremoniarum legalium obſervatione ſalutem poſſe conſequi, docebant, earum obſervationem non requiri, ut ſalutem adipiſcantur. Et hoc zelotæ illi ſatis cognoverunt, ideoque acrius ſe gentibus opponebant, & ad ceremoniarum obſervationem conſtringere volebant.

Decretum Apoſtolorum fuit in gratiam Iudæorum.

At, inquit, *quædam fuere decreta pro gentibus, ut abſtinentia à ſanguine, ſuffocato, & immolatis idolis; pro fratribus autem Judæis nil prorſus decretum fuit.* Verum longe errat Vir Doctiſſ. Hæc non in gentium, ſed Iudæorum gratiam decreta fuere: gentibus enim hæc ad tempus, donec gentiliſmus & idololatria paſſim in mundo vigerent, fuere impoſita tanquam onus, ut aliquatenus zelotis pro lege ſatisfieret: ita enim expreſſe inquiunt Apoſtoli, *Act.* xv. 28. *Viſum eſt Spiritui Sancto, & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris quam hæc neceſſaria.* Quis unquam audivit, impoſitione oneris alicui gratiam fieri? Pro illo autem illud decretum recte dicitur, in cujus gratiam alteri onus aliquod decernitur. Interim omnes aperte docebantur, externorum ejuſmodi obſervatione ſinceram ac genuinam, quæ Deo ad ſalutem placeat, obedientiam non abſolvi; Sed requiri puritatem animi, fidem in Ieſum Chriſtum, actuſque externos pietatis animo tali conſentaneos.

Paulus non ſimulavit.

Ad ea quæ de ſimulatione Pauli adjicit, paucis dico: Quod ſemper Vir Doct. ſibi Apoſtolos depingat per omnia Iudæis Hiſpanis ſimiles, ſuorumque popularium crimina hominibus ab omni fuco & ſimulatione alienis impingat. Nulla in Paulo fuit ſimulatio, quod Timotheum circumciderit, & ceremonias Nazareatus obſervaverit in templo, aut Iudæis factus ſit Iudæus: licet enim ceremoniæ legales non eſſent obſervatu neceſſariæ, non tamen erant illicitæ aut vetitæ Iudæo: nullius amplius erant uſus & dignitatis apud Deum; ſed nec earum obſervatione peccabat coram Deo Iudæus. Qui itaque docet, ritus illos non quidem illicitos, attamen nullius amplius eſſe pretii apud Deum; & tamen eos obſervat ut indifferentes, ne infirmioribus offendiculo ſit, iſne Simulare dicendus eſt?

Col-

Colligit Vir Doctiſſ. *me opinari, ſiquidem ipſe nunc in Jeſum Chriſtum, ut verum Meſſiam, crederet, & ſimul, ut conſcientiæ ſuæ ſatisfaceret, ceremonias legis obſervaret, quod nullius eſſet criminis reus, & optimus ac orthodoxus Chriſtianus*: Verum qua ſequela talis opinio mihi tribuatur, ego non video. 1. Enim, alia nunc eſt ratio obſervationis ceremoniarum, deſtructo jam per ſexdecim ſæcula templo, & ceremoniis jam in Eccleſia Chriſtiana plane exoletis, quam in initio, ſtante adhuc templo, & plurimis pro lege acriter zelantibus fidem Chriſtianam amplexis. 2. Licet criminis aut impietatis non incuſarem Virum Doctiſſ. non tamen eum orthodoxum, hoc eſt, etiam in hoc articulo recte ſentientem, agnoſcerem Chriſtianum; ſed ut infirmum tolerandum, non autem cum Inquiſitoribus Hiſpanis flammis adjudicandum cenſerem. Audio eſſe, aut ſaltem ante paucos annos fuiſſe, Londini in Anglia Eccleſiam Chriſtianorum, qui obſervant diem ſeptimum, eumque, ut Legi Moſaicæ obedientiam præſtent, pro Sabbatho ſuo obſervarunt; qui tamen nec pro Judæis, nec hæreticis, ſed Chriſtianis, at hac in re errantibus, habebantur.

Error eſt, ritus Legis adhuc obſervare.

Sic & ſimul corruit, quod Vir Doctiſſ. addit; *Quo prætextu ea obſervari permittebantur?* Reſp. Ut indifferentia; quorum obſervatio in Judæis tolerabatur, & ſimul, non neceſſaria eſſe aperte docebatur. Addit Vir Doct. *Talia non licebat agere, ut indifferentia, quia ſemper erant habita divina.* Reſp. Fuerant etiam vere divina, ſed ad tempus tantum inſtituta, donec adveniret corpus cui adumbrando inſervierant. Obſervanda ergo, donec veniſſet ille Propheta, qui Moſis loco audiendus erat. Tolerabantur autem aliquamdiu in infirmioribus Judæis; ſed brevi ſponte erant evanitura, inſtante populi everſione, & templi deſtructione; tunc enim ceremoniæ, quæ jam languebant ac moriebantur, honeſte ſepulturæ ſunt traditæ, & exinde penitus in Eccleſia Chriſtiana evanuerunt: deſtructo nimirum templo, cui potiſſima cultus ritualis pars alligata erat, ſimul cultus illius finem adveniſſe, ſibique cultum moralem abſque ceremoniis, non ut cultui antiquo contrarium, ſed ut ejus conſummationem & perfectionem, placere, Deus declaravit.

Quomodo Judæis ritus Legis obſervare permitteretur.

CAPUT VI.

De ſpe remiſſionis peccatorum & vitæ æternæ per Legem, aliiſque.

TAndem è diverticulo in viam redit Vir Doctiſſ. & poſtquam quædam ad Judæorum excuſationem dixit, quod non ex malitia, ſed ex ignorantia invincibili D. Jeſum rejecerint, quæ ſequente Capite expendentur, refutare contendit, quod dixi, æquum non fuiſſe, ut propter ſequentium infidelitatem Deus nullam antecedentium rationem haberet, qui promiſſionibus iſtis typicis de Meſſia maxime erigi, & in Legis obſervatione, pro ſtatu in quo tunc erant, confirmari potuerunt.

Ex lege, ſine reſpectu ad Meſſiam, vita æterna obtineri nequit.

Contra hæc contendit Vir Doctiſſ. *Quod promiſſio liberationis ſpiritualis nequaquam* Iſraëli-

Iſraëlitarum animos conturbaſſet; quia nemo Judæorum ſervat, nec aliquando Legem ſervavit propter Meſſiam aut futuram redemtionem, ſed propter vitam æternam conſequendum. Reſp. 1. Nemo Sadducæorum, qui tamen ſat magno numero in populo Iudaico fuerunt, & quos reſurrectionem mortuorum ac vitam æternam penitus negaſſe conſtat, ſpe vitæ æternæ conſequendæ Legem obſervavit. 2. Non nego pios ſub Vet. Teſt. vitam æternam ſperaſſe: Eam autem ex pacto Legis, tanquam præmium juxta Legis formulam dandum, exſpectaſſe, plane nego: Sed ex gratia divina, Legi non incluſâ, ſed quam Deus propter Meſſiam piis exhibere voluit, licet illi hoc ignoraverint, aut ſaltem non niſi confuſe & ſub umbris in eam reſpexerint. Nam ex nullo promiſſo Legis, ſine reſpectu ad Meſſiam, Judæi vitam æternam exſpectare potuerunt. Quod argumentis aliquot oſtendam.

Non exſtat in Lege promiſſum exprefſum vitæ æternæ.

Primo: Nullum exſtat in Lege clarum ac diſertum vitæ æternæ promiſſum; ſed omnia ejus promiſſa ſpectant vitam hanc terrenam, & fælicem in terra Canaan habitationem. Verum eſt, generalis vitæ promiſſio exſtat in Lege: Atqui illa primo ac literali ſenſu ſignificat vitam hanc præſentem in terra Canaan fæliciter degendam: Sub verborum generalitate quin vita æterna etiam comprehendi, atque ita ad ſenſum ſublimiorem ea etiam extendi poſſit, non nego: Verum ſenſus ille non tam ex vi verborum fluit, quam ex gratioſa Dei extenſione, qui cum decreverit gratiam in Meſſia majorem exhibere populo ſuo, ejuſmodi verborum generalitate uſus eſt, quorum ſenſum ſemper ampliare poſſet. Sed diſtincta ac ſpecialia promiſſa Legis ultra hanc vitam præſentem non ſpectant. Quod vel ex ipſa Viri Doct. deductione in ſequentibus evidentiſſime liquet. Quæ enim argumenta adducit, ad probandum ex Lege vitam æternam, magis ex analogia quadam & ratiocinatione à benignitate divina ſunt deſumta, quam ex Legis verbis ac claris promiſſis deducuntur. Uti illic oſtendam.

Nec remiſſionis peccatorum.

Secundo: Variorum & graviſſimorum, etiam juxta propriam Viri Doct. confeſſionem, peccatorum ſe Judæi conſtituunt reos. Lex autem talibus denuntiat pœnam mortis; nullum autem pro iis quo expientur conſtituit ſacrificium, nec ullum habet remiſſionis ejuſmodi peccatorum in Lege promiſſum. Atqui ſine remiſſione talium peccatorum, vita æterna nullatenus obtineri poteſt.

Senſus Deut. xxx.

Dicet forte Vir Doct. promiſſum illud exſtare *Deut.* xxx. Verum non eſt hoc promiſſum unicuique privato, ſed toti populo factum, ſiquidem integer populus à Deo deficiat, & à peccatis ſuis ad Deum convertatur. Nec eſt promiſſum vitæ æternæ, ſed reſtitutionis in terram Canaan, ex qua ſecundum comminationes Dei *Cap.* xxviii. ſuſe denuntiatas, Deus populum idololatram ejiciet, & reſipiſcentem reſtituet; quemadmodum ipſe Vir Doctiſſimus hoc in ſequentibus ad Quæſtionem ſecundam urget; inde enim argumentum deſumit, Iſraëlem adhuc reſtitutionem in terram ſuam jure exſpectare, ſi modo reſipiſcat. Nihil ergo hoc promiſſum facit ad ſpem vitæ æternæ.

Annuo ſacrificio minora tantum delicta ſunt expiata.

Memini me in Judæi cujuſdam diſputatione legiſſe, quod promiſſum remiſſionis probare conetur ex ſolenni illa expiatione, qua Pontifex cum ſanguine hirci pro peccatis totius populi immolati quotannis ingreditur in Sancta Sanctorum, ad peccata toto anno commiſſa expiandum; prout legimus *Levit. cap.* xvi. Verum res ipſa loquitur, non aliorum peccatorum expiationem hic promitti, niſi talium, quæ ſacrificiis expiari poterant.

poterant. Cum vero graviora peccata sacrificiis expiari non potuerint, vel ipso Viro Doctiss. teste, *Num. XVIII. ad Quæstionem quartam*, ubi ita ait: *Pro peccatis voluntariis, homicidio, stupro, adulterio, incestu, idololatriæ, & similibus, nullum à Deo præfixum est sacrificium*: Manifestum est, nec ea sacrificio hoc annuo fuisse expiata.

Addunt alii, promissa remissionis resipiscentibus facta, *Esa.* 1. 16, 17, 18. *Ezech.* XVIII. & alibi passim. Verum hæc sunt non tam promissa Legis, quam gratiæ Euangelicæ, quam Prophetæ illi jam propius prædicere, & quasi per transennam ostentare incipiebant. Promissa Legis proprie continentur libris Mosis: in illa itaque si remissionis æternæ promissio non exstet, nec Lege comprehendi dici potest. Prophetæ prænuntii fuere Euangelii: Quicquid ergo ultra Legem promittunt, proprie gratiæ Euangelicæ est, & Lege quid præstantius, & magis eximium. *Sensus Esa. 1. 16. &c. Ezech. XVIII.*

Posset nihilominus objici, speraſſe plures vitam æternam. Agnosco: illiusque clariora habemus indicia temporibus insequentibus, quæ proxime adventum Domini nostri Jesu Christi antecesserunt, cum Judæi variis afflictionibus sub Antiocho aliisque tyrannis pressi, sensim matureſcere inceperunt, & ad Euangelii receptionem præparari: Deficientibus quippe terrenis illis fælicitatibus in Lege promissis, animos ad sublimiora attollere cæperunt, vitamque aliam post mortem exspectare, cujus tunc inter fideles apertior & planior fuit traditio, quam in Lege disertis verbis contenta fuit. Interim & mansit illa terreni regni exspectatio, qua simul sustentabantur; neque illa, nisi per claram regni cælestis revelationem, ex animis Judæorum, imo nec Apostolorum ipsorum, evelli potuit. *Quo fundamento aliqui vitam æternam speraverint.*

Quod *nemo Judæus propter Messiam aut futuram redemtionem Legem servaverit*, non puto cum Viro Doct. reliquos affirmaturos Iudæos; quos certum est urgere, Messiæ adventum ob sua peccata differri, & quando debitam peccatorum pœnitentiam egerunt, tum Messiam ad ipsorum liberationem adfuturum: Quin & idem Vir Doctiss. prolixe urget *Quæsiti tertii Num. IV. pag.* 102. Quod quomodo cum iis quæ hic dicit conciliari queat, ego non video.

Addit, *nec nunc deficere Judæos in observatione Legis, quam per tot sæcula in hac diuturna captivitate constanter servant*; *imo*, ut in sequentibus addit, *incarcerantur, bonis temporalibus penitus destituuntur, & vivi propter divinæ Legis confessionem concremantur.* Resp. Primo: Ipse Vir Doctiss. novit, in scripto suo fatetur, & in propria persona expertus est, persecutiones illas (quas ego toto animo detestor, & religionis Christianæ genio in tantum adversari credo ut nihil æque illi adversum esse queat) non ultro & sponte à Iudæis sustineri, quia se ingenue Iudæos fatentur; sed ipsos non tantum Legis omissione, sed & transgressione ac solemni abjuratione, & Christianismi simulatione ac aperta professione, eas evadere conari; quin & tormentis adigi, ut se Iudæos fateantur, neque mortem evadere, nisi tormentis animose resistentes in abnegatione Legis perseverent: Solos autem cremari qui tormentorum violentiæ succumbentes inviti professionem Iudaismi edunt, quique etiam, si Iudaismi abnegatione vitam redimere possent, alacri eum animo abnegaturi essent; uti plurium, qui frustra abjurationem illam obtulerunt, exemplo constat. Non cremantur tales pro legis professione, aut quia legem transgredi recusant; sed quia tormentis adacti se non esse Christianos *Quamobrem Iudæi in Hispania crementur.*

nos amplius negare nequeunt. Dissimiles plane magnanimo Eleasaro, qui vitæ redimendæ causa ne simulare quidem suillæ esum sustinuit, ne junioribus scandalum, legisque violandæ exemplum præberet.

Cogitationes Judæorum sunt carnales.

Secundo: Quod in dispersione hac in observatione Legis constantes sint, nolo inficiari in plerisque etiam procedere ex spe vitæ æternæ; sed interim Messiæ exspectatio, & spes restitutionis in terram Canaan, animos eorum erectos habet, & in Legis observatione & constanti adhæsione perseverare facit. Utrumque itaque conjungunt, vitæ æternæ spem, & regni terreni per Messiam erigendi exspectationem; qua posteriore collapsa indubium mihi est, quin, fatentibus vel Judæorum præcipuis, animis valde conturbarentur, & in amore Legis languescerent. Si idem antiquioribus, qui hodiernis est, Judæis animus fuisset, omnino, si solus rex cælestis, & is quidem miserabili & ignominiosa morte, tanquam maleficus, occidendus fuisset promissus, Judæorum animos in afflictionibus dejecisset; Nec eum, licet advenisset, recepissent, nisi ipsi oculis suis eum in cælum ascendentem conspexissent: Quod & ipse Vir Doct. hoc loco urget. Quin & tota Viri Doct. descriptio Messiæ cælestis, quem ait Deum potuisse promittere, nil aliud refert, nisi regnum terrenum, adeo alte opinio illa omnium Judæorum animis videtur infixa, ut etiam quando de regno cælesti loqui volunt, eam evellere nequeant. Ait enim, *Messiæ mortem, si à Romanis occisus fuisset, Judæi lamentarentur.* At quomodo lamentarentur mortem, ex qua Messias triduo post fuit resuscitatus, & post quadraginta dies ad cæleste regnum evectus, omniumque Dominus constitutus? Addit: *Potuisse Deum per Messiam in cælo collocatum, uti antea per Angelum in deserto, tanquam per instrumentum, omnia qua Judæi exspectant, effeciss; ut ita Deus populi ante & post Messiam viventis eandem habuisset providentiam.* Atqui providentia divina ante Messiæ adventum Israëli regnum terrenum exhibebat: quod maxime diversum est à cælesti: Ut itaque eadem sub Messia esset providentiæ divinæ administratio, (ut Vir Doctiss. urget) iterum requirebatur regnum terrenum. Ex quibus omnibus videmus, quam parum conveniens & inefficax fuisset, populum, adeo terreno regno affixum, aperta regni cælestis promissione erigere & in officio continere.

Promissis de regno terreno Deus populum non decepit.

Non tamen Deus propterea dici potest *eos decepisse, aut quod voluerit, verba sua alio sensu ab illis intelligi, quem præ se ferunt*: Deus enim se accommodavit captui populi, locutusque cum eo est, perinde atque pater cum infantibus loqui solet, qui se eorum ætati accommodat; postea ubi adoleverunt plenius mentem suam, ad quam plene percipiendam antea idonei minime fuerant, aperit. Non enim populum voluit constringere, ut necessario verba sua de regno terreno accipiat: contra, si qui generosioris animi & altioris indaginis post accuratum omnium de Messiæ regno prædictarum circumstantiarum examen & inter se collationem, majus quid sub literæ cortice latere animadverterint (quales non paucos fuisse credo, præsertim ultimis Reip. Judaicæ temporibus; adventante enim sole prænuntia lux sensim augebatur) ac proinde excellentius quid exspectaverint, licet plene nondum perceperint quale istud esset, tantum abest ut illi Deo, tanquam à vero sensu verborum ipsius recedentes, ingrati fuerint; ut contra hæc ipsorum exactior notitia & exspectatio Deo quam maxime grata fuerit, utpote altius in genuinum & ultimum, quem intendebat, verborum suorum sensum penetrans.

Hac

Hac occasione quædam dixeram de fide, quæ piam animi docilitatem requirat. Regerit Vir Doctiss. *hoc esse generalissimum & omnibus sectis commune.* Sane jure merito omnes piam animi docilitatem requirere possunt: Quod & ipse Vir Doctiss. paulo post agnoscit: sed addit, *non debere Judæos esse ita blandos & dociles, ut à constantia in ea quam receperunt vera fide, aliorum hominum suasione, imo ne Angeli (siquidem possibile foret) contraria doctrina amoveantur.* Et hoc vere dicit: Qui enim semel vere persuasus est de doctrinæ suæ veritate & divinitate, nullis suasionibus induci debet, ut contrariam amplectatur, suamque ut falsam rejiciat. Verum hoc instituto ipsius male applicatur. Non enim Euangelium Legi est contrarium; sed explet ea quæ in Lege erant ut futura promissa; supplet, quod suo tempore erat addendum. Euangelium non asserit, Mosis Legem esse falsam & rejiciendam: Ejus divinitatem agnoscit & præsupponit: tantum docet, ritualia, quæ tempore separationis Israëlis à gentibus sunt instituta, & Israëli propria, sub Messia, quando omnes gentes (juxta Prophetas) denuo cum Israële in unum populum sunt coalituræ, sponte desituras & melioribus cessuras; perinde uti leges bellicæ tempore belli rigide quidem sunt observandæ, pace vero facta sponte cessant. Verum de hisce ad quartam quæstionem latius.

Euangelium legi non est contrarium.

Addit Vir Doctiss. *Fidem quam Deus ab hominibus exigit non obstare, quo minus Deus clare revelet id quod vult nos credere, aut cui vult nos obedire.* Recte quidem. Cui etiam addo, quod ubi Deus exigit claram & distinctam fidem, ibi ratio & æquitas exigit claram & distinctam revelationem. Sed quid inde infert Vir Doctiss. *Ergo clara & expressa revelatio de regno Messiæ cælesti Judæis tempore Mosis erat necessaria.* Id vero neutiquam sequitur: quia clara ac distincta de illo fides tunc non erat necessaria: Sufficiebat obscurior ac involuta: obscuræ autem fidei obscura sufficit revelatio. Satis clara erat de Messia venturo promissio. Qualis vero esset futurus, quomodo populum Dei liberaturus, tunc clare erit credendum, quando clare fuit revelatum. Sed de alicujus Prophetæ revelatione, qui autoritatem suam à Deo acceptam miraculis testatur, non opus est ut ab alio Propheta prædictum sit. Quod Deus populum suum è servitute Ægyptiaca reducturus esset, ex prædictione Jacobi & Josephi constabat: Quod vero Moses is erat, per quem liberationem illam efficere Deus voluit, non ex illis prædictionibus, sed ipsius Mosis miraculis, persuasum erat. Parem in Christo rationem inveniemus, nisi quod illius conditio, nascendi locus & tempus, mortis circumstantiæ, & plurima alia ad illum spectantia etiam prædicta sunt: De Mose ne verbum quidem. Adeo ut, si Mosi propter miraculosa opera sua credendum sit, sine Prophetarum prædictionibus: quare itidem Christo ob sua etiam miraculosa opera credendum non est? Cum quæ de Messia prædicuntur plurima sensu literali, omnia sensu mystico & spirituali in eum, qualem se ipse manifestavit, optime conveniant. Et si ille à Doctoribus Judæorum in Scripturæ interpretatione differat, cui potius credendum? An Scholæ & Synagogæ, ubi nihil non humanum, adeoque errori obnoxium? An hujusmodi Prophetæ, qui miraculorum perspicua multitudine præsentem sibi adesse Dei Spiritum ubique testabatur? Quare concludo, aut Mosi esse renuntiandum, aut Christo credendum. Sed Vir Doctiss. ut prætextum habeat quod Judæi jure Jesum Christum rejiciant, semper urget, quod Deus, quando per Prophetam aliquid revelat, ita clare & evidenter convincere populum debeat, Prophetam illum à se missum, ut nemo etiamsi contumax esse

Clara revelatio de regno Messiæ tempore Mosis non fuit necessaria.

velit, ejus missionem in dubium vocare queat; Ego vero affirmo sufficere ejusmodi probationes & argumenta, quæ viro probo, cordato, & rem recta judicii lance expendenti persuadendo sufficiunt; & naturam fidei, quæ voluntarium animi est obsequium, non permittere ut tanta sit evidentia, cui, etiamsi maxime velit, quod refragetur nihil reperire possit: Qualis evidentia in demonstrationibus Mathematicis reperitur. Talia autem argumenta, quæ hominibus probis ac cordatis persuadendis abunde sufficiant, ad Jesu Christi divinam missionem comprobandum à Deo esse exhibita, jam ante plenius ostendi.

Christus jure dicit, Ego dico vobis.

Objicit autem hic Vir Doctiss. D. Jesu, *quod non dixerit cum Prophetis, Sic dicit Adonay: sed; Ego autem dico vobis: & fidem in se exegerit.* Sed frustra. Dominus enim continuo affirmat, se *nihil quicquam posse facere à se, nisi viderit Patrem facientem*, Joan. v. 19. omnemque suam potestatem se à Patre accepisse, affirmat *ibid.* idem prolixe facit Cap. VII. VIII. X. & alibi, omniaque quæ facit ad Patris sui gloriam refert. Unde & diserte ait, *Qui credit in me, non credit in me, sed in illum qui misit me.* Ioan. XII. 44. Cùm ergo *Pater Filio tradiderit omne judicium, ut omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem*, ut est *Ioan.* v. 22, 23. consentaneum etiam fuit, ut diceret, *Ego autem dico vobis*, quatenus nimirum à Patre judicandi potestatem adeptus. Ita ut honor quem sibi tribui exigebat, non in ipso terminaretur, sed ad Patrem, qui ipsum potestate illa donaverat, referretur, adeoque gloriam Dei præ omnibus spectaverit. Nec magis hic reprehendi potest à Judæo D. Jesus, quam Moses, qui non semel dicit, *mandatum quod ego præcipio tibi*, &c. *Deut.* XXX. 11.

CAPUT VII.

Quod Iudei non ex ignorantiâ invincibili D. Iesum rejecerint.

Distrimen inter Judæos antiquos & hodiernos.

QUando Doctores Christiani Judæos malitiæ accusant, eo quod D. Jesum rejecerint, proprie respiciunt Judæos qui tempore conversationis Jesu Christi in terris, & immediate post eam vixerunt: qui non tantum innocentiam & sanctitatem vitæ, sed & innumera & vere stupenda, nunquam antea audita, miracula Jesu Christi viderunt; qui Apostolorum, hominum rudium & inexercitatorum, summam sapientiam, momento acquisitam, & divina miracula, quibus testimonium suum de resurrectione & adscensione Christi in cælum confirmarunt, oculis suis adspexerunt. Aliam scimus hodiernorum esse rationem, qui ipsi miracula illa non viderunt, quique per patrum suorum traditionem gravissimo erga Christianam religionem præjudicio imbuuntur. Prodigia coram conspecta validius movent, quam ex aliorum narratione solummodo cognita. Accedit, quod Christiani ipsi, aut saltem Christiano nomine ornati, multa Judæis scandala objiciant, quibus eorum animos, satis per se à religione Christiana alienatos, alieniores reddunt: Qui sicuti se gravis coram Deo criminis reos constituunt, ita Judæorum aversationi

fationi corruptis ſuis moribus, cultu, & crudelitate, excuſationem aliquam afferunt.

Ut autem Judæos à malitiæ crimine vindicet, ait Vir Doct. *Fere excogitari nequit, quod in hominem, qui mortuos ſuſcitat, cæcis riſum concedit, ægrotos ſanat, & infinita edit miracula, totus populus malitiam & odium exerceat.* Sed quid juvat argumenta congerere, ut evincatur factum non eſſe, quod factum eſſe conſtat? Certum quippe eſt, non Chriſtianis tantum, ſed & ipſis Judæis fatentibus, Jeſum Chriſtum eſſe crucifixum, à Judæorum ſenatu ut blaſphemum condemnatum & Romanis traditum: Certum etiam eſt, miraculis ipſum claruiſſe: ſolummodo contendunt Judæi, miracula ejus non virtute divina, ſed vi magica eſſe effecta: De quo nihil nunc dicemus. Miraculis ac beneficiis ſuis multorum animos ſibi conciliaverat: ingenua ac libera ſua reprehenſione Scribarum ac Phariſæorum ac Sacerdotum à ſe alienaverat animos: qui omnes conſpirantes eum condemnarunt, ac autoritate ſua populum in partes ſuas traxerunt; adeo ut omnium beneficiorum ejus oblitus cæco impetu à primoribus ſuis inſtigatus, necem ejus expetiverit: Quemadmodum plebs ab ore Doctorum ſuorum pendere ſolet, & eorum judicio blaſphemiæ & hæreſeos condemnatos, licet vitæ integerrimæ & alias maxime dilectos, execrari ſolet ac diris devovere: Uti omnium temporum hiſtoriæ docent. Hinc eſt, licet Rabbini, vitia populi pro concione reprehendentes, libenter audiantur; nemo tamen eorum ſententia excommunicatum, licet antea maxime honoratum, diligere, aut illi charitatis officia exhibere audeat, ſed tanquam profanum horreat.

In homines miraculis claros totus populus odium exercere poteſt.

Sed objicit mihi Vir Doctiſſ. Apoſtolum Paulum, *qui de ſe dicit, quod ex Zelo legis Chriſti ſequaces perſequeretur, & de Judæis, quod ex ignorantia Chriſtum crucifixere: quin & ipſum D. Jeſum, qui in cruce pendens ita Patrem oravit, Pater ignoſce eis, non enim ſciunt quod faciunt.* Reſp. Quando malitia objicitur Judæis, mens non eſt, quod omnis abfuerit ignorantia, & quod Judæi in animo ſuo perſuaſi Jeſum eſſe Chriſtum ſeu Meſſiam promiſſum, nihilominus eum interfecerint. Quis ad illum malitiæ gradum prolaberetur? Sed quod cauſa ignorantiæ ipſorum fuerit malitia quædam animi. Non ergo fuit invincibilis ignorantia, aut mera ignorantia abſque omni Judæorum culpa; ſed fuit in illis quædam hypocriſis, quod exactâ traditionum à parentibus acceptarum obſervatione crederent ſe Deo gratos; fuit faſtus quidam & ambitio, qua ægre ferebant vitia ſua taxari, atque ita autoritatem ſuam coram plebe aliquatenus imminui: A quibus vitiis hodiernos Synagogæ præfectos eſſe immunes nec ipſe Vir Doctiſſ. affirmare audebit. Inde ortum odium contra Chriſtum libere ipſos & palam reprehendentem. Acceſſit præjudicium de regno terreno, per faſtum & ambitionem altius inſixum; quod junctum odio contra Chriſtum, in cauſa fuit, quod & doctrina & perſona ipſis ingrata fuerit; inde orta eſt in ipſis perſuaſio, fieri non poſſe, cum eſſe Meſſiam: Qua perſuaſione cum ſemel eſſent imbuti, omnia illius in ſequiorem interpretati ſunt partem, & ſibi perſuaſerunt, omnia ſibi contra Jeſum eſſe licita, quin & forte, quod illius cædes Deo gratum eſſet futura ſacrificium. Sic fuit ignorantia in Judæis, verum non invincibilis; ſed ex culpabili cauſa, & quæ abeſſe poterat & debebat, originem trahens.

Quæ ſenſu malitiæ Judæis tribuantur.

Dominus itaque in cruce pendens Judæorum cauſam Patri ſuo commendans, quod eorum crimen aggravat tacuit; & fidelis inſtar patroni id tantum protulit, quod illi

aliquatenus excusando servire poterat: ignorantiæ adscribit, quæ etiam aliqualis in illis erat: non autem ab omni malitia eos puros pronuntiat. Et quis credat, Iesum Christum, qui variorum criminum eos insimulaverat, & speciatim etiam injuste effusi sanguinis Prophetarum, & quod sanguinem Prophetarum, quos ad ipsos missurus esset, hoc est, suorum Apostolorum, essent effusuri, ac propterea horrendo excidio exscindendi, *Matth.* XXIII. Judæos in se innoxio & bene merito occidendo, ab omni malitia puros pronuntiasse, ac crimen illud horrendissimum ignorantiæ invincibili adscripsisse? Idem est sensus Apostoli Pauli, quando Judæis ignorantiam adscribit, nim: non invincibilem, sed quæ ortum suum malitiæ culpabili & facile vincibili debet.

Exemplum Pauli.

Ipsius Pauli alia longe ratio est: nulla in eo fuit animi malitia, sed vehemens & cæcus pro Lege zelus, qui impediebat, ne Christum ejusque doctrinam prout oportet consideraret & ad examen revocaret, sed cæco impetu rejiceret. Licet itaque hic minor multo fuerit culpa, & ignorantia excusatior, non tamen fuit invincibilis. Neque id Apostolus de se affirmat; sed contrarium, quod fuerit illo tempore *peccatorum primus*, seu maximus, 1. *Timoth.* 1. 15. quod nemo ob factum per ignorantiam invincibilem, quam à crimine penitus excusare omnibus notissimum est, commissum de se pronuntiabit.

Non necesse est ut totus populus perinde ut Paulus in tertium cælum rapiatur.

Sed ait Vir Doctiss. *Cur ergo omnes Iudæi non sunt etiam in cælum rapti ut Paulus?* Respondeo verbis Viri Doctiss. ad *Quæst* III. *Num* 3. *pag.* 98. *Hæc speculatio cum ad Dei abditum inexscrutabile secretum adscendere affectet, ad eum satius foret inquirentem mittere.* Ne tamen responsionem declinare me credat Vir Doctiss. addo: Paulus absque isto in cælum raptu credere potuisset, & procul dubio credidit: (non enim constat, nec verisimile est, raptum illum in tertium cælum fuisse illam cælestem Christi apparitionem quæ Paulo Damascum proficiscenti contigit, & per quam conversus est) sed ea Paulo contigit ut esset Apostolus, & vere de Christi gloria testari posset, quod eum vidisset; quia Christum hic in terris versantem non viderat, perinde uti reliqui Apostoli. Si aliquis itidem rogaret, cur non alii populi à Deo eodem modo quo Israël sanctificati, & ad conspectum Dei legislatoris sint admissi, cur Jacobus electus & Esavus repudiatus? & plurima ejusmodi; nonne Vir Doctiss. miraretur intemperantiam ne dicam an impudentiam hominis, rationem requirentis providentiæ divinæ munera ac beneficia sua distribuentis? Quasi Deo non permissum sit, idoneos ad certa officia homines eligere, nisi aliis rationem reddat; vel hoc non possit fieri à Deo, nisi ejus consilii participes faciat homines, adeo ut semper rationem reddere possint; quare hoc potius quam illud factum sit? Visum est sapientissimo Deo Samuelem, Eliam, Elisæum, aliosque subinde Prophetas Spiritu suo illuminatos, & visionibus divinis supra alios homines elevatos, ad populum suum mittere. An inde viro cordato hujusmodi quæstio oriri potest, cur non etiam totum populum ad eam dignitatem evexit? cur itidem universæ plebi somnia & visiones non concessit? Placuit Deo novum præconem Euangelii duodecim Apostolis adjungere; placuit ob causas soli Deo notas Paulum eligere: An igitur, quia Paulus ut Propheta populo mittendus erat, totus etiam populus eodem modo initiandus fuit? *Sed toti populo ostensa est olim in deserto gloria Dei.* Resp. Et toti populo non minor Dei gloria ostensa est omnibus illis prodigiis, quæ coram omnibus per Iesum Christum, & per

Apo-

Apoſtolos in nomine Ieſu Chriſti edita ſunt. Sed non vidit ea quæ Paulus vidit. Nec populus olim cum Moſe fuit in monte, nec omnia vidit quæ Moſes vidit; nec Deum ea loquentem audivit, quæ Moſes audivit; ſed Moſi ea referenti, ob ea quæ vidit, fidem habuit. Ita & Apoſtoli ob ea quæ ab ipſis & propter ipſos fieri videbantur, fidem meriti ſunt.

Carnalis Iudæorum affectus fidem in Chriſtum impedit.

Quæ ergo cauſa eſt, quod Iudæi Ieſum, ſiquidem ſit Meſſias, non receperint? Sane ea ex antedictis jam facile colligi poſſunt. Verum indigne fert Vir Doct. quod inter cauſas illas recenſuerim carnalem quendam affectum, qui terræ ita ſit affixus, ut animum ad cælum & cæleſtia minime attollere velit. Quærit, *qua in re carnalis ille affectus conſiſtat? an in amore patriæ & bonorum temporalium, an in doctrina carnali ſpirituali oppoſita, an in utroque?* Reſpondeo: In amore patriæ & bonorum temporalium. Quamquam enim certum ſit externis ritibus valde eſſe addictos Iudæos, ideoque abhorrere à doctrina Ieſu Chriſti, quæ ritibus illis abolitis internam animi ſanctitatem, ritibus illis adumbratam, unice exigit; tamen ad ea hic non reſpexi: Quare & quæ Vir Doctiſſ. prolixe hic diſſerit de perfectione Legis, quæ nullâ in parte Euangelio cedat, commodius in ſequentibus expendentur. Carnalis ergo affectus quidam animos eorum terræ Canaan ita affixos tenet, ut regnum terrenum ibi exſpectent, & cæleſte non apprehendant.

Sane terram illam jure potuiſſe Iſraëlem olim diligere, nemo inficias iverit: cum & Abrahamo ejuſque poſteritati à Deo ſit promiſſa, & longævam ac omnibus bonis affluentem habitationem populo legem obſervanti Deus promiſerit, ac proinde amore ejus ad legis obſervationem populum excitare voluerit: tantum abeſt, ut illius amor cum amore Dei conſiſtere nequeat: Sicut & divitiarum poſſeſſio cultui Dei neutiquam officit; ſed cultus Dei legitimum earum uſum producit. Verum oſtendunt carnalem affectum Iudæi, quod eundem erga patriam illam amorem ſervent, poſtquam Deus meliorem illius loco ipſis obtulit, & ob terræ illius amorem impediantur, quo minus ea quæ Deus de regno cæleſti, ſub involucro terrenorum, prædixit, ad animum revocent, nec attendant ad ea, quæ in Prophetis prædicta ſunt, ex quibus diſcere poſſent, ſi omnia accurate inter ſe conferantur, ſublimius quid Deum innuere voluiſſe; præſertim, poſtquam Deus per Meſſiam, quem ipſis miſit, clare id revelaverit. Amorem vitæ æternæ Iudæis abſit ut denegem: Quis enim averſetur beatitudinem? Verum & amor terræ Canaan, & regnum Meſſiæ terrenum ita occupavit eorum animos, ut evelli nequeat.

CAPUT VIII.

Quod ea quæ sufficiunt ad gentibus suadendum Euangelium, etiam sufficere debeant Iudæis.

Quæ sufficiunt gentibus suadendis sufficere debent Iudæis.

CRedit Vir Doctiſſ. argumenta quæ protuli ſufficere quidem ſuadendis gentibus Euangelium, non vero Iudæis. Ego autem contendo, quæ ſufficiunt ſuadendis gentibus, ea etiam Iudæis ſufficere debere: Quia non poterat gentibus ſufficere revelatio, niſi quæ ſufficientibus documentis probari poteſt eſſe divina. At quid magis à Iudæis exigi poteſt? Quod enim ſufficientibus argumentis probari poteſt eſſe divinum, id apud quemcunque, Iudæum æque ac gentilem, fidem meretur, & ab utroque æqualiter recipi debet.

Euangelium nec convenit doctrinæ gentium.

Explicat nunc Vir Doctiſſ. mentem ſuam, quod noluerit dicere, *argumenta hæc, utpote vaniloqua & vana, ſufficiſſe pro gentibus*: Itaque fateor me hac ratione argumentum iſtud contra Virum Doctiſſ. retorquere non poſſe: Quid ergo? *Quod gentes propter ſuam inſcitiam ita facile potuerint convinci, non enim habebant principia illi repugnantia, ſed ſimilibus, qualia de Chriſto narrantur, erant aſſueti.* In eo autem valde fallitur Vir Doct. Plane adverſa eſt doctrina Euangelii doctrinis gentilium. Nihil ipſos magis offendit, quam Chriſti crux: ideo & Paulus ait, *Chriſtum crucifixum gentibus eſſe ſtultitiam*: & paſſim Chriſtianis à gentibus illuſum eſt, quod in crucifixum Dominum crediderint. Ipſe doctrinæ genius, quæ ſeipſum abnegare, quin & vitam pro nomine Chriſti profundere, & abnegatis præſentibus futura & inviſibilia ſperare jubet, adeo alienus eſt à gentium doctrina & indole, ut ſtatim atque inter gentes propagari cæpta eſt, acerrimos experta ſit adverſarios, totiuſque mundi odium ac crudeliſſimas perſecutiones ſuſtinuerit. Illis autem animoſe reſtitit, & ſuperior evaſit, & late ſe diſſeminavit: Quod fieri non potuit, niſi divinitate ſua hominum animos in obſequium traxerit. Poſterioribus ſeculis magnam eſſe invectam corruptionem quæ gentiliſmo originem debet, dolentes agnoſcimus. Verum eam non eſſe Euangelii doctrinam, ſed ab Euangelio defectionem, Euangelium legenti manifeſtum eſt: Neque quoniam hæc à gentibus deſumta facile à gentibus recepta ſunt, inde conſequentia deduci poteſt, puram ac ſinceram Euangelii doctrinam, gentium doctrinæ & indoli fuiſſe conſentaneam. Omnia enim ſunt adverſa & repugnantia. Exaltatio Chriſti in cælum quid commune habet cum gentilium ἀποθέωσει? illa enim omnes gentium Deos ac divos plane deſtruit. Nam agnoſcendo exaltationem Chriſti, qui Deum Iſraël prædicavit ſolum eſſe verum Deum, eô ipſô omnes ſuos Deos ac divos, tanquam fictitios & idola repudiabant.

Euangelium à gentibus non eſt delatum ad Iudæos, ſed à Iudæis ad gentes.

Judæos hodiernos & qui promulgationem Euangelii ſecuti ſunt, contraria doctrina eſſe imbutos, non mirum. Poſtquam enim à Synedrio ipſorum Ieſus Chriſtus tanquam

quam blasphemus est condemnatus, ipsis odio esse cæpit; & nunc omnes eadem opinione à parentibus imbuuntur, ita ut antequam ad discretionis annos pervenerint, jam Christum ut seductorem aversari didicerint. Quod addit, *Iudæos monitos ut sibi à gentium doctrina caverent*, huic negotio applicari nequit. Non enim Euangelium à gentibus ad Iudæos delatum est; sed à Iudæis ortum duxit, & ab illis ad gentes est propagatum. Ipse Iesus Christus non nisi inter Iudæos prædicavit. Apostoli, omnes Iudæi, primo Euangelium prædicarunt Hierosolymis; exinde porro propagarunt per totam Iudæam; mox per omnes terras quocunque Iudæi essent dispersi, ac primo Iudæis, illis autem id rejicientibus, tum demum gentibus illud annuntiarunt; atque ita Iudæis ob infidelitatem rejectis, gentes quæ ad cultum unius veri Dei quem Iudæi colunt, & fidem Filii ipsius Iesu Christi, abjecta idololatria falsisque suis doctrinis, sunt conversæ, in Iudæorum locum sunt adscitæ, & Dei populus censentur. Cum itaque primi prædicatores Euangelii non fuerunt gentiles, sed Iudæi, ita etiam doctrina illorum nullo modo fuit Ethnica, id est, idololatrica. Atque hic apparet Iudæorum malitia & ignorantia culpabilis, quod cum prædictus esset Messias, eumque jam venisse dicant Christiani, id nolint examinare, nec inquirere an conveniat cum prædictionibus, vel non; hoc usi prætextu scilicet, *quod cavendum sibi est à gentium doctrina.* Quasi doctrina de Messiâ possit esse ullo modo suspecta tanquam gentilis; cum de Messia gentes ne per somnium quidem unquam cogitarunt. An hoc est candide & sincere, an malitiose agere? Candidius certe ac magis ingenue hic agit Doctor Lumbrozo, qui in suo *Propugnaculo Iudaismi, ad articulum Grotii* XVI. *lib.* V. *de Veritate Religionis Christianæ*, doctrinæ Christianæ originem non attribuit gentibus, aut Græcis, sed Iudæis. Enumerans enim Iudæorum peccata, propter quæ Messiæ adventum differri contendit, inter alia hæc habet. *His adde horrendam idololatriam, quæ ab ipsis Iudæis (NB.) adinventa fuit & suscitata in Ierusalem, videl: Christianismus, per quem tota Lex divina ut insupportabile jugum deleta fuit & exterminata, quem non pauci Iudæorum amplexi fuerunt, & per tot sæcula usque in præsens eodem errore misere inficiuntur.* Deum per Prophetas Messiam aliis coloribus Israëli non depinxisse, ex antedictis & mox contra Viri Doct. assertionem dicendis, constat.

CAPUT IX.

Quo sensu Iudæi Regem cælestem viderint.

UT ostenderet Vir Doct. Messiam quem Judæi exspectabant non venisse, dixit, Rex Israëli promissus est: At regem non vidimus. Regessi; non esse visum regem terrenum, sed cælestem. Objicit nunc Vir Doct. *Regem cælestem non esse posse, nisi sit ipse Deus: Illum autem esse invisibilem: nec Israëlem potuisse cognoscere, hominem aliquem esse Deum.* Respondeo: 1. Si ex hoc argumento pendeat decisio quæstionis inter Judæos & Christianos, utrum Christus sit Deus, haud magno acumine opus est, ut Christianus probet, Christum esse Deum. Jesum enim esse Regem cælestem ante *Jesum vel gnare in cælo.*

probavi manifeste constare ex consentiente Apostolorum, qui eum in cælum adscendentem conspexerunt, testimonio, & ex Spiritu Sancto quem decimo post adscensionem suam die, ipso Pentecostes festo, Jesus Christus è cælo in Apostolos suos, juxta promissum suum, misit. Si ergo Judæus admittat hanc connexionem, qui in cælo regnat, est Deus; non potest argumentari contra Christianum hac ratione, Christus non est Deus, ergo non regnat in cælo: Quia sic assumit quod in quæstione est; sed aliunde ostendere debet, Christum non regnare in cælo. Et si Christianus ostenderit, Christum vere regnare in cælo, jam contra Judæum ita disputantem probavit, Christum esse Deum.

Fides exigitur in Iesum, ut Christum seu Filium Dei.

Sed vero ut pressius respondeam, dico 2. Quando exigitur fides in Iesum Christum, nusquam in toto Novo Testamento exigi, ut credamus Iesum esse ipsum Deum, sed, *Jesum esse Christum* seu Messiam olim promissum, vel, quod idem est, *esse Filium Dei*: Quoniam appellationes *Christi* & *Filii Dei* inter se permutantur. Cui denominationi occasionem dedisse videntur verba Davidis, *Psal.* II. 7. ***Filius meus es tu, ego hodie genui te:*** & Dei, 2. *Sam.* VII. 14. ***Ero illi in Patrem, & ille erit mihi in Filium.*** Quæ sensu sublimiore Messiæ applicata sunt. Inde factum, ut denominatio illa *Christi* seu *Messiæ*, & *Filii Dei*, inter Iudæos & discipulos Christi pro eadem habita fuerit. Quod variis locis Novi Testamenti evidenter comprobari potest. Quando Philippus Nathanaëli dixit, ***Invenimus quem scripsit Moses in Lege & Prophetæ***, &c. postea Nathanaël viso Domino Iesu inquit, ***Tu es Filius Dei, tu es rex Israël***, *Joan.* I. 46, 50. Petrus omnium Apostolorum nomine respondens quæstioni Domini, interrogantis quem se esse dicerent, ait, ***Tu es Christus Filius Dei vivi***, *Matth.* XVI. 16. Quæ verba Marcus recensens, solummodo habet, ***Tu es Christus***, *cap.* VIII. 29. & Lucas, ***Tu es Christus Dei***, *cap.* IX. 20. Sic *Matth.* XIV. 33. Discipuli dicunt Iesu, noctu ad ipsos super mari ambulanti, postquam in navem adscendisset; ***Vere Filius Dei es tu.*** & *Act.* VIII. 37. eunuchus reginæ Candaces: ***Credo Iesum Christum esse Filium Dei.*** Et quod omnem dubitationem tollit, Pontifex Dominum Iesum coram tribunali suo stantem adjurat per Deum vivum, ut dicat, *si sit Christus Filius Dei*, *Matth.* XXVI. 63. Quod clarius apud Lucam exprimitur *cap.* XXII. nam postquam *vers.* 66. Seniores & Principes Sacerdotum interrogaverant, *Si tu es Christus, dic nobis*; eandem quæstionem repetentes *vers.* 70. quærunt, *Tu ergo es Filius Dei?* Manifesto indicio, *Messiam* seu *Christum*, & *Filium Dei* esse, idem plane significasse. Et ne forte Vir Doct. excipiat, hanc esse meam peculiarem explicationem; operæ pretium est ostendere, etiam præstantissimos & maxime eximios inter Christianos Theologos loca hæc in eandem mecum sententiam explicare. Non hic producam explicationes Episcopii, cum meis plane easdem, sed duorum maxime eximiorum, & cum quorum eruditione & ingenii acumine vix ulli inter eruditos comparari merentur, Desiderii Erasmi, & Hugonis Grotii. Verba Nathanaëlis ad Dominum Iesum *Ioan.* I. 50. ita explicat Erasmus in sua Paraphrasi: ***Rabbi, Tu es ille Filius Dei, per quem Pater decrevit liberare populum suum: Tu es ille rex Israël, Prophetarum vaticiniis olim promissus.*** Verba autem Petri *Matth.* XVI. 16. in eadem Paraphrasi ita explicat: ***Tu es ille Christus, Filius Dei vivi, non suspicionem proferens, sed certa & indubitata sententia profitens, illum esse Messiam à Prophetis promissum, singulari quodam more Filium Dei.*** In Apologiis autem suis similia multa habet. Ad *Sanctium Carazzam tom.* IX. *pag.* 336. *Quum*

Petrus

Petrus illum profitetur Filium Dei vivi, quanquam Patris afflatu dixit, tamen credibile non est, illum id temporis plena fide credidisse, Iesum esse Filium Dei secundum naturam, ejusdem cum illo Essentiæ. Et *Supput. errorum Beddæ, Propos.* LIV. *pag.* 496. *Apostoli post tot conspecta miracula, post editam illam cælestem professionem, Tu es Christus Filius Dei vivi, tamen velut illa per somnium dicta fuissent, multa de eo tanquam de homine puro loquuntur.* Ibid *Propos.* LXXX. *pag.* 513, 514. differens de Nathanaële & Petro, ita tandem finit. *Deinde quod ait* (sc. Bedda) *nomen Filii Dei non competere nisi in unum Christum, refellit ipse Dominus, qui sanctos viros etiam Deos docet appellatos fuisse, non modo Dei filios. Cæterum quod ad articuli vim attinet* ὁ υἱὸς, *etiam in Nathanaëlis professione additus est articulus. Et mihi probabile videtur, utrumque idem de Christo sensisse, sed veluti per somnium, licet Petrus jam multis conspectis miraculis sublimiorem de Christo concepisset opinionem, eoque majore cum ardore professionem reddiderit, sed adhuc semisomnus, quod declarant complura, quæ postea tum dixit, tum fecit.* Similia plura in eandem sententiam passim occurrunt in Apologiis Erasmi. Sed præ aliis maxime notandum, quod ait ad *Censuram Theolog. Parisiensium tit.* XXVII. *Propos.* 2. *pag.* 740. *Angelus loquens Mariæ exerte non pronuntiat, id quod nasceretur, fore Deum verum ac verum hominem, sed sanctum ac filium Dei, quæ verba competere possunt & in eximium Prophetam.* Grotius vero verba discipulorum *Matth.* XIV. 33. *Vere Filius Dei es tu*, ita interpretatur in suis Annot. *Apparet hoc cognomen vulgo Messiæ datum: Nam Nathanaël* Ioan. I. 49. Rabbi, *inquit*, tu es filius Dei, tu es rex ille Israël. *Nimirum ex Psalmo secundo, quem Hebræi Veteres* κατὰ τὸ μυστικώτερον (*sensu mystico*) *de Messia interpretabantur. Itaque infra ubi apud Matthæum Iesus à Petro dicitur esse Christus filius Dei viventis, Marcus & Lucas contenti fuerunt Christi vocabulo. Adde quæ infra* XXVI. 63. *&* *Hebr.* V. 4. In annot. autem ad *Matth.* XXVI. 63. ita ait. *Supra* XIV. 33. *notavimus etiam apud Iudæos exspectatum illum Messiam vocari solitum Dei filium ex Psalmo* II. *itaque & hic apud Lucam pro eodem ponitur, primum,* εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς : (*si tu es Christus*) *deinde,* σὺ οὖν εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ : (*tu es igitur filius Dei.*) Ad verba autem Nathanaëlis *Ioan.* I. 49. hæc annotat. Ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, *Filius Dei, idem est quod Messias, ex Psal.* II. *Vide quæ ad Matth.* XIV. 33. XXVI. 63. *Itaque sequitur,* ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, *rex Israël, alter Messiæ titulus, Matth.* XXI. 25. XXVII. 11, 42. *Marc.* XV. 12. Videtne Vir Doct. hasce horum locorum explicationes non esse meas, sed potius Erasmi & Grotii? Quin & ipse Iesus Christus hoc sensu se Filii Dei epitheton sibi attribuisse affirmat, *Ioan.* X. 34, 35, 36. *Nonne scriptum est in Lege vestra, quia ego dixi, Dii estis? Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura: Quem Pater sanctificavit,* (id est, interprete Grotio, potestatem tanta prodigia faciendi attribuit) *& misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum?*

Ex hisce clarissime apparet, nomen *Christi*, aut *Filii Dei*, in objecto fidei Christianæ, non esse denominationem naturæ aut personæ, sed muneris; quoniam Christi sive uncti per unctionem suam ad singulare aliquod munus destinabantur & consecrabantur: Nomen autem personæ esse *Iesum*. Sensus autem enuntiationis cujuscunque dependet à nexu inter subjectum & prædicatum. Quando ergo constat, quid subjecto, quid prædicato significetur, statim enuntiationis sensus manifestus est. Cum ergo *Iesus*, subjectum hujus enuntiationis, significet personam seu hominem satis tunc temporis in Judæâ notum, miraculis clarum, & postea crucifixum, & tandem ex morte suscitatum & in cælos evectum,

Quid Χριστὸς *significet.*

ctum, & *Christus* seu *Filius Dei*, munus inter Judæos non minus notum, seu potius hominem munere illo eximio ornatum, videl: Regem illum illustrem, & populi redemtorem, per Prophetas populo toties promissum; sequitur, *credere Iesum esse Christum*, seu *Filium Dei*, aliud nihil denotare, quam, credere Jesum esse Salvatorem illum eximium & diu promissum, cui munus salvandi homines à Patre impositum est, quique, ut muneri illi inauguretur, à Patre Spiritu Sancto largiter donatus & quasi unctus est. Hinc est, quod Scriptura, quando nobis describit fidem per quam debeamus esse salvi, mentionem faciat non eorum, quæ respiciunt ejus personam proprie seu naturam divinam, sed munus. Ut *Rom.* x. 9. *Si ore tuo confessus fueris Dominum Iesum, & corde credideris quod Deus eum excitavit ex mortuis, salvus eris.* Quorum verborum sensum Erasmus reddit in sua Paraphrasi: *Si ore tuo consiteaeris & agnoscas Dominum Iesum, atque idem ex animo vereque credideris, quod Deus resuscitarit à mortuis, ut nos cum illo à vitiis redivivi posthac innocenter vivamus, salvus eris.* Grotius autem hæc annotat. *Facta non æstimat Deus, ut ea in æternum remuneretur, nisi quæ ex corde mundato proficiscuntur. Mundatur autem cor per fidem, & eam maxime, quâ creditur Iesus à Deo resuscitatus, in hoc scilicet ut & præcepta ejus noscamus esse divina, & promissa certa, tum propter autoritatem ei datam, tum propter vitæ redditæ conspicuum exemplum.* Similiter 1. Ioan. v. 1. *Qui credit quod Iesus sit Christus ex Deo natus est.* Quæ verba Erasmus ita παραφράζει: *Quisquis credit Iesum esse Christum, hoc est, illum unde oportet omnia salutis nostræ præsidia petere, idque credit ex animo, is ex Deo natus est, jamque ascitus in numerum filiorum Dei.* Grotius vero: *Qui credit Iesum esse Christum, id est, credere se ostendit, id profitendo, sperando res ab ipso promissas, & sub ea spe præcepta ejus sequendo.* Quod si legamus historiam Actorum Apostolicorum, ipsorumque conciones quibus Judæos ad fidem Christianam convertere conantur, non exigunt Apostoli aliud, nisi ut credatur Jesum, qui à Judæis fuit condemnatus, Romanis traditus, ac crucifixus, à mortuis esse suscitatum, in cælum evectum, constitutum regem Israëlis ac salvatorem, & judicem vivorum ac mortuorum: Vide *act.* II. v. x. XIII. & alibi. Quæ omnia munus ipsius, quo est Christus sive Messias, respiciunt. Addere hic licet egregiam Thomæ Mortoni Cantabrigiensis paraphrasin in hæc Apostoli Pauli verba, 1. *Corinth.* III. 11. *Fundamentum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus:* quæ legitur in ipsius *Expositione prioris Corinthiacæ epistolæ*, impressa Londini apud Robertum Dexter. 1596. *pag.* 60. *Licet non admodum difficile sit hominibus otio & ingenio abundantibus, mille novas doctrinarum formulas excogitare; tamen nemo potest ponere aliud fundamentum, salutis scilicet; id est, aliam salutiferam doctrinam adferre, vel aliam salutis obtinendæ rationem ostendere, præter simplicem & sinceram prædicationem & cognitionem doctrinæ Christianæ à me propositæ, & quæ vel his duobus vocabulis comprehendi potest, Jesus Christus; id est, Iesus ille Mariæ filius est redemtor & Servator mundi & promissus Messias.* Et quæ in *cap.* XII. 3. *Ideo notum vobis facio, quod nemo loquens in spiritu Dei dicit Iesum anathema, & nemo dicit Iesum Dominum, nisi in Spiritu Sancto*, egregie disserit, *pag.* 514. *Sensus est, nullus est spiritualis qui non est Christianus, nullus habet Spiritus Sancti dona, qui non Christum Dei Filium & mundi Servatorem esse agnoscit. Rursus, nemo dicit Dominum Jesum, id est, profitetur Christianam religionem, cujus hæc summa est, Iesus ille filius Mariæ est à Deo Patre Ecclesiæ, cæli, & terræ supremus dominus, rex, & gubernator constitutus.* Ita enim dicere Jesum Dominum, *opponitur illi*, dicere Jesum anathema. *Utrumque emphaticum est: Nam*

ut ille

ut ille maxime & vehementiſſime negat Chriſtum, qui non ſolum eum non agnoſcit & amat, ſed etiam eum ſummo odio & execratione ut ſceleratum reſpuit; ita ille clariſſime Chriſtum confitetur, qui eum mundi non ſolum ſervatorem (ſed, quod majus eſt, majus enim eſt reſurgere ad cæleſtem gloriam, quam affici terreſtri morte & ignominia) ſed etiam Dominum, id eſt, glorioſum regem & dominatorem appellat. Hunc ſenſum verba aperte præ ſe ferunt. Hæc eſt doctrina, cujus ſolius fidem Apoſtoli ut neceſſariam exigunt. Quæ alibi occurrunt perſonam Jeſu concernentia, nuſquam ut neceſſaria creditu exiguntur. Quando autem Scriptura regnum Chriſti cæleſte deſcribit, eum ut hominem deſcribit, qui poſtquam hic cruentam & infamem crucis mortem paſſus eſt, à Deo dextrâ ſuâ exaltatus, omnemque in cælo & terra poteſtatem adeptus eſt: qui Spiritum Sanctum à Patre obtinuit, eumque in Apoſtolos effudit, & per eum omnia adminiſtrat.

Quo ſenſu Judæi regem cæleſtem vidêrunt.

Vidit ergo Iſraël regem cæleſtem, quia eum, qui nunc in cælis regnat, vidit, licet cæleſtem illius gloriam oculis ſuis non viderit. Et hanc veritatem perſuadere poterant miracula; tum quæ ipſe Ieſus fecit in terra, quibus, licet formam ſervi aſſumſiſſet, gloriam ac majeſtatem cæleſtem aliquatenus manifeſtavit; tum effuſio miraculoſa Spiritus Sancti in Apoſtolos diè Pentecoſtes, & Apoſtolorum virtute illius Spiritus facta miracula, quæ ſe in nomine ac autoritate Chriſti in cælo regnantis, & à quo Spiritum hunc acceperint, facere palam teſtati ſunt. Quod Iudæis convincendis abunde ſufficere oportuit: talibuſque qui ſe ad credendum ſuaderi patiuntur nimiæ credulitatis accuſari nequeunt.

CAPUT X.

Quod Prophetæ cæleſte Meſſiæ regnum inſinuaverint.

PRophetas ſub cortice regni terreni cæleſte inſinuaſſe aliquot argumentis adſtruxi. Primum fuit: Quia illa terrena liberatio non toti Iſraëli poteſt eſſe communis, ſed illo ſæculo viventibus erit peculiaris. Ut argumentum hoc diſſolvat diſtinctione utitur Vir Doctiſſ. *Quod Iſraël debeat accipi vel copulative, pro collectione populi, & ut republica à Deo inſtituta; vel diſtributive, pro ſingularibus illius populi. Poſteriore ſenſu non indiget Meſſia nec redemtore ad conſequendum ſalutem æternam; ſed eam obtinet per Legis obſervationem. Priore ſenſu Meſſiam & redemtionem exſpectat: eſtque ea totius Iſraëlis, quando omnes illo tempore viventes per eam liberantur: licet ea ante illam mortuis non obtingat.* Quæ diſtinctio quidem bona eſt, ſed non conſentanea communi Judæorum opinioni, ſed à Viro Doctiſſ. ex Chriſtianorum, inter quos educatus eſt, doctrinâ mutuata, apud quos quando de judiciis divinis tum hujus, tum de univerſali futuri ſæculi loquuntur, creberrimus hujus diſtinctionis eſt uſus. Rabbi vero *Menaſſeh Ben-Iſraël* in ſuo *de mortuorum reſurrectione* tractatu contendit, communem eſſe Rabbinorum opinionem, *omnes Iſraëlitas, etiam antea mortuos, participes fore regni Meſſiæ: Et ut eo potiantur, omnes ex mortuis reſuſcitandos; qua reſuſcitatione conſpecta impii, tanto miraculo permoti, Deum ſint agnituri, omneſque falſas opiniones & errores ſint rejecturi; tum futurum mundi hujus finem,*

Qualis exſpectatio Judæorum de Meſſia.

nem, & novum exoriturum mundum, seu mundi hujus in meliorem statum commutationem, in quo luna lux sit æqualis futura splendori solis, solis autem splendor septuplo major quam nunc est; quo tempore maligni spiritus & dæmones interibunt, & arbores singulis mensibus fructum sunt laturæ: & simul Deus ex pisce Leviathan justis præparabit opiparum convivium, & faciet ut etiam inter bestias & feras pax sit futura, nec ea in terrâ sanctâ hominibus sint nocitura: quod tum templum Dei denuo extruetur & dedicabitur, & terra sancta rursus inter tribus dividetur; quodque cibo & potu usuri, generationique prolis operam daturi, & singuli cum propria uxore matrimonio conjungendi sint; aliaque plura, quæ non minus lepida & fabulosa sunt, quam ea quæ Vir Doctiss. ex nugatore Iesuita adduxit. Quæ tamen Rabbi Manasseh variorum Rabbinorum autoritate confirmat, nullâ spiritualis illius fruitionis Dei, quam Vir Doct. Israëlis individua sibi semper proposuisse ait, factâ mentione, nisi obiter tantum in fine tractatus sui.

Diversa ab opinione Viri Doct.

Licet itaque hæc singularis sit Viri Doctiss. opinio, tamen illi respondebo. Fateor hoc sensu dici posse integrum Israëlis populum liberatum, quatenus idem est populus, licet ex aliis nunc constet individuis; sed apparet, communiter Iudæos aliter hæc accipere, & quæ de resurrectione mortuorum ex Prophetis proferre solent, ad hæc tempora referre: Manifesto indicio, quod credant, Prophetas hanc felicitatem non soli populo tunc viventi, sed omnibus omnino Israëlis individuis promittere. Et nisi ita statuatur, nulla per Messiam Iudæis, ante ipsius adventum mortuis, salus obtingere potest. Quod non parum exspectationem boni per Messiam conferendi imminuit.

Promissa vita æternæ non sunt clara in Lege.

Quæ porro de æterna individuorum gloria ex Lege profert, verba sunt admodum generalia, quæ licet secundum ultimam Dei intentionem, per ratiocinationem & consequentiam, colligi possunt vitæ æternæ promissum continere, obscuriora tamen sunt, & nullo modo cum claris de vita æterna promissis, Euangelio contentis, comparanda. Quare vitæ æternæ spes à Viro Doctiss. magis ex principiis Christianismi quibus imbutus fuit, & ex ratiocinatione, quam clara legis promissione deducitur. Præsertim cum promissiones quas citat etiam de felicitate temporali & hujus vitæ accipiantur; sunt enim toti populo quatenus populo factæ. Hac significatione promissum, *ero vobis in Deum, & vos eritis populus meus*, accipitur *Levit.* XXVI. 12. & *Jerem.* XXXI. 9. qui postremus de temporibus Messiæ agit: ergo juxta Viri Doctiss. explicationem, de felicitate temporali, & totius populi. Et promissa Legis specialia nil nisi temporales benedictiones continent, ut *Levit.* XXVI. & *Deut.* XXVIII. videre est. Mirari autem satis non possum rationem disputandi, quam Vir Doct. hic instituit. Quando agitur de regno Messiæ cælesti requirit testimonia clara & aperta, quæ non sub typo, sed directe regnum cæleste prænuntient. Quando vero agitur de vita æterna, eam videre, reperire & credere potest in verbis Scripturæ, quæ ad literam hujusmodi nihil sonant, & exspectare felicitatem cælestem ex promissis, quæ de cælo, de vitâ futurâ, ne verbum quidem habent. Si promissionibus, nil nisi terrena & sæcularia continentibus, satis clare Deus cælestia bona & vitam æternam revelavit, adeo ut sufficiens præbeant Viro Doct. exspectationis & fidei fundamentum; cur eodem modo & æque clare promissum rejicit Messiæ cæleste regnum? Cum par sit utrimque ratio, cur fides impar? Si sub nomine terrenorum celestia commode satis ad fidem possint designari, idem etiam ad cæleste Messiæ regnum sufficit: Si cælestia non possunt exspectari, ubi mundana solum nominantur, abjicienda est Viro Doct. futuræ vitæ spes. Quare vel admittendum ipsi est

cæleste

cæleſte Meſſiæ regnum, vel agnoſcendum, nullum vitæ æternæ exſtare in Lege promiſſum, cum omnibus conſtet, tam claram & diſertam eſſe unius ac alterius in Veteri Teſtamento revelationem; vel, ſi qua ſit differentia, clariora regni Meſſiæ cæleſtis, quam vitæ æternæ, exſtare veſtigia. Sed unde ex Lege colliget, tot peccatorum, etiam enormium, uti ipſe agnoſcit, reos, per Legem, ſine ulla ſpirituali Meſſiæ liberatione ſalutem æternam conſecuturos; cum nullum graviorum peccatorum remiſſionis exſtet promiſſum in Lege, nec pro talibus ſacrificium inſtitutum ſit? uti plenius probavi *cap.* VI. Imo cum lex ***maledictum*** pronuntiet quemcunque, ***qui non manſerit in ſermonibus Legis, nec eos opere perficit***, *Deut.* XXVII. 26. Quare cum per Legem gravium peccatorum rei remiſſionem obtinere nequeant, nec clara vitæ æternæ promiſſa in Lege reperiantur, ſi Iudæi per Meſſiam non exſpectent vitam æternam, nullum habent ſolidum exſpectationis ſuæ fundamentum.

Prædictum eſt nativitatis Meſſiæ tempus.

Alterum meum argumentum fuit: Quod terrena Iſraëlis felicitas & reductio in terram Canaan res nimis exilis ſit, quam ut ob eam Meſſias toties à Prophetis ſit prædictus, & tempus ac locus nativitatis, & parentes adeo ſollicite deſcripti. Negat hic Vir Doctiſſ. tempus ac locum nativitatis Meſſiæ prædicta: de parentibus autem nil aliud, niſi quod erit ex ſemine Davidis. Atqui Scriptura manifeſte adventus Meſſiæ tempus certis nobis indiciis deſcribit; antequam nim: reſpublica Iudaica erit deſtructa, atque ita ſceptrum à Iuda ablatum; Ita Iacob vaticinatus eſt filiis ſuis, *Geneſ.* XLIX. 10. ***Non auferetur ſceptrum à Iuda, neque legiſlator de femore ejus, donec veniat Schilo, & ipſe erit exſpectatio gentium.*** Quæ poſtrema verba manifeſtam Meſſiæ continent deſcriptionem. Scio Iudæos acriter negare, hiſce verbis contineri prophetiam de tempore adventus Meſſiæ. Verum ipſorum explicationes ſunt adeo multiplices, tam coactæ & directe inter ſe pugnantes, ut altera alteram evertat. Rabbi Manaſſe Ben-Iſraël in ſuo *Conciliatore* refert nobis plures, caſque admodum diverſas, Rabbinorum ſuorum explicationes. Aliqui per *Silo* non intelligunt Meſſiam, ſed Moſen, vel, ut alii, tabernaculum in Silo poſitum. Alii per *Silo* Meſſiam intelligunt, ſed contendunt non de *Sceptro* ſermonem eſſe, verum de *virga caſtigationis*, quam à Iuda non receſſuram dicat Iacob, donec Meſſias venerit. Alii de ſceptro interpretantur, ſed de ſceptro Meſſiæ: & hunc ſibi fingunt verborum Iacobi ſenſum: ***Non recedet ſceptrum à Iuda in æternum, quia Silo***, hoc eſt, Meſſias, ***veniet***: id eſt, cum venerit Meſſias. Iſaac Abravanel interpretationem habet ab aliis multum diverſam, quod ſceptrum à Iuda non ſit auferendum, donec Meſſias venerit: contenditque ſceptrum à Iuda hactenus non eſſe ablatum; *Sceptrum* autem ipſi imperium aut juriſdictionem, quamvis exiguam, notat: eamque adhuc hodie eſſe penes oriundos è tribu Iuda, Rabbi Manaſſe affirmat. Ecce quanta opinionum diverſitas & pugna; & quam coactæ ſunt omnes ac violentæ! Quod ipſum non exiguum falſitatis earum indicium eſt. Et cum in nulla harum ſolide acquieſcere poſſint Iudæi, ſerio ac in timore Domini oporteret eos expendere explicationem Chriſtianorum, quam ubi eventui (qui certiſſima Prophetarum explicatio eſt) per omnia reſpondentem deprehenderint, & ſponte ex nativâ verborum ſignificatione fluere, rejectis ſuis coactis ac cortortis, ut veram amplecti. Debuit venire ſtante adhuc ſecundo templo, *Hagg.* II. 7, 8, 9, 10. *Adhuc modicum, & ego commovebo cælum & terram, & mare, & aridam: Et movebo omnes gentes; & veniet deſideratus cunctis gentibus; & implebo domum iſtam gloria, dicit Dominus exercituum.* Meum eſt argu-

argentum, & meum eſt aurum, dicit Dominus exercituum. *Magna erit gloria domus illius noviſſimæ plus quam primæ, dicit* Dominus exercituum: *& in iſto loco dabo pacem, dicit* Dominus exercituum. Quibus verbis Prophetam Meſſiæ adventum prædicere, negari nequit. Cum enim, docentibus ipſis Iudæis, quinque eximia dona divina fuerint in primo templo, quibus deſtitutum fuit ſecundum, videlicet, Urim & Thummim, arca fœderis, ignis cælitus delapſus, & veluti leo cubans in altari ac vi ſua repente conſumens ſacrificia, divinitas, & ſpiritus Prophetiæ, ac proinde longe inferior fuit ſecundi templi gloria quam primi: ſequitur quod ſolius Meſſiæ, per quem Deus pacem dedit, & ſalutem æternam hominibus præparavit, omnibus illis antiquis primi templi donis longe excellentioris, præſentia gloriam illam majorem templo ſecundo conciliare potuit. Debuit ergo Meſſias venire templo nondum deſtructo, ac proinde antequam ſacerdotium & ſacrificia, templo illi alligata, finem habitura ſunt. Quæ omnia etiam confirmantur *Dan.* ix. 26, 27. *&c.* qui etiam tempus illud expreſſe intra ſeptuaginta ſeptimanarum, ſeu quadringentorum & nonaginta annorum ſpatium circumſcribit.

Et locus, Bethlehem. Locum nativitatis fore Bethlehem, clare docetur *Mich.* v. 1. *Et tu Bethlehem Ephrata, parvula ut ſis in millibus Iuda: Ex te mihi egredietur ut ſit dominator in Iſraël, & egreſſiones ejus ab antiquo à diebus ſæculi.* Nec obſtat, quod mentio fit *egreſſuum ipſius*; illis enim deſignatur, non tantum eum Bethlehemi naſciturum, quod priora verba indicant, *ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſraël:* ſed & ex antiqua proſapia Bethlehemitica, quæ per multas generationes Bethlehemi eſt propagata, originem tracturum: Ea autem eſt familia Davidis; ut cuique notum eſt. Quid per *egreſſiones* Vir Doct. intelligat, mihi non liquet.

Mater virgo. Matrem Meſſiæ fore virginem, clare prædicitur *Eſa.* VII. 14. ubi poſtquam Propheta Dei nomine regem Achaz hortatus eſſet, ne animo conturbaretur ob invaſionem terræ ſuæ per Reges Iſraëlis & Syriæ, quoniam non eſſent ipſis ſucceſſura conſilia ſua; & Achaz nihilominus promiſſioni divinæ diffideret, ac Propheta ipſi nomine Dei offerret ſignum qualecunque vellet, ut de promiſſi divini complemento certior eſſet, atque Achaz illud præ diffidentia recuſaret, Deus ipſe ei ſignum dat, partum nempe virginis: dicens, *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabunt nomen ejus, Immanuel.* Quo quidem juxta priorem & literalem ſenſum illo tempore indicatum fuit, ex muliere, tunc adhuc cum Propheta hæc eloqueretur, virgine, ſed paulo poſt nupturâ marito, naſciturum filium, eumque fore pignus liberationis terræ Judæ, à duobus eam infeſtantibus regibus. Verum ipſa verba ſatis indicant, ſenſum ſublimiorem ſub illis latere, neque earum vim nativitate illius infantis plene eſſe exhauſtam: itaque Deum illo infante tanquam typo nobiliorem longe nativitatem infantis adumbrare voluiſſe, qui non tantum ſignum & pignus foret, ſed effector illuſtrioris multo liberationis, cujus prior hæc typus fuit, quique ex virgine, etiam cum pareret, abſque viri opera eſſet naſciturus. Is autem eſt Dominus noſter Jeſus Chriſtus. Hunc ſublimiorem ſenſum varia in illo textu evincunt, quæ ſingula non recenſebimus: Duo tantum nunc dicam: Primo, quod expreſſe dicatur *virgo* conceptura & paritura: Atqui tempore Achabi non virgo concepit & peperit, ſed nupta, quæque amplius virgo non erat. Secundo: Quod dicatur *ſignum*, intellige non vulgare, ſed Deo ad fulciendam regis diffidentis fiduciam dignum, ac proinde eximium & extraordinarium: tale autem non fuit, partus mulieris juvenculæ

marito

marito nuptæ, quod commune ac quotidianum est; sed partus virginis illibatæ, quæ virum nunquam cognovit.

Natus est Christus ex familia Davidis.

Agnoscit Vir Doctiss. prædictum per Prophetas, Messiam oriturum ex familia & semine Davidis: Sed negat, *quicquam constare de Jesu Christo, quod à Davide genus ducat; tum quia narratur tantum genealogia Josephi, cujus filius non fuit; tum ob Euangelistarum Matthæi & Lucæ in recensenda Christi genealogia discrepantiam.* Paucis dico. 1. Multos in illa esse sententia, Lucam Mariæ describere genealogiam, & Josephum vocare filium Eli, quia illius fuit gener. Atque ita tollitur illa apparens inter Euangelistas discrepantia, & qua ratione à Davide genus ducat, manifestum est. Nec ulla est ratio quæ contrarium credere cogat. 2. Licet genealogia tantum recenseretur Josephi, recte tamen ad Christum pertinere dici potest; quatenus uxores Hebræorum transibant in familiam maritorum, neque ex sua, sed ex maritorum familia censebantur. Sicut ergo Maria Josepho nubens in familiam ejus transiit, etiam in illam transiisse dicendum est, quicquid illius corpori sola operatione ac benedictione divina accessit, sine ulla alterius viri opera.

De Patre Josephi naturali & legali.

Quæ de Patre Josephi naturali ac legali dicuntur, non continent difficultates humano ingenio vix extricabiles, sed facili negotio intelligi possunt. Quid enim hic est captu adeo difficile, quod mulier Judæa defuncto priore marito genus ex Davide ducente per Salomonem, secundis nuptiis fiat uxor mariti etiam genus ex Davide, sed per Nathanem, ducentis, & ex utroque matrimonio filium relinquat, qui ambo fratres sint uterini, & præterea ortu paterno consanguinei: & quod illorum alter uxore ductâ decedat absque liberis; superstes autem defuncti viduâ ductâ, juxta legem, fratri semen suscitet; atque ita alter fratrum filii illius sit pater naturalis, alter legalis? Facilia sane explicatu hæc sunt, & Legi Mosis consentanea. Verum objiciet forte Vir Doctiss. hic esse difficultatem inexplicabilem, quoniam lex leviratus solos fratres germanos, non uterinos, fratris defuncti viduam ducere jubet. Respondeo: Me non negare, legem hanc maxime respicere germanos: Sed & certum est, nulla in lege, quæ exstat *Deut.* xxv. verba exstare, quæ uterinos excludant. Quin imo si legis scopum inspiciamus, quandoque & uterinos includi debere certissimum est, nimirum si uterini progeniti sint ex parentibus ex eadem familia oriundis, qui proinde respectu paternæ originis etiam consanguinei sunt: quales hi Josephi majores fuerunt, uterque nimirum ex familia Davidis oriundus; & maxime quidem, quando nullus est sanguine propior, aut si sit, eam ducere recuset. Per *fratrem* enim non solum ejusdem patris filium intelligi, sed & consanguineum, valde familiare est Hebræis: talemque ad nuptias viduæ defuncti absque liberis hac lege constringi, & si proximus eam ducere renuat, succedere debere qui post illum defuncto proximus fuit, ex Ruthæ Historia, ubi legis hujus executionem habemus, liquere potest. Booz enim non fuit germanus mariti Ruth, sine liberis defuncti, sed tantum consanguineus, quem & alius propiore sanguinis vinculo præcessit: verum cum is Ruthan ducere detrectaret, *solvit calceamentum suum*, & sic Booz Ruth *in conjugium assumsit, ut susciret nomen defuncti in hæreditate sua*: Cap. IV. 8, 9, 10. Quæ omnes adeo exacte narratæ circumstantiæ indicant, hic non tantum respici legem de redimenda possessione proximi, *Levit.* xxv. ut plures Judæorum magistri docent, sed & legem quæ leviro fratris defuncti viduam ducere jubet. Scopus nimirum legis fuit, *ne*

deleatur defuncti nomen in Israël, &, ut possessio ejus hæreditate transeat ad filium, cujus ipse pater censeatur: atque interim ea sit in manu fratris, hoc est, proxime agnati, qui vidua ejus ductâ ipsi prolem suscitare debet. Atqui scopus ille obtineri potest, si vidua & possessio ejus sit in manu fratris uterini, etiam paternâ origine ipsi proxime consanguinei. Quod si Vir Doctiss. pertendat, aliter doceri à suis doctoribus, nec non in Gemara, indeque colligat, usum in populo obtinuisse, solos fratres germanos duxisse viduas absque liberis defuncti, illumque communem usum esse interpretationem legis: Respondeo; Ex Ruthæ historia aliud liquere. Et si nobis ad manum essent plura testimonia autorum qui ante Jesum Christum natum & stante adhuc Repub. Judaica vixerunt, certius ex illis quid in populo usus obtinuerit judicare posse: Verum ex autoribus qui aliquot à nato Christo sæculis demum vixerunt id cognosci neutiquam potest: Certum quippe est, eos ex odio religionis Christianæ totos in eo fuisse, ut Legis & Prophetarum explicationes excogitarent, religioni Christianæ adversas, ut tanto speciosius eam impugnare possent, ideoque nec ab antiquiorum explicationibus recedere veritos, quandocumque eas illi stabiliendæ ullatenus inservire animadvertebant. Quod & in hujus legis expositione contigisse, quæ adduxi argumenta satis evincunt. Ita ut nulla hic occurrat difficultas humano ingenio vix extricabilis.

Difficultates facile oriri possunt in genealogiis.

Addo hoc unum: Quæ de genealogia Christi scripta sunt, satis clara & nota fuisse illo tempore, cum facile investigari, & si falsa fuissent detegi potuissent: Hinc tam asseveranter scriptor *Epist. ad Hebræos cap.* VII. 14. ait, *manifestum est, quod ex Juda ortus sit Dominus noster*: Non tam asseveranter hoc dixisset, si vel minimum ea de re inter Hebræos dubium fuisset. Si quæ nunc sit obscuritas, quæ satis clare solvi non possit, non hoc adeo mirum est: cum in genealogiis recensendis post multorum annorum decursum facile obscuritas quædam oriri possit, quæ in initio, quia tum omnia nota erant, non fuit animadversa, & nullus illorum temporum scriptor dubia post exoritura elucidaverit. Neque hoc Judæos offendere oportet. Nam, ut recte observat Grotius, *Annot. in Luc.* III. 23. *Qui guari sunt morum populi Judaici, sciunt multas esse posse genealogias, quæ pugnare videantur, nec tamen pugnent: idque non uno modo accidere solere: ut ex iis libris quos Judæi nobiscum agnoscunt facile est probatu.* Quod sicut in genealogiis, ita etiam in Chronologia locum habet. Qualia non pauca, eaque multo adhuc obscuriora & solutu difficiliora ex solis libris Regum & Paralipomenon produci possent, propter quæ tamen nec Vir Doctiss. nec Judæi generatim, librorum illorum authentian & historiæ veritatem in dubium trahunt. Nos speciminis causa paucula tantum proferre contenti erimus. 1. *Reg.* VIII. dicitur Ochosias fuisse viginti duorum annorum cum regnare cæpisset: at 1. *Chron.* XXII. 2. de eodem dicitur, quod quadraginta duorum annorum fuerit, cum regnare cæperit. Joachim dicitur 2. *Reg.* XXIV. 8. decem & octo annorum; at 2. *Chron.* XXXVI. 9. octo annorum fuisse, cum regnare cæpit. Quis hæc conciliabit? Difficilius est quod legimus de Achazo, & filio ejus Esechia: Achazo cum regnare cæpit tribuuntur viginti anni, & regnasse dicitur sexdecim annis, 2. *Reg.* XVI. 2. qui si conjungantur, tota Achazi ætas, quando mortuus est, fuit triginta sex annorum. At *Cap.* XVIII. 2. dicitur Esechias, cum patri in regno successit, fuisse viginti quinque annorum: qui si demantur ætati Achazi, sequetur Achazum undecim annorum puerum genuisse Esechiam. Hæc nobis nunc sunt obscura, & solutu difficillima: Olim autem, cum omnes circum-

circumſtantiæ exacte fuerunt cognitæ, vix ullam credibile eſt habuiſſe difficultatem. Et ne forte Vir Doct. excipiat, exempla hæc non exſtare in libris Moſis, ac proinde non eſſe quod iis ſolvendis ſe fatiget; aliam fore rationem, ſi in Moſis libris reperirentur, quos præ omnibus Veteris Teſtamenti libris eximios habet, *pag.* 147. Age exemplum multo adhuc intricatius proferam ex libro Geneſeos. Narratur *Cap.* XXIX. connubium Jacobi cum Lea & Rachele. Ex calculo chronologico conſtat, & conſentiunt Judæi, teſte inter alios *Rabbi Davide Gantz* in ſua *Chronologia Hiſtoriæ ſacræ, ad annum centeſimum octogeſimum quintum millenarii tertii*, quod Jacob cum venit in Charran fuerit filius ſeptuaginta ſeptem annorum: ſervivit annis ſeptem, ergo cum duxit Leam fuit filius octoginta quatuor annorum. Judas fuit filiorum quartus: ergo natus non ante annum octogeſimum octavum Jacobi. Cum Jacob ingreſſus eſt in Ægyptum, fuit centum triginta annorum, uti ipſe ait Pharaoni, *Geneſ.* XLVII. 9. Ergo ſi octoginta octo annos demas annis centum & triginta, ſequetur Judam, cum Jacob ingreſſus eſt Ægyptum, fuiſſe quadraginta duorum annorum. Explicet mihi nunc Vir Doctiſſ. quomodo omnia quæ de Juda narrantur infra ætatem quadraginta duorum annorum potuerint evenire. *Geneſ.* XXXVIII. narratur Juda duxiſſe uxorem, ex eaque tres ſuſcepiſſe filios: natu maximo dedit uxorem; illo defuncto, juſſit ut ſecundus ducta vidua fratri defuncto ſuſcitaret ſemen: ſed & hoc propter impietatem exſtincto, nurum exſpectare juſſit, donec filiorum natu minimus matrimonio maturus evaderet. Illo jam maturitatem adepto, cum videret Thamar ſe illi non dari uxorem, aſſumto habitu meretricio cum ſocero concumbit, & ex illo concubitu gravida gemellos peperit: eorum alter antequam Jacob in Ægyptum deſcenderet jam duos genuerat filios, uti narratur *Geneſ.* XLVI. 12. Si hæc omnia infra ætatem quadraginta duorum annorum contigerunt, oportet concipiamus maritos ac patres duodecennes. Quam hæc ſunt difficilia explicatu! Non hæc dico, quaſi vel minimum dubitans de veritate hiſtoriæ; ſed ut oſtendam, poſt tot annorum decurſum in calculo chronologico, ob circumſtantiarum quarundam ignorationem, poſſe oboriri difficultates inexplicabiles, quæ, ſi omnes circumſtantiæ nobis exacte eſſent cognitæ, facili negotio tollerentur. Idem circa genealogias facillime evenire poſſe, imo aliquoties eveniſſe, ex iiſdem libris Paralipomenon probari poteſt. Quod quia notiſſimum eſt, prolixitatis vitandæ cauſa nunc non oſtendam. Quare cum olim, quando res per evidentia documenta poterat inquiri & demonſtrari, omnibus manifeſta fuit genealogia Domini; ea nunc propter obſcuritates quaſdam, quæ ita plene tolli non poſſunt, quin aliqua remaneat difficultas, reprehendi aut in dubium vocari non debet. Conſtat itaque ex his, Dominum Jeſum ex familia Davidis eſſe oriundum, & quidem ex ea jam è faſtigio regali ad ſummam humilitatem redacta, juxta vaticinium *Eſa.* XI. 1, 2. ***Prodibit virgula è trunco ſucciſo Iſai, & ſurculus è radicibus ejus efflorebit. Et ſuper eum requieſcet ſpiritus Domini***, &c. Atque ſic etiam patet, minimas circumſtantias de genere Meſſiæ prædictas in Ieſu noſtro impletas eſſe.

Veritas hiſtoriæ N. Teſt. debet primo probari; tum addicenda prophetiæ.

Ad ea quæ addideram, quod Deus quæ obſcurius per Prophetas prædixerat, poſtea Meſſia adveniente clare & diſtincte revelaverit, & quidem Iudæis prius quam gentibus, multoque illuſtriora dederit, quam ſecundum literam promiſiſſe videri poſſet; reſpondet Vir Doct. ***Hæc quidem ſufficere Chriſtianis, qui jam credunt, non vero Judæis, qui figuras illas non agnoſcunt.*** Ad quæ paucis dico: Agnoſcere me, antequam probata ſit

Euangelicæ hiſtoriæ veritas, nos ex Veteris Teſtamenti prophetiis ſolide probare non poſſe contra quemcunque infidelem, hæc omnia figuras ac typos eſſe futuræ nobilioris liberationis; multo minus, qualis illa liberatio ſit futura, & quibus actibus peragenda: Alias fideles Veteris Teſtamenti diſtincte ex Prophetis cognoſcere potuiſſent omnia quæ poſtmodum per Euangelium revelata ſunt: Atqui hoc eſt naturæ prophetiæ adverſum, quæ ſemper ante ſui impletionem obſcuritate aliqua tegitur. Itaque, uti ego in præcedente ſcripto oſtendi, à probatione veritatis hiſtoriæ Euangelicæ faciendum eſt diſputationis noſtræ initium. Ideoque ego ordinem diſputationis noſtræ nunc mutavi, & primo de argumentis quibus Euangelii divinitas adſtruitur diſſerui: illis adſtructis, examen quæſtionum Viri Doctiſſ. aggreſſus ſum. Probata vero & aſſerta veritate hiſtoriæ Euangelicæ, tum porro ex tota ratione providentiæ divinæ tempore Veteris Teſtamenti, ex prophetiis, aliiſque illuſtribus eventibus, clare elucidari poteſt, omnia illa tantum in typo contigiſſe, Deumque præſtantiſſimum redemtionis humanæ, per Chriſtum peractæ, opus antea rudi quaſi penicillo delineaſſe, ut ſenſim hominum animos ad id debite recipiendum & agnoſcendum præpararet; ac tandem illud conſentaneë typis illis diviniſſimis in plenitudine temporis, ad ſummam ſapientiæ, bonitatis, juſtitiæ, potentiæ ac fidelitatis ſuæ gloriam perfeciſſe in totius mundi ſalutem.

CAPUT XI.

Pleraque à Prophetis prædicta jam in Ieſu Chriſto impleta eſſe.

Pleraque à Prophetis prad. Ia jam in J. Chriſto impleta ſunt.

TAndem addidi; Si quædam à Prophetis prædicta Iſraël nondum in Jeſu noſtro Servatore benedicto impleta credat, poſſe ea adhuc in poſterum impleri, poſtquam plenitudo gentium in Eccleſiam intraverit, & Iſraëlem ſuæ contumaciæ pœnituerit. Reſpondet Vir Doct. *Iſraëlem hactenus nihil eorum quæ de Meſſia prædicta fuerunt vidiſſe, neque erga Deum, neque erga Iſraëlem, neque erga gentes, neque adhuc erga Chriſtianiſmum.* Age ergo oſtendamus, multa, & quidem præcipua, impleta eſſe. Venit antequam ſceptrum à Juda eſſet ablatum, & ſtante adhuc ſecundo templo: & ſe Meſſiam eſſe declaravit; nemoque præter illum iſto circiter tempore illud munus ſibi arrogavit. Natus eſt Bethlehemi, ex genere Davidis jam omni ſuo ſplendore denudato, & ad infimam vitæ conditionem redacto, & ſpeciatim ex matre virgine. Quæ omnia de Meſſia prædicta eſſe paulo ante oſtendimus. Fuit Propheta, inſtar Moſis, qui legem tulit, juxta *Deut.* XVIII. 15, &c. Legemque Moſis, ſive quorundam præceptorum additione, ſive pleniore ultimi illius ſcopi explicatione, perfecit; & miſſionem ſuam miraculis infinitis, Moſis miracula longe exſuperantibus, evidentiſſime comprobavit. Mortuus eſt, & quidem tanquam ſacrificium expiatorium pro peccatis hominum, juxta *Eſa.* LIII. Ex morte reſuſcitatus eſt tertia dië, antequam caro ejus corruptionem vidit,

juxta

juxta *Pſal.* xvi. Ex morte reſuſcitatus in cælum adſcendit, ſedetque ad dexteram Dei Patris, factuſque eſt non tantum Rex, ſed & Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec, juxta *Pſal.* cx. Inde effudit Spiritum Sanctum in Apoſtolos diè Pentecoſtes, per quos porro per impoſitionem manuum generatim fidelibus eſt communicatus, non tantum ex Judæis, ſed & gentibus, juxta *Joël.* II. Et tandem Euangelium per Apoſtolos ac miniſtros ſuos, quorum miniſterium contra omnes diaboli inſultus, tyrannorum potentiam & perſecutiones, omniumque fraudes & impoſturas potenter tutatus eſt & conſervavit, in omnes gentes per totum ferme terrarum orbem propagavit, omneſque ad veri Dei Iſraëlis cognitionem ac cultum perduxit; adeo ut, cum antea veri Dei cognitio & cultus intra terminos terræ Canaan in ſolo Iſraële eſſet concluſus, nunc intra exiguum temporis ſpatium ſeſe diffuderit per totum ferme orbem, genteſque paſſim abjectis idolis verum Deum Iſraëlis adorent. Qui eſt effectus, quem Judæi ipſi, juxta plurimas Prophetias, ſub Meſſiæ ſui regno exſpectant. Cum itaque Vir Doctiſſ. dicat, Judæos hoc beneficium non ſibi ſolis, ſed omnibus ſimul gentibus deſiderare; idque jam aliquatenus in Judæis, qui nim: Euangelio fidem adhibuerunt, & in gentibus impletum ſit, ad Dei gloriam: Quid tandem illud eſt, quod Judæi nondum impletum eſſe obtendunt, & propter quod Chriſtum agnoſcere recuſant? Nihil aliud ſupereſt, niſi quod Judæi ex omnibus terræ regionibus non ſint collecti & in terram ſuam reducti, ut ibi ſub Meſſia ejuſque ſucceſſoribus glorioſe in terrâ ſua imperent, gentibuſque jugum imponant? Jam itaque rurſus quæro, an illud terrenum in terra Canaan regnum tantum Iſraëli bonum eſt, ut Deus propterea tot jam ſæculis Meſſiæ adventum promiſerit, tempus, locum nativitatis, parenteſque tam ſollicite prædixerit? Præſertim cum ipſe Vir. Doct. affirmet, *Judæos regnum hoc non exſpectare ob terrenas commoditates, ſed ſolum ob ſpirituale bonum.*

Gentium idololatriæ per Euangelium eſt exſtincta.

Verum Vir Doctiſſ. negat aliquid horum ſub Ieſu Chriſto eſſe impletum: *Deus*, inquit, *à majoribus mundi partibus ignoratur, gentibus in idololatria luto harentibus: Iſraël in eadem & majore diſperſione, quam ante ejus adventum per quingentos annos patebatur: Chriſtianiſmus totus in varias ſectas diviſus, & fere totus à principio idololatricus: Vitia in toto genere humano non minus regnant, quam ante Chriſti adventum, niſi ſit in aliquibus regeneratis, quos nemo novit: diabolus etiam regnat ut antea, & fere totum mundum cum Judæis in infernum præcipitat.* Hæc quidem maxime ſpecioſa eſt objectio, qua Iudæi prophetiarum impletionem ſub Ieſu Chriſto impugnare ſolent. Verum prædictiones illæ non indicant, quando primum Meſſias apparuerit omnia illa ſtatim ac ſimul implenda, ſed ſenſim ac paulatim; & in ipſa Meſſiæ apparitione omnium horum impletionis initium fore: nam per doctrinæ divinæ propagationem hæc omnia fieri debent, quæ ſenſim miniſterio hominum ſecundum Dei juſſum & voluntatem inter omnes gentes propagari debet. Certum autem eſt, quando primum Euangelium prædicari cæptum eſt, cognitionem unius veri Dei Iſraëlis ſtatim per maximam orbis partem fuiſſe diffuſam, pluresque virtute Euangelii intra paucos annos ad unius Dei Iſraëlis cultum fuiſſe perductos, quam toto illo plurium ſæculorum decurſu per Legem Moſis: Et ab iſto tempore Euangelii luce quaquaverſum ſeſe diffundente polytheiſmi & idololatriæ caligo cæpit exſtirpari, eaque ſenſim magis magiſque in variis terrarum partibus eſt exſtincta; adeo ut, ubicunque Euangelium receptum eſt, omnis idololatria ſevere

in Euangelio damnata deſierit, & quotidie, quocunque Euangelium propagatur, evaneſcat. Quod vero etiamnum hodie ſint gentes quædam in idololatriæ luto adhuc hærentes, cauſa non eſt Euangelii defectus aut inefficacia; ſed vitium aliquod hominum: aut quod Euangelium illis prædicare negligunt; aut non prædicent legitimo modo, nec per idoneos miniſtros; ſed per homines nefarios & latrones, qui non ſalutem animarum, ſed aurum ſitiebant, ideoque Chriſtum gentibus prædicabant, non tam ut eas Chriſto lucrifacerent, quam ut ſibi tutum ad illas aditum pararent, quo facilius ac tutius earum aurum ac divitias ad ſe transferrent: Qui proinde verbis Chriſtum ejuſque ſanctam doctrinam prædicantes, eam vita profana ac ſcelerata deſtruebant, eaque ratione gentes à ſalutari doctrina Chriſti alienas reddebant.

Diſſenſiones inter Chriſtianos adverſantur Euangelio.

Chriſtianiſmi in varias *Sectas* diviſio, grave quidem Judæis ſcandalum eſt: Verum ea non doctrinæ Chriſti genio, quaſi illa diſſenſiones ſuadeat aut foveat, imputari debet; illa enim, ut ſummum ac præcipuum præceptum paſſim inculcat charitatem ac pacis ſtudium: ejus etiam eſt indolis, ut comparata ſit inimicitiam, quæ olim inter Judæos & gentes fuit ob ceremoniarum diſcrepantiam, qua tanquam ſepe & pariete intergerino ſeparabantur, funditus tollere: tota enim exigit cultum ſpiritualem & rationi rectæ conſentaneum, in quo proinde omnes homines acquieſcere poſſunt, ſine ulla ob rituum in naturali rationis lumine nequaquam fundatorum varietate, quæ diſſenſioni cauſam præbere poſſit. Schiſmata ergo & diſſenſiones, ſi quæ ſunt in Eccleſia Chriſtiana, non à doctrinæ Chriſti genio procedunt, ſed à depravatis hominum animis, qui præceptis Chriſti, nil niſi caritatem ac pacem ſpirantibus, aurem præbere recuſant. Diverſitates autem ſententiarum ſi quæ ſint, quæ ſine animorum divulſione, aut Eccleſiæ in partes ſeparatione, amice ac placide agitantur, tantum abeſt, ut paci repugnent, ut veritati inveſtigandæ & plenius atque exactius percipiendæ inſerviant. Tales etiam inter Rabbinos non paucæ agitantur: ſummam tamen ſuæ Eccleſiæ unitatem in hoc ſcripto jactat Vir Doct. eo ipſo agnoſcens, ſententiarum diverſitatem unitati Eccleſiæ non officere.

De quorundam Chriſtianorum idololatria.

Idololatria in religione Chriſtiana ſeverisſime prohibetur, idololatræ regno cælorum excluduntur; quin & Apoſtolus Paulus, *gentes à Deo in reprobam mentem traditas* docet, eo quod *gloriam incorruptibilis Dei tranſmutaverint in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrium, & quadrupedum & ſerpentum.* Et quatuor prioribus ſæculis adeo purum ſe ab idololatria conſervavit Chriſtianiſmus, ut & præcipui Doctores omnem ſculpendi pingendique artem ut illicitam damnarint. Poſtea ſenſim imagines in templa introduci cæptæ, & cultus hactenus purus & illibatus corruptionem pati cæpit. Cui altera idololatriæ ſpecies, religioſa Euchariſtiæ adoratio, adjuncta eſt: Verum illa fuit ævi poſterioris. Interim licet hæc idololatria ſincerum Dei cultum vitiaverit, alterius tamen generis eam dicere poſſumus, quam illam Ethnicorum toties in Lege damnatam, qui Solem, Lunam, reliquaque aſtra cæli, & dæmonia adorabant. Quippe quæ cum ſuo corrupto & idololatrico cultu unum agnoſcit Deum creatorem cæli & terræ, & gentilem illam polytheiſmi amentiam profeſſione publicâ palam condemnat. Cultum illius non excuſo; nec inquiro, an non in tantâ Euangelii luce contra expreſſa legis quam agnoſcunt mandata peccantium crimen Deo magis exoſum ſit, quam gentium ignorantiæ tenebris olim involutarum peccatum.

Hoc

Hoc saltem affirmo, quod ubicunque Euangelium auditur, in quantumvis corruptâ Ecclesia, evanescunt illico fictitiorum numinum omnis exercitus Dii illi omnes, summi, infimi, medioximi, cum toto suo cultu, & stabilitur summi & veri Dei creatoris cæli & terræ nomen & majestas. Quod unum secum tantam apportat lucem, ut longe diversus sit eorum status, quam illorum, qui Cimmeriis Ethnicismi olim obruti erant tenebris. Si quid itaque de illis pronuntiandum sit, dicendum hanc eorum idololatriæ speciem valde similem fuisse illi, qua Jerobeam decem tribus à vero Dei cultu abduxit, & peccare fecit. Quanquam enim istud fuerit crimen grande, quia tamen per vitulos suos verum Deum, qui Israëlem ex Ægypto eduxit, repræsentare voluit, manifeste ab idololatria gentili, qua fictitia numina colebantur, distinguitur: ut vel unico Achabi, ne alia nunc allegem, exemplo comprobari potest, de quo legitur 1. Reg. XVI. 31. quod *non sufficerit ei, ut ambularet in peccatis Jerobeam, insuper duxit uxorem Jesabel, & abiit, & servivit Baal, & adoravit eum*, &c. Sicut ergo Vir Doct. Jerobeamum & decem tribus Israëlis, licet idololatriæ crimine pollutas, confundi nollet cum Achabo gentibusque Baal & Astaroth adorantibus; ita etiam magnam Christianismi partem idololatriæ quadam specie sese polluentem eodem loco censere non debet cum gentilibus idola sua adorantibus; Et sicut peccatum Ierobeami Legi Mosis non imputat, ita nec Christianorum peccatum Euangelio imputare debet, sed voluntariæ hominum ab Euangelii puritate defectioni. Adde quod plurimi semper fuerint, imo Ecclesiæ multæ numero, quæ à cultu isto vitioso se puras conservarunt, hodieque conservant. Tandem ipse Dominus per Apostolos suos prædixit apostasiam illam in Ecclesia sua exstituram, 2. Thess II. Sicut ergo idololatriæ Ethnicæ exstirpatio, per Euangelium passim omnibus in regionibus effecta, Iudæis veri Messiæ signum est, juxta Prophetarum vaticinia: ita etiam defectio illa à fidei ac pietatis Christianæ sinceritate, à Christo per Apostolos prædicta, Iudæis signum esse debet, Iesum nostrum verum esse Messiam, illiusque Ecclesia Romana defectione sua illustre documentum est.

Ex hoc fundamento facile responderi potest Viri Doctiss. quæstioni, *ubi Israël Ecclesiam, in qua regnum Dei consistit, viderit per mille & trecentos annos, ut ibi cognosceret regem cælestem?* Sane regnum Dei non consistit in externo splendore; sed in vera fide, morum sanctitate, & vitæ puritate, ad voluntatis divinæ, Euangelio (quam ipse Vir Doct. sanctissimam doctrinam agnoscit) præscriptæ normam exactâ. Euangelium ergo ejusque doctrinam requirere debebat, illosque homines observare, quorum vita professioni isti respondet: Et in magna illa defectione prophetiæ dominicæ impletionem agnoscere, neque cum ea se polluere aut quicquam commune habere. Eodem modo, quo tempore Ierobeami & sequentium regum, præsertim Achabi, quo ipse Elias se solum Dei cultorem remansisse credebat, ex ipsa Lege, non ex vitioso Israëlis cultu, gloria Dei Israëlis eumque colendi modus agnosci debebat. Pseudo-Christianorum errores, autoritate publicâ stabiliti, & gravissimæ persecutiones, quas omnes ab ipsis dissentientes sustinere cogebantur, gravissimum quidem fuere Iudæis scandalum; Verum providentia divina freti, credere debebant, regnum Christi omnibus piis & sincere credentibus esse commune, quorum curam Deus gerat, quos contra omnes artes, fraudes, persecutiones, corroboret, & tandem in glorioſum suum regnum cæleste introducturus est.

Ubi Ecclesia fuerit per mille & plures annos.

Mundum

Mundus per Euangelium à multis peccatis purgatus est.

Mundum in iisdem peccati sordibus, perinde ut ante Christi adventum, hærere; probari non potest. Quin imo manifestum est eum sub Jesu Christo in meliorem statum esse traductum. Olim enim totum mundum, solâ Judæâ exceptâ, idololatriâ fuisse pollutum, atque ita in peccato jacuisse, constat: à Christi vero adventu per maximam partem orbis terrarum idololatriam abolitam vidimus: & si omnes qui nomen gerunt Christianum non iis sunt moribus, quos optaret vir probus, hoc tamen dici potest, multas esse inter Christianos hominum myriadas, qui cum idololatria etiam pollutiones Ethnicorum abjecerunt, & veræ pietati studentes fidem suam morum sanctitate exornant; & ubicunque jam prædicatur Euangelium, omnes homines pudere eorum criminum, eorumque turpitudinem agnoscere, quæ olim in cultu Deorum solebant patrare, tanquam rem numini acceptam. Certum etiam est, non tantum in initio summam fidelium generatim fuisse sanctitatem, & pro gloria divina zelum, adeo ut abnegatis omnibus quæ sibi cara erant mortem gravissimis in tormentis ultro susceperint, cum licuerit sola Christi abnegatione vitam redimere: sed & quavis ætate plurimos fuisse pietate eximios, qui omnia vitæ æternæ posthabuere, seque à crimine non tantum puros conservarunt, sed & exempla generosæ virtutis fuerunt: Quod nec ipse Vir Doct. diffiteri potest; solummodo *neminem eos novisse* ait: in quo tamen errat: Et licet hominibus ignoti sint, Deo notos esse sufficit.

Solum requirunt Judæi suam restitutionem.

Quid ergo illud est, à Prophetis prædictum, cujus impletionem Vir Doct. adhuc requirit? Unicum hoc; Quod *Israël in eadem & majore adhuc dispersione sit, quam ante Christi adventum per quingentos annos patiebatur.* Et revera unicum hoc est quod Judæi requirunt; quo uno si potirentur, reliqua non videntur valde desideraturi. Si enim regis cujusdam ope ex omnibus mundi plagis collecti terram Canaan rursus invaderent, & debellatis gentibus gloriose imperarent & tributa imponerent, votis omnibus potiti, nequaquam regem illum repudiaturi essent, etiamsi reliqua, quæ nunc contra Christianos implenda urgent, impleri non viderent. Dico ergo contra Viri Doct. assertionem, non tantum aliqua, sed omnia ferme, imo unico illo de Judæorum dispersione excepto, quæ de Messia prædicta sunt, in Jesu Christo Domino nostro complementum suum habere. Ac proinde nullam esse causam, cum tam multa impleta videant, ut ob unum nondum impletum (si id secundum literam implendum urgeatur) Jesum nostrum rejiciant: sed ob ea quæ impleta sunt, cum obsequiosa fide recipiant, & illius quod restat porro impletionem ab eo exspectent. Non enim dispersionem suam inter gentes causam prætendere possunt, quare Jesum non recipiant pro Messia; sed è contra repudiatio Jesu causa est, quod adhuc dispergantur: Non enim debent reduci, ut credant; sed credere, ut reducantur. Quod in sequentibus plenius ostendetur.

Prophetæ non tam eventum prædicunt, quam Rel. Christ. indolem.

Verum dicet Vir Doct. nihil horum esse impletum: Prophetas enim non prædicere doctrinæ Messiæ genium, & quid illi consentaneë, nisi homines præfracte impii sint, futurum sit; sed effectum ipsum, quem Deus tempore Messiæ in hominibus immediate effecturus sit: Tum & ex hac dispersione colligi Israëlem debere, antequam Messiam agnoscere possit. Ego vero contra contendo, Prophetas non prædicere, quid præcise futurum sit; sed prædicare magnam beneficiorum divinorum efficaciam, & quis inde effectus jure merito exspectari debeat. Verum quoniam hoc quæstione

sequente

ſequente ex profeſſo excutietur, ubi Vir Doctiſſ. fuſius hoc probare intendit, progrediemur ad conſiderationem liberationis Iſraëlis ex ſuâ captivitate & diſperſione.

Gratia nova Iudæis offerenda.

Dicimus nos, magnam Iſraëlis partem, principes & primores, Meſſiam ſibi à Deo miſſum rejeciſſe & abnegaſſe: non mirum ergo, quod beneficiorum ipſius nequaquam ſint participes: & ſuæ incredulitati Judæos imputare debere, quod iram Dei ſuſtineant. Addimus, Deum ad tempus Iſraëlem induraſſe, donec plenitudo gentium intraverit in Eccleſiam; & poſtea pleniore & efficaciore gratiæ operatione, quali hactenus uſus nôn fuit, reliquias Judæorum reſpecturum, ita ut ingens ipſis Meſſiam ſuum agnoſcendi janua aperta futura ſit. Quæ autem & qualis illa gratiæ operatio futura ſit, & quibus actibus abſolvenda, ad arcanos providentiæ divinæ theſauros pertinet, quos nobis ſcrutari fas non eſt. Hoc eſt illud quod Apoſtolus Paulus docet *cap. XI. Epiſt. ad Roman.* An huic gratiæ adjuncta ſit futura poſſeſſio terræ Canaan, me latet: Saltem templi reædificatio, & cultus ceremonialis & externi reductio, cum cultu ſpirituali jam in Chriſtiana religione ſtabilito, conſiſtere non poſſe videtur.

Quo ſenſu judicii diē inſtare dixerint Apoſtoli.

Sed valde à mente Apoſtolorum Petri & Pauli aberrat Vir Doctiſſ. quando ſcribit, *eos, ut oſtenderent ſine ſenſibili Iſraëlis redemtione locum aliquem non habiturum Meſſiam, prædicaſſe, Chriſtum cito rediturum, ſuo adhuc tempore.* Nihil minus. Reſpexerunt non ad carnalem quandam liberationem Iſraëlis ab oppreſſione hoſtium ſuorum; ſed ad generalem judicii ultimi diem, quo fideles ex mortuis ſuſcitati, & ab omni miſeria liberi, in cælo immortales & perfecte beati cum Deo & Chriſto æternum ſint victuri: uti omnia ipſorum ſcripta clamant. Verum eſt, plerumque eos loqui, quaſi ultimus ille judicii dies brevi inſtaret, ipſiſque adhuc viventibus Chriſtus ad judicium eſſet venturus. Atqui hoc exinde videtur fluxiſſe, quod ex prædictione Jeſu Chriſti certi eſſent excidium Hieroſolymorum & judicium in gentem Judaicam brevi inſtare: crediderunt autem, judicium univerſale, cum judicio in gentem Judaicam fore conjunctum. Qui error nulli noxius, quin & plurimis magno uſui eſſe poterat, ut ſemper attente & circumſpecte ambulent coram oculis illius, quem quotidie venturum exſpectabant. Quanquam & revera quotidie coram judicio ejus homines comparere dici poſſint; quatenus morientes in diem judicii aſſervantur, & quales mors illos oppreſſerit, tales coram judice Chriſto in illo diē ſiſtentur.

Paulus eum non ita propinquum docet.

Attamen Paulus, revelationum magnitudine omnes antecellens, quoniam quidam epiſtolis commentitiis fideles turbabant, monet, diem illum judicii non adeo eſſe propinquum; ſed præceſſuram ingentem illam defectionem ſub homine peccati: Quæ prophetia cum impleta ſit, indubium argumentum eſt, quo confirmamur in exſpectatione illuſtris adventus Domini ad judicium; Domino tempus, quod nuſquam indicavit, neutiquam præſcribentes; ſed acquieſcentes ejus prædictioni, quod *Ieruſalem ſit calcanda à gentibus, donec impleantur tempora gentium*; eorum autem temporum impletionem providentiæ divinæ committentes; certi *Deum non tardare ſuam promiſſionem*, ut ait Petrus 2. *Epiſt. cap. III. Sed unum diem apud Deum eſſe inſtar mille annorum, & mille annos inſtar unius diēi.*

Ex quibus omnibus apparet, Apoſtolos non loqui de corporali Iſraëlis liberatione; ſed de ultimo judicio, & liberatione ex morte: quam tamen major gratiæ oblatio, qua

Iſraël ad Meſſiam ſuum converti poſſet, juxta Pauli doctrinam, præcedet. Atque hoc eſt unicum illud quod adhuc implendum reſtat, & à Prophetis, ſub magnificis illis de Iſraëlis redemtione verbis, forte inſinuatum eſt. Unde colligimus, Iudæos ex plurimis illis quæ jam impleta ſunt, graviſſimas habere rationes, Meſſiam ad ſe miſſum recipiendi; neque ex illis, quæ adhuc implenda reſtant, ullum legitimum poſſe arripere prætextum, quo infidelitatem ſuam excuſent.

QUÆSITUM SECUNDUM.

CAPUT I.

Non recte exigi, Prophetas omnia quæ Ieſus Chriſtus docuit, exacte & plene prædicere debuiſſe.

IN ſolutione ſecundæ quæſtionis, iterum eadem recurrit diſputatio, an Deus omnia, quæ Chriſtus docuit, exacte & particulatim prædicere debuerit? Ut ſemel quæſtione illa defungamur, eam paulo exactius excutiam. Dixi, non neceſſe fuiſſe, ut Iudæi ante Chriſti adventum & Euangelii prædicationem diſtincte credant omnia, quæ ut revelaret, Chriſtus in mundum venit: ſed tum demum fidem illam fuiſſe neceſſariam, cum Chriſtus, ejuſque Apoſtoli, doctrinam Euangelii Iudæis clare ac plene annuntiarunt, & diviniſſimis miraculis confirmarunt.

Duo hic objicit Vir Doct. 1. *Potuiſſe Deum clara illius ſecreti revelatione extremam populi dilecti ruinam præcavere.* 2. *Iudæos ergo ex Lege non potuiſſe ſcire, eam perfectioris eſſe typum; ſed requiri, ut prius Euangelio fidem præſtent.* Reſpondeo:

Non neceſſe eſt, ut Deus omnia in anteceſſum clare revelaverit.

Ad primum: Me hic jure poſſe reponere reſponſionem Viri Doctiſſ. quam ille adhibet ad *Quæſt. tertiam Num. III. pag.* 98. *Hæc ſpeculatio cum ad Dei abditum, inexſcrutabile ſecretum adſcendere affectet, ad eum ſatius foret inquirentem mittere*, quam Dei conſilium, ubi ipſe tacuit, ſemper ad noſtrum ingenium exigere. Sed ne ullam me hic ſubterfugere Vir Doctiſſ. cauſari poſſit reſponſionem, addo: Potuiſſe Deum per Prophetas, etiam per Moſen, omnia clare prædixiſſe, nemo inficias iverit. Rationes autem, quapropter id conſentaneum non fuerit, in reſponſione ad primam quæſtionem fuſe expoſui. Addo nunc: Immerito Iudæos à Deo exigere, ut ejuſmodi media adhibeat, quæ ne à præfractis & impiis reſpui poſſint: Sufficit Deum iis circa Iſraëlem occupari mediis, quibus abunde convinci poſſit, & procul dubio convincendus eſt; niſi ipſe ſibi obicem ponat. Talis continua fuit Dei circa populum ſuum providentia. Beneficiis plurimis eum ſibi devinxit, clare ſe illi revelavit, Legem adhibitis variis ſignis ac prodigiis promulgavit; adeo ut abunde ad Dei cultum & obſequium inſtructi eſſent. Non tamen eos ita cohibuit Deus, ut ab ipſo deflectere non poſſent, ejuſque

iram

iram ac indignationem incurrere. Etiam paulo post visa illa prodigia, Mose adhuc commorante in monte, creatoris ac benefactoris sui Dei obliti aureum conflarunt vitulum; in deserto aliquoties murmurarunt ac seditiones concitarunt, & terram promissam adepti sæpius à Deo ad idola defecerunt: & tandem ob gravissima sua peccata in miserandam hanc dispersionem & captivitatem sunt traditi. Potuisset Deus providentia sua ita direxisse populum suum dilectum, ne in hæc crimina & calamitatem incideret. Sed cum Deus hoc noluerit, quis ita ingenio fretus, ut audeat dicere hanc directionem sapientiæ divinæ non esse convenientiorem? Quæ ergo ratio, quod à Deo ejusmodi directionem circa populum exigat, ut Messiam necessario recipere debeat, nec eum per contumaciam rejicere possit? Requirit Vir Doct. *Num XIII. ad Quæst primam*, ut *Deus populi ante & post Messiam viventis eandem habeat providentiam*: Atqui sic providentiæ divinæ ratio admodum fuisset diversa: Ante Messiam gubernasset ita populum, ut peccare ac transgredi posset; post Messiam redderet impeccabilem.

Et licet id Deus fecisset, potuissent tamen Judæi Messiam rejicere.

Nec sequitur, etiamsi Deus officia Messiæ clare per Prophetas prædixisset, Judæos eum unanimiter, quando venisset, recepturos fuisse. Qui toties Deum, qui se tam clare ipsis revelavit, reliquerunt, & idolis adhæserunt, qui Prophetas contumelia affecerunt, quis affirmare potest eos Messiam, licet clare sibi per Prophetas depictum, non rejecturos, si modo doctrinam ipsis ingratam annuntiasset? Mire sagax est humanum ingenium, ut quærat prætextus quibus actiones suas, licet veritati, etiam maxime claræ, adversas palliet & excuset; & facile sibi in minima circumstantia aut distinctiuncula Metaphysica blanditur. Reperissent alias exceptiones, quibus se hominem ingrata doctrina aures suas ferientem rejicere jure merito potuisse sibi persuasissent, & in quavis, vel minutissima circumstantia, diversitatem à prædictionibus studiose quæsivissent; eaque infidelitati fulciendæ sufficissent.

Quomodo ex V. Test. possit veritas N. Test. probari.

Ad alterum dico: Verum esse, ex Lege Veteri plene sciri non posse, eam perfectioris esse typum: Licet enim, ut postea dicemus, varia occurrant in Prophetis, quæ id insinuent; satis clara tamen non sunt, ut distinctam illius cognitionem pariant, nisi accesserit perfectioris Legis revelatio. *Ergo*, inquit Vir Doctiss. *non suppetit efficax medium ex Veteri Testamento, quo Judæi id credere possint, & Euangelio fidem adhibere.* Atqui consequentia illa nulla solida ratione nititur, & à me quam maxime negatur. Licet enim omnia quæ Euangelium docet non æque clare à Prophetis prædicta reperiantur; inde tamen magnum illud consequens deduci nequit, Ergo nullum suppetit efficax medium ex Veteri Testamento, quo Judæi fidem Euangelio adhibere possint. Verum Vir Doctiss. Vetus Testamentum solitarium considerare non debet, sed conferre cum veritate Novi Testamenti. Is perpetuus Viri Doct. error est, quod omnia quæ in Novo Testamento impleta sunt, æque perspicue in Veteri Testamento prædicta esse velit: Quod contra Prophetiarum naturam est. Ut itaque semel hic explicemus, qua ratione ac methodo in adstruenda religionis Christianæ veritate ac divinitate procedendum sit, dico, antequam ex Veteris Testamenti Prophetiis Euangelii divinitas adstruatur, ante omnia historiæ Euangelicæ veritas, & ex veritate ejus divinitas comprobanda est: quâ comprobatâ porro ex Veteris Testamenti prophetiis ostendi debet, omnia hæc consentaneè iis quæ à Prophetis prædicta sunt evenisse, prophetiasque suum in illis complementum habuisse. Hoc modo generatim adstructâ Novi Testamenti divinitate, eo

ipso omnia particulatim eo contenta probantur esse divina: & semel generali illâ veritate solide confirmatâ, nihil restat aliud, nisi ostendere, in Novo Testamento clare aliquid revelatum aut præceptum esse, ut credatur divinum; licet in Veteri Testamento non perspicue traditum, sed obscurius & typis ac umbris involutum, non tam revelatum quam insinuatum sit. Ita inter utramque revelationem divinam comparatione instituta, ope rationis sibi à Deo, lucis instar qua dirigatur, concessæ, potest homo tuto ac facile discernere, alteram altera perfectiorem, & minus perfectam perfectioris typum esse, præsertim Deo id ipsum per legatos suos revelante ac homines docente. Atque ita patet ratio, qua Judæi ope Veteris Testamenti possint ad fidem Novi Testamenti seu Euangelii adduci, & fidem habere particularibus in Euangelio revelatis dogmatibus, licet ea in Veteri Testamento plene ac clare revelata aut prædicta non sint.

CAPUT II.

Quod verba Mosis Deut. Cap. xxx. *proprie agant de captivitate Babylonica.*

Deut. xxx. *agit de captivitate Babylonica.*

VIr Doctiss. ut ostendat fidem in Messiam quatenus jam venit non esse unicum medium ad salutem Israëlis & restitutionis in divinam gratiam, dixit, *medium unicum pro restituendo Israële ab hac captivitate in divinam gratiam, esse observationem legis Mosaicæ, ex Deut.* xxx. Respondi ego, locum illum proprie respicere captivitatem Babylonicam; idque probavi verbis *Nehemiæ, cap.* 1. 8. Quæ verba Nehemias non protulit, ut *populum ad exactam pœnitentiam suaderet*, uti Vir Doct. ait, quasi verba proprie majorem miseriam indicantia populo proponeret in hac sua miseria, illique accommodaret, ut efficacius populum ad resipiscentiam flecteret, & ut certam de misericordia divina spem conciperet hortaretur: Non enim sunt verba populum hortantis & monentis, sed Deum orantis, quibus ipse in precatione solus coram Deo agnoscit comminationem divinam in populi dispersione complementum suum habere: & ex ea liberationem precatur. Sic enim in precatione sua Deum alloquitur: *Memento verbi quod mandasti Mosi servo tuo, dicens: Cum transgressi fueritis, ego dispergam vos in populos: & si reverteamini ad me, & custodiatis præcepta mea, & faciatis ea; etiamsi abducti fueritis ad extrema cæli, inde congregabo vos*, &c. *Obsecro Domine, sit auris tua attendens ad orationem servi tui*, &c.

Fuit ea Judæis extreme molesta.

Objicit Vir Doct. *Nehemiam credere non potuisse, quod in ea captivitate omnia, vel præcipua, in legis maledictionibus contenta fuerint executa.* Cur vero non? cum Nehemias id expresse dicat. Ait: *Quia populus tunc ad extrema terræ non potuit dici esse dispersus, sed solum in proximas regiones captivus ductus: neque ea captivitas populo extreme fuit molesta*, &c. Sed vero verba Nehemiæ clara nimis sunt, quam ut id negari possit. Confitetur primum peccata populi, quod mandata, cerimonias & judicia quæ Deus Mosi præceperat non servaverint: tum addit, *memento verbi quod mandasti Mosi servo*

ſervo tuo, dicens: Cum tranſgreſſi fueritis ego diſpergam vos in populos; & ſi revertamini ad me, & quæ ſequuntur. Simili modo Jeremias captivitatem hanc deſcribit in Lamentationibus ſuis: *Cap. I. Migravit Juda propter afflictionem & multitudinem ſervitutis; habitavit inter gentes, nec invenit requiem*: Et paſſim toto illo capite *conſolatorem non habere* dicitur. Et Daniel in oratione ſua *Cap. IX. 7. Tibi, Domine, juſtitia, nobis autem confuſio faciei, ſicut eſt hodie viro Juda & habitatoribus Jeruſalem, & omni Iſraël, his qui prope ſunt, & his qui procul, in univerſis terris, ad quas ejeciſti eos*, &c. *Et omnis Iſraël prævaricati ſunt legem tuam, & declinaverunt ne audirent vocem tuam, & ſtillavit ſuper eos maledictio, & deteſtatio, quæ ſcripta eſt in libro Moſis ſervi Dei, quia peccavimus ei: Et ſtatuit ſermones ſuos, quos locutus eſt ſuper nos, & ſuper principes noſtros, qui judicaverunt nos, ut ſuperinduceret in nos magnum malum, quale nunquam fuit ſub omni cælo, ſecundum quod factum eſt in Jeruſalem.* Quæ Jeremiæ & Danielis verba Moſis comminationem in captivitate Babylonica ſuum habere complementum, eamque captivitatem populo extreme fuiſſe moleſtam, evidenter oſtendunt.

Vineas illic plantare & domos conſtruere à Jeremiâ jubentur, ut ſeptuaginta annorum captivitatem ibi perdurare poſſent; non vero ut ſignificet, eos laute illic victuros. Et nunc quas non vineas plantant & domos ædificant variis in locis in hac ſua diſperſione, & divitiis corradendis intenti, quas non delicias ſectantur? Simili ergo modo concludere poſſem, hanc diſperſionem non eſſe Iudæis extreme moleſtam. Imo ipſe Vir Doctiſſ. idem de populo ſuo gloriatur, *Quæſt. III. Num. IV. pag.* 103. *Nec ſumus ſemper adeo abjecti, ut plurimi Chriſtiani nobis non invideant. Fere omnes reges Chriſtiani noſtris hominibus pro principalioribus officiis agendis utuntur*, &c. Atqui *cogitur idola adorare, Deos ex ligno ac lapide, farina ac vino.* Pro ejuſmodi Chriſtianorum crimine, quod toto animo deteſtor, nihil quicquam quo excuſetur afferre poſſum, aut volo: Sed contra Virum Doct. dico, tamen Iudæos regionem illam nolle deſerere, cum plures pateant, in quibus tuto non tantum vivere, ſed & in Synagogis publice Legem docere, & ceremonias, quantum in hac diſperſione poſſunt, obſervare licet: Quod argumentum mihi non leve eſt, commorationem illam non adeo ipſis eſſe moleſtam, ſed plura illic ipſis obvenire commoda, quæ periculis ac vexationibus ipſorum judicio præponderent.

Perinde ut hodierna.

Nunquam Iſraël in Babylonica captivitate idololatriæ crimen commiſiſſe legitur, ait Vir Doctiſſ. Et tamen hoc expreſſe de Judæis in Babylone captivis prædicit *Jerem. XVI. 13. Servietis ibi Diis alienis die ac nocte*: ubi totus capitis contextus docet, de captivitate Babylonica ſermonem eſſe. Imo coactus fuit ſub Nebucadnezare, addita comminatione conjectionis in fornacem ignis, ſtatuam Bebis ab ipſo erectam adorare: Et ſoli tres Danielis ſocii leguntur præceptum illud contemſiſſe. Quod non leve eſt indicium, plures horrendi illius ſupplicii metu genua idolo illi flexiſſe: Et ſic recte etiam coacti dici poſſunt, idola adorare. Præterea dici poſſunt *Diis alienis ſervire*, quatenus ſerviunt iis qui Diis alienis ſerviunt. Qui enim ſervus eſt domini, etiam cum domino ſuo ſubjectus eſt illi, cui dominus ſervit. Tandem fatetur Vir Doct. paucos admodum libertate redeundi ſibi conceſſa uſos; reliquos Babylone manſiſſe. Atqui quibus terra Canaan & templum Dei adeo vile fuit, ut ob delicias hujus vitæ maluerint inter idololatras degere, quam Deum in terra ſuâ juxta cultum & ritus ab ipſo inſtitutos colere, quo-

An Babylone omnes puri fuerint ab idololatria.

modo credere poteſt, tales non ſenſim idololatriæ crimine pollutos? Imo probabile mihi eſt, tales qui nunquam Babylonem deſeruerunt, per illicita connubia ſeſe idololatris miſcuiſſe, & à Deo totos defeciſſe, perinde uti decem tribus in Aſſyriam abductæ, quæ gentibus permixtæ ſunt; & ſi qui ex iis Deum conſtanter adhærentes in terram Canaan redierunt, tribus Judæ acceſſio facti ſunt.

Qui ſint Dii, quos non novit Iſraël, nec patres ejus.

Sed *Chaldæorum & Perſarum Deos noverant quidem majores noſtri*, ait Vir Doct. Reſp. Certum tamen eſt, ea deſcriptione illos Deos deſignari; quod evidentiſſime comprobatur ex *Jerem.* VII. 9. & XIX. 4. quia expreſſe illic arguuntur Judæi, quod *reliquerint Deum, & alienum fecerint locum iſtum; & libaverint in eo Diis alienis, quos neſcierunt ipſi & patres eorum & Reges Juda.* Manifeſtum eſt ibi deſcribi Deos quos olim Judæi, ſtante adhuc templo primo, coluerunt: quos tamen *ipſi & patres eorum neſciviſſe* dicuntur: Manifeſto indicio, hoc epitheto non deſcribi *idola hactenus in orbe inaudita, & quæ poſtea demum ſunt excogitata*: ſed eſſe tantum pleniorem explicationem *Deorum alienorum*: ſicut nos dicere ſolemus, alienos nobis eſſe ignotos. Et quod omnem dubitationem tollit, eſt lex *Deut.* XIII. 6. *& ſeqq.* lata contra omnes, qui Iſraëlitas ad falſorum Deorum cultum ſeducere conabantur, in quâ eadem hæc verba occurrunt: Si dixerit clam, *Eamus & ſerviamus Diis alienis, quos ignoras tu & patres tui.* Verba enim immediate ſequentia, *cunctarum in circuitu gentium, quæ juxta vel procul ſunt, ab initio uſque ad finem terræ*, explicationis gratiâ addita, manifeſte arguunt, Deos gentium, tam earum quæ *juxta*, quam quæ *procul* ſunt, ſine diſcrimine vocari Deos, *quos ignorarunt ipſi & patres* ipſorum. Et variæ rationes hanc explicationem evincunt. Nam ſi eâ phraſi tantum intelligantur Dii, *quos non adorant Judæi*, uti Vir Doct. ait, *niſi Chriſtianiſmum amplectantur, in quo Deos ex ligno, ex lapide, ex farina & vino adorare coguntur*, potuit olim Iſraëlita, ſine legis hujus violatione, ſeducere fratres ſuos ut adorent idola, quæ à vicinis gentibus colebantur, quorumque nomina & colendi ritus ipſis ignota non fuere. Cui alia coharet ratio; Quod lex hæc fruſtra fuerit lata: quoniam, juxta Viri Doctiſſ. explicationem, legis illius tranſgreſſio locum habere non potuit ſtante Republicâ Judaica, ſed ſolummodo, poſtquam Judæi everſa ipſorum Republica inter Chriſtianos fuere diſperſi, & ad eorum ſacra amplectenda coacti. At cui fini tum pœna illa in ſeductores hujuſmodi conſtituta, quam Judæi, everſa Republica, ac judicandi poteſtate ſibi ademta, nulli irrogare poſſent? Adde, quod in Deum ſapientem minime cadat, conſtituere pœnam ſeductoribus populi ſui à magiſtratu & populo infligendam, quæ infligi non poteſt, niſi ſtante republica & regimine populi; nec tamen ea pœnâ voluiſſe comprehendere ſeductores in illam idololatriæ ſpeciem, ad quam ſolam ſtante ipſorum republica ſeduci, & ad quam ut ſeducerentur facile impelli poterant: Sed illos ſolos voluiſſe comprehenſos, qui ad idololatriam ſeducerent aliquot demum enaſcituram ſæculis poſt everſam Rempublicam, quæ ſtante Judæorum Republica nondum erat excogitata, ad quam proinde ſeduci non poterant; & præcepiſſe populo illius ſeductionis pœnam, cum puniendi poteſtas juſto Dei judicio jam populo ademta foret. Quod tantumdem foret, atque nullam illi ſeductioni conſtituere pœnam. Quæ enim infligi non poteſt pœna, revera nulla eſt. Atque ita Deus ſeveram hanc ſanciens legem, nihil quicquam quo coërceri tantum peccatum poſſet præſcripſiſſet. Quæ omnia cum ſumma laborent abſurditate, merito colligo, phraſi illa, *Dii quos non noviſti tu nec patres tui*,

tui, non alios designari Deos, nisi alienos, quos gentes, in quarum circuitu habitabant Israëlitæ, coluerunt.

Et populi, quorum linguam ignorant.

Nec alia quam Chaldæorum gens describitur, *cujus linguam ignorare* dicuntur. Uti evidens est ex *Jerem.* v. 15. *Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo domus Israël, ait Dominus: gentem robustam, gentem antiquam* (sane ea non est gens Romanorum, quæ tum vix in suis incunabilis erat, sed Chaldæorum, uti ex toto capite manifestum est:) & additur: *Gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur.* Eædem gentes & terra vocantur *Jerem.* ix. 16. xvi. 13. *quas non noverunt ipsi & patres eorum.* Solenne est Prophetis verbis admodum emphaticis uti ad exaggerandum summam populi miseriam: quæ tamen secundum omnem literæ rigorem plene non sunt explicandæ. Sic dicitur *Jerem.* ix. 16. *mittam post eos gladium, donec consumantur:* Quod tamen in dispersione Judæorum hactenus factum non est, neque futurum credit Vir Doctiss. qui ex ea liberationem per Messiam sperat. Similiter in *Lament.* iv. 18. *completi sunt dies nostri, quia venit finis noster.* Non tamen gentis Judaicæ finem tempore Jeremiæ advenisse Vir Doctiss. credit. Eodem modo dicuntur Chaldæi & eorum regio, *gens & regio quam non noverunt ipsi & patres eorum:* Non quod fando nihil unquam de ea audiverant: quo sensu aliquando dicuntur regiones ignotæ: Sed quod gens & terra illa nunquam ipsis esset visa, nullum cum gente illa haberent commercium, ac proinde vere ipsis fuerit ignota.

Cur in initio pauci ex Babylone in Judæam sint reversi.

Quod initio pauci ex captivitate ad reædificandum civitatem & templum redierunt, non fuit, quia sciebant etiam his deteriora aliquando populo Israëlis eventura; nullum enim illius ne minimum quidem usquam occurrit indicium: sed quia labores, molestias ac pericula in initio sibi exhaurienda refugiebant. Postea vero, cum videbant tutius se in terra sua habitare posse, majore numero sensim redierunt, adeo ut tota terra incolis denuo repleta sit. Neque hanc crediderunt libertatis umbram, sed veram libertatem, pro qua & cum cantu summoque gaudio Deo gratias egerunt, *Esd. cap.* iii. & *Nehem.* xii. 42. dicitur *eos Deus lætificasse lætitia magna; & audita est lætitia Jerusalem procul.* In Babyloniâ quidem non sunt navibus deducti in Ægyptum: sed in eadem dispersione aliqui, qui cum Jeremiâ in terra Canaan manserant, profecti sunt in Ægyptum: & tempore Regum Græciæ & Ægypti ut ait Vir Doct. eo abducti sunt. Quid ergo alia tempora quærimus? In Vespasiani ac Titi captivitate id contigisse non constat, nec Josephus, qui accurate captivitatem illam describit, hoc refert.

Conditio requisita, ut restituerentur.

Tandem locum hunc de captivitate Babylonica accipi non posse hoc invicto argumento se probare posse putat Vir Doct. *Quod Judæi nec in Babylone, nec post reditum in terram suam, Deum quæsiverint ex toto corde & tota anima; quæ tamen conditio fuit ad liberationem ibi promissam requisita: sed variis ac enormibus se criminibus pollutos reddiderint.* Sed vero, nego capite illo contineri prædictionem, quid præcise futurum sit, quod nempe post captivitatem ex toto corde Judæi se sint conversuri ad Deum, & quod Deus ipsos ex omnibus mundi angulis sit reducturus in terram Canaan: Sed promissionem tantum cum apposita conditione: siquidem se converterint ex toto corde ad Deum, quod eos sit reducturus in terram, etiamsi ad cardines usque cæli dispersi fuerint. Nulla itaque hic est prophetia eventus adhuc futuri. Et tanta fuit benignitas Dei, ut cum ipsum invocarent, & idolis abjectis ipsum solum Deum agnoscerent, licet multorum adhuc

adhuc criminum rei, uti Vir Doct. agnoscit & urget, nihilominus eos restituerit: donec ad pristinam vitæ profanitatem (sola idololatria excepta) relapsi, & quotidie in pejus pergentes, adeo quidem ut Messiam ad se missum indigne condemnarint & ut crucifigeretur autores fuerint, tandem in pœnam tanti criminis à Deo sunt abjecti, templum & Hierosolyma vastata, ut nunquam restituenda sint; juxta vaticinium Servatoris Jesu Christi *Matth.* XXIV. & *Luc.* XXI. Prolixior in hisce excutiendis fui, quia Vir Doct. hic se invictis argumentis pugnare credit, quæ quam imbecillia sint specialius ostendendum fuit.

CAPUT III.

Quod Iudæi Messiam ad se missum rejicere potuerint, & revera rejecerint.

Pœna ob spretum Messiam est vel totius populi, vel uniuscujusque privati.

SEd negat Vir Doct. Judæos Messiam suum rejicere potuisse: Antequam vero id adstruere conetur, paucis rogat, *quibus beneficiis à Mess. â obtinendis privetur Israël ob sui infidelitatem?* Resp. Proprie spiritualibus; ea enim ut conferret Christus in mundum venit: Qui enim eum pro rege agnoscere non vult, in regno ejus partem habere nequit. Sed meminisse hic debet Vir Doct. suæ distinctionis antea & post adhibitæ, quod Israël sit accipiendus vel collective pro toto populo simul sumto, quatenus Remp. constituit; vel distributive pro singularibus illius populi. Si posteriore modo sumatur, pœna illius est ejectio ex regno cujus noluit esse particeps: & hæc est pœna illos speciatim premens qui increduli sunt, quâ eximuntur omnes Christum vera ac sincera fide recipientes. Si priore modo accipiatur pro collectione populi qui Remp. quandam hic in terris constituit, pœna illius est excidium civitatis & templi, & dispersio inter gentes, juxta dictum Domini *Luc.* XXI. 24. *Et cadent in ore gladii; & captivi ducentur in omnes gentes, & Ierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora gentium.* Licet itaque pœna speciatim unicuique infideli ac impio in Euangelio constituta sit supplicium æternum, quia unusquisque pro se coram tribunali Christi rationem est redditurus: Nihilominus tamen totius populi excidium gravis integro populo pœna est. Ob plures, & præsertim Magistratus, in populo nocentes, Deus iram suam erga integrum populum excidio sæpe testatur; licet & pios non paucos inter illos reperiat; qui quatenus ut pars populi considerantur eidem excidio generali involvuntur; sed quatenus ut particulares Deum timentes, in ultimo judicii die generali impiorum excidio eximentur, & perfecte beati cum Deo vivent.

Quo sensu promittat Deus, se populi cor mundaturum.

Hisce obiter objectis, probare Vir Doct. intendit, Judæos Messiam suum rejicere non posse, *quia Deus promisit se cor populi mundaturum*, &c. Respondi ego, Deum dici homines *purificare*, non quod actu semper homines mundentur; sed quia circa ipsos gratiosam adhibet operationem, quæ ad ipsos mundandum efficax est, & ad ipsorum mundationem destinata; licet contingat hominem propria malitia abuti ista

opera-

operatione divina, & per eam minime mundari. Id invicto teſtimonio ex *Ezech.* XXIV. 13. probavi; ***Immunditia tua execrabilis eſt, quia mundavi te, & mundata non es à ſordibus tuis.*** Hic dicit ſe Deus ***mundaſſe*** Jeruſalem, & tamen eam ***à ſordibus ſuis non eſſe mundatam.*** Si actu eam mundaverit Deus, quomodo mundata non eſt? Ergo ***mundaſſe*** eam Deus dicitur, quia à ſua parte omnia fecit, quæ ad eam mundandum requirebantur, & per quæ, niſi propria ſua malitia ſe inſanabilem reddidiſſet, ſanata fuiſſet. Et Vir Doct. non parum meam ſententiam confirmat, cum ait, ***Nullus hominum negare poteſt, neque Theologus aliquis dixit, quod gratiæ ſufficienti ſeu excitativæ homo libere nequeat reſiſtere, & de facto non aſſentiri.*** Et tamen Deus hic gratiam ſufficientem & excitativam adhibens juxta Virum Doct. ſibi adſcribit ipſum mundandi actum, ***Mundavi te***, inquit, qui tamen gratiam eam ſecutus non eſt. Unde evidenter colligo, verba actum ſignificantia apud Hebræos non ſemper actum ipſum deſignare; ſed tantum operationem omnium, quæ ut actus iſte exiſtat neceſſaria ſunt, licet contingere poſſit, imo nonnunquam contingat, actum ipſum non exiſtere. Similis eſt locus *Mich.* VII. 1. ***Cum ſanarem Iſraël, revelata eſt iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ.*** Dicit ibi Deus, ſe ***ſanaſſe Iſraëlem***, & nihilominus ***iniquitatem Ephraim eſſe revelatam***, quia nempe novâ contumaciâ Dei ſanationem reſpuit. Sed ſi *ſanare* hic ſignificet ipſum ſanandi actum, quomodo fieri potuit ut ſanata non ſit, & malitia ejus ablata? Idem dicebam evinci ex loco *Ezech.* XI. quem Vir Doctiſſ. allegat; quia poſtquam dixit, ***Dabo eis cor novum, & ſpiritum novum tribuam in viſceribus eorum***, &c. immediate ſubjungit; ***Quorum cor poſt offendicula & abominationes ſuas ambulat, horum viam ponam in capite ipſorum:*** Manifeſto indicio, quando Deus cor novum dat, fieri nihilominus poſſe, ut aliqui poſt offendicula & abominationes ſuas ambulent: alias enim fruſtranea foret hæc comminatio. Unde porro ſequitur, per ***cordis & ſpiritus novi dationem*** non ſignificari, ipſam actualem cordis immutationem; ſed ſubminiſtrationem luculentam omnium mediorum quibus cor immutari poteſt, & revera immutandum eſt, niſi homo propria malitia ſibi ipſi obicem ponat.

Occurritur exceptioni.

Excipit hic Vir Doct. quod ***plurimi non ſolum ex gentibus, ſed etiam ex Judæis iram Dei ſuſtinebunt propter crimina, quæ ipſos divina illa gratia efficaci indignos reddidere.*** Sed reſp. 1. Si per gratiam illam efficacem Iſraël eſt convertendus ab impietate ſua, ergo omnes ante acceptam illam gratiam ſunt in ſtatu impietatis ac peccati, ac per conſequens, ſe indignos gratiâ illa efficace reddiderunt: Et revera ipſa vox *gratiæ* ſatis indicat, eum cui illa fit, ea eſſe indignum. Si ergo omnes gratiâ illâ indigni, quæ ratio, quod hi ab illâ excludantur? Perinde enim atque reliqui, quibus ea obtinget, per illam ab impietate ſua converſi eſſent. 2. Sequitur per Meſſiam non omnes omnino Judæos fore convertendos, & in terram promiſſam reducendos; ſed eos ſolum, qui ſe hac efficaci gratia divina indignos non reddiderint. Quod ſi verum eſt, numerum reducendorum Iſraëlitarum, ratione habita peccatorum quibus juxta ipſum Virum Doctiſſ. ferme omnes immerſi ſunt, valde exiguum fore credibile eſt. Quomodo ergo hæc eſt gratia toti Eccleſiæ & populo Iſraëlis communis? Paucos puto Virum Doctiſſ. in hac opinione ſibi adſtipulantes Judæos reperturum.

CAPUT IV.

De modo operationis gratiæ divinæ, & de libero arbitrio.

Sententia de libero arbitrio non rejicitur à toto Christianismo.

ADdideram aliud argumentum, quod per ejusmodi gratiæ operationem tollatur liberum arbitrium, ejusque liber usus : idque argumentum contra Viri Doctiss. exceptionem prolixius adstruxi. Hic non sine maxima admiratione legi quod me accuset Vir Doct. quod *hoc argumento non solum ipsum, sed totum Christianismum oppugnem*: & objicit mihi, ut id probet, Augustinum, & Calvinum, & tandem etiam Episcopium. Augustinum & Calvinum mihi adversos esse, satis novi : Sed absit, ut illorum sententia totius Christianismi sit sententia. Primus Augustinus hanc in Christianismum invexit sententiam : ante Augustinum omnes Christiani Doctores in eâdem mecum fuere sententia : Multos Augustinus quidem sequaces habuit, sed & non paucos contradicentes : ita ut utraque sententia inter doctores Christianos obtinuerit, & in Ecclesia Christiana tolerata fuerit.

De eo sententia Episcopii.

Sed omnem admirationem superat, quod Vir Doct. mihi Episcopium objiciat, quem notissimum est sententiam illam de gratia efficace necessario homines convertente in omnibus suis scriptis acerrime oppugnasse, ob ejus oppugnationem à Synodo Dordracena condemnatum, exautoratum, & postea in exilium esse missum : imo integrum illum tractatum, ex quo Vir Doct. argumentum contra me ducere vult, pro arbitrii libertate contra gratiam illam efficacem & necessario convertentem scripsisse : ut omnibus, qui vel leviter Episcopii scripta inspexerunt, notissimum est. Et ut Viro Doct. tanto evidentius constet me hic idem cum Episcopio sentire, & sententiam Viri Doct. diserte ab Episcopio rejici, ecce ipsa Episcopii verba, prout in *Apologia pro Confessione Remonstrantium* exstant, *ad cap.* XVII. *§.* III. *fol.* 162. *vers.* ubi dicit, gratiam efficacem tripliciter spectari posse : *Secundus modus est, ut spectetur efficax ex parte modi, quo Deus eam confert, quatenus vid. eam accommodat personis, temporibus & circumstantiis, quibus positis prævidet futurum, ut ea effectum sortiatur, atque ita efficax fiat. Atque hæc gratia hoc modo administrata congrua gratia solet vocari, & distingui à non congrua. Hæc gratia efficax est, non à forma sua, sive ex se, sed ex modo procedendi, quo Deus utitur, qui fundatur in prænotione Dei, qua præscit infallibiliter, gratiam, si isto tempore, tali loco, cum talibus circumstantiis offeratur, certo certius effectum sortituram, quem alio tempore, alio loco, &c. administrata sortitura non esset.* Ecce hic gratiam illam efficacem quam Vir Doct. urget plene & exacte descriptam. De ea tamen Episcopius, eadem in Apologia *fol.* 175. dicit, quod *eam Remonstrantes non admittant, quia non minus quam altera* (quæ juxta primum modum secundum naturam aut formam suam efficax vocatur) *supponit absolutam & præcisam quorundam prædestinationem, à qua ex professo se abhorrere in Collatione Hagiensi ubique protestantur.* Ecce hanc Viri Doct. gratiam efficacem disertis verbis

bis ab Episcopio rejectam. Ipse autem dicto loco amplectitur gratiam tertio modo vocatam efficacem, *ex parte effectus quem habet, quando voluntas ei cooperatur, quæ ex se sufficientem habet vim, ad producendum consensum in voluntate; sed, quia vis illa partialis est, non potest exire in actum sive effectum sortiri sine cooperatione liberæ voluntatis humanæ, ac proinde ut effectum habeat, id est, ut in actu secundo sit efficax, pendet à libera voluntate.* Eamque in omnibus suis scriptis propugnat: & hæc eadem est quam ego in scripto meo urgeo. Nec locus ex tractatu contra Cameronem, quem Vir Doct. profert, contrarium probat. Episcopius in eo contendit, ejusmodi operationem, qua voluntas ita determinatur in alteram partem ut contrarium velle nequeat, pugnare cum natura obedientiæ. Objicitur ipsi exemplum Christi, qui Patri suo obediviſſe dicitur, & tamen peccandi potentiam non habuit. Episcopius ostendit, Christum peccandi potentiam habuisse, eamque sententiam confirmat argumentis, & ab objectionibus vindicat. Nusquam vero dicit, *Christum cum liberum haberet arbitrium peccare posse si voluisset, sed quod de facto nunquam velle poterat divina gratia efficace præventus*: Acutior erat Episcopius, quam ut sibi tam aperte contradiceret: Qui enim velle non potest peccatum, nec peccare potest: cum peccati actum peccandi voluntas præcedat necesse sit.

Liberum arbitrium negari à Viro Doct.

Ex tota, quam Vir Doct. admodum prolixe facit, deductione liquet, quicquid obluctetur, & quantumvis sollicite libertatem arbitrii humani asserere videri velit, revera eam ab ipso negari ac tolli. Tota deductio summatim eò redit, in homine quidem esse libertatem arbitrii, sed accedente illa efficace operatione gratiæ divinæ, ita per eam inflecti hominis voluntatem in alteram partem, ut oppositum velle nequeat: Dicit quippe, *Deum promittere non quamlibet excitativam gratiam, sed efficacem ad quam sequatur effectus ut Deus vult: & tunc facit, quod homo velit eo modo & gratiæ gradu, quo ille scit hominem libere, sed infallibiliter voliturum.* Unde & paulo post addit, quod *hæc infallibilitas divinæ operationis aliquomodo naturalem hominis destruat libertatem.* Hoc tantum quæro, an posita illa gratiæ efficaci operatione in hominis potestate sit contrarium facere illi, ad quod gratia hæc eum infallibiliter (ut voce Viri Doct. quanquam meo judicio, ut mox ostendam, valde incommoda, utar) determinat? Non potest hoc Vir Doct. consentanee iis quæ scribit asserere, quia *ad eam gratiam sequitur effectus ut Deus vult*, & *destruit aliquomodo naturalem hominis libertatem.* An putat, sufficere hominem non cogi? Atqui hoc contradictorium est, hominem cogi ad volendum: qui enim cogitur contra voluntatem suam quid patitur: Si ergo homo cogeretur ad volendum, simul vellet & nollet; quod contradictorium est. Tollitur itaque arbitrii libertas, non proprie per coactionem; sed per ejusmodi gratiæ efficacis operationem, quæ non permittit, ut homo contrarium ejus velle possit, ad quod per eam determinatur. Licet enim dici possit, ipsam volendi facultatem naturalem in homine remanere, destruitur tamen & impeditur per istam gratiæ efficacis operationem liber illius usus. Et libero ejus usu destructo, nulla ejus est libertas.

Omnia Deus præscit.

Putat Vir Doctiss. se efficacem gratiæ operationem deducere posse ex præscientia divina: hinc ait, *Deum scire hominem libere, sed infallibiliter voliturum.* Et credit me non assentiri Socinianis, qui futurorum contingentium præscientiam in Deo non agnoscunt. Recte quidem: Credo enim ego, Deum futura contingentia, quæ à libero hominis arbitrio dependent, præscire, neque eorum contingentiam per Dei præscien-

tiam ullatenus imminui aut deſtrui. Non tamen propterea cum Viro Doctiſſ. Socinianis impietatem adſcribere audeo. Quod enim futurorum contingentium præſcientiam Deo denegant, non ideo eſt, quod Deo aliquam perfectionem detractam cupiunt; ſed quia contradictorium eſſe putant, aliquid à Deo præſciri, & tamen eſſe contingens: quoniam futura contingentia ſuâ naturâ ſcibilia non credunt. Sicut itaque omnipotentiæ divinæ nihil detrahit, qui contradictoria ejus objectum negant; ita ſe omniſcientiæ divinæ nihil detrahere credunt, cum futura contingentia (quorum præſcientia juxta ipſos contradictionem involvit) ſcientiæ divinæ objectum negant. Hoc eum in finem dico, ut diſcamus diſtinguere inter errorem & impietatem: Errorem ipſis adſcribo, impietatis eos reos non arguo. Similiter magnifici tituli *orthodoxiæ*, & *orthodoxæ Eccleſiæ*, revera aliud nihil ſunt quam ad populum phaleræ: unuſquiſque æquo jure eos ſibi adſcribere poteſt. Ea demum orthodoxa eſt ſententia, quæ vera eſt; & dum veritas inquiritur inter diſſidentes, eorum neuter ex ſua ſententia ut orthodoxa, tanquam ex principio indubitato, teſtimonia quibus alterum gravet proferre poteſt.

Per præſcientiam divinam non tollitur libertas voluntatis.

Sed quicquid ſit de Socinianis, uterque, Vir Doct. & ego, omnium futurorum eventuum præſcientiam Deo adſcribimus: Verum contendo ego, præſcientiam divinam eventus naturam nullatenus immutare. Eventus liber, ſeu contingens, per præſcientiam divinam ſuam contingentiam non amittit. *Atqui*, inquit Vir Doct. *ille infallibiliter eſt futurus.* Sed quid eſt *infallibiliter futurum* eſſe? Infallibilitas proprie non eſt affectio eventus, ſed ſcientiæ: in eventu conſideramus contingentiam & neceſſitatem: ſed fallibilitas aut infallibilitas ſunt affectiones ſcientiæ: aut ſi attribuantur eventui, fit id abuſive, & cum reſpectu ad ſcientiam. Deus ergo eventum præſcit infallibiliter, hoc eſt, ita ut in ſcientia ſua falli non poſſit. Quando autem eventui Vir Doctiſſ. adſcribit infallibilitatem, aut eam illi adſcribit abſolute & in ſe; & ſic per eam intelligit neceſſitatem; atque ita contradictoria dicit, aliquid libere ſimul & neceſſario fieri: vel reſpective ad ſcientiam Dei, & tum ſenſus eſt, quod Deus, qui eventum præſcit, in ſua ſcientia falli nequeat. Atqui talis ſcientia non tollit in homine liberi arbitrii uſum ac potentiam contrarium faciendi. Eſt enim nuda ſcientia in Deo immanens quæ extra Deum nihil operatur.

Modus operationis divinæ circa obedientiam hominis.

Sed dicit Vir Doctiſſ. *gratiæ efficaciam omnino dependere à præſcientia Dei, qui certo ſcit, quibus mediis humana voluntas indefectibiliter movebitur ad volendam, &c.* Sane quando Deus aliquid abſolute efficere vult, indubium non eſt, quin ejuſmodi mediis utatur, quibus nemo reſiſtere poteſt. Verum probandum eſt, quando Deus obedientiam ab hominibus exigit, & quidem promiſſione præmii & comminatione pœnæ ſancitam, ipſum ejuſmodi adhibere media, per quæ liberum arbitrium infallibiliter (hoc eſt neceſſario) ad id quod Deus vult moveatur. At hoc naturæ obedientiæ repugnat, quæ ſine libertate nulla eſt. Certum quidem eſt ac indubitatum, varios eſſe ac multiplices providentiæ divinæ circa hominem ejuſque obedientiam actus: omnes autem moralem movendi vim habent, quibus homo quidem movetur ad obedientiam, ita tamen, ut, ſi refractarius eſſe velit, operationi iſti divinæ obluctari poſſit. A Deo itaque primum operandi principium eſt, quatenus homini vires ad operandum neceſſarias largitur, & viribus jam conceſſis hominem movet, & inſtigat ad operandum: Sed à parte hominis accedere debet voluntatis, gratia divina excitatæ, liber conſenſus. Et hoc

ſenſu

ſenſu dicta Scripturæ explicanda ſunt, ***Facite vobis cor novum & ſpiritum novum:*** &, ***Ego dabo in vobis ſpiritum novum, & creabo in vobis cor novum:*** & ſimilia; quatenus Deus omnia à ſua parte confert, quæ requiruntur ut homo ſibi cor novum faciat; & homo gratiam divinam libere amplectitur, ut illius ope cor novum adipiſcatur; quam, ſi refractarius eſſe voluiſſet, etiam libere rejicere potuiſſet. Hoc ſenſu, uti antea oſtendimus, etiam illa Scripturæ loca commode explicantur, quibus Deus ſe *mundaſſe Judam* dicit, cum tamen *illa mundata neutiquam ſit*: Quæ ſtante Viri doct. ſententia nullam commodam explicationem admittunt.

An poſita libertate arbitrii ſaltem poſſet nullis credere.

Sed ſententiæ meæ duo potiſſimum Vir Doct. objicit: Prius: *Omnes gentes, perinde ut Judæi, utpote liberâ, potuiſſent de facto Euangelium non admittere: quod ſi factum eſſet, in nullis eſſet facta Chriſti redemtio, illeque fruſtra in mundum veniſſet. Quod eſt inanium.* Non ex ſuo ſenſu hanc objectionem format Vir Doct. quia ſic admittere deberet, gentes per efficacem Dei vocationem ad Euangelium converſas, ac proinde Euangelium eſſe divinum. Itaque ex Chriſtianorum mente eam urgere credendus eſt, qui omnes ut grave abſurdum horrent, Chriſtum potuiſſe fruſtra venire in mundum: Veniſſet autem fruſtra, ſi nulli credidiſſent: & potuiſſent nulli credere, ſi omnes fuiſſent liberi ut vocationi divinæ potuiſſent reſiſtere. Verum nulla in argumento hoc eſt conſequentia: Primo enim, gratia Dei per Jeſum Chriſtum humano generi oblata, tanta eſt ac tam eximia, ut maximi miraculi inſtar futurum ſit, ſi nulli per eam converterentur: quique eam reſpuerunt, ſe inſanabiles prorſus oſtenderunt. Licet ergo omnes per libertatem, ſibi naturalem, potuiſſent gratiam illam reſpuere; non tamen ullo modo metuendum fuit, gratiam tam inſignem, cujuſque annuntiatio tam potentibus miraculis confirmata fuit, ab omnibus fore contemnendam; aut in omnibus & ſingulis tantam fore animi perverſitatem, ut tam eximiam ſalutem ſint repudiaturi.

Chriſtus tamen ſine fructu non veniſſet in mundum.

Sed eſto, concedamus, ſiquidem abſolute libertatem hominum ſingulorum conſideremus, fieri potuiſſe, ut gratiam divinam reſpuerent; non tamen, etiamſi id contigiſſet, Chriſtus fruſtra in mundum veniſſet. Non enim is adventus Chriſti in mundum fuit finis abſolutus & præciſe intentus, ut omnes per eum homines ad ſalutem adducerentur: Ita enim fieri non potuiſſet, quin omnes per eum ſalutem conſequantur; quod cum non fiat, ſequeretur Chriſtum reſpectu omnium qui non ſalvantur fruſtra in mundum veniſſe: Quam conſequentiam, utpote ineptam, nemo Chriſtianus concedet: Sed finis adventus Chriſti in mundum abſolute intentus, fuit, omnibus hominibus conferre media efficacia, quibus ſalutem conſequi poſſint: Quia vero media hæc eum in finem hominibus conferuntur, ut eam amplectentes ſalutem obtineant; etiam finis adventus Chriſti fuit, hominibus actu ſalutem conferre; verum non abſolute, ſed ſub conditione fidei & reſipiſcentiæ: ſi vero media illa reſpuant, finis ſecundarius fuit, convincere novæ ingratitudinis ac contumaciæ, & propter illam gravius punire. Inde manifeſtum eſt, etiamſi contigiſſet (quod tamen miraculi inſtar fuiſſet) neminem Chriſto credidiſſe, & ſalutem conſecutum, Chriſtum tamen neutiquam fruſtra in mundum adveniſſe: Quia omnibus media ſalutem conſequendi attuliſſet, & nemo ſalute, niſi ob conditionem appoſitam propria ac evitabili culpa neglectam, caruiſſet. Atque ita nihil fini adventus Chriſti in mundum adverſum contigiſſet.

Quis fuerit Apostolorum status.

Alterum est: *Quod Apostoli, siquidem erant liberi, potuissent peccare; ac per consequens etiam homines potuissent fallere Spiritui Sancto libere resistentes: Quod repugnat communi Doctorum Christianorum sententiæ, quæ statuit eos jam in gratia fuisse confirmatos, id est, efficaci gratia ad perseverandum præventos.* Resp. Communem Christianorum sententiam esse, Apostolos dum Euangelium prædicarent fuisse in statu confirmationis, mihi hactenus non liquet. Apostolus Paulus de se testatur, quod potuisset visioni cælesti fuisse inobediens, dum ait *Act.* xxvi. 19. regi Agrippæ, *se visioni cælesti non fuisse inobedientem:* Quæ autem est illa obedientia, quæ potentiam non obediendi excludit? Siquidem omnis obedientia includit voluntarium ac liberum obsequium. Quin & in *Epist. ad Gal.* i. 17. ait, se, quando vocatus esset à Deo, *non consilium adhibuisse cum carne & sanguine:* manifesto indicio, quod id facere potuerit, atque ita carni & sanguini auscultando non obedire vocationi divinæ. Et cum jam Apostolatu fungeretur, se non extra omne peccati periculum fuisse, aperte satis docet 1. *Epist. ad Corinth. cap.* ix. 27. ubi ait, *Castigo corpus meum & in servitutem redigo, ne forte dum alios prædicem ipse reprobus fiam.* Quæ sollicita castigatio frustranea sane fuisset, si impossibile fuisset ut peccaret, aut reprobus fieret. Reliquorum autem Apostolorum aliam fuisse rationem quam Pauli, qui revelationum excellentiâ nulli cedebat, ex nullis Novi Testamenti locis liquet. Dicet Vir Doctiss. atqui sic potuissent homines fallere. Resp. Sane si voluissent esse mali, potuissent (absolute loquendo) per malitiam homines fallere: Verum tanta ipsis & tam copiosa sunt data gratiæ divinæ dona, ut, licet libertas ipsorum destructa non sit, neutiquam tamen id metuendum fuerit; imo miraculi instar habendum fuisset, tam eximia gratiæ dona proterve ab ipsis, hominibus probis ac Deum animo sincero colentibus, contemni. Et noluisse eos homines fallere, evidenter constat, quia non dubitarunt in testimonium veritatis à se annuntiatæ, juxta Magistri ac Domini sui exemplum, sanguinem ac vitam profundere, & horrenda ac crudeli morte interfici. Sed de eo in antecedentibus satis dictum.

Refutatio gratiæ determinantis hominem ut necessario agat.

Ita eversis Viri Doct. objectionibus, consideremus nunc, quibus absurdis ipsius sententia prematur; quæ sane tanta sunt ac tam enormia, ut quæ mihi objecit nullo modo cum iis conferri mereantur, quæque nulla commoda evasione dilui possunt. Si enim ad conversionem hominis requiratur efficax illa gratia, *cujus efficacia* (ut Viri Doctiss. verbis utar) *omnino dependet à præscientia Dei, qui certo scit, quibus mediis humana voluntas indefectibiliter movebitur ad volendum; & qui juxta præscientiam suam ea per misericordiam suam largitur media, quibus liberum arbitrium infallibiliter ad id quod Deus vult moveatur:* Sequitur etiam, quando homo non convertitur, Deum circa illum adhibere media inefficacia, hoc est, ejusmodi, quæ ex infinitate præscientiæ suæ novit nullum habitura circa hominem effectum; ac proinde per quæ, juxta collectionem Viri Doctiss. homo infallibiliter & immutabiliter in peccato perseveraturus est. Unde colligo, unicam causam, quod homines non convertantur, juxta Viri Doct. sententiam, esse penes Deum, qui nulla alia circa eos adhibere vult media, nisi quæ novit inefficacia fore, & quibus solummodo adhibitis peccatori tam impossibile est pœnitentiam agere, quam adhibita gratia efficace in peccato perseverare. Atqui tota Dei directio & providentia qua circa homines in genere, & circa populum Israëlis in specie semper usus est, tam directe ejusmodi operationi adversatur, ut non possit magis. Moses,

post-

poſtquam populo Legem propoſuiſſet, tandem *Deut.* xxx. 19. ait, *Teſtes invoco hodie contra vos cælum & terram; vitam & mortem, benedictionem & maledictionem propoſui tibi: elige ergo vitam, ut vivas tu & ſemen tuum.* Quomodo illi, cui Deus nullam vult facere gratiam, niſi quam ex infinitate ſcientiæ novit fore inefficacem, & quâ ſolâ datâ homo non poteſt quin legem tranſgrediatur (quales Vir Doctiſſ. juxta ſuam ſententiam omnes legis tranſgreſſores fuiſſe agnoſcere debet) dici poteſt, propoſita vita & benedictio, quæ ei per negationem mediorum ſine quibus obtineri non poteſt abſolute negata eſt: aut mandari ut eligat vitam, cui potentia vitam eligendi negata eſt? Deus gravi querela præmiſſa de inobedientiâ populi ſui, ſub parabola vineæ, *Eſa.* v. contra eam proteſtatur: *Quid eſt quod ultra debui facere vineæ meæ, & non feci ei? Ad quid exſpectavi ut faceret uvas, & produxit labruſcas?* Quo jure Deus proteſtationem adhibere potuiſſet, ſalva Viri Doctiſſ. ſententia? in promtu enim fuiſſet reſponſio: Non adhibuiſti gratiam illam efficacem, qua ſolâ fructus proferre potuimus; ſed media tantum inefficacia, quæ juxta infinitatem præſcientiæ tuæ ita direxiſti, ut inevitabiliter in peccata incidere, & indefectibiliter in iis abſque ulla pœnitentia perſeverare debuerimus. Quin & omnes querelæ de populi inobedientia, preces, optationes, adhortationes & objurgationes, quæ paſſim in Scriptura occurrunt, *Jerem.* II. 5. *Mich.* VI. 3. *Eſa.* LXV. 2. *Pſal.* LXXXI. 14. *Eſa.* XLVIII. 18. *Deut.* V. 29. XXXII. 29. & infinitis aliis locis, nil niſi ludus & hiſtrionia erunt: Quin etiam ipſa illa Dei proteſtatio, graviſſimo adhibito juramento, *Ezech.* XXXIII. 11. *Vivo ego, ſi volo mortem impii; ſed ut impius ſe convertat à via ſua & vivat*, ſeria eſſe non poteſt. Quæ omnia ſunt horrenda, & de Deo abſque blaſphemia dici nequeunt. Quo enim jure Deus conqueritur eos peccare, quomodo orat, ut à peccato deſiſtant, imo quomodo adhibito juramento teſtatur ſe eorum mortem nolle, circa quos ejuſmodi providentiæ ſuæ actibus occupatur, per quos infallibiliter in peccata incidunt, in iiſque abſque pœnitentia perſeverant, & propter quæ tandem neceſſario morte puniuntur? Sane eorum mortem velle dicendus eſt; & quando tales orat aut objurgat, ſerio non agere. Quod de Deo ſanctiſſimo cogitare nefas. Tandem ſequetur, quod Judæi in impietatem ac ſcelera, propter quæ terra ipſorum eſt deſolata, templum everſum, ipſique in miſeram hanc captivitatem diſperſi, inciderint, & hactenus in impietate ſua abſque reſipiſcentiâ contumaciter perſeverent, & in diſperſione ſua maneant, ac propter illam impœnitentiam Meſſiæ adventus differatur, unicam eſſe cauſam penes Deum, qui nullis mediis, niſi quæ ex infinitate præſcientiæ ſuæ novit inefficacia fore & inepta ut per ea Judæi Legem obſervare, & poſt eam violatam converti poſſint, circa ipſos occupari vult.

Nec ea adhibebitur temporibus Meſſiæ.

Si dicat Vir Doct. efficacem illam gratiam adhibendam temporibus Meſſiæ, juxta promiſſiones divinas, & tunc omnes Judæos illius virtute infallibiliter convertendos: Reſp. 1. Hac reſponſione non tolli difficultatem, quod hactenus defectu operationis divinæ ad reſipiſcentiam neceſſariæ Judæi impœnitentes maneant. 2. Nec Deus eandem, uti Vir Doct. urget *ad Quæſt. I. Num. XIII. pag.* 65. ſed longe diverſam populi ante & poſt Meſſiam viventis habuiſſet providentiam. 3. Iis quæ jam prolixe ſunt diſputata, quæque diximus ad explicationem illarum promiſſionum Dei, hoc unicum nunc addo: Si Deus Judæos hactenus in impietate perſeverantes tempore Meſſiæ talis gratiæ efficacis operatione inevitabiliter ſe converſurum promittit, comminationes Dei

conver-

convertentur in promiſſiones, & quos Deus ob impietatem ſuam puniturum ſe minatur, eos gratiæ efficacis operatione ita tranſmutabit, ut eos punire nec velle poſſit, nec velle debeat. Tum ſi Deus etiam iſtos, quos ita per gratiam efficacem immutabit, per eandem gratiam in obedientia & pietate eſt conſervaturus (quod & ſtatuere debet Vir Doct.) quorſum tum erit Lex Moſaica? quæve erit religio? Erit non liber populi actus, ſed merus gratiæ Dei efficacis effectus, quem Judæi omittere non poterunt. Quod & Vir Doct. non obſcure agnoſcit, cum ait; ***Non erit tunc magna virtus Meſſiam agnoſcere, & credere, eique ut regi obedire; quippe & gratia efficacia, & redemtio evidenter effecta, ad contrarium populum & cæteras nationes ferri non patientur.*** Quæ ſane argumentum meum non leviter confirmant. Totus quippe ille effectus unicæ gratiæ efficaci in ſolidum adſcribitur. Redemtio evidenter effecta, abſque gratiæ efficacis operatione, majoris non erit virtutis ut Meſſiæ regi obediant, quam redemtio, ex Ægypto evidenter effecta, fuit ad eos cohibendum ne contra Moſen toties murmurarent & inſurgerent. Itaque recte infert Vir Doct. ***gratia efficacis effectum non fore magnam virtutem Iſraëlis***: quod & ego urgeo. Sed quoniam Deus, uti nunc fuſe oſtendi, talem gratiæ efficacis operationem non promittit, ſed obedientiam & ambulationem in viis Domini ab Iſraële, tanquam officium neceſſario præſtandum exigit; liquet quod per contumaciam gratioſæ operationi divinæ reſiſtere, officium negligere, atque ita Meſſiam ſibi ad ſalutem miſſum rejicere & abnegare poſſint: uti & reverâ fecerunt. Fuſius hæc excuſſi, quia Vir Doctiſſ. hoc credit eſſe ***eſſentialiſſimum diſputationis noſtræ punctum.***

CAPUT V.

Separationem populorum fuiſſe factam propter Meſſiam, & in Meſſia deſinere debuiſſe.

Ci exercipi- [illegible] ſeparationi [illegible] ſeu Iſraël à gentibus.

VIr Doct. ut probet hanc præſentem Judæorum calamitatem non eſſe pœnam rejectionis Meſſiæ, objecit, ***quod alias Deus nihil de præſente hac calamitate populum ſuum monuiſſet.*** Quod abſurdum credit, & ***non convenire cum providentia qua Deus ſemper circa populum occupatus fuit.*** Reſpondi ego, id neutiquam abſurdum eſſe; quoniam Deus populi Iſraëlitici, tanquam populi unici, fœdere ad cultum ſuum ſeparati, curam geſſit ſolummodo uſque ad tempora Meſſiæ; quia propter Meſſiam populorum diſcrimen introduxit; quin & circumciſionem inſtituit, cum ſemen Abrahamo benedictum, per quod myſtice Meſſias intelligebatur, promiſit. Sane ſi conſideremus *Caput.* XVII. *Geneſeos*, in quo hiſtoria inſtitutæ circumciſionis narratur, de eo neutiquam dubitari poſſe videtur: Deus dicit, ſe ***fœdus ſuum ſtabiliturum*** inter ſe & Abrahamum, & promittit Abrahamo, quod eſſet ***pater futurus multarum gentium***; ideoque & nomen ejus ***Abram*** mutat in ***Abraham***, & uxoris ejus nomen ***Saraï*** in ***Sarah***: ab Abrahamo autem ejuſque poſteris fœdus poſtulat, ut circumcidatur ipſe, tota ejus familia,

familia, omnesque ab ipso nascituri. Sane nullo alio id videtur factum fine, quam ut Abraham ejusque posteri, in circumcisione, quæ sit in membro genitali, semper pacti divini, quod Deus à sua parte stabiliverat, seu promissi de semine, memores essent. Per *semen* autem illud, juxta sensum literalem, carnalis Abrahami posteritas admodum copiosa intelligitur; juxta sensum autem mysticum Messias sive Christus. In circumcisione ergo Judæi memores fuere promissi divini, sub quo sensu mystico Messias designabatur; licet mysticam illam significationem ante Messiæ adventum non distincte perceperint, neque in actu circumcisionis Messiæ mentionem fecerint. Inde tamen sequitur, quod, postquam advenit Messias, circumcisio sponte cessare debuerit, & cum circumcisione omnes ritus legales; Quia causa, ob quam instituta fuit, jam cessabat; nempe, ut certo constaret, Messiam ex familiâ cui promissus fuerat, esse enatum. Et ideo Deus adeo severe illius observationem præcepit, ut animam illius, qui circumcisus non esset, è populo abscindi voluerit, ne unquam intermitteretur; sed populus hoc indelebili signo manifeste ab omnibus aliis populis separaretur, neque unquam cum ipsis confunderetur.

Illi conjungi deben t omnes ritus Mosaici.

Observandum autem, circumcisionem non solitariam à nobis considerari, sed unà cum reliquis legis Mosaicæ ritibus, quorum fuit primarius, & qui ad omnium observationem quoscumque circumcisos, tanquam Sacramentum quoddam, obligavit. Deus itaque Abrahamo circumcisionem præcipiens, populorum discrimen introducere cæpit: postea varios per Legem Mosis ritus adjiciens, aliorum populorum ritibus non tantum dissimiles, sed & nonnullos directe contrarios, ad quorum observationem circumcisionis ritu obligabantur, discrimen illud populorum confirmavit, magisque conspicuum reddidit: Adeo ut, licet forte circumcisione solâ à quibusvis gentibus non fuerint secreti Israëlitæ, & forte quidam inter gentes etiam circumcisi, uti multi credunt (quod nunc non inquirimus) jure tamen dicamus per circumcisionem discrimen illud factum, quatenus non tantum in circumcisione discriminis istius initium fecit Deus; sed &, quatenus inter omnes ritus maxime eximius fuit, & ad reliquorum observationem omnes ex Israële oriundos validissime obligavit. Quod autem Israël circumcisionem, ut & reliqua ritualia, ut pactum divinum observare debuit, assertioni meæ non repugnat: Nam pactum illud divinum observare debuit, ut à reliquis gentibus discerneretur: atque ita pactum divinum servans, etiam Deo gratus fuit.

Quis usus Baptismi & Cænæ inter Christianos.

Quod Baptismum & Cænam Dominicam attinet, quæ etiam à Christianis juxta præceptum Jesu Christi observantur, se coram Deo peccati reum constitueret, si quis ea expresse observare nollet; non quia actum omitteret, qui in sese spectatus pars veræ sanctitatis est, sed quia nulla se præcepti divini reverentiâ duci ostenderet, cui etiam in minimis parendum est. Longa autem alia eorum ratio est, quam circumcisionis aliorumque rituum Mosaicorum. Nam licet verum sit, Deum voluisse ut per ritus illos populus Israël sibi cultum præstaret; voluit etiam ut cultus ille peculiaris esset populo ex Abrahamo Isaaco & Jacobo oriundo, & ut per ritus illos, præsertim circumcisionis, constaret, eos ex prosapia horum Patriarcharum oriundos. Quod in Christiana religione locum non habet. Illa enim non uni familiæ peculiaris, sed omnibus gentibus communis est; ex illius professione itaque potest quidem Christianus discerni ab infideli, non autem ex qua gente sit oriundus. Quia autem Deus mundo constare voluit, Messiam

ex familia cui promiſſus erat prodiiſſe, per ejuſmodi ritum ſeparationem illius familiæ ab aliis gentibus fieri voluit, qui nunquam deleri poſſet, quemque aliæ gentes non facile eſſent imitaturæ: & ut nulla gentium commixtio fieret, licet forte quædam unicum hunc circumciſionis ritum imitarentur, alios addidit ritus, gentium ritibus contrarios, ut ita Deo ſanctificarentur, id eſt, ab aliis ſegregarentur, & cultui divino conſecrarentur. Peculiarem enim ſibi hunc elegiſſe populum Deus paſſim dicitur, *Deut.* VII. 6. XIV. 2. XXVI. 18, 19.

Separatio illa facta eſt propter Meſſiam.

Objicit autem Vir Doctiſſ. *Quod rex eſt propter populum, non populus propter regem.* Sed hac ratione non infringitur reſponſio mea. Non enim repugnant, regem eſſe propter populum, & interim eundem promitti certæ in populo familiæ, quod ex illâ ſit oriturus, & in illa regnum inchoaturus, atque ita porro in totum populum propagaturus; & propterea illam familiam certa quadam nota ab aliis diſcerni, ut ſemper omnibus conſtet, regem ex eadem illa familia, cui promiſſus eſt, ortum ſuum duxiſſe. Et hoc ſenſu familiæ illius ſeparatio etiam propter regem facta eſt. Eodem modo Meſſias Rex eſt propter ſalutem totius generis humani; ſed ſpeciatim promiſſus, quod ex familia Abrahami ſit oriturus, in eâ regnum inchoaturus, atque ita porro propagaturus in omnes gentes per totum terrarum orbem. Hunc in finem, ut conſtet eum ex familia, cui promiſſus eſt, ortum, ea ſigno quodam indelebili ab aliis eſt ſegregata: Quæ ſegregatio cum propter Meſſiam facta ſit, etiam poſt Meſſiæ adventum ſponte ceſſare debuit.

Prophetæ ſtatum populi prædicunt uſque ad Meſſiam.

Inde jam porro conſequitur, Deum populi Iſraëlitici, tanquam populi peculiaris, & fœdere ad cultum ſuum ab aliis populis ſegregati, curam non geſſiſſe ulterius, quam ad tempora Meſſiæ; & uſque ad illa tempora omnes Prophetiæ pertingunt. Deſcribunt quippe fœlicem ſtatum omnium, qui Meſſiæ populus futuri ſunt: Et quia gratia divina per Meſſiam exhibenda tanta eſt futura, ut, niſi homines præfracti ſint, per eam omnes ad Deum ſint convertendi, Deus deſcribitur quaſi omnes actu converſurus; & quia omnes eum recipientes ſummæ fœlicitatis ſunt futuri conſortes, etiam omnes generatim deſcribuntur, quaſi eam fœlicitatem conſecuturi: Quæ promiſſio, licet conditio reſipiſcentiæ expreſſe addita non ſit, tamen non ſine illâ accipienda eſt. Neque id inſolens eſt Deo, aliquid promittere non expreſſe addita conditione, cui tamen conditionem annexam eſſe voluit. Exemplum habemus in promiſſione introductionis in terram Canaan, factæ illis, qui tamen ob infidelitatem in deſerto ceciderunt: *Num.* XIV. 30. ubi Deus dicit, ipſos *ob inobedientiam non ingreſſuros terram, ſuper qua levaverat manum ſuam, quod in ea ipſos habitare faceret:* intellige, niſi refractarii ſint, ut eventus docuit; quæ tamen conditio expreſſa non fuit. Similia exempla habemus 1. *Sam.* II. 30. in Eli, & *cap.* XIII. 13, 14. in Saule, ubi licet conditio expreſſa non fuerit, incluſa tamen fuit. Cum itaque ad Meſſiam uſque populi ſeparationem durare Deus voluerit, & ſub Meſſia omnes gentes cum Iſraële coaleſcere in unum populum; non etiam mirum videri debet, quod Deus ſpeciatim non prædixerit per Prophetas, quid illis in populo, qui Meſſiam eſſent rejecturi, eventurum foret; ſed id reſervaverit Meſſiæ, & Prophetis Novi Teſtamenti ab ipſo mittendis.

Nulla in ſententia mea eſt repugnantia.

Quomodo autem *ſententia mea in verbis implicari videatur*, uti Vir Doctiſſ. contendit, ego neutiquam videre poſſum. Quæ enim eſt repugnantia, quod Deus Judæos incre-

incredulos ob infidelitatem in Messiam rejiciat, & pro populo suo dilecto amplius non habeat, quamdiu in infidelitate sua perseverant; sed gentes in Christum credentes in illorum locum assumat, & cum iis qui ex Judæis crediderunt in unum populum conjungat; & nihilominus decreverit, respectu Patrum ex quibus orti sunt, certo quodam tempore gratiam suam erga eos renovare, & luculentam præbere occasionem, ut ab indurationè sua liberentur, & Messiam suum nimis diu rejectum tandem agnoscant, atque ita salutem consequantur? Nulla hic est repugnantia. Sequitur quidem, Deum non ita absolute eos rejecisse, ut nunquam eos ad resipiscentiam admittere nolit: non autem, quod dum & quamdiu Christo infideles sunt, dilectus Deo populus maneant.

CAPUT VI.

De præsenti Iudæorum dispersione, & qua ratione in ea ut populus separatus subsistant.

HIc porro prolixum Vir Doct. instituit discursum, quo probare contendit, dispersionem hanc Judæis non obtigisse propter infidelitatem in Messiam: Qui discursus hæc complectitur: *Judæos, quamdiu legem Mosis servant, afflictiones & dispersionem sustinere: quando autem deserta lege alteri se addicunt religioni, qualiscunque illa sit, sive Ethnica, sive Mahomethana, sive Papistica, sive etiam revera sint athei, statim communem populi Judaici miseriam evadere, & eandem cum religionibus illis & populis quibus miscentur fortunam experiri.* Inde concludit, *Judæos adhuc à Deo ut populum peculiarem conservari, & paterne castigari, ut tandem glorioſe in terram suam restituantur.* Verum respondeo; agnoscere hic debere Virum Doctiss. discrimen, quod ipse antea bene observavit, inter Judæos, quatenus antea constituerunt per separationem divinam, & adhuc constituere volunt, populum quendam & rempublicam ab aliis totius terræ populis separatum: & inter Judæos, quatenus singuli seorsim spectantur. Deinde & inter judicium quod Deus exercet in hoc sæculo; & inter judicium illud universale, quod Deus exercebit in sæculo futuro. Singuli seorsim à Deo in sæculo futuro, una cum omnibus hominibus judicabuntur, Deusque in illo judicio singulis pro ratione fidei ac operum suorum retributurus est. Et hoc judicium potissimum & ante omnia spectandum est, quando de judicio divino agitur. Spectati vero ut populum & rempublicam constituentes, proprie judicantur in hoc sæculo, & ob peccatum toti genti commune: Pænaque illa non tam est singulorum, quam proprie totius gentis, & singulorum non alia ratione, quam quatenus considerantur ut partes gentem istam constituentes. Oportet itaque grave aliquod esse crimen, aut crimina, toti genti commune, ob quod ea diuturnam hanc dispersionem sustineat.

Pœna vel est totius populi, vel privati cujusque.

Nos Christiani dicimus, præter alia peccata, ipsis cum reliquis hominibus communia, cri-

Causa pœnæ populi est rejectio Jesu.

crimen populi universale esse rejectionem & crucifixionem Messiæ, gratia divina ipsis ad salutem suam missi.

Jesus est rejectus à toto populo, generatim.

Respondet Vir Doct. ***crucifixionem Jesu fuisse tantum crimen judicum illius temporis, & paucorum qui Hierosolymis vixerunt.*** Resp. 1. Fuit crimen supremi Senatus Judæorum, qui in judicio suo totum repræsentat populum. 2. Populus Judaicus judicium illud approbavit, non tantum incolæ Jerusalem, sed & ex omnibus civitatibus & regionibus, qui illuc ut Pascha celebrarent confluxerant. 3. Post resuscitationem Jesu Christi Apostoli missi sunt ad omnes Judæos, in quascunque gentes dispersos, iisque Euangelium prædicarunt, idque divinissimis miraculis confirmarunt: Verum tantum abest, ut id receperint, & Senatus sui crimen condemnarint, ut ***Apostolos pugnis & verberibus*** (ut ipse ait Vir Doct.) ***è Synagogis suis exturbarint***, quin & acerrime persecuti sint; atque ita approbatione judicii, quod Senatus ipsorum contra Jesum Christum tulit, ejusdem se reos constituerunt. Neque eversa est Judæorum respublica, nisi postquam Euangelium omnibus quaquaversum Judæis prædicatum, & ab iis rejectum esset; ne quisquam se ob alterius crimen, aut totum populum ob Hierosolymitanorum solummodo crimen (uti hic facit Vir Doct.) puniri conqueri posset. Idque juxta vaticinium Servatoris nostri Jesu Christi, *Matth.* XXIV. 14. ***Et prædicabitur hoc Euangelium regni in universo orbe*** (quousque nempe Judæi sunt dispersi) ***in testimonium omnibus gentibus***; (quod nempe non ob crimen solum Hierosolymitanorum, sed totius populi inter omnes gentes dispersi, templum & respublica evertatur) ***& tunc veniet consummatio.***

Condemnationem J. Christi hodierni Judæi approbant.

Et provoco ad Viri Doctiss. & omnium Judæorum conscientiam, an non & ipsi sententiam Synedrii sui contra D. Jesum latam etiamnum approbent? Sane contendit Vir Doct. *Quæst.* III. *Num.* VII. *pag.* 108. *Quæs.* IV. *Num.* II. *pag.* 120. ***D. Jesum in se ipsum, ut verum Deum Israëlis fidem exegisse, Dei omnipotentiam sibi arrogasse, se Deo æqualem prædicasse, & quidem falso.*** Provoco nunc ad ipsius conscientiam: an exinde alia possit deduci sequela, quam ipsum jure à Synedrio esse damnatum? Quin imo Vir Doct. ad *Quæst.* III. *Num.* VIII. *pag.* 109, 110, 111. contendit, ***Prophetam*** (imo ipsum Messiam) ***si seipsum Deum Israëlis esse affirmasset*** (quod hic Domino Jesu adscribit) ***& plurimis confirmaret miraculis, jure esse lapidandum.*** Itaque & approbatione sua Vir Doct. etiam se criminis, si quod in judicio isto est, quod sane maximum est, participem facit. Quod vero Vir Doct. addit, quod ***de Christi morte certam huc usque notitiam non habuerint Judæi, ac proinde an justa vel injusta fuerit, penitus ignorent.*** uti &, quod ad *Quæst. primam Num.* IV. *pag.* 54. ait, quod ***Judæi Christum nec percusserint, nec malum aliquod influxerint, sed Romani***, non credo ipsum serio dicere, sed quia judicavit aliquatenus argumento suo inservire: Cum si ullius rei, crucifixionis profecto Jesu Christi certa & minime fallax notitia habeatur. Nec convenit cum iis, quæ, pro more suo oblitus eorum quæ alibi scripsit, in scripto ejus leguntur ad *Quæst.* III. *Num.* V. *pag.* 106. ubi expresse dicit, quod Judæi ***Christum crucifigendum tradidere***, &, ***Romanorum potentiam timentes, eum ipsis puniendum dedere.*** Si autem ignorant, an justa fuerit ejus cædes, aut injusta, præcipites nimis sunt hodie in eo, ut falso propheta, condemnando, seu rejiciendo. Quod vero præmittit, Judæos ***ex Josepho & suis antiquis scire, quod eo corrupto tempore, labente jam Republica, aliqui seductores & falsi Prophetæ, qui populum commovebant, fuerunt à Romanis variis suppliciis interfecti, quorum sequaces profugi per Samariam, Idumeam, &***

alias

alias regiones vagabantur: Eo ipso animum suum qualis sit contra Dominum Jesum, utcunque eum passim sollicite tegere conatur, nimis manifeste prodidit. Quoniam enim ignorantiam prætendens eorum quæ Christo contigerunt, ait, *illo tempore fuisse seductores & falsos prophetas qui populum commovebant*, eo ipso Dominum Jesum, siquidem nos eum illo tempore crudeliter interemptum affirmamus, seductorum & falsorum prophetarum, qui populum commovebant, non minimum fuisse insinuat, & ut talem merito supplicio affectum. Et quicquid animum suum dissimulare conatur, nimis aperte hic eum prodit, & se speciatim D. Jesum designare indicat, dum ait, *eorum sequaces profugos per Samariam, Idumeam, & alias regiones vagatos esse*: Quod in D. Jesu discipulos esse dictum vel ipsi cæci videant. Quare non est, quod Vir Doct. tam aperte D. Jesum ut seductorem condemnans, populum suum ac majores, per quorum traditionem odium contra D. Jesum tenellis filiorum animis instillatur, à cæde D. Jesu insontes esse prætendere possit.

Cur non & alii populi Christum rejicientes perinde puniantur.

Sed quærit Vir Doct. *cur non & alia gentes, quæ Mahometismum & Gentilismum profitentur, & non minus Christianis sunt infensa quam Judæi, ob crimen istud non æqualiter puniantur, ac Judæi?* Resp. 1. Quod Mahomethanos attinet, licet infesti sint Christianis, non tamen Christum blasphemant; verum illum ut Prophetam eximium & Deo maxime charum in pretio habent; licet illi suum Mahomethem præponant: Alia itaque longe eorum quam Judæorum est ratio. 2. Quod omnes simul attinet, omnium longe diversa quam populi Judaici est conditio. Quod antequam ostendamus, paucis præmonendum est: Quod, sicut excidium populi iræ divinæ contra illum signum est, non perinde populi ullius terrena fælicitas amoris divini sit indicium. Tolerat siquidem Deus impios, imo iis aliquando ut flagellis utitur, quibus alterius populi, non quidem gravius, fortasse minus, attamen vere peccatoris, impietatem ulcisci cupit: Illis ergo fælicitatem largitur, non ut sibi dilectis, sed iræ suæ executoribus, & impii populi quem punire vult carnificibus; donec tandem ipsi scelerum suorum mensuram impleant, & eo, quo Deo supremo omnium judici visum est, tempore eorum pænas luant. Licet ergo gentes illæ floreant, non propterea sequitur Deo esse gratas. Hisce præmissis, dico peculiarem gentis Judaicæ esse rationem. Deus in Abrahamo gentem illam sibi segregavit ab omnibus aliis terræ populis; in eaque purum sui cultum instituit, illius populi, ut ab aliis separati, statui accommodatum. Promisit illi populo Messiam, sub quo omnes gentes ad veri Dei notitiam essent perducendæ, discrimen illud populorum abolendum, & ex Judæis & gentibus una erigenda Ecclesia. Populus ille, (quem Deus per Mosen & Prophetas passim incusat, quod duræ cervicis fuerit) variis peccatis, quin & idololatriâ, gravissime ac sæpius Deum offendit: Prophetas ad se missos indigne tractavit ac contumelia affecit. Tandem in captivitatem septuaginta annorum Babylonem est abductus. Exinde gratia divina liberatus, in nova scelera relapsus est, ac, ad complementum mensuræ impietatis suæ, Messiam ad se missum ut blasphemum condemnavit. Ad pænitentiam invitatus ab Apostolis ipsos flagris cecîdit, ejecit, persecutus est, seque insanabilem ostendit. Quid simile in ullo populo reperies? Adde, quod Deus, ut ostenderet se populorum discrimen nunc velle abolitum, templum totamque remp. evertit, noluitque ut populus ille contumax ulterius ut populus sibi peculiaris & præ aliis dilectus glorioſe subsisteret.

Cur Judæi participes sint sortis illius populi, ad quem transeunt relicto Judaismo.

Hinc jam per se patet ratio, cur Judæi, relicto Judaismo, & ad quamcunque religionem transeuntes, non amplius communem populi sui calamitatem sustineant, sed communem cum populo, cui se adjungunt, in hoc mundo sortem experiantur: Quia quæcunque pars populi, necessario particeps est commodorum vel incommodorum toti populo communium; & quicunque se à populo, cujus pars fuit, segregat, & alii se adjungit, etiam à communi populi illius sorte eximitur, & commodorum populi, cui se partem facit, fit particeps. Inde tamen non sequitur, si qui sint impii, aut etiam, quod diffiteri nolim, athei, quod Deo gratiores sint, quam cum essent Judæi; mutatio enim illa status in hac terra vel fælicioris vel infælicioris, amoris vel odii divini signum non est erga hunc aut illum in particulari: Sed pro ratione majoris vel minoris impietatis Deo etiam plus minusve exosus est, illiusque condignam in futuro sæculo pænam sustinebit.

An conditio Judæorum deterior sit, quã aliorum impiorum.

Atqui, ait Vir Doctiss. *sic Judæi conditionis forent deterioris, quam ejusmodi impii homines, quia in hac & in altera vita pœnas luent.* Resp. Pœnæ, quas in hac vita luunt Iudæi, sunt pœnæ populi totius, non proprie privatorum. Miseria populo toti est, extorrem esse è patria sua, alterius imperio subjectum, nullamque habere Rempublicam suo jure suisque legibus constitutam. Verum quod privatos, seu unumquemque è populo attinet, potest conditio eorum extra patriam non minus esse fælix & commoda quam in ipsa patria. Et sane, si singulorum inter Iudæos conditionem inspiciamus, omnia quibus alii gaudent ipsis concessa videbimus. Divitias & reliqua hujus vitæ commoda pari cum aliis hominibus sorte & mensura possident, & si qua sit differentia, opulentiores ipsis, inter quos vivunt, Christianis nonnunquam reperiuntur: replentur voluptatibus hujus carnis; nullumque est voluptatis genus quo se destitutos conqueri possint. Videamus communem Iudæorum in hac civitate sortem: an miserior Iudæi generatim spectati quam Christiani, respectu hujus vitæ commodorum, est conditio? Ita & in aliis regionibus: Quin & in ipsa Hispania, ubi inquisitio viget, an non divitiis abundant, genio indulgent, vitam in deliciis degunt, adeo quidem, ut licet ab inquisitione tuti non sint, tamen inde, præter paucos, forte magis quam reliquos periculo expositos, avelli nequeant? Quin & *in variis regionibus*, uti Vir Doctiss. ait, *Judæi parum minus quam omnimoda libertate gaudent.* & ad *Quæst. III. num. IV. pag.* 103. ait. *Nec sumus semper adeo abjecti, ut plurimi Christiani nobis non invideant. Fere omnes reges Christiani nostris hominibus pro principalioribus officiis agendis utuntur.* Et quæ ibi plura addit. Quæ illos premit miseria, totius populi, quatenus populum constituunt, communis est.

Non habentur adhuc à Deo populus separatus ac dilectus.

Sed *exinde liquet*, ait Vir Doct. *quod ut peculiaris populus à Deo adhuc habetur, & speciali providentia ab eo affligitur, & ut affligat & postea redimat, divinitus conservat, & separatum ab omnibus subsistere vult.* Ego fateor quidem, aliam illius quam reliquorum populorum esse conditionem: Non autem, quod Deus cum adhuc habeat ut populum peculiarem & sibi præ reliquis dilectum, quemque separatum ab omnibus aliis populis subsistere vult: Quoniam, uti vidimus, Deus populorum discrimen jam abolevit. Quod itaque populus ille nunc etiamnum separatim subsistit, non est, quia Deus separationem hanc approbat; sed quia ille separatus esse vult, & separationem, quam Deus abolitam cupit, per inobedientiam suam continuare. Quia itaque sua separatione non

solum

ſolum ſe ab Eccleſia Dei, ad quam fœderis ſui promiſſa pertinere Deus nunc declaravit, ſegregat, ac cum eâ nihil commune habere cupit; ſed & ſe ſolum Dei populum dilectum, & præ aliis mundi nationibus Deo charum oſtentare cupit, Deus ob ingratitudinem tantam erga ſe & Meſſiam à ſe miſſum, populum iſtum rejecit, & pro populo ſuo habere non vult: ſed in exemplum omnium gentium punire, ideoque inter omnes gentes diſpergere, ut oſtendat illum, ut populum & corpus politicum conſtituentem, quamdiu in contumacia ſua perſeverat, conſervari ſolummodo in pœnam, ut impietatis ſuæ ſupplicium luat. Iſta autem rejectio non ita eſt abſoluta, ut ſit ſine omni ſpe reſtitutionis; ſed propter patres ipſorum Abrahamum, Iſaacum & Jacobum, &c. quorum pietas Deo ſummopere grata fuit, conſtituit Deus, poſtquam plenitudo gentium in Eccleſiam intraverit, novam ac majorem illis offerre gratiam; non ut in terram ſuam reducti & priorem rempublicam conſtituentes totum cultum ceremonialem, prout à Moſe inſtitutus fuit, denuo obſervent: Sed ut Chriſtum ejuſque fidem amplectantur; cujus virtute plurimi procul dubio depoſita infidelitate Chriſto nomen daturi, atque ita denuo Eccleſiæ ſeu populo Dei inſerti per fidem in J. Chriſtum, unicum totius mundi Servatorem, ſalutem conſecuturi ſunt. Recte ergo dixi, quod poſt revelatum Euangelium Deus populum ſuum Meſſiæ regendum tradidit, declaravitque illos ex populo Iudaico, qui in Chriſtum credunt, una cum credentibus ex quacunque gente, ſuum eſſe populum, cui deſtinata ſit ſalus: incredulos vero in populo Iudaico, qui hactenus populus ipſius peculiaris fuit, non amplius in populo cenſeri, & in contumaciæ ſuæ pœnam, quatenus peculiarem adhuc populum conſtituere cupiunt, omnibus in exemplum graviſſime puniri. Et cum id per Meſſiam quem miſit effectum det, recte dixi, quod populum ſuum Meſſiæ regendum tradidit. Reductio enim illa Judæorum in terram Canaan, & reſtitutio cultus ritualis ſub Rege Meſſia, cui omnes nationes terræ obedire debent, & eandem religionem amplexi Deum Iſraëlis in templo Hieroſolymitano colere, prout ad literam promiſſiones de Meſſiæ regno intelligit Vir Doctiſſ., plane impoſſibilis eſt. Nam ſi omnes populi terræ obſervare debent legem Moſaicam, quomodo poſſibile erit, omnem ſobolem maſculam ter in anno coram Deo Hieroſolymis comparere? Cogita locorum diſtantiam, & colentium numerum, & videbis, centeſimam hominum partem non poſſe congregari, ut ritè & ſecundum præcepta Moſaica Paſcha celebrare poſſit; multo minus omnes illi, quos Vir Doct. exſpectat, Meſſiæ ſubditi.

Quare quæ nunc populo Iudaico, quatenus populo ſeparato, eveniunt, non per Veteris Teſtamenti Prophetas, quorum vaticinia ad Meſſiæ uſque tempora tantum pertingunt, & fælicem eum recipientium ſtatum deſcribunt, prædicta ſunt: (Omnia enim ab ipſis prædicta captivitatem concernentia ante oſtendimus olim impleta, & quidem ſecundum literam & ſignificationem propriam verborum, prout à Prophetis accipi ſolent:) ſed à Domino Ieſu, qui non tantum horribile Hieroſolymæ, cum adhuc floreret & nemo ejus caſum ne ſuſpicaretur quidem, excidium prædixit; ſed & præſentem hanc populi calamitatem plene deſcripſit, Luc. XXI. 24. *Et cadent in ore gladii; & captivi ducentur in omnes gentes, & Jeruſalem calcabitur à gentibus; donec impleantur tempora nationum.* Adeo ut præſens populi Judaici ſtatus & miſeria, quouſque Chriſto increduli ſunt, indubitatum divinitatis Euangelii ſit documentum.

Diſperſio præſens ejus prædicta per D. Jeſum, Luc. XXI. 24.

Addi-

Sensus Rom. xi. 25, 26.

Addidit Apostolus Paulus *Rom.* xi. 25, 26. distinctiorem Prophetiam, de nova gratiæ oblatione Judæis post introitum gentium in Ecclesiam à Deo exhibendæ, per quam converti & salvari possent. Quod non dixit Apostolus, uti Vir Doctiss. criminatur, *quia videbat, quod illa redemtio absque Israëlis felicitate, omnino à promissa per legem & Prophetas differebat, nec adhuc cum ea similitudinem aliquam habebat; ut satisfaceret gentibus non ita in sacris literis instructis:* Nullo modo: nam in eadem illa Epistola admodum nervose contra Iudæos disputat, & omnibus ipsorum objectionibus solidissime respondet, nihilque in hac spirituali Christi redemtione, gentium fidelium in populum Dei assumtione, & Iudæorum ob infidelitatem rejectione, esse ostendit, quod non optime cum promissis divinis conveniat: Sed id dixit ex certa revelatione, qua ipsi Dominus mysterium hoc præ aliis revelaverat, & ut cohiberet gentium elationem animi, ne se supra Iudæos efferrent, quasi ipsis in locum Iudæorum adscitis, ita penitus & in sempiternum Iudæi essent rejecti, ut nulla unquam restitutionis in gratiam Dei spes supereesset. De terreno autem regno ne verbum quidem occurrit apud Apostolum.

Quomodo Judæi adjungendi sint, non gentibus, sed Judæis.

Sed objicit Vir Doct. *hac ratione Israëlem adhæsurum populis terræ, cum contrarium Prophetæ prædicant, quod gentes tempore redemtionis sint adhæsuræ Israëli.* Sed hæc facili negotio conciliari possunt. Euangelium primo prædicatum fuit Israëli: Licet primores ac eorum exemplo maxima populi pars id rejecerit, non exiguus tamen credentium fuit numerus ex Iudæis, qui primitivam constituerint Ecclesiam Christianam. Ad hanc Ecclesiam, ex solis Iudæis collectam, aggregati sunt fideles ex gentibus, & cum illis coaluerunt in unum populum Dei seu Ecclesiam, juxta Prophetarum vaticinia, & Israëli sunt inserti. Postquam autem plenitudo gentium in Ecclesiam intravit, Deus respiciet denuo Iudæos hactenus incredulos, & ob incredulitatem rejectos, ac nova atque abundantiore gratia illustratis luculentam dabit occasionem in Christum credendi, ut per fidem denuo Ecclesiæ illi ad quam gentes sunt congregatæ inserantur. Sic non proprie adjunguntur gentibus, sed Ecclesiæ ex Iudæis collectæ, cujus rex ex stirpe Davidis est caput, & ad quam etiam gentes congregatæ sunt.

Æqualis data est gratia Judæis ac gentibus.

Sed putat Vir Doctiss. *non id esse magni momenti, prius vel posterius Euangelium annuntiatum esse; sed totum negotium consistere in gratia ad credendum efficace, quam Deus Judæis non dedit, potius gentibus, uti Christiani credimus.* Sed vero, quid de gratia illa efficace statuendum sit, antea vidimus. Major gentibus data non est gratia, quam Iudæis; quod vero gentes promptiores fuere ad credendum quam Iudæi, in causa fuit major in Iudæis perversitas & animorum obstinatio, qua se obfirmabant, ne hominem à Synedrio suo ut blasphemum damnatum, ac ignominiosa crucis morte peremptum, Messiam crederent à Deo missum, ejusque miracula, quod summæ impietatis fuit, potius dæmoniorum principi adscriberent, quam virtute Dei facta agnoscerent. Eadem obstinatio in causa fuit, cur *Apostolos verberibus ac pugnis è Synagoga ejicerent*, licet ipsorum miracula, Mosis, quæ in eductione ex Ægypto facta sunt, longe superaverint, uti antea vidimus. Illam itaque gratiam, qua multi ex Iudæis & postea gentes conversæ sunt, primum populo Iudaico fuisse exhibitam, neque translatam ad gentes, nisi postquam à populo generatim fuit rejecta, magnum est privilegium. Eo enim Deus ostendit, bona Euangelii, quæ Messias adferebat, prius destinata Iudæis, & non

& non communicanda gentibus, niſi poſtquam Iudæi per fidem in Meſſiam illorum fuiſſent participes facti. Cum vero per infidelitatem ea reſpuiſſent, gratia ita indigne conculcata ab ipſis fuit ablata ac tranſlata ad gentes. Videmus hic in omnibus magnum Iudæorum præ gentibus privilegium.

CAPUT VII.

De ſenſu Prophetiæ Danielis Cap. IX. verſ. 24, 25, 26, 27.

TAndem addidi, ut etiam ex Prophetis Viri Doctiſſ. objectionem diluerem, Meſſiæ mortem etiam à Prophetis fuiſſe prædictam. Hunc in finem duo allegavi loca, *Eſa.* LIII. & *Dan.* IX. Regerit hic Vir Doct. quod antea dixerim, ***Deum Meſſiam terrenum revelaſſe, & quod oportuerit, ut ſic populus intelligeret & crederet.*** Quid & quo ſenſu dixerim, in præcedentibus fuſe declaravi. Inde colligit, quod ſequatur, ***Judæos illos textus aliter intellexiſſe, ac nunc ab ipſis exigitur; aut quod utrumque compatibile crederent, terrenum Meßiæ regnum, & ſummam illius à populo deſpectionem, & infandam necem.*** Reſp. Quoniam Judæi terrenum Meſſiæ regnum exſpectarunt, manifeſtum eſt, quod loca illa non plene nec perfecte intellexerint, ſed obſcuritatem in eo deprehenderint, ex qua plene ſe extricare non poterant: Neque id mirum; cum ea Prophetiarum ſit natura, ut ante ſui impletionem aliqua laborent obſcuritate, quæ per earum impletionem, quæ certiſſima Prophetiarum interpretatio eſt, tollitur. Exſpectarunt ergo Meſſiæ regnum terrenum; legerunt Prophetias de Meſſiæ morte: agnoverunt hic difficultatem, & hæſitarunt circa genuinum Prophetiarum ſenſum, cujus evolutionem ſtatuto tempore per ipſarum impletionem à Deo exſpectarunt. Omnibus autem impletis, jam, ſi præjudicia deponunt, rectius genuinum Prophetæ ſenſum, ejus verba conferendo cum eventu, qui ipſis (teſte ipſo Viro Doct. ad *Quæſt I. Num. IV.*) exactiſſime reſpondet, dijudicare & agnoſcere poſſunt. *Senſus Eſa. LIII.*

Quod ipſa loca attinet; in præcedentibus refutata ſunt, quæ Vir Doct. contra *Eſa.* LIII. *Caput.* excepit, & hic repetit. Itaque hic conſiderabimus ſolummodo nobilem illum locum *Dan.* IX. 24, 25, 26, 27. *Septuaginta hebdomades deciſæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper civitatem ſanctitatis tuæ, ad conſumendum prævaricationem, & ad ſigillandum peccata, & ad expiandum iniquitatem, & ad adducendum juſtitiam ſæculorum, & ad ſigillandum viſionem, & Prophetam, & ad ungendum ſanctitatem ſanctitatum. Et ſcies & intelliges ab exitu ſermonis ad reverti faciendum, & ad ædificandum Ieruſalem uſque ad Meſſiam ducem hebdomadæ ſeptem & hebdomadæ ſexaginta duæ, & redibit, & ædificabitur platea & foſſa, & in angustiâ temporum. Et poſt hebdomadas ſexaginta & duas excidetur Meſſias, & non ei: Et civitatem & ſanctitatem corrumpet populus ducis venturi, & finis ejus in inundatione, & uſque ad finem belli deciſæ deſolationes. Et roboravit pactum multis hebdomada una: & dimidio hebdomadæ ceſſare faciet ſacrificium & munus, & ſuper alam abominationum ſtupefaciens, & uſque ad conſummationem, & deciſam* *E. Dan. IX. 24. 25. 26. 27.*

deciſam effundet ſuper ſe obſtupeſcentem. Quo Chriſtiani non tantum Meſſiæ mortem, ſed & definitum tempus intra quod à Deo mittendus fuit, prædici contra Judæos conſtanter urgent.

Diſcrepantia Chriſtianorum circa initium & finem hebdomadarum.

Objicit hic primo Vir Doctiſſ. diſcrepantes Doctorum Chriſtianorum de genuina loci hujus explicatione ſententias. Verum ſuppoſito id ita ſe habere, quid exinde concludet ? Locum hunc de Meſſia nihil quicquam prædicere ? Sine ullo fundamento. Non enim Chriſtiani dubitant, an in Prophetia Danielis prædicatur tempus intra quod Meſſiæ adventus determinatus fuit, & ipſius cruenta mors : in eô omnes conſentiunt: Sed hærent, unde hebdomadarum initium ſit ſumendum : Quia enim Angelus dicit *ſeptuaginta hebdomadas eſſe definitas ſuper populo*, earumque initium inchoandum ab exitu verbi ad reædificandum Jeruſalem ; duplex autem ad reædificationem mandatum prodiit, unum à Cyro, alterum ab Artaxerxe, incerti ſunt, à quo mandato numerandi initium faciendum ſit : Difficultatem auget, quod plures eô nomine inter Perſas regnaverint reges ; & hiſtoria ſacra, quæ hic brevis admodum eſt, ex collatione cum hiſtoria profana, non ita facile illuſtrari poteſt. Unde ſequitur, diſcrepantes etiam eſſe debere ſententias de exacto harum hebdomadarum fine.

Judæorum, circa Meſſiam ibi prædictum.

Verum non minor eſt Doctorum Judæorum de genuina hujus Prophetiæ interpretatione ſententiarum diſcrepantia : Quia enim hic per *Meſſiam* illuſtrem illum Meſſiam filium Davidis intelligi nolunt, neminem, cui quæ in hac Prophetia prædicuntur applicari poſſint, reperire queunt. Hinc in ſententias valde diverſas aberrarunt. Rabbi Salomon intelligi vult Cyrum, & poſtea, mutata opinione, Agrippam : Rabbi Levi ſummum Sacerdotem Jehoſuam : Rabbi Aben-Eſra Nehemiam. Rabbi Saadiah Gaon, Darium. Vir Doctiſſ. aliam, uti mox videbimus, explicationem excogitavit. Verum quicquid ſit de Doctoribus Chriſtianis, omnes conſentiunt, circa nativitatem aut mortem Domini, aut excidium urbis ac templi, haſce hebdomadas terminari.

Interpretatio Viri Doct.

Et Vir Doct. ipſe locum ita interpretatur, *totum hoc tempus Iſraëli conceſſum ut reſipiſceret*, &c. *& ſic Scriptura Prophetica de univerſali populi redemtione impleretur*: Quæ univerſalis redemtio cum per Meſſiam peragenda ſit, quomodo evadere poteſt, non etiam hîc Meſſiam reſpici ; & ſicut Deus determinavit ſeptuaginta hebdomadarum ſpatium, quo elapſo *univerſalis populi redemtio* debuit peragi, non etiam ſimul intra illud ſpatium determinaverit Meſſiæ adventum, ſine quo redemtio illa fieri non potuit? Et hoc eſt quod nos Chriſtiani ſemper ex hoc loco contra Judæos urgemus. Sed addit Vir Doctiſſ. *Deus etiam prædixit, quod cum populus aliter facturus eſſet, ac Deus exigebat, aliter ei etiam debebat contingere : quod per capitis ſeriem uſque ad extremam ruinam depinxit.* Poſſem hic jure regerere, quod Vir Doct. in initio hujus *Num. VI.* mihi objicit : *Certe non fuit chariſſimo populo peculiaris favor, ipſi concedere ſpatium quingentorum circiter annorum intra quod reſipiſcentiam ageret, totum negotium conſiſtebat in gratia efficaci, cujus virtute infallibiliter ad reſipiſcentiam adducti fuiſſent : hanc autem Deus illi non dedit ; ſed ſolummodo inefficacem, qua conceſſa infallibiliter in peccatis abſque reſipiſcentia perſeveraturum eſſe ſciebat.* Cum itaque, ut ex eventu liquet, Deus decreverit (juxta explicationem Viri Doctiſſ.) non niſi inefficacem illi dare gratiam, quomodo tempus illud ad finiendum peccatum & prævaricationem datum fuit ; cum potius,

potius, juxta hanc ſententiam, indultum ſit, ut interea peccata ſua populus augeret, & defectu gratiæ divinæ efficacis impietatis ſuæ menſuram implens ad excidium ſummopere deplorandum præpararetur?

Verum ut Prophetiæ hujus ſenſum penitius percipiamus, inquirendum, quis hic per *Meſſiam* intelligatur. Per *Meſſiam ducem* Vir Doct. ait *Danielem non intelligere Meſſiam filium Davidis, ſed primum Sacerdotem, qui cum & poſt Nehemiam regnavit, utrumque jus & Eccleſiaſticum & quaſi Regium in populum exercens; qui ideo vocetur* Dux, & Unctus: *Quo mixto Sacerdotum regimine populus per ſexaginta duas hebdomadas variis cum fortunis perſeveravit; tandem in medio ſeptuageſimæ ultimo Sacerdote Ananeo occiſo, additur*, & non ei, *id eſt, non amplius ſucceſſor aliquis fuit; iſque appellatur ſimpliciter* unctus, *non* princeps, *quippe jam à pluribus annis regiam poteſtatem Herodiana domus occupaverat.* Multa in hac explicatione ſupponuntur, quorum quædam veritati hiſtoriæ manifeſte contraria ſunt, quædam valde incerta, & probatu impoſſibilia. Primo enim per *Meſſiam ducem* intelligit primum Sacerdotem, eumque ait cum Nehemia, poſt elapſas ſeptem ab egreſſu verbi ad reædificandum hebdomadas, regnaſſe. Atqui primus Sacerdos fuit Jeſus ſeu Joſua, qui rediit cum Sorobabele, & mox, cum populus rediiſſet, Pontificatum geſſit; *Eſd.* III. 2. v. 2. Nehemias autem invenit Eliaſibum Pontificem, *Nehem.* III. 1. qui fuit tertius, & Jeſu nepos, *Nehem.* XII. 10. Non ergo, juxta Viri Doctiſſ. explicationem, primus Sacerdos poſt elapſas ſeptem hebdomadas demum reſtitutus eſt, nec proinde hic intelligi poteſt, per *Meſſiam ducem.*

Unctus non hic ſignificat primum poſt reditum ſacerdotem.

Secundo, ait, *primum illum Sacerdotem, & omnes eum ſequentes, ſpatio ſexaginta duarum hebdomadarum jus Eccleſiaſticum & quaſi regium ſimul in populum exercuiſſe.* Atqui primi illi Sacerdotes longa ſerie ſplendore illo quaſi regio plane deſtituti fuerunt: Vixerunt ſubjecti imperio regum Perſarum, & poſtea Syro-Macedonum: illud imperium demum initium ſumſit in Machabæis; uti in *Joſepho lib.* XI. XII. XIII. *Antiq. Judaic.* clare legere licet: Atqui inter Nehemiam & Judam Machabæum interceſſerunt circiter trecenti anni. Hæc itaque Viri Doct. explicatio nullo modo cum hiſtoriæ veritate conciliari poteſt. Ne jam addam, non poſſe cum communi Judæorum opinione de duratione templi ſecundi hunc Viri Doct. calculum componi. Statuit enim poſt elapſas ſeptem hebdomadas, ad necem uſque ultimi Sacerdotis elapſas ſexaginta duas hebdomadas cum dimidia, & in fine ultimæ templum exciſum: interceſſerunt ergo inter templi reſtaurationem (etiamſi concedamus illud eo demum anno reædificatum) & ejus excidium ſexaginta tres hebdomadæ, ſeu anni quadringenti quadraginta & unus: Communis autem Judæorum opinio fert, quam etiam recenſet Rabbi David Gantz in ſua Chronologia ſacro-profana, ad annum IↃ CCCXXVIII. millenarii quarti, templum ſecundum ſtetiſſe annis quadringentis & viginti: Itaque diſcrimen hic eſt annorum viginti & unius. Non hoc annotarem, niſi Judæi, quando de hac prophetia contra Chriſtianos diſputant, ita moroſe urgerent, ipſum annum præciſe indicandum eſſe quo hebdomadæ hæ finiantur, contendantque, niſi illæ præciſe eodem anno quo Chriſtus occiſus eſt, finiri comprobentur, nihil exinde concludi poſſe. Itaque ut & perinde ipſorum calculus exacte reſpondeat, æquum eſt. Quæ omnia hanc Viri Doct. interpretationem evertunt.

Nec is habuit cum pontificatu quaſi jus regium.

Explicationes Viri Doct. refelluntur.

Sed & alia ſunt in illius explicatione valde obſcura, incerta ac dura. Ac primo quidem, quod per *Meſſiam ducem* velit ſignificari alium, quam per *Meſſiam* ſimpliciter nominatum: Cum orationis non interrupta connexio omnino unum eundemque ſignificari ſuadeat. Si dicat, unicuique diverſum temporis intervallum attribui, unum dici compariturum poſt *ſeptem*, alterum exſcindendum poſt *ſexaginta duas* hebdomadas: Dico id ex textu probari non poſſe: ſed commodius utrumque numerum in unum debere conjungi, ita ut ab egreſſu verbi uſque ad Meſſiam elapſuræ dicantur hebdomadæ ſeptem & ſexaginta duæ. Neque hoc abhorret à Prophetarum ſtylo, qui quandoque numerum integrum in particulas ſecant; ut *Ezech.* XLV. 12. ***Viginti ſicli, & viginti quinque ſicli, & quindecim ſicli, minam faciunt.*** Adde quod Vir Doct. qui tam graviter circa hiſtoriæ veritatem & temporum ſupputationem erravit, deprehenſo ſuo errore, non poterit aliquem aſſignare, in quem Prophetia hæc tempore hic deſignato complementum ſuum habuerit. Secundo: Durum etiam eſt, & valde incertum, abruptam hanc orationem, ***& non ei***, ſupplere, ***non amplius ſucceſſor aliquis fuit:*** Cum nemini extra partes conſtituto hæc ſuppletio in mentem ventura ſit; ſed diuturna meditatione ſit inventa, ut aliquod effugium pateat evadendi argumentum ex hoc loco ſolide deſumtum. Tandem, non minus contortum eſt, imo ipſi textui manifeſte repugnans, ***quod angelus prædixerit, datum populo ſeptuaginta hebdomadarum tempus ad reſipiſcentiam, ut Scriptura Prophetica de univerſali populi redemtione impleretur; & quod Deus prædixerit, quia aliter populus facturus erat, etiam aliter ei debebat contingere:*** Quod ſecundum Viri Doct. mentem aliud nihil ſignificat, niſi, quod Deus hoc tempus quidem miſſioni Meſſiæ præfixerat: ſed quia ſe non eſſent interea converſuri Judæi, rurſus illud diſtulerit. Nihil ſimile in textu ſacro occurrit: Dicit enim expreſſe Angelus, ***ſeptuaginta hebdomadas eſſe definitas.*** Et tantum abeſt, ut Deus Meſſiæ adventum diſtulerit ob non peractam pœnitentiam Judæorum, ut is ſit, vel fatentibus Judæis, adventus Meſſiæ finis futurus, ut Judæos convertat, ***cor lapideum auferat, & cor carneum eis det***, &c. quemadmodum Vir Doct. paſſim in ſuo ſcripto contendit. Itaque prædicit quidem Angelus populi peccatoris excidium; ſed ſimul Meſſiæ miſſionem, & indignam ejus necem.

Ab antiquis Judæis hæc prophetia eſt explicata de Meſſia.

Saltem Vir Doct. agnoſcere debet, hanc ſuam explicationem non clare contineri textus illius verbis: neque antecedentis temporis Judæi eum Prophetiæ hujus ſenſum cognoverunt: ſed contrarium plane: uti inter alios ex Joſephi hiſtoria liquet, qui *lib.* VII. *cap.* XII. *de bello Judaico* ait: *Quod Judæos maxime ad bellum excitavit, reſponſum erat ambiguum, itidem in ſacris libris inventum, quod eo tempore quidam eſſet ex eorum finibus orbis terræ habiturus imperium. Id enim illi quidem quaſi proprium acceperunt, multique ſapientes interpretatione decepti ſunt. Hoc autem plane reſponſo Veſpaſiani deſignabatur imperium, qui apud Judæam creatus eſt imperator.* Joſephus quidem oracula Prophetarum de Meſſia turpi adulatione & per violentam detorſionem de Veſpaſiano interpretatus eſt; ſed interim ex ipſius narratione liquet, Judæos ita intellexiſſe Prophetarum vaticinia, ut tempus adventui Meſſiæ deſtinatum tunc effluxerit. Et quodnam aliud fuit in Prophetis vaticinium, quod adventus ipſius certum tempus, quod quidem ante impletionem aliquatenus dignoſci potuit, prædeterminavit, præter hanc Danielis Prophetiam de ſeptuaginta hebdomadibus, quas jam aut completas eſſe, aut ſaltem ad

finem

finem vergere deprehendebant ? Ergo vaticinium hoc de Meſſiæ adventu acceperunt.

Refutatio explicationis Viri Doct.

Vir Doct. autem hic prædici vult, ***populo tempus hoc conceſſum ad reſipiſcendum, ut Prophetiæ de populi redemtione implerentur : ſed quia Deus præviderat, populum ſe non converſurum, ejus excidium hic prædici, ac per conſequens, propterea Meſſiæ adventum dilatum.*** Ita liquet, alio longe ſenſu vaticinium hoc ab antiquis Judæis acceptum ; & , ſi hic illius ſenſus fuiſſet, vere, ut Joſephus ait, ***ambiguum fuiſſet reſponſum.*** At hic agebatur de re maximi momenti, de adventu nempe Meſſiæ, populique per eum redemtione ; aut de adventus illius dilatione, & populi propter reſipiſcentiæ defectum extrema miſeria & excidio. Jam ego Viro Doct. repono ſuum argumentum, quo me in ſecundo ſuo ſcripto *pag.* 8. oppugnat, quando dixi Deum in Veteri Teſtamento per Prophetas munus Meſſiæ obſcurius propoſuiſſe, & in quo ſe triumphare putat : ***O quam bene, quam pie, quam miſericorditer Dominus Deus ſe geſſiſſet cum dilecto populo, ſi ſaltem ſemel in toto ſacro volumine clare & perſpicue prædixiſſet, propter non præſtitam à peccatis reſipiſcentiam Meſſiæ adventum, ultra tempus præſtitutum, differendum : Præſcivit Deus ob defectum genuinæ intellectionis hujus Prophetiæ populum temere bellum ſuſcepturum contra Romanos, idque bellum excidium & extremam calamitatem populo allaturum ; & tamen non aliud ipſis dedit niſi ambiguum & obſcurum oraculum, cujus interpretatione & ipſi in populo ſapientes decepti ſunt.*** Si hoc Vir Doctiſſ. putet conſentaneum eſſe providentiæ divinæ, qua continuo Deus circa populum ſuum dilectum verſatus eſt ; multo minus ab eâ alienum credat, quod Deus non plene Meſſiæ officium revelaverit, cum nondum plenam & diſtinctam illius fidem exegit ; ſed eam reſervaverit tempori iſti, quo diſtinctam illius fidem requiſivit.

Per Meſſiam hic intelligendus Meſſias ille eximius.

Quod autem Danielis vaticinium attinet, contendo ego, per ***Meſſiam***, eximium illum Regem, Davidis filium, qui per excellentiam ***Meſſias*** nominatur, intelligendum eſſe. 1. Quia præter eum nullus excogitari poteſt, in quem quæ hic de Meſſia prædicuntur quadrare poſſunt. Quod jam de ſummo Sacerdote ſub Nehemia evidenter ſatis oſtendi. Nec præter eum Vir Doct. alium reperire poterit. 2. Quia abſolute & per excellentiam vocatur ***Meſſias*** : quo non alius quam eximius ille promiſſus Meſſias ſignificari poteſt. Verum eſt, ***Meſſiæ*** epitheton aliis etiam in Scriptura attribui, ut Sauli regi, 1. *Sam.* XXIV. 7. XXVI. 23. Davidi, *Pſal* II. 2. LXXXIX. 39. Cyro, *Eſa.* XLV. 1. Joſiæ, ſive Sedeciæ, *Lament. Jerem.* IV. 20. Verum manifeſta eſt relatio ad aliquem, cujus in antecedentibus aut conſequentibus aliis verbis aut alio nomine fit mentio, & quem reſpici totus contextus demonſtrat. Verum hic abſolute & per excellentiam vocatur ***Meſſias***, & nec in antecedentibus, nec in conſequentibus ulla alicujus mentio fit, ad quem hæc denominatio reſpiciat. Is ergo intelligendus, qui per excellentiam ***Meſſias*** vocatur. His adde, quod Vir Doctiſſ. affirmet, promiſſum illum regem & redemtorem Iſraëlis ***nuſquam in Scriptura hoc epitheto Meſſiæ inſigniri.*** Mirum autem eſt, nomen hoc adeo invaluiſſe inter Judæos, ut jam regi illi proprium evaſerit, & tamen id in Scriptura nuſquam illi attributum reperiri. Quare omnino concludendum eſt, nomen iſtud ex vaticinio hoc Danielis profluxiſſe, in quo nomen hoc ***Meſſia*** abſolute acceptum de nullo alio interpretati ſunt antiqui Judæi, quam de Meſſia : & quia de ipſo hæc Prophetia unanimi omnium conſenſu accepta eſt, ideo ſub nullo alio nomine quam

Messiæ jam olim, & nunc à Judæis insignitum esse. Ex Euangeliis sane constat, *Messiæ*, seu *Christi*, nomen vulgatum admodum fuisse inter Judæos; eaque denominatio adhuc viget.

Omnia hic de Messia prædicta in J. Christo impleta sunt.

Quare si hic eximius ille Messias, uti jam probavimus, sit intelligendus, sequitur, etiam indignam illius necem hic prædictam. Quocirca oratio illa abrupta, *Messias exscindetur, & non ei*, ita commodius supplenda videtur, *& non ei* nocebit, *&*, (id est, sed) *populus cum duce venturo destruet civitatem, & sanctuarium, &c.* Quasi dicat Angelus: Occidetur quidem Messias; Verum id nequaquam ei nocebit, aut regnum ejus disturbabit; quoniam (ut eventus docuit) ex morte resuscitabitur, & in cælos ad dextram Dei Patris exaltatus regnum obtinebit in æternum: Sed ipsi interfectores gravissimas cædis illius pœnas luent, quoniam dux, nimirum Vespasianus ac filius ejus Titus, cum validissimo exercitu adveniet, & templum ac civitatem exscindet, totumque populum ex terrâ suâ penitus eradicabit. Quod & eventus, qui certissima Prophetiarum interpretatio est, similiter comprobavit. Quin & omnia quæ Messiæ tempore peragenda prædicuntur, in Jesu Christo complementum suum habuerunt. Ipse enim gratiam illam divinam attulit, qua peccato finis imponatur, quæ vim & efficaciam habet à quibusvis peccatis homines purgandi, & qua plurimi ad sinceram resipiscentiam & vitæ sanctitatem conversi sunt. Ipse peccata nostra expiavit, eorumque remissionem nobis apud Patrem suum impetravit. Postquam ille Euangelium annuntiavit, & per Apostolos suos inter omnes gentes annuntiari fecit, omnes visiones Propheticæ, quæ olim frequentes erant in populo Dei, cessarunt; (hoc enim per earum *obsignationem* significari phrasis præcedens de *obsignatione peccati* manifeste evincit) quoniam postquam Deus simul ac semel omnem suam voluntatem plene revelavit, visiones Propheticæ nullius amplius sunt usus, ut olim cum Deus per partes tantum voluntatem suam manifestavit, & per posteriores Prophetas quid revelaret, quod per priores revelatum nondum fuerat.

Quid hic significet Dux.

Nec obstat, quod Messias hic non vocetur Rex, sed *Dum*, נגיד; Nam & ex Scriptura constat hanc *ducis* appellationem etiam regibus attribui. Ut 2. *Sam.* VII. 8. Davidi, quem inter reges Israëlis maxime eximium fuisse, & Messiæ progenitorem, constat, *Ego tuli te de pascuis sequentem gregem ut esses dux super populum meum Israël.* Salomoni, 1. *Reg.* I. 35. Jerobeamo, 1. *Reg.* XIV. 7. Vide similiter 1. *Sam.* IX. 16. XIII. 14. Et ipse Vir Doctiss. hanc vocis נגיד significationem comprobat, quando urget eam additam, ad significandum Sacerdotis regiam quasi potestatem. Ex quibus omnibus concludo, quoniam nemo præter Messiam excogitari potest cui hæc prophetia applicari possit, etiam de illo hic sermonem esse; & non tantum certum ac definitum tempus intra quod advenire debuit, sed & cruentam ejus mortem prædici, ac tandem miserabile populi propter eam excidium.

Qualem pœnitentiam Deus à populo exegerit.

Tandem addideram; Si quis verba ex *Deut.* XXX. etiam de præsenti captivitate intelligenda pertendat, sciat ille, nullam veram Deoque gratam resipiscentiam esse posse, absque receptione Messiæ, quem Deus in populi sui salutem misit. Respondet Vir Doctiss. *Deum pœnitentiam tantum exegisse, nunquam autem illi circumstantiam hanc de fide in Messiam addidisse, potius contraria prædixisse, sc. quod quando populus servaret omnia præcepta, judicia & cæremonias scriptas in Lege, Deus illius sit miserturus.* Resp. Conditionem

ditionem temporis & rationem oeconomiæ divinæ exegiſſe, ut Deus reſipiſcentiam Iſraëlis non aliis quam ejuſmodi phraſibus exprimeret. Præſcripſerat enim Iſraëli legem, multa etiam præcepta ritualia continentem, quorum obſervationem ſevere exigebat. Non permittebat autem hæc ſevera obligatio, ut Deus eodem illo tempore reſipiſcentiam aliis phraſibus deſcriberet, niſi quibus totus ille cultus, prout tunc exigebatur, repræſentatus fuit. Si enim Deus eodem illo tempore clare indicaſſet, aliquando rigidam illam ceremonias ſervandi obligationem ceſſaturam, facile eæ à populo, quem Deus paſſim accuſat duræ fuiſſe cervicis, quique in gentium vicinarum ritus & idololatriam quam maxime propendebat, potuiſſent negligi: Quod rationi regiminis divini, qui per eas populum ab aliis omnibus populis ſegregari, ſibique in peculiarem populum ſanctificari voluit, maxime adverſum fuiſſet. Cum itaque Deus per Meſſiam quem miſit voluntatem ſuam hac de re plenius patefecerit, omnino in ea acquieſcendum eſt.

QUÆSITUM TERTIUM.

CAPUT I.

Non neceſſe fuiſſe omnia quæ Meſſiæ munus concernunt clare & plene per Prophetas prædicere.

Qualis fuerit olim Judæorum ſtatus reſpectu fidei in Meſſiam.

IN tertia quæſtione Vir Doctiſſ. idem, quod jam aliquoties refutatum eſt, inculcat, neceſſe fuiſſe, ut Deus omnia quæ Meſſiæ munus concernunt, clare & plene per Prophetas revelaverit. Sed ne id denuo pluribus adſtruat, unum nunc addit: *Quod Iſraël nullatenus teneatur ad credendum Prophetæ, ſive Meſſias dicatur, ſive non, qui contrarium dixerit aut fecerit iis, quæ à Deo in Lege & Prophetis clare & aperte præcepta vel prædicta fuere.* Sed in hoc me refragantem non habet. Sed dicit, *me ipſum fateri, quod Deus clare prædixerit Regnum Meſſiæ terrenum, imo quod Iſraël id credere teneretur.* Verum cum Vir Doctiſſ. continuo hunc errorem ex verbis meis male intellectis committit, hic denuo paucis dico, quod antea plenius & pluribus dixi, ad verborum meorum clariorem intelligentiam: Quod prædictio de regno Meſſiæ glorioſo in terris non ſit habenda clara ac perſpicua, licet verba Prophetarum primo aſpectu tale regnum clare videantur prænuntiare: Quia Prophetæ multa etiam prædixere de miſeriis ac morte Meſſiæ, quæ cum ejuſmodi regno neutiquam conciliari poſſunt; uti jam aliquoties oſtendi: Non ergo illa Prophetia de regno terreno judicanda eſt clara; ſed inquirendum, an non alius ſub illa ſublimior lateat ſenſus. Multo minus dixi, Deum voluiſſe ut Iſraël verba Prophetarum eo ſenſu intelligeret; unde Vir Doct. in fine ſcripti ſui infert, *quod itaque Deus voluerit ut Iſraël uſque ad adventum Meſſiæ falleretur.* Nihil minus.

minus. Dixi Deum se istiusmodi locutione accommodasse statui populi sui infantili; quando infantium instar rudimentis ac primis cultus divini initiis maximam partem occupatus fuit, & valde intentus præsentibus, animum ad futura ac spiritualia non satis attollebat: ideoque verba adhibuisse, idonea captui & exspectationi, quæ communiter in populo obtinebat. Tamen & addidisse Deum quædam, non bene cum regno terreno congruentia, quæ subindicabant, licet obscurius, sublimiorem quendam sub Prophetarum verbis sensum latere; ut ita piorum diligentiam excitaret, studiose sensum illum investigandi. Tantumque abest, Deum noluisse ut sensus ille sublimior ac genuinus à quoquam intelligeretur; ut contra, gratissimum ipsi fuerit, si quis paulo altius assurgeret, & sublimiorem latere sensum deprehenderet; licet illum plene non perciperet, sed plenam illius revelationem exspectaret suo tempore à Deo patefaciendum. Verum Deus illius plenioris sensus distinctam fidem, quamdiu illum non plene ac clare revelavit, non exegit; sed fidem illam imperfectiorem, quam ex verbis ejus, non plene intellectis, Israël olim percepit, pro ratione status ipsius infantilis, toleravit. Hoc hic denuo dictum sufficiat, ut semel distincte sciatur quid dixerim, ne cogar sæpius verba mea interpretari. Minime autem omnium concessi, *Prophetias prædicere tantam gratiæ efficacis affluentiam, ut sanctus esset futurus totus Israël*, &c. Quin è contra, hoc continuo impugnavi, & etiamnum in hoc scripto valide impugno.

Quid de Judæis sentiendum

Grates mihi agit Vir Doctiss. quod Judæis, præter plerorumque Christianorum morem, concedam, quod cum Christianis credant in eundem verum Deum: (Quod tamen in sequentibus Vir Doct. Christianis non concedere videtur, quod cum Judæis in eundem credant Deum) sed addit, *quod propter necessitatem fidei in Messiam jam missum, meo judicio perinde se habeat, & eodem modo sint condemnandi, ac si in Deum non crederent.* Ego in præcedentibus fuse satis mentem de Judæis, tam Christi & Apostolorum ætati coævis, quam de eorum posteris usque ad præsens sæculum, explicui, & quid inter utrosque discriminis sit indicavi, ut verbum addere non sit necesse.

Etsi non sit prædicta Messiæ rejectio, tamen eum Judæi rejicere potuerunt, & rejecerunt.

Itaque argumentum Viri Doctiss. quod sequitur, expendamus. Quærit, *cum Deus futuram Israëlis idololatriam clare prædixerit, cur non & similiter Messiæ rejectionem, crimen idololatria multo deterius?* Respondi ego ad hoc quæsitum disjunctive: Aut Virum Doctiss. requirere ejusmodi prædictiones, quibus Israël ita convinceretur, ut quando venisset Messias, de eo, etiamsi quam maxime vellet, ambigere minime posset? Aut quibus Israël sufficienter de Messia posset instrui, eumque quando venisset agnoscere; non tamen ita evidenter & necessario convincerentur, quin si animo sint refractario eum rejicere possint. Posterioris generis exstare dixi: Prioris generis requirere æquum non esse; imo dari non posse. Respondet Vir Doct. *se non debere velle, quod Deus hoc vel illo modo faciat, sed omnino facere quod Deus velit.* Vere ac pie: Sed nihil ad quæsitum meum. Quærimus enim, quando negat Deum aliquid de Messia ejusque rejectione prædixisse, quales prædictiones intelligat Vir Doct. Nam omnino mihi ita argumentari videtur: Quod si Judæi Messiam rejecerint, oportuisse ut Deus clare & apertis verbis prædixerit, Judæos Messiam rejecturos esse; ut ita sibi à peccato isto cavere possent: Quod cum Deus non ita clare prædixerit,

perinde

perinde atque prædixit de idololatria, inde etiam concludere, quod Deus id nullo modo prædixerit. Atque ita Vir Doctiſſ. inferre velle videtur; Quia Deus graviſſimam hanc populi ſui apoſtaſiam non prædixit, ergo populus Iſraël illius non eſt reus. Sed quid ſi fatear me ignorare rationes, cur Deus hoc non prædixerit, an aliquod cauſæ Viri Doct. firmamentum accedet ex ignorantia meâ, forte modeſta? Non majus credo, quam ex parum modeſta illa curioſitate, quâ toties Deum ad judicii ſui tribunal ſiſtit, ut rationem reddat, cur hoc fecerit, illud omiſerit. Quod ſi Vir Doct. inde (ut mihi videtur) inferre velit, quia Deus non clare prædixit Iſraëlem rejecturum Meſſiam, quod ideo Iſraël eum non rejecerit, videat quæſo qualem inſtituat argumentationem, ſc. quod Judæi nullum poſſint grave peccatum committere, quod Deus non clare & in ſpecie prædixit. Eodem modo probaret, Jerobeam & decem tribus non peccaſſe; quia illam, à recto ac legitimo ſui cultu defectionem nuſquam clare prædixit Deus, tanquam peccatum ſollicite fugiendum, & plurimorum malorum cauſam. Quod ſi vero Vir Doct. inſinuare velit, oportuiſſe Deum populum ſuum dilectum tanti mali, ſi futurum erat, clare præmonuiſſe; caveat quæſo, ne providentiam divinam incuſet, & (quod ſæpius ſua argumentandi ratio illum facere cogit) ne ex ſuo judicio ſuaque hypotheſi leges agendi ſapientiæ divinæ præſcribat. Si neutrum horum ex iſta quæſtione Vir Doct. inferre velit, quid ea ad præſens faciat argumentum, non video.

Cautela Viri Doct. reddit omnia ſigna de Meſſia incerta.

Vir Doctiſſ. pergens, ait, *Vaticinia exſtare adeo clara ac evidentia, ut quando Meſſias venerit, Iſraëlitæ dubitare non poſſint, quin verus ſit Meſſias*: Sed addit cautelam; *niſi forte in principio ſuæ apparitionis, quando nondum ſua munera, quibus dignoſcatur, exercuit.* Atqui hæc cautela omnem de Meſſia certitudinem tollit. Cum enim Judæi Meſſiam exſpectent, qui ſit futurus rex terrenus, & regnum in terra Canaan rurſus ſtabiliturus, per vim expulſis inde gentibus, & numeroſo collecto exercitu aliorum regum exercitus profligaturus; omnino à Judæis ſubditis ſuis, ex quibus exercitum colliget, agnoſci debet eſſe Meſſias, antequam in ſolio Davidis ſedeat, ac proinde antequam munera ſua exercuerit. Poſtquam hæc omnia peregit, & regnum Iudæ denuo erexit, & thronum habet in Ieruſalem, non amplius dubitari poterit, in Ieruſalem regem regnare; non magis quam olim de Davide, aut hodie de rege Galliæ aut Hiſpaniæ dubitari poteſt: Sed ſi ſit *opus dignum & meritorium, in principio ei non facile fidem præſtare, ſi ob Dei timorem & legis amorem decipi timuerint, quouſque ejus vocatio conſpicua ſit*: non video qua ratione vocatio ejus conſpicua futura ſit. Per totum enim ſcriptum ſuum Vir Doct. hoc ut præcipuum, ſi non unicum, ſignum requirit, ut Iudæos ac totum Iſraëlem reducat in terram Canaan: Quoniam vero hoc efficere non poteſt, niſi numeroſo Iudæorum exercitu ſtipatus, oportet ut à Judæis recipiatur, antequam eos in terram Canaan introduxerit, ac proinde antequam munera ſua, unde dignoſci debet, exercuerit. Atqui illo tempore falli poſſunt, uti Vir Doct. non obſcure innuit, & experientia aliquoties comprobavit, præſertim temporibus Barchochabæ, quem ſigna ac prodigia edere falſus ipſius Propheta Aquibas populo perſuaſit; adeo ut non plebs tantum maximo numero, ſed & plerique Judæorum ſapientes, teſtibus ipſis ſcriptoribus Judæis, & inter illos Moſe Maimonide, illius fraude ſeducti ſint, nec *ob Dei timorem & Legis amorem deeipi timuerint, quouſque ejus vocatio conſpicua fuit*; verum regno mundano intenti, *opus*

dignum & meritorium, *in principio ei non facile fidem præstare*, plane neglexerunt, &, quod pejus est, semper negligant necesse est; quia talis Messias regnum, ex quo *ejus vocatio conspicua sit*, obtinere non potest, nisi ad illum accesserit Judæorum populus, qui *Dei timorem & Legis amorem* abjiciens *non timuerit decipi quousque ejus vocatio conspicua sit*: adeo ut, si Judæi faciunt, quod Vir Doctiss. ait eos debere facere *ob timorem Dei & Legis amorem*, scilicet, diffidere *quousque ejus vocatio conspicua sit*, Messias nunquam illos sit liberaturus. Si aliter fecerint, vide quale initium habitura sit Israëlis per Messiam redemtio, scilicet seditiosum Judæorum temere credulorum, officiumque suum *dignum & meritorium* negligentium, concursus, cum illum ut regem suum sequuntur, quem nullo certo documento scire possunt verum esse Messiam à Deo missum. Unde tandem consequitur (quod maxime est absurdum) quod eum quem sequuntur cognoscere non possunt, nisi postquam in ipsum crediderint. Quod cum ita sit, ubi sunt aut esse possunt illa toties requisita & toties jactata tam clara Messiæ vestri signa, ut de illo cum veniat nemo Judæorum dubitare possit?

Homo præfractus evidentissima in dubium vocare potest.

Et hæc responsio applicari potest statui Servatoris nostri Jesu Christi. Requirit Vir Doct. oportuisse Deum præmonuisse Israëlem de Messiæ rejectione. Dixi, nullas adeo claras dari posse prædictiones, quin homo, cui constitutum est non credere, semper aliquid quod ulterius requirat, obtendere possit. Si Deus prædixisset, Judæi rejicient & occident Messiam; possent prætexere, rejicietur à tumultuante plebe, non vero à Synedrio tanquam blasphemus condemnabitur. Si & hoc prædictum esset, non sufficisset ipsis resurrectio ipsius, nisi se *redivivum toti populo ostendisset*: & licet id fecisset, exegissent *ut omnibus inspectantibus in cælum adscendisset*, quemadmodum Vir Doctiss. in hoc suo scripto: Et si hoc contigisset, forte aliud & plura exegissent: homini enim præfracto nunquam satisfit. Ita ut merito negaverim, nullas adeo expressas posse dari prædictiones, quin hominis maligni cavillo obnoxiæ sint.

Non debent requiri argumenta, quæ necessario convincant, etiam præfractos.

Ut responsionem meam fortius adstruerem, dixi: Etsi prædicta fuisset Messiæ rejectio, quod exinde minime sequatur, quod Judæi tali prophetia persuasi Messiam recepturi fuissent, sive, quod eodem redit, inobedientiæ contra ipsum crimen non commissent: Quoniam, licet clarissimæ exstent prædictiones divinæ de idololatria, & præceptum divinum de non colendis idolis toties in Lege iteretur, Israël tamen propterea ab idolorum cultu non abstinuit. Hujus argumenti ictum Vir Doctiss. declinare cupiens, argumentum meum repetens penitus enervat, quasi collegerim, licet Deus id præmonuisset, tamen ea præmonitio Israëli profutura non esset: Unde tum porro colligit, me asserere velle, *quod Deus frustra idololatriam prohibuerit, populum admonuerit, seque eum destructurum prædixerit.* Absit tam alienus à mente mea sensus. Aliud longe concludi, contra Viri Doctiss. assertionem, qui in hoc scripto continuo tales requirit prædictiones, atque adeo claras ac evidentes, quibus Israël de Messia, quando advenit, necessario convincatur, adeo ut fidem ei denegare nequeat. Tales dixi nec dari, nec dari posse, propter hominum contumaciam, qui & clarissima sub quæsito prætextu respuere possunt: Quod exemplo idololatriæ contra expressa interdicta & prædictiones Dei à Judæis aliquoties commissæ (quod exemplum mihi Vir Doct. objecerat) illustravi. Maximum namque discrimen est inter hæc duo: Non necessario hominem convincere

seu

ſeu ad obſequium perducere: &, fruſtraneum eſſe. Nulla Dei præcepta & promiſſa fruſtranea ſunt; Et tamen homines non neceſſario ad officium compellunt, imo obedientium numerus exiguus eſt præ maxima refragantium multitudine. Hinc jam manifeſtum eſt, totum illum quem hic Vir Doct. facit diſcurſum de hujus prædictionis utilitate extra oleas vagari. Ego enim contra eam nihil dixi; ſed negavi, quod ſimili de Meſſiæ cæde poſita Iſraël neceſſario Meſſiam agnoviſſet. Imo dixi, & etiamnum dico, prophetiam ejuſmodi exſtare, ſufficientem quidem homini docili Deumque ſincere timenti; verumtamen non adeo evidentem, ut invitis ac refractariis aſſenſum extorqueat: de qua antea fuſius diximus. Atque hæc ſufficit, ut Iſraël, ſiquidem depoſito præjudicio & affectu mundano omnia in timore Domini expendat, vel à crimine iſto abſtinere, vel ab eo commiſſo reſipiſcere poſſit.

CAPUT II.

De præſentis Iudæorum diſperſionis cauſis, & diuturna duratione.

ADdideram aliud argumentum, ut oſtenderem, licet Deus diſertis verbis non prædixerit, quod Iſraëlem ob Meſſiæ cædem eſſet diſperſurus inter gentes, Judæos tamen ex ipſa hac diſperſione & diuturna illius duratione colligere poſſe, nullam aliam illius eſſe cauſam, quam injuſtam Meſſiæ cædem: non ut diſputationis filum aliquantiſper omitterem; ſed ut reſponſionem meam fortius adſtruerem. *De cauſa diuturnæ diſperſionis Iudæorum.*

Hoc argumentum, quod non *ad Dei abditum & inſcrutabile ſecretum adſcendere affectat*, ut Vir Doct. ait, ſed ex claris promiſſionibus ac commination ibus divinis, optimis mentis Dei interpretibus, & de quarum veritate ac ſtabilitate nemini vel leviſſime dubitare fas eſt, deſumitur, *conjecturale* vocat Vir Doct. ut ipſa hac appellatione illius vim invictam aliquatenus imminuat. Antequam vero illius reſponſioni ſe accingat, per modum retorſionis viciſſim quærit; *Si Euangelica doctrina & Dei adventus in mundum jam à lapſu Adami fuerit ad ſalutem hominum neceſſarius, cur tot ſæculis à Deo ſit dilatus, hominibus interim in cæcitate, veri Dei ignorantia, atque omnis generis peccatis, relictis?* De neceſſitate Euangelii ac fidei in Ieſum Chriſtum ego in initio reſponſionis ad quæſtionem primam fuſe ſatis ſententiam meam explicui. Ad quæſtionem quam hic Vir Doct. ex communi Chriſtianorum doctrina infert, paucis reſpondeo: Caſus eſſe valde diverſos, qui nihil inter ſe ſimile habent. Non ſe obligavit Deus Adamo illiuſque poſteritati promiſſo aliquo, fore, ut quamprimum Adamus lapſus eſſet, miſſurus eſſet redemtorem in mundum, qui omne Dei propoſitum de ſalvandis hominibus ipſi ac poſteritati mox eſſet annuntiaturus. Solummodo comminatus eſt mortem Adamo, & diverſis temporibus gratioſum ſuum propoſitum de Meſſia aliquando mittendo, primo obſcurius, dein clarius revelavit. Sicut ergo arbitrii divini fuit mundo redemtorem mittere; ita etiam tempus miſſioni illi præfigere; neque ulla illius ab homine ratio reddi poteſt, niſi quatenus *Longe ulia eſt ratio dilationis adventus Meſſiæ.*

tenus eam Deo revelare placeat. Certum autem ac definitum adventus Meſſiæ tempus primus Daniel divino inſtinctu revelavit.

Et Iudaicæ diſperſionis.

Sed cum populo Iſraël Deus per Moſen fœdus erexit, in quo ſtipulatur officium, additis ab una parte plurimis contra tranſgreſſores comminationibus, & præſertim, de excidio è terra & traditione in captivitatem: quæ omnium graviſſima eſt: ab altera vero promiſſionibus, de fœlicitate ac proſperitate in terra Canaan: & ſpeciatim etiam de reductione ex captivitate in terram ſuam, ſiquidem ob peccata, & præſertim idololatriam, in captivitatem traditi, ſeriam illius egerint reſipiſcentiam, ſeque ad Deum converterint. Non patitur autem Dei juſtitia & veracitas, ut promiſſa illius irrita ſint. Quæ ex gratia ſine promiſſo Deus confert, arbitrii mere divini ſunt: poſtquam promiſſum eſt adhibitum juſtitia ac veracitas illi quicquam contrarium facere non permittunt. Arbitrii mere divini fuit, Abrahamum ejuſque poſteritatem ſibi eligere in populum, illique leges præſcribere, ac promiſſis ſancire prout ipſi placuit. Sed datæ jam Legi, ac promiſſis ſancitæ, ut quicquam Deus contrarium faciat, juſtitia ejus non permittit. Ex Lege itaque Dei, & comminationibus ac promiſſionibus illi additis, argumentatus ſum hunc in modum.

Hujus nullam cauſam Judæi aſſignare poſſunt.

Minatur Deus, ſe parentum idololatriam vindicaturum in liberis uſque in tertiam & quartam generationem: Populo pœnitenti promittit reſtitutionem in terram ſuam: Quoniam autem verbum Dei excidere nequit, oportet aliquod eſſe populi crimen, ob quod, conſentaneè comminationibus ac promiſſionibus Legi additis, in diuturna ac miſera hac diſperſione populus, ſine ullo Prophetarum alloquio, detinetur. Quæro, an ſi Jeſus Chriſtus juſte fuerit à parentibus ipſorum occiſus, ullum tale excogitare poſſint Iudæi? An ſit idololatria? Non hoc dicere poſſunt: quia poſt reditum è captivitate Babylonica non legimus quod ſe populus idololatria polluerit: deinde; propter illam Deus populum tradidit in captivitatem ſeptuaginta annorum: jam vero ultra ſexdecim ſunt ſæcula, quod è patria extorres ad ultimas uſque mundi regiones diſperſi, ſine ulla quæ nomine Dei ipſis per Prophetam ſpeciatim ad ipſos miſſum affertur conſolatione, inhonoratam & abjectam vitam agunt. Quæro, quodnam illud ſit totius gentis peccatum idololatria gravius, quod tam gravem ac diuturnam Dei iram, conſentaneè promiſſis Legis, in ipſos concitaverit?

Oportet eſſe crimen idololatria gravius.

Vir Doctiſſ. reſpondet, *ad duo capita hoc quæſitum reduci. Primum, ob quæ peccata Dominus per omnes populos Iſraëlem in captivitatem diſperſerit? Alterum, quare adeo diuturna ſit captivitas, cum antea ob idololatriam ſeptuaginta tantum captivitatis annis ſit punitus?* Ad primum reſpondet: *Legem diſperſionem hanc comminari Iſraëli ob ſolam legis Moſaicæ tranſgreſſionem, nulla Meſſiæ abnegationis mentione facta. Nullam itaque aliam cauſam quam prævaricationem legis eſſe quærendam.* Ita, ne in Meſſiam impii ſua confeſſione habeantur Iudæi, malunt ſe in Deum impios aperte fateri. Legem contumacibus tranſgreſſoribus comminari diſperſionem ac captivitatem notius eſt, quam ut ulla indigeat probatione: & hæc Legis comminatio, uti in præcedentibus oſtendi, ſecundum omnes ſuas circumſtantias complementum ſuum habuit in captivitate Babylonica. Deus, qui Legis violatoribus, præſertim autem idololatris ac veri Dei deſertoribus, comminatus eſt captivitatem, reſipiſcentibus vero gratioſe promiſit reductionem in patriam, tempus captivitatis determinavit intra ſeptuaginta annorum ſpatium: idque ſuum decretum per os

Prophe-

Prophetæ Ieremiæ populo præsignificavit, *Cap.* XXV. 11, 12. XXIX. 10. Post reditum ex Babylone licet se totus populus idololatria non polluerit, nec postea, uti fatetur ipse Vir Doctiss. his verbis: *In secundo templo pro majore parte ab idololatria abstinuit, atque propter eandem admonitionem per tot sæcula in hac dispersione idololatriam abominatur: Quæst. III. Num. II. pag.* 97. aliis tamen peccatis ac sceleribus se denuo coram Deo ejusdem pœnæ reum reddidit, & peccatis aliis cumulum adjecit, ingratam Messiæ ad salutem ipsius missi rejectionem, & indignam cædem: Quod licet Moses non aperte prædixerit, tamen & in Lege contra istud peccatum gravissimam exstare comminationem, mox, quando locum *Deut.* XVIII. 15. contra Viri Doct. exceptiones vindicabo, manifestum fiet. Ergo quando puniuntur Iudæi, ob contemtum Messiæ, dicendum quod revera etiam ob contemtum Legis, quæ Messiæ obedientiam ipsis mandavit, puniantur. Qui enim illi obedientiam denegat, cui lex obediri jubet, ipsi Legi inobediens est. Et hanc desolationis extremæ causam Deum speciatim Judæis præsignificasse ex *Dan.* IX. antea ostendimus: nullamque ejus aliam assignari posse, ex illius diuturnitate colligimus.

Observandum enim est, punitionem hanc esse totius gentis, sive Reipublicæ; igitur & peccatum debet esse totius gentis, seu populi: Quod aliud esse nequit, nisi defectio totius nationis à Deo per idololatriam, cujus, ut affirmat Vir Doctiss. populus Iudaicus jam non est reus; vel à rege suo Messia à Deo misso. Tertium assignari non potest. Et animum si attendere velit Vir Doct. ad historiam sacram, fatebitur credo, quod totum populum nunquam rejecerit Deus, nisi populus prius Deum rejecerit: quod vix aliter fieri poterat, nisi apostasia idololatrica, vel rejectione regis Messiæ. Corruptos enim privatorum mores privato etiam judicio puniebat Deus. Nam & fæliciss imis suis temporibus & glorioss imo regni Israëlis statu ipse David corruptiss imos hominum esse mores conquestus est.

Aliud esse nequit, quam Messiæ cædes.

Hic se Vir Doctiss. pressum sentiens, rationem illius diuturnitatis conjecturare vult. Et hoc sensu merito *conjecturale* argumentum hoc vocat: nimirum Iudæorum respectu, qui veram illius causam, Messiæ cædem, neutiquam admittere cupiunt. Fieri enim nequit, quin omnes qui à genuina ac vera judiciorum divinorum causa oculos & animos avertunt, in conjecturas vanas ac inanes, & sæpe admodum diversas & inter se contrarias, incidant. Verum Viri Doctiss imi conjecturas audiamus.

Primo dispersionem hanc non obtigisse Israëli ob Messiæ cædem evincere conatur. Primum argumentum, ab efficaci Dei gratia desumtum, quæ non permittat ut Iudæi Messiam rejicere possint, in antecedentibus satis refutatum est.

Addit alterum à statu *decem tribuum* desumtum, *quæ hactenus in captivitate detinentur: atqui ea cædi Christi adscribi nequit, cum jam aliquot sæculis ante Christi cadem patria extorres fuerint.* Resp. Tribus decem integras nunquam in terram Canaan esse reductas, manifestum est: si qui ex illis redierunt, tribus Judæ accessio facti sunt. Reliqui qui in Media ac Parthia mansere per diuturnam inter gentes commorationem, & procul dubio connubia cum ipsis contracta, ita gentibus illis sunt permixti, ut separatus amplius populus non sint. Nullæ enim hodie illorum supersunt reliquiæ; quicquid nugetur Benjamin Tudelensis in suo Itinerario post montes Caspios innumerabilem eorum superesse multitudinem: Nemo enim hodie, nec inter Iudæos qui totum pererrant orbem,

Decem tribus non exsistunt amplius intermixtæ gentibus.

quantumvis ſcrutetur, multitudinem illam indagare poteſt. *In toto Oriente, India & Æthyopia vaſtiſſimas eos habere ſynagogas ſe ſcire* Vir Doct. ait: Verum in Æthyopiam miror quomodo Vir Doct. Iſraëlitas ex Aſſyria commigraſſe credat, & non deſediſſe in terra Canaan, præſertim cum illam poſt reditum è Babylone poſſiderent Iudæi. Quare ſi in Æthyopia quidam ſint, quod mihi latet, Iudæos eſſe oportet. Imo non tam magnum eorum ibi eſſe numerum, ex nuperorum hiſtoriis ſatis ſcimus. Totum Abyſſinotum populum eſſe circumciſum, eorum qui regnum illud peragrarunt relationes teſtantur, neque id à me in dubium vocatur: Verum illum non eſſe Iudæum, ſed Chriſtianum, ex eorundem teſtimonio, & publicis inter Abyſſinorum & Luſitaniæ regem legationibus manifeſtò conſtat. De Synagogis Iſraëlis vaſtiſſimis in toto Oriente hactenus nihil nobis innotuit, quamvis hiſtorias habeamus Europæorum ex India Orientali, & ex ipſa Ruſſia pedeſtri itinere ad Sina uſque & ultimas Orientis oras penetrantium, adeo ut totius Aſiæ vix ſit angulus, multo minus aliqua regio tanti populi capax, uti latere poſſet nobis incognita, ſi adhuc impermiſta gentibus alicubi ſuis legibus viveret decem tribuum poſteritas. Epiſtola ante ſex annos ad Synagogam Amſtelodamenſem miſſa ignoratur (uti ait ipſe Vir Doct.) à quibus miſſa ſit: ſuſpicatur eorum ſcriptores ex decem tribubus eſſe. Ecce quam dubitanter & incerto. Ego de hac epiſtola, à me non viſa, judicium meum non interpono: Miror vero, quo fundamento Vir Doct. aſſerat, eos de religione Chriſtiana aut nullam, aut vagam tantum habere cognitionem: Nam ſi de religione Chriſtiana plane taceant, exinde concludi nequit, quod illius nullam habeant cognitionem: Si ipſi id ſcribant, eo ipſo ſatis teſtatum faciunt, quod notitiam ejus habeant. Verum licet confuſam tantum habeant cognitionem religionis Chriſtianæ, exinde minime ſequitur, quod occaſione exactiorem cognitionem acquirendi deſtituti ſint: In hac civitate uberrima eſt religionem Chriſtianam cognoſcendi occaſio: Iudæi tamen communiter, non vulgus tantum, ſed & ipſi Rabbini, adeo religionis Chriſtianæ ignari ſunt, ac ſi vix unquam fando de ea audiviſſent, & non niſi vagam & confuſam ejus habent cognitionem, quam non ex lectione Euangelii, ſed ex incertis rumoribus hauriunt.

Per Iſraëlem & Judæa ſæpe intelliguntur fideles: & quare?

Sed quicquid ſit de hac epiſtola, certum eſt, nullas nunc reperiri decem tribuum reliquias populum ſeparatum, perinde uti Judæos, conſtituentes. Inde non leve ducitur argumentum, quando Prophetæ de Iſraëlis ſtatu ſub Meſſia loquuntur, nomine *Iſraëlis* gentes, cum quibus Iſraël eſt permixtus & coaluit, intelligi: quia amplius à gentibus ſeparari nequit. Quin & quandoque appellatione *Judæ* non tantum Judæi, ſed & gentes in Chriſtum credentes intelliguntur: Et denominationis hujus ratio minime eſt obſcura: Eccleſia prima ab Apoſtolis collecta fuit ex Judæis: ad illam Eccleſiam gentes ad fidem Chriſti converſæ congregatæ ſunt, atque ita Judæorum acceſſio factæ: ac proinde ſicut redeuntes è decem tribuum diſperſione ex Aſſyria in Canaan tribui Judæ ſunt inſerti, & amiſſo Iſraëlitarum nomine Iudæi ſunt appellati; ita qui ex gentibus fidem Chriſto præſtiterunt, Iudæ fideli ſunt inſerti, tanquam rami inſititii, & verus ac ſpiritualis coram Deo ſunt Iſraël; exciſis inde infidelibus, licet ſecundum carnem ex Abrahamo oriundis. Atque ita apparet, quomodo Prophetia *Jerem.* XXIII. 6. de ſalute Iudæ & Iſraëlis in Chriſto complementum ſuum habeat.

CA-

CAPUT III.

Hanc diſperſionem non eſſe continuationem Captivitatis Babylonicæ.

QUod *tribum Judam & Benjamin* attinet, contendit Vir Doctiſſ. *eas in hunc uſque diem ex captivitate Babylonica nondum eſſe liberatas : verum præſentem hanc diſperſionem continuationem eſſe captivitatis Babylonicæ.* Animus non eſt prolixius repetere, quod in ſecunda quæſtione de ſenſu loci *Deut.* xxx. fuſius diſputatum eſt: Dico nunc, nulla cum ſpecie dici poſſe, Judæos ex captivitate Babylonica non eſſe olim liberatos, etiamſi verum eſſet plures Babylone manſiſſe, & in Judæam redire noluiſſe. Per Cyrum enim omnibus plena redeundi poteſtas conceſſa eſt, *Eſd.* 1. 3. *Quis eſt in vobis de univerſo populo ejus ? Sit Deus illius cum ipſo : Aſcendat in Jeruſalem, quæ eſt in Judæa, & ædificet domum Domini Dei Iſraël*, &c. Atqui quando captivo carcer aperitur & libera egrediendi poteſtas datur, jam captivitas ſoluta eſt, etiamſi ille in carcere manere malit; non enim tum ut captivus, ſed ut incola, qui eum ſibi ultro in domicilium eligit, conſiderari debet. Judæi ergo quicunque poſt edictum illud Cyri promulgatum remanſerunt Babylone, non captivi, ſed inquilini illius cenſendi ſunt. Deinde, licet in initio non omnis populus redierit, ſed tantum quadraginta mille trecenti; ſucceſſu tamen temporis, cum audierunt templum reædificatum, urbem mœnibus cinctam, res Judæorum aliquatenus reſtauratas, & tutiorem jam eſſe habitationem, plures, imo totus populus rediit, adeo ut terra Canaan denuo incolis repleta fuerit; ita quidem, ut Servatoris noſtri tempore populoſiſſima fuerit illa regio : quod vel Joſephi teſtimonio comprobatur; qui in ultima urbis obſidione ultra undecim centena millia interiiſſe ſcribit: quibus ſi addantur, qui in aliis civitatibus & circumjacente regione interierunt, & in captivitatem abducti, aut quaquaverſum diſperſi ſunt, innumerabilem conficient multitudinem. Hos aut à quadraginta illis millibus progenitos dicendum; At ſi tantæ fuere illorum calamitates, uti Vir Doct. contendit, & hiſtoria teſtatur, quomodo fieri potuit, ut in tantum excreverint numerum ? Aut agnoſcendum, conſtructa jam civitate & templo plurimos ſenſim rediiſſe, & ex decem tribubus ſimiliter multos reverſos, qui omnes Judæ acceſſio facti ſunt. Quod ego contendo. Et id confirmat Joſephus, qui *lib.* XI. *cap.* 4. *Antiq. Judaicarum* in ſecundo è Babylone egreſſu multitudinem immenſam, quæ fidem ſuperet, nim: quater mille millia & ſexcenta viginti octo millia, duntaxat ex tribu Juda & Benjamin, rediiſſe ſcribit.

Hæc diſperſio non eſt captivitatis Babylonicæ continuatio.

Ut opinionem hanc ſuam adſtruat Vir Doct. dicit, *Judæos, etſi redeundi facultas ipſis conceſſa eſſet, ſciviſſe eam non eſſe univerſalem redemtionem, in Lege promiſſam, nec perfectam à Prophetis prædictam; ideoque ſuam captivitatem per multa ſæcula duraturam non dubitaſſe.* Verum ſi redeundi facultas conceſſa ſit, quo jure dicuntur ex captivitate

Olim negabant Judæi ſuam captivitatem per multa ſæcula duraturam.

tate non liberati ? Qui extra patriam ſponte manere vult , ſe exulem dicere nequit. Gratis autem & ſine ulla probatione dicitur , quod ſciverint ſuam captivitatem per multa ſæcula duraturam ; nullum enim ejus nec in Scriptura , nec in antiqua hiſtoria vel minimum indicium eſt: Imo omnia contraria occurrunt. Daniel *cap.* IX. dicit ſe ***cognoviſſe ex ſcriptis Jeremiæ , annos captivitatis eſſe ſeptuaginta :*** itaque Deum ſerio orat , ut quando illi erunt elapſi populi miſereatur , & eum in libertatem reſtituat ; nulla diuturnæ hujus captivitatis mentione facta. An credibile eſt , Danielem adeo ardenter impleraturum miſericordiam divinam ob liberationem adeo imperfectam , à Prophetis neutiquam prædictam , nec in Lege promiſſam , ex captivitate LXX. tantum annorum ; nullam autem facturum fuiſſe mentionem durationis illius captivitatis generalis , in qua maximam populi partem manſuram ſciebat per tot ſæcula , neque Deum oraturum , ut eam mitiget , & populi miſereatur ? Dicet forte Vir Doctiſſ. Danielem tamen ex Angeli revelatione prædicere Hieroſolymorum & templi excidium in fine capitis. Ita eſt : ſed non tanquam præſentis , in qua vivebat , captivitatis continuationem ; ſed tanquam ſupplicium ingratis erga beneficia divina , ac præſertim Meſſiam , infligendum.

Crediderunt liberationem à Babylone eſſe promiſſam Deut. XXX.

Addit Vir Doct. ***non credidere hanc eſſe univerſalem illam redemtionem , in Lege & Prophetis promiſſam , perfectam , admirabilem & nunquam amplius , neque Iſraëlis peccatis , neque hominum potentia , convellendam , quæ nempe per Meſſiam efficienda prædicitur.*** Sane quidem non hoc crediderunt ; attamen crediderunt illam eſſe , quam Deus populo reſipiſcenti *Deut.* XXX. promiſit , uti jam oſtendi. Verum quid ex eo infert ? ***Ideoque*** ait , ***hanc quam patimur captivitatem , & quam eandem tunc patiebantur , per multa ſæcula duraturam nec dubitabant.*** Mira collectio : Quoniam non fuit ingens illa ac perfecta per Meſſiam peragenda liberatio , ideo crediderunt quod captivitas , ex qua oſtendi eos jam fuiſſe liberatos , eſſet futura diuturna. Si colligeret ; Ergo crediderunt hanc liberationem non eſſe tam perfectam neque immutabilem , quin nova contumaciâ iram divinam in ſe provocare , & in miſeriorem rurſus ſtatum recidere poſſent , recte colligeret. Idque etiam impletum eſt. ***Quod Deus tempus illud , quo ſecundum templum ſtetit , Judæis conceſſerit , ſi forte à contumacia reſipiſcerent , ut ita Scripturæ de univerſali Iſraëlis redemtione implerentur ,*** cum ſententia Viri Doctiſſ. de gratia Dei efficace conciliari nequit. Sed vero , & hæc reſponſio confirmat , Judæos ex captivitate ſua liberatos , & libertatis illud tempus ipſis conceſſum , ut interim reſipiſcerent ab impietate ſua.

Vere ex captivitate Babylonica fuerunt liberati.

At ***Eſdras dicit , Cap. IX. 8. Deus nobis dedit reſtitutionem aliquantulam in ſervitute noſtra.*** Reſp. Eſdras non dicit , populum in ſervitute manſiſſe , ſed reſtitutum : fuit autem illa reſtitutio, præſertim in initio , ſi conferatur cum fælice illo ſtatu quo Judæi ſub regibus ſuis floruerunt , admodum exigua & vere deploranda : Nondum enim civitates erant reſtauratæ , agri exculti , ſed omnia miſere deſolata jacebant ac vaſtata. Sed exinde non ſequitur , quod toto illo ſpatio , uſque ad ſecundi templi excidium , fuerit tantum aliqualis reſtitutio. Verum eſt , non rediiſſe fælicia illa Davidis & Salomonis tempora , & Judæos à vicinis valde fuiſſe infeſtatos , à regibus Syriæ & Ægypti , tempore præſertim Antiochi , graviter afflictos : ſed ipſe Vir Doctiſſ. ait , ***eos qui redierunt non minus perverſos fuiſſe quam antecedentes :*** Quid mirum itaque , quod flagellum

geſtum divinum ſenſerint ? Deus illis afflictionibus animos eorum ab amore patriæ terreſtris, in qua tot patiebantur incommoda, abſtrahere, & ad cælum cæleſtiaque attollere voluit, ut ita præparatiores eſſent ad Meſſiam, cujus adventus inſtabat, recipiendum. Interim licet ſtatus ipſorum, ſi cum priore conferatur, non tam ſplendidus, imo ſubinde afflictus fuerit; nullatenus tamen cum ſtatu captivitatis extra patriam conferri meretur: & quandoque quietior fuit ac pacatior, nonnunquam etiam ſatis proſper, præſertim poſt expulſum Antiochum, & res Judæorum adminiſtrantibus Machabæis. Si quis illud vocet tempus afflictionis, maxime vero captivitatis, næ is quid ſit captivitas ignorat. Concludo ergo, populum ex captivitate ſua in terram Canaan fuiſſe vere reſtitutum, ac proinde diſperſionem, in qua nunc vivunt Judæi, non incepiſſe quingentis ante natum Chriſtum annis.

In ea liberatione impletum eſt promiſſum Deut. xxx.

Quod tandem addit Vir Doctiſſ. *ult. cap. Chronic. dici, hanc viſitationem à Deo conceſſam, ut adimpleretur Jeremiæ prophetia, non vero, ut verbum Dei in Deut. & aliis Prophetis promiſſum adimpleretur*, vix refutatione dignum eſt. Si enim hæc facta ſunt, ut Prophetia Jeremiæ impleretur, vere liberati ſunt Judæi: quia Jeremias expreſſe prædixit, captivitatis durationem futuram tantum ſeptuaginta annorum, & iis elapſis, Deum eos reducturum: **Cap. xxix. 10.** non ergo niſi per captivitatis finem & Judæorum reductionem impleri poteſt. Quod vero in libro *Chronic.* mentio nulla fiat, promiſſi divini *Deut.* xxx. ſed ſolius Jeremiæ, ideo eſt, quod in *Deut.* Deus in genere minetur captivitatem, nulla durationis illius facta mentione: per Jeremiam autem propius eam intra ſeptuaginta annorum ſpatium determinaverit. Non itaque nominatur Jeremias ad excluſionem Deuteronomii, ſed ad illius elucidationem; & unum idemque utriuſque eſſe promiſſum, ſeu de eadem liberatione, ex verbis Nehemiæ & Danielis oſtendi.

CAPUT IV.

Collatio inter peccata quæ Iudæi ante captivitatem Babylonicam commiſerunt, & ea quæ poſtea commiſerunt, & adhuc committunt.

Idololatriam à Judæis non potuiſſe committi per ignorantiam.

PErgit nunc Vir Doctiſſ. & oſtendere conatur, licet Iſraël ante captivitatem Babylonicam fuerit idololatra, poſt eam vero ab idololatria abſtinuerit, quod tamen poſt eam, vel in ea, gravius peccaverit: quoniam, *licet idololatria in ſe ſpectata gravius quidem crimen ſit quam alia peccata, tamen per ignorantiam eam commiſerint, neſcientes ſe contra Dei præceptum peccare: illa autem crimen valde imminuat: alia autem peccata ac ſcelera commiſerunt ex malitia, & ſcientes ſe Legem divinam tranſgredi.* Miror ſane, quomodo Vir Doct. Iſraëli, & præſertim Judæ, cui Deus ſe tam manifeſte revelaverat, cui concredita erat Lex Moſis, omnem idololatriam, additis ſeveriſſimis com-

minationibus, prohibens, adscribere possit ignorantiam circa cultus sui objectum? Nonne Deus sæpe adeo in Lege mandat, *ne alienos Deos colant?* Est id primum in decalogo præceptum. Quin & *Deut.* XIII. jubetur quicunque Propheta, etiamsi aliquod signum quod dedit evenerit, si apostasiam à vero Deo, & alienorum Deorum cultum suadeat, mox interfici. Quæ hic ignorantia locum habere potest? Aut si quædam sit, ea non nisi carnali alicui affectui, divinæ legi contrario, ortum suum debet, qua homo sibi blandiri, & contra manifestum Dei mandatum persuadere cupit, non esse à Deo vetitum, quod clare in Lege prohibitum exstat: aut cui adeo perdite deditus est, ut nulla præcepti divini reverentia ducatur, sed ut ei indulgeat, Deum ejusque legem contemtui habet. Tales fuere, qui Jeremiæ dicebant in extremis captivitatis laboribus, quod *à temporibus quo regina cæli libare desierant tales iis evenerant ærumna:* Non erant illi ignorantes veri Dei ejusque legis, uti eos excusare conatur Vir Doct. sed erant homines summe impii ac scelerati, qui ne castigatione quidem divina ullatenus emendabantur; sed qui impie & obstinate Jeremiæ, mandatum Dei ad ipsos deferenti, respondebant, *Sermonem, quem locutus es ad nos in nomine Domini, non audiemus ex te: sed facientes faciemus omne verbum quod egredietur de ore nostro, ut sacrificemus reginæ cæli*, &c. Idque ut gratificarentur uxoribus suis idololatricis. Si hic Vir Doct. possit admittere præcepti divini ignorantiam, nullum erit peccatum, quocunque animo commissum, quin ex ignorantia profectum dicere possit. Aut si velit ignorantiam hic habere locum, dicam eam esse affectatam, atque ita culpabilem, ut minime excuset, aut peccati sæditatem minuat. Eodem modo ego colligere possem, ignorantiam Israëlem impulisse ut vitulum aureum in deserto coleret, *Exod.* XXXII. quia exultantes dicunt, *Ecce Israël, hi sunt Dii tui qui te eduxerunt ex Ægypto:* Idque peccatum excusabo Viri Doctiss. verbis: *fallebantur miseri, tribuentes Deo, qui ipsos ex Ægypto eduxerat, ideam vituli:* quam crassam ignorantiam Vir Doct. eis adscribere non dubitat, *Quæs. III. Num. VIII. pag.* 110. Interim peccatum istud adeo grave fuit, Deumque adeo offendit, ut & hodie Judæi dicant, *nullam sibi accidere ultionem, in qua non sit vel uncia de iniquitate vituli.* Quando Deus per Prophetas populum variorum criminum arguit, & captivitatem minatur, ordinarie primum & præcipuum inter illa est idololatria. Imo *Esech.* XVI. Deus Judam coarguens impietatis, maxime ejus idololatriam exaggerat, dicitque ipsum suâ idololatriâ pejorem esse Samariâ non tantum, sed & Sodomâ. Quin & Deus per Prophetam Esaiam eos tam serio, tam aperte præmonuerat, *Cap.* XLVIII. 4, 5. *Annuntiavi tibi quæ ventura erant in te, ne quando dicas, idola mea fecerunt ea, & sculptilia conflatiliaque mea præceperunt ea.* Qua ergo specie dici potest, populum eam per ignorantiam commisisse? In illis, qui à Jerobeamo seducti sunt, & ex ejusmodi parentibus prognati illi cultui idololatrico assuescere cæperunt, aliqua ignorantiæ species locum habere posset: quatenus illi crediderunt, se à Mosis Lege non recedere, quoniam eundem quem Moses coli præscribit Deum adorabant: Verum crebra Prophetarum à Deo ad ipsos missorum reprehensio, qui cultum illum ut apostasiam à vero Deo damnabant, valde ignorantiam illam minuit: At nulla ignorantiæ species prætexi potest peccato illorum, qui idola gentium, quorum cultum divina Mosis lex disertis verbis damnat, adorabant. Simili modo ignorantia, licet crassior, aliquatenus Pontificiorum idololatriam excusat; quia verum Deum colunt,

lunt ; & quicquid colant in veri Dei honorem tendere credunt : Alia foret ratio , si falsos Ethnicorum Deos in Lege ac Euangelio expresse damnatos , colere præsumerent: Nulla enim illo in casu ignorantia obtendi , aut si quæ obtenderetur , crimen ipsorum excusare posset.

Deum gravi hac captivitatis castigatione populum suum cohibere voluisse , ne idololatria denuo se pollueret , dubitandum non est : Verum *Deum intendisse , populum in hac quam prævidebat diuturna dispersione conservare , ne ullatenus cum gentibus* (jam ad verum Deum ejusque Messiam conversis) *commisceretur* , gratis absque ulla probatione ac fundamento dicitur. E contra ex antedictis & mox dicendis liquet , Deum voluisse , ut post Messiæ adventum populorum discrimen , utpote propter Messiam solummodo introductum , aboleretur , ex omnibus unus rursus coalesceret populus & Ecclesia , & una eademque inter omnes vigeret veri Dei notitia & cultus. Atque ita tota ista Ecclesia , ex Iudæis & gentibus simul collecta , ex castigatione illa severâ Israëlis per LXX annorum captivitatem , non minus quam Iudæi ante Messiæ adventum , exemplum capere potest horrendæ Dei iræ in idololatras ac pertinaciter impios , quo sibi à crimine ejusmodi sollicite caveat. *Finis castigationis divinæ.*

Post hæc Vir Doct. prolixum instituit discursum , quo probet , *Judæos post reditum è captivitate Babylonica , stante secundo templo , & præsertim post ejus eversionem , non se servasse puros ab idololatriâ* ; ut ita causam hujus diuturnæ captivitatis speciosam proferre possit. Illud autem probare contendit statu Iudæorum *temporibus Antiochi , quibus multi Judæorum idololatriam commiserunt , & sibi præputium denuo inducere conabantur : accessere Theologi , qui suis distinctionibus probarent , talem cultum non esse contra legem Dei : nunc vero nostro tempore plures metu persecutionum ad idololatriam Papisticam deficiunt , præsertim in Hispania , & ob bona temporalia Christianismum simulant , cum animo sint Judæi.* Quod ne temere dicere videatur Vir Doctiss. se ipsum nominat , *qui toties Baali genua flexerit.* Unde colligit , *Israëlem non esse adeo sanctum , uti à me depingitur.* Ego vero nusquam in toto meo scripto hodierno Israëli sanctitatem adscripsi , neque adhuc Judæorum impietatis ac idololatriæ patronus esse volo. Concluſi ego argumento hypothetico ; Si Iudæi jure D. Jesum Christum rejecerint , soli sunt hodie in terra veri gloriæ ac veritatis divinæ assertores ac patroni. Atqui ego nego antecedens , ideoque concludo ac concludere debeo , quod non sint gloriæ divinæ patroni , sed illius inimici ac conculcatores. Vir Doctiss. autem cum omnibus Iudæis sentit , se jure Dominum nostrum Iesum Christum rejicere : ac proinde concludere debet , gentem suam solam esse , quæ sincere gloriam ac veritatem divinam asserat ac tueatur. Est ergo argumentum , ut vocant , ad hominem , ex principiis Iudæorum desumtum , unde consequentia qua urgeantur deducitur. *Non ego adscribo Judæis sanctitatem*

Mens itaque mea est , quoniam Iudæi credunt se jure D. Iesum rejicere , quod concludere debeant , se hodie solos esse in terra veros gloriæ ac veritatis divinæ assertores ac patronos. Quam etiam consequentiam Vir Doct. paulo post admittit , & legitimam agnoscit. Inde ipsos porro urgeo. Quodnam sit illud peccatum , quod Deus benignus ob tam constantem (quam nempe sibi adscribunt Iudæi) Legis suæ adhæsionem , tam diuturno exilio , quin & tot afflictionibus & calamitatibus , quas nonnunquam tam à Mahomethanis quam à quibusdam Christianis , perverso zelo contra religionis suæ *Judæi sibi adscribunt, quod soli sint gloriæ Dei vindices.*

genium in eos sævientibus, misere perpessi sunt, testatam, fidis suis cultoribus non esset condonaturus? Videt Vir Doctiss. me semper argumentari non ex sententia mea, sed Judæorum, ipsosque suo principio premere. Dicunt nim: Judæi, uti & Vir Doct. ob peccata sua se pati hanc dispersionem adeo diuturnam: Interim sibi adscribunt zelum adeo eximium ac constantem pro Lege ac gloria Dei: Ego inde infero: Si in illis sit iste zelus pro Lege, ut soli in terra tam eximii sint gloriæ divinæ in mediis adversitatibus patroni; quod nec promissa quæ in Lege exstant, nec misericordia divina, quam passim Deus in Scriptura testatur, & erga populum suum ostendit, permittat, ut nulla zeli tam eximii habita ratione populum ob alia peccata tam plene negligat, & sine ulla consolatione, ullo alloquio prophetico in tam diuturnâ ac miserabili dispersione tabescere sinat: sed potius requirat, ut alia, quæ committunt peccata, ob virtutem adeo eximiam & vere heroicam, gratiose condonet, & dispersioni ac captivitati finem imponat: cum ob majora peccata, eadem nimirum quæ nunc committunt, & insuper idololatriam, peccatum maxime horrendum, & cui nullum æquiparari potest, tantum LXX annorum captivitate majores ipsorum puniverit, & interim Prophetas ad ipsos miserit, qui instantis liberationis promissione ipsorum animos in captivitate erexerunt.

Multi Christum profitentur, cum animo sint Judæi.

Vir Doctiss. hic se pressum sentiens, dicit, *Judæos non se ita ab idololatria servare impollutos*, prout ego sentio. Sane quæ Vir Doctiss. hic, & ad *Quæsitum secundum Num. V. pag.* 89. de Judæis & eorum improbitate prolixe refert, omnia credo vera esse. Credo plurimos eorum in Hispania Christum ore profiteri, cum eum animo execrentur: Credo Monachorum quorumcunque cœnobia in Hispania istiusmodi sceleratis hominibus esse repleta. Iam id indicavit Erasmus suo tempore: & qui apologias ejus contra Ioannem Lapidem Stunicam & Sanctium Caranzam attente legit, facile cognoscet, duos hosce impudentissimos ac malignissimos Erasmi adversarios ab ipso haberi Iudæos, fidem Christianam externe tantum simulantes. Operæ pretium est hac occasione paucis testimoniis id confirmare: ut inde veritas dictorum Viri Doct. constet, omnibusque illucescat, zelotas illos igneos, qui maximum ostentant zelum, & ferro ac igne sæviunt in quoscunque, etiam absurdissimis suis commentis vel minimum contradicentes, non esse sinceros Christianos, nec Christi gloriam Euangeliique promotionem spectare; sed plurimos eorum esse occultos Iudæos, homines desperate impios, ac fortasse, ut Vir Doct. recte observat, plane atheos, qui in Christi contumeliam absurdissima commenta insanis clamoribus proferunt, & cruentissimis suppliciis, ne quis contra hiscere audeat, recipi cogunt, ut, quoniam quem animo execrantur Christum palam negare non audent, occultiore via probro afficiant, hoc est, mentita zeli pro gloria Christi specie tecti, doctrinam Christianam absurdis commentis ac fabulis ridiculam faciant. Erasmus itaque *Apolog. ad Stunicam in Matth.* I. *annot.* V. *tom.* IX. *pag.* 245. non occulte indicat, Stunicam à se credi Iudæum. *Suspicatur Stunica me hoc ideo dixisse, quod Hieronymus hoc dicturus, ita præfetur:* Et ut risum præbeamus Iudæis: *Hinc colligit me non intellexisse verba Hieronymi, colligit errorem meum ac tumultuariam lectionem. Sed quid ego vicissim ex his Stunicæ verbis colligam, in præsentia non elequar.* Et in *Matth.* VIII. *annot.* II. *pag.* 249. *Nescio quid suspicionis mihi parit, quod Stunica tam impense favet Hebræis, ut his omnia velit deberi, cum res nihil tale postulet.* Et in

Luc.

Luc. XXIII. *pag.* 258. *Cæterum quod argutatur, quibus elementis ſcribatur Hebraice nomen Jeſu, quando ad me non pertinet, neque nunc vacat in his multum otii ponere, aliis Iudæorum amicis excutiendum relinquo.* In 1. *Corinth.* VII. *annot.* 11. *pag.* 276. *Nos certe verecundius vertimus, ne adſciſcat præputium : Stunica in hoc rerum genere me peritior docet nos*, &c. Porro in *Epheſ.* v. *pag.* 283. *Si ſapiat Stunica, poſthac ſe continebit intra pelliculam ſuam.* Verum eſt, Eraſmum hæc verba explicare, *id eſt, intra lexica & adnotationes quinquagenarias.* Verum quicunque vel leviter in Eraſmi ſcriptis verſatus eſt, ejuſque elegantias & argutias conſiderat, ſatis videt, Eraſmum voce *pelliculæ* non deſignare lexica, ſed Stunicæ Iudaiſmum tacite exprobrare voluiſſe. Verum apertius loquitur in *Apologia ad Sanctium Caranzam pag.* 352, 353. *Age, omiſſis hujuſmodi contentionibus, ceu bellis civilibus, hæreticos pariter aggrediamur. Ego pro mea virili retundam iſtos, qui nimium hærent Euangelicis literis, ac plus ſatis abhorrent à Judaiſmo. Stunica & Sanctius adoriantur diverſum hæreticorum genus, quod jam ſe nimium miſcuit ſegeti dominicæ. Magis enim ac magis invaleſcunt Iudæi quidam, ſeſqui-Iudæi & ſemi-Iudæi, qui mixti nobis titulum habent Chriſti, cum Moſen totum habeant in pectore.*

Mutemus, *inquiunt*, clypeos, Danaumque inſignia nobis Aptemus.

Hac viâ gravius lædunt rem Chriſtianam, & plus eſt quæſtus ex calumnia, quam ex uſuris. Hos nemo melius profligabit, quam Lopis & Sanctius. Et *pag.* 355. *Nec me latet, qui ſubornent hiſtriones hujus fabulæ : Phariſaicum genus eſt, & Ebionitarum reliquiæ. Satis ſit Iudæis, quod ſemel occiderint Chriſtum, quod nihil ab ipſis intentatum ſit relictum, ne reviviſceret. Obſignatum eſt monumentum, adhibiti ſunt cuſtodes : ſed ille victor eluſit illorum malicioſa conſilia. Chriſtus non amplius moritur, ſed jam ſedens in cælo deridet iſtos, & ſubſannat ſtulta molimina, nihil profecturæ niſi ad ipſorum perniciem.* Si forte contra Stunicam tectius ſit locutus, hic aperte profert quod ſentit : quæ ſi conferantur cum iis, quæ ſubinde inſpergit *Apologiæ adverſus articulos aliquot, per Monachos quoſdam in Hiſpania exhibitos*, evidenter conſtabit, eos generatim, ſaltem plurimos eorum, occulti Judaiſmi ab Eraſmo inſimulari. Ita quippe in alloquio ad Alfonſum Manricum Archiepiſcopum Hiſpalenſem, *pag.* 829. de iis ſcribit : *Si mihi cum Judæis res eſſet, quemadmodum Paulo fuit, ſi cum hæreticis aut paganis conflictatio, ut parta victoria piis omnibus læta, non niſi impios vel læderet, vel ſanaret. Nunc adverſus hos agere cogor, qui ſe profitentur Chriſtianæ religionis columina, quos ut optimos eſſe decet, ita pro optimis haberi conveniebat, quorum alterum illis adeſſe vehementer optarim, alterum haudquaquam inviderem, ſiquidem per ipſos liceat. Sunt enim, ut accipio, qui hæc movent, non Judæi, non hæretici, non ſchiſmatici, non pagani ; ſed Trinitarii, Dominicani, Franciſcani, Carmelitæ, Auguſtinenſes, Benedictini, jam olim gratioſa apud omnes orbis nationes nomina.* Et in ipſa apologia *pag.* 848. *Cuperem in ſacris Literis Chriſtum vel ſexcenties appellatum verum Deum, quamquam hoc nobis non minus perſuaſum eſt, quam ſi ſexies millies dictum eſſet. Utinam æque perſuaſum eſſet Iudæis omnibus?* Non ſine cauſa Eraſmus contra Hiſpanos ſcribens mentionem facit Judæorum, qualia in aliis ejus Apologiis non legas, quæ tacita Judaiſmi inter ipſos vigentis exprobratio ſunt. Quare cum ſibi rem cum Judæis eſſe negat, ironia aculeata eos quammaxime Judæos eſſe affirmat. Poſſem plura in hanc rem ex Eraſmo teſtimonia congerere, verum hæc ſufficiunt ad comprobandum, Hiſpaniam peſſimis ejuſmodi

ac ſceleratiſſimis hominibus ſcatere, qui omni ejurata religione Chriſtianam ſimulant, ejuſque acerrimi zelotæ videri cupiunt, cum interim eam animo deteſtentur, & putidis ac ineptis commentis cuique cordato ridiculam faciant: Hac ratione vicem ſe rependere credunt malis Chriſtianis, quorum ſævitia coacti fuere, ut ejurato Iudaiſmo Chriſtum inviti profiterentur: & quam ipſi perpeſſi ſunt tyrannidem, nunc in alios, qui commenta ipſorum non adorant, viciſſim exercent.

Totus Judæorum populus nunc ſe non poluit idololatria.

Hæc quando conſidero, dubium mihi nullum eſt, quin omnia quæ Vir Doct. de Iudæorum improbitate ſcribit ſint veriſſima: ſed nihil ea officiunt argumento meo. Quia quando Iudæos ab idololatriæ crimine immunes pronuntio, ego totum populum ſeu Iudæorum univerſitatem reſpicio; prout olim ante captivitatem Babylonicam totus populus, Rex, & primores, ſe criminis illius reos fecerunt, paucis tantum piis, qui in computum venire nequeunt, exceptis. Quam autem nunc committunt idololatriam Iudæi quamvis excuſari minime queat, alterius aliquomodo generis eſt, & non proprie illa quam lex directe & in terminis vetat quando idola gentium condemnat: & licet non eſſet idololatria, ſed genuinus ac ſincerus Dei cultus, tamen quia contra conſcientiæ dictamen à Iudæis præſtatur, graviſſime eſt culpandus: & præterea particularium peccatum eſt, non integri populi: Non ergo juſtitia divina permittit, ut particularium quorundam peccatum integer populus luat, nec ut Iudæorum Hiſpanorum crimen Germanis, Italis, aut Hollandis imputetur. Quæro ego, quodnam ſit populi totius crimen idololatria gravius, ob quod integer populus in diutina hac captivitate detineatur.

Nec fuit idololatra cum Titus everteret urbem.

Sed demus tamen, Iſraëlem jam eſſe idololatricum, quod tamen alibi Vir Doctiſſ. diſertis verbis negat, uti paulo ante vidimus *Quæſt. III. Num. II. pag. 97.* Quibus adde *Quæſt. III. Num. XIV. pag. 126. Sine idololatria; & non erat minima iſtius ſtatus circumſtantia, ſed potiſſima, quod populus ita diſperſus — ab idololatria abſtineret — à cultu idololatrico non immundatus. — Præſens Iſraëlis ſtatus, in quo nec idololatriam committit*; &c. Adeo ut de ſtatu hodierno Iſraëlis directe pugnantia ſcribat: Verum, ut dixi, demus Iſraëlem eſſe jam idololatricum, & quod hæc ſufficiens cauſa ſit, ac ingens illud Deoque exoſum peccatum, propter quod hac, in qua jam eſt, quamque plus mille ſexcentis annis paſſus eſt, diſperſione puniatur: Quodnam fuit peccatum, propter quod à Tito fuit direpta Iudæa, templum & urbs ſolo æquata, & Reſpublica penitus everſa, populuſque univerſus in captivitatem abductus; cum eo tempore, & quatuor ad minimum poſt ſæcula, minima quæ unquam in gente Iudæa idololatriæ ſuſpicio, & maximus pro Lege Moſaica fuerit zelus? An Deus contra promiſſa, contra morem ſuum', populum ſuum dilectum tam inſigni (cui parem in tota ejus hiſtoriâ non reperimus,) ruinâ caſtigavit & obruit, cum nulla erat publica à lege ſua defectio, nulla nationis apoſtaſia, nullum eximium crimen rebellionis toti genti imputandum? Si enim tollat Vir Doct. Meſſiæ rejectionem, nullum reperiet, nullum aſſignare poterit. Quod enim Vir Doct. dicit, hanc Romanam captivitatem eſſe Babylonicæ continuationem, ridiculum eſt; uti paulo ante vidimus. Iure merito igitur quæro, quodnam illud ſit totius gentis peccatum, propter quod in tam diutina captivitate detineatur?

CA-

CAPUT V.

Refelluntur, quas Iudæi credunt, hujus captivitatis cauſæ.

VIr Doct. quoniam tale nullum peccatum reperire poteſt, quia D. Ieſum jure à populo ſuo rejici credit, ad vulgatum Iudæorum effugium recurrit, quod *reſpublica ſemper ſit una ac eadem; & propterea quod peccata olim à populo commiſſa totius populi ſint peccata, ac proinde hodierno populo omnia præcedentia crimina jure imputentur.* Hoc autem aſſerere non ſufficit, verum aliqua Dei ſive comminatione, ſive declaratione probandum foret. Nihil horum Vir Doct. adducit. Contraria autem omnia tam in Lege, quam in Prophetis, occurrunt. Nuſquam in Lege Deus comminatur, ſe peccata, à populo ſæculis præcedentibus commiſſa, puniturum in eorum poſteris, multis demum poſt ſæculis exſtituris: Per Eſechiëlem autem Cap. XVIII. hanc Iudæorum criminationem, qui ſe ob parentum peccata puniri querebantur, vulgato iſto proverbio, quod *patres uvam acerbam comederint, filiorum autem dentes obſtupuerint*, Deus acriter refellit, docens, *unumquemque portaturum propriam iniquitatem: filium non portaturum iniquitatem patris, nec patrem iniquitatem filii.* Adeo ut hac criminatione nihil ſit iniquius, & Deo magis injurium. Promiſit enim Deus populo reſipiſcenti remiſſionem, & ſecundum fidem ſuam, promiſſis illis datam, in teſtimonium remiſſionis & reconciliationis populum è captivitate Babylonica, idololatriæ illius oblitus, reduxit, & in populum numeroſum & florentem, qualis erat (ut probavi) tempore Jeſu Chriſti, evexit. Non nego quidem, populum poſterioris ævi eundem quidem eſſe populum, cum eo, qui prioribus exſtitit ævis: Inde tamen minime ſequitur, peccata olim à populo commiſſa, jure imputari eidem populo poſterioribus ævis viventi: Licet enim unus ac idem ſit populus, non tamen ſimul exſiſtit, nec ex iiſdem individuis conſtat: & ſicut actiones præcedentis populi, non ſunt ſequentis actiones; ita nec præcedentis populi culpa, ſequentis culpa eſt, nec ſequenti jure imputari poteſt. Certum quidem eſt, ſi populus, veſtigiis parentum inſiſtens, ab impietate non deſiſtat, ſed, licet à Deo monitus & paterne caſtigatus, in pejus quotidie proficiat, parentum peccata cauſam eſſe, quod ira Dei aut citius, aut gravius, exardeſcat contra poſteros nequam: Non tamen illi pœnam impietatis parentum ſuorum, ſed ſuæ tantum, luunt: Quia nec citius, nec gravius à Deo puniuntur, quam propria ipſorum peccata merentur: Parentum autem peccata, quorum veſtigia filii premunt, cauſa ſunt, quod Deus, omnia gratiæ ſuæ dona irrita, & deſperatam eſſe populi improbitatem videns, longanimitatem ſuam, qua alias forte uſus fuiſſet, abrumpat, & iram in populum tam proterve ac diu rebellem effundat; non tamen ultra meritum peccatorum, ab iis ipſis qui puniuntur commiſſorum. Hoc exigit æquitas divina; eſtque conſentaneum comminationibus Dei in Lege, ejuſque expoſtulationi, quam ex Eſechiële adduximus.

Peccata olim à populo commiſſa hodierno imputari nequeunt.

In

Hoc esset summe injustum.

In sententia autem Viri Doctiss. summa iniquitas est. Si enim, quia unus idemque populus est, peccata olim à populo commissa hodierno populo jure imputentur : Quæram ab alterâ parte, an non & similiter obedientia ac resipiscentia præcedentis populi eorum posteris imputetur ? Non video ullam discriminis rationem. Nam sicut *peccata olim à populo commissa sunt totius populi peccata*, hoc fundamento, *quod Respublica semper sit una ac eadem* ; ex eodem fundamento viciſſim concludere licet, obedientiam ac pietatem olim à populo præstitam totius populi esse obedientiam & pietatem ; tam enim populus olim pius idem fuit cum hodierno popu'o, quam olim peccator & impius. Hoc si agnoscit Vir Doct. ulterius quæro : Si parentum virtus major sit, quam posterorum peccata, (loquor ex hypothesi Viri Doctiss.) an posterorum, quibus parentum major virtus imputatur, peccata propter illam majorem parentum virtutem impunita dimitti debeant ? Ab altera parte : Si filii impia parentum vestigia deserentes toto animo se ad Deum convertant, & pietati studeant, legemque Dei omnibus viribus observent, ita tamen, ut ipsorum obedientia, quantacunque sit, nondum tamen possit æquare parentum impietatem, quam ipsis jure imputari Vir Doctiss. asserit ; An filii obedientes ac pii jure puniantur propter majora illa Patrum suorum peccata, quæ detestantur ? & quousque hæc filiorum punitio durare debeat ? an, donec ipsorum resipiscentia superet magnitudinem peccatorum à patribus commissorum ? Jure hoc urgeo : Quia communis, multorum saltem, Judæorum opinio est, oportere ut Judæi hanc præsentem calamitatem sustineant, donec pro suis ac parentum suorum, seu totius populi per omnia quibus substitit sæcula considerati, peccatis satisfecerint. Quicquid hic Vir Doct. respondeat, pressum se sentiet, & tam nocentes propter suorum parentum virtutes impunitos dimitti debere, quam pios propter impiorum parentum crimina jure puniri, affirmare cogetur : Quod utrumque summe injustum est.

Similitudo Viri Doct. expenditur, & rectius applicatur.

Quare & similitudo, quam Vir Doctiss. desumit à civitate rebelli, nihil ad rem facit. Secundum suam enim & communem Judæorum opinionem aliter longe se res habet cum Judæorum populo : Licet enim variorum peccatorum populum reum agnoscat, immunem tamen eum credit (loquor de integro populo, non de aliquot particularibus in populo) ab idololatria, per quam proprie Deus abnegatur ; è contra valde tenacem Legis Mosaicæ, & ceremoniarum inibi mandatarum ad superstitionem usque observantem : tum &, in rejectione Jesu Christi summe constantem, quia fidem in Christum apostasiam à Lege credit : & licet varia propterea patiatur, tamen à Legis Mosaicæ professione nunquam recedentem. Quare ut tali Judæorum statui similitudo hæc quadret, hoc modo proponenda foret. Si rex rebelli civitati humaniter rebellionem, qua ipso rejecto ad hostem ejus juratum defecit, aliquoties remisit : eadem illa civitas alia quidem crimina, & gravia satis, contra legem ejus committit ; non tamen se legi ac regimini ejus subducit, quin imo, licet ex civitate illa aliquis exurgat, qui apostasiam à Rege illo suadeat (cogor ita loqui ex mente Judæorum, quia illi credunt, Dominum nostrum J. Christum apostasiam à vero Deo & lege Mosis docuisse) & non tantum aliqui in illa civitate illius suasioni aurem præbeant, sed & omnes vicini avide eam imbibant, civitatem illam ad similem apostasiam allicere studeant, quin &, quia secum consentire non vult, sed regis sui imperio unice se subjectam cupit, variis cladibus afficiant, quas tamen illa amore regis sui ac reverentia legis ipsius alacri perferre animo mavult, quam

à rege

à rege deficere; dicemuſne regem illum recte cum civitate illa agere, ſi neglecto fideli illo ac conſtanti erga ipſum ipſiuſque legem obſequio, ad minora illa delicta reſpiciat, & populo illi, ſibi adeo fideli, parentum, qui ipſo derelicto ad juratum ipſius hoſtem olim defecerunt, peccata imputet, omniumque eorum pœnam ab ipſo exigat? Dicemuſne hoc conſentaneum eſſe clementiæ, manſuetudini, ac paterno amori, quo rex erga populum ſuum fertur? Talis autem eſt, juxta communem Judæorum opinionem, conditio Judæorum hodierna.

Nulla poſſet eſſe hujus punitionis utilitas.

Et quam utilitatem, quæſo, Vir Doct. in tali punitione reperire poteſt? An emendationem populi? At quæ emendatio ſperari poteſt, quando poſteri, peccatores quidem, ſed Deo tamen ejuſque legi conſtanter adhærentes, parentum ſuorum idololatrarum & à Deo ejuſque lege deficientium peccata luere tenentur? Luunt peccatorum, quæ non commiſerunt, pœnam: & licet Deum timeant, & à peccatis ſuis reſipiſcant, à pœna liberari nequeunt, donec pro parentum ſuorum peccatis ſatisfecerint; quibus luendis quot ſæculorum pœnæ ſufficiant incerti ſunt; ac proinde nec ſpem, quâ ſolâ reſipiſcentia ab homine ſuſcipitur, concipere poſſunt certam ac indubitatam, quod ne quidem per exactiſſimam ac perfectiſſimam obedientiam liberationis promiſſæ participes ſint futuri; ſed ea non obſtante, incerti ſemper hærere debent, an unquam pro parentum peccatis Deo ſatisfacere poſſint. Quod quomodo cum promiſſis divinis, Deïque fidelitate, juſtitia, manſuetudine, ac amore, quo Deum ſe proſequi Judæi ſemper gloriantur, conciliari queat, ego non video.

Reſponſio ad aliam exceptionem.

Rurſus aliud effugium quærit Vir Doct. nempe, *quod non ſint Judæi adeo abjecti, quin aliquando non invideant ipſis Chriſtiani ſortem ſuam: quod negotiis variorum regum ac principum tractandis adhibeantur.* Quæ vera agnoſco: verum illa eſt privatorum fælicitas: ſed populus ut corpus unum conſideratus eſt extorris ubique, proprio non gaudens regimine, ſed alieno imperio ſubjectus, ſine poteſtate, ſine autoritate, & tanquam peregrinus diſperſus & oberrans per totum terrarum orbem. Sed, inquit, *debuit, juxta Dei prædictionem, captivitas hæc multis ſæculis durare; quia diſpergi debuimus ab uno ad alterum terræ extremum: quod unica totius populi tranſmigratione fieri non potuit, ſed ſenſim & per multos annos fieri debuit.* Verum ego antea fuſius oſtendi, omnia comminationibus divinis (ad quas Vir Doct. reſpicit) comprehenſa exacte in captivitate Babylonica fuiſſe impleta, & nullo modo tempora præſentia reſpicere; quibus verbum addere ſi vellem, actum agerem.

Diſcrimen inter judicia in populum integrum, & in privatos in populo.

Tandem Vir Doct. in hoc argumento repugnantiam quandam quærit, qua adverſetur alteri Chriſtianorum contra Judæos argumento. Sed fruſtra. *Mirari ſe ſæpe*, ait, *quando Judæi exſpectant Meſſiam terrenum, quod Chriſtiani eos vocent carnales, qui ad ſpiritualia animum erigere nequeunt: Quando vero ipſis objiciunt captivitatem, Judæos miſeros dicant, eo quod ſine Rege & Repub. vivant in mundo.* Verum nullam hic video repugnantiam. Videtur nempe Vir Doct. exiſtimare, Chriſtianos, quando Judæis objiciunt captivitatem, tanquam pœnam rejectionis Meſſiæ, contendere velle, ſiquidem Meſſiam agnoſcant, quod à captivitate liberati rurſus ſint reſtituendi in regnum ſuum; & quod hac ratione carnalem fore Iudæorum liberationem ipſi urgeant, cum tamen Judæos reprehendant tanquam carnales, quod ejuſmodi liberationem per Meſſiam exſpectent. Verum longe fallitur Vir Doctiſſ. alia mens & alius ſcopus eſt hujus argumenta-

mentationis. Contendunt Chriſtiani, diſperſionem adeo gravem ac diuturnam populi Iudaici, ſignum eſſe iræ divinæ contra integrum populum: ſicuti & cujuſcunque populi excidium iræ divinæ contra illum ſignum eſſe agnoſcunt. Licet enim fieri poſſit, in populo qui exſcinditur aliquos ſupereſſe pios, qui communi cum aliis excidio involvuntur, quos ex ira à Deo puniri & tanquam exoſos abjici dicere nequeamus, quoniam ob pietatem ſuam Deo grati ſunt; tamen manifeſtum erga totum populum iræ divinæ indicium eſt, quod integrum populum exſcindat, ne piis quidem in eo degentibus exceptis. Alia quippe, uti Vir Doct. ipſe agnoſcit, ratio eſt integri populi, alia privatorum in populo. Et privati ſinguli, & integri populi à Deo judicantur; ſed diverſa ratione, ac diverſo ſæpe tempore. Iudicium de ſingulis Deus proprie exercebit in futuro ſæculo, quando unuſquiſque Deo pro ſe redditurus eſt rationem: tunc nemo ob aliena peccata affligetur, aut alienæ virtutis præmio honorabitur. Iudicium de integris populis Deus exercet in hac vita; in hac enim vita univerſitas populorum locum habet; in futura vita coram Deo non comparebunt, ut populi univerſitas, ſed ſinguli pro ſe. Contingere autem poteſt, ut in populo impio, & quem ob impietatem Deus excidio deſtinavit, pauci aliquot ſint pii, Deo ob pietatem ſuam grati. Non poteſt Deus integrum populum exſcindere, niſi & hi pii, qui pars ſunt populi, exſcindantur. Affliguntur igitur, non puniuntur, ob peccata impii populi, & communi quo populus exſcinditur excidio eos Deus involvit, ad demonſtrationem juſtitiæ ac iræ ſuæ contra integrum populum contumaciter rebellem; interim erga pios iſtos in particulari iram ſuam non demonſtrat: eos ſibi habet gratos & amicos; & quia miſeria ſua Deo in hoc ſæculo inſervierunt ut juſtæ ſuæ vindictæ inſtrumenta, in futuro ſæculo hanc eorum afflictionem excellentiore gloria eſt coronaturus.

Excidium populi Judaici eſt propter peccatum totius populi.

Inde jam liquet, nullum populum exſcindi, niſi ex ira divina, & ob graviora peccata, quibus hanc in ſe Dei iram provocavit. Cum ergo tam miſerabile ſit populi Judaici excidium, & tam diuturnum, collegi, eximiam quandam populi Judaici impietatem illius excidii debere eſſe cauſam: Et ex Viro Doctiſſ. quæſivi, quodnam iſtud peccatum ſit, idololatria gravius, cujus tota gens Iudæorum rea ſit, & à quo nullam per tot ſæcula pœnitentiam egit? Hic Iudæi, qui peccatum quo tenentur, rejectionem vid: Meſſiæ, agnoſcere nolunt, nihil quod reponant habent, & cum Viro Doctiſſ. fruſtra ſe torquent, ut aliquod tale reperire poſſint.

Non tamen ſequitur, reſtituendos à se terram ſuam, ſi credant.

Licet autem contendamus, captivitatis hujus cauſam eſſe rejectionem Meſſiæ; non tamen propterea terrenum Iudæis proponimus redemtorem, quaſi, ſi Chriſtum recipiant, regnum & Hieroſolyma ipſis, ut fælicitas proprie per Meſſiam conferenda, certo ſint reſtituenda. Non enim hæc præcipua per Meſſiam conferenda fælicitas eſt, ſed regnum cælorum: Nec certum eſt, quid Deus in hac vita Iudæis largiturus fuiſſet, aut etiamnum, ſi ab infidelitate ſua convertantur, largiri velit. Hoc affirmare poſſumus, tale, quale Iudæi exſpectant, regnum ipſi à Deo deſtinatum neutiquam eſſe: ſomniant quippe regnum, in quo populorum diſcrimen ſit minime abolendum, in quo Iudæi omnium gentium victores glorioſe aliis imperent, in quo non tantum ſingulæ tribus in priores terræ Canaan poſſeſſiones, ſed & templum & totus cultus Leviticus ſit reſtituendus: Quod univerſali illi Eccleſiæ Dei ex omnibus abſque diſcrimine populis collectioni, & ſpirituali cultui (cujus ceremonialis typus & umbra fuit) univerſali illi Eccleſiæ

accom-

accommodato, adverſum eſt. Immunes autem erunt à miſera illa diſperſione, in qua tanquam peregrini & inter omnes gentes abjecti vivunt; & reliquis gentibus permixti, æqualibus cum illis privilegiis gaudebunt, &, quod ſummum eſt, per Meſſiam participes erunt futuri regni ipſius in futuro ſæculo. Quamdiu autem eum rejiciunt, & populus ſeparatus manere volunt, iram ejus ſuſtinere, & miſeram hanc ſervitutem ferre coguntur.

Recapitulatio totius mei argumenti.

Ut tandem argumento huic finem imponam, ita colligo: Siquidem Judæi recte Dominum Jeſum rejiciunt, ſoli ſunt veri Dei cultores in terra, & ſoli ſincerum Dei cultum, non obſtantibus tot adverſitatibus, & graviſſimis, quam nonnunquam à ſpuriis ſuſtinent Chriſtianis, aliiſque in quorum ditionibus vivunt, perſecutionibus, conſtanter profitentur. Antecedens ſtatuunt Judæi: unde ut & conſequentiam admittant, neceſſe eſt: Sicuti & Vir Doctiſſ. conſequentiam meam admittit. De eo ergo inter nos convenit, quod Judæi credant, ſe eſſe ſolos genuinos veri Dei cultores in mundo. Inde ego porro concludo, non, uti me Vir Doct. concludentem fingit; ***Ergo debent à Deo ſalvari, & eorum diſperſio non amplius protrahi inter gentes***: Abſit ut ego Deo agendi limites præſcribam: Sed, oportet ergo ut univerſus populus Judaicus (non ſolummodo particulares aliquot in populo) reus teneatur graviſſimi alicujus criminis, quod Deus non obſtante tam conſtanti legis ſuæ amore, tot perpeſſionibus & ærumnis teſtatæ, per tot ſæcula, tam graviter vindicare vult. Deus in Lege populo, ſi à ſe deficiat, captivitatem minatus eſt: ſi vero reſipiſcat, promittit reſtitutionem. Conſentaneë huic comminationi ac promiſſo olim Deus ob idololatriam, non per ignorantiam (uti Vir Doct. ad populi ſui excuſationem peccatum hoc extenuare cupit) ſed contra expreſſam Moſis legem & crebra Prophetarum monita, ac proinde & contra conſcientiæ dictamen crebro ac diu ſine ulla reſipiſcentia ab integro populo (licet forte pauci quidam pii, ne hic Vir Doct. cavilletur, ab eo ſe impollutos ſervaverint) commiſſam, populum ſeptuaginta annorum captivitate punivit; & in ea captivitate per Prophetas populum allocutus, &, ſiquidem reſipiſcant, futuræ liberationis ſpe conſolatus eſt; & elapſis ſeptuaginta annis populo redeundi & templum reædificandi facultatem conceſſit. Nunc autem plus quam ſexdecim ſæculis populum in captivitate miſeriore detinet, per totum orbem terrarum miſere diſperſum; nullum ad ipſum Prophetam mittit, qui futuræ liberationis ſpe populum erigat, aut de favore divino certum reddat; ſed omnia iræ ſigna contra ipſum oſtendit. Inde ego colligo, oportere ut integer populus (non aliqui in populo) reus ſit criminis cujuſdam execrandi, ob quod Deus populum, ab idololatria ſe, etiam in media ſua afflictione, ſollicite ſervantem immunem, multis vicibus gravius punit, quam olim populum idololatram punire ſuſtinuit. Quæro etiamnum, ut Vir Doctiſſ. poſtquam omnia accurate circumſpexit quæ in populo ſuo geruntur, tale nefandum crimen, quod publicum totius populi crimen ſit, indicet. Non eſt hoc conjecturale argumentum, ſed ex ipſis Dei comminationibus ac promiſſionibus, totaque divinæ providentiæ circa populum Iſraëlis adminiſtratione deſumtum. Sane poſtquam diu ſe torſerit, non poterit Vir Doctiſſ. aliud totius ſuæ gentis crimen reperire, præter execrandam Meſſiæ, à Deo ipſis gratioſe miſſi, cædem: Quam Iudæi etiam hodie approbant, & tanquam bonum factum laudant. Cum autem Vir Doct. utpote Judæus, hoc crimen non agnoſcat, non mirum ipſum, qui veram calamitatis hujus cauſam agnoſcere non

vult, per incertas conjecturas oberrare, & nullam reperire posse in quâ acquiescat.

Ut autem tanto validius hæc Viri Doct. doctrina evertatur, hoc unum conclusionis loco addam: Quod ea falsa hac Iudæorum hypothesi nitatur, Messiæ adventum differri ob peccata populi; ideoque non fore ex hac dispersione per Messiam liberandos Iudæos, donec condignam peccatis suis pœnitentiam egerint: quod etiam Vir Doct. expresse hic docet. Atqui antea ostendi, certum adventui Messiæ tempus à Deo fuisse præfinitum, ac maxime conspicuas temporis illius, intra quod ejus adventum Deus determinavit, circumstantias expressas, antequam nempe sceptrum à Iuda esset ablatum, & stante adhuc secundo templo: Quod jam ultra sexdecim sæcula effluxum est. Adde: quod omnia Dei promissa de Messiæ adventu sint absoluta; nec ullam possunt Iudæi proferre, cui conditio illa resipiscentiæ, quam posterioribus sæculis excogitaverunt, sit annexa. Imo tantum abest, ut Deus eam promissionibus suis annexam voluerit, ut è contra Messias prædicatur adventurus statu populi corruptissimo, & populum tam eximie peccatorem reducturus ad resipiscentiam. Videantur solummodo (ut alia nunc præteream) duo illustria loca, *Jerem.* XXXI. 31, 32, 33, 34. & *Sachar.* XIII. 1, 2. Quin & Vir Doct. passim in hoc suo scripto inculcat, Deum tempore Messiæ lapideum cor ablaturum, ac cor carneum Israëli daturum: &c. Quæ omnia doctrinam hanc solidissime convellunt.

CAPUT VI.

Potuisse Messiam, etiamsi ad populi salutem veniat, rejici.

Casus quem propositi non intellectus à Viro Doct.

VIr Doct. continuo urget in suis scriptis, siquidem Iudæi Messiam rejicere possint, & ob rejectionem illam à Deo essent puniendi, necesse fuisse ut Deus id Israëlem præmonuerit. Respondi ego: Hoc non necesse fuisse, sufficere ut Deus Messiam mittat, & per illum inobedientibus pœnam denuntiet. Vir Doct. agnoscit, sufficere Messiæ promissionem, & exinde argumentum ducit, in quo se triumphare credit: *Siquidem*, inquit, *non egebat aliqua suasione, ut reciperetur is, qui in summam Israëlis felicitatem promittebatur.* Ut argumenti illius imbecillitatem ostenderem, dixi id verum esse, quando Messias veniens fælicitatem actu ipso confert, licet aliam quam homo exspectaverat. Non autem, quando promittit fælicitatem futuram, mediumque illam consequendi est cultus carnalis hominis inclinationi adversus. Id probavi proposito casu aliquo qui nunquam exstitit, nec exstiturus est: Si D. Iesus cum cælesti gloria venisset, omnesque Iudæos in cælum, coram oculis suis apertum, introducere paratus esset, plurimosque ipsum prompte recipientes coram aliorum oculis in cælum assumsisset, gloriaque cælesti vestitos ostendisset, dubium minime est, quin omnes Iudæi, licet nunquam de cælesti illa gloria cogitassent, sed regnum in terra glorioſum exspectassent,

ctaſſent, unanimes nemine excepto eum pro Rege & Meſſia promiſſo recepiſſent; neque neceſſe fuiſſet id ipſis præcipere, &c. Vir Doct. reſponſione ſua oſtendit ſe argumenti mei vim non intellexiſſe, & dum ei aliquid opponere videri vult, revera concedit & confirmat quod ego argumentatione meâ intendi. Putat me propoſita hac conditionata argumentatione voluiſſe inferre contra Iudæos, quod eum recipere teneantur, quia ſi hoc contigiſſet, eum recepiſſent: Quæ fuiſſet ridicula argumentatio: Inde eſt quod contrarium caſum fingit; *Si forte qualem Judæi exſpectant Meſſiam veniſſet, qui regnum terrenum reſtituiſſet, non armis ſed ſola Dei opera, qui cultum Leviticum & templum reſtituiſſet; Deuſque pro quovis Judæo liberando in omnibus mundi regionibus miracula & prodigia feciſſet majora quam in Ægypto*, & quæ plura recenſet; *an non omnes Chriſtiani crederent, illum verum eſſe Meſſiam?* Quaſi nempe iſto caſu meum caſum evertiſſet. Reſpondeo ego, omnino agnoviſſent Chriſtiani illum eſſe Meſſiam, & Deus iſtiuſmodi directione palam omnibus oſtendiſſet, hunc eſſe Prophetiarum ſuarum ſenſum, & præſenti iſto bono ac invictiſſimis miraculis omnes in Meſſiæ talis fidem traxiſſet.

Sua reſponſione meum argumentum confirmat.

Verum iſto caſu non evertitur, ſed confirmatur argumentatio mea: Quod fælicitas quæ præſens eſt, ab homine contemni nequit; quia id quod coram videt negare, nec bonum quod ei fruendum offertur repudiare poteſt: Quia fælicitas amore ſui homines trahit, & cum præſens eſt, tam potenter hominis appetitum allicit, ut refragari non poſſit. Confirmat ergo hoc ſuo caſu Vir Doctiſſ. argumentationem meam: Uti & reſponſione ſequente ad poſteriorem argumentationis meæ partem, quod fælicitas quæ promittitur futura (addidi ego (quod Vir Doct. omittit) & medium illam conſequendi eſt cultus carnali hominis inclinationi adverſus) contemni poteſt; quoniam rari ſunt homines, qui ſpem, etſi maximam, pretio velint emere, & per vitam miſeram ad futuram fælicitatem contendere; ideoque perſuadere ſibi nolunt, vitam deſiderio ſuo adverſam, viam eſſe ac medium ad fælicitatem, olim obtinendam, perveniendi. Cum ergo hanc illationem Vir Doct. concedat, totum meum argumentum, & quicquid eô intendi, concedit.

Promiſſum vitæ æternæ confirmatum eſt exemplo J. Chriſti.

Solummodo hinc aliquid inferre conatur contra vitæ æternæ ac cæleſtis promiſſi, quo religio Chriſtiana homines ad Meſſiæ obſequium excitat, fidem; *quis futuras cæleſtes fælicitates promittere, quas aliquando verificare hominibus eſt impoſſibile, facile quidem eſt, ſed non creditu facile.* Fateor; & ſi nihil ad tanti promiſſi confirmationem, quod perſuadendi vim habet, additum fuiſſet, fruſtra fides rei omnem ferme fidem ſuperantis poſtularetur. At Deus non tantum variis ac diviniſſimis miraculis hanc Chriſti Filii ſui doctrinam confirmavit, ſed &, ad majorem fidei confirmationem, in ipſo Chriſto vivum dedit promiſſi hujus exemplum, quem ex mortuis tertiâ diē reſuſcitatum, poſt quadraginta diērum decurſum, quibus ſe aliquoties redivivum coram diſcipulis ſuis oſtendit, inſpectantibus duodecim Apoſtolis, in cælum aſſumſit, gloria ac fælicitate immortali coronavit, & poteſtatem dedit omnes in ſe credentes eadem coronandi; & in illius poteſtatis fidem Spiritum S. decimo poſt adſcenſionem ſuam diē juxta promiſſum ſuum in Apoſtolos effudit. Sine ejuſmodi confirmatione fruſtra diſcipulis vitæ æternæ ac cæleſtis poſt mortem demum adipiſcendæ promiſſum propoſuiſſet.

Potest etiam sperni felicitas terrena, per molestias acquirenda.

Sed & idem locum habiturum esset, si compareret Messias Judæos in terram promissam denuo introducturus, qualem Judæi exspectant, si modo unico momento virtute Dei insuperabili & miraculosa omnia non effecta redderet; sed, prout Judæi credunt, variis bellis, addo ego, per molestias gravissimosque labores, ab omnibus qui regni ipsius privilegiis gaudere cupiunt exantlandos, populum in terræ Canaan possessionem reducturus esset: Quia enim fælicitatem, quam sperant, præsentem non essent conspecturi, & per varios labores & discrimina ad eam deberent contendere, facile delicatiori vitæ generi assueti, aut qui sunt animi effæminatioris, laborem istum detrectare, & promissam in terra Canaan fælicitatem molestiis & laboribus, propter ipsam suscipiendis, postponere possent. Perinde atque populus Israël olim in deserto, audita exploratorum relatione, de magnitudine & robore incolarum Canaan, animo concidit, neque adscendere voluit, ut terram illam occuparet, *Num.* XIV. Adeo manifestum est, fælicitatem præsentem nullâ indigere suasione ut eam homines amplectantur, sed ipsâ ejus dulcedine homines sponte allici: absentem vero, ac non nisi variis molestiis acquirendam, qualiscunque ea sit, sive terrena, sive cælestis, magnis indigere suasionibus & documentis, ut ad constantem ejus amorem & prosecutionem homines permoveantur.

Respectu futuræ possessionis eadem est ratio fælicitatis terrenæ ac cælestis.

Si dicat Vir Doctiss. posse tamen fælicitatem terrenam aliquando hominibus in hac vita exhiberi, atque ita opere ipso promissi veritatem comprobari: non autem id dici posse de fælicitate cælesti & æterna, quæ post hanc vitam demum locum habitura dicitur: Resp. Quandiu adhuc fælicitas exspectatur, eadem respectu exspectantium ratio est: nam dum adhuc ut futura exspectatur, ut præsens apprehendi nequit; sed fides eam ut futuram apprehendens necessario inniti debet certitudini promissorum, & documentis quibus illa innititur; sive fælicitas illa consideretur terrena, sive cælestis. Si dicat Vir Doct. tandem fælicitatem terrenam in hac vita fore præsentem. Regeram, etiam tandem fælicitatem cælestem in futura vita fore præsentem. Si dicat: In hac tamen vita eam nunquam conspiciendam. Fateor: sed hæc vita, respectu fælicitatis cælestis, comparari debet cum tempore quo adhuc decertandum & laborandum est, ut regnum terrenum & fælicitas obtineatur: quamdiu certamen & molestia illa suscipitur, fælicitas terrena etiam præsens non est, nec videri potest. Possessio fælicitatis terrenæ, quæ omnem de ea dubitationem possibilem cessare facit, comparari debet cum possessione fælicitatis cælestis in futura vita, quæ etiam non permittet ut aliquis, ne quidem damnati ipsi, de ea, & glorioso Christi regno, dubitare queant. Si excipiat Vir Doctiss. quod ea certitudo, quam ex conspectu habent, damnatis fælicitate illa exclusis profutura non sit. Concedam; quoniam affirmanti Deo per Christum, & affirmationem suam evidentissimis signis, ac præsertim exemplo Christi ex morte resuscitati, & cælesti illa gloria coronati, confirmanti, fidem habere recusarunt, & medium fælicitatem cælestem consequendi, à Deo propositum, amplecti noluerunt. Sed idem ego respondere possum de illis, qui laborum & periculorum molestia deterriti Messiam ducem sequi nolent, ut cum eo terram Canaan profligatis gentibus occupent, sed eum aut abnegaturi sunt, aut saltem non agnituri; quod postea, quando omnia effecta videbunt, & Judæos restitutos, regem Messiam in solio Davidis magnifice imperantem, uti Judæi sibi persuadent, frustra sint regem agnituri, quem regnare videbunt; & quod

talis

talis agnitio ipsis non magis possit esse salutaris, quam propositum illud intempestivum ac ferum Israëlitarum in deserto, qui, postquam Deus ob rebellionem ac incredulitatem ipsorum in irâ sua juraverat, quod non esset eos in requiem suam introducturus, frustra adscendere voluerunt & terram Canaan occupare: sed omnes, Josua & Caleb solis exceptis, in deserto mori debuerunt.

Carnalis Judæorum affectus impedit fidem in J. Christum.

Addidi: Si Christus vitam cælestem Judæis promisisset, simulque regnum terrenum, quale exspectant, exhibuisset, quod ipsum amplexi fuissent. Agnoscit id Vir Doct. sed ægre fert, quod addam, *si religionem carni non ingratam, & carnali ipsorum exspectationi minime repugnantem exegisset, quod ipsum rejecturi non fuissent*: Unde colligit, *me credere, quod Judæi carni gratam religionem vel habuerint, vel desiderent*: Et hac occasione plura dicit *de perfectione Legis Mosaicæ*, contenditque eam *non esse carnalem, aut ullius peccati permittere commissionem; sed esse spiritualem, quin & perfectiorem Euangelio.* De comparatione Legis cum Euangelio ad Quæstionem Quartam prolixius dicendum erit: Nunc, quantum ad institutum nostrum hoc loco attinet, paucis dico. Me nihil quicquam dixisse contra legem divinam, quam absit, ut quis Christianus reprehendat, aut vituperet, aut desideriis carnalibus frænum laxare dicat; sed locutus sum contra pravos Judæorum, à legis divinæ observatione deficientium, mores ac desideria: Judæos dixi carnales, & desideriis carnalibus totos immersos. Et quæso, quo jure id Vir Doctiss. negare potest, qui toto hoc suo scripto contendit, Judæos ob peccata sua & legis transgressionem à Deo in captivitatem traditos, & quia impietatis paternæ vestigia premunt, neque peccatorum pœnitentia ducuntur, tot sæculis in captivitate detineri? Quis jure ægre feret, tales homines à me vocari carnales? Ostendunt sane, se desideriis carnis, non reverentia legis divinæ duci. Addo aliud: Contendit Vir Doct. quod *Judæi ex Lege exspectent vitam æternam*: Addit nihilominus, quod *simul exspectent felicitatem terrenam.* Atqui hoc est quod ego contendo; Non, quod nulla vitæ melioris spe ducantur (quamquam & hoc de Sadducæis, secta inter Judæos, merito dixerim) sed, quod viam ad vitam æternam quærant, desideriis suis carnalibus non adversam; nimirum, felicitatem terrenam, quæ carnalibus desideriis maxime arridet, cum vita æterna conjunctam volunt: ideoque religioni dediti sunt, in qua cum vita æterna etiam felicitatem terrenam exspectent. Alieni autem sunt ab ejusmodi religione, quæ mundi hujus bona abnegare, & crucem ac afflictiones pro consequenda salute æterna ultro suscipere jubet. Hinc est, quod non sponte Judæi crudeles pro Lege mortes patiantur; sed inviti; non quia se Judæos profitentur; sed quia, licet pertinacissime negent, Judæi esse convincuntur, aut tormentis, ut se Judæos fateantur, adiguntur: & quia mortem legis abnegatione evadere non possunt; libenter legem abnegaturi, siquidem abnegatione sua vitam redimere possent. Tales à me homines carnales vocari, & inidoneos, qui se in sanctissimæ Jesu Christi doctrinæ, quæ opes, uxorem, liberos, parentes, quin & vitam ipsam, sinceræ nominis Christi professioni postponere jubet, disciplinam tradant, quis jure ægre ferat? Imo etiamnum contendo, hunc carnalem affectum olim, & etiamnum hodie, populum Judaicum penitus occupasse, illumque præcipuam esse remoram, quod Dominum nostrum Jesum Christum agnoscere recusent.

CA-

CAPUT VII.

Quis in redemtione, quam Iudæi credunt; ſit futurus ſtatus oriundi è Iudæis, qui Chriſto nomen dedit.

De ſtatu progenitorum ex Judæis in Chriſtum credentibus ſub regno Meſſiæ quem Judæi exſpectant.

QUoniam Vir Doctiſſ. continuo contendit, *omnia, quæ nos in Euangelio impleta legimus, debuiſſe ad literam olim eſſe ſpecialiter prædicta*; atque hoc fundamento exigit, *ut aſſignetur locus, in quo Deus dixerit, quod Iſraël propter infidelitatem in Meſſiam eſſet deperdendus*, &c. ego, ut fortius oſtenderem, injuria tales locos à Chriſtianis exigi, ſed ſufficere, Deum Iſraëli Meſſiam promiſiſſe: exinde enim manifeſtum eſſe, voluiſſe Deum, ut quando veniret reciperetur; ac proinde neminem, qui eum agnoſcere recuſet, beneficiorum ipſius fore participem; Quæſtionem hanc alia quæſtione confutavi. Quæſivi, quid futurum ſit ſub Meſſiæ regno ex genere Judaico oriundis, quorum parentes jam olim in Jeſum Chriſtum crediderunt; quique parentum ſuorum veſtigiis inſiſtentes, etiam in Chriſtum credunt, nec amplius originis ſuæ ſecundum carnem ex Abrahamo memores ſunt? Vir Doctiſſ. hac quæſtione ſe conſtrictum videns, & quæſtionem ſuam eluſam, multis modis directam ad eam reſponſionem declinat. Primo ait, *tales puniendos, non quia Meſſiæ, ſed Deo immorigeri ſunt.* Verum ego oſtendi, hoc debere obtinere, ſive Meſſias ſit rex terrenus, ſive cæleſtis. Sed quæro, ubi talis in Scriptura exſtet locus: Quicunque ex Iudæis ortus, ſed originis ſuæ carnalis ex Abrahamo immemor in Ieſum Chriſtum crediderit, & Meſſiam (quem nempe Iudæi exſpectant) non agnoverit, punietur, neque partem habebit in regno Meſſiæ. Si exſtet talis locus, proferatur. Si non exſtet, & Vir Doctiſſ. putet hoc deduci poſſe ratiocinatione, ex naturâ rei deſumta, & ex verbis generalibus quæ alibi in Lege aut Prophetis exſtant, idque in hac materia ſufficere; Dico ego, idem debere ſufficere Iudæo, quando Chriſtianus ex natura rei, & generalibus quæ in Lege aut Prophetis leguntur verbis, ſolide deducit, omnes, quicunque Meſſiam non recipiunt, ſive Iſraëlita ſit, ſive extraneus, à beneficiis ipſius eſſe excludendos.

Ille non prædicitur per Prophetas.

Dicit nunc Vir Doctiſſ. *tales nihil cum populo Iſraëlis habere commune: Si vero legem acceptaverit iſtiuſmodi quis, erit peregrinus, ut deſcendentes per Iſmaëlem ex Abrahamo, vel ex Iſaaco per Eſauum.* Sed quæro ego locum in Lege diſertum, qui id dicat: Non hic ſufficit aſſertio aut collectio Viri Doct. ſed qui omnia ſecundum literam ex Lege & Prophetis à Chriſtianis probari cupit, eandem etiam ſibi legem præfigere debet, & manifeſta legis aut Prophetarum verba afferre: Aut ſi putet, ſufficere collectione, ex iis quæ Scriptura dicit, uti contra Chriſtianos, fateri debet, idem ſufficere Chriſtiano contra Iudæum.

Addi-

Addiderat Vir Doctiſſ. *Pios ex gentibus, ſive ex Iſraële oriundos, ſive non, qui verum Deum coluerint, Iſraëlis mirabilem redemtionem adjuverint, &c. redemtionis beneficiorum fore participes.* Quæſivi ego, an iiſdem cum Judæis privilegiis in regno Meſſiæ ſint graviſuri; an vero Judæi eminentiore ſupra eos honoris gradu ſint donandi? Reſpondet Vir Doct. cum diſtinctione: *Si honoris gradus intelligatur reſpectu gratiæ divinæ, non modo ex Judæis oriundus, ſed quivis ex gentibus talem poterit Dei amorem habere, talem fidem, ut præ omnibus Judæis ſuperiorem gratiæ gradum conſequatur.* Quæro ego textum ex Lege aut Prophetis, qui id diſertis verbis affirmet. Addit Vir Doctiſſ. *Si autem intelligatur de gradu honoris terreni, ſemper Iſraëlitæ in ſuo populo debent extraneos præcedere: quia ex præcepto divino neque reges, neque judices ex extraneis licet conſtituere: & illi, de quibus loquimur, gentibus commixti, ſive Chriſtiani ſint, ſive alterius ſectæ, jam prorſus extranei reputantur, qui reſpectu Iſraëlis infimum locum obtinebunt:* quod aliquot verſibus ex *cap.* LX. *Eſaiæ* probare contendit. Verum illis in locis, etiamſi in rigore literæ ſumantur, nihil aliud dicitur, quam quod extranei Judæis ſint miniſtraturi: Non vero, quod ex Judæis oriundi, qui Chriſtum amplexi fuerint, eodem cum extraneis cenſu ſint habendi, &, licet origine Judæi ſint, & alienos Deos non colant, quia tamen Chriſtum ut Meſſiam recipiunt, eodem loco quo gentes habendi in regno Meſſiæ. Talem quæro locum; & jure quidem; quia quod Vir Doctiſſ. à Chriſtianis exigit, lege talionis ab ipſo jure exigere poſſum. Si Vir Doct. excipiat, poſſe hoc conſentaneë iis quæ in Lege & Prophetis exſtant, deduci; Idem dico, de Iſraële infideli, quod conſentaneë iis quæ in Lege & Prophetis exſtant, & tota rei natura ita exigente, concludatur, Iſraëlem propter infidelitatem in Meſſiam perdendum, & inter gentes diſpergendum ut amplius non ſit populus; & præſertim, à Meſſia damnandos, quotquot eum ſupra ſe regnare noluerunt. Sicut enim Meſſiæ regi terreno immorigeri, juxta Viri Doct. ſententiam, non tantum læſæ majeſtatis humanæ crimen committent, ſed & peccatum contra Deum; ita multo magis contra Meſſiam regem cæleſtem refractarii contra Deum peccant; & ſic tanquam perduelles & læſæ majeſtatis divinæ rei graviſſimo ſupplicio afficientur.

Nec alia, quæ de ipſorum ſtatu Vir Doct. affirmat.

CAPUT VIII.

Prophetiam Deut. XVIII. *agere de Meſſia, & in Domino Ieſu impletam eſſe.*

DE Prophetia *Deut.* XVIII. 15. *& ſeqq.* ait Vir Doctiſſ. *ſe acquieſcere explicationi Joannis Calvini, quam etiam me admittere dicit, quod Deus ibi non præciſe loquatur de Meſſia, ſed de Ioſua & ſucceſſuris Prophetis.* Verum non plene mentem meam exprimit. Agnoſco ego, verba hæc non ad ſolum Meſſiam reſtringenda eſſe, ſed & alios Prophetas iis comprehendi: attamen præcipue Meſſiam hic à Deo reſpici, quæque hic de Propheta illo enuntiantur, ejuſmodi eſſe, quæ nulli

Deut. XVIII. agit de Meſſia.

alteri Prophetæ convenire poſſunt, ſed Meſſiæ ſoli propria ſunt, qui omnium Prophetarum princeps futurus erat.

Meſſias eſt omnium Prophetarum Princeps.

Hic per parentheſin ait Vir Doctiſſ. quod *hoc ex ſacra pagina nunquam probabitur.* Fateor in ſacra pagina nuſquam dici totidem verbis, *Meſſias omnium Prophetarum princeps eſt futurus.* Verum ea de ipſo prædicuntur, quæ nulli niſi Prophetarum maximo ac principi competere poſſunt. Hoc loco, uti mox videbimus, dicitur Propheta *ſimilis Moſi* futurus, id eſt, legiſlator. *Eſa.* XLII. 1, 2, 3, 4. de ipſo ita inquit Dominus: *Ecce ſervus meus, ſuſcipiam eum: electus meus, complacuit ſibi in illo anima mea: Dedi ſpiritum meum ſuper eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet perſonam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quaſſatum non conteret, & linum fumigans non exſtinguet; in veritate educet judicium. Non erit triſtis neque turbulentus, donec ponat in terra judicium: & legem ejus inſulæ exſpectabunt.* Quibus verbis manifeſtum eſt agi de eo, qui lucem allaturus ſit Judæis & gentibus: qui alius non eſt quam Meſſias: Quod recte agnovit Chaldæus Paraphraſtes, qui hic Meſſiæ nomen addidit. Et *Cap.* LXI. 1, 2, *&c. Spiritus Domini ſuper me, eò quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clauſis apertionem; ut prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo noſtro: ut conſolarer omnes lugentes, ut ponerem lugentibus Sion; & darem eis coronam pro cinere*, &c. Quæ verba egregiam de Meſſia continere Prophetiam, & in D. Jeſu ſuum habere complementum, ipſe nos Dominus docuit *Luc.* IV. 18, 19, 20, 21. Regeret fortaſſe Vir Doct. hanc eſſe prophetiam de liberatione è captivitate Babylonica; ac proinde Prophetam hic aut loqui de ſe ipſo, tanquam futuram hanc liberationem annuntiante; aut per proſopopœiam introducere ipſum illum liberatorem, cujus miniſterio liberationem illam efficere Deus decreverat, de ſe ipſo loquentem. Equidem negare nolim verba hæc primo ac literali ſenſu de liberatione è captivitate Babylonica, tanquam typo excellentioris liberationis per Chriſtum, accipienda eſſe; attamen quæ hic de Propheta aut liberatore populi dicuntur, non niſi dilute & ſolummodo ut Chriſti typo olim in ipſo impleta ſunt: Quo ipſo quaſi manu ducimur ad ſublimiorem eorum ſenſum, typo illo præfiguratum, qui in Chriſto ſecundum literam perfecte impletus eſt, agnoſcendum. Non enim, niſi valde dilute, Propheta de ſe, aut de liberatore populi è captivitate, dicere poteſt, quod *Spiritu Sancto unctus*, hoc eſt, admodum copioſe donatus, & quaſi totus perfuſus ſit. Recte autem ac vere de Domino Jeſu Chriſto hoc affirmatur, qui non tantum è Spiritu Sancto eſt conceptus, ſed & in quem Spiritus Sanctus viſibili ſpecie deſcendit, *Matth.* III. & *Luc.* III. & poteſtatem à Patre accepit Spiritum Sanctum effundendi in Apoſtolos ac fideles, non ſolummodo ex Judæis, ſed & ex gentibus: Uti paſſim in Actis & Epiſtolis Apoſtolicis legere eſt. Ne jam alia loca plura allegem. Merito ergo Meſſiam omnium Prophetarum principem dixi, & verba Moſis *Deut.* XVIII. illi, ut tali, ſoli propria eſſe affirmavi: Quod etiam argumentis aliquot oſtendi, ad quæ Vir Doct. nihil reſpondet.

Ex meis verbis male infertur, Ipſe non agi de Meſſia.

Solummodo hic excipit, *etſi id verum ſit, non tamen ex generali præcepto Meſſiam audiendi, liquere, quod Deus fidem in Meſſiam, tanquam unicum ad ſalutem generis humani medium, commendaverit: & cum ego in ſcriptis meis totus ſim in probando, quod non fuit neceſſe de tali fide Deum aliquando Iſraëlem admonuiſſe, me eo ipſo clare fateri, ex illis*

verbis

verbis id non niſi conjecturaliter elici poſſe. Verum à mente meæ reſponſionis plane aberravit Vir Doctiſſ. Non enim unquam negare intendi, Deum præcepiſſe, ut Iſraël Meſſiam, quando nomine Dei ad populum loqueretur, audiret; ſed diſputationem noſtram, vitatis omnibus ambagibus, ad rei caput deducere volui, ut de ſumma rei diſputemus: quemadmodum in ſecundo meo ſcripto, ad *Quæſtionem tertiam*, plenius oſtendi. Prævidebam enim, ſiquidem non conſideratis argumentis, quibus religionis Chriſtianæ veritas ac divinitas adſtruitur, mox initium diſputandi fiat à prophetiis, quæ Meſſiæ adventum prædicunt, prolixam & moroſam exurgere cum Judæis diſputationem: Ideoque prius adſtructa Religionis Chriſtianæ veritate, volui oſtendere, quæcunque in Euangelio impleta ſunt, etiam à Deo olim per Prophetas eſſe præſignificata, non quidem totidem verbis, ſed tamen non ita involute, quin, licet ante impletionem obſcuriora fuerint, omnibus per Meſſiam impletis, facile cognoſci poſſit, Deum verbis illis, licet ulterius quandoque extendi poſſe non negem, vel præcipue illud intendiſſe, quod in Jeſu Chriſto, vero Iſraëlis Meſſia, impletum eſſe hiſtoria Euangelii docet.

Inde ego porro concluſi, ſiquidem ea verba etiam de Meſſia, ut Dei Propheta, intelligenda ſunt, & audiri præcipiatur in omnibus quæ præcepit Iſraëli, ipſe autem fidem in ſe ut Dei legatum præceperit, omnino etiam in eo ex vi præcepti hujus audiendum eſſe. Excipit hic Vir Doctiſſ. *Populum teneri fidem præſtare omnibus, quæ Propheta Dei nomine dixerit: Si vero in nomine Dei vel ſuo aliqua, quantumvis bona, dixerit, quæ Dominus non præcepit, eſt pſeudo-propheta. Non poteſt igitur in ſeipſum quaſi imperantem, quaſi principale etiam agens, fidem exigere, neque in ſuo nomine præcipere populo, ut hæc vel illa credat, vel faciat: Quod ſi etiam addiderit, ſeu affectaverit Deitatem, vel cum Deo æqualitatem, Prophetæ nullam rationem induit, neque ut tali credere licet, cum ex ſervo ſe dominum fecerit, ex creatura creatorem, & verba ſua prædicaverit, non à Deo juſſa.* Quæ omnia, & quæ porro ſequuntur, directe in Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum conjecta, quoniam & alibi loco non ſuo tractatui Viri Doctiſſ. ſunt inſerta, operæ pretium eſt hic ſemel & ſolide confutare. Quæro itaque à Viro Doct. ubi de D. Jeſu in Euangelio legantur omnia illa, quæ ipſe D. Jeſu objicit? Non quæro, quid alibi, & forte apud Doctores Scholaſticos, legerit; ſed quid Euangelium de Domino Jeſu dicat? Sane ſi abſque præjudicio & odio Euangelium examinetur, ſemper reperiemus D. Jeſum omnia quæ dixit & fecit Deo Patri ut autori & cauſæ principali adſcribere, ſeſe autem Dei vocare miniſtrum, omniaque ad Dei gloriam referre. Primo enim ſe à Patre ſuo expreſſe miſſum ait, *Ioan.* v. 24. vi. 38, 39, 40. x. 34, 35, 36. & alibi paſſim: Qui autem ſe miſſum fatetur, etiam mittentem agnoſcit. Quin & miracula quæ fecit, non ſibi adſcribit, ſed poteſtati ſibi à Patre datæ: *Joan.* v. 36. *Opera quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea; ipſa opera quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me, quia Pater miſit me.* Unde & eodem *cap. verſ.* 19. dicit, quod *Filius non poteſt à ſe facere quicquam*: & *verſ.* 26, 27. *Sicut Pater habet vitam in ſemet ipſo; ſic dedit & Filio habere vitam in ſemet ipſo: & poteſtatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis eſt.* Sic & doctrinam ſuam non ſibi, ſed Deo ut autori adſcribit: *Ioan.* vii. 16, 17. *Mea doctrina non eſt mea, ſed ejus qui miſit me: Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoſcet de doctrina, utrum ex Deo ſit, an ego à me ipſo loquar.* Sic & ipſa ejus precatio, quæ legi-

D. Jeſus omnia ſua refert ad Patrem autorem.

tur *Joan.* XVII. aliæque, evidentiſſimum ſunt argumentum, quod omnia ad Patrem autorem referat. Cum caperetur, iis qui eum comprehendebant ait: *An putatis, quod non poſſum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum? Matth.* XXVI. 53. Quin & moriens oravit Patrem, *Pater in manus tuas commendo Spiritum meum, Luc.* XXIII. 46. E morte reſuſcitatus gloriam ſuam cæleſtem Deo Patri acceptam fert: *Matth.* XXVIII. 18. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra.* Idem Apoſtoli dicunt: *Act.* II. 33. *Dextera igitur Dei exaltatus, & promiſſione Spiritus S. accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis.* Et *verſ.* 36. *Certiſſime ſciat ergo omnis domus Iſraël, quia & Dominum eum & Chriſtum fecit Deus, hunc Ieſum quem vos crucifixiſtis.* Et paſſim alibi, tam in Actis, quam Epiſtolis ſuis. Adeo ut & honor & gloria, Chriſto ut regi in cælis regnanti tributa, non in ipſo terminari, ſed ad Deum Patrem redundare dicatur, *Phil.* II. 11. *ut omnis lingua confiteatur Dominum Jeſum ad gloriam Dei Patris.*

Fidem in ſe, terminari in Deum docet.

Itaque in ſe dum exigit fidem, nuſquam ſe Deum ſummum prædicat, ſed Dei ſummi legatum, ac fidem ſibi præſtitam non in ſe terminari, ſed ad Deum à quo miſſus eſt tendere, aperte profitetur, *Ioan.* XII. 44. *Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum qui miſit me.* Quæ verba Eraſmus in ſua Paraphraſi ita explicat: *Omnes profitemini vos credere Deo: atqui cum à Deo ſim profectus, nec quicquam dicam aut faciam, niſi illo autore, quiſquis mihi credit, non mihi credit, qui ex me nihil ago, ſed ei, qui me miſit in mundum.* Et Grotius in ſuis Annotationibus: *Non tam mihi quam Patri confidit, cujus legatus ſum.* Perinde ut qui legato aut proregi, nomine regis quid mandanti, credit aut obedientiam præſtat, non tam legato aut proregi, quam ipſi regi in cujus nomine loquitur, & à quo omnem habet autoritatem, credit & obedit. Eodem ſenſu Chriſtus ait diſcipulis ſuis, *Luc.* X. 16. *Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Qui autem me ſpernit, ſpernit eum qui miſit me.*

Nuſquam ſe opponit Deo.

Unde quando Dominus præcepta ſua inculcans, ait, *Ego autem dico vobis*, non ſe opponit Deo: abſit. Non magis, quam Moſes, quando dicit, *Erunt verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: Deut.* VI. 6. Et *cap.* XXX. 11. *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt.* Sed ſolummodo ſua præfert præceptis Moſis; hoc eſt, ait ſe Dei nomine nunc dicere, ſeu præcipere, etiam ab iis abſtinendum, quæ Deus per Moſen ob duritiem cordis populi olim indulſerat: non vetat à Moſe mandatum, aut præcipit à Moſe vetitum: ſed à Moſe ſolummodo permiſſum, & tanquam imperfectionem ob populi contumaciam aliquamdiu toleratum, ſevere prohibet: tum & à corruptelis Phariſæorum, qui ſuis traditionibus & explicationibus genuinum Legis ſcopum pervertebant, legem vindicat. Quid hic Deo adverſum? Poteſtatem ſane habet Deus, perinde uti Moſen miſit, & prophetiæ dono illuſtravit, etiam alium, Moſe longe excellentiorem, mittendi: Et, ſi Prophetam ſicuti Moſen, quemadmodum hic promiſit, miſſurus eſſet, omnino legiſlatorem, perinde ac Moſen, mittere oportuit: Non potuit autem poſt Moſen eſſe legiſlator, niſi legem Moſis lege perfectiorem nomine Dei annuntiaret; ſive præceptis Moſis alia perfectiora addendo; ſive à Moſe invohitius dicta, & ex verborum generalitate potius deducenda, quam directe præcepta, diſtincte, plene, & ſpeciatim præcipiendo. Quando *in ſuo nomine* D. Jeſus exigit quid fieri, aut homines ait ſalvandos, & miracula patranda, id ſemper eodem modo intelligi

debet

debet; in ſuo nomine, tanquam Meſſiæ, regis ac Servatoris, à Deo conſtituti, quem Deus adeo gratum ſibique dilectum habet, ut beneficia, quæ nunc hominibus daturus eſt, propter ipſum, & in ipſius gratiam ſolummodo dare velit; ut ita homines in ipſius nomine à Deo omnia beneficia accipientes, etiam ipſum ut Meſſiam & Regem ſummum (Deo tamen ſubordinatum) in cælo & terra imperium obtinentem, agnoſcant, & ab ipſo omnia beneficia exſpectent, & in nomine ipſius à Deo petant.

Ita corruunt omnia, quæ hic à Viro Doct. ex ſenſu Judæorum acriter ſatis contra D. Jeſum dicta ſunt. Quæ Vir Doctiſſ. addit, de duarum in Chriſto naturarum unione, ea huc non ſpectant: Quia objectum fidei Chriſtianæ, cui ſalus æterna alligata eſt, non ſunt; nec uſquam in Scriptura ſub amittendæ ſalutis pœna credi jubentur: imo ipſe Vir Doctiſſ. ait, *nec Chriſtum, nec Apoſtolos, eam Theologiam Judæos edocuiſſe.* Nos autem hic ſolummodo inquirimus, quid D. Jeſus, ejuſque Apoſtoli, credi ab hominibus ut ſalutem conſequantur præceperint: quod quale ſit, fuſius oſtendi *Quæſt. I. Cap. IX. pag.* 218. Non quid poſteriorum ſæculorum homines autoritate humana definiverint; quorum decreta fidei Chriſtianæ regula non ſunt, ſed ſola verba θεόπνευςα, quæ in Apoſtolorum ſcriptis reperiuntur.

Sola doctrina Apoſtolorum hic eſt conſiderandæ.

CAPUT IX.

Doctrinam Ieſu Chriſti non pugnare cum Lege Moſis.

HIſce ita præmiſſis, porro concludit Vir Doct. exacte doctrinam Prophetæ examinandam, an vera vel falſa ſit: Illius examinis regulam eſſe legem Dei antea per Moſen revelatam: Si ab ea diſcedat, judicandum eſſe, quod ſit pſeudo-propheta, atque de medio tollendus. Quod probare intendit lege quæ exſtat *Deut.* XIII. de falſo Propheta. Sed quoniam à Chriſtianis excipi novit, legem hanc latam contra falſos Prophetas, qui à vero Deo apoſtaſiam ſuadent; non ergo exinde argumentum poſſe duci contra J. Chriſtum, qui eundem Deum Iſraëlis prædicavit, qui populum ex Ægypto eduxit, & Patriarchas per Moſen & Prophetas allocutus eſt; quique Moſis legem & Prophetarum oracula ut divina veneratur; cujus doctrina Moſis legem non evertit, ſed perficit; & qui in miſſionis ſuæ confirmationem miracula edidit Moſis miracula & numero & magnitudine longe excedentia; etiam hanc Chriſtianorum reſponſionem ſummis viribus evertere contendit, & oſtendere, Dominum Jeſum doctrina ſua homines abduxiſſe à vero Deo Iſraëlis, ut colant Deum alienum. Ut hoc commodius, ſuo judicio, evincat, aliqua præſupponit.

D. Jeſus non docuit alium Deum quam Moſes.

Primo: **Quod intellectus humanus ob ſui limitationem, & Dei infinitatem, perfectam Dei ideam habere nequeat; ideoque non poſitive Dei eſſentiam concipiat, ſed per negationes ſolum, & remotionem eorum, quæ Deo competere nequeunt. Iſraël itaque ſolus habuit veram*

Deo nihil tribuendum, quod de ſe removet.

Dei ideam, talem nimirum qualem ipſe Deus ei voluit revelare. Aſſentior Viro Doct. veram eſſe Dei ideam, quæ expreſſa eſt ad revelationem quam Deus de ſe fecit. At eſſentiam divinam à nobis non poſitive, ſed per negationes tantum concipi, probare nequeo. Fateor, non habere nos perfectam Dei ideam, quæ plene & adæquate eſſentiam ipſius repræſentat, quoniam mens finita perfectam & adæquatam infiniti ideam efformare nequit: poſitivam tamen ut Dei ideam habeamus, neceſſe eſt. Quamdiu enim Deum ſolummodo concipimus per negationes, & remotionem eorum quæ Deo competere nequeunt, cognoſcimus ſolummodo quid Deus non ſit; at poſſem cognoſcere quid Deus non ſit, & tamen ignarus eſſe quid Deus ſit. Verum quidem eſt, qui Deo quædam attribuit, quæ ipſe in Scriptura à ſe removet, falſam de Deo habet ideam; interim nec veram habet, quouſque Dei eſſentiam non poſitive, ſed tantum negative concipit. Et cum Iſraël Deum cognovit æternum, infinitum, purum ſpiritum, an non poſitive ejus eſſentiam concepit? Verum hoc monuiſſe ſufficit: Agnoſco enim cum Viro Doct. ut vera de Deo habeatur idea, nihil Deo eſſe attribuendum, quod ipſe à ſe removet.

Non quivis error introducit alium Deum.

Alterum quod Vir Doct. præſupponit, aut ex hoc præſuppoſito deducit, eſt, quod *quicunque Deum ſub alia idea, quam quæ ab ipſo jam revelata ſunt, credat, vel colere intendat, Deum alienum colat: quia non eſt alter modus, quo Deus alienus ſit, niſi quod alio modo, & ſub diverſa idea cognoſcatur, ac Deus ſeipſum voluit ut Iſraëlitæ cognoſcerent.* Sane ſi id Vir Doct. eò uſque extendere velit, ut ſi quis ſimplici errore mentis forte aliquod Dei attributum non recte perceperit, quoniam in quo illud præciſe conſiſtat Deus non clare revelavit, ſtatim alienum Deum habere dicendus ſit, non ſolum plebs Judaica, ſed & Rabbinorum plurimi, quorum per omnia non ſunt nec eſſe poſſunt de hiſce conſentientes opiniones, Deum alienum colere ab ipſo arguentur; & ipſe viciſſim ab aliis ejuſdem criminis reus pronuntiabitur. Limitetur ergo hac reſtrictione: Quod ſi quis Deo attribuat, quod Scriptura expreſſe à Deo removet, & naturæ divinæ repugnat, alium colere Deum dicatur.

Caſus Viri Doct. impoſſibilis.

Addit Vir Doct. *Quamvis dicatur eſſe idem Deus Iſraëlis, æternus, omnipotens, qui eduxit populum de Ægypto, qui legem ex Sinai promulgavit: hi ſunt effectus & attributa veri Dei, tamen non vero Deo applicita.* Sed vero fingit hic Vir Doct. caſum, qui exiſtere non poſſe videtur: ut quis attributa & effectus veri Dei percipiat, & tamen vero Deo non applicet. Qui concipit ſpiritum æternum, omnipotentem, ſumme bonum, juſtum, &c. qui Iſraëlem ex Ægypto eduxit, & Legem è Sinai promulgavit, verum cognoſcit Deum, & ſub vera idea, quam Iſraëli de ſe Deus dedit: Neque ideam illam alteri enti applicare poteſt. Objicit Vir Doct. quod *tamen Iſraëlitæ in deſerto, & Jerobeam vitulis illam applicuerint Dei ideam, dicentes, Ecce Iſraël Deum tuum, qui te eduxit de terra Ægypti.* Certe non impios tantum, ſed & extreme ſtupidos ac communi ſenſu deſtitutos neceſſe eſt ut fingat Vir Doct. majores ſuos, quod crediderint, vitulum poſt eductionem ex Ægypto ex auro à ſe congeſto ab Aarone conflatum eſſe ſpiritum æternum, omnipotentem, qui ipſos ex Ægypto eduxerat. Quis, niſi fatuus, tantam ipſis fatuitatem adſcribat? Ubi nunc eſt illa *quaſi viſio beatifica, quaſi intuitiva notitia*, quam Vir Doct. & in hoc tertio ſcripto, *pag.* 138. & in ſecundo ſuo ſcripto *pag.* 7. tantopere extollit, illa *clara & indubitabilis revelatio Domini, ibid. pag.* 14. quæ Iſraëlem in tam pudendo ſtupore reliquit, ut crediderint vitulum ex auro

auro conflatum esse Deum suum, qui ipsos eduxit de terra Ægypti? Et si talem de Deo ideam habuerunt, etiam post claram illam Dei in monte Sinai revelationem, ubi est infallibilis illa traditio à talibus patribus in posteros propagata? Si dicat: Patres suos non tamen in posteros propagasse, Deum esse vitulum; sed potius, se ob perversam illam de Deo opinionem graviter punitos, ac pœna illa emendatos ac sapientiores redditos, veram rursus de Deo fidem amplexos: Respondeo: Si credat patres suos, post intuitivam illam Dei in monte Sinaï revelationem in tantum stuporem (qui in hominem non posse cadere videtur) incidisse, ut crediderint Deum, qui ipsis locutus fuit, fuisse vitulum ex auro conflatum; Quæram, an post illam revelationem major ac illustrior ipsis obtigerit, ex qua certiorem ac evidentiorem de Deo adepti sint notitiam? Si hoc affirmare non possit, uti non potest: Quæro rursus, ubi est illa in suâ origine infallibilis traditio, à talibus patribus, qui ex levissima occasione, relicta vera Dei idea, tam putidam ac absurdam sibi effinxerunt, in posteros propagata? Non ergo crediderunt, vitulum illum esse ipsum Deum; sed eo verum Deum repræsentari, ac proinde cultu, quo vitulum venerabantur, Deum, quem eo repræsentatum volebant, honorari. Quia vero coram vitulo procumbebant, qui cultus religiosi actus est soli Deo debitus, à Deo censentur, non aliter ac si vitulum dicerent Deum: quoniam si vere eum Deum crederent, alio circa ipsum non occuparentur actu honoris. Quia itaque actus ille eò natura sua tendit, hinc eum Deus interpretatur, perinde ac si vitulum credidissent esse Deum. Perinde uti de Ethnicis, qui se coram idolis à se fabricatis incurvant, pronuntiatur, quod illis dicant, *Tu es pater meus, Ierem.* II. 26, 27. & *Esa.* XLIV. 17. Quoniam, si crederent ea esse Patrem ac Deum suum, alium illis honorem non exhiberent; ideoque à Deo censentur ac si vere illis hoc dicerent. Supponit autem hic Vir Doct. casum impossibilem: *Si & de aliquo bruto homines asserent, quod esset Deus Israëlis, licet infinita in ejus confirmationem facerent miracula, non forent audiendi.* Creditne serio, in tam fatuæ assertionis confirmationem vel unum posse fieri verum miraculum? Cui itaque fini tam absurda propositio? Quæ ex Thoma, Scoto, aliisque Scholasticis addit, impia sunt, & ex impuris hominum ingenio suo abutentium lacunis hausta, & doctrinæ Christianæ directe adversantia. Quæ portentorum ac absurdorum inventoribus ac patronis relinquo: quos Erasmus docte pariter ac graviter castigat in eximia sua annotatione in 1. *Timoth.* 1. 6.

Sed quò tandem tota hæc Viri Doct. machina tendit? Ut evincat, *Dominum Iesum Deum Israëlis sub idea, diversa ab ea quam Deus Israëli revelaverat, colendum proposuisse, ac proinde alienum docuisse Deum: Licet itaque plurimis doctrinam istam confirmaret miraculis, quod secundum legem Deut.* XIII. *jure lapidandus foret: siquidem jussit adorare hominem Deum, Deumque fecit visibilem, mensurabilem, & loco conclusum.* Hæc omnia sola negatione refutare sufficit. Nunquam probabit Vir Doct. hanc esse Christi doctrinam, in Euangelio traditam. Nusquam hoc Dominus Jesus de se affirmavit; nec fuit Ecclesiæ Christianæ doctrina, quod Deus sit homo, mensurabilis, loco conclusus. Si qui phrasibus quibusdam durioribus usi sunt, semper addidere, esse figuratam locutionem. Unicum, non Tertulliani, ut Vir Doct. credidit, quia in Tertulliani operibus exstat, sed Novatiani, testimonium, totius Ecclesiæ Christianæ doctrina non est. Sed vero, omittamus particulares doctorum opiniones, voces ac loquendi phrases in Scriptura nusquam usurpatas, quarum defensionem in me non suscipio; solius me profiteor Jesu Christi

Non docuit D. Jesus alium Deum.

disci-

discipulum: Proferat ergo Vir Doct. Jesu Christi doctrinam, ob quam merito reus peragi possit, quod alienum docuerit Deum.

Sensus Joan. XIV. 9.

Objicit Vir Doct. verba Domini *Joan. XIV. 9. Qui videt me, videt Patrem. Quod idem est, ac asserere, sub hominis idea Deum videri & adorari voluisse.* Sed quis non videt, hanc esse verborum Domini maxime innoxiorum manifestam detorsionem? Ostendit Dominus Jesus, quod verba quæ loquebatur Apostolis à seipso non loquatur, quia Pater in ipso est, nimirum per potentiam suam, cujus efficacia maxima faciebat miracula, quibus invicte demonstrabat, Patrem in ipso & per ipsum operari ac loqui. Unde recte infert, quod qui ipsum videret, etiam Patrem videat: hoc est, qui ipsum ac doctrinam ejus cognoscat, & opera quæ facit videat, reverâ non audiat doctrinam ac videat opera ab ipso profecta, sed à Patre: in quibus cum bonitas, sapientia ac potentia Patris reluceat, merito in iis Patrem videri ait. Quid hic vel levissima reprehensione dignum? Quis ex verbis adeo innoxiis inferat, Dominum dixisse, quod ipse sit Pater, aut quod Pater sit visibilis & incarnatus?

Optime.

Collectio Viri Doct. refellitur.

Tandem concludit Vir Doct. quod *Propheta, qui in seipsum ut verum Deum Israëlis fidem exegerit, qui Dei omnipotentiam sibi arrogaverit, qui verba sua, ut à se præcepta, populo indixerit, admitti non debet; & dato impossibili, quod Messias, quem Iudæi exspectant, eam doctrinam Israëlem edoceret, jure foret ut pseudo propheta lapidandus.* Sed ego jam isti illationi occurri, quod Jesus Christus semper se Dei Patris legatum & Filium prædicet, & in se, ut talem, fidem exigat. Neque ulterius quicquam ut necessario credendum Euangelium exigit. Si qui plura ad salutem creditu necessaria decrevere, eorum decretis non teneor, qui solam Scripturam Sacram unicam fidei meæ regulam agnosco. Ex illa itaque Vir Doctiss. ut aliquoties monui, contra me argumentari debet: Non ex doctrinis, de quibus inter Christianos disputatur, & quarum fidem Scriptura nusquam sub amittendæ salutis pœna exigit.

Doctrina falsa non potest pluribus ac majoribus miraculis confirmari quam vera.

Unicum, antequam ab hoc argumento recedam, addere necesse est: Me cum Viro Doct. admittere, quod vera doctrina esse nequeat, quæ evertit aut oppugnat doctrinam à Deo sufficientibus miraculis comprobatam. Verum incredibile mihi est, quod Deus in talis doctrinæ confirmationem miracula sit editurus plura ac majora, quam in confirmationem doctrinæ, cui perpetuo fidem adhiberi vult. Dicitur quidem, quod etiamsi signum, quod ejusmodi falsus Propheta prædixit, eveniat, nihilominus quia apostasiam à vero Deo suadet, sit lapidandus: Unde recte colligitur, Deum permittere posse, ut opus aliquod extraordinarium, quod in admirationem homines rapiat, ad prædictionem falsi alicujus Prophetæ contingat: ut ita Israëlis constantiam probet, utrum tali signo se permoveri patiatur ad deserendam legem tot prodigiis & miraculis invictis confirmatam: Sed ut ad falsæ doctrinæ confirmationem miracula fiant plura ac majora, quam quibus vera confirmata est, nec veritati nec sanctitati divinæ consentaneum est. Etenim miraculis in veræ doctrinæ confirmationem editis Deus illius divinitatem populo persuadere vult, ut illi, à miraculis, tanquam signis, quæ non nisi virtute divina fieri possunt, testimonium invictum habenti quod à Deo sit, autoritatem conciliet, & fidem illius ut divinæ populo persuadeat. Si itaque Deus in doctrinæ falsæ confirmationem plura ac majora fieri curet miracula, fidem doctrinæ veræ per miracula conciliatam destruet. Aut enim miracula sufficiens sunt divinitatis doctrinæ testimonium, aut non. Si non sunt; nec

doctrina

doctrina vera sufficienter comprobata est esse divina: Si sunt: quæ illustrioribus ac pluribus miraculis est comprobata validius etiam à Deo habet testimonium: Nec ulla potest reddi ratio, cur plura & majora signa destituantur autoritate, quæ paucioribus & minoribus competit. Quare cum Deus sibi ipsi contrarius esse nequeat, neque ad destructionem doctrinæ antea sufficientibus miraculis comprobatæ, plura ac majora facere miracula, quoniam hac ratione homines à se & sua lege abduceret; Exinde evidenter colligo, quod doctrina pluribus & majoribus miraculis comprobata testimonium validius habeat à Deo; ac eo ipso constet, nisi Deum sibi ipsi contrarium statuamus, quod priori doctrinæ, à Deo profectæ & miraculis comprobatæ, nullatenus adversetur: Et si quis eam illi repugnare contendat, quod alterutram aut non recte intelligat, aut contra Dei intentionem in sequiorem sensum detorqueat. Quo ipso doctrinæ Jesu Christi veritas, & cum Lege Mosis convenientia, præter ea quæ antehac dicta sunt, solidissime est comprobata.

CAPUT X.

Non necessario requiri in vero Propheta, ut à Senatu Iudæorum approbetur, & Senatum Iudæorum non fuisse infallibilem.

An fuerit perpetuo Senatus in populo Israëlis.

TAndem aliud restat Viri Doctiss. argumentum contra Dominum Jesum refutandum, quod à Senatu approbari debeat, antequam à populo ut Propheta recipi possit. Ut argumentum hoc legitime concludat, duo Viro Doct. sunt probanda. 1. Quod tempore Prophetarum hujusmodi fuerit Senatus. 2. Deum istiusmodi judicium Senatui commisisse, ut quem ille verum judicaret Prophetam, ab integro populo ut à Deo missus recipi, quem falsum pronuntiaret, ab integro populo ut falso se prophetam jactans rejici deberet, nihilque ulterius, verusne an falsus esset Propheta, quam istud Senatus judicium, requisitum fuisse. Quod prius attinet, licet id difficulter probari posse credam, imo plura in Scripturâ occurrere, ex quibus contrarium quis colligat; de eô tamen Viro Doct. litem non movebo, sed cum ipso supponam, perpetuum fuisse à tempore Mosis ad captivitatem usque Babylonicam hujusmodi Senatum cum summa potestate, qualis à temporibus Esdræ in Republica Judaica obtinuit: Itaque alterum solummodo inquiremus.

Sufficit Propheræ ut recipiatur missio divina, signis comprobata.

Vir Doctiss. ut illud adstruat ac probet, ita procedit: *Debuisse aliquod esse judicium in populo, quod inter verum & falsum Prophetam discerneret: Illud autem non commissum esse, nec committi potuisse vulgo: Ergo commissum esse Senatui.* Ut argumenti hujus imbecillitas pateat, discrimen faciendum est inter judicium privatum, quod unusquisque sibi format: & publicum, quod toti populo judicandi regula est, & à quo dissentire nefas esset. De privato cujusque judicio non disputat hic Vir Doct. sed urget, requisitum fuis-

se publicum Senatus judicium, à quo populo discedere nefas fuit; ita quidem, ut quemcunque Senatus pronuntiaverit falsum Prophetam, illum populus ut falsum rejicere obligatus fuerit; imo nec licuisse populo Prophetæ vero, & vere à Deo misso, ac missionem suam miraculis confirmanti, adhærere, nisi prius judicio Senatus approbato, cui omnes acquiescere tenerentur. Ego vero contendo, ut Propheta à populo reciperetur, suffeciisse missionem divinam, nec ullum aliud, cujuscunque sive hominis sive Senatus, judicium præterea requisitum fuisse. Quia agitur de Propheta recipiendo ut legato Dei: Si itaque præter missionem divinam etiam requisita fuit autoritas judicii Senatus, missio divina sufficiens non fuit ad legato suo autoritatem conciliandum apud populum, sed autoritas humana intercedere debuit, quæ missioni divinæ autoritatem conciliet. Quo nihil absurdius dici aut cogitari potest.

Erat totius populi, signum id dijudicare.

Regerit Vir Doctiss. *Suffeciisse quidem signum, ut Propheta reciperetur: Sed ut constaret tale signum esse à Deo, Dominus ad judices illius examen revocabat, ut exacte cognoscerent, an id esset vere divinum.* Resp. Judicum officium vel præcipue fuisse examinare signum & doctrinam Prophetæ, non nego: Eorum enim officium fuit, Prophetam verum recipiendo suo exemplo, ad quod totus ferme componitur populus, illi autoritatem conciliare: Sed si hic Judices officio suo desint, etiam populi fuit sine prævio Senatus judicio, imo contra illud, Prophetæ à Deo misso auscultare. Neque difficultas magna fuit, Prophetam verum à falso discernere. Duo illius signa dat Deus in Lege, clara, evidentia, & cuivis obvia: Unum, si *quid prædixerit in nomine Domini, & non evenerit*, Deut. XVIII. 22. Alterum, si dixerit, *Eamus, & sequamur Deos alienos quos ignoras, & serviamus iis*: Deut. XIII. 2. Nullum hic errandi erat periculum; neque in subtilitate Metaphysica de idea Dei, quam hic Vir Doct. captat, negotium adeo grave, & ad populi salutem spectans, versatur. Notum erat Israëli, per *deos alienos* designari idola gentium, quorum cultum minimo è vulgo manifestum erat Dei Israëlis cultui esse adversum. Sed malitia hominum, in velanda & excusanda turpitudine sua mire sagax, subtilem distinctiunculam excogitavit, ut nequitiæ suæ velamen reperiat. De orthodoxia & hæresi nullæ tum erant contentiones, neque ullæ de iis apud Prophetas querelæ; sed solæ, & fere continuæ, de idololatria & cultu Deorum alienorum, qui manifestus erat, & omnium oculis patens. *Judicium* tamen *committitur Senatui*, inquit Vir Doct. *ut eum lapidari jubeat.* Sane: nec aliter poterat: Licet enim unusquisque ex populo facile dijudicare posset ex signis à Deo datis aliquem esse falsum Prophetam, & unuscujusque fuerit, sibi à falso ejusmodi Propheta cavere, ne ab eo ad idolorum cultum seduceretur; nulli tamen è populo, sed soli Magistratui jus erat, pœnam in illum decernendi, quæ potestatis supremæ actus est. Ita facile unusquisque ex plebe judicare potest aliquem esse homicidam aut adulterum: supplicio vero afficere, nemo nisi Magistratus. Sic & ab altera parte, ex signis à Deo datis unusquisque in populo agnoscere potuit Prophetam à Deo missum, illique ut à Deo misso auscultare & obedire, etsi publico Magistratus judicio non approbato.

Senatus Judæorum non fuit infallibilis.

Addo alterum argumentum: Quod si ejusmodi publicum in populo suo judicium Deus instituisset, à quo omnium judicia dependere debebant, oportuisse ut illud esset infallibile: Si enim falli posset, fieri facile potuisset, ut vel invidia, vel iracundia, vel vindictæ cupiditate, vel alio pravo affectu abrepti Judices, vel etiam per ignorantiam (siqui-

(ſiquidem ut Vir Doct. vult ſubtilis illa de idea Dei contemplatio eſſet in examen revocanda) in judicio ſuo errarent; & quoniam ipſorum judicium publica regula erat, à qua populo recedere fas non erat, totum populum una ſecum in errorem inevitabilem precipitarent. Conſequentiæ hujus evidentiam Vir Doct. agnoſcit; ideoque concedit, infallibile Deum Senatui conceſſiſſe judicium. Evicto itaque, Senatus judicium non fuiſſe infallibile, ſimul corruit, quod illius judicium de Propheta, veruſne an falſus fuerit, populo regula non fuerit, à qua diſcedere nefas eſſet.

Ad hoc autem probandum evidentius nullum argumentum eſt, quam crebra illius Senatus non errata tantum, ſed & graviſſima contra Deum crimina, quæ judicio illius falſo, & mandatis ac verbis divinis contrario, ortum ſuum debent, enumerare. Jam ipſis temporibus Moſis, cum duodecim exploratores in terram Canaan miſſi renuntiarent ſe vidiſſe civitates munitas, populos feroces & bellicoſos, totus populus deſperans de auxilio divino, & populorum illorum ſubjugatione, inſurrexit contra Moſen, ſolis Joſua & Calebo exceptis: Adeo ut Deus juraverit, quod omnes, qui viginti annorum ætatem excedebant, ſolo Joſua & Calebo exceptis, in deſerto eſſent morituri. Ubi tunc ſeptuaginta illi Seniores, quorum judicium erat infallibile? Et ne hic rurſus objiciat Vir Doct. exceptam fuiſſe tribum Levi, & conſtare Pineham ingreſſum in terram promiſſam; Sciat, tribum Levi non magis fuiſſe inſontem quam reliquas: *Numer.* enim *cap.* XXVI. poſtquam per Moſen & Eleaſarum nova populi recenſio facta eſt, expreſſe tribus Levi una cum aliis numerata narratur, *verſ.* 57. *& ſeqq.* Et immediate poſt indicatum tribus Leviticæ numerum additur *verſ.* 63. ***Hic eſt numerus filiorum Iſraël, qui deſcripti ſunt à Moyſe & Eleaſaro Sacerdote in campeſtribus Moab ſupra Jordanem contra Jericho: inter quos nullus fuit eorum qui ante numerati ſunt à Moyſe & Aarone in deſerto Sinai***, &c. Pinehas autem fuit filius Aaronis, contra quem & Moſen tota hæc rebellio mota eſt. Extra familiam autem Moſis & Aaronis omnes in deſerto ob peccatum illud rebellionis mortui ſunt, ſolis Joſua & Calebo exceptis. *Probatur. 1. rebellione in deſerto.*

Si conſideremus ſequentia tempora, evidentiora erunt Senatus hujus crimina. Temporibus Judicum legitur populus aliquoties à Deo ad idolorum cultum defeciſſe: & quando ob crimen illud in poteſtatem populorum vicinorum traditi & ſervitute preſſi Deum invocabant, miſſo judice ac liberatore Deus eos è miſeria qua premebantur eripuit: & expreſſe legimus ipſos durante judicis illius vita & imperio Deum coluiſſe; poſt mortem autem ejus ſtatim in idololatriam relapſos. Poteſtne cuiquam credibile videri, ſolam judicis autoritatem potuiſſe populum in officio continere ne alienos Deos coleret; nunquam autem id potuiſſe autoritatem Synedrii infallibilis à Deo ipſo inſtituti, quod (juxta Viri Doct. ſententiam) ſemper ſe ab idolorum cultu impollutum ſervavit, cujuſque mandatis populus ſub pæna capitali parere tenebatur? Pluriſne fuit judicis unius, quam integri Senatus, & quidem à Deo ita ſemper directi ut eſſet infallibilis, autoritas? *2. Status populi tempore Judicum.*

Sed & manifeſte idololatriæ & rebellionis contra Deum accuſantur, 2. **Chronic.** XXXVI. 14. ubi dicuntur non tantum populus, ſed & ***univerſi Principes Sacerdotum inique eſſe prævaricati juxta univerſas abominationes gentium, & polluiſſe domum Dei, & ſubſannaſſe nuntios Dei, & illuſiſſe Prophetis.*** Et ne hic Vir Doct. excipiat, Synedrium non conſenſiſſe iſti iniquitati & idololatriæ; dico, primo, quis credat, neminem ex univerſis *3. Ex 2. Chronic. XXXVI. 14.*

principibus Sacerdotum Senatus Judaici assessorem fuisse? Secundo: Quis credat, fieri potuisse, ut totus populus & universi Sacerdotum Principes unanimiter à Deo ad idola defecerint, si fuisset supremum infallibile tribunal à Deo constitutum, quod se non tantum ab idololatria purum servavit, sed & publice populi idololatriam damnabat? Tertio: Quis credat, supremum illum Senatum se ab idololatria impollutum servasse, & nusquam ejus vel minimam in tota Scriptura mentionem factam; sed potius ita generatim omnes omniumque ordinum in populo idololatriæ & rebellionis contra Deum accusatos, ut unusquisque historiam sacram sine præjudicio legens, etiam Synedrium generali illa accusatione comprehensum credere debeat? Tandem, quid verbis opus? ipse Deus Esechieli in visione ostendit Senatum illum magnum idololatriam nefandissimam committentem, *cap.* VIII. 10, 11. *& seqq.* Dicit quippe Esechiel se *vidisse septuaginta viros de Senioribus domus Israël, & Jezoniam filium Saphan stantem in medio eorum, stantium ante picturas reptilium & animalium quæ depicta erant in pariete; & unumquemque habentem thuribulum in manu sua.* Quæro, quinam sint illi *septuaginta ex senioribus Israël*, nisi Synedrium illud magnum ex septuaginta senioribus lectum, qui hoc nomine speciatim hic describuntur? Quid evidentius? Nec ulla hic distinctio elabendi rimam invenire poterit.

4. Ex Rabbinis. Quin & si consulamus Judæorum Doctores, manifestum est, quod agnoverint Synedrium suum in errorem incidere potuisse, & aliquid contra Legem decernere licitum vel illicitum. Quod egregie in Rabbinorum scriptis versatissimus docet Joannes Lichtfootus, in tractatu *de Ministerio Templi Hierosolymitani, cap.* VIII. *Sect.* II. *Oper. tom.* I. *pag.* 706. ubi docet, Rabbinos per *multitudinem Israël, Levit.* IV. 13. *quæ per ignorantiam fecerit quod contra mandatum Domini est*, Synedrium una cum populo intelligere; & ita quidem, *ut Synedrium prius per ignorantiam peccasset, populus vero posterior ejus errore in peccatum delapsus esset.* Quod porro sic probat. Rabbi Salomon (in *Levit.* IV.) rem ita exprimit. *Per congregationem Israëlis significatur Synedrium, & per rem absconditam significatur illud errasse in docendo circa Excisionem aliquam in Lege: hanc vel illam rem esse licitam, ut juxta ejus decretum egerit congregatio.* Sed Maïmonides (in *Schegagah, Perek* XIV.) rem fusius & clarius sic explicat. *In aliqua re per ignorantiam commissa homines tenebantur offerre oblationem pro peccato constitutam, si magnum Synedrium errasset in suo decreto, & docuisset id esse licitum quod interdictum erat, & populus errasset per ejus determinationem, & rem commisisset ea determinatione nixus, & postea cognosceret Synedrium se errasse. Ecce Synedrium tenetur offerre oblationem pro peccato propter errorem suum in decreto suo, quamvis ipsum rem non commisisset; quia actiones Synedrii dijudicantur non ex eo quod facit vel non facit, sed ex ejus decretis. Et ad reliquum quidem populum quod attinet, oblatione expiabatur, quia nitebatur Synedrii decretis.* Postea de oblationibus variisque offerendi ritibus differens Lichtfootus, porro ex Rabbinorum doctrina ostendit, qualis requireretur oblatio, *Si Synedrium errasset in negotio idololatriæ, deque ea aliquid decrevisset quod non licebat jure, & populus juxta ejus pronuntiata egisset, ac etiam errasset.* Ecce quantum communis Rabbinorum doctrina à sententia Viri Doct. distet; qui, tantum abest ut Synedrio infallibilitatem adscribant, ut diserte de eo affirment, quod non tantum possit docere *licitum esse quod Lege interdictum erat*, sed & in *negotio idololatriæ* (crimine omnium maxime detestabili) *aliquid decernere, quod non licebat de jure*; & sua determinatione integrum populum in errorem abducere.

Ad

Ad loca Eſdræ quæ in præcedente ſcripto objeci, & præſertim Jeremiæ exemplum, quem Judæorum ſenatus ut pſeudo-prophetam & ſeditioſum indignis modis tractavit, Vir Doct. excipit, ſe *non negare, ſemper fuiſſe improbos homines, non tantum inter vulgares, ſed & reges ac primores; nunquam autem iſti malitiæ Senatum conſenſiſſe; neque Jeremiam ſententia à Senatu lata punitum, ſed potius ab improbis & magnatibus, abſque aliqua juris autoritate*: Addit: *Plurimi ex piis fortaſſe ſenatoribus fruſtra clamabant, dicentes, quod ſicuti Iſaias & alii Prophetæ præcedentibus regibus plurima mala prædixerant abſque aliquo periculo vel injuria eis illata: quare Ieremias pariter patienter non audiendus erat?* Rectè & merito inquit Ariſtoteles, ἑνὸς ἀδύνατου δοθέντος τἆλλα συμβαίνει, *dato uno abſurdo & alia ſequuntur.* Cui ſemel conſtitutum eſt abſurdum mordicus retinere, preſſus argumentorum evidentia pluribus ſeſe involvit & intricat. Reges ac magnates, aulæque miniſtros plures, fuiſſe improbos, nemo inficias iverit: ſed & impietatem illam etiam pervaſiſſe in Senatum, adeo manifeſtum eſt ex Prophetarum ſcriptis, & ex antedictis, ut in clara luce oculos claudere neceſſe habeat, qui id neget. Et tandem tota hæc Viri Doct. tam magnifica aſſertio reſolvitur in *fortaſſe*: Cui juſtius multo contrarium *fortaſſe* quis opponat, quod Senatus ille impius regi ad omnem illam contra Jeremiam violentiam & injuſtitiam hortator & inſtigator fuerit: Solet quippe impii regis ſenatus hortator eſſe ſcelerum, ut regi gratificetur. Sed illud Viri Doct. *fortaſſe* evidenter ſatis convincitur ipſo Jeremiæ ſcripto: nuſquam enim Senatus, cujus judicio ſit approbatus, ullam facit mentionem: & cum tam ſollicite Abdemelechi Æthyopis pietatem & erga ſe benignitatem recenſeat, ne verbum quidem occurrit de pietate Senatus, ad cujus tamen judicium, tanquam infallibile, quam maxime provocare oportuiſſet, utpote quo regis ac magnatum injuſtitia clare detecta fuiſſet: ſed contra, generatim omnes Jeremiæ infenſi fuiſſe leguntur: Quod argumentum evidens eſt, Senatum in eandem cum rege impietatem conſpiraſſe. Sed *Senatus*, inquit Vir Doctiſſ. *Jeremiam ut verum Dei Prophetam ſemper venerabatur, & ejus ſcripta ſervavit, & poſteritati divina eſſe decrevit.* Sed quid juvat aperte veritati contradicere? Senatum Jeremiam non fuiſſe veneratum clare ſatis jam oſtenſum eſt; niſi credamus eam unius vocis magicæ *fortaſſe* eſſe vim mirificam, ut argumenta quam validiſſima ſuo ſono fugare & evertere poſſit. Scripta Jeremiæ à *Senatu fuiſſe aſſervata*, non à Barucho aliiſque piis, quo argumento probabit Vir Doct.? Quod poſtea à Senatu ea pro divinis ſint agnita, cum ſeverâ illâ Dei caſtigatione, captivitatis nimirum ſeptuaginta annorum, admoniti reverentius erga Dei legem ac Prophetas ſe geſſerunt, & prophetiarum Jeremiæ complementum viderunt, neutiquam arguit, Senatores, qui vivente Ieremia judicio præërant, ipſius prophetias ut divinas agnoviſſe, & Ieremiam ut Prophetam veneratos eſſe. Quod per tumultum Sacharias fuerit interfectus, non arguit, ſemper id factum; & Synedrium nunquam conſenſiſſe iniquitati: Etiam corruptiſſimo tribunalium ſtatu, & conniventibus, imo & clanculum inſtigantibus Senatoribus, talia nonnunquam fiunt.

Jeremias à Senatu male habitus.

Tandem: Senatum Iudæorum non fuiſſe infallibilem, controverſia quæ Sadducæis interceſſit cum Phariſæis invicte demonſtrat. Contentio fuit, non de re levicula, ſed maximi momenti, & unde tota Iſraëlis ſalus dependebat, reſurrectione nimirum mortuorum: Errorem adeo exitialem tollere officii fuiſſet eorum, quos Deus omnium de ſenſu legis controverſiarum judices conſtituiſſet; ipſique officio ſuo defuiſſent, ac gravis

Tandem, ex contentione Phariſæorum & Sadducæorum.

ſe coram Deo criminis reos feciſſent, ſi ſententiam ſuam decretoriam non interpoſuiſſent, & errorem pietati ac ſaluti animarum ita exitialem non damnaviſſent: Sadducæorum autem totiuſque populi fuiſſet, ſententiæ ipſorum abſque mora auſcultare, aut juxta legem morte plectendi fuiſſent: & ſic error ille brevi tempore penitus fuiſſet exſtirpatus. Atqui nuſquam Sadducæos à Senatu condemnatos legimus, nec Ioſephus, accuratiſſimus rerum Judaicarum ſcriptor, ullam talis judicii à Senatu contra Sadducæos lati mentionem facit: quin & eorum ſecta potens valde fuit in populo Iudæorum, adeo ut quidam Senatores, quin & Pontifex maximus ex iis allectus fuiſſe legatur. Unde colligo, infallibile ejuſmodi de rebus fidei penes Senatum non fuiſſe judicium.

Senſus Deut. XVII 9, 10.

Objicit Vir Doctiſſ. legem *Deut.* XVII. 9, 10. Sed locum vel leviter inſpicienti, manifeſtum eſt, agi non de rebus fidei, ſed controverſiis civilibus, quando diſcerni debet *inter ſanguinem & ſanguinem, cauſam & cauſam*; aut obſervatione ceremoniarum legis, de lepra, ſimilibuſque: Quæ quæſtiones remittuntur ad Sacerdotem, & ſupremum populi Senatum. Quia Reip. quies & populi tranquillitas requirit, ut ejuſmodi contentionibus finis imponatur. Nec pæna mortis, reluctanti ſententiæ judicis infligenda, infallibile illius arguit eſſe judicium: Sed tantummodo, ut litium finis ſit, ſupremi Senatus judicio acquieſcendum eſſe: alias enim mera in Repub. oriretur confuſio. Si enim quando injuſta à judice pronuntiatur ſententia licitum eſſet illi non obedire, quoniam unuſquiſque ſibi blanditur, & jus à ſua parte ſtare credit, nunquam judici obedientia præſtaretur, atque ita mera oriretur in repub. confuſio. Quare omni ſententiæ à ſupremo judicio latæ obediri Deus ſub pæna mortis ſancivit. Et ſi quis forte ſententiæ injuſtæ obedire detrectaret, & propterea morte plecteretur, eo caſu non bonus, ſed malus è medio populi tolleretur: Licet enim contra proximum cauſam juſtam defenderit, injuſtus tamen ac contumax fuit, quod ſententiæ à ſupremo judice pronuntiatæ reluctatus fuerit, & totius reipublicæ quieti privatam ſuam cauſam prætulerit: Quod non tantum in Rep. Judaica, ſed in omnibus Rebuſpub. ac regnis obſervatur.

Ex Matth. XXIII. 2.

Objicit præterea Vir Doctiſſ. verba Servatoris noſtri, *Matth.* XXIII. 2. *Scribæ & Phariſæi in cathedra Moſis ſedent, facite omnia quæ dixerint vobis.* Sed vero verbis illis Dominum non agnoviſſe infallibile Senatus Judaici judicium nimis manifeſtum eſt. Sciebat Dominus & ſuam perſonam, & doctrinam, Judæorum Senatui eſſe maxime exoſam, ipſos omnia contra ſe innoxium moliri: quin & eodem in capite ipſos variorum ac enormium criminum, hypocriſeos, ac tandem injuſte effuſi ſanguinis Prophetarum, reos agit: Quis ſanæ mentis credat, Dominum hominibus adeo ſceleratis ac deſperate improbis infallibilitatem & perpetuam ſpiritus divini directionem adſcripſiſſe? Quo argumento etiam probabit, de Senatu Judæorum hic eſſe ſermonem? An Scribæ & Phariſæi conſtituunt Senatum? Aliud ergo Dominus indicat, quando *Scribas ac Phariſæos in cathedra Moſis ſedere* ait: Loquitur de legiſperitis, qui ſtudium ſuum in ſcrutatione legis poſuerunt: eos dicit *in cathedra Moſis ſedere*; quia in cathedris ſedentes populum docebant ex Lege Moſis, & Moſis autoritate doctrinas ſuas confirmabant. Quando itaque addit, *omnia quæ dixerint vobis facite*, non eſt hoc univerſaliter ſine omni prorſus exceptione accipiendum, ac ſi quicquid illi præcepiſſent, qualecunque tandem eſſet, faciendum foret: Alias Dominus, qui ſe ab ipſis contemni ac odio haberi, ac brevi ut blaſphemum condemnandum noverat, diſcipulis ſuis mandaſſet, ut decreto Senatus auſcultantes

tantes ipsum etiam ut blasphemum ac pseudo-prophetam rejicerent : Et quoniam Vir Doctiss. (uti vidimus) existimat Euangelium hoc post Jesu mortem confictum, discipuli post condemnatum Jesum figmentum aliquod Euangelio inseruissent, quo ipsi præcepto Domini sui, cujus se discipulos profitebantur, evidentissime fuissent condemnati : Quo quid ineptius ? Sed pro subjecta materia restringendum est, ad omnia quæ Legi Mosis consentanea, aut saltem illi non adversa, præcipiebant.

Cujus sit, signum à Propheta datum examinare.

Quærit tandem Vir Doct. *Quis ergo signum seu miraculum, & doctrinam Propheta esset examinaturus, & de eo judicium pronuntiaturus ? an hoc judicium velim adscribere vulgo ?* Resp. Ex iis quæ dicta sunt, ad objectionem hanc responsio sponte fluit. Publicum ac infallibile judicium, quod omnibus obsequii regula foret, nulli competiit, ita ut quicunque judicio ejusmodi non esset approbatus, nulli Prophetam agnoscere liceret; quicunque judicio illo esset condemnatus, qualiscunque tandem contra ipsum processus sit institutus, ut pseudo-propheta rejiciendus esset : Privatum autem Prophetam vel rejiciendi vel recipiendi judicium unicuique competiit : hoc autem judicium sibi quisque format, alteri vero nec credendi nec rejiciendi regula est. Uniuscujusque autem est, in hoc judicio recte officio suo fungi. Senatus est, pseudo-prophetas, quos ex indubitatis à Deo datis signis manifestum est falsos esse Prophetas, non impunitos dimittere : Verum Prophetam reverenter excipere, neque ex odio, invidia, aliove pravo affectu rejicere, & ut falsum condemnare; sed populo promptæ obedientiæ exemplum præbere. Uniuscujusque è populo est, pseudo-prophetam fugere, etsi sententia Senatus nondum condemnatum : Vero Prophetæ, etsi impiorum judicum sententia condemnato, obedire; neque majorem hominibus quam Deo autoritatem deferre.

Unde dependeat autoritas Esaiæ, &c.

Pergit Vir Doct. quærere : *Quis Isaiam, Jeremiam, cæterosque Prophetas veros & à Deo missos decrevit ? Quis etiam hos Prophetarum, & historicos libros, quos Canonicos habemus, tales infallibiliter esse sancivit ?* Respondetque, *id non fecisse vulgus, sed Senatum, qui si in judicando Propheta falli poterat, posset etiam in Canonicis libris decernendis, Spiritu Sancto si pro uno, etiam pro altero non influente.* Satis apparet Virum Doct. in Hispania inter Pontificios enutritum, adeo manifeste hoc argumentum ex ipsorum schola depromptum est. Respondeo, nec Senatum, nec vulgus decrevisse, Prophetas à Deo esse missos, neque hoc ab alterutro decerni potuisse; sed Deum id documentis evidentibus testatum reddidisse, quibus tam Senatus quam populus fidem adhibere tenebatur; contumaciæ contra Deum reus futurus, nisi credidisset. Sic nec Senatus decrevit, Isaiæ aut Jeremiæ scripta esse canonica; judicium illud penes Senatum neutiquam fuit : sed solummodo sive Senatus, sive alius qui Prophetarum autographa vidit, eaque ipsorum autographa esse certus fuit, testatus est, ea ab ipso Isaia, Jeremia, aliove Propheta esse conscripta : Eo ipso enim divina agnoscebantur, quia ipsorum scriptores evidentibus signis comprobati sunt à Deo esse missi : Neque ulterius quicquam, sive Senatus, sive populus, ad scriptis propheticis autoritatem conciliandum decernere potuit, sed ea omnis à divina missione dependet. Populus tantum vel Senatus scriptorum Propheticorum, veluti depositi cujusdam pretiosissimi, custos fuit fidelis.

Cujus sit novas, de falso Propheta, si ea assereret, judicare.

Hinc jam facile colliget Vir Doct. quid ipsi à me respondendum sit ad quæstionem ipsius; *Si nunc ad Batavos Propheta aliquis falsus adveniret, miracula faceret, & novas doctrinas prædicaret; an hoc judicium pertineret ad vulgus, ad nautas, ad mulierculas, an ad*

ad me? Dico ad omnes: unuſquiſque enim ſuæ fidei coram Deo rationem eſt redditurus; ideoque cujuſque eſt, ſollicite providere, ne decipiatur. Officium meum, omniumque eodem mecum munere fungentium, eſſet, vel imprimis cavere, ne impoſtoris fallaciis à veritate ſalutari abduceremur; tum quia in nobis minus excuſabilis eſſet culpa; tum quia exemplo forte ac autoritate noſtra plures in ſimilem pertraheremus errorem: Quia autem meum judicium nulli fidei ſuæ aut judicii regula eſt, etiam populi, ac cujuſcunque è populo, foret, pſeudo-prophetæ doctrinam examinare, & non humanæ autoritatis, qualiſcunque tandem ſit, ſed ſolius Dei in Scriptura loquentis, ductum ſequi; & quemcunque Dei verbo adverſa docentem deprehenderet, rejicere. Si quem hic male judicare crederem, non autoritate eum ut aliter ſentiat compellere poſſem; ſed ſolidis rationibus, è verbo divino depromptis, erroris convincere conarer; ut ita ab errore revocatus divinæ veritati conſtanter adhæreat, & in illius fide ac obedientia ſalutem ſuam quærat.

Judicium contra D. Jeſum eſt pronuntiatum à Senatu ſcelerato.

Ex hiſce ita prolixe de Senatus Judaici autoritate diſputatis jam per ſe liquere puto, infallibile non fuiſſe ejus judicium; ac proinde, licet officium ejus fuerit inter verum ac falſum Prophetam diſcernere, quod tamen pravo aliquo affectu corruptus potuerit contra verum Dei Prophetam judicium pronuntiare, quod fuerit falſus; atque ita inſontem è medio tollere. Unde porro infero, non fuiſſe neceſſarium veri Prophetæ requiſitum, ut à Synedrio ſit receptus, antequam populus eum ut verum Prophetam agnoſcere ac revereri poſſit. Ex quibus omnibus tandem concludo, cum Dominus Jeſus evidentibus ac omni exceptione majoribus ſignis ac miraculis comprobaverit, ſe eſſe à Deo miſſum, quod Senatus Judaici, qui ipſum ut blaſphemum condemnavit, judicium nullatenus ejus autoritatem imminuere, ejuſve miſſionem divinam in dubium vocare queat: Sed fuiſſe judicium ab hominibus ſceleratis, ambitione, ac faſtu tumentibus, invidia, ira, odio, vindictæ cupiditate, ac hypocriſi plane excæcatis, pronuntiatum, contra hominem ſanctum, ne leviſſima quidem peccati labe aſperſum, ac ſanctiſſimam (vel ipſo Viro Doctiſſ. judice) doctrinam annuntiante, hominumque illorum ſcelera ac hypocriſin palam libere & cum παῤῥησίᾳ reprehendentem: Qui vitia ſua ac ulcera ita palam revelari ac traduci, atque ita larvam pietatis ſibi detrahi, indigne ferentes, in furorem ac rabiem acti ſunt, & quidvis ſibi contra D. Jeſum permiſerunt, ſuſque deque habentes qua via ac ratione ipſum è medio tollerent, dummodo ipſi exitium ſtruerent: ut ita iræ, odio, ac vindictæ cupiditati ſatisfacerent. Tale judicium tantum abeſt ut infallibile, aut à Spiritu Sancto dictatum fuerit, ut nullius niſi ipſius Satanæ inſtinctu, cujus tam ſceleratı Senatores mancipia fuerunt, imputari poſſit.

QUÆ-

QUÆSITUM QUARTUM.

CAPUT I.

Quod Chriſtus perfectiorem cultum præſcripſerit quam Moſes.

IN ultima hac quæſtione iterum repetit Vir Doctiſſ. me non protuliſſe textum, in quo Deus diſertis verbis permiſſionem hominibus dederit, ut totam divinam legem, præter moralia, non niſi futurorum umbram eſſe affirment. Sed vero, ſi unicum illud tantum voluerit, an talis textus exſtaret, qui id diſertis verbis affirmet, ſuperflua fuit ipſius quæſtio: Ipſe enim ſatis noverat, ejuſmodi textum non exſtare. Verum ulterius quid ſua quæſtione intendit; Nimirum, exinde argumentum ducere contra religionem Chriſtianam, quæ docet, ceremonias Legis perfectioris cultus ſpiritualis fuiſſe umbram; itaque accedente cultu ſpirituali ceremonialem, perinde uti præſente corpore umbram, debere evaneſcere. Itaque ut illius argumentationis Viri Doctiſſ. imbecillitatem oſtenderem, recte reſpondi, neceſſe non fuiſſe, ut Deus olim, ſive per Moſen, ſive per Prophetas præmonuerit, ceremonias tantum eſſe perfectioris cultus figuram: Sufficere, ut Deus tempore à ſe præſtituto immutationem iſtam faciat, & perfectiorem cultum introducat.

Non neceſſe fuit, præmonere ceremonias eſſe umbram cultus perfectioris.

Interim ſimul indicavi, ceremoniarum ceſſationem non adeo offendere debere Judæos, quia jam Deus olim ſatis indicavit, cultum ceremonialem ſibi eſſe viliorem, & abſque ſpirituali ſibi neutiquam placere. Vir Doctiſſ. ſibi fingit, quaſi illo argumento voluerim probare, quod *liceat affirmare, ceremonias legis eſſe tantum futurorum umbram, eaſque ut vanas & inutiles relegare.* Sane nihil minus cogitavi quam hoc: Nimis enim manifeſtum eſt, licet ceremoniæ minoris apud Deum pretii ſint quam ſincera pietas, eas tamen, quamdiu vim legis obtinent, obligare: Tota mea vis in ſecundo argumenti mei membro ſita eſt, quod Deus perfectiorem cultum per Chriſtum introduxerit. Sed quia hoc durum eſt in Judæorum auribus, ideo præmiſi, quod Deus jam olim per Moſen & Prophetas ſignificaverit, ſibi cultum ceremonialem abſque morali neutiquam placere: Ut ſic oſtenderem, non offendi debere Judæos doctrinâ Chriſti, quæ ceremoniarum neceſſitatem nuſquam inculcat, ſed potius cultum Dei in ſpiritu & veritate, quaſi illa legi divinæ ſit adverſa; cum potius ad perfectionem legis tendat, ac legiſlatoris intentioni optime congruat, utpote qui jam olim indicavit, ceremonialem cultum per ſe neutiquam ſibi eſſe gratum, ſed commendari per ſpiritualem & internum. Quare hoc ſenſu argumentum meum proponendum foret, & illius vis penitius expendenda.

Minoris ſint pretii, quam cultus ſpiritualis.

Pergens Vir Doctiſſ. negat Meſſiam perfectiorem cultum introducere debere; idque ex

Meſſiam debuiſſe

perfectiorem cultum introducere quam Moſes, conſtat ex Deut. XVIII. 15.

ex ſacro textu clare probari cupit. Sed per claram probationem, quando eam à Chriſtiano exigit, intelligit textum qui diſertis verbis id affirmet, cujus probationem cupit. Interim mox in hoc eodem articulo clare, uti putat, probaturus, præcepta legis ejuſdem eſſe perfectionis cum Euangelio, non claris pugnat textibus; ſed ex præceptis quibuſdam generalibus per conſequentias longe petitas probationem ſuam inſtituit: perinde uti antea vitam æternam lege eſſe promiſſam ſimilibus argumentationibus probare intendit. Hæ ſunt ipſi in ſua cauſa contra Chriſtianum claræ probationes. Argumenta vero Chriſtiani contra ipſum, quantumvis clara, modo non ſint diſerta Veteris Teſtamenti verba, ſunt tantum *congruentiæ*, & *argumenta tantum veriſimiliter concludentia*; ſed requirit ab ipſo purum Dei verbum. Quam inique, & præter leges diſputandi! Interim ſi textum quærat, occurrit ille *Deut.* XVIII. 15. *& ſeqq.* ubi prædicitur venturus Propheta, *ſicut Moſes*: Antea autem oſtendi, non poſſe eſſe Prophetam ſicut Moſes, niſi ſit legiſlator, perinde atque Moſes: alias Moſe longe inferior eſſet futurus. Unde colligo, ſi ſit futurus Legiſlator, perinde atque Moſes, neceſſe eſt, ut præcepta quædam tradat Moſis præceptis perfectiora: Lege enim jam lata non poteſt novus mitti legiſlator niſi perfectiora quædam jam ſancitis adferat: alias non eſt legiſlator, ſed ſolummodo legis jam latæ approbator, aut confirmator. Sed objicit Vir Doctiſſ. me affirmare, quod *Judæis uſque ad tempora Meſſiæ abſconditum fuerit antiquum illum ritualem cultum ceſſaturum*, unde concludit: *Ergo talis unde id probetur textus non exſtat.* Reſp. Nulla eſt conſequentia: Non quidem exſtat textus, ubi Deus diſertis verbis prædicit, cultum ceremonialem, ut figuram tantum & umbram, ceſſaturum: Verum textus hic dicit, Deum Moſi ſimilem Prophetam, hoc eſt legiſlatorem miſſurum: Qualis autem illa legiſlationis ratio futura eſſet, ante impletionem perfecte cognoſcere non potuerunt: At quando Deus Prophetam ſeu legiſlatorem illum miſit, & novam per eum legem revelat, ex hac prædictione ſatis cognoſcere poſſunt, hanc Prophetæ illius miſſionem optime cum conſilio divino, iiſque quæ Deus antea populo revelavit, congruere; & ex impletione Prophetiæ manifeſte percipere, quis illius fuerit ſenſus, qui ante impletionem non ita patebat. Ne jam addam alia ex Prophetis loca, quæ ceremoniarum ceſſationem etiam tacite involvebant, de quibus mox plenius.

Juſſu divino Meſſias poteſt legem ritualem abrogare.

Objicit porro Vir Doctiſſ. *Licet Meſſias totum cultum moralem & internum optimis & ſanctiſſimis conſiliis in majorem perfectiorem edoceret; ſi ſimul ritualem Dei legem jam inutilem & vanam prædicaret, non perfectiorem legem introduceret, ſed unam ejus partem perficiens, & alteram deſtruens, totius divinæ legis prævaricatæ eſſet reus.* Reſp. Siquidem Meſſias propria autoritate ſine juſſu ac mandato divino legem ceremonialem ut inutilem & vanam ceſſare faceret, vere legis violatæ eſſet reus: Dei enim ſolius eſt, perinde uti per Moſen populo legem ceremonialem dedit, ita etiam per Meſſiam perfectiorem legem introducere, & facere ut ad illius præſentiam ceremonialis ceſſet: quamdiu itaque illius obligatio durat, eam negligentes ſunt refractarii contra Deum, & ut tales etiam ſevere à Deo puniti. Alia vero eſt ratio, quando Meſſias juſſu divino perfectiorem cultum introducit, & ceremonialem, qui illius tantum umbra fuit, ut jam inutilem, ceſſare facit: Deus enim per Meſſiam ab obligatione legis ritualis Iſraëlem ſolvens, facit, ut qui nunc eam non obſervent, non ſint violatæ legis rei, prout olim

fuerant,

fuerant, quicunque ante Meſſiæ adventum eam negligebant. Juſſu autem divino Meſſiam ſeu Chriſtum docuiſſe quicquid docuit, in initio ſcripti hujus fuſe oſtendi.

Præcepta Euangelii perfectiora præceptis Legis.

Verum hic jam ipſam quæſtionis arcem invadit Vir Doctiſſ. negatque Dominum Jeſum cultum Moſis lege perfectiorem inſtituiſſe, ejuſque probationem à me exigit. Age ergo perfectiora illa Legis Chriſtianæ præcepta proferamus, quæ cum iis quæ Vir Doctiſſ. hic, & alibi ſparſim in ſcripto ſuo de perfectione Legis dicit, accurate conferenda ſunt, ex quibus inter ſe collatis manifeſte patebit, quantum Euangelium dignitate Legem ſuperet. Unum autem hic præmonendum cenſeo, quod Vir Doct. in Hiſpania inter Pontificios & Monachos educatus, totam religionem Chriſtianam non ex puro Dei verbo, ſed ex impuris Monachorum lacunis & pravis ipſorum interpretationibus æſtimare videtur: Hinc eſt, quod miras non tantum verborum Chriſti interpretationes, à mente Domini alienas, partim ipſe confingit, partim ab aliis confictas avide amplectitur; ſed & præcepta Domini, quorum obſervationem ſub amittendæ ſalutis pæna exigit, in conſilia cum Monachis commutet, quæ obſervare quidem eximiæ pietatis eſt; verum quæ abſque impietate, & amiſſione ſalutis poſſunt omitti.

Circa objectum amoris.

Præcepta ergo, quæ Lege non expreſſa, ſed Euangelio omnibus præſcripta ſunt, aut ſaltem perfectiora in Euangelio, quam Lege continentur, ſunt hæc. Primo, quæ ſpectant perfectionem amoris erga proximum. Lex dum jubet ***diligere proximum***, per ***proximum*** non intelligit hominem quemcunque, ſed Iſraëlitam: Quod ex præcepto *Levit.* XIX. 18. manifeſte liquet. Verum eſt, & amore benevolentiæ etiam complecti jubentur Edomæos, Ægyptios, populoſque qui ſe ultro in ſervitutem dabant: Verum iſte eſt inferior amoris gradus, neque beneficia proprie comprehendit, ſed potius ut à maleficiis abſtineant. Religio autem Chriſtiana, ſeu Euangelium, prout omne populorum diſcrimen abolet, quoniam ***in Chriſto non eſt Gentilis & Judæus, circumciſio & præputium, barbarus & Scbyta, ſervus & liber***, *Coloſſ.* III. 11. *Gal.* III. 28. Ita & indifferenter amorem erga omnes extendi jubet; non tantum fideles & Chriſtianos, ex quacunque natione, qui fraternus amor paſſim vocari ſolet, *Rom.* XII. 10. *Hebr.* XIII. 1. 1. *Pet.* I. 22. & alibi paſſim: ſed & cujuſcunque ſit religionis, modo ope ac auxilio noſtro indigeat. Quod manifeſtum eſt ex *Gal.* VI. 10. ubi Apoſtolus quidem mandat ut ***maxime benefaciamus domeſticis fidei***; interim tamen præcipit, ut ***benefaciamus omnibus.*** Et 2. *Pet.* I. 7. ubi dum ***amori fraterno*** addi jubet Petrus ***charitatem***, manifeſtum eſt, quod per ***charitatem*** intelligat amorem qui ſe indifferenter extendit erga omnes. Ita videmus quantum Legi præſtet Euangelium ſolummodo circa objectum amoris, quod omnia officia, quæ Lex ſolis Iſraëlitis præſtari jubet, extendat ad omnes homines. Idque elegantiſſime docet Servator *Luc.* X. 30. *& ſeqq.* ſub parabola Samaritani, qui Judæum à latronibus ſpoliatum ac vulneratum, & à Sacerdote ac Levita prætereunte neglectum, amantiſſime fovit, vulnera curavit, ac in hoſpitium duxit.

Et officia.

His adde, quod Euangelium expreſſe vetet omnem vindictam, ab eaque tam alienos eſſe nos præcipiat, ut potius parati eſſe debeamus alteram injuriam ferre, quam jam illatam vindicare. *Matth.* v. 39, 40. Lex gravioris injuriæ vindictam permittit, dum permittit propinquo occiſi hominis, ut homicidam interficiat, *Num.* XXXV. 19.

Quin & inimicorum amorem præcipit Euangelium, & ut pro maledictis benedictiones rependamus, beneficia pro maleficiis, quin & oremus pro perſequentibus nos, *Matth.* v. 44, 45. Quid hic Lex? Mandat quidem *Exod.* xxiii. 4, 5. *Si occurreris bovi inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum*, &c. Verum, ut dixi, ſolum reſpicit inimicum Iſraëlitam, erga quem diutinum in corde odium fovere illicitum decrevit; non autem pro diris ac execrationibus preces & benedictiones rependere juſſit.

Civta adulterium. Euangelium adulterium vetans, quemcunque conjugati cum altera concubitum, ſive maritata ſit, ſive cælebs, uti & conjugatæ cum qualicunque maſculo, adulterium eſſe definit; ut ita quibuſvis vagis libidinibus occurrat, & ſectatores ſuos caſtitatem ſervare doceat. Lex adulterium vetans, explicante ipſo Viro Doct. ſolum Iſraëlitæ cum alterius Iſraëlitæ uxore concubitum intelligit. Unde ſequitur, vel ipſo Viro Doctiſſ. judice, quod lex vagum Iſraëlitis concubitum impune permittat, non tantum cum mulieribus conjugali vinculo non copulatis, ſed & cum alienigenarum uxoribus: Quod & Vir Doctiſſ. etiam expreſſe in colloquio noſtro contendit non eſſe adulterium. Ecce quam lata aperta feneſtra infrænatæ hominum luxurioſorum libidini, licet cum graviſſima alterius injuria conjunctæ.

Divortium & polygamiam. Lex permittit Iſraëlitæ uxori, ſiquidem gratiam non invenerit in ipſius oculis propter aliquam fæditatem, dare libellum repudii, *Deut.* xxiv. quin & permittit polygamiam, uxorique aliam ſuperinducere, *Deut.* xxi. 15. Euangelium autem matrimonium ad priorem ſuam integritatem reducens, divortium extra cauſam adulterii non tantum illicitum pronuntiat, ſed &, ſi uxore extra cauſam adulterii dimiſſâ alteram quis duxerit, adulterium committi docet: quo ipſo uni marito unam tantum concedit uxorem; ſi enim plures habere haud illicitum foret, adulterium non committeretur, ſi altera ducatur, uxore priore extra adulterii cauſam dimiſſa. Scio excipi, repudii libellum eſſe remedium occurrendi multis incommodis, quæ ex diſcordi inter maritum & uxorem cohabitatione facillime oriuntur: Et apud Chriſtianos, ut iſtis medeantur, etiam in uſu eſſe ſeparationem quoad cohabitationem & thorum. Verum exinde liquet, divortium aliquatenus repugnare perfectioni matrimonii, &, ut Dominus Jeſus recte ajebat, Iſraëlitis indultum ob duritiem cordis ipſorum: Sed Dei matrimonium inſtituentis finem fuiſſe, ut conjuges arctiſſimo inter ſe vinculo, tanquam una caro, uniti, nunquam ſeparentur; ad quam perfectionem Dominus matrimonium revocavit. Quod ſeparationem thori ac cohabitationis attinet, conſtitutio illa eſt mere politica, de qua Euangelium nihil in alterutram partem definivit, utpote nihil tractans aut præcipiens ſtatum politicum concernens: ſed prudenti Magiſtratuum arbitrio dirigitur, qui ut quieti civili conſulant ſua autoritate nonnunquam cohabitationem conjugum, parte utraque auditâ, ſeparant: Ne tamen quicquam lege Euangelii prohibitum committant, conjugii vinculum non ſolvunt niſi ob crimen adulterii: ut ita reconciliationi inter conjuges locus ſit. Sub Lege autem marito licitum erat propria autoritate dato libello repudii uxorem dimittere ſi ingrata eſſet oculis ipſius, & mox utrique facultas erat libera ad alteras provolandi nuptias: quo ipſo non tantum omnis reconciliationis ſpes præſcindebatur; ſed & hominibus luxurioſis maxima aperiebatur feneſtra, ſiquidem alia allubeſcere inciperet mulier, uxorem ut ſibi ingratam dimittendi, & alteram illius loco ducendi: aut

uxori

uxori luxurioſæ, ſeſe incommodam ac contumacem oſtendendi erga virum, ut ita ab ipſo libellum repudii obtineat, atque ita à marito dimiſſa alteri viro nubat. Quæ omnia matrimonii perfectioni directe adverſantur.

Circa directionem noſtri ipſorum.

Si jam porro conſideremus præcepta Chriſti, quæ directionem noſtri concernunt, nihil horum in Lege expreſſe mandatum reperiemus: Qualia ſunt, non eſſe amandum mundum, ſed cælum ac cæleſtia præcipue ſpectanda, reliqua, quatenus à vitâ ſpirituali hominem abducunt, eſſe non abjicienda proprie, ſed flocci facienda, animumque ab anxiis curis eximendum, carnem eſſe crucifigendam cum concupiſcentiis, omnia, ſi neceſſe ſit, pro nomine Chriſti abneganda, quin & vitam ipſam: Cogitationes & animum ſervandum eſſe caſtum, non minus quam corpus, adeo quidem, ut ſi quis mulierem adſpiciat ſolummodo ut eam concupiſcat, jam adulterium cum ipſa in corde commiſerit, *Matth.* v. 28, 29. quatenus turpes ejuſmodi cogitationes fovens, corde ac animo ſuo omnes committit actus quibus adulterium conſtat; & ex turpibus ejuſmodi cogitationibus voluptatem percipit illi ſimilem, quam ex ipſo adulterii actu percepturus eſſet. Ne jam, prolixitatis vitandæ cauſa, alia allegem.

Eorum præcipuum decalogo.

Sed contra hæc Vir Doctiſſ. contendit, *Decalogo contineri perfectiſſimam vitæ regulam, cui nihil magis perfectum addi poſſit.* Abſit ut ego quicquam contra Decalogi perfectionem dicam, aut illum defectus alicujus inſimulare velim. Interim hoc affirmo, præcepta religionis Chriſtianæ de directione ſui ipſius jam à me indicata nuſquam in Decalogo apparere. Dicet forte cum aliis Vir Doct. ea expreſſa eſſe decimo decalogi præcepto, de non concupiſcenda uxore ac domo proximi, aliave quacunque re quæ proximi eſt. Sed vero, ſi præceptum illud, & ratio Reip. Iſraëliticæ penitius inſpiciatur, apparebit hic non vetari concupiſcentiam uxoris proximi ad adulterium, aut ut domus proximo per furtum ablata noſtra fiat; ſed qua quis proximi uxorem ac domum ita concupiſcit, ut abſque adulterio ſua uxor, & abſque furto ſua domus fiat: nimirum concitando inter maritum & uxorem diſſidia ac rixas, atque ita faciendo ut maritus moleſtæ cohabitationis pertæſus uxori libellum repudii tradat, atque ita ipſe uxore à proximo dimiſſa potiatur: aut varia ipſi concitando per vicinos alioſque incommoda, ut domus ipſi ingrata fiat, ac proximus moveatur ut eam vendat, atque ita ipſe ea potiatur. Quæ quoniam multarum turbarum in populo Iſraëlis cauſa eſſe poterant, Deus præceptis de non committendo adulterio ac furto, etiam hoc, de non concupiſcenda uxore ac domo proximi adjecit. Et hunc præcepti hujus ſenſum eſſe, exinde colligitur, quia eſt præceptum ſecundæ tabulæ, cujus omnia præcepta proximum reſpiciunt, & quorum violatione proximus directe læditur, uti ex omnium enumeratione liquet. Atqui concupiſcentia uxoris proximi ad adulterium, quatenus ipſi adulterii actui opponitur, proximus non læditur, ſed ſolo adulterii actu: polluitur vero animus concupiſcentis: Sed concupiſcentia illa, qua quis efficit, ut proximi uxor à marito dimiſſa ſua fiat uxor, proximus gravi afficitur injuria, & directe læditur. Quod & circa omnes res proximi, quarum concupiſcentia vetatur, locum habet.

Quemodo ad Decalogum præcepta Rel. Chriſt. referri poſſint.

Interim negare nolo, per analogiam & conſequentiam omnia religionis Chriſtianæ præcepta ad decalogum referri poſſe: Adeo ut, ſi præcepta Chriſti conferentes cum Decalogo, ad decalogum omnia referamus, quæ ex illius præceptis aliqua ratione de-

duci possunt, & ad ultimam Dei intentionem, Decalogo non clare expressam, attendamus, dici possit, omnia Christianæ religionis præcepta generalibus decalogi præceptis esse comprehensa: Sed addo: Illud nunc à nobis, postquam ultima Dei intentio per Dominum Jesum clare est revelata, fieri posse: Antea tamen, cum plenior ille sensus generalitate verborum involutus fuit, id non ita plene fieri potuisse; neque eum, qui sensum istum plene assecutus non fuerat, sed solummodo à Lege manifeste vetitis sibi sollicite caviſſet, non posse æque ac sub Euangelio violatæ legis reum peragi. Unde quantum Legi Euangelium præstet manifestum est, quod ea clare præcipiat, quæ per consequentiam ex Lege industria ac labore potius deducenda erant, quam in ea expresse definita ac præcepta, proinde quibus se teneri non intellexerunt Israëlitæ; non enim homines animum suum inducere solent, ut legem strictiore, quam qui in verbis ipsis exprimitur, sensu contra scipsos interpretentur. Quod vero directionem nostri ipsorum attinet, omniumque afflictionum, quin & mortis crudelissimæ pro nomine Dei tolerantiam, aliaque Euangelio clare mandata, ea decalogo esse comprehensa, nescio quo fundamento affirmari possit.

Verum hæc omnia clare mandata contendit Vir Doct. *præcepto illo generali, quod totius Legis quasi summa est, Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis: hoc est, tam perfecte, ut nullum desiderium de rebus creatis hunc amorem diminuere possit, quantum viribus naturalibus possibile est, & plus quam vitam tuam, quam pro ejus amore libenter tradere ne dubites.* Et quærit *an amor Dei in Euangelio perfectiore modo præcipiatur?* Sed vero, non inquirimus, an modus quo amor ac obedientia Dei præcipitur sub Euangelio, sit perfectior illo, quo amari Deus præcipitur sub Lege; sed de ipsis præceptis divinis, an illa eadem sint, aut æque perfecta sub Lege, quam sub Euangelio? Præceptum hoc *amandi Deum* generale est, & totius Legis summa ac compendium: Atqui ex ejusmodi generali præcepto inferri nequit, omnia specialia præcepta, quæ Euangelium præscribit, etiam olim sub Lege mandata esse; sed tantum, obediendi modum, qui ex animo procedat, olim sub Lege exactum esse, similem illi qui nunc exigitur sub Euangelio. Quod ut pateat, sciendum, quando Deus sui dilectionem præcipit, considerari Deum ut legislatorem: Legislatoris autem dilectio mandatorum ejus observatione consistit: Nemo enim Legislatorem, quatenus legislator est, amare potest, nisi mandatis ejus obediendo. Quicunque ergo præceptis divinis obedit ex toto corde, etiam Deum ex toto corde diligit. Sed exinde non sequitur, quando Deus in Lege illum dilectionis modum præcipit, eundemque postea in Euangelio exigit, eoque perfectiorem exigere nequit, quod in Euangelio perfectiora non dederit mandata, quam in Lege: sed id ex utriusque præceptis specialibus, eorumque inter se comparatione, dignosci debet. Non jam inquiram, an verba, *ex tota anima*, significent, *plus quam vitam tuam, quam pro ejus amore libenter tradere ne dubites.* Unum tantum dicam, hunc præcepti hujus esse sensum non credi à Judæis Hispanis, qui liberos docent, licere metu mortis, & ut evadant inquisitionem Hispanicam, abnegare Legem, quin & juramento abnegationem suam confirmare: tales enim credunt, licere sibi vitam hanc præsentem præferre amori Dei, neque contrarium sibi isto præcepto mandatum credere possunt.

Non exigit illud, ut Deum amemus sine spe præmii.

Sed contendit Vir Doctiss. *Jesum Christum non tam perfectum Dei amorem docuisse; quoniam*

quoniam ad hoc divinum præceptum homines mittebat, ut vitam æternam conſequerentur. Non eſſe autem perfectum amorem, quando Deus amatur propter timorem pœnæ æternæ, neque propter vitam æternam, quia uterque amor in propriam utilitatem dirigitur: ſed quando amatur propter infinitam bonitatem, & quia dignus eſt ſummo amore diligi, ſive gloriam æternam dederit, ſive infernum: Et *hunc amorem ab omni propria utilitate independentem Iſraëli à Deo præſcriptum* affirmat. Audio quidem magnifica verba, ſed quæ nullum ſanum continent ſenſum, & manifeſtam involvunt contradictionem. Vult *Deum amari propter infinitam ſuam bonitatem, licet dederit infernum.* At quomodo is, cui ſe amanti Deus infernum, omnium malorum ſummum, & in quo nulla bonitatis ratio eſt, dederit, infinitam in Deo bonitatem agnoſcere poteſt? Qui Deum agnoſcit bonum, ſibi bonum eſſe ut ſtatuat neceſſe eſt. Verum ut diſtincte de amore Dei dicamus, dico Deum dupliciter à nobis poſſe conſiderari, vel ut bonum ſummum, vel ut Legiſlatorem. Amor in Deum ut bonum ſummum, eſt deſiderium unionis cum Deo, boniſque divinis fruendi. Amor in Deum ut Legiſlatorem eſt obſervatio mandatorum divinorum. Deus conſideratus ut bonum ſummum, ac boni ſummi largitor, neceſſario à nobis amatur: nemo enim bonum ſummum odiſſe aut contemnere poteſt: Conſideratus autem ut Legiſlator, varia carni noſtræ ingrata præcipiens, & ab altera parte majora bona promittens, non amatur neceſſario: quia homo inter præſentium fruitionem, cum qua ſæpe obedientia mandatorum divinorum conſiſtere nequit, & ſpem bonorum à Deo in futurum obtinendorum medius conſtitutus, libere vel futura quæ exſpectat, vel præſentia quibus mox fruendi occaſio adeſt, præferre poteſt, atque ita Deum ejuſque mandata vel amare, vel odiſſe. Unde liquet, poſteriorem hunc Dei amorem priori tanquam fundamento inniti: Quia enim Deum amamus ut ſummum bonum ſummique boni largitorem, eique ut tali uniri cupimus; etiam illi ut legiſlatori prompte & alacriter obedimus, ut ita ipſo tanquam ſummo bono fruamur. Inde jam præcepti divini de amore Dei ſenſus facile percipitur: Mandat Deus, ut ipſum tanquam legiſlatorem amemus, hoc eſt, præceptis ipſius obtemperemus, *ex toto corde*, &c. an hoc excludit amorem Dei, ut boni ſummi? Imo potius includit, eumque amorem pro fundamento habet: Si enim Deum ut bonum ſummum non agnoſceret, ſed ut mali ſummi datorem, eum amare, ac proinde illi obedire, non poſſet. Atqui, ait Vir Doct. *ſic Deum amabit ob propriam utilitatem.* At quæro ego, an aliquis ſummum bonum amore ardentiſſimo amare queat, ſine deſiderio ac ſpe illo fruendi? An illius fruitionem deſiderare poſſit, abſque propriæ, quam ex fruitione illâ conſequetur, beatitudinis reſpectu? Imo hic eſt ſummus ac ſincerus Dei amor, omnem in illius fruitione beatitudinem quærere. Et fieri nequit, quin amans in rei amatæ fruitione ſuam collocet beatitudinem. Siquidem à Deo aliud ſperaret bonum, à Deo diverſum, & ſolummodo illius obtinendi ſpe Deum amaret, Deum, niſi ſpe illa fulciretur, non amaturus; recte inferretur, quod quid amaret præ Deo: Sed cum ipſe Deus bonum illud eſt, cujus fruitione ſe beatum credit, & cujus deſiderio legi divinæ obedit, Deum ſupra omnia diligit, omniaque amori quo in Deum fertur poſtponit.

Retorquetur argumentum Viri Doct.

Sed vero, ut magis convincamus Virum Doctiſſ. unde novit, legem Dei amorem præcipere, ab omni propria utilitate independentem? Chriſtum amorem illum non præcipere, exinde colligit, quia hominibus ſpe vitæ æternæ eum commendat. At quid

quid lex? An non & illa ſpe præmii à Deo obtinendi eundem mandat? An non creberrima eſt illa ratio commendandi obſervationem legis, *ut vivas, ut bene ſit tibi & ſemini tuo*? &c. Et quod magis eſt, nuſquam in Lege occurrit diſerta & expreſſa vitæ æternæ promiſſio, ſed eam Vir Doctiſſ. ex generalibus quibuſdam Dei verbis per ambages & conſequentias elicit: Diſerta autem & plana ubique ferme in Lege occurrit vitæ hujus præſentis, & fælicitatis terrenæ promiſſio: Unde juxta Viri Doct. argumentationem juſtius quis concludat: Moſes promiſſo hujus vitæ & fælicis poſſeſſionis terræ Canaan Iſraëli præcepit amorem Dei: ergo amorem Dei præcipit, qui reſpicit propriam utilitatem, & quidem quæ percipitur non ex fruitione ipſius Dei, ſed bonorum à Deo quam maxime diverſorum. Hoc argumentum ubi Vir Doct. ſolverit, etiam propriam ſuam objectionem contra Euangelium ſolutam videbit. Huic adde, quod Judæi etiam nunc, pœnitentiam à ſe præſtari ajunt pro ſuis ac parentum ſuorum delictis, donec tandem ſatiata ira divina ipſi per Meſſiam è captivitate ſua diuturna liberentur, & regno ac ſtatu fælici hic in terris ſub Meſſia fruantur: Quo omnium ſpes præcipue tendere videtur. An autem hæc ſpes omnem propriæ utilitatis conſiderationem excludit, & quidem utilitatis terrenæ?

Senſus variorum præceptorum Euangelii.

Ut magis impugnet Euangelium, varia illius præcepta recenſet in ſenſum alienum detorta, uti & ad *Quæſt. I. Num. XIV.* aitque *illa omnia, quatenus Legi quid ſuperaddere creduntur, eſſe præſtitu impoſſibilia.* Animus mihi non eſt, prolixe genuinum horum præceptorum ſenſum vindicare, eſſet id extra diſputationis noſtræ limites; ſolummodo dico, nihil rectæ rationi adverſum illis præcipi. Vetat Dominus omnem vindictam, mandatque ut alteram potius parati ſimus ferre injuriam, quam illatam vindicemus; ut fælicitatem noſtram non quæramus in mundi hujus divitiis ac voluptatibus, quæ fluxæ ſunt, ſed in cælo ac vita æterna; ac proinde, quando divitiarum acquiſitio aut poſſeſſio impedimento nobis eſt, ne vitam æternam quæramus, eas abdicandas, quin & vitam ipſam: Quoniam præ amore divino omnia nobis vilia eſſe debent: Animum itaque nunquam ita alligandum divitiis, quin, ſi honor Dei & ſalus æterna exigat, facile eas abdicare queat: Quia autem hoc diviti ordinarie valde difficile eſt, ideo difficile & tantum non impoſſibile pronuntiat, divitem in regnum cælorum intrare. Divitias nuſquam ſine cauſa abjiciendas docet, nuſquam æqualitatem omnium fieri præcipit; ſed pauperibus liberaliter ſuccurrere jubet. Deo ſervientes providentiæ ipſius confidere vult, neque præ anxia in futurum ſollicitudine in cultu Dei ſegneſcere; nuſquam autem otium & deſidiam præcipit, ſed ut manibus laboremus quod bonum eſt; ita tamen, ut providentiæ divinæ confidamus, & utraque ſorte, ſive obtingant divitiæ, ſive non, contenti, animo tranquillo in Deum recumbamus. Quid hic impoſſibile? Fateor, horum obſervationem impoſſibilem homini, qui id ſibi à Deo mandatum non credit, ideoque nec ſe peccare, quando carnali affectui indulgens immoderatius hæc ſectatur: Nullo modo autem impoſſibilia ſunt Chriſtiano, qui & hæc ſibi præcepta novit, ac Deum vitamque æternam ſibi mercedem fore, ſiquidem hæc ſervaverit, fide indubitata certiſſime ſibi perſuaſum habet. Impoſſibile non eſt, caduca, fragilia, imperfecta, præſentia licet, abdicare, ut fruaris perfectis, æternis, permanentibus, ac nunquam perituris, & de quorum licet futurorum poſſeſſione fides adeo perſuaſos reddit, ac ſi præſentia forent.

At,

At, inquit, *Chriſtiani nunquam hæc obſervarunt, quin imo nulla religio, nulla ſecta, quæ tot vitiis conſpurcata ſit.* Sed vero, ipſe agnoſcit, hoc eſſe contra religionis Chriſtianæ genium: doctrinæ imputari non debet, quod degeneres ipſius diſcipuli committunt. Dolendum non majorem eſſe Chriſtianorum erga ſanctiſſima Servatoris ſui præcepta reverentiam: attamen non ſine maxima Chriſtianorum injuria ita generatim dicitur, quod hæc non obſervent: Conſtat quippe plurimos omni ſæculo fuiſſe Chriſtianos, qui hæc religioſiſſime obſervarunt, qui opum amore ſe non teneri opere ipſo manifeſte teſtati ſunt: & quod vita ipſa, omneſque hujus mundi poſſeſſiones, pro nomine Chriſti ipſis viles fuerint, tot myriades martyrum, non qui inviti coguntur fateri ſe eſſe Chriſtianos, ut Judæi Hiſpani ſe Judæos fateri coguntur, & libenter, ſi hac ratione vitam redimere poſſent, Judaiſmum abnegare vellent, ſed qui ultro Chriſtianæ fidei confeſſionem edunt, vitamque oblatam ſiquidem Chriſtum abnegare velint fortiter reſpuunt, in quavis ferme terræ regione non teſtantur modo, ſed clamant. Adeo ut neceſſe non ſit, *omnes fieri Monachos Capucinos, ut Euangelii præcepta obſerventur*; non magis, quam omnes fieri Phariſæos, ut præcepta legis Moſaicæ præſtentur. Qui vitiis ſeſe totos immergunt, nominis Chriſtiani probra ſunt, atque opprobria: Interim, licet impietatem late inter Chriſtianos graſſantem agnoſcam ac deplorem, illud vere affirmare poſſum, nullam unquam fuiſſe doctrinam Chriſtianâ ſanctiorem, nec quæ plures ad eminentiorem ſanctitatem perduxit, quam Chriſtianam: Et ſi Vir Doctiſſ. communem Chriſtianorum & Judæorum vitam inſpiciat, ac inter ſe conferat, nihil reperiet, quod Chriſtianis objiciat, ſed ob quod erubeſcat.

Mores Chriſtianorum doctrinæ imputari non debent.

Tandem Vir Doctiſſ. non tantum nullam præceptorum Euangelii præ lege eminentiam agnoſcit, ſed & Legem perfectiora continere præcepta quam Euangelium contendit. Verum tota illa major perfectio in eo conſiſtit, quod *Deus Iſraëli dederit legem civilem, qua Reſp. gubernetur, cum Chriſtianiſmus dirigatur decretis juris civilis*: ad *Quæſt. II. Num. II. pag. 77.* & quod *lege ceremoniali jam non amplius obligante, plurima carni grata permittantur, qua Dominus ſpiritualiori populo prohibuerat*: Ad *Quæſt. III. Num. V. pag. 105.* Reſp. Quod ad legem civilem; ſicut Chriſti regnum non eſt de hoc mundo, ita nec hujus mundi politiam legibus civilibus direxit: ea tantum docuit, quæ hominibus credenda & facienda ſunt, ut vitam æternam conſequantur in cælis. Hæc quicunque obſervant, cujuſcunque ſint conditionis, ſive Magiſtratus, ſive ſubditi, ſive divites, ſive pauperes, ſive Judæi, ſive Græci, certo vita æterna potientur. Magiſtratus, qui Chriſto nomen dedit, officium eſt, nullas, quæ præceptis Chriſti adverſantur, leges condere: Et in eo ſi deficiant, id non doctrinæ Chriſti, ſed ipſis imputandum eſt. Leges politicæ, quæ in Moſis lege exſtant, accommodatæ ſunt peculiari populi Iſraëlis & terræ Canaan, in duodecim tribuum poſſeſſionem diſtributæ, ſtatui: quarum itaque pleræque ab alio populo, aut ab eodem populo in alia terra obſervari nequeunt: Non mirum itaque eas nec à Chriſtianis Magiſtratibus obſervari. Interim pleræque Chriſtianorum leges civiles ex lege naturæ ita ſunt per certam rationem deductæ, ut nihil jure in illis reprehendi queat: Quædam etiam, quantum cujuſque populi ſtatus permittit, ex Lege Moſis deſumtæ: aliæ, quæ non præciſe ex jure naturali in hanc aut illam partem decidi jubentur, pro legiſlatorum ac populorum arbitrio, prout quieti

Præcepta Legis non ſunt perfectiora Euangelio.

De lege civili.

publicæ pro vario populorum ſtatu variaque indole maxime accommodatæ creduntur, ſancitæ ſunt. Verum hæc nihil ad Euangelium, quod, ut dixi, ſolum vitæ cæleſtis ac æternæ conſequendæ viam ac regulam præſcribit.

De libero uſu rerum indifferentium.

Indifferens uſus rerum antea per legem ceremonialem prohibitarum non arguit legem magis laxam, aut carni magis indulgentem: quia & dum liberum cujuſque rei uſum concedit, cupiditatum carnis crucifixionem ſevere mandat: Sed, quicquid Vir Doctiſſ. contra nitatur, perfectionis majoris ſignum eſt, dum Deum non externis, quæ carnem ſolum ſpectant, ſed animo ac corde puro, actibuſque ex corde puro proficiſcentibus, coli docet; atque ita loco cultus carnalis ſpiritualem unice commendat. Si quæ Chriſtiani ab Apoſtolis vetita ſibi licita faciant, ne hoc religioni Chriſtianæ imputet: non magis quam Legi Moſis, quod Judæi Hiſpani legis abnegationem ut vitæ conſulant ſibi licitam liberos ſuos doceant. Quæ de concubitu Chriſtianorum cum menſtruata, & fœmina enixa addit; non puto ipſum probaturum, licet eodem cum ipſis mariti lecto utantur, quod minus ab uxoribus ſuis abſtineant, quam Judæi. Quod addit, maritos Judæos ſingulis menſibus quatuordecim dies ab uxoribus abſtinere, non arguit ipſos minus carni indulgere; cum & polygamiam & concubinarum greges ſibi lege vetitas non credant, nec concubitu cum aliarum gentium uxoribus quicquam ſe contra matrimonii leges peccare exiſtiment. Quibus tam lata libidini explendæ poteſtas indulta eſt, iis abſtinentia ab uxoribus per dimidiam anni partem argumentum eſſe nequit, quod carni minus indulgeant aut populus ſint ſpiritualior quam Chriſtiani, qui perpetuo cum uxore ſua vivunt, & omnem cum alia, qualiſcunque ſit, concubitum adulterium eſſe, & ut adulterium Euangelio damnari, ſciunt.

De pœna adulterii, aliiſque.

Pergit Vir Doct. quod *Chriſtianiſmus adulterio non conſtituat pœnam capitis.* Sed vero quam propterea Euangelio imperfectionem adſcribere poteſt is, qui metu pœnæ Deo obedire indecorum putat, & Deo obediendum docet, etiamſi infernum dederit? Addo, quod Euangelium adulterio graviorem pœnam conſtituat, æternam nempe in inferno luendam. De pœnis civilibus tacet, quia politiam, uti dixi, hic in terris non erigit, ſed tantum ad cæleſtem gloriam contendere docet. Ad criminationem, quod *idololatria vix in Euangelio prohibeatur, in Epiſtolis Pauli raro*, jam ante reſpondi, & omnia quæ Vir Doctiſſ. congeſſit prolixe ſatis confutavi. Quod vero addit, *Euangelium ferme totum eſſe in Phariſæorum & Scribarum hypocriſi detegenda, alia autem graviora, quæ paſſim in populo vigebant, vitia vix reprehendere*, indicium eſt, Euangelia ab ipſo vix aut non niſi oſcitanter, aut cum præjudicio lecta eſſe. Hypocriſin Phariſæorum ac Scribarum juſte à Domino reprehenſam inficiari non audet Vir Doct. ſed exigua Euangelii pars ea reprehenſione occupatur; nec tam occaſionem eos reprehendendi Dominus quæſivit, quam ſibi à Phariſæis luculenter oblatam præterlabi paſſus non eſt. Interim alia majora ſunt quæ præcipue docuit. Legatur ſolummodo divina illa concio *Matth. capp.* v. VI. VII. aliæque plures, quæ paſſim in Euangeliis occurrunt, & conferatur cum *Levit. capp.* XIX. & XX. facile apparebit, utrum Lex, an vero Euangelium ad perfectiorem ſanctitatem diſcipulos ſuos adſpirare jubeat. Vitia, ſanctitati adeo conſummatæ repugnantia, & in Euangelio aliquoties, & creberrime in Apoſtolorum Epiſtolis prohibentur, addita, qua gravior excogitari nequit, æternæ mortis comminatione. Adeo ut alia omnis doctrina cum ipſa comparata imperfecta eſſe comperiatur.

Tan-

Tandem materiam hanc concluſurus, ait; *Tota Euangelicæ doctrinæ perfectio conſiſtere videtur in ablegatione rituum Legis Moſaicæ, ut ſic Chriſtiani omnino ſpirituales evadant: cum præter id nullam aliam ſe habere majorem ſpiritualitatem nobis probare queant.* Si hæc in Chriſtianorum vitam dicat, uti ſequentia arguere videntur, jam iis reſpondi. Si in doctrinam Chriſti: ex dictis liquet, quam ſine ratione hoc ab ipſo affirmetur. Sed &, ſi Chriſtiana religio hoc unum docuiſſet, externa hæc nos Deo non commendare, ſed cultum moralem & internum, qui animum à prava concupiſcentia purgat, & actus animo ita purgato conſentaneos producit, haud parum legi præferenda eſſet, quæ dum magnam cultus divini partem in externis, quæ carnem ſolummodo ſpectant, conſiſtere docet, ita eorum obſervatione homines occupatos tenet, ut iis præcipuam cultus divini partem abſolvi credant, uti mox in Viro Doct. videbimus: atque ita, dum ſe illius obſervatione præcipuum cultus divini perfeciſſe credunt, de cultu morali non adeo ſolliciti ſunt, ſed Deo ſe placere credunt externis, licet animus intus à vitiis purgatus non ſit. Quæ ipſa illa hypocriſis eſt, quam Dominus Jeſus toties in Scribis & Phariſæis reprehendit, & quam à Prophetis aliquoties acriter Dei nomine reprehenſam legimus. *Concluſio.*

CAPUT II.

Quod cultus externus, ſeu ceremonialis, ſit imperfectior Deoque minus placeat, quam internus, ſeu Moralis.

IN hoc capite ulterius procedit Vir Doctiſſ. & argumento meo, quo ego probaveram legem ritualem dignitate cedere morali, quia moralis in ipſa naturali ratione fundatur, ritualis vero à ſolo legiſlatoris arbitrio dependet, contrarium adſtruere conatur, quod lex ritualis perfectior ſit lege morali: *Quia inſignioris eſt obedientiæ, ea obſervare, quæ legiſlator pro arbitrio ſuo præcipit, toto corde credentes, omnia quæ nobis obſervanda proponit, ſua infinita ſapientia digna, eſſe valde bona & perfectiſſima, quam qua à Deo etiam imperata in ratione noſtra fundamentum habere invenimus: Iſta ſiquidem, etiamſi Deus non juſſiſſet, homines ſcirent, & obſervare poſſent.* Verum hæc argumentatio contrarium concludit: Si enim ea quæ Deus præcipit in ratione noſtra fundamentum non habeant, ſequitur nullam iis ineſſe intrinſecam bonitatem, neque ea ex naturæ divinæ perfectione immediate fluere; ſed pro arbitrio divino, ob cauſas ſoli infinitæ ipſius ſapientiæ cognitas, eſſe tantum mandata. Quoniam itaque recta ratio docet, Deo in omnibus quæ mandat obtemperandum; virtute generalis illius officii etiam dictat, cuicunque præcepto, quod à Deo præſcriptum conſtat, obedientiam præſtandam, licet in præcepto ipſo nulla honeſtatis ratio per ſe pateat: Verum neutiquam exinde ſequitur, ejuſmodi præcepta præſtantiora eſſe iis, quæ in ratione naturali fundamentum habent: ſed potius *Lex Moralis eſt præſtantior ceremoniali, quia fundatur in ratione.*

contrarium: Quoniam enim eorum honestas à solo Legislatoris arbitrio dependet, apparet eam non esse intrinsecam, sed mutabilem; adeo quidem, ut si contrarium Legislatori præcipere placuisset, etiam contrarium honestum fuisset, & ob reverentiam præcepti divini observandum. Eorum autem, quorum honestas in ratione naturali fundata est, natura est immutabilis ac æterna, utpote ex ipsa immutabili naturæ divinæ sanctitate & rectitudine immediate fluens. Quis autem non videt, ea, quorum honestas est immutabilis, quorumque contrarium nisi turpe esse nequit, longe præponderare iis, quæ per se honesta non sunt, sed tantum ob præcipientis reverentiam observanda sunt, quæ à cultu divino abesse possunt, imo quorum contraria, æque atque hæc, præcipi potuissent? Horum enim observatio hominis animum intus à vitiis purgare nequit, ac proinde nec hominem per se Deo gratum reddere, sed tantum, quatenus præceptum divinum respiciunt. At sine præcepto divino, licet exactissime observarentur, eorumque numerus multiplicaretur, uti à Pharisæis per innumeras traditiones est factum, Deo neutiquam sunt gratæ, neque ulla in iis pietatis pars quæri potest: *Frustra* enim *timetur Deus mandato hominum & doctrinis*, *Esa.* XXIX. 13.

Non minus est lex Dei, quam ceremonialis.

Contrarium autem Vir Doctiss. concludere vult, majorem nempe perfectionem consistere in observatione ceremonialium quam moralium mandatorum: hoc, prout ego concipio, usus argumento: Quia moralia ita naturæ lumini sunt congrua, ut homo illa faciat quasi impulsu naturæ; Ceremonialia vero ejusmodi sunt naturæ, ut vim obligandi solummodo habeant à mandato divino, nec aliquam congruentiam cum lege naturæ: Inde colligit, majorem in hisce observandis Deo præstari obedientiam, ac majorem in hac obedientia esse perfectionem. Quæ argumentatio falsâ nititur hypothesi, quod obtemperando legi naturæ non obtemperamus legi divinæ: Lex enim naturæ non minus est lex Dei, quam positiva; differt solummodo in modo promulgandi: & quamvis magis conveniat cum lumine rationis, quam lex mere positiva; magis tamen contraria est concupiscentiæ hominum naturali, & pravis affectibus, adeoque illius observatio majorem testatur erga Deum obedientiam, quia ipsum animum Deo in obsequium flectit: magisque nos ei acceptos reddit, quam observatio ejusmodi præceptorum, quæ per se animum nequaquam purgant, quæque solis externis corporis membris peragi possunt, & solummodo reverentiâ Dei præcipientis observantur; qui, si contrarium præcipere voluisset, etiam potuisset.

Lex ritualis fuit accommodata statui populi Israëlis.

Sed, ait Vir Doctiss. *quæ Deus nobis observanda proponit, credenda sunt infinitâ ipsius sapientiâ esse digna, ac proinde valde bona ac perfectissima.* Resp. Nihil Deum sapientia sua indignum præcipere, extra omne est dubium. Sed vero sapientia divina etiam aliquando sese accommodat indoli hominum quibus leges fert; Ac proinde non semper mandat, quod in sese spectatum optimum est sibique convenientissimum; sed nonnunquam, quod hominum indoli & ingenio, ut ad cultum sui ac salutem perducantur, maxime est accommodatum: Sic parentes infantes & pueros adhuc immaturos mandatis captui ipsorum accommodatis sensim perducere solent ad perfectiorem obedientiam; & filios contumacis ac præfracti ingenii officia quædam, summam ac perfectam obedientiam non spirantia, præscribere, ut contumaciam eorum sensim frangant, & sibi morigeros esse assuescant; ut ita ad perfectiorem disciplinam & nobiliorem obedientiam perducantur: cum si statim perfectissima obedientiæ ac reverentiæ officia ab ipsis exige-

exigerent, de eorum emendatione plane actum foret. Eodem modo ſapientia divina egit cum populo Iſraël, quem paſſim, etiam in ipſo deſerto, accuſat, quod *duræ cervicis populus* ſit. Habitavit ille populus in terra Ægypti: vidit illic ritus Ægyptiorum & cultum idololatricum; totus fuit cultui illi externo & idololatriæ deditus; quod vel in deſerto, potenti Dei manu miraculoſe ex diriſſima Ægypti ſervitute recens liberatus, conflatione vituli oſtendit; & poſtea crebrâ ſuâ ad gentium, quas coram ipſorum facie Deus è terra Canaan expulerat, aliarumque vicinarum idola defectione magis confirmavit: Populo illi non alium cultum quam internum ac vere ſpiritualem, quo animus à vitiis plane purgatur, præſcribere, eſſet operam ludere: ut ergo illi ſenſim aſſueſceret, non ſumma perfectio erat exigenda, ſed contumaciæ ac duritiei cordis ipſius quidam defectus erant indulgendi: & ne totus ad idololatriam, cui maxime erat deditus, deflecteret, ceremoniis quibuſdam externis, & ritibus in oculos incurrentibus, erat cohibendus, quorum obſervationi intentus, ſenſim diſceret, Deo, cui horum obſervatione cultum, ſed minus perfectum, exhibebat, adhærere, illiuſque ſolius cultui ſe tradere, abnegatis gentium idolis, quæ magna pompa ritibuſque ambitioſis paſſim coli videbat. Hinc eſt quod Deus & cultum ſuum variis ritibus voluerit conſpicuum, & in oculis populi, externum illum rituum ſplendorem admirantis ac cupientis, aliquatenus auguſtum & venerandum reddere: Partim quædam Ægyptiorum inſtituta, quibus jam aſſueti erant Iſraëlitæ, aliquâ ratione immutando, & cultui ſuo accommodando; partim ritus quoſdam gentium ritibus plane adverſos ac contrarios præcipiendo. Scopus certe Dei fuit, populum, ritus externos perdite amantem, plurium rituum externa pompa ac ſplendore gentium ritibus idololatricis nihil cedentium, & illis directe oppoſitorum, obſervatione ad ſui unius cultum adducere, & ab idololatria gentium cohibere; ut ita totum ſibi habeat obſtrictum ac devotum, ac ad cultum internum qui animum intus purgat, hominemque Deo commendat, paratiorem. Hac ratione ſapientia divina in Lege rituali ſe conſpiciendam præbet. Cum ſi præcepta illa in ſe, ſine relatione ad ſtatum & indolem populi Iſraëlis, inſpiciamus varia ejuſmodi ſint, ut cum ſapientia divina vix conciliari poſſe videantur. Quale inter alia eſt præceptum de ciborum delectu, quo Deus quædam à ſe creata, quæ omnia vidit eſſe valde bona, immunda pronuntiat; ne alia nunc commemorem. Ex quibus omnibus liquet, licet ſapientiæ divinæ conſentaneum fuerit, ritualia hæc populo Iſraëlis præcipere; neutiquam tamen ea perfectione poſſe certare, cum iis, quæ in lege naturali fundamentum habent, quorumque honeſtas eſt æterna, ac plane immutabilis.

Cultus externus aliquatenus eſt internus.

Sed dicit Vir Doctiſſ. *quod cultus externus à Deo præſcriptus, ut talis eſt, utrumque eſſentialiter includit, & internum moralem, & actum corporeum, qui internum cultum perficit, & opere exequitur.* Quod cultus olim à Deo præſcriptus utrumque includat, veriſſimum eſt; ſed quod internus cultus per externum ceremonialem perficiatur, hoc eſt (uti ego explico, alias enim nihil ad diſputationem noſtram facit) quod internus ſeu moralis cultus non foret perfectus, niſi Deus illi adjunxiſſet cultum ritualem ſeu ceremonialem, gratis dicitur, & neutiquam probari poteſt, ſed potius contrarium. Verum eſt, quando Deus utrumque præſcribit, utrumque etiam ab homine eſſe præſtandum, neque alterum poſſe omitti: Sed exinde minime ſequitur, quando Deus tam ceremonialem quam moralem cultum præſcribit, quod excellentiorem cultum exigat,

Quia animum hominis distrahit.

quam cum in solo morali hominem occupatum esse vult. Nam utrumque exigendo cultum, in duas quasi partes cultum sui distribuit, & utriusque observationi hominem esse intentum cupit; & præsertim, si magnus ceremoniarum sit numerus, non leviter earum observatione, ne in quapiam peccetur, hominem detineri necesse est. Atqui negari nequit, si utriusque cultus natura in se spectetur, per moralem proprie animum hominis purgari à vitiis, & sanctum ac impollutum constitui coram Deo; Ceremonialem autem per se nihil facere ad internam animi purgationem, sed tantum occupari externo exercitio carnis: omnes enim ritus non minus exacte præstari possunt ab hominibus hypocritis & impiis, quam sanctis ac piis. Cum itaque multitudine rituum, qui nihil ad internam animi purgationem faciunt, homo detinetur, aliquatenus ab interna purgatione avocatur; & quicquid meditationi & observationi cultus mere externi impendit, id ut à cultus interni ac spiritualis meditatione decerpat & subtrahat necesse est: atque ita, dum animi purgationi intentus esse posset, ad cultum externum avocatur.

Et in oculos incurrit.

Huc accedit, quoniam cultus moralis ac internus non hominibus, sed soli Deo est conspicuus, cultus vero externus ac ceremonialis in oculos incurrit, & externo splendore majestatem quandam præ se ferre videtur, quod internus cultus soleat hominibus esse vilior; externum vero soleant admirari ac in veneratione habere, quin imo cultui spirituali longe præferre: Et quia externus observatu facilis est, applaudunt sibi homines, se ejus observatione egregie totius legis obedientiâ perfunctos. Nec mirum; quando enim credunt, Deum non minus, imo, ut Vir Doctiss. contendit, perfectius, coli ritibus externis, quam actibus veræ pietatis, facile se officio suo egregie defunctos credunt, quando cultum, suo judicio perfectiorem & excellentiorem, Deo exhibuerunt. Atque ita contingit, ut, quo cultum internum perfici Vir Doctiss. ait, id ad cultus illius eversionem tendat.

Sacramenta non sunt perfectiones Euangelicæ

Aliud argumentum ducit Vir Doct. à Christianis, quorum *lex tota in spiritu consistit; & tamen Sacramenta, quæ corporalibus signis & externis actionibus constant, legis Euangelicæ perfectiones sunt.* Verum ex quorundam Christianorum errore, legi Euangelicæ directe adversanti, male argumentum formatur. Nusquam docet Euangelium, nusquam docuere Apostoli, ritus illos externos, qui communiter Sacramenta appellantur, legis Euangelicæ esse perfectiones. Imo minima sunt Euangelii præcepta, quæ quidem ob mandati divini reverentiam observanda sunt; non autem, tanquam sanctitatis perfectionem continentia, sed tanquam externa signa & tesseræ, quibus nos obsequium Deo vitæque sanctimoniam vovemus; quæ ergo per se nihil ad internam ac veram sanctitatem conferunt: nec ullum mysterium rationi imperscrutabile continent, sed sunt ritus valde simplices, quorum significatio & usus unicuique manifestus est. Si qui hic mysteria venentur extra Euangelium, illorum erroris defensionem suscipere meum non est, qui doctrinæ Christianæ, non decretorum humanorum, propugnatorem ago.

Externus cultus per se Deo placet, externus non.

Quod exinde porro deducit, quod *cultus externus à Deo Israëli præscriptus, si in solis externis actibus sistat, non est cultus legalis, sed prorsus humanus, Deo abominabilis,* &c. Magis confirmat sententiam meam: Exinde enim liquet, cultum internum & moralem per se hominem Deo commendare; externum vero ac ceremonialem nequaquam:

quam : quin ipſum externum cultum interno ac morali commendari, abſque quo Deo abominabilis ſit. At quod per ſe Deo placet, præſtantius eſt illo, quod Deo per ſe placere nequit : Et quod alterius ope indiget, ut Deo commendetur, minus eſt illo cujus præſentiâ commendatur, tantum abeſt, ut illius perfectio ſit. Sed, inquit Vir Doctiſſ. *non eſt ille cultus quem Deus mandat.* Imo, dico ego, idem eſt cultus externus : ſed abeſt cultus moralis & internus, ſine quo externus nullam apud Deum laudem aut gratiam habet.

Sed dicit Vir Doct. *ille cultus hominis animam non purgat, neque ſanctificat ; maxime alter quem Deus præſcripſit, qui internam pietatem ſupponit, & teſtatur, quo cultus divini rationem induit :* Idque ex eo probare contendit, quod *populus paſſim per illum cultum non tantum ab aliis populis ſeparari, ſed & ſanctificari dicatur.* Sed vero, uti omnibus phraſeos Scripturæ peritis notiſſimum eſt, nihil eſt uſitatius in Veteri Teſtamento quam per *Sanctificationem* intelligere ſeparationem ab omni cultu profano, & conſecrationem ad cultum Dei : quæ conſtabat certo quodam ritu, quo homines id quod ſanctificabant ſpeciatim Deo dicabant ; & actione quadam divina, qua Deus illud ſibi, & in uſus ſacros vindicabat. Hoc ſenſu templum, & omnia templi vaſa paſſim vocantur *Sancta :* Non quod illis ineſſet aliqua ſanctitas, quæ vitæ puritate conſtet ; abſit : ſed quod à quovis uſu profano ſeparata ſoli cultui veri Dei dicata eſſent : & Deus actione extraordinaria ac miraculoſa, nube denſâ, præſentiæ ſuæ ſymbolo, quæ totum templum replebat, id ſpeciatim ſibi ac cultui ſuo vindicaverat. Sic jubentur dies quoſdam, aut *jejunium ſanctificare :* hoc eſt, dies illos ſpeciatim dicare cultui Dei, atque ita ſegregatos habere. Eodem ſenſu populus Iſraël per ritus illos externos Deo *Sanctificari* dicitur ; non quod ritus illi veram conferant vitæ puritatem : ipſe enim Vir Doctiſſ. eos à maxime impiis præſtari poſſe affirmat : Sed quia per illos Deus populum Iſraël à reliquis gentibus ſecrevit, & ſui ſolius cultui dicavit ; ut ita ab omnibus aliis nationibus, uſque ad Meſſiæ, cujus ortus ex ipſo promiſſus fuit, adventum ſegregatus viveret, neque aliarum gentium ſacris, à ſuis adeo diverſis, facile alliceretur ad Deum verum deſerendum, atque ad idola, quorum cultus ubique in mundo vigebat, deficiendum. Hoc ſenſu frequentiſſima vocis *Sanctificationis* acceptio eſt, & ſemper eo ſenſu, quando populus per ceremonias *Sanctificari* dicitur, accipitur ; uti loca ſingula inſpicienti manifeſtum fiet.

Quomodo Iſraël per eum ſit ſanctificatus.

Addit Vir Doctiſſ. *quod etiam moralia abſque Deo & ſine interno cultu fieri, quodque homines maxime improbi virtutem ſimulando externos ejus actus exercere poſſunt.* At multum errat, ſi credat externis ſolum actibus moralia conſtare. Cultus moralis præcipue internus eſt & ſpiritualis : externa ſimulari poſſunt ; obedientia autem animi, qua homo ſe omniaque ſua Deo conſecrat, proprie cultus ille moralis eſt, quem urgemus. Animum enim internoſque animi motus Deus hominum poteſtati reliquit, ut vel eos abnegando Deo ejuſque legi ſe ſubjicere, vel iis indulgendo Deo ejuſque legi obluctari poſſint : Ita ut præſtantiſſimum quod homo Deo confert, & in quo proprie ac vere obedientia conſiſtit, ſit animus ac voluntas. Verum cum ſterilis voluntas non ſufficiat, ſed ea ſeſe factis externis, animi latentis indiciis, prodere debeat, neceſſe eſt, ut producat facta ſibi conſentanea, quæ animi pii Deoque devoti ſunt fructus. Et hic eſt cultus moralis, ſine quo ritus externos Deo non placere dixi. Si facta illa virtutum externa

Cultus moralis ſine interno peragi non poteſt.

fiant

fiant animo non ſincero, ſed externe ſimulentur tantum; fit hoc per accidens, & vitio hominis, qui actionis ſua natura è virtute in animo latente profluentis ſpeciem quandam exhibet: Interim ipſa actio in ſe nude abſque iſto hominis vitiô ſpectata honeſta eſt, & è virtutis genio fluit; ejuſque contrarium, quocunque tandem animo fiat, non poteſt quin ſit inhoneſtum & vitioſum. Ita ipſe Deus de factis illis judicat paſſim apud Prophetas: quotieſcunque enim ceremonias à profanis & impiis hominibus obſervatas deteſtatur, facta hæc commendat, iiſque præſtitis remiſſionem peccatorum ac favorem ſuum promittit. Vide inter alia *Eſa.* 1. 16, 17, 18. *Lavamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis: quieſcite agere perverſe, diſcite bene facere: quærite judicium, ſubvenite oppreſſo, judicate pupillo, defendite viduam. Et venite & arguite me, dicit Dominus: ſi fuerint peccata veſtra ut coccinum, quaſi nix dealbabuntur; & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt.* & *Mich.* VI. 6, 7, 8. *Quid dignum offeram Domino? Curvabo genu Deo excelſo? Nunquid offeram ei holocautomata & vitulos anniculos? Numquid placari poteſt Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Numquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? Indicabo tibi, o homo, quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te: Utique facere judicium, & diligere miſericordiam, & ſollicitum ambulare cum Deo tuo.* Quaſi innuere volens, hæc eſſe veræ virtutis genuinos fructus, & opera per ſe ac ſua natura bona ac honeſta, Deoque placentia. Et quia ſupponuntur eſſe, prout natura ſua ſunt & eſſe debent, ea ſibi Deus ſemper grata eſſe pronuntiat. Si vitientur hypocriſi hominum, id contra earum naturam eſt, & extrinſecus illis accidit. Secus ſe habet in ritibus externis: Eos Deus ſimpliciter & nude conſideratos non approbat, nec ob eos ſolos hominem gratum habet: Nulla enim virtus animi eſt, quæ præciſe ejuſmodi ritus requirat, aut eorum contrarios damnet; ſolummodo eos homo obſervat, quia à ſupremo legiſlatore ſunt præcepti; quorum contrarios cum pro arbitrio ſuo præcipere potuiſſet, eadem præcepti reverentia etiam contrariorum obſervantiam produxiſſet. Tum in ipſis illis ritibus nihil eſt, quod ullatenus animi puritatem ſpectat: omnes enim, ſi in ſe ſpectentur, conſtant factis quibuſdam externis, & membris corporis peragi poſſunt: Adeo ut dici non poſſit, ritibus hoc eſſe per accidens, quod externis ſolummodo membris perficiantur. Quod Deus hoc ſibi non ſufficere teſtetur, ſed cultum moralem, non tantum virtutem animi, ſed & facta externa illi conſentanea, requirat, manifeſtum indicium eſt, cultum ritualem abſque morali neutiquam Deo placere poſſe.

Deus animo & corpore poteſt coliſime ritibus.

Tandem Vir Doct. probare intendit, *cultum externum* (intelligo ritualem, nam de eo diſputamus) *interni maximam eſſe perfectionem*, hoc argumento: *quoniam nunquam internum cultum Deo placuiſſe legimus, abſque aliquo externo: quippe homo ſpiritu & corpore Deo debet inſervire, ita ut quod carnis ei ineſt, quodammodo ſpirituale etiam efficiatur.* Idque probat exemplo *Abelis, qui procul dubio didicerit ab Adamo, & Noacho, qui ſacrificia non obtulerunt ut à gentibus ſeparentur, quæ nulla erant; ſed ut Deo creatori grati fierent: & quoniam nuſquam legitur ea à Deo eſſe præcepta, fortaſſe à lumine rationis ſunt dictata, & intrinſecam ſanctitatem habent.* Addit exemplum *Abrahami, cui Deus, cum ad Iſaaci immolationem accinctus eſſet, arietem quem ſacrificaret miſit: & tandem Deus toti populo Iſraëlis non tantum circumciſionem, ſed & ſacrificia præſcripſit.*

præſcripſit. Quod argumentationis hujus fundamentum attinet, indubium eſt, hominem non tantum ſpiritu, ſed & corpore Deo inſervire debere : Tam enim corpus quam anima à Deo eſt creatum ; & interni animi motus factis externis, quæ corporis membris peraguntur, ſeſe oſtendere debent. Verum exinde minime ſequitur, requiri, ut homo ritibus quibuſdam externis, & præciſe non aliis, ſed his, occupetur ; multo minus, externis ejuſmodi ritibus cultum moralem, qui non tantum animo ſed & corpore exercetur, perfici. Quoniam ſine his Deus corpore & animo coli poteſt. Verum Vir Doctiſſ. hic actum ritualem cum externo confundit, & quoniam ritualis eſt externus perinde argumentatur, ac ſi omnis actus externus foret ritualis. Qui perpetuus illius in hac argumentatione error eſt.

Ad argumentationem ipſam reſpondeo : Credibile mihi eſſe, à Deo non eſſe ſacrificia præſcripta Abeli, Caino, aliiſque qui ante legem vixerunt hominibus : Nulla enim illius præcepti divini in Scriptura occurrunt veſtigia : Sed ea ex pio hominum motu profluxiſſe, qui ratione duce cognoverunt, Deum eſſe colendum, eique, ut ſupremo benefactori, pro beneficiis gratias eſſe agendas : credidiſſe autem illos, ſe externo quodam actu gratum animum Deo oportere teſtari ; idque commodiſſime fieri, ſi partem bonorum ſibi à Deo datorum peculiariter Deo conſecrarent, & in honorem Dei deſtruerent. An porro crediderint, ſe ſacrificiis ſuis propitiationem facere pro peccatis, nunc non inquiram ; quia illud extra diſputationis noſtræ limites eſt. Exinde liquet, ſacrificia illa primorum hominum, originem quidem debere pio animi motui, à lumine rationis ſeu lege naturæ dictato : Is autem animi motus non præciſe dictavit ritum quendam externum eſſe exercendum, multo minus, non alium eſſe præſtandum quam ſacrificium ; ſed ſolummodo, ſacrificium iſtiuſmodi, è pio animi motu profectum in animi grati teſtimonium, Deo eſſe acceptum. Itaque animum gratum ut cultum neceſſarium naturæ lumen dictavit ; ſacrificia autem ut neceſſario, & immediate ex animo grato profluentia, non præciſe præſcripſit ; ſed potuerunt ea eſſe inventionis mere humanæ, ex pio tamen animi motu procedentia ; quæ Deus reſpectu animi pii qui ea dictavit, accepta habuit, & in prima illa mundi ætate, cum ſe voluntatemque ſuam nondum lege ſcriptâ hominibus revelavit, tacitam apud ſe approbationem habere voluit.

Sacrificia Abelis, &c. unde originem habuerint.

Verum ex illa univerſali conſuetudine, & lege rituali poſtea toti populo Iſraëli præſcriptâ, minime ſequitur, Deum velle, ut ritus iſti externi in perpetuum obſerventur, & nunquam ceſſent. Contrarium ego concluderem : Deus, in mundi infantia, cum nondum voluntatem ſuam per præcepta, promiſſa ac minas revelaverat, ſed monitis tantum quibuſdam generalibus dictamen rectæ rationis confirmavit & illuſtravit, approbavit pium illum animi motum, quo homines proprio inſtinctu inducti fuere ad ſacrificia ipſi offerendum : Poſtea lege lata magnam rituum externorum farraginem populo Iſraëlis præſcripſit, ut ſe genio populi illius accommodaret, & per ritus illos populum ab aliis populis ſegregaret, & ab idololatria gentili, in quam totus propendebat, averteret, donec Meſſias, populo illi promiſſus, venturus eſſet : Ergo cultus ille externus non eſt cultus perfectus, qui per ſe Deo placere poteſt, neque ſemper obſervari debet ; ſed ſolummodo, uſque ad tempus illud, cui ſubſervire debuit. Tempore iſto adveniente, ceſſantibus cauſis ob quas cultus ille introductus fuit, idololatria gentili exſtincta,

Non ſunt indicium, Deum velle ſacrificia eſſe perpetua.

ſtincta, gentibuſque ad cultum unius Dei Iſraëlis converſis, atque ita populorum diſcrimine abolito, cultus ille externus & carnalis, utpote complementum ſuum habens, ceſſare debet, & ſpirituali ac interno ut perfectiori, tanquam umbra corpori, cedere. Neque ex cultus illius ceſſatione concludi debet, religionem Chriſtianam, in qua ille ceſſat, à Deo non eſſe profectam: Sed ex religionis Chriſtianæ divinitate, ſolidis argumentis adſtructa, concludendum eſt, eum ceſſare debere, & ſapientiam divinam eum olim, non ut perfectum, ſed ob alios fines ad tempus inſtituiſſe; qui cum complementum ſuum habuerunt, ille etiam ſponte ceſſare & evaneſcere debuit.

CAPUT III.

Ob quas cauſas Deus cultum externum poſſit abrogare.

Lex rituaalis minori in pretio eſt apud Deum quam moralis.

EGo, ut evincerem, cultum ritualem per ſe Deo non eſſe gratum, inter alia hoc argumento uſus fueram. Quod Deus aliquando legem ritualem impune violari permiſerit. Vir Doctiſſ. non tantum non negat, ſed & agnoſcit, Deum, ſiquidem velit, legem ceremonialem poſſe abrogare: verum ne concluſionem meam admittere cogatur, aliam cauſam ob quam Deus legem ritualem abrogare poſſit, excogitavit, conſentaneam ejus opinioni, quam de rituum excellentia & præſtantia habet: quam cum capite præcedente ſatis confutaverim, neceſſe non eſt, ibi dicta repetere. Tota argumentationis vis breviter huc redit. Quod *Deus cultum externum ritualem abrogare poſſit, quia eſt ſumma cultus interni perfectio: illius itaque oppoſitum* (fortaſſe abſentia) *non eſt poſitive malum, ſed tantum privatio majoris perfectionis ipſius boni. Cultum vero moralem & internum abrogare non poteſt, quia eſt ſuapte natura & ſimpliciter bonus; & bono contrarium Deus, utpote infinite ſanctus & bonus, velle non poteſt.* Verum ſupponit, quod jam evertimus, cultum ceremonialem perfectionem ſummam eſſe cultus moralis, qui cultum moralem in ſe contineat, & *perficiat, ut perficiens ſuum perfectibile.* Sed cum hoc capite præcedente fuſe ſit refutatum, tota illa argumentatio ſponte collabitur. Nec video, qua ratione, quod Vir Doctiſſ. hic tam crebro inculcat de majore perfectione cultus ritualis præ morali & interno, conciliari poſſit, cum iis quæ ſcribit in ſcripto ſuo ſecundo *ad Quæſtionem quartam: pag.* 11. *Cum divinæ majeſtati externus cultus abſque interno placere non poſſet, reprehendit ſæpe Hebræos, qui externo cultui, utpote faciliori, intenti, ab aliis vitiis & peccatis non abſtinerent.* Ecce Virum Doctiſſ. diſertis verbis affirmantem, non tantum, quod cultus externus ſine interno Deo placere non poſſit, ſed & quod interno ſit *facilior.* Atqui, quæ ratio credere permittit, cultum faciliorem præſtare majoris eſſe perfectionis, quam difficiliorem? Etiam ipſe Deus aperte contrarium de cultu ceremoniali pronuntiat: Inter alia *Jerem.* VII. 22.

Non

Non ſum locutus cum patribus veſtris, & non præcepi eis, in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocautomatum & victimarum: Sed hoc verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, &c. Cum itaque ipſe Deus pronuntiet, ſe cum beneficium illud ingens liberationis ex Ægypto populo Iſraëlis præſtitit, nihil ipſis præſcripſiſſe de victimis, ſed quod legem illam demum poſt præſtitum illud beneficium tulerit; eo ipſo ſatis oſtendit, legem illam ritualem non tanto apud ſe eſſe in pretio, neque illius ſe obſervatione proprie induci, ut populo benefaciat; ſed cultu morali, qui in eo occupatur, quod audiant vocem Domini, &c. Vera ergo cauſa, quod Deus cultum ceremonialem non inſtituere, aut ſemel inſtitutum abrogare poſſit, hæc eſt: Quia cultus ille in ſe & natura ſua bonus non eſt, ſed indifferens, & ſolummodo obſtringit, quando juſſu & autoritate ſummi legiſlatoris neceſſarius eſt redditus: ac proinde illius natura non eſt immutabilis: Sicut enim in arbitrio legiſlatoris fuit, actus indifferentes lege ſua non præcipere ut neceſſarios; ita etiam, poſtquam præcepit, novo præcepto obligationem illam ſolvere, contrarios ritus præcipere, quin & à totius legis ceremonialis vinculo homines abſolvere poteſt, & maxime, ceſſantibus illis rationibus, ob quas Deus olim ſapientiſſimo conſilio ritus illos præcepit: ſalvo interim manente cultu morali, cujus officiis, tanquam per ſe & ſua natura honeſtis, cujuſque rationes æternæ ſunt & immutabiles, Deus proprie ac vere colitur.

Poſitivum præceptum Adamo datum non fuit perfectio legis naturalis.

Pergens Vir Doct. in hac ſua probatione, aliud argumentum deſumit è S. Literis. Sed non video, quomodo hoc ſerviat materiæ quam nunc excutimus; potius ad præcedens caput referendum videtur. Ait *Deum in primo mundo ſola naturæ lege non fuiſſe contentum: ſed Adamo præter naturæ legem interdictum de comedendo fructu arboris ſcientiæ boni ac mali dediſſe: & poſt diluvium, Noë & filiis præceptum de abſtinentia à ſanguine dediſſe; & utrumque quidem, ad majorem hominis perfectionem.* Præceptum Adamo datum fuiſſe poſitivum, negari nequit. Sed quomodo probabit Vir Doctiſſ. id ad majorem hominis perfectionem ſerviiſſe? Sane Adami in ſtatu integritatis alia longe quam reliquorum hominum ratio fuit. Lex naturæ, cujus tranſgrediendæ nulla tum occaſio erat, Adamo non tam fuit lex, officium promiſſo præmii & comminatione pœnæ præſcribens; quam naturalis inſtinctus, quo Adamus ſponte propendebat & incitabatur ad faciendum illi conſentanea. Non itaque per legem naturæ experimentum aliquod obedientiæ, quæ proprie conſiſtit in abſtinentiâ à carni gratis & patratione carni ingratorum, reverentiâ legiſlatoris, ab Adamo Deus capere potuit. Ut itaque illius experimentum aliquod habere poſſet Deus, requirebatur, ut poſitivum aliquod præceptum, à naturæ lege non dictatum, Adamo præſcriberet, continens interdictum rei gratæ; ut ita occaſionem haberet, interdicti exacta obſervatione, quæ moleſtiam aliquam in ſe includebat, obedientiam ſuam, vel violatione ac tranſgreſſione, cum voluptate quadam & obſecutione appetitus ſenſitivi, inobedientiam ſuam teſtatam faciendi. At quomodo exinde concluditur, præceptum poſitivum legis naturalis eſſe perfectionem? & poſtquam violatione præcepti divini lumen naturæ induit rationem legis, & homines ſpe præmii & metu pœnæ ad officia alias ingrata compellit, legem ritualem ſemper legis moralis perfectionem fuiſſe? Fidiculis opus eſt ad hoc eliciendum. Præceptum Noacho datum de non comedendo ſanguine ſi poſitivum eſſe velit Vir Doct. uti meo judicio eſt, nulla major vitæ perfectio eſt in eo, qui interdicti divini reverentiâ ab eſu ſanguinis abſti-

net, quam in alio, cui nullam de abſtinentia ab eſu ſanguinis legem Deus præſcripſit, ac proinde licite ſanguinem edit, modo moralium obſervationi intentus, Deum juxta naturæ legem ſincere & ex animo colit. Neque ullum, quo contrarium probetur, adfertur argumentum.

Errores Viri Doct. circa rel: Chriſt.

Tandem Vir Doctiſſ. putat ſe idem ex Euangelio, & communi Chriſtianorum de doctrina Euangelii ſententiâ confirmare. Quærit ergo Vir Doct. ***an non doctrina Euangelica omnium præcedentium doctrinarum ſumma ſit perfectio?*** Affirmo. Pergit: ***An non potuiſſet Deus, ſi voluiſſet, neque in mundum venire, neque eam doctrinam hominibus præſtare, ſed eos in ſolo cultu interno, qui omnibus fuerat lex communis, perſeverare velle?*** Et hoc affirmo. Sed quid jam exinde inferre cupit? ***Deus***, ait, ***nullo tempore vel ſuſpendere internum cultum, vel eum differre, vel non velle potuit: Sed Euangelica doctrina, quia interno cultu & moralibus omnibus perfectior eſt, ſcu cultus interni ſumma perfectio, potuit à Deo ſua ſanctitate indemni, per multa ſæcula non præcipi, vel nunquam dari: Sed quare hoc? Niſi quia Euangelica doctrina eſt ſumma perfectio, abſque qua poſſet homo interno cultu ſimpliciter ſervato, eſſe Deo gratus; quia perfectioni Euangelicæ oppoſitum non eſt malum, ſed majoris perfectionis negatio.*** Multa in hac argumentatione occurrunt, ex quibus evidenter liquet, naturam ac genium religionis Chriſtianæ Viro Doct. parum eſſe cognitam, ejuſque qualem qualem habet cognitionem non tam ex divinis Apoſtolorum ſcriptis, ubi pure & ſincere tradita eſt, ſed ex impuris Monachorum, inter quos natus & educatus eſt, lacunis ab ipſo hauſtam, ubi miſere eſt deturpata ut vix agnoſci poſſit. Doctrinæ enim Euangelicæ obſervationem non credit neceſſariam ut Deo placeamus, ejuſque oppoſitum non eſſe malum, ſed majoris perfectionis tantum negationem: Perinde quaſi conſilia tantum contineat, perfectionem anhelantibus tantum neceſſaria; non autem ut pii & boni evadamus; ac proinde ſine quibus ſalus æterna apud Deum obtineri poteſt. Deinde, diſtinguit inter cultum internum, & doctrinam Euangelicam: quaſi ea cultum quendam externum, ſeu opera externa ac ritus, exigat, qui cultus interni perfectio ſint, quæ accedat iis, qui cultum internum præſtantes jam in ſtatu ſalutis coram Deo ſunt. Hæc in Euangelio nuſquam reperiet; illud enim cultum ſpiritualem ſeu moralem, interna animi pietate actibuſque illi conſentaneis, conſtantem, requirit: nullos vero externos ritus, ut majorem perfectionem, præſcribit: præceptaque ſua omnia obſervatu neceſſaria dicit, non ut majorem, quam quæ ſimpliciter ad ſalutem neceſſaria eſt, perfectionem acquiramus, ſed ſimpliciter ut ſalutem adipiſcamur: imo ſine quorum obſervatione ſalus obtineri minime poſſit. Ideoque totum ipſius argumentum à ſcopo plane aberrat.

Libera Dei diſpenſatio circa rel. Chriſt.

Ut itaque directe reſpondeam, dico; Potuiſſet Deus, ſiquidem voluiſſet, Filium ſuum non in mundum mittere; miſſio enim illa actus eſt indebitus ac plane ſpontaneus ſummi amoris ac benevolentiæ divinæ: potuiſſet ſolam naturæ legem, ſive rectæ rationis lumen, hominibus dediſſe, per quam, ſiquidem eam plene ſervaſſet homo, Deo potuiſſet eſſe gratus. Sed quid ſi homo legem illam naturæ tranſgrederetur, ſeque variis illius tranſgreſſionibus reum pœnæ coram Deo conſtitueret; non perinde potuit illa lex culpæ reatum auferre, hominemque in gratiam cum Deo reducere, nec quidem licet prioris delicti pœnitentiam ageret. Non enim ſequens vitæ emendatio prioris delicti reatum per ſe tollit; ſed culpam remittere ſolius gratiæ, quæ indebitus

eſt favor, opus eſt. Addo; Potuiſſet Deus, ſiquidem voluiſſet, pro abſoluto ſuo, quod in omnia habet, dominio hominibus peccata remittere gratis, ab iiſque exigere obſervationem legis naturæ ut ſalutem æternam conſequantur: Poteſt quippe Deus pro arbitrio de beneficiorum ſuorum diſpenſationibus ſtatuere prout libet: Non tamen propterea homines virtute legis naturalis vitam æternam conſecuti fuiſſent, ſed gratiâ Dei: Nullius enim legis ea eſt virtus, ut per ſe peccatorem in gratiam cum Deo reducere queat; neque ulla reſipiſcentia, ſeu obedientia quæ poſt admiſſum peccatum præſtatur, præcedentis peccati remiſſionem ſua virtute promereri poteſt: ſed tantum eſt officium debitum, non novæ gratiæ meritum, quæ indebitus ac impromeritus favor eſt. Dei ergo ſolius cum ſit, peccata remittere; ita etiam modum ac conditionem præſcribere, qua præſtita remiſſionem concedere velit. Hæc autem doctrinâ Euangelicâ continetur, quæ omnium quidem doctrinarum perfectio eſt, non tamen præcepta habet poſitiva, qualia Lex, ſed legi naturæ per omnia congruentia, quæque lex naturæ, ſeu recta ratio, ſibi per omnia conſentanea apprehendit: Quæ ergo non ſunt cultus naturalis perfectio, per additionem rituum nihil cum ipſa commune habentium, uti Vir Doctiſſ. aſſerit de Lege; ſed per dilucidam ac plenam legis naturalis explanationem.

Præcepta rel. Chriſt. perfectiora præceptis legis naturæ.

Ut clarius dicam: Lex Euangelica nihil præcipit (duos tantum ritus, qui minima ipſius pars ſunt, excipio) à lege naturæ diverſum; ſed defectus quoſdam, quos naturæ lex non quidem approbat, ſed nec præciſe damnat, tollit; ac majorem quandam in virtute perfectionem (quam lex naturæ non præciſe quidem exigit & præſcribit, ſed tamen approbat, laudat, ac tanquam generoſæ virtutis actus veneratur) ut ſalus obtineatur neceſſariam docet; atque ita ſanctitatem exigit naturæ legi per omnia conſentaneam, attamen abundantiorem & eminentiorem, quam ſola naturæ lex præſcribere potuiſſet. Ex: Gr: Inimicum odiſſe naturæ lex non præciſe damnat; agnoſcit tamen aliqualem in inimici odio defectum: inimicum diligere non præciſe jubet; agnoſcit tamen amorem illum, eximium generoſæ virtutis eſſe actum, eumque exercentes laudibus in cælum extollit. At Chriſtiana religio defectum illum ſuſtulit, & quod lex naturæ non præciſe damnat, illicitum pronuntiat; adeo ut nunc inimicum odiſſe violatio ſit præcepti Euangelici. Similiter quod lex naturæ non præciſe exigit, ſed tamen ut virtutis actum eximium approbat, amoris Chriſtiani neceſſarium officium eſſe docet, & aperte præcipit: Ita ut inimicum diligere, illi benefacere, pro eo orare, officium ſit, ſine quo Deo placere, ejuſque favorem obtinere nequeamus. Atque idem in aliis, quæ Euangelium excellentiora habet præ lege naturæ, præceptis locum habere, ſingula inſpicienti, & cum naturæ lege conferenti, manifeſtum evadet. Interim licet ipſa naturæ lex hæc præciſe non exigat, nihil tamen hic præcipitur, quin ab ipſa approbetur; & accedente vitæ æternæ promiſſo præcepta hæc, quibus officiorum horum præſtatio neceſſaria exigitur, ſibi quammaxime conſentanea, imo ex lumine ſuo derivata, agnoſcit. Qui in doctrina Euangelica alterius generis præcepta quærunt, quorum obſervatio ad ſalutem neceſſaria non ſit, ſed conſilia tantum ſint à majoris perfectionis ſtudioſis obſervanda, eam miſere pervertunt, & vim illius enervant.

Senſus præcepti, vende omnia quæ habes.

Neque in contrarium facit præceptum Domini, *Vende omnia quæ habes.* Non enim Dominus facere voluit, actu iſto venditionis bonorum omnium, & diſtributione in pau-

pauperes, contineri perfectionem majorem obſervatione legis divinæ, & quæ neceſſaria non ſit, ad acquirendum ſalutem æternam: Nam religio Chriſtiana alia exigit officia multo præſtantiora, qualia ſunt, dilectio inimicorum, abdicatio vitæ pro nomine Chriſti, aliaque, ſine quibus ſalus obtineri nequit: Præterea ipſum actum venditionis & abdicationis bonorum in ſe ſpectatum non eſſe ſummam perfectionem, vel exinde liquet, quod abſque charitate eſſe poſſit, & ſi ſit ſine charitate nihil profuturus ſit ad ſalutem, docente id Apoſtolo Paulo, 1. *Corinth.* XIII. 3. ***Si diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.*** Et ſi eo maxima contineretur perfectio, Dominus eum procul dubio mandaſſet Apoſtolis ſuis: Atqui illi etiam poſt vocationem ad apoſtolatum habuere navigia & retia ſua, quæ ſubinde repetivere ad piſcandum: Joannes habuit propria ſua, id eſt, propriam domum, *Joan.* XIX. 27. Non ergo hæc eſt perfectio omnibus Chriſti diſcipulis non mandata ut ad ſalutem neceſſaria, & ſolummodo tanquam conſilium commendata iis, qui majorem gloriæ gradum in vita æterna quærunt: prout cum Monachis Vir Doctiſſ. credit. Quod & exinde porro evincitur: Quia juvenis, cui Dominus hoc mandat, non quærebat quid ſibi faciendum eſſet, ut majorem quam quæ ad vitam æternam neceſſaria eſt perfectionem adipiſceretur: ſed, ***Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam.*** Cum itaque Dominus primo ipſi dixiſſet, ***Serva mandata***: Ipſeque reſpondiſſet, ſe ea à juventute cuſtodiviſſe, & porro quæreret, quid ſibi deëſſet, Dominus reſpondit, ***unum tibi deëſt***: Quod ſane ad præcedentia referendum eſt: Unum tibi deëſt, ad vitæ æternæ conſecutionem. Quare quod additur, ***Si vis perfectus eſſe***: Non ſignificat, ſi majorem vis perfectionem, quam quæ neceſſaria eſt ut vitam æternam conſequaris: ſed ſi vis habere illam perfectionem, quam Deus requirit ad ſalutem: vel, ſi vis à me perfecte inſtrui, & præſtare quæ tibi neceſſaria ſunt ut vita æterna doneris; age, vende quæ habes, & ſequere me: Quaſi dicat: Doctrina mea requirit, ut te ipſum abneges, omniaque quæ hic tibi cara ſunt; & quando occaſio exigit, id opere ipſo teſteris: Quare, quoniam vitæ regulam, ut vitam æternam conſequaris, à me exigis, animus tibi à rebus hujus mundi abſtrahendus eſt; quoniam doctrinæ meæ ſectatoribus perſecutiones & afflictiones imminent, quibus alacriter pro nomine meo ferendis idoneus non eſt, quicumque animum habet divitiis affixum, curiſque mundi hujus gravatum. Hoc autem nunc teſtatum redde facto aliquo eximio: vende quæ habes, & da pauperibus: atque ita à vitæ hujus negotiis expeditus, ſequere me. Atque ita apparet, præceptum hoc nihil continere ſpeciale, quod non à quovis Chriſtiano ſimili in caſu exigatur, & quod ratio recta unumquemque hominem eo in ſtatu facere jubet.

Diſcrimen inter præcepta Euangelii, & ceremonias legis.

Quæ jam eſt ſimilitudo inter præcepta doctrinæ Euangelicæ & legis ceremonialis, ut de ea, perinde atque de Euangelio dici poſſit, quod legis naturalis ſeu moralis perfectio ſit? Doctrina enim Euangelica, uti oſtendi, legis naturalis perfectio eſt, quia defectus, quos lex naturalis tolerat, tollit ac damnat; & actus eximios, legi naturæ conſentaneos & ab ea laudatos quidem, non tamen præciſe præſcriptos, neceſſarios obſervatu mandat: Unde ſequitur, eam reſpectu præceptorum moralium præſtantiorem eſſe lege naturæ; & cultum Dei, ad illius mandata expreſſum, eſſe magis eximium & honeſtatem ſeu ſanctitatem vitæ perfectiorem continere, quam qui præſtatur ſolummodo conſentaneë legibus à lumine naturæ dictatis. Quid ſimile habet lex ceremonialis?

nialis ? An ea præceptis moralibus majorem confert perfectionem, & conſequenter rituum obſervatio cultui morali juncta ejus officia reddit magis eximia, ita ut dici debeat, caſtitatem aut juſtitiam ac liberalitatem Judæi eam ſolam ob cauſam eſſe præſtantiorem caſtitate, juſtitia ac liberalitate Chriſtiani, quia Judæus eſt circumciſus aliaſque legis ceremonias obſervat, Chriſtianus non ? Sed quis non videt, id ineptum eſſe ? Quæ enim communio inter ritus, & officia caſtitatis ac juſtitiæ ? Vel an præcepta ceremonialia partem faciunt cultus divini, ita ut cultus integer conſtet ex virtutibus moralibus, & ritibus ſeu ceremoniis tanquam partibus integrantibus ? Si hoc velit; nec ſic dici poteſt, cultum ceremonialem perfectionem eſſe cultus moralis : Quia cultus moralis ceremoniali confert ſuam dignitatem, adeo ut ceremonialis ſine morali nullam pietatis rationem habeat, nec Deo gratus ſit; uti Deus paſſim per Prophetas teſtatur, & ipſe Vir Doct. agnoſcit : moralis autem per ſe Deo placet. Tantum itaque abeſt, ut cultus ceremonialis perfectio ſit moralis, ut contrarium ſit dicendum, quod moralis cultus perfectio ſit cultus ceremonialis. Adde, quod tot ceremoniarum rigida exactio homines in ſedula ipſarum obſervatione occupatos detineat, atque ita aliquatenus à debita legis moralis obſervatione avocet, uti antea oſtendi.

CAPUT IV.

Quod lex ceremonialis à Deo non ſit data ut nunquam deſineret.

PErgit Vir Doctiſſ. & contra me probare intendit, Deum legem ceremonialem non dediſſe eô fine, ut unquam deſineret. Idque primo ex ratione congruentiæ colligit : *Quia lex ritualis perfectior eſt lege morali : Deus ſiquidem à majore perfectione ad minorem deſcendere non ſolet.* Verum cum jam ante evidenter ſatis probaverim, legem ritualem dignitate cedere morali, ſimul argumentum hoc corruit : & juxta Viri Doctiſſ. collectionem contrarium inde concludendum foret : Deus à majore perfectione non ſolet deſcendere ad minorem ; ſed quidem à minore perfectione adſcendere ad majorem : Sic Noacho pauciſſima quædam præcepta dedit : Poſtea plenius ſe revelavit Abrahamo, inito cum ipſo fœdere. Exinde toti Iſraëli legem dedit per Moſen, multa continentem præcepta, non tantum moralia, ſed & ceremonialia, ac promiſſis & minis ſancitam. Inde ſequitur, quæ poſtremis hiſce temporibus per Filium ipſius Jeſum Chriſtum promulgata eſt, etiam præſtantiorem eſſe prioribus : Ac proinde, cum nunc exigat cultum mere ſpiritualem ſeu moralem, abſque ceremoniis ac ritibus ; recte ſequitur cultum mere moralem perfectiorem eſſe cultu ex morali & ceremoniali mixto. Hæc ſufficiant, ad imbecillitatem argumenti hujus oſtendendum. Quæ porro hic repetit, de ritibus quibuſdam, quibus lex moralis perficiatur, ut & quæſtio, qua quærit, *an lex moralis perficiatur per actus quoſdam ritibus iſtis contrarios,* plane extra oleas ſunt : Præterquam enim quod ritibus actus quoſdam morales, ex charitate

Retorſio argumentationis Viri Doct.

tate proximi profluentes, immiſcet, omnia antehac pluries dicta ſunt, & à me refutata. Itaque ne actum agam, ad ſequentia pergam.

Explicatio Viri Doct. vocis perpetui admittitur.

Poſt argumentum à ratione congruentiæ deſumtum, addit aliud Vir Doctiſſ. è Scriptura Sacra. Sed primo præmonet, quod *Dominus pro cultus illius perpetuitate ea phraſi non utatur, qua ſua æternitas deſignari ſolet.* Atqui ſuperflua eſt illa præmonitio. Quis enim ejuſmodi legis perpetuitatem ſomniet? Nec ego ejuſmodi locum exegi. Præmiſſa præmonitione iſtâ addit, *S. Literas pro perpetua legis duratione reſpectu Iſraëlis, qui aliquando cum mundo finem habebit, uti omnibus phraſibus, quibus abſolute conſtet, Deum nunquam derelicturum populum ſuum, neque quam dedit legem mutaturum, præcepta, judicia, atque cæremonias.* Et prolatis aliquot Scripturæ Sacræ phraſibus, in quibus potiſſimum occurrit vox *perpetui*; exinde concludit, *quia eâdem perpetuitatis voce in rebus donec mundus perſeveraverit duraturis, Spiritus divinus utitur, ut* Jerem. v. 22. *etiam quando eadem voce de legis duratione loquitur, quod ſenſus ſit, legem juxta Iſraëlis vitam ſubſtituram, & ab Iſraële obſervandam, donec Iſraëlita vivi eſſent ſuper terram.* Gratulor mihi hanc vocis *Perpetui* à Viro Doctiſſ. datam interpretationem, quæ diſputationi noſtræ elucidandæ non parum inſerviet. Ex illa ſiquidem liquet, non ſemper eandem illius eſſe ſignificationem; ſed alio ſenſu accipi quando de Deo, alio quando de rebus creatis uſurpatur. De Deo uſurpata, ſignificat omnimodam æternitatem, quæ ſicut principio caret, ita nec finem habitura eſt. Rebus creatis attributa, ſignificat non durationem nunquam finiendam, ſed, accommodate rebus quibus tribuitur, durationem non finiendam & continuo permanſuram, quamdiu natura earum permittit quod durare poſſit. Quod egregie confirmat locus à Viro Doct. ex *Jerem.* v. 22. allegatus: *Qui diſpoſui arenam terminum mari ſtatuto perpetuo, quod non tranſgredietur:* Quod, ut recte monet Vir Doct. non ſignificat æternitatem; ſed immutabilitatem in natura, quamdiu mundus hic eſt duraturus: Quando enim mundus hic abolitus erit, etiam arenam non amplius mari fore terminum, manifeſtum eſt. Ita de ſervo, qui elapſo anno ſeptenario apud dominum ſuum manere voluit, dicitur, *ſerviet ei in perpetuum: Exod.* xxi. 6. Qui tamen anno jubilæi dimittendus præcipitur: *Levit.* xxv. Itaque *ſerviet in perpetuum*, *Exod.* xxi. 6. conſentaneë explicationi Viri Doct. ſignificat, ſerviet, vel erit ſervus ei, quamdiu ſervitus juxta legem in populo Iſraëlis perdurare potuit, ad annum nimirum jubilæi, qui omni ſervituti in Iſraële finem imponit. Qui itaque ſervus eſt, quamdiu lex permittit ſervitutem durare, *perpetuo*, ſeu *in ſæculum*, ſervus eſſe dicitur, oppoſite ad illum, qui anno ſeptimo dimittebatur. Eodem modo cultus ceremonialis vocatur *cultus perpetuus*, *fœdus perpetuum*, &c. quia ab Iſraële obſervari debet, quamdiu Deus eum vult eſſe populum ſeparatum, & ab omnibus aliis populis diſtinctum: ac proinde, quamdiu natura ceremoniarum permittit, ut obſervari poſſint. Sicut enim antea oſtendi, ceremonias illas à Deo introductas, ad ſeparationem inſtituendum populorum; ita etiam quando *perpetuo* obſervari præcipiuntur, id intelligendum eſt, quod non ante earum obſervatio ceſſare debuerit, quam Deus ſeparationi populorum finem eſt impoſiturus, & populos rurſum in unum eſt collecturus: ſeu, quod idem eſt, quamdiu Deus velit, populum Iſraël ſeparatum ac peculiarem eſſe populum, ab omnibus aliis populis diſtinctum: hoc eſt, quamdiu natura illarum ceremoniarum permittit, ut obſervari poſſint. Oppoſite ad leges ac ſtatuta, quæ Deus

populo

populo ad tempus dedit in deſerto, quæque obſervari tantum poterant, quamdiu Iſraël in deſerto degebat extra terram Canaan. Sic ſacrificia olim debuere offerri in tabernaculo; poſtea in templo, quod erat ædificium firmum ac immobile, in quo Deus ſe velle quieſcere teſtatus eſt.

Jam inquirendum, quamdiu Deus illud populorum diſcrimen durare voluerit, & Iſraëlem peculiarem eſſe populum ab omnibus aliis diſtinctum. Vir Doctiſſ. ait, Iſraëlem cum mundo finem habiturum, ac proinde, ſeparatum manſurum populum, donec mundus ſtabit: Unde paulo poſt ait, quod *Deus voluerit legem ſubſiſtere juxta Iſraëlis vitam, dicens, quod eam obſervarent, donec vivi fueritis ſuper terram.* Reſpiciens procul dubio ad verba Moſis, *Deut.* XII. 1. *Hæc ſunt præcepta atque judicia, quæ facere debetis in terra, quam Dominus Deus patrum tuorum daturus eſt tibi, ut poſſideas eam cunctis diebus quibus ſuper humum gradieris.* Verum ex illo loco ego contrarium concluderem: Quod Deus præceptorum ac judiciorum illorum obſervationem alligaverit habitationi populi in terra Canaan; nam quæ ſequuntur particularia præcepta, de exſcindendis Cananæorum idolis, aliaque, manifeſte habitationem in terra illa requirunt: Et quod Deus terram illam ipſi dederit poſſidendam, quamdiu populus ſeparatus eſſet futurus. Adeo ut verba, *cunctis diebus quibus ſuper humum gradieris*, non ſignificent, quamdiu aliqui ex poſteritate Iſraëlis futuri ſunt vivi: Nam & qui relicto Judaiſmo Religionem Chriſtianam ſunt amplexi ex poſteris ſunt Iſraëlis: At quam diu progenies & poſteritas ipſorum durat (quæ licet hominibus, imo ſibi ipſis ignota eſt, Deo tamen omniſcio occulta eſſe non poteſt) Deus terram Canaan Iſraëli non dat poſſidendam. Imo nec quamdiu illi ſuper terram gradiuntur, qui Judaiſmo pertinaciter adhærent: jam enim ultra ſexdecim ſunt ſæcula quod terræ illius poſſeſſione careant, & extorres degant ſuper terram. Verba itaque illa, ne ulla inter promiſſum divinum ejuſque executionem ſit repugnantia, ita ſunt accipienda, cunctis diebus quibus Deus vos, ut populum peculiarem, & ab omnibus ſegregatum, ſuper terra exiſtere velit. Nam quoniam, ut diſcrimen populorum introduceretur, lex data eſt; ita etiam, quando nullum amplius populorum diſcrimen Deus ſupereſſe vult, neceſſe eſt ut ipſa, naturâ rei id exigente, ſponte rurſus evaneſcat.

Senſus Deut. XII. 1.

Noluiſſe vero Deum, ut diſcrimen populorum perduraret ad finem uſque mundi, ſed in Meſſia, propter quem inſtitutum erat, rurſus deſineret, antea prolixe probavi *Capp.* IV. *&* V. *ad Quæſtionem ſecundam.* Nec certius illius documentum dari poteſt, quam, quod Deus populum è terra illa ejecerit, & pluribus ſæculis in diſperſione miſerrima detinuerit, quam illius poſſeſſionem conceſſerit; ita quidem, ut omnes eorum genealogias aboleverit, adeo ut nemo nunc ex omnibus qui Judaiſmum profitentur documentis authenticis probare poſſit, ſe vere ex poſteritate Abrahami originem ducere. Quanquam enim ego inficias ire nolim, Abrahami progeniem eſſe, qui nunc eâ ſe jactant, & Judaiſmum profitentur: tamen mihi certum eſt, documentis authenticis neminem ex illis originem ſuam probare poſſe. Quod itaque majus ac evidentius ſignum Deus dare poteſt, quod populum Iſraël non amplius peculiarem, & ſibi ratione ſuæ poſteritatis carnalis præ aliis gratum, eſſe velit, quam omnia abolendo documenta, ex quibus ſolis indubitato eorum origo comprobari poteſt ac debet? Et quia ceremonias præſcripſit in perpetuum obſervandas, donec populum illum peculiarem & à cæteris ſegregatum in

Deus voluit, ut diſcrimen populorum in Meſſia deſineret.

terra Canaan exiſtere voluit; ſequitur etiam, quando populum illum ex terra Canaan ejecit, ſimul, ex vi ſignificationis vocis *perpetui*, quam ipſe Vir Doctiſſ. agnoſcit, finem obſervationis ceremoniarum adveniſſe. Verum de eo paulo poſt latius erit dicendum.

Cur cultus ſub Meſſia ſit prædictus quaſi etiam ritualis.

Aliam addit Vir Doct. quam eximiam vocat, probationem: *Quod in omnibus captivitatibus, maxime poſt redemtionem & Meſſiæ adventum, ritualia Deus obſervari juſſit, & quod ſacrificia & cætera omnia reſtituenda ſunt*: Et ridet Chriſtianos interpretes, qui dicunt, *phraſibus illis adumbrari cultum ſpiritualem, quem nunc ſub Novo Teſt. Deus obſervari juſſit.* Verum immerito. Ratio enim œconomiæ divinæ, & temporum, quibus hæc à Prophetis prædicta ſunt, conditio, omnino requirebat, ut cultus, quem Iſraël, & gentes cum illo promiſcue Deo ſub Meſſia eſſent exhibituræ, non aliis quam iſtis phraſibus exprimeretur. Lex enim, quam Deus Iſraëli præſcripſerat, cujuſque obſervationem ſevere exigebat, multa continebat præcepta ceremonialia, quorum tranſgreſſionem Deus impunitam dimittere noluit. Hæc itaque ſevera Dei exactio non permittebat, ut eodem illo tempore cultum, quem ſub Meſſia à populo præſtandum eſſe prædicebat, aliis phraſibus deſcriberet, niſi quibus totus ille cultus, prout tunc exigebatur, repræſentatus fuit. Si enim Deus eodem illo tempore clare indicaſſet, aliquando cultum ceremonialem ceſſaturum, facile populus, quem Deus contumacem ac duræ fuiſſe cervicis paſſim accuſat, ſe ab illius obligatione ſolutum credidiſſet. Quod plane adverſum fuiſſet rationi regiminis Dei, qui per ceremonias populum Iſraël ab omnibus aliis populis uſque ad Meſſiæ adventum ſeparari, ſibique in populum peculiarem ſanctificari voluit.

Judæis omnia prius fuere revelata quam Græcis.

Addit hic Vir Doctiſſ. ſarcaſmum, quod *Deus ſpiritualia ſub ceremoniarum umbra rudi populo propoſuit* (ex mente nimirum Chriſtianorum) *non vero Græcis & Romanis, majore intellectus acumine præditis, ſeu melioribus legibus diſpoſitis & præparatis.* Verum hic non requiritur acumen intellectus, qui vel mediocriter exercitatus facile deprehendit, in ceremoniis nullum eſſe cultum per ſe & ſua natura Deo gratum; ſed animi probitas, qua divinæ revelationi ac voluntati homo non reluctetur. Ad acumen enim Judæorum, qui in ritibus externis deprehendunt legis moralis ac ſpiritualis perfectionem, & licet eos Deus abſque morali ſibi minime gratos pronuntiet, imo deteſtetur, tamen contra Dei declarationem tantam in illis inveniunt excellentiam, ut cultum internum ac moralem Deo commendent, atque ita verbo divino contraria intelligere norunt, omnium, etiam maxime perſpicacium, acies hebeſcit. Verum enimvero non hæc revelavit Deus Græcis & Romanis, præteritis Judæis: Verum primo typos illos & figuras Judæis clare explicuit, antequam Græcis & Romanis ullam earum revelationem largitus eſt. Fuit itaque hæc prærogativa Judæorum, ut quæ antea ſub typo & involute prædicta erant, & ipſis concredita, ipſis primo omnium clare evolverentur. Quibus cum plurimi ipſorum fidem adhibere noluerint, tum demum Euangelium tranſlatum eſt ad gentes. Atque ita apparuit, licet Judæi acumine non cederent Græcis ac Romanis, pleroſque tamen animi fuiſſe minus docilis magiſque præfracti: & (ſi qui ea opinione, qua nunc Vir Doct. fuere imbuti, ceremonias perfectionem eſſe cultus moralis) acumine ſuo ſe ineptos reddidiſſe, ut in Euangelii ſimplicitate & cultu ſpirituali ſapientiam divinam agnoſcerent.

Sed

Sed requirit Vir Doctiſſ. ut Chriſtiani probent, *cultum ceremonialem aliquando mutandum.* Et merito. Hoc itaque nunc faciendum. Tria, quibus id probem, adhibui argumenta. Primo: Deum jam olim non tantum ſæpius declaraſſe, cultum ceremonialem per ſe abſque morali ſibi neutiquam eſſe gratum; ſed & per Prophetas ea prædixiſſe, quæ licet verbis expreſſis non contineant, cultum ceremonialem deſiturum, illud tamen inſinuant: quoniam illorum impletio cum cultu ceremoniali conſiſtere non poteſt: Ac proinde, licet obſcurior eorum olim ante impletionem fuerit intellectus, prout omnium Prophetiarum; tamen accedente impletione, & accurata Prophetiarum cum illa inſtitutâ comparatione, facile cognoſci potuit, illum Prophetiarum, quem impletio indicat, fuiſſe ſenſum. Deus itaque involutiore locutione eſt uſus, ut à pervicaci populo, dum adhuc ſubſiſteret Lex, nihil ejus autoritati detraheretur, populuſque ſibi indulgeret legem non obſervando; ita tamen, ut cum tempus abrogationis adeſſet, dignoſci potuerit, Deum hoc prædeterminaſſe & prædixiſſe. *Ceremonialis abſque morali Deo non placet.*

Cultum ceremonialem abſque morali Deo neutiquam placere, adeo evidens eſt in Scriptura, ut ipſe Vir Doctiſſ. id agnoſcat. Putat vero, ſe in antecedentibus oſtendiſſe, minime exinde liquere, ceremonialem cultum Deo minus eſſe gratum, quam moralem ac internum. Itaque quoniam omnia, ad quæ Vir Doct. provocat in antecedentibus fuſe à me ſunt refutata, ad alia pergam.

Deum involutius prædixiſſe cultum ceremonialem deſiturum, ſeu ea prædixiſſe, quibuſcum cultus ceremonialis apte conſiſtere nequit, quæque proinde eum deſiturum & evaniturum involvunt, hoc argumento probo. Prædixit Deus ſub Meſſia omnes gentes ad unius veri Dei cultum adducendas, *Eſa.* II. 2, 3. *Mich.* IV. 1, 2. *& ſeqq. Eſa.* XI. 10, 11. XLIX. 6. LX. & pluribus aliis locis, quæ commemorare longum foret, præſertim cum hoc ipſum Judæi agnoſcant & urgeant. Atqui præcipua pars cultus, quo Iſraël à gentibus diſcernebatur, fuere ſacrificia, reliquæque partes cultus, quæ Hieroſolymis in templo fieri debebant, & quovis alio in loco peragere illicitum fuit. Unde & *gentes adſcenſuræ* dicuntur *ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, Eſa.* II. 2, 3. & *omnis caro ventura ut adoret ante faciem Domini, Eſa.* LXVI. 23. Atqui Deum hæc noluiſſe proprie accipi, quod gentes eſſent venturæ Hieroſolymā, atque in templo oblaturæ victimas; ſed ſub figura ſacrificiorum quibus cultus conſtabat, & adſcenſionis in templum Hieroſolymitanum, in quo totus ille externus cultus peragi debebat, voluiſſe Deum adumbrare cultum verum ac ſpiritualem, quem omnes gentes Deo exhibituræ eſſent ſub Meſſia, vel ex eo ſolo liquet: Quod fieri non poſſit, ut cultus ille ceremonialis ab omnibus gentibus obſervetur; Quoniam in remotioribus regionibus habitantes, uti nos, & nobis remotiores, Hieroſolyma in quovis caſu qui ſacrificium juxta legem exigit adſcendere nequeunt; neque quotannis ter eò confluere, ad feſtorum celebrationem. Cui accedit; Quod Scriptura expreſſe dicat, *altare* futurum *in terra Ægypti, & Ægyptios Dominum culturos in hoſtiis & muneribus; Eſa.* XIX. 19. *& ſeqq.* Et quod *in omni loco ſacrificabitur & offeretur nomini* Domini *oblatio munda: Malach.* I. 11. Quod tamen juxta legem alibi quam Hieroſolymis fieri illicitum erat; *Deut.* XII. *coll. cum* I. *Reg.* IX. Ut itaque hæc concilientur, neceſſe eſt ut dicamus hæc non eſſe proprie accipienda de altari & ſacrificiis; ſed quia Deus illo tempore colebatur per ſacrificia, per ea adumbrari cultum qui Meſſiæ temporibus locum eſſet habiturus: quemad- *Inſinuavit Deus eum deſiturum.*

modum ex locis *Pſal.* L. 14. LI. 19. *Eſa.* LXVI. 2. in priore meo ſcripto probavi, ſub figura ſacrificiorum officia cultus moralis adumbrari, quin & ſacrificiorum appellatione inſigniri.

Sensus Eſa. XIX. 19.

Deprecatur me Vir Doctiſſ. *ut utrumque textum attente velim inſpicere; & quod priorem attinet, conſiderare, quo in loco tum ſit futurus Iſraël inter gentes: & an ea, quæ ibi prædicuntur tempore Chriſti, vel poſtea fuerint impleta.* Sane inſpexi, legi & relegi textum; verum alium illius ſenſum ab eo quem dedi deprehendere nequeo: Et quæ ibi prædicuntur tempore Chriſti impleta video. Ægyptus enim Chriſti tempore ad veri Dei cultum eſt converſa, & nomen divinum in tota Ægypto invocatum, quod per *altare* & *ſacrificia* adumbratum eſt. At inquit Vir Doctiſſ. *hodie pro earum regionum poſſeßione totum negotium ſtat pro Mahometanis, antea pro Romanis.* Reſp. non prædicitur, quis dominator ſit futurus in terra Ægypti; ſed verus Deus in terra Ægypti colendus. At ſive Romani, ſive Græci, ſive alii populi Ægypto dominentur, verus Deus inibi coli ac adorari poteſt: Quemadmodum & tota terra Ægypti ad verum Deum & religionem Chriſti olim eſt converſa. Quod nunc à Mahometicis poſſideatur, non infringit Prophetiæ veritatem: Deus enim Euangelium in Ægyptum mittendo, & Ægyptios ad Chriſtum convertendo, prædictionem Prophetæ implevit. Si poſtea ob Euangelium indigne habitum populum illum in manus Mahumetanorum tradidit, qui religionem Chriſtianam non quidem penitus in eô oppreſſerunt, valde tamen afflixerunt, ſuamque Mahumeticam introduxerunt, eo non infringitur Prophetiæ veritas. Siquidem Deus jam olim promiſſum ſuum implevit; & quod beneficium iſtud non ſit perpetuum, Deus non eſt in cauſâ, quaſi qui promiſſo ſuo deſit; ſed homines, qui erga beneficium ſibi jam collatum ingrati, & nova contumacia gratiam divinam conculcantes, juſto Dei judicio traditi ſunt in poteſtatem hominum, qui veritate oppreſſa erroris & ſeductionis thronum erexerunt.

Et Malach. 1. 11.

Quod locum Malachiæ attinet, quanto eum attentius conſidero, tanto evidentius eum, quod intendo, comprehendere video. Verum eſt, non dicit ibi Deus, ſacrificia poſt Meſſiæ adventum fore inutilia: Sed aperte prædicit, *omni in loco ſibi offerendam hoſtiam mundam*: Cum autem juxta legem Deo hoſtiam offerre non liceret extra templum Hieroſolymitanum (quare nec hodie Judæi, è terra ſua expulſi, & templo deſtituti, ullas Deo hoſtias offerunt) manifeſtum eſt, hæc verba proprie non eſſe accipienda; ſed per figuratum loquendi modum, Sacris Scriptoribus valde familiarem, per *hoſtiam mundam*, quæ olim erat ratio colendi Deum maxime conſpicua, intelligi cultum purum ac ſincerum, quem omni in loco homines ad Deum converſi ſunt exhibituri, ſeipſos ac corpora ſua ſiſtentes hoſtiam ſanctam, vivam, Deoque beneplacentem.

CA-

CAPUT V.

Quod Deus cultum ceremonialem aliquando ceſſare voluerit.

Ceſſatio cultus ceremonialis per cultum perfectiorem, & everſionem templi.

HIſce per Prophetas prædictis, ex quibus Judæi non quidem plene percipere poterant, cultum ceremonialem penitus deſiturum, attamen aliquid circa eum debere contingere, quod quale futurum eſſet diſtincte nondum percipiebant, cujuſque plenam patefactionem per ipſam Prophetiarum impletionem exſpectare debebant; Placuit Deo, definito à ſe ante ſæcula tempore, Filium ſuum, populi redemtorem ac diu per Prophetas promiſſum Meſſiam, in mundum mittere, & per illum mutationem illam in cultu ceremoniali efficere, atque ita reipſa plenum ac ultimum prædictionum ſuarum ſenſum, antea involutum & minus notum, patefacere & in apertum producere: Introducendo nimirum cultum perfectum & ſpiritualem, qui non purgatione corporis, ſed animi conſtaret, per externum illum tanquam figura adumbratum; ac proinde ad cujus præſentiam externus ille cultus, tanquam umbra ad præſentiam corporis, ſponte eſſet evaniturus. Cui acceſſit everſio Reip. Judaicæ, & deſtructio templi, cui potiſſima & maxime conſpicua cultus ritualis pars alligata erat; quo ipſo Deus Legis abrogationem, jam per Euangelium factam, oeconomiæ illius everſione, in ſæcula duraturâ, confirmavit, & evidentiſſimo documento declaravit, ceremoniarum illarum finem adveniſſe; utpote quæ adventante cultu perfectiore ac ſpirituali jam languentes & morti vicinæ, per templi everſionem honeſte ſepulturæ ſunt traditæ.

Templo ceremoniarum majeſtas fuit alligata.

Hic Vir Doctiſſ. acriter obſiſtit, & minimam ceremonialis legis partem templo fuiſſe alligatam contendit, nimirum ſacrificia. Verum ſi quis rationem ſacrificiorum Judaicorum, omniaque quæ ſacrificiis annexa erant, conſideret, totam templi cum omnibus ſuis partibus ſtructuram, tam multiplicem vaſorum ſacrorum apparatum, totum illum ordinem ſacerdotalem, rituſque qui tum in conſecratione & inauguratione Pontificis Maximi, tum in toto eorum miniſterio obſervandi erant, tum & quotidiana ſacrificia, & multiplices oblationes quæ pro peccatis ex ignorantia commiſſis quotidie creberrima offerri debebant, aliaque mundationum genera, quin & omnia Levitarum miniſteria, quæ templo alligata erant, ambigere nequaquam poterit, quin tota ceremoniarum majeſtas templo alligata fuerit, ac proinde, templo deſtructo potiſſimam & maxime auguſtam ceremoniarum partem evanuiſſe. Obſervari poſſunt, & etiamnum hodie à Judæis obſervantur ceremoniæ quædam, templo non alligatæ: Verum illæ exiguæ ſunt, & neutiquam ſplendore conferendæ cum illis, quæ una cum templo evanuerunt. Paſcha celebratur, ſed valde mutilum; præcipua enim ejus pars, mactatio agni, & poſtium domus illius ſanguine aſperſio, in qua potiſſima beneficii illius divini adumbratio eſt, deſtructo templo obſervari nequit. In feſto expiationis

Pontifex olim in Sancta Sanctorum, omnibus inacceſſa, quin & ipſi Pontifici, niſi ſemel in anno hoc ipſo expiationis die, ingrediebatur, & coram Arcâ ſtans peccata populi toto illo anno commiſſa, quæ nimirum ſacrificiis legalibus expiari poterant, expiabat, & egreſſus populo remiſſionem nomine Dei annuntiabat, omniaque fauſta vovebat: Quæ erat propria illius diei ſolemnitas. Quam mutila hodie eſt feſti illius celebratio? Nulla Sancta, nullus Pontifex, nullum ſacrificium, nulla reconciliatio: Nuda tantum ſupereſt beneficii illius commemoratio, & paucarum quarundam ceremoniarum, quibus ſe Judæi ad diei illius celebrationem præparant, obſervatio. Ceremoniæ quæ hodie obſervantur, circumciſio, Sabbathum, abſtinentia à cibis immundis, aliquales quidem legis ceremonialis pars ſunt: Verum neutiquam cum toto illo ſacrificiorum apparatu, ac quæcunque illuc ſpectant, & à templo dependebant, conferenda. Quibus adde, licet omnes ritus legis ceremonialis non exercerentur in templo, ad templum tamen aliquo modo alligabantur, cum omnes lapſus & errores in eorum obſervatione in templo debuerint expiari: Cujus igitur uſus jam poteſt eſſe per tot ſæculi pars Legis quæ jam obſervatur, cum populum criminibus onerat, quæ ſecundum iſtam legem nuſpiam poſſunt expiari? Præceptum de connubiis prohibitis ceremoniale non eſt, nec per ejus obſervationem, utpote & Chriſtianis communem, Judæi dignoſcuntur. Mirum autem Virum Doctiſſ. mihi opponere Moſen Maimonidem, cujus ipſe hoc eodem in loco autoritatem rejicit, & opinionem refellit; hoc enim ipſo autoritatem ejus extenuat. Quæ vero addit, ut ſacrificiorum valorem ac dignitatem elevet, *pro ignorantiis tantum eſſe inſtituta; voluntaria autem ac graviora, ſtupra, homicidia, ſimiliaque ſolâ pœnitentiâ deleri; & preces ex bono animo profectas non minus coram Deo valere, quam victimas quæ in templo immolabantur*, pulchre inſerviunt inſtituto meo, & validiſſime pro me contra Virum Doctiſſ. concludunt, ceremonialem cultum inferiorem eſſe morali, Deoque minus gratum, & in ſe conſideratum plane eſſe inutilem.

Diſcrimen inter captivitatem Babylonicam & diſperſionem præſentem.

Excipit porro Vir Doct. *Idem contigiſſe in captivitate Babylonica.* Verum eſt; ſed alia erat illius ratio, quæ hodiernæ diſperſionis. Deus expreſſe ſeptuaginta annorum captivitatem prædixerat, iiſque elapſis, reſtitutionem promiſit terræ ac templi: Quod & præſtitit. Ad paucos itaque annos interrupta tantum fuit præcipua ceremoniarum majeſtas; & ſpe brevi inſtantis redemtionis ſuffulti Judæi, quæ extra terram ſuam obſervari poterant ceremonias cuſtodierunt; & reverſi totum cultum ceremonialem, reædificato templo in integrum reſtituerunt. Nunc vero Deus templum penitus evertit, nunquam, ut ante probavi, reſtituendum; atque ita potiſſimam ac maxime conſpicuam cultus externi partem exſtinxit. Sed, inquit Vir Doctiſſ. *hoc ad eſſentiam legis non valde pertinebat.* Miror me hoc ex Judæi ore audire. Quid? potuiſſetne Iſraël, in terra Canaan vivens, carere templo, Sacerdotibus, & ſacrificiis, & neglectu horum omnium nihil commiſiſſet contra legem? Dicet forte; Poteſt carere extra terram Cnaan; quia quæ terræ Canaan annexa erant extra eam omittere per eandem legem divinam jubebatur. Ita eſt: indeque concludo, quoniam præcipuam & maxime auguſtam ceremoniarum partem extra terram Canaan obſervare illicitum eſt juxta legem; quod Deus, populum ex terra illa exſcindendo, & templum deſtruendo, eo ipſo aperte confirmaverit, ſe cultui iſti ceremoniali finem impoſuiſſe, quoniam po-

pulum

pulum in ejuſmodi ſtatum redegit, & per tot ſecula detinet ſine aliqua per Prophetas ad eam rem miſſos conſolatione facta, ſine aliqua reſtitutionis promiſſione, in quo ſecundum ſtatuta Legis ceremonias obſervare fas non eſt.

Tandem objecit mihi Vir Doctiſſ. Prophetiam Oſeæ *cap.* III. 4. ad probandum, quod Deus hæc tempora captivitatis prædixerit, & iis elapſis poſt longum annorum decurſum templi reſtaurationem promiſerit. Reſpondi ego, Prophetiam illam reſpicere non Judam, ſed regnum Iſraëlis, ſeu decem tribuum, quod expreſſe à Juda diſtingui, probavi ex *Cap.* IV. 15. & porro explicationem, rationibus ex variis textus circumſtantiis deſumtis, confirmavi. Vir Doctiſſ. nihil ad textum illum ex *Cap.* IV. nec ad rationes meas reſpondet; ſolummodo diſtinctionem facit inter *domum Iſraëlis ac filios Iſraëlis*; *illam eſſe diverſam à Juda*; *ſed ex utraque nominari filios Iſraëlis.* Sed contrarium ex hoc ipſo Propheta manifeſte probatur. Nam ſicut diſtinguit inter *Iſraëlem* & *Judam*, ita etiam diſtinctionem facit inter *filios Iſraëlis*, & *filios Judæ*, *Cap.* I. 11. *Et congregabuntur filii Juda, & filii Iſraël pariter.* Et totus Prophetæ contextus, etiam in aliis capitibus, manifeſte docet, quod ſemper diſcrimen faciat inter *Iſraëlem*, ſeu *filios Iſraëlis*, & *Judam* ſeu *filios Judæ*; ac proinde, quando *filios Iſraël* nominat, quod intelligat regnum decem tribuum, contradiſtincte à regno Judæ. Neque hoc ulla ſubtilitate Metaphyſica eludi poteſt. Oſe. III. 4. *agit de ſtatu decem tribuum.*

Addit Vir Doctiſſ. rationes, quibus ſuam explicationem confirmare conatur: *Quia in hiſce verbis præſens Iſraëlis ſtatus perſpicue depingitur, ſine rege, ſine principe, ſine altari, ſine ſacrificiis, & ſine idololatria*; idque poſtremum, tanquam non minimam circumſtantiam, valde exaggerat. Mirari hic ſubit, qua ratione Vir Doct. per hanc eximiam circumſtantiam ſtatum populi præſentem perſpicue depingi contendat, qui in præcedentibus contra me plurimis contendit, populares ſuos idololatria pollutos eſſe, ſeque quotidie polluere; & hanc inter cauſas tam diuturnæ captivitatis recenſet: Quin & hunc per Prophetas ſtatum aliquoties graphice depictum contendit, cum prædicunt, quod *ſint ſervituri Diis alienis, quos nec ipſi, nec ipſorum Patres noverant.* Quid? Eſtne ſtatus Judæorum ſibi ipſi ita contrarius, & Prophetarum de eo prædictiones adeo repugnantes inter ſe & oppoſitæ, ut ſimul prædicant, eos idololatria polluendos, & eodem tempore ab idololatria fore puros; Et hiſce adeo repugnantibus Prophetiis ſtatus Judæorum præſens perſpicue eſt depictus? Quis hæc ſibi tam aperte contradicentia conciliabit? Fortaſſe effugium quæret Vir Doctiſſ. quod populus, ubi nulli propterea pœnæ ſubjectus eſt, (uti innuere videtur) ab idololatria abſtinebit. Sed vero, nulla ejuſmodi limitatio in ullâ occurrit Prophetia: Et ipſe Vir Doctiſſ. verbis paulo poſt ſequentibus eam deſtruit, cum ait, quod in verbis ſequentibus; *Diebus multis eritis mecum; non fornicaberis, neque eris alteri viro, nec ego ero tibi, clare ſignificatur præſens Iſraëlis ſtatus, in quo nec idololatriam committit, neque Deum ut antea evidenti providentia propitium habet: Quod de omnibus duodecim tribubus plane verificatur.* Hoc ſi verum eſt, quomodo Prophetæ de Iſraëlis idololatria vaticinati ſunt? Vel an vaticinia hæc reſpiciunt Judæos in Hiſpania ac Luſitania; alia vera, in Hollandia ac Germania degentes? Atqui, quomodo tum hoc de omnibus duodecim tribubus plane verificatur? *Non de præſenti ſtatu Judæorum.*

Addit Vir Doctiſſ. Prophetiam hanc continere, *quod perſeveraturus eſſet Iſraël, quod* *Decem tribus non amplius ſubſiſtunt.*

quod cum gentibus minime commiſceretur ; & ſic unus idemque populus ſubſiſteret, qui tandem poſt tot ſæcula Deum & Meßiam ſuum Regem quæreret. Verum mirari ſubit, cum, uti ex Joſepho Vir Doct. contendit, *tam inæſtimabiles decem tribuum* ſint *multitudines*, & populus ſint gentibus minime permixtus, ſed peculiaribus ſuis ritibus ab omnibus diſtinctus, quod tam immenſa hominum multitudo populum peculiarem conſtituens nuſquam terrarum reperiri poſſit. An magis inconſpicui ſunt quam Judæi, quos quaquaverſum diſperſos omnes agnoſcunt, quique latere non poſſunt ? Merum ergo eſt ſomnium, quicquid de decem tribuum innumerabili multitudine etiamnum hodie ſubſiſtente Judæi fabulantur. Diu jam gentibus ſunt permixti : & ſi qui eorum in terram Canaan redierunt, tribus Judæ acceſſio facti ſunt.

Cum gentibus ad Chriſtum ſunt converſa.

Sed nec illi, inquit Vir Doctiſſ. *Deum quæſiverunt, neque ſuum regem Meſſiam : eum potius, ſicut alii Judæi, abjecere, & crucifigendum tradidere.* Sed non video, quid hic ſit contra meam aſſertionem : Ego dixi, Prophetiam hanc reſpicere non tribum Judæ, ſed decem tribus Iſraëlis : Si qui ergo ex illis tribus Judæ acceſſio facti fuere, nec illi, perinde ut ipſa tribus Judæ, hic reſpici poſſunt ; ſed ſolummodo integræ tribus decem. At cum illæ nunquam in terram Canaan redierint, nec nunc uſpiam terrarum reperiri poſſint, manifeſtum eſt, eas gentibus eſſe permixtas, nec amplius ut ſeparatum populum ſubſiſtere. Unde ſequitur, eas una cum gentibus vocatas, & Euangelio ad gentes perlato, etiam ipſas ad ejus communionem vocatas, & cum innumerabili gentium multitudine ad fidem in Chriſtum converſas. Et hinc porro infertur, quoniam decem tribus, quæ communiter nomine *Iſraëlis* veniunt contradiſtincte à *Juda*, in unum cum gentibus populum coaluerunt, quod ſub nomine *Iſraëlis*, qui ad Meſſiam convertendus dicitur, etiam comprehendantur gentes quibus Iſraël eſt permixtus, ac proinde in gentium vocatione ac converſione Prophetias illas, perinde atque hanc, complementum ſuum habere.

Oſeas non loquitur de templo.

Ut confirmarem, non de Juda, ſed de decem tribubus Iſraëlis Prophetiam hanc Oſeæ explicandam eſſe, inter alias & hac uſus fueram ratione, quod nulla in ea mentio fiat templi, ſed tantum *regis, ſacrificii, altaris, ephod & teraphim*, quæ in regnum Iſraëlis à Jerobeamo fuere invecta ; templum autem fuerit tribus Judæ. Vir Doctiſſ. ut huic argumento reſpondeat, dicit, *etiamſi in hac Prophetia non ſit ſermo de templo reſtituendo, optime tamen inferri, ſi Iſraël, prout nunc exſpectat, priſtino ſtatui à Deo eſt reducendus tempore Meſſiæ, quod id non ſine templi readificatione erit ; quippe fruſtra opponeretur, ſine altari & ſine ſacerdote ; ſi in ea, quæ ibi promittitur, reſtitutione talia futura non eſſent.* At ſimili ratiocinatione colligere licet, at fruſtra opponeretur, *ſine teraphim & idolis*, ſi in ea, quæ promittitur, reſtitutione talia futura non eſſent. Nulla tamen tunc in Iſraële futura idola Vir Doctiſſ. credit. 2. Admiſſâ hac ſequelâ, non ſequitur, fore templum reſtituendum : in regno enim Iſraëlis fuit altare, & fuerunt ſacrificia ; nullum autem templum. Tandem, Si templum in reſtitutione illa Iſraëlis futurum ſit, ſequitur hic illam reſtitutionem non prædici : Quia hic nihil prædicitur de templo : Credibile autem neutiquam eſt, prædici ſacrificiorum & altaris reſtitutionem, quæ etiam in regno Iſraëlis fuerunt, & à Deo una cum Jerobeami vitulis ac idolis improbata fuerunt ; non vero templi, quod unicus fuit locus à Deo ſacrificiis deſtinatus, quodque toti cultui ceremoniali majeſtatem

conci-

conciliavit. Cum ergo illud non prædicatur, quod in reſtitutione illa tanquam circumſtantiam valde eximiam Judæi exſpectant, & illa ſolum commemorentur, quæ extra Judam in regno Iſraëlis obtinuerunt, merito colligo, hic illam reſtitutionem non prædici.

Quomodo hæc verba adhuc impleri poſſent.

Addideram tandem, licet hoc daremus, Prophetiam hanc etiam tribum Judam, & hæc captivitatis tempora reſpicere, nihil exinde poſſe probari contra religionem Chriſtianam: Prædicitur enim futura Iſraëlis converſio ad Deum & Meſſiam poſt multos diës. Atqui nos eam adhuc ſperare, poſt ingreſſam plenitudinem gentium. Regerit Vir Doctiſſ. *me hoc non poſſe affirmare, ſalvis meis principiis, qui dixi, Prophetas de Iſraële non eſſe loquutos, niſi uſque ad Meßiæ adventum; quæ poſtea eventura eſſent, Novi Teſtamenti Prophetis fuiſſe revelata.* Sed 1. locutus tantum ſum per conceſſionem, uti frequenter fit in Scholis, non autem, quod explicationem iſtam probarem. 2. Credo quidem, Prophetas Veteris Teſtamenti ſolummodo populi ſtatum prædicere, uſque ad Meſſiæ adventum: Verum quæ de populi ad Meſſiam congregatione prædicunt non omnia ſimul ac ſemel eſſe implenda, ſed ſucceſſive; & ſufficere, ut tandem impleantur. Hæc generalis eſt Prophetarum Veteris Teſtamenti prædictio. Apoſtolo autem Paulo diſtinctior ſub Novo Teſtamento contigit revelatio de ſtatu futuro populi Judaici, & quomodo Prophetarum vaticinia in ipſo implenda ſint: nempe, quod ob contumacem Euangelii rejectionem ex parte ſit induratus; ſed quando plenitudo gentium intraverit in Eccleſiam, quod tum totus Iſraël ſit futurus ſalvus: Quod Prophetæ Veteris Teſtamenti diſtincte non prædixerunt.

Addit Vir Doctiſſ. *Minus hæc poſſe reduci ad reductionem ex captivitate Babylonica, quia nec tunc Meßiam, qui non niſi poſt quingentos & quinquaginta annos demum venit, quæſiverunt, nec eum poſtea Judæi & decem tribus admiſere.* Verum ſi non oſcitanter ſcriptum meum Vir Doctiſſ. inſpiciat, comperiet me non de hac Prophetia, neque hoc loco, dixiſſe; ſed alio in loco generatim ſcripſiſſe, plurimas Prophetias, quas Judæi de liberatione per Meſſiam accipiunt, reſpicere liberationem ex captivitate Babylonica: Quod facile demonſtratu eſt; & ſiquidem me refutare vellet, contrarium oſtendere debuiſſet, aut à me exigere, ut aliquot ejuſmodi Prophetias in medium afferrem; quas ſane ingenti numero protuliſſem.

Hac occaſione Vir Doct. rejicit explicationem meam de templo Eſechiëli in viſione repræſentato: Verum nullam adfert rationem, qua explicationem meam oppugnet; neque quicquam rationibus meis, quibus eam adſtruxi, opponit. Quod an ſufficiat accurato diſputatori, ipſius Viri Doct. eſto judicium.

In Prophetia de bello Gog & Magog fatetur Vir Doctiſſ. occurrere tropologicas & hyperbolicas phraſes. Ego meam ignorantiam profeſſus ſum, quoniam accurate diſcernere nequeo, an in illa Prophetia omnia figurate, an vero quædam ſecundum literam, quædam figurate accipienda, & quomodo hæc ab illis diſcernenda ſint. Similibus perplexitatibus ſe involutum deprehendet Vir Doctiſſ. ſi locutiones figuratas à propriis hic ſeparare velit, & exactum ac plenum hujus Prophetiæ ſenſum, ut nulla ſuperſit ambiguitas aut obſcuritas (qualem ſemper à Chriſtianis exigit) enarrare, & non in genere tantum, ſed & diſtincte & particulatim explicare, quid ea, omnibuſque quæ in ea occurrunt circumſtantiis, præſignificetur.

CAPUT VI.

De ſenſu Scripturæ literali ac Myſtico.

PErvenimus tandem ad alterum Quæſtionis hujus ultimæ membrum de ſenſu Scripturæ literali ac myſtico, quod brevius abſolvi poteſt : quoniam pleraque quæ hic à Viro Doct. dicuntur jam in præcedentibus refutata ſunt.

Cujus ſit myſticum Scripturæ ſenſum aperire.

Agnoſcit mecum Vir Doctiſſ. multas occurrere in Scriptura S. locutiones figuratas : Agnoſcit non ſemper literæ, prout ſonat, præciſe eſſe inſiſtendum, ſed autoris mentem reſpiciendam ; illumque eſſe genuinum Scripturæ ſenſum, qui autoris mentem exprimit. Eatenus itaque inter nos conſenſus eſt. Sed negat, ***inde licere permiſſionem capere, fere omnia, quæ in S. Scriptura continentur, non ſecundum literam, ſed ſenſu myſtico & figurato, accipiendi.*** Et hoc quidem vere ; ſenſus enim Scripturæ literalis, ſeu verus ac genuinus literæ ſenſus (nam ſubtilitatem qua utrumque hunc diſtinguit Vir Doctiſſ. nimiam credo) ſemper eſt inveſtigandus. Sublimiorem in Scripturæ verbis ſenſum dictare, quam verba in ſuo naturali ſenſu accepta ſignificant, non eſt cujuſvis, ſed illius tantum, quem Deus Spiritus ſui, quo verba illa dictavit, afflatu dignatus eſt, cuique per Spiritum ſuum ſublimiorem illum ſenſum revelavit. Hoc Spiritu Apoſtolos Domini Jeſu à Deo fuiſſe donatos in initio hujus tractatus prolixe probavi ; ideoque eorum explicationes, quibus ſenſum illum ſublimiorem nobis aperiunt, eodem in pretio habendos, ac ſi clare ac ſine figura ſenſus ille in Prophetarum ſcriptis exſtaret. Ante omnia ergo divina Apoſtolorum miſſio evertenda eſſet, antequam eorum explicationes, à Spiritu S. dictatæ, ut non genuinæ repudiari queant.

Qualis ſit Prophetarum ſtilus.

Non diffiteor interim, apud Judæum, qui Apoſtolorum autoritatem contemnit, apodictice demonſtrari non poſſe, ſenſum illum ſublimiorem verbis Prophetarum contineri : Quoniam ubi vel minima occurrit obſcuritas vel difficultas homini credere nolenti nunquam prævaricandi deeſt prætextus. Sed ſi quis, abjectis præjudiciis & affectibus, ſedata mente in timore Domini integram religionem Chriſtianam, prout pure abſque traditionibus ac decretis humanis in Scriptis Apoſtolorum ac Euangeliſtarum traditur, omniaque quibus nititur fundamenta accurate expendere ac ponderare velit, & non tantum exiguas Prophetarum lacinias, quas Apoſtoli juxta ſenſum ſublimiorem ſunt interpretati, ſeorſim & à reliquo Prophetarum textu avulſas, ſed integra Prophetarum ſcripta legere, & eorum ſtylum ac loquendi rationem accurate obſervare voluerit, mirum in omnibus undecunque deprehendet conſenſum, & divinitatis argumenta manifeſta.

Fundamenta religionis Chriſtianæ, & argumenta ejus divinitatem ſolide evincentia, in initio tractatus hujus ſufficienter tradita ſunt. Ipſa Apoſtolorum interpretatio,

tio, cum integris Prophetarum ſcriptis collata, adeo eſt illis conſentanea, ut ex iis fluere videatur. Quod ut manifeſtius liqueat, quædam, quibus Viri Doct. objectiones evertantur, paucis addam.

Qualis ſit Prophetarum ſtylus.

Primo; invidioſe Vir Doctiſſ. aſſerit, ***quod fere omnia quæ in S. Scriptura continentur, figurate ab Apoſtolis explicentur.*** Sane tota Lex juxta literam ab Apoſtolis ſemper accepta eſt: ſenſum figuratum tantum oſtendunt in Prophetarum prædictionibus de regno Meſſiæ, & redemtione Iſraëlis per Meſſiam, quod nimirum Deus, ſub figura regni & redemtionis terreſtris ac temporalis promiſerit cæleſtem ac æternam. Primo ergo conſiderare oportet, Prophetarum ſtylum tropis ac figuratis locutionibus eſſe refertum; quod & ipſi Judæi diffiteri non poſſunt; quamquam & certum ſit, multos ex Judæis, ex Religionis Chriſtianæ odio, multa Prophetarum verba, in quibus manifeſta eſt figura, rigide ſecundum literam accipere; malentes manifeſtis ſe involvere abſurdis, quam quicquam admittere, unde aliquod Chriſtianæ religioni præſidium quæri poſſit. In quo tamen Viri Doctiſſ. ingenuitatem præ aliis Judæis laudare debeo. Cum itaque Prophetarum ſtylus figuratis locutionibus abundet, nihil ab eorum ſtylo abhorrens docent Apoſtoli, quando Prophetias de Meſſiæ regno figurate explicant.

Requivit ille quandoque figuram.

Quin & in ipſis Prophetarum vaticiniis multa occurrunt, quæ tantum non evincunt, figuratam locutionem alibi quærere, quæque commode, niſi figurata pluribus in locis admittatur locutio, explicari nequeunt: Qualia ſunt, quæ de Meſſiæ paſſionibus ac cruenta morte prædicta in illorum ſcriptis leguntur: in quibus explicandis, & cum ejus regno ac gloria terreſtri conciliandis, fruſtra Judæorum magiſtri ſudant, & in quaſvis formas ſe vertunt. Adeo ut ipſa Prophetarum ſcripta myſticam & figuratam locutionem inſinuare, & ad ſublimiorem illum ſenſum nos quaſi manu ducere videantur. Sed quia hæc, uti & quæ de Lege ceremoniali Vir Doctiſſ. addit, in præcedentibus fuſe ventilata ſunt, ea hic nunc paucis indicaſſe ſufficiat.

Comparatio inter myſticas explicationes Rabbinorum & Apoſtolorum.

Addidi, non ita abhorrere debere Judæos à ſenſu myſtico ac ſpirituali, quoniam etiam ipſorum Doctores Scripturam S. myſtice explicent, nihilque vulgatius ſit Doctoribus Thalmudicis. Reſpondet Vir Doct. ***Verum hoc quidem eſſe; illos autem myſticis ſuis interpretationibus tantum populum ad conſtantiam in fide & cultu Dei exhortatos eſſe, non autem nova religionis dogmata introduxiſſe, aut ſtatuta mutaſſe: Religionem vero Chriſtianam utrumque feciſſe.*** Reſp. Myſticas Rabbinorum interpretationes multa continere, quæ ex litera Legis erui minime poſſunt; & reverâ eſſe additiones ad præcepta Legis: & quocunque tandem nomine veniant, & ad conſtantiam in Lege exhortatoriæ eſſe prætexantur, ex litera Legis minime fluunt; ſed labore ac induſtria, juxta certas quaſdam regulas magno molimine excogitatas, non niſi à viris iſta in arte exercitatis, inveniuntur. Explicationes myſticæ Apoſtolorum ita conſentaneæ ſunt Prophetarum verbis, ut ex illis tantum non fluere videantur, & poſt impletum eventum, cui ab Apoſtolis accommodantur, magis illum deſignare videntur, quam eum cui primum deſignando olim adhibita fuerunt; ut ut ante impletionem, more omnium Prophetiarum, obſcurius in litera Prophetarum latuerint. Nec verum eſt, nova dogmata Legi adverſa ab Apoſtolis eſſe invecta; ſed ultimus Legis ac Prophetarum ſcopus, qui in litera ipſorum obſcurius latebat, in apertum eſt productus, & corpus, cui adumbrando Lex ſerviebat, clare eſt exhibitum. Uti in antecedentibus fuſius oſtenſum eſt. Non autem Legem

evertit, qui perfectionem, quam Lex non exhibebat, ſed adumbrabat, & ad quam tendebat, adducit; ſed Legem perficit & confirmat.

Concluſio. Quæ omnia ſi conjungantur, & Prophetarum vaticinia, juxta Apoſtolorum interpretationem, conferantur cum eventibus ſub Novo Teſtamento, mirum in omnibus deprehendemus conſenſum, per omnia ſibi conformem: Qui ſibi ſufficiens apud quemvis cordatum veritatis argumentum eſt. Quibus ſi addantur argumenta, quibus doctrinæ Euangelicæ veritatem atque Apoſtolorum miſſionem adſtruxi, nihil ulterius requiri poſſe videtur, ad fidem Euangelio, tanquam à Deo revelato, præſtandum, & myſticas, quas Apoſtoli in ſcriptis ſuis habent, Prophetiarum explicationes, tanquam à Spiritu Dei dictatas, recipiendum ac venerandum. Saltem Vir Doctiſſ. qui argumentis à ſe prolatis motus Moſen recipit ut Prophetam à Deo miſſum, cauſam nullam habet quæ Euangelium ut divinum recipere vetet; cum, ut oſtendi, eadem argumenta fortius pro Euangelii, quam Legis divinitate militent. Quæ ut attente in timore Domini expendat, iterum iterumque Virum Doctiſſ. rogo, omnibuſque accurate penſitatis, unice gloriam Dei ſpectet, animumque ſuum Deo in obſequium flectat. Ille utrumque noſtrum dirigat in viam veritatis, ſpirituque ſuo corda noſtra illuſtret, ut ſalutare ejus agnoſcamus, ipſumque in Filio ejus Jeſu Chriſto glorificemus. Amen.

URIE-

URIELIS ACOSTA

EXEMPLAR HUMANÆ VITÆ.

Addita est

BREVIS REFUTATIO

Argumentorum quibus Acoſta omnem Religionem revelatam impugnat,

per

PHILIPPUM a LIMBORCH.

PRÆFATIO
Ad Lectorem.

OMnis veritas homini cara esse debet, maxime autem illa, quæ ad æternam fælicitatem ducit. Ignorantia quippe aliarum veritatum licet noxia esse queat, multorumque in hac vita commodorum impedimentum, modo quæ unice salutaris est cognita sit, viam ad veram salutem præcludere nequit: Hujus autem ignoratio nullam homini spem, cui plena cum animi persuasione acquiescat, de salute sua reliquam facit. Quare cum inter omnes Christianos indubitatum sit, unicam illam salutarem veritatem esse religionem Christianam; ac proinde unicum salutem æternam consequendi, & à Deo plena animi πληροφορία sperandi, medium esse fidem illi religioni adhibitam, quæ ex sese obedientiam ejus præceptorum sinceram producit; in hoc eniti quammaxime singulos Christi nomen profitentes oportet, ut doctrinæ Christianæ veritatem argumentis quam solidissimis adstruant, & ab objectionibus, quibus illius veritas oppugnatur, vindicent; ut ita omnibus eam non amplexis luculentissima suppeditetur occasio ejus divinitatem agnoscendi, eamque obsequiosa fide recipiendi.

Sunt quidem varii qui illius veritatem oppugnent per totum terrarum orbem dispersi adversarii: in hac autem patria nostra duo potissimum eorum genera, Iudæi, & Athei seu Deistæ. Iudæi negant Euangelii veritatem, & Iesum Christum Salvatorem suum agnoscere recusant: Attamen agnoscunt verum Deum creatorem cæli ac terræ, & divinam Mosis legem vitæ suæ regulam habent. Athei vero, seu Deistæ (quos conjungo, non quia Atheum & Deistam idem significare credo, sed quoniam plerumque Deismus ab Atheismo vix differt, &

qui

qui Deiſtas ſe profitentur ordinarie Atheiſmum animo fovent) aut nullum agnoſcunt Deum, aut illum in agens naturale & neceſſarium convertunt, atque ita omnem funditus religionem tollunt : Præterea, cum omnem revelationem reſpuant, nullam certam vitæ regulam habent, neque, ſi quam habent, perfectiorem agnoſcunt, quam ex ſolius naturæ principiis deductam.

Contra utroſque Religionis Chriſtianæ veritatem tutari imprimis Chriſtiani hominis officium eſt : tum ut eam oppugnantibus luculenta eam ut divinam amplectendi præbeatur occaſio ; tum ut Chriſtianorum animi in fide veritatis ſemel per gratiam divinam agnitæ confirmentur, neque argutis eam oppugnantium ratiociniis à fide ſalutari deturbentur. Hæc cauſa fuit, ut commoda ſeſe offerente occaſione amicam cum erudito Iudæo collationem non ſubterfugerim ; quæ cum in juſtæ diſputationis molem excreverit, eam in lucem emittere conſultum duxi. Verum cum jam editionem ejus adornarem, commodum in manus meas incidit ſcriptum, quod diu apud me latuit, quo omnis generatim religio revelata, tam Moſaica quam Chriſtiana, impugnatur : Cujus refutationem ſi adjungerem huic Collationi, rem me Chriſtiano orbi nec inutilem nec ingratam facturum credidi.

Autor illius, ut ex fine ſcripti liquet, fuit Gabriel, *poſtea inter Iudæos vocatus* Uriel Acoſta. *Qua occaſione illud ſcripſerit, ipſe ſatis indicat. Titulum illi præfixit, quem præfixum vides,* Exemplar humanæ vitæ. *Paucis ante mortem ſuam diebus, & cum jam mori decreverat, ſcriptum hoc exaraſſe videtur. Etenim vindicta æſtuans primo fratrem (alii dicunt amitinum) à quo ſe maxime læſum credidit, deinde ſeipſum trajicere ſtatuit : itaque in fratrem, ſeu amitinum, ædes ſuas prætereuntem, ſclopetum vibravit ; ſed cum fruſtrato ictu non exploderetur, ſe detectum videns, ſubito domus ſuæ januâ clauſâ alterum, eum in finem paratum, in ſe ſclopetum exploſit, ac ſeipſum miſerandum in modum trajecit. In defuncti ædibus ſcriptum hoc fuit repertum, cujus apographum proa-*

vunculo

vunculo meo Simoni Episcopio ab eximio quodam hujus civitatis viro communicatum ego inter scedas ejus reperi. Quo tempore historia hæc contigerit, ex ipso scripto dijudicare licet: Etenim Medici illius libellus de Immortalitate animarum, cujus mentionem facit, editus est Amstelodami apud Raveſteinium anno à creatione mundi 5383 juxta communem Iudæorum calculum, qui respondet anno Christi vulgari 1623. Si nunc consideremus bina illa tempora, quibus à Iudæis segregatus vixit, inde non quidem præcise, sed aliquatenus historiæ hujus tempus colligi potest.

Animus mihi non est quicquam hic de Iudæorum Excommunicatione, aut de judicio contra hunc scriptorem lato, disserere: sed solummodo argumenta, quibus Religionis revelatæ, & nominatim Christianæ, præcepta impugnat, ad examen revocare, & quam nullius roboris sint ad illius divinitatem convellendum ostendere. Nemo autem credat, quoniam scripti hujus refutationem Amicæ Collationi cum erudito Judæo conjungo, quod utrumque eodem loco habeam, aut erudito Iudæo invidiam creare velim, quasi cum hoc homine Religionem Christianam oppugnet. Minime gentium. Scio enim non religionem solum Christianam, sed & Iudaicam, ab ipso impugnari, & Iudæum, quo cum disputo, ipsum ut hominem pessimum detestari, sibique nihil cum ipso commune esse velle. Itaque refutatio mea, qua argumenta ejus diluo, non tantum Euangelii, sed & Legis Mosaicæ divinitatem confirmat; cui si quid Doctissimus Iudæus addat, quo Legis divinitas fortius adstruatur, gratiam apud me inibit, quam & apud ipsum, Legem contra hujus criminationes vindicando, initurum me confido. Verum quoniam responsio ad argumenta Iudæi, quibus argute ac docte contra Religionem Christianam disputat, à me in lucem emittitur; volui hac occasione etiam hujus hominis, qui longe alia quam Iudæus ratione Religionem Christianam oppugnat, argumentis refutatis Religionem Christianam à quibusvis objectionibus vindicare, ut tanto evidentius & clarius ejus veritas ac divinitas pateſcat.

URIELIS ACOSTA
EXEMPLAR
HUMANÆ VITÆ.

NAtus sum ego in Portugalliâ, in civitate ejusdem nominis, vulgò Porto. Parentes habui ex ordine nobilium, qui à Judæis originem trahebant, ad Christianam Religionem, in illo regno, quondam per vim coactis. Pater meus verè erat Christianus, vir honoris observantissimus, & qui honestatem plurimi faciebat. In domo ejus fui ego honestè educatus. Servi non deerant, nec in equili equus nobilis Hispanus ad equestrem exercitationem, cujus pater meus erat peritissimus; & ego ejus vestigia à longè imitabar. Aliquibus artibus tandem instructus, quibus solent honesti pueri, Juris-prudentiæ operam dedi. Quod ad ingenium & naturales affectus attinet, eram ego naturaliter valdè pius & ad misericordiam ità propensus, ut, si quando alienæ calamitatis narrabatur eventus, nullo modo possem lachrymas continere. Pudor mihi adeò erat innatus, ut nihil magis timerem, quam ignominiam. Animus nullo modo ignobilis, nec ab irâ destitutus, si occasio justa postulabat. Itaque superbis & insolentibus, qui per contemptum, & vim solent aliis injuriam inferre, vere eram contrarius, infirmorum partes adjuvare cupiens; & illis potius me socium adjungens. Circa religionem passus sum in vitâ incredibilia. Institutus fui, quemadmodum mos est illius regni, in religione Christianâ Pontificiâ; & cum jam essem adolescens ac valdè timerem damnationem æternam, cupiebam exactè omnia observare. Vacabam lectioni Evangelii, & aliorum librorum spiritualium, Summas confessariorum percurrebam, & quo magis iisis incumbebam, eo major difficultas mihi oriebatur. Tandem incidi in inextricabiles perplexitates, anxietates & angustias. Mœrore & dolore consumebar. Impossibile mihi visum est peccata confiteri more Romano, ut dignam possem absolutionem impetrare, & omnia implere quæ postulabantur; & per consequens de salute desperavi, si illa talibus canonibus paranda erat. Quia vero difficile religio poterat deseri, cui à primis incunabulis assuetus fueram, & quæ per fidem altas jam radices egerat; in dubium vocavi (accidit hoc mihi circa vigesimum secundum ætatis annum) possetne fieri, ut ea, quæ de alterâ vitâ dicebantur, minus vera essent, & utrum fides talibus data benè cum ratione conveniret; siquidem ipsa ratio multa dictabat, & perpetuo insinuabat in aurem: quæ valdè erant contraria. Hoc in dubium vocato animo, quievi, & quicquid esset tandem statuebam me non posse tali viâ incedendo salutem animæ assequi. Per hoc tempus Juris, ut dixi, studio vacabam, & cum annum agerem vigesimum quintum, oblata occasione, impetravi beneficium Ecclesiasticum, nempe dignitatem thesaurarii in collegiatâ Ecclesiâ.

Cum verò in Christianâ Religione Pontificiâ quietem non inveniissem, & cuperem alicui inhærere, sciens magnam esse inter Christianos & Judæos contentionem, percurri libros Mosis, & Prophetarum, ubi aliqua inveni, quæ novo Fœderi non parum contradicebant, & minus habebant difficultatis ea quæ à Deo dicebantur. Præterea veteri Fœderi fidem dabant tam Judæi, quam Christiani; Novo autem Fœderi soli Christiani. Tandem Mosi credens judicavi me debere Legi parere, quandoquidem ille omnia se accepisse à Deo asserebat, simplicem se internuncium declarans, ab ipso Deo ad id munus vocatum,

catum, aut potius coactum (ita decipiuntur parvuli). Positâ hac deliberatione, quia non erat liberum prædictam religionem in illo regno aliquo modo profiteri, cogitavi de mutando domicilio, proprios & nativos relinquendo Lares. Ad eum finem non dubitavi beneficium illud Ecclesiasticum in favorem alterius resignare, nihil curans utilitatem vel honorem ex eâ provenientem secundum morem gentis illius. Pulchram etiam domum reliqui in optimo civitatis loco positam, quam pater meus ædificaverat. Itaque navem adscendimus non sine magno periculo (non licet illis qui ab Hebræis originem ducunt à regno discedere sine speciali Regis facultate) mater mea & ego cum fratribus meis, quibus ego fraterno amore motus ea communicaveram, quæ mihi super religione visa fuerant magis consentanea; licet super aliquibus dubitarem: quod quidem in magnum malum meum poterat recidere, tantum est in eo regno periculum de talibus loqui. Tandem peractâ navigatione Amstelodamum appulimus, ubi invenimus Judæos liberè agentes; & ad implendum Legem præceptum de circumcisione statim implevimus.

Transactis paucis diebus expertus sum mores & ordinationes Judæorum minimè convenire cum iis, quæ à Mose præcepta sunt. Si verò Lex observanda erat purè, quod & ipsa petit, malè qui dicuntur Judæorum sapientes tot invenerant à Lege omnino abhorrentia. Itaque non potui me continere, imò gratam rem Deo me facturum putavi, si liberè Legem defenderem. Sapientes isti Judæorum qui nunc sunt, & mores suos, ac ingenium malignum adhuc retinent, pro sectâ & institutionibus detestandorum Pharisæorum strenuè certantes, non sine spe proprii lucri, & quemadmodum illis aliàs benè fuit imputatum, ut primas cathedras in templo, primas salutationes in foro habeant, nullo modo passi sunt, ut nec in minimis rebus ab illis discederem, sed per omnia vestigia eorum inviolabiliter sequerer; Sin minus, minati sunt separationem à congregatione & communicatione omnium, tam in divinis, quam in humanis. Quia vero minimè decebat, ut propter talem metum terga verteret ille, qui pro libertate natale solum, & utilitates alias contempserat, & succumbere hominibus, præsertim juris-dictionem non habentibus, in tali causâ nec pium, nec virile erat; decrevi potius omnia perferre & in sententiâ perdurare. Itaque excommunicatus fui per illos ab omnium communicatione, & ipsi fratres mei, quibus ego antea præceptor fueram, me transibant, nec in plateâ salutabant propter metum illorum.

His ita se habentibus, deliberavi librum scribere, in quo justitiam causæ meæ ostenderem, & apertè probarem ex ipsâ Lege vanitatem eorum, quæ Pharisæi tradunt & observant, & repugnantiam, quam cum Lege Mosis traditiones & institutiones eorum habent. Post cæptum opus accidit etiam (oportet omnia planè & verè, quemadmodum evenerunt, enarrare) ut cum resolutione & constanti deliberatione accederem sententiæ illorum, qui legis veteris præmium & pœnam definiunt temporalem, & de alterâ vitâ & immortalitate animorum minimè cogitant, eo præter alia nixus fundamento, quod prædicta Lex Mosis omninò taceat super his, & nihil aliud proponat observantibus & transgressoribus, quam præmium, aut pœnam temporalem. Valdè lætati sunt hostes mei, simulatque intellexerunt me in talem opinionem devenisse; existimantes, se satis amplam defensionem apud Christianos per hoc solum adeptos fuisse, qui ex speciali fide in lege Euangelii fundatâ, ubi expressè mentio fit de æterno bono & supplicio, animæ immortalitatem & credunt, & agnoscunt. Hac intentione ducti, & ut mihi os in cæteris obturarent, ac odiosum redderent inter ipsos Christianos, antequam liber iste meus, quem scripseram, typis mandaretur, libellum in lucem ediderunt operâ cujusdam Medici, cui inscriptio erat: *De Immortalitate Animarum.* In hoc libello Medicus iste copiosè me lacerabat, quasi Epicuri partes tuentem (Per hoc tempus malè ego de Epicuro sentiebam, & contra absentem & inauditum ex aliorum iniquâ relatione sententiam temerè proferebam, postquam vero aliquorum veritatis amantium de illo judicium, & doctrinam ejus ut erat intellexi, doleo quod aliquando talem virum amentem & insanum pronunciavi, de quo etiam nunc non possum plenè judicare, cum ejus scripta mihi sint incognita) qui enim immortalitatem animarum negabat, parum aberat, quin Deum abnegaret. Pueri istorum, à Rabbinis & paren-

Editus est hic libellus anno à creatione mundi 5383. juxta communem Judæorum æram; qui respondet anno Christi vulgari 1623.

parentibus edocti, turmatim per plateas conveniebant, & elatis vocibus mihi maledicebant, & omnigenis contumeliis irritabant, hæreticum & defectorem inclamantes. Aliquando etiam ante fores meas congregabantur, lapides jaciebant, & nihil intentatum relinquebant, ut me turbarent, ne tranquillus etiam in domo propriâ agere possem. Postquam libellus ille contra me fuerat editus, paravi me ego statim ad defensionem, & alium libellum huic contrarium scripsi, immortalitatem impugnans omnibus viribus, aliqua obiter eorum percurrens, in quibus Pharisæi à Mose recedunt. Simulatque libellus iste in lucem prodiit, convenere Senatores & Magistratus Judaicus, & de me accusationem proposuerunt apud Magistratum publicum: dicentes me talem librum scripsisse, in quo immortalitatem animorum negabam, nec solum illos lædebam, sed etiam Christianam religionem convellebam. Ex hac eorum delatione fui ego ad carcerem vocatus, & cum ibi fuissem per dies octo aut decem solutus fui sub cautione: Mulctam enim Prætor à me postulabat, & tandem condemnatus sum ut illi solverem florenos trecentos cum amissione librorum.

Post hæc temporis decursu, cum experientia & anni multa patefaciant, ac per consequens mutent hominis judicium (liceat, ut dixi, liberè loqui, quare enim non liceret ei, qui quasi testamentum conficit, ut hominibus relinquat vitæ rationem, & humanarum calamitatum exemplum verum, saltem in morte vera enarrare?) in dubium vocavi, utrum Lex Mosis deberet pro Dei lege haberi, multa enim erant, quæ contrarium suadebant, aut potius cogebant dicere. Tandem statui legem Mosis non esse, sed tantum inventum humanum, quemadmodum alia innumera in mundo fuerunt: Multa enim pugnabant cum lege naturæ, & non poterat Deus autor naturæ contrarius esse sibi ipsi, & esset sibi contrarius, si contraria naturæ hominibus facienda proponeret, cujus autor dicebatur. Hoc ita apud me definito, dixi mecum; Quæ utilitas (utinam nunquam talis cogitatio subiisset in animum meum) si usque ad mortem in hoc statu durem, separatus à communione Patrum istorum, & populi istius, maxime cum advena sim in his regionibus, nec familiaritatem cum civibus habeam, quorum etiam ignoro sermonem? Satius erit in communionem eorum venire, & eorum sequi vestigia quemadmodum volunt, simiam, ut ajunt, inter simias agendo. Hac motus consideratione redii in communionem istorum, dicta mea retractans, & illorum placitis subscribens; annis quindecim jam transactis, quibus ab illis separatus egeram. Fuit autem velut internuntius hujus concordiæ quidam amitinus meus.

Transactis diebus aliquot delatus fui per quendam puerum, filium sororis meæ, quem domi habebam, super cibis, modo parandi, & aliis, ex quibus apparebat me Judæum non esse. Propter hanc delationem nova & acerba bella exorsa sunt: Nam amitinus ille meus, quem internuntium dixi concordiæ fuisse, existimans in opprobrium illius recidere factum meum, cum superbus valdè esset & arrogans, imprudens admodum, & admodum etiam impudens, bellum contra me apertum exorsus est, & post se ducens omnes fratres meos, nihil reliquit intentatum, quod ad destructionem & dissipationem honoris mei, facultatum, & per consequens vitæ, posset aliquid opis conferre. Iste impedivit nuptias, quas jam jam eram contracturus, hoc enim tempus orbatus eram uxore. Is fecit ut frater quidam meus retineret bona mea, quæ in manibus habebat, & commercium, quod inter nos erat, pervertit; quod mihi adeò nocuit propter statum, in quo tunc res meæ erant, ut vix dici possit. Nunc satis sit dicere, hunc mihi fuisse infestissimum hostem contra honorem, contra vitam, contra bona. Præter hoc bellum domesticum, ut ita dicam, aliud erat publicum bellum, nempe Rabbinorum & populi, qui novo odio me odisse cæperunt, & multa impudenter in me commiserunt, quos ideo merito fastidiebam. Inter hæc accidit adhuc aliud novum: Nam fortè fortuna sermonem habui cum duobus hominibus, qui ex Londino in hanc civitatem venerant, Italo uno, altero vero Hispano, qui Christiani cum essent, nec ex Judæis originem ducerent, inopiam indicantes, consilium à me postularunt super ineundâ cum Judæis societate, & transeundo in religionem illorum. His ego consului, ne tale quid facerent, sed potius ita manerent: nesciebant enim quale jugum suis

cervi-

cervicibus imponebant. Interim monebam eos, ne Judæis aliquid meo nomine indicarent; quod & illi promiserunt. Maligni homines isti, intenti ad turpe lucrum, quod indè se percepturos sperabant, gratiarum loco, omnia aperuerunt Pharisæis charissimis amicis meis. Tunc congregati sunt Principes Synagogæ, exarserunt Rabbini, & petulans turba clamavit voce magnâ, crucifige, crucifige eum. Vocatus sum ad consilium magnum, proposuerunt ea, quæ contra me habebant, submissa & tristi voce, quasi de vitâ ageretur; & tandem pronuntiarunt, debere me, si Judæus eram, illorum exspectare & implere judicium: quod si non, excommunicandus iterum eram. O egregii judices, qui quidem judices estis ut mihi noceatis, si verò ego indigeam judicio vestro, ut me liberetis ab alicujus violentiâ & illæsum servetis, tunc judices non estis, sed servi vilissimi, alieno subjecti imperio; quod est vestrum judicium, cui vultis ut ego paream? Tunc prælectus est libellus, in quo continebatur, debere me veste lugubri indutum Synagogam intrare, cereum nigrum in manu tenentem, & certa quædam verba, per illos scripta, fœda satis, palam coram concione evomere, quibus iniquitates istas, quas commiseram, usque in cœlum efferebant. Post hæc debebam pati publicè in Synagogâ flagellari coreaceo flagello, ceu ligaculo; deinde in ipsius Synagogæ limine me prosternere, ut omnes super me transirent, & certis insuper diebus jejunare. Perlecto libello exarserunt viscera mea, & interius irâ flagrabam inextinguibili; Continens tamen me, simpliciter respondi, non posse talia implere. Audito responso, deliberarunt me iterum à communione separare, nec eo contenti, multi eorum transeunte me in plateâ spuebant, quod etiam & pueri illorum faciebant, ab illis edocti; tantum non lapidabar, quia facultas deerat. Duravit item pugna ista per annos septem, intra quod tempus incredibilia passus sum: Duo enim agmina, ut dixi, pugnabant contra me, agmen unum populi, & alterum propinquorum, qui ignominiam meam quærebant, ut vindictam de me sumerent. Isti non quieverunt, donec mè à statu priori dejicerent: Dixerunt enim inter se, non faciet quicquam nisi coactus, & debet cogi. Si ægrotabam, solus ægrotabam. Si aliquod aliud onus incumbebat, hoc inter sibi valdè optata expetebant. Si dicebam, ut esset aliquis judex ex medio ipsorum, qui inter nos judicaret, nihil minus. Agere coram Magistratu de talibus rebus, quod etiam cæpi tentare, res erat valdè molesta. Longa enim erat via lites persequi in judicio, cui, præter multa alia onera, tot dilationes & procrastinationes inhærent. Dixerunt isti sæpius, subjice te nobis, omnes enim patres sumus, nec putes aut timeas nos tecum fœdè acturos. Dic jam semel paratum te esse, omnia implere, quæ nos tibi imposuerimus, & tunc relinque nobis exitum rei, nos enim omnia faciemus quemadmodum decet. Ego, licet super hoc ipso quæstio vertebatur, & talis subjectio & acceptio, per vim extorta, mihi erat valdè ignominiosa; tamen, ut rem usque ad finem perducerem, & exitum ejus oculis comprobarem, meipsum devici, constanter deliberans, omnia, quæ vellent, acceptare & experiri. Si enim fœda mihi imponerentur & inhonesta, causam meam contra ipsos magis justificabant, & palam faciebant, quinam illorum erga me erat animus, quæ fides in ipsis. Et tandem palam fiebat, quam fœdi & execrandi sint hujus gentis mores, qui honestissimis hominibus, quasi vilissimis mancipiis, ita fœdè abutuntur. Ergo, dixi, omnia implebo, quæcunque mihi imposueritis. Nunc animum mihi præbete, quicunque honesti, prudentes & humani estis, & defixis mentis oculis iterum atque iterum expendite, quale judicium isti in me exercuerunt, particulares homines alienæ potestati subjecti, sine ullo peccato meo.

Intravi Synagogam, quæ hominibus & mulieribus plena erat, convenerant enim ad spectaculum, & quando tempus fuit adscendi suggestum ligneum, quod est in medio Synagogæ ad concionandum, & alia officia, & clarâ voce perlegi scripturam ab illis exaratam, in quâ continebatur confessio, me scilicet dignum esse, millies mori propter ea, quæ commiseram, nempe violationem Sabbathi, fidem non servatam, quam in tantum violavi, ut etiam aliis suasissem, ne Judaismum intrarent, & pro quorum satisfactione illorum ordinationi parere volebam & ea implere, quæ mihi essent imposita, promittens de reliquo in similes iniquitates & scelera non reincidere. Peractâ lectione descendi à suggestu, & accessit ad me sacratissimus præses, susurrans mihi in aurem, ut diverterem ad angulum quendam Synago-

gæ. Contuli me ad angulum, & dixit mihi janitor, ut me nudarem. Nudavi corpus ad cincturam usque, linteum capiti subligavi, calceos deposui, & brachia erexi, manibus tenens quandam quasi columnam. Accessit janitor ille, & manus meas ad columnam illam quadam fasciâ colligavit. His ita peractis accessit præcentor, & accepto corio percussit latera mea triginta & novem percussionibus secundum traditionem: nam judicium Legis est, ut numerus quadragenarium non excedat, & cum viri isti adeo religiosi, & observantes sint, cavent sibi ne contingat, ut peccent excedendo. Inter percutiendum Psalmus decantabatur. Hoc impletur, humi sedi, & accessit concionator, ceu sapiens (quam ridiculæ sunt res mortalium) qui me ab excommunicatione absolvit, & ita jam porta cœli mihi erat aperta, quæ antea fortissimis seris clausa me à limine & ingressu excludebat. Post hæc indui vestes, & abii ad limen Synagogæ, prostravi me, & custos ipsius sustentabat caput meum. Tunc omnes qui descendebant transibant super me, scilicet elevabant pedem unum, & transibant ad inferiorem partem crurum meorum; quod omnes tam pueri, quam senes fecerunt: (nullæ sunt simiæ quæ actiones magis absonas, aut gestus magis ridendos hominum oculis possint exhibere) & peracto opere, quando jam nullus restabat, surrexi è loco, & mundatus à pulvere, per illum qui mihi assistebat (nemo jam dicat istos me non honorasse, si enim me flagro percusserunt, lugebant tamen, & demulcebant caput meum) domum me contuli. O! impudentissimi omnium hominum. O! patres execrandi; à quibus non erat timendum fœdum quidquam! Hoc te percutiemus? dicebant, absit hoc cogitare. Judicet nunc qui hæc audierit, quale esset spectaculum, videre hominem senem, sortis non abjectæ, naturaliter verecundum super omnem modum, in concione publicâ coram omnibus tam viris quam mulieribus & pueris nudatum, & flagro cæsum ex mandato judicum, & talium judicum, qui servi potius abjecti, quam judices sunt. Consideret, qualis dolor cadere ad pedes infestissimorum hostium, à quibus tot mala, tot injuriæ acceptæ sint, & se conculcandum prosternere. Cogitet (quod majus est, & miraculum portentosum, ac monstrum horrendum, cujus intuitum & fœditatem exhorrescas & fugias dici merito potest) fratres naturales & uterinos, ex eodem patre & matre genitos, in eâdem domo simul educatos, in hunc finem omnem operam impendisse, oblitos dilectionis, quâ à me fuerunt perpetuo dilecti, mihi enim erat hoc proprium & nativum, & oblitos multorum beneficiorum quæ per me in vitâ acceperant, quorum loco pro retributione habui ignominiam, damnum, mala, tot fœda & nefanda ut referre pudeat.

Dicunt nunquam satis detestandi osores mei, se ad aliorum exemplum justè de me pœnas sumpsisse, ne deinceps aliquis audeat se opponere ipsorum placitis, & contra sapientes scribat. O sceleratissimi mortalium & totius mendacii parentes! quanto justius possem ego de istis pœnas sumere ad exemplum, ne deinceps talia auderetis impudenter contra viros veritatis amantes, osores fraudum, totius humani generis indifferenter amicos, cujus vos communes hostes estis, cum omnes gentes pro nihilo æstimetis, & inter bestias numeretis, vos autem solos in cælum usque efferatis proterve, vobis ipsis mendaciis blandientes, cum nihil habeatis, de quo verè gloriari possitis; nisi fortè gloria vobis est exulare; ab omnibus contemni & odio haberi, propter ridiculos & exquisitos vestros mores, quibus à cæteris hominibus separari vultis. Si enim de simplicitate vitæ & justitiâ gloriari velitis, væ vobis, qui non obscure multis inferiores in his apparebitis. Dico igitur, potuisse me justè, si vires adessent, de istis sumere vindictam pro gravissimis malis, & atrocissimis injuriis, quibus me repleverunt, & propter quæ vitam meam exosus sum; Quis enim honesti amans libenter sustineat vitam vivere ignominiosam? Et ut aliquis bene dixit, aut bene vivere, aut honeste mori, ingenuum decet. Tanto autem justior est causa mea causa istorum, quantum veritas præcellit mendacio. Isti pro mendacio contendunt, ut homines capiant & servos faciant: ego vero pro veritate & naturali hominum libertate, quos magis decet, à falsis superstitionibus & ritibus vanissimis liberos, vitam agere hominibus non indignam. Fateor magis ex re meâ fuisse, si à principio tacuissem, & agnoscens ea, quæ in mundo fiunt, potius silerem; ita enim expedit iis, qui inter homines acturi sunt, ne à multitudine ignarâ vel à tyrannis injustis opprimantur, ut fieri solet: unusquisque enim commodis suis consulens

fulens veritatem ſtudet opprimere, & laqueos parvulis tendens, juſtitiam ſub pedibus terit; tamen poſtquam incautus à vanâ religione deceptus in arenam cum iſtis prodii, ſatius eſt cum laude occumbere, vel ſaltem ſine dolore mori, qui turpis fugæ, aut ineptæ patientiæ in honeſtis hominibus comes eſt. Solent iſti pro ſe allegare multitudinem. Tu unus nobis, qui multi ſumus, debes cedere. Amici, utile quidem eſt, ut unus multis cedat, ne ab illis lanietur; ſed non omne, quod utile eſt, pulchrum ſtatim eſt. Pulchrum profecto non eſt, cum ignominiâ diſcedere, ac violentis & injuſtis trophæum relinquere. Debetis igitur fateri, virtutem eſſe laude dignam, ſuperbis reſiſtere, quantum fieri poſſit, ne male facientes & utilitatem ex malitiâ capientes indies magis ſuperbiant. Pulchrum quidem eſt, & viro pio ac generoſo dignum, cum parvulis parvulum eſſe, cum ovibus ovem; ſtultum autem, ignominiæ & reprehenſioni obnoxium, cum leonibus in conflictu manſuetudinem ovis induere. Quod ſi inter res pulcherrimas habetur pro patriâ pugnare uſque ad necem, quia patria eſt aliquid noſtrum; quare pulchrum non eſſet pro propriâ honeſtate, quæ propriè noſtra eſt, & ſine qua bene vivere non poſſumus, niſi ſorte tanquam porci fœdiſſimi volutemur in fœdiſſimo luto lucri. Sed dicunt nefarii illuſores mei, totum jus ſuum in multitudine conſtituentes, quid tu unus contra tam multos poſſes? Fateor, & lugeo me à multitudine veſtrâ oppreſſum eſſe: tamen propter cogitationes iſtas, & ſermones veſtros, æſtuat magis ira in præcordiis meis, & clamat, impium eſſe erga impios, ſuperbos, contumaces, & perſeverantes, pietate uti. Unum dixi, deſunt vires.

Scio adverſarios iſtos, ut nomen meum coram indoctâ plebe dilanient, ſolitos eſſe dicere, iſte nullam habet religionem, Judæus non eſt, non Chriſtianus, non Mahometanus. Vide prius Phariſæe quid dicas; cæcus enim es, & licet malitiâ abundes, tamen ſicut cæcus impingis. Quæſo, dic mihi, ſi ego Chriſtianus eſſem, quid fuiſſes dicturus? Planum eſt, dicturum te, fœdiſſimum me eſſe idololatram, & cum Jeſu Nazareno Chriſtianorum doctore pœnas vero Deo ſoluturum, à quo defeceram. Si Mahometanus eſſem, norunt etiam omnes quibus me honoribus fuiſſes cumulaturus: & ita nunquam linguam tuam poſſem evadere, unicum hoc effugium habens, nempe ad genua tua procumbere, & fœdiſſimos pedes tuos, tuas inquam nefarias & pudendas inſtitutiones, oſculari. Nunc, precor, doceas me, aliamne noveris religionem præter illas quarum meminiſti, & quarum duas ultimas tu pro adulterinis habens, non tam religiones vocas, quam à religione receſſum. Jam audio te fatentem, unam te adhuc noſcere religionem, quæ verè religio eſt, & cujus medio homines poſſunt Deo placere. Si enim gentes omnes, exceptis Judæis (oportet ut vos ſemper ab aliis ſeparemini, nec cum plebeis & ignobilibus conjungamini) ſervent præcepta ſeptem, quæ vos dicitis Noam ſervaſſe, & alios qui ante Abrahamum fuerunt, hoc illis ſatis eſt ad ſalutem. Iam ergo eſt aliqua religio per vos ipſos, cui ego poſſum inniti, etiamſi à Judæis originem ducam: precibus enim à vobis impetrabo, ut patiamini me cum aliâ turbâ miſceri, vel ſi non obtineam apud vos, per me licentiam ſumam. O! cœce Pharizæe, qui oblitus illius legis, quæ primaria eſt, & à principio fuit, & erit ſemper, tantummodo mentionem facis aliarum legum, quæ poſtea eſſe cæperunt, & quas tu ipſe damnas, tuâ exceptâ, de quâ etiam, velis nolis, alii judicant ſecundum rectam rationem, quæ vera norma eſt illius naturalis legis, quam tu oblitus fuiſti, & quam libenter vis ſepelire, ut graviſſimum & deteſtandum jugum tuum ſuper cervices hominum imponas, & eos à ſanâ mente deturbes, ac inſanientibus ſimiles reddas. Sed quando in iſta venimus, libet hic aliquantulum immorari, & laudes hujus primariæ legis non omninò tacere. Dic igitur hanc legem omnibus hominibus eſſe communem & innatam, eo ipſo quod homines ſunt. Hæc omnes inter ſe mutuo amore colligat, inſcia diviſionis, quæ totius odii, & maximorum malorum cauſa & origo eſt. Hæc magiſtra eſt bene vivendi, diſcernit inter juſtum & injuſtum, inter fœdum & pulchrum. Quicquid optimum eſt in Lege Moſis, vel quacunque aliâ, hoc totum perfectè in ſe continet lex naturæ; & ſi tantiſper ab hâc naturali normâ declinatur, ſtatim oritur contentio, ſtatim fit animorum diviſio; nec quies inveniri poteſt. Si verò multum declinatur, quis ſatis erit ad recenſenda mala & monſtra horrenda, quæ ab hoc adulterio originem ſuam trahunt, & incrementa? Quid habet optimum lex Moſis, vel quæcunque

alia,

alia, quod respiciat societatem humanam, ut homines inter se bene vivant & bene conveniant? Profecto primum est, parentes honorare, deinceps aliena bona non invadere, sive hoc bonum positum sit in vitâ, sive in honore, sive in bonis aliis ad vitam conducibilibus. Quid, quæso, horum in se non continet lex naturæ & norma recta mentibus inhærens? Naturaliter filios diligimus, & parentes filii, frater fratrem, amicus amicum. Naturaliter volumus omnia nostra salva esse, & odio habemus illos, qui pacem nostram turbant, qui ea quæ nostra sunt à nobis aut vi aut fraudibus auferre volunt. Ex hâc voluntate nostrâ naturali sequitur apertum judicium, scilicet non debere nos ea committere, quæ in aliis damnamus. Si enim alios damnamus qui nostra invadunt, jam nos ipsos damnamus, si aliena invaserimus. Et ecce, jam facile habemus quidquid præcipuum est in quâcumque lege. Quod attinet ad cibos, hoc Medicis relinquamus; illi enim nos satis appositè docebunt, quis cibus sit salutaris, quis per contrarium noceat. Quod verò ad alia ceremonialia, ritus, statuta, sacrificia, decimas (insignis fraus ut quis alieno labore fruatur otiosus) heu, heu, ideo ploramus, quia in tot labyrinthos conjecti sumus ex malitiâ hominum. Agnoscentes hoc veri Christiani, magnâ laude digni sunt, qui ista omnia in exilium migrare fecerunt, retinentes solum ea quæ ad bene vivendum moraliter spectant. Non bene vivimus, quando multas vanitates observamus, sed vivimus bene quando rationabiliter vivimus. Dicet aliquis, legem Mosis vel Euangelicam aliquid altius & perfectius continere, nempe ut inimicos diligamus, quod lex naturalis non agnoscit. Huic respondeo, quemadmodum superius dixi; Si à naturâ declinamus, & aliquid majus volumus invenire, statim oritur contentio, turbatur quies. Quid prodest, si mihi imperentur impossibilia, quæ ego implere non possim? Nullum aliud bonum inde sequetur, quam animi tristitia, si ponimus impossibile esse naturaliter inimicum diligere. Quod si non omnino impossibile sit naturaliter inimicis benefacere (hoc citra dilectionem accidere potest) quia homo ad pietatem & misericordiam, generaliter loquendo, naturalem habet propensionem; jam non debemus negare absolute talem perfectionem in lege naturæ comprehendi.

Illud nunc videamus, nempe quæ mala oriantur, quando à naturali lege plurimum declinatur. Diximus inter parentes & filios, fratres & amicos, naturale esse amoris vinculum. Tale vinculum dissolvit & dissipat lex positiva, sive illa sit Mosis, sive cujuscumque alterius, quando præcipit ut pater, frater, conjux, amicus, filium, fratrem, conjugem, amicum, occidat vel prodat Religionis ergo, & aliquid vult talis lex majus & superius, quam ut possibile sit per homines impleri; & si impleretur, summum esset contra naturam scelus: illa enim talia horret. Sed quid jam ista memorem, quando in tantum vesaniæ homines devenerunt, ut proprios filios idolis, quæ vanissime colebant, pro holocausto obtulerint, à naturali illâ normâ adeò discedentes, & naturales paternos affectus adeò maculantes. Quanto dulcius foret, si mortales inter naturales limites se cohibuissent, & inventa adeo fœda nunquam inveniissent? Quid dicam de terroribus & anxietatibus gravissimis, in quos hominum malitia alios conjecit; à quibus unusquisque liber erat: si naturam tantum audiret, quæ talia omnino nescit. Quot sunt, qui de salute desperant? qui martyria variis imbuti opinionibus subeunt? qui vitam omnino miseram sponte agunt, corpus miserè macerantes, solitudines & recessus à communi aliorum societate quærentes, internis cruciatibus perpetuo vexati; quippe qui mala, quæ futura timent, jam tanquam præsentia lugent. Hæc & alia mala innumera falsa religio, ab hominibus malitiosè inventa, mortalibus adduxit. Nonne ego ipse unus sum ex multis, qui per tales impostores valde deceptus fui, & illis credens me pessumdedi? Loquor tanquam expertus. At dicunt, si non alia sit lex quam naturæ lex, nec homines ex fide habeant alteram restare vitam, & timeant pœnas æternas, quid est cur non perpetuò malefaciant? Vos talia inventa excogitastis (fortassis aliquid amplius latet, timendum est enim ne propter utilitates vestras onus super alios imponere volueritis) in hoc similes illis, qui ut infantes terrefaciant, larvas fingunt, vel aliqua nomina atrocia excogitant, donec pueruli metu perculsi eorum voluntati acquiescant, voluntatem propriam captivantes cum tædio & mœrore. Sed prosunt ista quidem, quamdiu infans infans est; quamprimum tamen oculos mentis aperit, ridet fraudem, nec

jam

jam larvam timet. Sic veſtra iſta ridicula ſunt, quæ ſolum infantibus aut bardis poſſunt timorem injicere; alii autem qui veſtra norunt vos rident. Mitto nunc de juſtitiâ fraudis hujus diſſerere; cum vos ipſi, qui talia fingitis, inter juris regulas habeatis, non eſſe facienda mala ut veniant bona. Niſi forte inter mala non numeratis, mentiri in grave aliorum præjudicium, occaſionem puſillis dantes inſaniendi. Quod ſi vel umbra Religionis veræ, aut timoris in vobis eſſet, procul dubio non modice timere debuiſſetis, quando tot mala in orbem terrarum induxiſtis: tot diſſidia inter homines excitaſtis: tot iniqua, & impia inſtituiſtis, adeò ut parentes contra filios, & filios contra parentes impiè incitare non dubitaveritis.

Unum vellem à vobis interrogare, nempe, ſi quando iſta fingitis propter hominum malitiam, ut illos fictis terroribus in officio contineatis, alioquin male victuros, ſubit vobis in mentem vos ſimiliter homines eſſe malitia repletos, qui nihil boni poteſtis præſtare, nihil niſi malum perpetuo exequi, aliis nocere, in neminem miſericordiam exercere? Video jam vos mihi iraſci, qui tale quidquam auſus ſum à vobis interrogare, & unumquemque veſtrum ſtrenuè contendere pro juſtitiâ actionum ſuarum. Nullus eſt qui non dicat ſe eſſe pium, miſericordem, veritatis & juſtitiæ amantem. Aut igitur falſa loquimini talia de vobis annunciantes; aut falſo accuſatis omnium hominum malitiam, cui veſtris larvis & fictis terroribus mederi vultis; contumelioſi in Deum, quem tanquam crudeliſſimum carnificem & horribilem tortorem oculis hominum exhibetis; contumelioſi in homines, quos ad tam deplorandam miſeriam natos eſſe vultis, quaſi illa ſatis non ſint, quæ cuique in vitâ accidunt. Sed eſto, quod magna ſit hominum malitia, quod & ipſe fateor, & vos ipſi mihi teſtes eſtis, cum ſitis extremè malitioſi, alioquin talia commenta comminiſci non valeretis; quærite remedia efficaciſſima, quæ citra majorem læſionem morbum hunc ab hominibus omnibus generaliter expellant, & deponite larvas, quæ tantum contra infantes & ſtolidos vim habent. Si verò morbus hic in hominibus inſanabilis eſt, deſiſtite à mendaciis, nec tanquam inepti medici promittatis ſanitatem, quam non poteſtis præſtare. Contenti eſtote inter vos leges juſtas & rationabiles ſtabilire: bonos præmiis ornare, malos digno ſupplicio afficere: eos qui vim patiuntur à violentis liberate, ne clament juſtitiam non fieri in terrâ, nec eſſe qui infirmum eripiat à manu fortioris. Profecto ſi homines rectam rationem ſequi vellent & vivere ſecundum naturam humanam, omnes ſe mutuo diligerent, omnes ſibi mutuo condolerent. Unuſquiſque alterius calamitatem, quantum poſſet, ſublevaret, vel ſaltem nullus alium gratis offenderet. Quæ contra fiunt, contra humanam naturam fiunt; & multa fiunt quia homines diverſas leges à naturâ abhorrentes ſibi invenerunt, & alius alium irritat malefaciendo. Multi ſunt qui ficte ambulant, & ſe extremè religioſos ſimulant, & incautos decipiunt, tegumento Religionis, ad capiendos quos poſſint, abutentes; qui recte comparari poſſunt furi nocturno, qui ſomno ſopitos, nec tale quid cogitantes, per inſidias adoritur. Hi in ore ſolent habere, Judæus ſum, Chriſtianus ſum, crede mihi, non te decipiam. O! malæ beſtiæ: ille qui nihil horum dicit, & ſe tantum hominem profitetur, multo melior vobis eſt. Si enim ei tanquam homini non vultis credere, poteſtis cavere; vos autem quis cavebit, qui, amicti ficto pallio ſanctitatis fictæ, tanquam fur nocturnus incautos & dormientes per foramina invaditis ac miſere ſtrangulatis?

Unum inter multa miror, & verè mirandum eſt, quomodo poſſunt Pharizæi inter Chriſtianos agentes uti tantâ libertate, ut etiam judicia exerceant: & vere dicere poſſum, quod ſi Jeſus Nazarenus, quem Chriſtiani adeo colunt, hodie concionaretur Amſtelrodami, & placeret Pharizæis illum denuò flagris cædere, propterea quod traditiones illorum impugnaret & hypocryſim objiceret, hoc libere facere poſſent. Certe hoc ignominioſum eſt, & quod tolerari non debuit in civitate libera, quæ profitetur homines in libertate & pace tueri, & tamen non tuetur à Pharizæorum injuriis: & quando quis non habet defenſorem aut vindicem, nil mirum ſi ipſe per ſe quærat ſe defendere, & injurias acceptas vindicare. Habetis vitæ meæ hiſtoriam veram; & quam perſonam in hoc mundi vaniſſimo theatro ego egi, in vaniſſima & inſtabiliſſimâ vitâ mea, exhibui vobis. Nunc juſtè judicate filii hominum,

& ſine ullo affectu, libere ſecundum veritatem judicium proferte : hoc enim inprimis viris dignum eſt, qui vere viri ſunt. Quod ſi aliquid inveneritis, quod vos ad commiſerationem rapiat, miſeram hominum conditionem agnoſcite & deplorate, cujus & ipſi participes eſtis. Ne hoc etiam deſit, nomen meum quod habui in Portugallia Chriſtianus,

Gabriel Acoſta, inter Judæos, quos utinam nunquam acceſſiſſem, paucis mutatis, *Uriël* vocatus ſum.

PHI-

PHILIPPI A LIMBORCH BREVIS REFUTATIO

Argumentorum quibus Acosta omnem Religionem revelatam impugnat.

SCriptum hoc duas habet partes. In priore autor vitæ suæ historiam tragicam refert : De qua nihil est quod annotemus. Altera acerrimam continet invectivam in Judæos, à quibus se gravissime læsum, & indignis modis tractatum conqueritur. In illa autem invectivâ quædam immiscentur, quibus omnem divinam revelationem impugnat, omnemque religionem revelatam, ut falsam & hominum fraude confictam, odiose traducit ; eaque occasione nonnulla etiam directe in ipsam religionem Christianam evomit. Contentio illius privata cum Judæis nihil ad nos. Quare nec inquiram de excommunicatione Judæorum, cujus ea sit autoritatis ; neque an juste in eum excommunicationis sententia à Judæis sit lata : Multo minus, an juste in Synagoga flagellari ab ipsis potuerit.

Illud tantum obiter moneo, immerito Magistratum Amstelodamensem ab ipso in fine scripti ipsius traduci, quod non tueatur homines à Pharisæorum injuriis ; neque criminationem hanc hoc suo exemplo comprobatam reddit. Ipse enim non implorata Magistratus protectione, ultro se Judæorum, sibi (uti ait) infensissimorum inimicorum, potestati permisit, ut judicium qualecunque (quod sane mite exspectare non poterat) in se pronuntiandum subiret. Quare non est quod supplicium, cui se, inscio & non implorato Magistratu, sponte subjecit, Magistratus aut negligentiæ aut perfidiæ imputet ; cum, si ejus protectionem imploraſſet, tutum contra Judæorum violentiam præsidium invenisset ; sed omnem suam miseriam propriæ impietati ac stultitiæ imputare debet : & maxime iniquus est, qui propriam negligentiam tanquam Magistratus crimen traducit. Calumniator autem est improbissimus, quod, ut majore Magistratum Amstelodamensem invidia gravet, addit : *Vere dicere possum, quod si Jesus Nazarenus, quem Christiani adeo colunt, hodie concionaretur Amstelodami, & placeret Pharisæis illum denuo flagris cædere, propterea quod traditiones illorum impugnaret, & hypocrisin objiceret, hoc libere facere possent.* Nihil magis calumniosum in Magistratum Amstelodamensem dici potest : Cum & gloriæ Christi sit vindex, & licet Judæos in sua civitate toleret, non tamen illis jurisdictionem, aut judicia civilia, nedum criminalia exercendi po-

teſtatem concedat ; uti omnibus notiſſimum eſt : Tantum abeſt, ut eam in D. Jeſum exerceri permitterent. Apage iſtas calumnias.

Unicum, quod hic expendam, ſunt ea, quæ in Religionis Chriſtianæ opprobrium ſcripſit ; ea autem legi poſſunt circa ſcripti ipſius finem. Summa eorum huc redit. Naturæ legem omnibus eſſe communem, & innatam, eâ homines mutuo inter ſe amore colligari : ab hac ſi declinetur, illique quid ſuperaddatur, ſtatim oriri contentionem, animorumque diviſionem. Hanc omnia bene vivendi præcepta tradere : Si quid illi ſuperadditum dicatur à revelatione, illud aut ipſâ naturæ Lege contineri, aut impoſſibile eſſe præſtitu. Quibus tandem concluſionis loco varia addit mala, quæ oriri ait, quando à naturali lege declinatur. Omnia hæc accuratius expendenda ſunt.

Naturæ legem omnibus eſſe communem, hominibuſque innatam, vere dicitur : Illius quippe prima principia ita ſuâ luce manifeſta ſunt, & ex ratione humana deducuntur, ut nobis innata jure dicantur. Verum, quod exinde infert, quicquid naturæ legi ſuperadditur, ſtatim contentionem producere, animorumque diviſionem, falſiſſimum eſt. Quæ enim naturæ legi ſuperadduntur, vel naturæ legi adverſa ſunt, vel naturæ legem perficiunt, ita quidem, ut naturæ lex ea non quidem dictare, aut ipſa inveſtigare queat ; attamen quando revelatione innoteſcunt, non tantum illi non adverſa, ſed & maxime illi conſentanea, & ad ejus perfectionem facere deprehendantur. Prioris generis nulla ſunt revelata : Non enim Deus naturæ autor ſibi ipſi contrarius eſſe poteſt : foret autem, ſi per revelationem quædam juberet lege naturæ vetita, aut vetaret, lege naturæ præcepta. Nec ullum ex revelata religione præceptum proferetur præceptis legis naturæ adverſum. Poſterioris generis præcepta, tantum abeſt, ut legem naturæ deſtruant, aut ad ejus everſionem tendant, ut potius eam perficiant, ejuſque approbationem habeant. Licet enim naturæ lex ea ex ſe & ſponte ſuâ non præſcribat, non tamen ea damnat, iiſve adverſa eſt ; ſed ut principiis ſuis maxime conſentanea ſummopere laudat ; licet contrarium illorum non ſtatim ut illicitum ſuoque dictamini adverſum condemnet.

Illuſtrabo id exemplo, quod ipſe Acoſta profert, præcepti de dilectione inimicorum. Naturæ lex inimicorum dilectionem non præcipit, vel illicitum pronuntiat inimicum odiſſe, aut illatam injuriam vindicare : quin potius ſpeciem quandam juris in vindictâ agnoſcere videtur : par enim pari referre, & in quenquam ſtatuere quod ipſe in alterum commiſit, nullo modo à juſtitia abhorrere videtur : Nec id Acoſta hic diffiteri poteſt, qui totus ira ac vindicta æſtuat, & in cujus præcordiis ira clamat, *impium eſſe erga impios, ſuperbos, contumaces & perſeverantes, pietate uti :* & unum illud deplorat, viribus ſe ad vindicandum deſtitutum. Credit ergo, naturæ legem non permittere tantum, ſed & aliquo caſu exigere inimicos odio habere, ac atrocem injuriam vindicare. Quin & in fine ſcripti ſui vindictam iſtiuſmodi juſtam defendit ; ita enim ſcribit : *Quando quis non habet defenſorem & vindicem, nil mirum ſi ipſe per ſe quærat ſe defendere, & injurias acceptas vindicare.* Non tamen naturæ lex damnat jure ſuo hîc non utentes, & injuriam illatam non tantum non vindicantes, ſed & malum bono compenſantes, & pro perſecutoribus orantes ; Quin potius ſi quis eò aſſurgat, factum illius approbat, ac ut generoſæ virtutis actum ſummis in cœlum laudibus extollit.

Objicit hic Acoſta : *Quid prodeſt, ſi mihi imperentur impoßibilia, quæ ego implere non poſſum*

poſſum? Nullum aliud bonum inde ſequetur, quam animi triſtitia, ſi penimus impoßibile eſſe naturaliter inimicum diligere. Quod ſi non omnino impoßibile ſit naturaliter inimicis benefacere (hoc citra dilectionem accidere poteſt) quia homo ad pietatem & miſericordiam generaliter loquendo naturalem habet propenſionem, jam non debemus negare abſolute talem perfectionem in lege natura comprehendi. Quæ argumentatio in hoc dilemma videtur reſolvi. Quæ lege naturæ ſuperaddita dicuntur à religione, aut ſecundum naturam ſunt impoſſibilia, aut non. Si ſunt impoſſibilia, fruſtra præſcribuntur: Si non ſunt impoſſibilia, ergo & in lege naturæ comprehenduntur. Verum ſi conſideremus mox dicta facile hujus argumentationis incongruitas patebit. Inimicis benefacere juxta naturæ legem impoſſibile non eſt, cum naturæ lex id tanquam virtutem eximiam & vere heroicam approbet & commendet. Non tamen, uti vidimus, ita neceſſario faciendum præſcribit, ut quicunque contrarium facit, mox à naturæ lege, tanquam illius tranſgreſſor, condemnetur; cum & illius factum, ut à præſcripto ſuo non recedens, toleret & legitimum pronunciet. Non quicquid infra ſummum virtutis faſtigium ſubſiſtit vitioſum eſt & damnandum.

Hic autem religio Chriſtiana naturæ lege perfectior eſt, quod defectum illum, quem naturæ lex ut ſibi conſentaneum tolerat & approbat, tollat, & tanquam peccatum charitati adverſum ſevere prohibeat: & quod naturæ lex ut virtutem eximiam, non tamen omnibus neceſſariam, ſuſpicit, præſcribat ut officium neceſſariò obſervandum, in quo ſi quis deficiat aut negligens ſit, graviſſimi ſe peccati reum conſtituat. Ita ut in Religione Chriſtiana illicitum ſit injurias ulciſci; è contra vero, inimicis benefacere, quin & eos amare, ac pro iis Deum precari, neceſſarium. Sic videmus, naturaliter impoſſibile non eſſe inimico benefacere, & nihilominus Religionem, quæ beneficentiam hanc præcipit, perfectius quid continere lege naturæ. Nec in eo culpare poteſt Acoſta Religionem, quod ſupra naturæ legem aſcendens ut officium neceſſarium exigit, quod naturæ lex non neceſſariò faciendum præſcribit. Quoniam enim naturæ lex hoc ut eximium quid ac generoſum laudat, apparet præceptum hoc Religionis Chriſtianæ ad majorem hominis perfectionem tendere, in eoque legem naturæ vere perfici, utpote ab unoquoque homine, ſi Chriſtianus eſſe velit, ac promiſſis Religionis Chriſtianæ frui, exigens ut ea faciat, quæ naturæ lex eximiæ virtutis actus eſſe pronuntiat.

Sed videtur Acoſta credere actus hoſce naturaliter homini eſſe impoſſibiles, ſaltem amorem inimicorum, quia addit, *citra dilectionem accidere poſſe* ut inimicis benefaciamus: unde juxta ipſius collectionem concludendum eſt, naturæ legem dilectionem inimicorum non præſcribere. Inde ergo colligo, religionem, quæ inimicorum dilectionem præſcribit, naturæ lege perfectiorem eſſe. Atqui Religio Chriſtiana inimicorum dilectionem mandat, ac exigit non tantum ut inimicis benefaciamus, verum etiam, ut in beneficentia noſtra nihil ſpectemus niſi commoda ac ſalutem inimici cui benefacimus, atque ita amorem erga eos teſtemur ſincerum ac infucatum, animumque ipſorum ſaluti ac commodis ſtudioſum. Inde merito colligo, Religionem Chriſtianam lege naturæ eſſe perfectiorem, quæ mandat, ut naturaliſſimum illum erga nos ipſos affectum exuentes propriis commodis neglectis inimici noſtri ſalutem procuremus.

Sed, inquit Acoſta, *Quid prodeſt, ſi mihi imperentur impoßibilia, quæ ego implere non poſſum?* Reſp. Quod per naturæ legem fieri nequit, virtute, quam Chriſtiana Religio confert, præſtari poteſt. Credo ego hoc Acoſtæ impoſſibile videri, qui graviſſimis Judæorum

dæorum injuriis exacerbatus, & totus irâ æſtuans, nec ullum poſt hanc vitam præmium aut pœnam exſpectans, ſed omnem hominis fælicitatem ac miſeriam hac vita terminari credens, in ſola vindicta miſeriarum ſuarum ſolamen quæſivit. Sed non quicquid ejuſmodi homini impoſſibile videtur, ſtatim etiam Chriſtiano, vitæ æternæ ſpe ſuffulto, impoſſibile credendum eſt. Perſuaſiſſimum ſiquidem habet Chriſtianus, diligentibus inimicos iiſque benefacientibus vitæ æternæ præmium deſtinatum; ſine inimicorum dilectione non tantum nullum ad vitam æternam patere aditum, ſed & horrendiſſimum ac certiſſimum exitium certo certius eſſe exſpectandum. Naturæ itaque legi, quæ inimicorum dilectionem impoſſibilem credidit, omnino conſentaneum eſt, ut naturalis ille affectus, quo in inimicorum odium propendemus, exuatur, & quicquid in hoc officio moleſtiæ eſt alacri animo devoretur, quando affectum illum exuendo Deo obedimus, & in obedientiæ præmium vitâ æternâ coronabimur. Tam enim excellens eſt vitæ æternæ præmium, ut quicquid ex vindicta voluptatis, quicquid ex inimici dilectione moleſtiæ percipere poſſumus, nullo modo cum illa comparari queat. Atqui naturæ legi ac rectæ rationi conſentaneum eſt, è duobus bonis, majus eſſe eligendum, minuſque bonum, licet maxime nos in ſui amorem trahens & minime aſpernandum, facile poſſe contemni ac negligi, quando majoris boni impedimentum eſt: præſertim autem, ſi magna inter utrumque bonum ſit diſcrepantia. At quæ major diſcrepantia eſſe poteſt, quam inter bonum caducum, cito tranſiens, ac vere momentaneum, atque inter bonum ſtabile, perenne, æternum, ac nunquam interiturum? Lex naturæ non permittit, ut bonum majus minori poſtponatur. Nec refert, minus bonum eſſe præſens, majus abſens. Licet enim negari nequeat, præſentibus nos valide affici, abſentia ac futura dilutam nos movendi vim habere; Attamen fides, quæ ἐλπιζομένων eſt ὑπόϛασις, ac futura nobis tanquam præſentia ſiſtit, omnes has moleſtias ac difficultates ſuperare novit. Ea quippe hominem certum ac perſuaſum reddit, quæcunque futura ſunt tandem certo fore præſentia, atque ea repræſentatione ſimilem illis vim confert, ac ſi præſentia forent. Si rex quiſpiam aut princeps præſto adfuiſſet, qui Acoſtæ lautam fortunam, ex miſeriis liberationem, & à Judæorum perſecutionibus protectionem, omniumque bonorum affluentiam promiſiſſet, ſiquidem omni ex animo deletâ vindictâ Judæos, à quibus tam graviter fuit læſus, diligeret, ipſiſque omnia dilectionis officia præſtaret: Si vero odium contra illos animo foveret, ac vindictam ſpiraret, comminaretur graviſſimis ipſum torquendum cruciatibus, ac tandem poſt diuturnos cruciatus morte lenta ac miſerabili puniendum? Quid, crederetne ut ſupplicium adeo horrendum evadat, ac tam fælicis ſortis compos fiat, impoſſibile ſibi eſſe Judæos diligere, quia nunc nulla melioris ſortis ſpe ſuffultus, nullumque ob vindictam ſupplicium metuens, eos amare ſibi impoſſibile credit? Quantumcunque irâ ac vindicta æſtuet, omnem facile credo ex animo deleturum, tanti boni promiſſo excitatum, ac tam horrendi ſupplicii comminatione deterritum. Atqui promiſſa religionis Chriſtianæ inimicorum amantes de adeptione vitæ æternæ, cum qua quodcunque bonum terrenum & quæcunque etiam lautiſſima fortuna nequaquam comparari poteſt, & illius minæ inimicorum oſores ac perſecutores de graviſſimi ſupplicii, quocunque hujus vitæ ſupplicio intolerabilioris, inflictione perſuaſiſſimos eſſe volunt. Quid ergo hic à lege naturæ condemnatur,

aut

aut judicatur impoſſibile, ut tanti boni ſpe, tantique mali metu præſtari nequeat?

Sed Acoſta hæc omnia ab hominibus malitioſe inventa ait, nullumque poſt hanc vitam præmium, nullam pœnam agnoſcit, omniaque hac vita terminari credit. Multum hic agere de revelationibus divinis, plane præter ſcripti hujus ſcopum foret. Unum dico, ſuppoſitâ hiſtoriæ Euangelicæ veritate, quam in diſputatione mea cum erudito Judæo Cap. II. *pag.* 159. *& ſeqq.* abunde contra omnes ipſius objectiones & argutias adſtruxi, indubitata nos habere argumenta, quibus de præmiorum ac pœnarum poſt hanc vitam certitudine pleniſſime perſuadeamur: Non tantum enim habemus expreſſa vitæ futuræ promiſſa, ſed & Deus ipſum Jeſum Chriſtum, doctrinæ hujus primum præconem, in confirmationem hujus promiſſi, tertia die ex mortuis excitavit, aliquoties redivivum diſcipulis oſtendit, & poſt quadraginta dierum, quibus cum diſcipulis converſatus eſt, decurſum, duodecim Apoſtolis inſpectantibus, in cœlum evexit. Potuiſſet Deus ſimpliciter præcipere, ut nos ex morte in vitam æternam reſurrecturos credamus: Verum rationem habens infirmitatis noſtræ, & ſciens quam difficile ac arduum ſit homini credere, ſe, poſtquam mortuus & in pulverem redactus eſt, denuo in vitam æternam reſurrecturum, exemplum nobis exhibere voluit in Chriſto Jeſu Filio ſuo, atque hoc certiſſimo pignore roborare fidem noſtram, ut continuo in Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum intenti perinde nos reſurrecturos credamus, atque eum reſurrexiſſe perſuaſi ſimus. Idque eò magis, quia ipſe Jeſus Chriſtus, à Judæis ſignum divinæ ſuæ miſſionis rogatus, ad hoc ſuæ poſt mortem triduanam reſurrectionis, ut evidens ac irrefragabile provocare ſolitus fuit. Eventu ergo ſignum id comprobante, nihil ipſa infidelitas cur de promiſſi illius certitudine vel minimum dubitet reperire poteſt. Anne cuiquam credibile eſſe poteſt, Deum ſanctiſſimum & ſalutis humanæ amantiſſimum ſigno adeo manifeſto hominem impoſtorem, & qui, ut impoſturæ ſuæ fidem conciliet, ad id provocaverat, voluiſſe illuſtrem reddere, illique autoritatem apud homines conciliare? An id quiſquam de ſanctitate divina ſuſpicari poteſt? Quid enim id eſſet, niſi deceptionem reddere inevitabilem, omneſque veritatis ac ſanctitatis amantes in fraudem inducere, ubi vidiſſent fraudis autorem tam irrefragabili ſigno à Deo honoratum? Abſit ut quiſquam, cui vel mica ſanæ mentis ineſt, id de ſanctitate divina ſuſpicetur. Adeo ut de præmiis ac pœnis poſt hanc vitam nulla dubitandi vel minima ratio ſuperſit, niſi tota hiſtoriæ Euangelicæ veritas in dubium vocetur: Quam in altero ſcripto contra Judæum validiſſimis argumentis, quæ cordato cuique veritatiſque ac pietatis ſtudioſo convincendo abunde ſufficere poſſunt, adſtruxi, quæ hic repetere alienum, & præter ſcripti hujus limites foret.

Accingit ſe porro Acoſta ad refutationem argumenti, quo futuræ vitæ præmia ac pœnæ adſtruuntur, quod ita proponit. *Si non alia ſit lex, quam naturæ lex, nec homines ex fide habeant alteram reſtare vitam, & timeant pœnas æternas, quid eſt cur non perpetuo malefaciant?* Verum argumentum hoc non fideliter propoſuit: Ut ergo illius robur melius appareat, paulo aliter id proponam. Tanta eſt malitia generis humani, tanta vis concupiſcentiæ, ut ſola naturæ lex ſeu recta ratio illi coërcendæ non ſufficiat: Placuit itaque ſummo numini, ut graſſanti impietati occurreret, lege lata illi obicem ponere, & non tantum naturæ legem, malitiâ hominum valde obliteratam, renova-

re,

re, ſed & perficere, hominesque ad illius obedientiam promisso præmii vitæ æternæ, ac comminatione mortis æternæ potenter exstimulare. Non ergo hoc argumento infertur, si non sint præmia ac pœnæ post hanc vitam, nihil esse, cur non perpetuo homines malefaciant. Scimus enim non tantum metu pœnæ à Magistratu infligendæ plurimorum malitiam cohiberi ne in scelera, generi humano pernicioſa, erumpat; ſed & naturæ legem variis cupiditatibus frænum injicere: Verum invalidam eam dicimus, quæ concupiſcentiæ impetus, præſertim ab objecto grato aut ingrato vehementius ſtimulatos, repellat; & plerumque contingere, ut objectis gratis ita afficiantur homines, ut cupiditati ſuccumbant. Ita enim naturâ comparatum eſt, ut omnes voluptatem quandam ex actionibus ſuis percipere geſtiant; omnemque dolorem horreant. Viciſſim ratio dictat, honeſta ſemper eſſe facienda, nihilque turpe committendum. Hinc quando actio honeſta cum dolore eſt conjuncta, aut actio turpis voluptatem conciliat, lucta inter rationem ac concupiſcentiam exſurgit. Ratio dictat honeſtum præferendum jucundo, & turpe fugiendum præ moleſto. Concupiſcentia ſemper voluptatem ſpectat, actioneſque cum dolore conjunctas fugere jubet. Quia autem objectorum concupiſcentiæ gratorum aut ingratorum voluptas ac dolor præſens eſt, & ſæpius ante uſum rationis perceptus; voluptas autem quæ actiones honeſtas comitatur, ac dolor qui inhoneſtas inſequitur, præſens non eſt, ſed futurus exſpectatur, & à multis nunquam eſt perceptus, præſenti dolori ac voluptati facile poſtponitur, & quia ignotus eſt ac parvi penditur, à plurimis contemnitur: Atque ita in lucta hac ratio concupiſcentiæ, præſertim vehementius ab objecto grato vel ingrato perculſæ, ſuccumbit.

Non itaque in ſolâ naturæ lege virium ſatis eſt ad cohibendum malitiam late graſſantem, & frænandum concupiſcentiam. Rationi itaque Deus accedere voluit revelationem, quæ per potentiora media, promiſſo nimirum vitæ æternæ, boni longe excellentioris, cujus ſpem reſurrectione Chriſti ex mortuis certam & indubitatam fecit, & comminatione ſupplicii atrocioris, concupiſcentiæ impetus cohibeat, & honeſta gratis præferre ſuadeat: Nihil hic rationi adverſum, ſed revelatio rationi optime conſentit, & ad ea, quæ ratio probat, potenter exſtimulat.

Verum Acoſta argumentum hoc ita propoſuit, quaſi ab hominibus, fraudis ac impoſturæ ſibi conſciis, excogitatum, qui fraudem hanc excuſare conentur, illius neceſſitate oſtenſa, quaſi ſine ea nullum eſſet vinculum quo homines in officio contineri queant. Atque ita argumentum hoc non tantum mutilavit, ſed loco argumenti Religionem ſolide adſtruentis, & ab ipſius objectione, quod nihil perfectius lege naturæ contineat, fortiter vindicantis, inanem ac ridiculam argutiam, qua fuco faciendo prætextus ſolummodo quæritur, ſubſtituit. Quare quæcunque hic de fraudis illius vanitate ac injuſtitia diſſerit, extra oleas ſunt. Oſtendiſſe oportuiſſet, quicquid Euangelium de præmiis ac pœnis poſt hanc vitam docet, fraudulenter ab hominibus eſſe confictum. Quod cum ab ipſo factum non ſit, nec à quoquam fieri poſſit, & contrarium ſolide evictum ſit, omnia hæc, tanquam nihil ad rem, & plane extra oleas, rejici debent.

Quod addit, *Deum crudeliſſimum carnificem, & horribilem hominum tortorem hominum oculis exhiberi*, ineptum, imo impium eſt. Scelera hominum horrenda, in quibus pertinaciter perſeverant, ſupplicium mereri, Acoſta inficias non iverit: quin id in

hoc

hoc ſuo ſcripto acriter urget, Judæoſque, quorum crimina recenſet, non puniri, indigniſſime fert. Juſtitiæ itaque officium eſt, ſceleribus meritas rependere pœnas, virtutem ornare præmio. Atqui quod juſtitiæ vindicat, Deo denegare nequit. Ratio itaque docet, juſtitiæ divinæ eſſe conſentaneum, ut piis bene, impiis male ſit. Unde infero, quicunque meritum impiis ſupplicium irrogat, nihil facere, quod juſtitia ut crudele abominatur, ſed quod ut juſtum ſuadet ac probat. Ac proinde impium eſſe, blaſphemum, & rectæ rationi adverſum, Deum, quia meritô ſceleratos ac impios ſupplicio afficit, *crudeliſſimum* vocare *carnificem & horribilem tortorem* : Cum ultra merita non ſit puniturus, & pro ratione delicti, pœnam vel mitigaturus vel intenſurus. Eadem juſtitiæ ratio requirit, pœnam & præmium poſt hanc vitam manere homines. Cum enim plerumque nullam in hac vita pietatis remunerationem, & impietatis pœnam videamus, ſed potius pios plerumque impiorum potentia ac tyrannide oppreſſos ac miſeram trahentes vitam, impios vero rerum potentes ac omnium bonorum, quæ vitam hanc reddunt beatiorem, affluentiâ gaudentes; omnino divinæ juſtitiæ ratio exigit, ut poſt hanc vitam piis bene, impiis male ſit, atque ita utrique juſtam factorum retributionem accipiant. Idque legi naturæ ſeu rectæ rationi apprime conſentaneum eſt.

Verum dicit Acoſta, *Lex poſitiva, ſive illa ſit Moſis ſive cujuſcunque alterius, naturale amoris vinculum quod eſt inter parentes & filios, fratres & amicos, diſſolvit & diſſipat, quando præcipit, ut pater, frater, conjux, amicus, filium, fratrem, conjugem, amicum, occidat vel prodat religionis ergo : & aliquid vult talis lex majus & ſuperius, quam ut poſſibile ſit per homines impleri; & ſi impleretur, ſummum eſſet contra naturam ſcelus; illa enim talia horret.* Nihil hic lego, quod religioni Chriſtianæ oppoſitum credi poteſt: Illa enim amorem erga omnes homines ſine diſcrimine, quin & erga inimicos, ut præcipuum officium, ſine quo nemo Chriſti diſcipulus, aut alicujus apud Deum pretii eſſe queat, paſſim commendat: Ad crucis & afflictionum ab impiis ac infidelibus infligendarum tolerantiam diſcipulos ſuos hortatur; nuſquam autem illos contra diſſentientes, aut aliam religionem profitentes armat; quin & pro perſecutoribus orare jubet. Religionem argumentis, manſuetudine, longanimitate, ac benefactis propagari jubet ac ſuaderi, non vi ac ferro ad eam quempiam cogi permittit. Quod ſi reſpiciat leges illas cruentas ac ſanguinarias, in Hiſpania ac Luſitania contra Judæos omneſque ab Eccleſia Romana diſſentientes latas; quoniam illæ legibus Euangelii è diametro oppoſitæ ſunt, ex illis religionis Chriſtianæ falſitatem aut cum lege naturæ pugnam deducere minime poteſt: Sed potius ex Euangelio leges illas confutare, earumque promulgatores & executores violati præcepti divini ac charitatis Chriſtianæ reos agere, quin & Chriſtiano nomine indignos arguere debet, quorum mores tam male cum præceptis religionis conveniunt. Quare non eſt, quod Euangelio maculam hanc objectam credamus, ac diluamus.

Videtur potius Acoſta digitum intendere in legem Deut. XIII. 6. & ſeqq. ubi Deus ita præcipit : *Si tibi voluerit perſuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus vel filia, ſive uxor quæ eſt in ſinu tuo, aut amicus quem diligis ut animam tuam, clam dicens, eamus & ſerviamus diis alienis, quos ignoras tu & patres tui, &c. Non acquieſcas ei, nec audias, neque parcat ei oculus tuus ut miſereatis & occultes eum, ſed ſtatim interfi-*

interficies: Sit primum manus tua super eum, & postea omnis populus mittat manum: Lapidibus obrutus necabitur, quia voluit te abstrahere à Domino Deo tuo, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo servitutis. Sed ut appareat, legem hanc non evertere legem naturæ, variæ illius circumstantiæ considerandæ sunt. Prima est: Legem hanc solis datam Israëlitis. Secunda, pœnam eâ constitutam nullos spectare, nisi Israëlitas: Non enim mandat Deus, gentilem, qui Israëlitam in idololatriam pellicere conatur, interfici; sed si frater, aut alius quispiam è populo Israël seductionem hanc moliatur. Tertia: Ratio temporis quo lex hæc populo Israëlis à Deo data est. Mundus totus à cultu unius veri Dei defecerat ad idololatriam: Deus sibi elegerat posteritatem Abrahami, Isaaci & Jacobi, ex quâ mundi redemtorem oriri voluit: gentem hanc ab omnibus aliis totius terræ gentibus separatam esse voluit, in eaque purum sui cultum servari, ex qua ille postea sub regno Redemtoris generis humani in totum terrarum orbem per omnes gentes ac nationes erat diffundendus. Regiminis illius ratio exigebat, ut severis interdictis ac comminationibus populus ille cohiberetur, ne se gentium idololatriâ pollueret. Huc accessit quarta circumstantia, quod Deus populum hunc recenti beneficio liberationis ex dura Ægypti servitute sibi totum in peculium vindicaverat, variis se illi miraculis, ac tandem prodigiis horrendis in monte Sinai revelaverat, & quasi conspiciendum tradiderat, ut de illius præsentia ambigere minime possent; & cum tanta ac tam manifesta præsentiæ suæ signa dedisset legem illi tulerit. Quæ omnes circumstantiæ rite consideratæ evincunt nihil legi naturæ adversum hac lege mandari. Recta quippe ratio dictat, solum Deum omnium creatorem esse colendum, peccatumque committi gravissimum, quando cultus soli Deo debitus non tantum Deo denegatur, sed & idolis seu dæmonibus exhibetur. Crimen ergo horrendum est idololatria, cujus Deum esse vindicem, rectæ rationi quammaxime consentaneum est. Nec repugnat recta ratio, Deum ex corrupto genere humano unam sibi eligere gentem peculiarem, quam ob rationes, infinitæ ipsius sapientiæ notas & consentaneas, ab omnibus aliis populis ad certum tempus esse secretam, & in qua puriorem sui cultum observari voluit. Multo minus repugnat rectæ rationi, Deum severas ferre leges, gravissimisque sancire pœnis, quibus populum hunc, recentibus beneficiis sibi obligatum, ac proinde qui non sine nova ac minime excusabili culpa ad idolorum cultum relabi potest, ab idololatriâ, quâ totus mundus infectus erat, deterrere voluit, & mandare, ut quicunque ex populo illo fratrem aut amicum seducere conaretur ad falsorum Deorum cultum, sine ullâ misericordia, sine ullo amicitiæ ac consanguinitatis respectu morte afficiatur. Non enim legi naturæ repugnat, majestatis divinæ conculcatores puniri, multò minus si novo beneficio Deo sint obstricti, & propiore Dei cognitione illustrati: Tales enim non sine summæ ingratitudinis ac impietatis crimine cultum Deo debitum idolis exhibere possunt. Majestatis regiæ conculcatores, maxime à rege suo ad hostes deficientes, qualescunque tandem sint, graviter puniri, nulla ratio vetat. Quæ itaque ratio prohibet, severam in certo populo pœnam in majestatis divinæ conculcatores, & honorem ipsi soli debitum dæmoniis ac immundis spiritibus, in summam Dei contumeliam, exhibentibus constitui, eamque pro ratione temporum, quæ rigorem hunc exigebant, graviore pœna severius sanciri? Ita ut temporum ratio severitatem hanc postulasse videatur.

Nunc vero, quando populorum discrimen est abolitum, omnesque gentes per Jesum Chri-

Chriſtum ad unius veri Dei cultum ſunt converſæ, ratione quæ rigorem illum olim exegerat ceſſante, lex illa etiam ſponte evanuit; illique nova ſucceſſit, manſuetudinem ac charitatem ſpirans, quæ non metu ſupplicii humani homines ab idololatria cohibeat; ſed perſuaſionibus, argumentorum pondere, ſanctitate doctrinæ, ac miraculorum efficaciâ homines ad Dei agnitionem ac cultum perducat, & quos rationibus flectere non poteſt, cum manſuetudine ac longanimitate tolerandos præcipiat; cui nihil magis eſt adverſum, quam ob religionis diſcrepantiam homines vexare ac morte afficere. Religioni huic objici non poteſt, quod naturæ legi adverſetur, aut ſeparationem odium ac diſſidium inter homines excitet: Omnium enim amorem præcipiens, omnium ſaluti intenta eſt, nulliuſque, ne quidem inimici & perſecutoris, odium legitimum ac juſtum agnoſcit. Si occaſione illius promulgationis ac propagationis diſſenſio orta eſt, hominumque animi non tantum in diverſas ſententias diſtracti, ſed & odia internecina, ac perſecutiones horrendæ ſunt excitatæ; id non religioni Chriſtianæ, quæ blandis ac placidis rationibus homines ad ſui profeſſionem invitat, quæque amorem, pacem, & afflictionum tolerantiam, omniumque etiam graviſſimarum injuriarum condonationem præcipit, crucem religionis ergo ferre jubet, non aliis inferre permittit, imputandum eſt; ſed malitiæ ac impietati hominum, qui veritate Euangelii repudiatâ, &, lege naturæ, quæ nullum ob diverſum de rebus divinis ſenſum odium juſtum agnoſcit, contemtâ, infeſtis animis religionem Chriſtianam oppugnarunt, & omni humanitatis, amicitiæ ac conſanguinitatis vinculo ſoluto, illius profeſſores publici odii victimas fecerunt, & ubivis locorum crudeliſſimis ſuppliciis interfecerunt. Ita ut Acoſta nihil hic religioni à Deo revelatæ, ac præſertim Chriſtianæ, objiciat, quin facile diſſolvi queat.

Quod ſi graviſſimis à Judæis injuriis laceſſitus, ex eorum factis omnem religionem æſtimet, graviſſime lapſus eſt. Non enim religionis præcepta ex hominum moribus æſtimari poſſunt. Sic ipſa naturæ lex pro qua tantopere depugnat, condemnanda foret; cum plerique eam agnoſcentes vitam ducant dictamini ejus contrariam & repugnantem; ex quâ ſi de legis naturæ præceptis judicandum foret, dicendum eam injuſtam hominum innocentium læſionem, immiſericordiam erga afflictos, injuriarum vindictam, aliaque maleficia hominibus injungere; quoniam crimina hæc inter homines frequentiora ſunt, virtuteſque, juſtitia, miſericordia, ac manſuetudo admodum inter illos raræ. Quare non ex Judæorum moribus religionem Judaicam, multo minus Chriſtianam, æſtimare debuit; neque quia facta ipſorum naturæ legi repugnare credit, religionem tam Chriſtianam quam Judaicam, ſeu potius Euangelium & Legem Moſis condemnare, tanquam doctrinas legi naturæ adverſas, quæ præcepta legis naturæ præſcriptis repugnantia præſcribunt: ſed ex Lege Moſis Judæorum facta coarguere, & ſcripto hoc oſtendere, mores ipſorum legi minime eſſe conſentaneos. Quando paucis poſt Judaiſmi profeſſionem diebus expertus eſt, *mores & ordinationes Judæorum minime convenire cum iis quæ à Moſe præſcripta ſunt*, non credidit eorum moribus & ordinationibus Moſis Legem maculatam; Verum ex Lege ipſos coarguit, variarumque tranſgreſſionum reos egit. Quid itaque hic ex corruptis hominum moribus Legem & Euangelium impugnat? ac non potius ex ſanctiſſimis religionis præceptis hominum mores redarguit, oſtenditque nihil eos habere, quo ſe tam ſanctæ doctrinæ diſcipulos glorientur? Sic

propriæ ſaluti conſuluiſſet; mores legi adverſos redarguiſſet; & præceptorum ſanctitatem conſiderans, momentaque argumentorum, quibus religio Chriſtiana nititur, ſepoſitis omnibus conſiderationibus humanibus, maturo judicio ponderans, ſincera potuiſſet Euangelium fide amplecti, & graviſſimo, quod ex impiis eorum, qui Chriſtianam profitentur religionem, moribus exoritur, ſcandalo ſuperato Chriſtum Dominum agnoſcere, ac gratiâ divinâ per veram in eum fidem, per charitatem bonaque opera vivam ac efficacem, ſalutem ſuam operari in timore ac tremore. A quo ne & alii deterreantur, omnium noſtrum, qui ſanctum Chriſti nomen profitemur, officium eſt, ut moribus ſanctis doctrinæ Chriſti profeſſionem ornemus, ac præſertim in id unice intenti ſimus, ut nulla de variis religionis dogmatibus ſententiarum diverſitas animos divellat, multo minus Chriſtiani in mutuam lanienam animentur; ſed manſuetudine, patientiâ ac charitate alii aliorum nævos ac infirmitates tolerando unitatem ac pacem Eccleſiæ promoveamus, alioſque ad Chriſtiani nominis profeſſionem allicere allaboremus; omnibuſque teſtatum faciamus, non tantum nos profiteri Dominum noſtrum eſſe regem pacis, Eccleſiamque ipſius regnum pacis; ſed & nos ſpiritu pacis regi, & quod profitemur opere ipſo complere.

INDEX

INDEX
LOCORUM S. SCRIPTURÆ.

Asteriſco * notata explicantur: Reliqua obiter attinguntur, aut nude tantum citantur.

GENESIS.

Cap.	verſ.	Pag.
*XVII.	5, 6. &c.	248
XLVI.	12.	227
XLVII.	9.	227
*XLIX.	10.	223

EXODUS.

*III.	2, 6, 14.	154
X.	28.	156
XIII.	21.	154
XIV.	19.	154
XIX.	9.	7, 14
XXI.	6.	328
XXIII.	4, 5.	308
ibid.	21.	154
XXXII.	4.	274

LEVITICUS.

IV.	13.	300
XIX.	18.	307
XXV.	39. *& ſeqq.*	328
XXVI.	12.	222

NUMERI.

XIV.	1, 2.	286
ibid.	30.	250
XV.	38.	170
XVI.	41.	26
XXVI.	57, 63.	299
XXXV.	15.	307

DEUTERONOMIUM.

IV.	3, 4, 9, 11, 12, 33, 36.	139
V.	3, 23, 24 26.	139
ibid.	29.	247
VI.	6.	292
ibid.	7.	14
ibid.	20, 21, 22.	139
VII.	6.	250
VIII.	18.	53. 87
IX.	5.	53. 87
X.	15.	53. 87.
*XII.	1.	329
ibid.	5.	331
ibid.	11.	36
XIII.	2.	298
ibid.	6 *& ſeqq.*	105. 113. 238. 374. 361
XIV.	2.	250
*XVII.	8, 9. &c.	113. 302
XVIII.	15.	169
*ibid.	18.	1, 4, 9, 31, 107, 228. 289. 306
ibid.	19.	32
ibid.	22.	298
XIX.	18. *& ſeqq.*	33
XXI.	15.	308
XXIV.	1.	308
XXVI.	18, 19.	250
XXVII.	26.	133
XXVIII.		208, 212
ibid.	15.	2
*XXX.	1. *& ſeqq.*	1, 4, 24, 28. 208. 236. 262. 272. 273
ibid.	4.	10
ibid.	11.	2. 212. 292
ibid.	19.	247
XXXI.	9, 10, 11, 12.	197
ibid.	17.	15
XXXII.	7.	14. 138
ibid.	29.	247

RUTH.

*IV.	8, 9, 10.	225

INDEX LOCORUM S. SCRIPTURÆ.

1. SAMUELIS.

Cap.	vers.	Pag.
II.	30.	250
IX.	16.	262
XIII.	13, 14.	250
ibid.	14.	262
XXIV.	7.	261
XXVI.	23.	261

2. SAMUELIS.

VII.	8.	262
ibid.	14.	218

1. REGUM.

I.	35.	262
IX.	3.	36. 331
XIV.	7.	262
XVI.	31.	231
XXII.	19, 20, 21.	38

2. REGUM.

VIII.	25.	225
XVI.	2.	226
XVIII.	2.	226
XXII.	10.	177
XXIV.	8.	226

2. PARALIPOMENON.

XXII.	2.	226
XXXIV.	14.	177
XXXVI.	9.	226
ibid.	14.	29
ibid.	21.	100

ESDRAS.

I.	3.	271
III.	2.	259
V.	2.	259
IX.	6, 7, 8.	100

NEHEMIAS.

*I.	8, 9.	4. 10. 24. 79. 236
III.	1.	259
XII.	10.	259

PSALMI.

Cap.	vers.	Pag.
II.	2.	261
ibid.	7.	218
XXII.		196
L.	14.	36. 332
LI.	19.	36. 332
LXXXI.	14.	247
LXXXIX.	39.	261

ESAIAS.

I.	16, 17, 18.	209. 320
II.	2, 3.	331
V.	4.	247
*VII.	14.	224
XI.	1, 2.	227
ibid.	10, 11.	331
*XIX.	19.	36. 125. 331. 332
XXIX.	13.	176. 316
XLII.	1, 2, 3, 4.	290
XLIV.	17.	295
XLV.	1.	261
XLVIII.	4, 5.	274
ibid.	18.	247
XLIX.	6.	331
*LIII.		27. 53. 93. 195. 228
LVI.	10, 11.	32
LX.		331
ibid.	10, 12	107
*LXI.	1, 2.	290
LXV.	2.	247
LXVI.	2.	36. 332
ibid.	3.	119
ibid.	23.	331

JEREMIAS.

II.	5.	247
ibid.	26, 27.	295
V.	15.	239
ibid.	22.	123. 328
VII.	9.	238
ibid.	22.	322
VIII.	8, 9, 10.	32
IX.	16.	239
*XVI.	13.	237. 239
XIX.	4.	238
XXIII.	6.	99. 270
ibid.	17, 18, 22.	139
ibid.	22.	61

Cap.	vers.	Pag.
XXV.	11, 12.	269
XXIX.	10.	269. 273
XXXI.	9.	222
ibid.	31, 32, 33 34.	284
XLIV.	16, 17, 18.	274

LAMENT. JEREMIÆ.

I.	3.	237
IV.	18.	239
ibid.	20.	261

ESECHIEL.

*VIII.	10, 11.	300
*XI.	19, 20, 21.	25. 82. 241
XVI.		274
XVIII.	1, 2. *& seqq.*	209. 279
XXII.	26.	32
*XXIV.	13.	25. 82. 241
XXXIII.	11.	247
XXXVII.	12.	53. 195
ibid.	23.	10
XLV.	12.	260

DANIEL.

IX.	2.	272
ibid.	7.	237
* *ibid.*	24, 25. *&c.*	15. 27. 93. 224. 257. *& seqq.*

OSEAS.

I.	11.	335
* III.	3, 4, 5.	12. 37. 125. 335.
IV.	15.	37. 335

MICHAS.

IV.	1, 2.	335
*V.	1.	224
VI.	3.	247
ibid.	6, 7, 8.	320
VII.	1.	241

HAGGÆUS.

*II.	7, 8 9, 10.	223

SACHARIAS.

IX.	9.	196
XII.	10, 11.	196
XIII.	1, 2.	284

MALACHIAS.

*I.	11.	36. 125, 331. 332
II.	7, 8.	32

MATTHÆUS.

Cap.	vers.	Pag.
I.	21.	197
III.	16, 17.	155
IV.	11.	154
V.	28, 29.	309
ibid.	39, 40.	307
ibid.	44, 45.	308
VIII.	6, 7. *&c.*	153
X.	8.	153
ibid.	34.	47
XI.	2, 3, 4, 5.	205
ibid.	27.	205
XII.	39, 40.	47
*XIV.	33.	218, 219
*XVI.	16.	218
ibid.	17.	204, 205
ibid.	21.	46
XVIII.	11.	197
XX.	28.	197
XXI.	25.	219
*XXIII.	2.	114. 302
XXIV.	14.	252
ibid.	24.	102
XXVI.	21.	46
ibid.	34.	*ibid.*
ibid.	28.	203
ibid.	53.	293
* *ibid.*	63.	218, 219
XXVII.	11, 42.	219
XXVIII.	11 *& seqq.*	157
ibid.	18, 19.	184, 292

MARCUS.

VIII.	29.	218
XV.	12.	219
XVI.	15.	184
ibid.	17, 18.	153

LUCAS.

IV.	18, 19, 20, 21.	290
X.	20.	218
X.	16.	292
ibid.	17.	153
ibid.	30. *& seqq.*	307
XXI.	24.	255
*XXII.	66, 70.	218
XXIII.	34.	213
ibid.	46.	292

JOANNES.

I.	29.	157
ibid.	29, 41, 45.	204 *ibid.*

Cap.	verſ.	Pag.
ibid.	46, 56.	218
III.	5.	197
IV.	49. *&c.*	153
V.	19.	212
ibid.	19, 26, 27, 36.	291
ibid.	22. 23.	212
ibid.	24.	291
VI.	38, 39.	291
ibid.	70.	46
VII.	16, 17.	291
ibid.	31.	153
X.	34, 35, 36.	219. 291
XII.	42.	199
ibid.	44.	212. 292
XIV.	9.	296
ibid.	17.	153
XVII.		292
XIX.	27.	326
XX.	21.	184
XXI.	18.	47
ibid.	18, 19.	167
ibid.	25.	153

ACTA APOSTOLORUM.

II.	33, 36.	292
ibid.	41.	161
III.	6.	153
V.	15.	255
VIII.	32, 33.	195
ibid.	37	218
IX.	34.	153
XIV.	14.	164
XV.	28.	206
XVI.	3.	165
ibid.	18.	153
XIX.	12.	155
XX.	34.	163
XXI.	20.	161. 199
ibid.	24.	165
XXVI.	19.	246

AD ROMANOS.

VIII.	35.	163
* X.	9.	220
* XI.	25, 26.	27, 233, 256
XII.	10.	307

1. AD CORINTHIOS.

* III.	11.	220
IV.	1.	184
ibid.	9, 10, 11.	163
IX.	14, 15.	162
Cap.	verſ.	Pag.
ibid.	16.	184
ibid.	27.	246
* XII.	3.	220
XIII.	3.	326

2. AD CORINTHIOS.

XI.	7.	162
ibid.	23.	53. 195
ibid.	24, 25.	163
XII.	13.	162

AD GALATAS.

I.	12.	185
ibid.	17.	246
III.	28.	307
IV.	4.	203
V.	10.	307
ibid.	12.	164

AD EPHESIOS.

I.	20, 21.	155

AD PHILIPPENSES.

II.	10.	154
ibid.	11.	292
III.	18.	164

AD COLOSSENSES.

II.	14.	203
III.	11.	307

1. AD THESSALONICENSES.

I.	9.	164
II.	9.	163
ibid.	14.	163

2. AD THESSALONICENSES.

II.	1. *& ſeqq.*	47, 231
III.	8, 9.	163

1. AD TIMOTHEUM.

I.	15.	214
IV.	1, 2, 3.	47

AD HEBRÆOS.

V.	4.	219
VII.	14.	226
XIII.	1.	307

1. PETRI.

I.	22.	307
III.	22.	155

2. PETRI.

I.	7	307

1. JOANNIS.

* V.	1.	202

INDEX RERUM & VERBORUM.

A.

Abeli & Caino non videntur à Deo præscripta sacrificia. 321
Ex eorum sacrificiis non potest probari, Deum velle ea esse perpetua. *Ibid.*
Aben Esra sententia de punctis Hebræorum. 181
De Prophetia *Dan.* IX. 24. &c. 258
Abrahamus quid credere debuerit de introductione in terram Canaan. 17
Abrahamo ob quem finem mandata sit circumcisio. 248, 249
Abrahami posteritas segregata ab omnibus aliis populis. 253
Propter *Abrahamum*, &c. constituit Deus Judæis novam offerre gratiam. 255
Abrahami progenies licet sint hodierni Judæi, non tamen id documentis authenticis probare possunt. 329
Circa *Achazi* ætatem difficultates. 226
Acosta (Uriel) dubitare incipit de veritate religionis Christianæ. 346
Deficit ad Judaismum. *ibid.*
Reprehendit traditiones Judæorum. 347
Excommunicatur. *ibid.*
Scribit contra Judæos. Negat resurrectionem mortuorum. Contra illum scribit Medicus quidam Judæus. *ibid.*
Scribit contra immortalitatem animarum. A Judæis delatus conjicitur in carcerem, condemnatur ut mulctam solvat. 348
Negat Legis Mosis divinitatem. *ibid.*
Reconciliatur Judæis. *ibid.*
Non observat Legem in ritibus. Duobus hominibus dissuadet ne Judaismum amplectantur. *ibid.*
Iterum excommunicatur. 349
Prælegit scriptum in Synagoga, quo crimina sua confitetur. *ibid.*
Flagellatur, prosternitur ad limen Synagogæ, omnesque Judæi exeuntes super ipsum transeunt 350
Invectiva ejus atrox contra Judæos. *ibid.*
Et contra religionem. 351. *& seqq.*
Verba *actum* significantia, apud Hebræos sæpe designant non actum, sed quod ad actum efficiendum requiritur. 241. 245
Adulterium severius sub Euangelio vetitum, quam sub Lege. 308, 314
Amare Deum ex toto corde quid sit. 310
Amor Dei duplex est: vel enim considerat Deum ut summum bonum; vel ut legislatorem. 311
Apocalypseos liber. 146. 186
Contra *Apostatas* à Mose lata lex, *Deut.* XIII. defenditur. 362
Cur *Apostoli*, etiam factis miraculis, à Judæis male sint mulctati. 156
Testimonii *Apostolorum* veritas & certitudo. 43. 158
Apostoli publice contra idololatriam gentium prædicarunt. 164
Contra *Apostolos* sensim graviores persecutiones sunt excitatæ ab Ethnicis. 165
Apostolorum mors probat veritatem prædicationis ipsorum. 166
Apostolos mortem pro Euangelio subiisse constat. *ibid.*
Apostoli se à Deo missos dicunt. 184
Apostolorum doctrina de ceremoniarum observatione eadem est quæ Domini Jesu. 202
Apostoli omnia regnum Christi spectantia non statim cognita habuerunt. 205
Cur *Apostolis* non statim fuerit revelatum, etiam gentes esse ad Euangelii communionem vocandas. 206
Apostolorum decretum fuit in gratiam Judæorum. 206
Apostoli potuerunt peccare. 246
Argumenta etiam evidentissima homo præfractus in dubium vocare potest. 266

B.

In *Babylonica* captivitate potuit Judæorum traditio interruptionem pati. 181
In *Babylonica* captivitate servierunt Judæi Diis alienis. 327
Cur ex *Babylone* in Judæam in initio pauci sint reversi. 29
Liberationem è *Babylone* crediderunt olim Judæi

dæi esse promissam *Deut.* xxx. 272, 273
Inter *Babylonicam* captivitatem, & hodiernam Judæorum dispersionem discrimen. 334
Baptismi & Cænæ usus inter Christianos. 249
Barchochabas falsus Messias multos Judæorum seduxit. 163. 265
Bethlehem locus nativitatis Messiæ. 224
Booz matrimonium cum Ruth fuit juxta legem leviratus. 225

C.

Calvini conciliatio genealogiæ Christi. 74
In *Captivitate* Babylonica credidit Nehemias verba Mosis *Deut.* xxx. suum habere complementum. Fuit ea captivitas Judæis extreme molesta. Hodierna illis non est molestior. In hodierna dispersione non minus ædificant domos & plantant vineas, quam in Babylonica. In Babylonica etiam servierunt Diis alienis; & quos non noverant ipsi & Patres ipsorum. Illa phrasi non designantur idola hactenus in orbe inaudita. Gens cujus linguam ignorare dicuntur fuerunt Chaldæi, non Romani. 237, 238, 239
Caranza & Stunica Erasmo suspecti occulti Judaismi. 276, 277
Carnalis Judæorum affectus fidem in Christum impedit. 215 287
Caro & sanguis quid significent *Matth.* xvi. 17. 205
Ceremonialis cultus potest abrogari. 34
Lex *ceremonialis* in morte Christi abolita est. 203
Ceremonias Legis observare illicitum esse Judæis nusquam Apostoli docuerunt. 202, 203
Ceremoniæ Legis nunc recte observari nequeunt. 207
Sub *Ceremoniarum* observatione prædixit Deus cultum spiritualem. 263
Ceremonias esse umbram cultus perfectioris, non necesse fuit ut Deus olim præmoneret populum suum. 24. 33. 305
Ceremoniæ sunt minoris pretii, quam cultus spiritualis. 33. 305
Ceremonialem legem potest Messias jussu divino abrogare. 306
Ceremonialis lex fuit accommodata statui populi Israëlis. 316
Ceremonialis lex data est, ut Israëlem cohiberet ne in idololatriam, ad quam pronus erat, incideret. 317
Ceremonialis seu externus cultus aliquatenus obest interno: Quia animum hominis distrahit; & quia in oculos incurrit. 317, 318
Per *Ceremonialem* cultum quomodo Israël dicatur sanctificari. 319
Sine *Ceremoniis* Deus potest coli animo & corpore. 320
Ceremonialis cultus non est idem cum externo. 321
Ceremoniæ arguuntur non debere esse perpetuæ, ex fine ob quem institutæ sunt. 321
Ceremonialis cultus non est perfectio cultus moralis. 34. 322 327
Ceremonialis cultus absque morali Deo non placet. 34. 318. 331
Insinuavit olim Deus per Prophetas eum desiturum. 36. 331
Ceremonialem cultum Deus voluit cessare, introducendo perfectiorem cultum, & destruendo templum. 36. 333
Ceremoniarum legalium majestas fuit alligata templo. 333
Ceremoniæ quæ hodie à Judæis observantur, exigua legis ceremonialis pars sunt, & nullius usus. 333. 334
Chaldæi vocantur gens cujus linguam Judæi ignorant. 239
Christus in cælos imperium habet. 154
Non oportuit *Christum* post resurrectionem se redivivum ostendere Judæis. 157
Nec, si se redivivum ostendisset, sequitur Judæos in eum fuisse credituros. *ibid.*
Christi comparatio cum Mose. 172
De *Christi* divina missione minus dubitari potest, quam de missione Mosis. 172
Christi resurrectio ex morte probatur. 179
Christus quomodo sedeat in solio Davidis. 194
Christi promissa resurrectione ipsius sunt confirmata. 197, 359
Christus se Messiam esse prædicavit. 204
Christus jure dicit, *Ego dico vobis.* 212
Christum esse, & Filium Dei esse, sunt æquipollentia. 218
Populi alii *Christum* rejicientes, cur non similiter puniantur atque Judæi. 253
In *Christo* Jesu omnia quæ *Dan.* ix. de Messia prædicuntur sunt impleta. 262
Christus omnia quæ docuit & fecit ad Patrem autorem refert. 291. 296
Fidem in se docet terminari in Patrem. 292
Nusquam se Deo opponit, sed præcepta sua præfert præceptis Mosis. ibid.
Quid significet, quando Christus in suo nomine homines salvandos docet. ibid.
Christum non in mundum mittere potuisset Deus. 324
Modus quo *Christiana* religio est propagata, arguit eam esse divinam. 45. 169

Christianæ doctrinæ mirabilis progressus arguit ejus divinitatem. 45. 169
Religionis *Christianæ* fundamentum est Lex, sed non unicum, neque præcipuum. 171
Christianæ religionis indoles magis prædicitur à Prophetis, quam eventus. 232
Christiana religio erga nullos odium, erga omnes charitatem præcipit. 364
Nec vi & armis, sed placidis rationibus est propaganda. ibid.
Plurimi fuere *Christiani*, etiam ante Constantinum. 170
Post Constantinum non eadem fuit Christianorum, quæ antecedentium, pietas. ibid.
Quæstio præcipua inter *Christianos* & Judæos. 171
Christiani prærogativa præ gentili. 191
Christianorum dissentientes opiniones unde enatæ. 200
Christianorum quorundam eximia pietas. 232
In *Chronologiis* facile possunt oriri difficultates. 227
Ciceronis testimonium de lingua Græca omnibus ferme gentibus communi. 183
Circumcisio instituta est, ut separetur Israël à gentibus. 248
Codicum Judaicorum mirus consensus. 147
Concupiscentia qualis vetita sit decimo Decalogi præcepto. 309
Conditionata sæpe est promissio, licet conditio non sit expressa. 250

D.

D*Avidis* solium quid significet. 194
Ex *Davidis* familia Messias oriri debuit. 225
Et quidem jam ad infimam humilitatem redacta. 227
Danielis prophetiæ *cap.* IX. 24, *&c.* discrepantes explicationes Christianorum, & Judæorum. 258
Decalogo non præcipitur proprie directio nostri ipsorum. 309
Ad *Decalogum* quomodo referri possint præcepta religionis Christianæ. 309, 310
Depravationes quas aliqui contendunt in Euangelia irrepsisse. 145. 185
De *Deo* nihil est credendum, quod à se removet 293
Deum alium non introducit quivis error circa essentiam divinam. 294
Dei ideam perfectam & adæquatam in hac vita habere non possumus 294
Dei veri attributa & effectus Deo non vero attribui non possunt. 294
Deum alienum non docuit D. Jesus. 195, 196
Deum amare ex toto corde quid sit. Non significat, Deum amare sine ulla spe præmii. 310, 311
Deus non est crudelis, quando impios post hanc vitam pro meritis punit. 360, 361
Dii alieni, quos non noverunt Judæi nec patres ipsorum, sunt idola gentium, quæ olim gentes colebant. 238
Directio nostri ipsorum sub Lege diserte non præcepta. 309
Discrimen populorum voluit Deus durare usque ad Messiam, idque in eo desinere. 329
Dispersio Judæorum diuturna. Ejus nullam causam possunt assignare Judæi: Oportet causam illius esse totius populi peccatum idololatria gravius. Aliud autem id esse non potest, quam Messiæ cædes. 29. 268, 269. 275, 276. 283
Dispersio præsens Judæorum non est continuatio captivitatis Babylonicæ. Data est Judæis Babylone captivis facultas redeundi. Et vere ex ea sunt liberati. 271, 272
Dissentientes inter doctos opiniones non officiunt veritati religionis quam profitentur. 200
Dissensiones Ecclesiæ Israëliticæ. 200
Dissensiones inter Christianos non fluunt ex doctrinæ Christianæ genio, sed illi adversantur. 230
Divitiæ non sunt amandæ, non tamen abjiciendæ. 312
Divortium ob quamcunque causam sub Lege licitum, sub Euangelio ob solum adulterium. 308
Doctorum suorum sententia damnatos plebs odisse solet. 213
Doctrinæ falsæ mundana potentia propagantur. 46, 169
Dominicanus in Hispania combustus, quia credidit ceremonias Legis adhuc esse observandas. 61
Dux quid significet *Dan.* IX. 25. 262

E.

E*Ccleſia* Christiana ubi fuerit per mille annos. 231
Episcopii sententia de gratia efficace. 242
Erasmi explicatio verborum, Filius Dei. 218
Erasmi sententia de objecto fidei Christianæ. 210
Error quivis circa essentiam divinam non introducit Deum alium. 294
Esdras quomodo omnia sacra scripta in unum volumen collegerit. 46. 143. 181

Quis *Ethnicorum* quibus Euangelium non est revelatum sit status. 191
Euangelii divinitas validioribus argumentis adstruitur, quam Legis. 43. 167. 180
Ea argumenta inter se sunt conferenda, ut de Euangelii divinitate recte judicari possit. 168
Euangelia ficta. 145. 185
Euangelii historia à Græcis originem habere non potuit. 184. 217
In *Euangelia* non irrepserunt depravationes. 185
Euangeliis continetur tota religio Christiana. 189
Euangelium clariorem Dei notitiam mundo attulit. 201
Euangelium Legi non est contrarium. 211
Euangelium directe est adversum gentium doctrinis. 216
Euangelium non est delatum à gentibus ad Iudæos, sed à Iudæis ad gentes. 217
Euangelii præcepta sunt perfectiora præceptis Legis, circa objectum amoris, & officia. 307
Circa adulterium, divortium, & polygamiam. 308
Circa directionem nostri ipsorum. 309
Euangelii præcepta non sunt præstitu impossibilia. 312
Euangelio non debent imputari mores Christianorum. 313
Euangelicæ doctrinæ observatio necessaria est ut Deo placeamus. Non præscribit ritus, qui majorem conferant perfectionem, quam cultus internus. 324
Euangelii præcepta perfectiora sunt præceptis legis naturæ. 325, 356
Inter *Euangelii* præcepta & ceremonias Legis discrimen ratione perfectionis. 326, 327

F.

Fabulæ Iudæorum. 160. 185
Facie ad faciem cum Deo loqui quid significet. 154
In *falsæ* doctrinæ confirmationem plura ac majora miracula fieri nequeunt, quam in veræ confirmationem facta sunt. 296
Falsi fratres vocantur Apostolis, qui metu persecutionum doctrinam Euangelii sincere non profitebantur. 164
Fides debet esse accommodata revelationi. 3. 17
Quo sensu id sit dictum. 192, 193, 194
Fidei in Iesum Christum necessitas. 17 190
Fidei Christianæ objectum est, Iesum esse Christum. 218
Fides Patrum sub Vet. Test. fuit involutior & accommodata revelationi divinæ. 18
Fidem in Christum non esse unicum medium ad salutem Israëlis & restitutionis in divinam gratiam, non probatur ex Deut. xxx. quia id caput agit de liberatione è captivitate Babylonica, quod probatur verbis Nehemiæ. 4. 24. 236
Figuræ prius fuerunt revelatæ Iudæis, quam gentibus. 204
Figuratis verbis prædictum est Messiæ officium. 19, 20
Filium Dei esse, & Christum esse, sunt æquipollentia. 218

G.

Genealogia Christi. 225
In *Genealogiis* post longum annorum decursum facile oriri possunt difficultates. 226
Quæ ad *Gentibus* suadendum Euangelium sufficiunt, etiam sufficere debent Iudæis. 22. 216
Gentium doctrinis Euangelium est directe adversum. 216
Genus humanum fuit sub ira Dei. 197
Gog & Magog. 40. 337
Græca lingua Apostolorum tempore omnibus ferme gentibus fuit in usu. 183. 186
Gratia necessario convertens tollit liberum arbitrium. 243
Gratia necessario convertens & providentiæ divinæ & Scripturæ est adversa. 246, 247
Ea non adhibebitur temporibus Messiæ. ibid.
Grotii egregium de Iudæis judicium. 160
Grotii explicatio verborum, Filius Dei. 219
Grotii sententia de objecto fidei Christianæ. 220

H.

Ad *Hebræos* epistola. 146. 186
Hebræorum literis non fuere puncta vocalia addita à Mose. 181
In *Hispania* plurimi nobilium aut Iudaismum abnegarunt, aut talium sunt posteritas. 89. 102
In *Hispania* occiduntur Iudæi, quia tormentis adiguntur, ut fateantur se esse Iudæos, non quia id libere & ultro profitentur. 209

In *Hiſpania* multi ſunt Iudæi, qui Chriſtianos ſe ſimulant. 276
Hyperbolicæ locutiones in S. Scriptura. 21. 59

I.

IDola gentium ab Apoſtolis ſunt publice impugnata. 164 304
Idololatria gentium per Euangelium eſt exſtincta. 219
Idololatria quorundam Chriſtianorum eſt diverſa ab idololatria gentium, & adverſa genio religionis Chriſtianæ. 230, 231
Idololatriam non commiſerunt Iudæi per ignorantiam 273, 274
Idololatria ſe hodie non polluit totus Judæorum populus. 278
Idololatræ non erant Iudæi, cum Titus urbem evertit. 278
In *Idololatriæ* negotio Synedrium errare poſſe docent Rabbini. 300
Jeremias à Synedtio male habitus. 301
Jerobeami peccatum diverſum fuit ab idololatria gentili. 231
In *Jeſum* miraculis clarum totus Judæorum populis odium exercuit. 213
Jeſus regnat in cælo. 217
Jeſum eſſe Chriſtum quid ſignificet. 219
In *Jeſum* Chriſtum judicium fuit pronuntiatum à Senatu impio & ſcelerato. 304
Ignorantia quæ & quouſque excuſet. 190
Ignorantia Iudæorum non fuit invincibilis. 212
Ignorantiam quo ſenſu iis Dominus tribuat. 213
Indifferentium rerum liber uſus non arguit doctrinam Chriſti eſſe minus perfectam quam doctrinam Moſis. 314
Infantium in infantia morientium ſtatus. 192
Inimicorum dilectionem quomodo approbet lex naturæ, & præcipiat Euangelium. 325. 356, 357
Inimicorum dilectio impoſſibilis non eſt homini Chriſtiano. 357, 358
Internus cultus per ſe Deo placet. 319
Joannis Euangelium. 147. 185
Joſephi pater naturalis ac legalis. 225
Iſraël accipitur vel collective pro toto populo, vel diſtributive, pro ſingularibus illius populi. 70. 102. 240
Iſraël quo ſenſu vocetur benedictus. 195
Iſrael eſt ſeparatus à gentibus per circumciſionem, alioſque ritus. 208, 209
Iſraëlis ſeparatio à gentibus facta eſt propter Meſſiam. 256
Iſraelis tribus decem non exſiſtunt amplius impermixtæ gentibus. 269
Per *Iſraelem* & Iudam ſæpe intelliguntur apud Prophetas, fideles in Chriſtum. 270
Iſrael non credidit, vitulum aureum à ſe conflatum eſſe Deum. 294
Iſrael fuit olim maxime deditus idololatriæ. 317
Per *Iſraelem Oſe.* III. 4. ſtatus decem tribuum intelligitur. 37. 335
Iſraelis decem tribus non amplius ſubſiſtunt: & cum gentibus ad Chriſtum ſunt converſæ. 335, 336
Per *Iſraelis* reſtitutionem per Prophetas prædictam quid ſit intelligendum. 39. 337
Circa *Iudæ* patriarchæ liberos difficultas inexplicabilis. 227
Iudæorum malitia contra Chriſtum, ejuſque Apoſtolos. 58. 92. 134. 165. 202
Iudæorum poſt reditum è captivitate Babylonica impietas. 80
Eorundem calamitates & miſeriæ. 100
Iudæi paſſim à Lege deficientes. 89, 102
Iudæorum commoda in præſenti hac diſperſione. 103. 237
Iudæorum cautio ne ulli in ſacrum codicem irrepant errores. 146. 188
Contra *Iudæos* qua methodo ſit diſputandum. 150. 157. 171. 228. 235
Iudæi potuiſſent in Chriſtum non credere, etiamſi poſt reſurrectionem ſe redivivum ipſis oſtendiſſet. 157
Licet *Iudæi* non crediderint in I. Chriſtum, non tamen negarunt opera, quæ Apoſtoli narrant, ab ipſo eſſe facta. 160
Iudæorum fabulæ comparantur cum fictis Papiſtarum miraculis. 160
Iudæorum plurimi credidere Chriſto. 161. 199
Iudæorum docti ſolebant opificium aliquod addiſcere. 182
Iudæi Hiſpani docent liberos, licere metu mortis Legem abnegare. 164 178
Iudæus non poteſt recuſare diſputationem cum Ethnico. 167
Iudæus cum Ethnico quædam diſputandi principia communia habet. 168
Quæſtio præcipua inter *Iudæos* & Chriſtianos. 171
Quicquid à *Iudæo* poteſt opponi Ethnico, validius Iudæo poteſt opponi à Chriſtiano. 173
An *Iudæi* à parentibus ſuis decipi potuerint. 139. 173
Iudæorum antiquorum ſocordia in conſervanda Lege 181

Judæi opinionibus aliquot erroneis impediuntur, quo minus Christum agnoscant. 198
Judæorum sectæ. 200
Judæorum cogitationes sunt carnales. 210
Inter *Judæos* antiquos & hodiernos discrimen ratione rejectionis Euangelii. 212
Judæis quo sensu malitia tribui soleat. 213
A *Judæis* ad gentes delatum est Euangelium, non à gentibus ad Iudæos. 217
Judæis nova promittitur grat'a offerenda. 233
Judæorum totus populus generatim Christum rejecit. 252
Jud ei hodierni etiamnum condemnationem Iesu Christi approbant. ibid
Judæi propter rejectionem Iesu puniti sunt captivitate. 25, 252
Cur non alii populi Christum rejicientes similiter puniantur. 253
Judæi cur participes sint sortis illius populi, ad quem transeunt relicto Iudaismo. 254
Judæorum conditio an deterior sit, quam aliorum impiorum. ibid.
Judæi non habentur adhuc à Deo populus separatus ac dilectus. ibid.
Judæorum præsens dispersio est prædicta per D. Iesum. 255
Judæis prædicta est nova gratia exhibenda. 255. 256
Judæi quando credunt quomodo adjungendi sint, non proprie gentibus, sed Iudæis. 256
Judæis æqualis data est gratia ac gentibus. ibid.
Judæi antiqui prophetiam *Dan.* 8 explicarunt de Messia. 260
Judæorum fides qualis olim fuerit respectu Messiæ. 263
Judæi potuerunt Messiam rejicere, licet illa rejectio per Prophetas clare prædicta non sit. 264
Judæi reddunt omnia signa de Messia suo incerta. 265
Judæos propter cædem Messiæ esse dispersos recte urgent Christiani, etsi credant fælicitatem per Messiam allatam non esse terrenam. 281, 282
Judæis omnia prius fuerunt revelata quam gentibus. 330
Contra *Judæos* latæ leges in Hispania & Lusitaniâ pugnant cum genio religionis Christianæ. 361
Judicii diem instare, quo sensu Apostoli dixerint. 233
Judicia divina alia sunt in populum integrum, alia in privatos in populo. 281, 282
Juvenalis testimonium de lingua Græca Romæ etiam inter mulieres vulgari. 183

L.

Leviratus lex non solos fratres germanos, sed & proximos consanguineos defuncti viduam ducere jubet. 225
Levitica tribus etiam fuit particeps rebellionis in deserto. 299
Lex recipitur non tantum à Judæis, sed & à Christianis & Mahomethanis. 143
Nihilominus evidentiora sunt argumenta pro divinitate Euangelii quam *Legis*. 180
Lex fundamentum est Religionis Christianæ, sed non unicum, neque præcipuum. 171
Legis præcepta non sunt perfectiora præceptis Euangelii. 313
Liberum arbitrium non tollitur per præscientiam Dei. 243
Eo posito, quomodo fieri potuisset ut nullus crederet. Non tamen Christus frustra venisset in mundum. 245
Literalis Scripturæ sensus nunquam est rejiciendus. 5. 38
Secundum *literam* non sunt accipiendæ figuratæ locutiones. 38
Londini à quibusdam Sabbathum observatum. 207
Lucæ autoritas. 184, 185
Lumbrozo testimonia de Judæis. 19. 217

M.

Mahomethana religio quam subito, & quibus mediis sit propagata. 137. 169
Mahomethanos inter & Iudæos discrimen. 253
Maimonidis sententia de sacrificiis. 125
Maimonides docet Synedrium errare posse. 300
Malitia quo sensu Iudæis tribui soleat. 213
Marci autoritas. 185, 186
Matthæi Euangelium, & de exemplari illius Hebræo. 146. 186
Matthæi Euangelium omnia ad salutem scitu necessaria continet. 185
Menasseh Ben-Israël opinio de futura Iudæorum fælicitate. 221
Messiæ officium olim non fuit clare & plene revelatum. 3. 16, 17. 193, 194
Messiæ duo à Iudæis excogitati. 19, 54. 196
Messias debuit revelare à Prophetis non clare revelata. 20. 196
De *Messiæ* regno non erat clara revelatio necessaria tempore Mosis. 211
De *Messia* qualis sit Iudæorum exspectatio. 70, 71. 221
Messiæ regnum cæleste clarius est expressum in Vet.

Vet. Teſt. quam vitæ æternæ promiſſum. 223
Meſſiæ Mater Virgo. 224
Meſſiam ad ſe miſſum rejicere potuit Iſraël. 25. 240
Propter *Meſſiam* facta eſt Iſraëlis ſeparatio à gentibus. 26. 250
Ad *Meſſiam* uſque pertingunt Prophetarum vaticinia. 250
Meſſias dux. Dan. ix. non ſignificat primum ſacerdotem poſt reditum è captivitate. 259
Nec alius per illum intelligitur, quam per *Meſſiam* ſimpliciter ibi appellatum. 260
Is autem eſt eximius ille *Meſſias*, per excellentiam ita vocatus. 261
Omnia ibi de *Meſſia* prædicta in Ieſu Chriſto impleta ſunt. 262
Meſſiæ rejectio licet per Prophetas prædicta non ſit, potuerunt tamen Judæi Meſſiam rejicere. 264
Meſſiæ adventus in mundum cur tot ſæculis ſit dilatus. 267
De *Meſſiæ* adventu promiſſa ſunt abſoluta, non conditionata 284
Meſſias omnium Prophetarum eſt princeps. 290
Meſſias ſignificatur per Prophetam Moſi ſimilem, quem Deus *Deut.* XVIII. ſe miſſurum promittit. 4. 31. 289. *& ſeqq.*
Meſſias debuit cultum perfectiorem introducere quam Moſes. 306
Sub *Meſſia* qui obtinebit cultus, cur per Prophetas ſit prædictus tanquam ritualis. 330
Miracula ſunt miſſionis divinę argumentum. 152
Miracula J Chriſti ſunt plura ac majora miraculis Moſis. 42 152
Miracula Chriſti facta ſunt per virtutem ipſi continuo inhabitantem. 153
Fuere univerſalia. 155
Habuere effectus permanentes. ibid
Facta ſunt coram omnibus 156
Miracula in gratiam Ieſu Chriſti facta. 155
Miracula plura & majora in doctrinæ falſæ confirmationem fieri nequeunt, quam in doctrinæ veræ confirmationem facta ſunt. 296
Miſericordiae Dei non adverſatur, dare regem cæleſtem, quando promiſit terrenum. 20. 197
Miſſio divina ſufficit, ut Propheta recipiatur. 298
Librum *Miſnah* quidam Judæi memoria tenent. 144
Moralis legis obſervatio cur olim non ſuffecerit ſine ceremoniali. 34
Moralis lex eſt præſtantior ceremoniali, quia fundatur in ratione. 315
Ea non minus eſt lex Dei, quam ceremonialis. 316
Moralis cultus ſine interno peragi nequit. 319
Mortoni (Thomæ) ſententia de objecto fidei Chriſtianæ. 220
Moſis miracula, juxta Judæos. 131
Divinitas quæ *Moſi* apparuit fuit nubes, & ignis. 54
Inter *Moſis* miracula Judæi numerant, quæ miracula non fuerunt. 152
Moſes cum ipſo Deo immediate non eſt locutus. 154
Moſis comparatio cum Chriſto. 172
De *Moſis* libris hyperbolica expreſſio. 147. 188
Moſes dicit, *mandatum quod ego praecipio* tibi. 212
Moſis præcepta minus perfecta quam præcepta Chriſti. 292
In *Moſis* cathedra ſedere quid ſit. 303
Myſticum Scripturę ſenſum aperire cujus ſit. 338
Inter *myſticas* explicationes Rabbinorum & Apoſtolorum diſcrimen. 339

N.

Per *Naturae* legem homines non poſſunt ſalvari. 324, 325
Naturae lege perfectior eſt lex Euangelica. 325, 356
Naturae lex invalida ad homines cohibendum in officio. 359, 360
Nazireatus ceremoniæ à Paulo obſervatæ. 206
Neceſſitas fidei in Ieſum Chriſtum. 17. 190
Nicolaus de Lira antea fuit Judæus. 89
Novum Teſtamentum. vide *Teſtamentum.*

O.

Obſcure revelata non ſunt neceſſaria creditu. 201
Lex *Oralis* quid ſit ſecundum Judæos. 141, 142
Eſt alia à Lege ſcripta. 175
Eſt commentum poſterioris ævi: quod aliquot argumentis probatur. 45. 176, 177

P.

Papiſtarum ficta miracula. 79
Papiſtarum ficta miracula comparantur cum fabulis Judæorum. 160
Paulus fuit vir primarius inter Judæos. 162
Paulus vere dixit in Synedrio Judæorum, ſe propter fidem de reſurrectione mortuorum judicari. 165
Nihil docuit aut fecit contra circumciſionem aut patrias leges. ibid.
Paulus nihil docuit ut neceſſarium ad ſalutem extra Euangelia. 189

Paulus non simulavit. 206
Pauli ignorantia qualis fuerit. 214
Pauli raptus in cælum non fuit necessarius ut esset fidelis, sed Apostolus. 214
Paulus non docet judicii diem esse propinquum. 233
Paulus Burgensis ex Rabbino est factus archiepiscopus. 89
A *Peccatis* variis mundus est purgatus per Euangelium. 232
Peccata olim à populo Judæorum commissa hodierno imputari non possunt. 279
Quæ in eo futura esset injustitia. 280
Nec talis punitionis ulla posset esse utilit. 281
In *Pentateucho* quædam occurrunt à Mose non scripta. 181, 182
Perpetuum quid significet in Scriptura. Et quo sensu lex vocetur perpetua. 328, 329
Petrus non solus, sed omnes Apostoli credidérunt Jesum esse Christum. 204
Plinii de Christianorum multitudine testimonium. 170
Pœnitentiam qualem Deus exegerit à populo Israël. 262
Polygamia sub Lege licita, sub Euangelio vetita. 308
Pontificiorum traditiones comparatæ cum Lege Orali Judæorum. 175
Positivum præceptum Adamo datum non fuit perfectio legis naturalis. 323
Præcepta Euangelii. Vide *Euangelium.*
Prædictiones Jesu Christi & Apostolorum. 46, 47, 147, 189
Præjudicium Judæorum de regno terreno. 210. 213
Præmii spe Deo obedire non est illicitum. 311
Præscientia Dei non exigit, ut Deus iis loquatur phrasibus, quas Israël, etiamsi maxime vellet, in alium sensum detorquere non possit. 21
Præscientia Dei optime consistit cum libero arbitrio. 214
Promissa Christi resurrectione ipsius sunt confirmata 197
Promissa de adventu Messiæ non sunt conditionata, sed absoluta. 284
Promissio sæpe est conditionata, licet conditio expressa non sit. 250
Prophetiae de Messia in Iesu Christo impletæ. 228
Prophetiae sunt semper aliquatenus obscuræ, & elucidantur per eventum. 228
Prophetae non debuere æque clare prædicere omnia, perinde atque Christus ea docuit Nec id consentaneum fuit. Et licet Deus id fecisset, potuissent nihilominus Iudæi Messiam rejicere. 234, 235
Prophetae prædicunt statum populi, usque ad Messiam. 250
Ut *Propheta* recipiatur ut verus, non necessario requiritur ut à Senatu Iudæorum approbetur. 32. 297
A *Propheta* datum signum dijudicare erat totius populi officium. 298. 303
Prophetarum autoritas non dependet à decreto Synedrii, sed à missione divina. 301, 303
Prophetiae quomodo sint explicandæ. 39
Prophetarum stylus qualis sit. 338, 339
Providentia divina qualis fuerit circa populum Israëlis. 234
Proximus sub Euangelio latius accipitur, quam sub Lege. 307
Puncta vocalia non fuere Hebræis literis addita à Mose. 181

R.

Rabbini docent Synedrium in doctrina, quin & in negotio idololatriæ, errare posse. 300
Promissis de *Regno* terreno Deus populum non decepit. 22. 210
Regem cælestem quo sensu Iudæi viderint. 221
Remissionis peccatorum promissum expressum non exstat in Lege. 208. 223
Remittere peccata gratis potuisset Deus. 324
Restitutionem in terram suam unicum est quod Iudæi à Messia requirant. 232
Restitutionis in terram conditio in Iudæis requisita à Deo. 219
Resurrectio Christi ex morte probatur. 179
vide *Christus.*
Revelatio potest esse sufficiens, etiamsi omnes illi non credant. 158

S.

Sabbatum à quibusdam observatum Londini. 207
Sabetha Sevi falsus Messias. 163
Sacerdotum principes Deo fuere rebelles. 299
Sacramenta non sunt perfectiones Euangelicæ. 318
Sacrificio annuo expiantur minora tantum delicta. 208
Sacrificia non videntur primis hominibus à Deo præ-

præscripta. 321
Nec sunt indicium, quod Deus ea perpetua esse velit. ibid.
Sadducæi non observant Legem propter vitam æternam. 208
Rabbi *Salomon* credit Synedrium in doctrina errare posse. 300
Salus præsens non potest rejici ; salus absens quidem, præsertim si adeptioni illius addita sit conditio carni hominis ingrata. 30. 284, 285
Nec refert, sive ea sit terrena, sive cælestis. 280
Sanctificari quid sit. 319
Inter *sanguinem* & sanguinem, causam & causam discernere, quid sit. 30
Scandala infidelibus objecta à Christianis. 191
De *Schilo* variantes Judæorum opiniones. 223
Secte inter Judæos. 200
Septuaginta ex senioribus Israël idololatriam committere leguntur. 300
Signum à Propheta datum dijudicare erat totius populi. 298. 303
Socinianorum sententia de præscientia Dei. 243
Spiritus vivificus non est datus gentibus præteritis Judeis. 21. 202
Stunica & Caranza Erasmo suspecti occulti Judaismi. 276, 277
Synedrium magnum cum Esdra collegit sacros libros. 181
Synedrium semper in populo Israël fuisse ex Scriptura probari non potest. 297
Synedrium Judeorum non fuisse infallibile, probatur. 1. Rebellione in deserto. 2. Statu populi tempore Judicum. 3. Ex 1. Chron. xxxvi. 4. Ex Rabbinis. 5. Ex judiciis ipsius contra Prophetas Dei. 6. Ex variis Judeorum sectis. 32. 298. *& seqq.*
Synedrium non decrevit, Prophetarum libros esse divinos. 303

T.

Templum secundum fuit per solam presentiam Messiæ honoratius quam templum primum. 224
Templo fuit alligata majestas ceremoniarum legalium. 333
De *templo* nihil prædicit Oseas, sed ea tantum nominat, quæ in regno Israëlis, seu decem tribuum, locum habuerunt. 37. 337
Templum Ezechiëli repræsentatum in visione, quod & quale sit. 39. 337
Tempus adventus Messiæ est prædictum. 223
Terrena felicitas, non acquirenda nisi per molestias, potest sperni. 285
Tertulliani de multitudine Christianorum testimonia. 170
Novi *Testamenti* scriptores de veritate historiæ quam conscripserunt plenissime fuere persuasi. 43. 159
Narrationem suam, si falsa esset, non potuissent confingere. ibid.
Nec etiam sperare se eam mundo persuasuros ibid.
Voluerunt vera scribere, quia pro testimonio quod perhibent mortem sustinuerunt. 161
Potuerunt ob prædicationem suam amittere famam & honores. ibid.
Non potuissent sperare rerum divinarum magisterium, si falsa docuissent. 162
Reliquerunt quæ habebant, nec sibi quærebant collectas ab Ecclesiis. ibid.
Nec si ea spectassent, sperare potuissent. 163
Persecutiones tam à Judæis quam ab Ethnicis sustinuerunt gravissimas. ibid.
Testamentum Novum tantum discrimen corruptionis non adiit quam Vetus. 182
Testamentum Novum cur Græca lingua scriptum sit 183
Testamenti Novi scriptores spiritu divino fuerunt afflati 84
Testamenti Novi variantes lectiones. 146. 187
Contra *Testamenti* Novi libros hyperbolica expressio. 147. 88
Ex *Testamento* Veteri quomodo probari possit veritas Testamenti Novi. 235
Thalmud Judeorum. 176
Scatet fabulis. 160
Traditio sola parentum non est sufficiens, qua Legis divinitas adstruatur, probatio. 44. 172. 179
Traditio historiæ Euangelicæ certior est quam Legis. 138. 173, 174
Traditio pluribus gentibus communis non tam facile corrumpi potest, quam uni peculiaris. 45. 174
Traditio Judæorum fuit corrupta sub Ierobeamo. 45. 180. 174, 175
Traditio quædam impia Judeorum in Hispania. 178
Traditio parentum non debet esse Judeo sufficiens argumentum rejiciendi Euangelium. 178
Traditio Judeorum potuit in captivitate Babylonica interruptionem pati. 181

Typica promissa Israëli non fuerunt inutilia: sed accommodata statui populi. 20. 158

V.

Variantes Novi Testamenti lectiones. 146. 187
Variantes lectiones in libris Legis. 187
Vendere omnia quę habemus & dare pauperibus non est summa Euangelii perfectio. 325, 326
Vindicta sub Lege permissa, sub Euangelio vetita. 307
Virgo debuit esse mater Messiæ. 224
Vitę æternæ promissum expressum non exstat in Lege. 208. 222
Vitam æternam quo fundamento olim sperarint Israëlitæ. 209
Vitę æternæ promissum confirmatum est exemplo Iesu Christi. 285
Vitam æternam exspectant Iudęi, sed ita, ut simul velint regnum terrenum. 287
Vitulum aureum à se conflatum Israël non credidit esse Deum. 294
Vossii (Isaaci) de variantibus N. Test. lectionibus judicium. 146. 188

Z.

Zelotæ Legis quomodo Apostoli refutarint. 203
Ziziot Iudęorum. 141

FINIS.